ประชุม
กฎหมายประจำศก

เล่ม ๗

กฎหมาย จ.ศ. ๑๒๒๕-๑๒๒๖-๑๒๒๗-
๑๒๒๘-๑๒๒๙
และ
กฎหมายในรัชกาลที่ ๔
ซึ่งไม่ปรากฏวันเดือนปีที่ประกาศ

รวบรวมโดย
นายร้อยตำรวจโท เสถียร ลายลักษณ์
แพทย์ประกาศนียบัตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเนติบัณฑิตสยาม
เคยเป็นผู้สอนกฎหมายณโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
และโรงเรียนพลตำรวจ
กับ
นายบุญเรือง นาคินพคุณ
ประกาศนียบัตรครูมัธยมและเนติบัณฑิตสยาม
นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์
เนติบัณฑิตสยาม

พิมพ์ครั้งแรกวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๙

ประชุม
กฎหมายประจำศก
เล่ม ๗

กฎหมาย จ.ศ. ๑๒๒๕-๑๒๒๖-๑๒๒๗-
๑๒๒๘-๑๒๒๙
และ
กฎหมายในรัชกาลที่ ๔
ซึ่งไม่ปรากฏวันเดือนปีที่ประกาศ

รวบรวมโดย

นายร้อยตำรวจโท เสถียร ลายลักษณ์

แพทย์ประกาศนียบัตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเนติบัณฑิตสยาม

เคยเป็นผู้สอนกฎหมายณโรงเรียนนายร้อยตำรวจ

และโรงเรียนพลตำรวจ

กับ

นายบุญเรือง นาคนพคุณ

ประกาศนียบัตรครุมัธยมและเนติบัณฑิตสยาม

นายบุญธรรม ศิริฤทธิ์

เนติบัณฑิตสยาม

TUDC 09/04/2564

พิมพ์ครั้งแรกวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘

คำนำ

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๗ นี้ เปนเล่มที่รวมกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ตั้งแต่ปี จ.ศ. ๑๒๒๕ (ร.ศ. ๘๒, พ.ศ. ๒๔๐๖) จนถึง จ.ศ. ๑๒๒๙ (ร.ศ. ๘๖, พ.ศ. ๒๔๑๐) แลกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งไม่ปรากฏวันเดือนปีที่ประกาศ โดยแบ่งเปน ๖ ภาค ดังนี้

ภาคที่ ๑ รวมกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ปี จ.ศ. ๑๒๒๕ (ร.ศ. ๘๒, พ.ศ. ๒๔๐๖)

ภาค ๒ รวมกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ปี จ.ศ. ๑๒๒๖ (ร.ศ. ๘๓, พ.ศ. ๒๔๐๗)

ภาค ๓ รวมกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ปี จ.ศ. ๑๒๒๗ (ร.ศ. ๘๔, พ.ศ. ๒๔๐๘)

ภาค ๔ รวมกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ปี จ.ศ. ๑๒๒๘ (ร.ศ. ๘๕, พ.ศ. ๒๔๐๙)

ภาคที่ ๕ รวมกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ปี จ.ศ. ๑๒๒๙ (ร.ศ. ๘๖, พ.ศ. ๒๔๑๐)

ภาคที่ ๖ รวมกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งไม่ปรากฏวันเดือนปีที่ประกาศ

หมายของหนังสือเล่มนี้ คือ

๑. หนังสือราชกิจจานุเบกษา ปี จ.ศ. ๑๒๓๖

TUDC 29/04/2564

๒. หนังสือราชกิจจานุเบกษา ปี จ.ศ. ๑๒๓๙

๓. หนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาคที่ ๖ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิง พระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

๔. หนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาคที่ ๗ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิง พระศพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศวโรปการ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ ๒๔๖๖

๕. หนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาคบริกรณกะส่วนที่ ๑ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท้าวทรงกันดาน (เจ้าจอมมารดาหุน รัชกาลที่ ๕) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๗

๖. หนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาคปกิรณกะส่วนที่ ๒ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘

๗. หนังสือ พระราชบัญญัติ และ ประกาศ ต่าง ๆ รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๓–๕

นายร้อยตำรวจโท เสถียร ลายลักษณ์
ผู้รวบรวม

TUDC 29/04/2564

สารบาญ

พระราชบัญญัติ

จ.ศ. ๑๒๒๗ (ร.ศ. ๘๔ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๘) หน้า

ประกาศพระราชบัญญัติลักภา ๑๖๕

จ.ศ. ๑๒๒๘ (ร.ศ. ๘๖ หรือ พ.ศ. ๒๔๑๐)

ประกาศพระราชบัญญัติผัวชายเมีย บิดามารดาชายบุตร์ ๒๔๗

พระราชกำหนด

จ.ศ. ๑๒๒๕ (ร.ศ. ๘๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๖)

ประกาศพระราชกำหนดกฎหมายทหาร ๑๒

พระราชกำหนดซึ่งไม่ปรากฏวันเดือนปีที่ประกาศ

พระราชกำหนดเรื่องนาพิกา ๓๙๐

TUDC 29/04/2564

ประกาศต่าง ๆ

จ.ศ. ๑๒๓๕ (ร.ศ. ๙๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๖)

หน้า

ประกาศว่าด้วยการเดินเป็นเจ้าเมือง ๕

ประกาศให้รับพ้องความเจ้า ห้ามเจ้ามิให้ไปใกลพระนคร ๗

ประกาศการทรงสร้างพระเจดีย์วัดชุมพลนิกายาราม ๒๐

ประกาศ ทรงอนุญาตให้ข้าราชการฝ่ายในทูลลาออกจากราชการ ๒๓

ประกาศออกทองทศพิศพัสดุงค์ ๒๗

ประกาศเรื่องผู้ทำการนอกตำแหน่งข้าระความ ๓๙

ประกาศฉลองพระสถูปเจดีย์และพระศพสมเด็จเจ้าพ้าจันทรมณฑล ๔๔

ประกาศพิกัดภาษีเรือ ตึก แพ โรง ร้าน ๕๔

ประกาศมหาสงกรานต์ ปีชวดฉศก ๖๐

จ.ศ. ๑๒๒๖ (ร.ศ. ๙๓ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๗)

ประกาศให้ผู้ที่ได้กู้ยืมเงินในพระเจ้าลูกยาเธอมาส่งภาษีต่อกรมวัง ๖๙

ประกาศว่าด้วยการเล่าฎีกันว่า พระพุทธทำนายเกิดขึ้นที่เมืองเขมร (ประกาศเรื่องตีนกันถอกคัดหนังสือพุทธทำนายเรื่องอ้ายโนรี) ๗๐

ประกาศให้เรียกค่าธรรมเนียมลูกค้าในเมืองทั่วกรุงสยาม ๗๕

ประกาศตั้งกงสุลปรุศเสียน ๗๖

TUDC 29/04/2564

หน้า

ประกาศเรื่องทำพระศพเจ้านายแลศพเสมาบดีทพระเมรุกลางเมือง ปีชวดฉศก ๘๓

ประกาศวันธรรมมัศสะวนะ แก้ความในประกาศสงกรานต์ทผด ๘๕

ประกาศรดุฝนปีชวดจะน้อย ราคาเข้าจะขึ้น ๘๖

ประกาศให้ใช้เงินเหรียญนอก ๘๘

ประกาศโปรดให้เลิกค่าอากรมพร้าว กลับเรียกภาษีน้ำมันตามเดิม ๙๑

ประกาศจะโปรดพระราชทานเบี้ยหวัดด้วยทองแป ๙๓

ประกาศการพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์พรรษาท ๓ ๙๗

ประกาศด้วยมีผู้กราบทูลเรื่องอัฐปลอม ๑๐๑

ประกาศเงินแปปลอมโปรดให้มาเปลี่ยนเงินดีไป ๑๐๓

ประกาศเพิ่มเติมท่าอัฐโสพัศอ่อนแลบางไป ๑๐๘

ประกาศเรื่องไม่ได้พิกัดราคาเข้า จะซื้อขายกันราคาเท่าใดก็ได้ ๑๑๐

ประกาศพระราชทานพระบรมราโชวาทเตือนสติแก่ผู้ซื้อเข้าขายเข้า ๑๑๓

ประกาศโปรดให้เอาอัฐปลอมมาแลกอัฐดีไปใช้ ๑๑๕

ประกาศเรื่องหม่อมราชวงษ์หม่อมหลวงเรียกกันว่าเจ้า ๑๑๕

ประกาศบีดเข้าไม่ให้จ้าหน่ายนอกประเทศ ๑๑๗

ประกาศเงินค่านาตราแดงโปรดให้ตั้งค้าง ๑๒๐

ประกาศมหาสงกรานต์ปีฉลูสัปตศก ๑๒๖

ประกาศเงินบีจินปีชวดท้าถนน ๑๓๙

TUDC 29/04/2564

ร.ศ. ๑๓๓๗ (ร.ศ. ๘๔ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๘)

หน้า

ประกาศห้ามมิให้นายบ่อนทการองเงินให้นักเลงเล่นเบี้ย อนุญาตให้ทำสารกรมธรรม์แทน ยังคงเป็นฉบับ ๑๕๓

ประกาศพระราชทานซื้อวัดเงินวัดทอง ๑๕๓

ประกาศเรื่องจะพระราชทานเบี้ยหวัดพระโอรสพระธิดาในพระบวรราชวัง ๑๕๕

ประกาศขุดคลองภาษีเจริญ ๑๕๖

ประกาศ ห้ามมิให้เขียนหนังสือทูลเกล้าฯถวาย ด้วยหมึกดินสอทจดจาง ๑๕๗

ประกาศเรื่องจีนท่าอู่ปลอม ๑๕๘

ประกาศห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว ๑๖๑

ประกาศเรื่องชาวด่านกักเรือ แลให้ตั้งด่านภาษี ๑๖๒

ประกาศพิกัดทองแดงซิกเซยี ๑๖๕

ประกาศพิกัดภาษีน้ำมันมะพร้าว ๑๗๕

ประกาศพระราชพิธีถวายสรงโสกันต์ ๑๗๗

ประกาศห้ามผู้ที่มิใช่สังกัดในวังหน้าโกนผม ครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ ๑๙๗

ประกาศห้ามผู้ที่มิใช่สังกัดในวังหน้าโกนผมครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ๒ ๑๙๗

ประกาศมหาสงกรานต์ บีชานอัฐศก ๑๙๙

ประกาศว่าด้วยปฏิสังขรณ์วัดจุนแสน ๒๑๒

TUDC 29/04/2564

จ.ศ. ๑๒๓๘ (ร.ศ. ๙๕ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๙)

หน้า

ประกาศห้ามไม่ให้เอาเครื่องประดับทองเงินแต่งกายให้เด็กยังไม่รู้จักหลีกหลบโจรผู้ร้าย ๒๑๕

ประกาศให้ใช้ทองแดงชักเสียวซึ่งทำบางกว่าครั้งแรก ๒๒๓

ประกาศให้เจ้าสำนักพรรคพวกของโจรผู้ร้ายมาฤแก่โทษ ๒๒๓

ประกาศห้ามไม่ให้แต่งตัวเด็กด้วยเครื่องทองเงิน ๒๒๕

ประกาศขายสวนขายนาฝากแก่กัน ๒๒๖

ประกาศพิกัดภาษีเรือโรงร้าน ๒๒๗

ประกาศเรื่องเศรษฐีบางแมวแถลงทองเช็กเปนคนโกง ๒๓๓

จ.ศ.๑ ๒๓๙ (ร.ศ ๙๖ หรือ พ.ศ. ๒๔๑๐)

ประกาศให้พวกที่อยู่แถวทิมไพพระราชวังทำความสอาด ๒๓๗

ประกาศให้ผู้คิดใจสังสัยนายตุ้มมาสู้ความ ๒๓๘

ประกาศให้ชำระคนไทยที่สูบฝิ่น ๒๓๙

ประกาศพระราชทานบรรดาศักดิ์พ่อค้าต่างประเทศ ๒๔๓

ประกาศห้ามไม่ให้ขุนศาลตระลาการ เจ้าหัน นายเงินทำหนังสือยอมความ แลสารกรมธรรม โดยถูกความแลทายถูกหนไม่รู้ไม่เห็น ๒๔๔

ประกาศห้ามไม่ให้พนักงานผู้ยิงปืนพิธีรุษ ทำอย่างอ้ายนาก อ้ายแย้ม ปีเถาะนพศก ๒๔๘

TUDC 29/04/2564

หน้า

ประกาศให้ใช้พระนามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอแลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ในหนังสือกราบบังคมทูล ๒๔๗
ประกาศทรงพรงราชปฏิญาณพระราชทานรางวัลแก่ผู้ที่จะรักษาพระอาการกรมหมื่นมเหศวรศิววิปลาศประชวน ๒๕๒
ประกาศตั้งกรมขุนสี่พระองค์ ๒๕๕
ประกาศเพิ่มเติมว่าด้วย ขายสวน ขายนา ๒๕๘
ประกาศมหาสงกรานต์ ปีมะโรงสัมฤทธิศก ๒๕๙
ประกาศว่าด้วยเรื่องผู้ที่ใช้ตราไปหัวเมือง ๒๗๑

ประกาศรัชกาลที่ ๔ ซึ่งไม่ปรากฏวัน เดือน ปี

ประกาศให้ใช้คำพูด ๒๗๗
ประกาศเตือนสติในคำพูดที่เรียกภูษามาลาแลวัดพนัญเชิง ๒๗๙
ประกาศกำหนดการเฉลิมพระชนม์พรรษา ๒๘๐
ประกาศการทำของเลี้ยงพระในการเฉลิมพระชนม์พรรษา ๒๘๑
ประกาศทิ้งหนังสือแลลงหนังสือพิมพ์ ๒๘๒
ประกาศร่างพระราชหัตถ์เลขาพระราชทานเงินเจ้านาย ๒๘๓
ประกาศพิธีบอกศักราช ๒๘๕
พระบรมราโชวาทเรื่องเดินเปนขุนนาง ๒๘๗
ประกาศว่าด้วยวันธรรมสวนะ ๒๙๑
ประกาศว่าด้วยผ้าสันถัด ๒๙๓
ประกาศว่าด้วยเรื่องพัชนี ๒๙๖

TUDC 29/04/2564

หน้า

ประกาศว่าด้วยเนื้อนิลกสำปน์ ๓๐๐

ประกาศมิละคอนฉลองพระศรีรัตนมหาเจดีย์ ให้ผู้ทมาดูมีเงินเข้าส่วนบุญ ๓๐๒

ประกาศแผ่พระราชกุศลบอกเข้าบิน ให้กระทำมณฑลพิธีราชประเพณี ๓๐๓

ประกาศกำหนดที่จะเอาทองแปมาซื้อเอาเงินแต่ท้องพระคลัง ๓๐๕

ประกาศกำหนดที่รับทองทศพิศพัศดึงส์ ๓๐๖

ประกาศเรื่องตั๋วพระราชทานกำกับทองแปพัศดึงส์ ๓๐๗

ประกาศว่าด้วยเครื่องรองน้ำฝนอย่างยุโรป ๓๐๗

ประกาศว่าด้วยวิธีคิดดอกมาศ ๓๐๙

ประกาศเลื่อนสติคำว่าใส่ ๓๒๑

ประกาศตราภูมิคุ้มห้าม ๓๒๒

ประกาศเรื่องปวารณา ๓๒๖

ประกาศว่าด้วยพระอาทิตย์ดึงดาวฤกษ์อัสบุชก็เปนมหาสงกรานต์ ๓๓๓

ประกาศเรื่องราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี ๓๓๕

ประกาศใช้คำนำพระนามพระบรมวงศานุวงศ์ ๓๕๗

ประกาศให้เรียกคลองผดุงกรุงเกษม แลถนนเจริญกรุง ๓๖๓

ประกาศเรียกงาบีว่าเยื่อเคยในคำกราบทูล ๓๖๑

ประกาศให้เรียกว่าสวนนันทอุทยานให้ถูก ๓๖๒

TUDC 29/04/2564

หน้า

ประกาศเรื่องใช้คำพูดว่าต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน ๓๖๓

ประกาศให้เรียกที่ประทับของสนามหลวงว่าพลับพลา ๓๖๔

ประกาศเรื่องพระพุทธบุษยรัตน ๓๖๕

ประกาศปฏิสังขรณ์วัดไชยพฤกษมาลา วัดเชมาภิรตาราม ๓๗๕

ประกาศว่าด้วยเงินสำหรับซ่อมแซมพระราม ซึ่งเป็นส่วนพระองค์ ๓๘๓

ประกาศแผ่พระราชกุศลในการฉลองวัดหงษรัตนาราม ๓๘๗

ประกาศชำระเถขในสมเด็จพระนางนารถราชเทวี สมเด็จพระเทพศิรินทร์ ๓๙๕

ประกาศสักเลขไพร่หลวง ๓๙๕

ประกาศไม่ให้ถูกหมู่ไพร่หลวงเมื่อบวชอยู่รับจ้างทำช่างทอง ๓๙๗

ประกาศไม่ให้เชื่อฟังเรื่องที่ผู้มิคิดไม่พ้องเอาไปลงหนังสือพิมพ์ ๓๙๙

ประกาศเรื่องราษฎรเมืองระยองถวายฎีกากล่าวโทษผู้ทำเร็จราชการเมือง ๔๐๔

ประกาศเรื่องเอาศพไว้ค้างคืน ๔๐๖

ประกาศ ทรงอนุญาตให้ราษฎรถวายฎีกาทูลถามเรื่องที่เล่าฦๅได้ ๔๐๙

ประกาศเรื่องยิงปืนอาฬานาฝั่งตวันตก ๔๑๒

ประกาศห้ามไม่ให้กระบวนแห่ศพสุนัข ให้ใส่ไปเสียให้พ้น แลอย่าให้ตีกแกมในอุโบสถหรือที่ประทับ ๔๑๓

TUDC 29/04/2564

หน้า

ประกาศให้พระสงฆ์ทุกพระอารามตั้งพิธีฝน ๕๓๕

ประกาศเรื่องตั้งพันปากพล่อย ๕๓๕

เบ็ดเตล็ด

จ.ศ. ๑๒๒๕ (ร.ศ. ๘๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๖)

พระราชปรารภเรื่องเดินเป็นผู้ว่าราชการเมือง ๑

TUDC 29/04/2564

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๗

ภาค ๑

กฎหมาย จ.ศ. ๑๒๒๕

(ร.ศ. ๘๒, พ.ศ. ๒๔๐๖)

TUDC 29/04/2564

พระราชปรารภ

เรื่องเดินเป็นผู้ว่าราชการเมือง

พระยานครสวรรค์ (ภู) ถึงแก่กรรมแต่เดือน ๕ ข้างแรม ทรงพระราชดำริว่าพระยอดเมืองขวางได้เดิมเป็นหลวงเทียรฆราชยกระบัตรมานาน แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นเมื่อพระยานครสวรรค์ (ภู่) เป็นพระยานครสวรรค์ พระยอดเมืองขวางเก่าเป็นพระยาบรรพตภูมาธิการแล้ว ก็ได้โปรดฯ ให้เป็นพระยอดเมืองขวางปลัดทำราชการมา ที่แท้พระยานครสวรรค์ (ภู่) แต่ก่อนเป็นแต่หลวงธรรมาธรมการผู้น้อย ตำแหน่งก็ว่าพระยอดเมืองขวางผู้น้อย เมื่อเป็นหลวงเทียรฆราชยกระบัตรนั้นก็ แต่เพราะเป็นข้าหลวงเดิมมา จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นพระยานครสวรรค์ ก็บัดนี้ถึงแก่กรรมแล้ว ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าควรจะให้พระยอดเมืองขวางปลัด เป็นพระยานครสวรรค์ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป เพราะราชการในเมืองนครสวรรค์ประการใดๆ พระยอดเมืองขวางย่อมเข้าใจ จะได้ทำราชการถ้วนถี่กว่าผู้อื่นจะไปเป็น ก็ผู้อื่นจะไปเป็นนั้น ถ้าผู้มีบรรดาศักดิ์สูง อย่างครั้งหนึ่งพระยาอนุชิตราชา จางวางกรมพระตำรวจไปเป็น ครั้งหนึ่งพระยาอภัยสงครามเจ้ากรมอาสาใหญ่ฝ่ายพระบวรราชวังไปเป็น ผู้ทมบรรดาศักดิ์ใหญ่ในกรุงเทพฯ อยู่ก่อนแล้ว ไปเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองดังนั้นยกไว้ แต่ผู้น้อยๆ มิใช่ผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่ในกรุงเทพฯ

TUDC 29/04/2564

ถ้าขืนไปเป็นที่พระยานครสวรรค์ ถ้วนถี่ไปกว่าพระยอดเมืองขวาง ดังนี้จะหมายเชื่อว่าเป็นดีกว่าไม่ได้ เพราะใครตะกุยตะกายขึ้น ก็คงเดินเหินเสียสินบน ๕๐ ชั่ง ๕๐ ชั่งขึ้นไป เงินสินบนนั้นจะเอามาแต่ไหน ที่ของตัวก็จะลงทุนของตัวมาเสียสินบน ถ้าไม่มีก็คงจะกู้ยืมเขามาเสียสินบน ต้องเสียดอกเบี้ยไปพลาง ต้นทุนแลดอกเบี้ยนั้นจะเอาที่ไหน ก็คงจะไปริดเอาที่ไพร่บ้านพลเมืองแลราษฎรได้ความเดือดร้อน ยิ่งไปกว่าปรกติเป็นแน่ จึงเห็นเป็นแท้อยู่แล้ว ว่าผู้ใดเดินเหินจะไปเป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมือง คนนั้นสำหรับเกี่ยวกับบีศาจที่เรียกว่าห่า ผู้ใดรับสินบนเดินเหินช่วยแก้ไขให้คนเช่นนั้นได้ไปเป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมือง จะได้บาปกรรมมากนัก เหมือนกับเอาห่าไปปล่อยในบ้านในเมืองเป็นที่อยู่ของมนุษย์ ขอเดชะเกิดอย่าเอาเลย

ที่เมืองนครสวรรค์นั้น จะโปรดฯ ให้พระยอดเมืองขวางปลัดเป็นพระยานครสวรรค์ หลวงเทียรฆราชยกระบัตรจะโปรดฯ ให้เลื่อนเป็นพระยอดเมืองขวางปลัด นายเกดมหาดเด็กบุตรนายมีหมื่นภักดีเสียจักษุ ข้าหลวงเดิม จะโปรดให้เป็นหลวงเทียรฆราชยกระบัตร

นายมีนั้น ได้เคยทรงใช้สอยมาแต่เดิมข้านั้น เคยทรงเห็นสติปัญญาปากคำมา เคยรับสั่งใช้ให้ไปเฝ้าเจ้านายไปหาขุนนางในกรุงเทพฯ มาแต่ก่อน บัดนี้หมื่นภักดีก็ยังอยู่ แต่ชรามาก อายุเกือบ ๘๐ แล้ว

TUDC 29/04/2564

เสียจักษุทั้งสองข้างเปนราชการไม่ได้ ถ้ายังหนุ่มอยู่ฤๅไม่เสียจักษุ ก็ทรงพระราชดำริห์เหนว่าควรจะเปนพระยานครสวรรค์ได้ นายมีมีบุตรชาย ๓ คน นายกอนที่ ๑ นายเกตที่ ๒ พระเอมพิธีธรรมที่ ๓ นายกอนนายเกตเดิมก็ถวายตัวเปนมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง แต่นายกอนนั้นครั้นมาภายหลังเชือมดถ่อหมอดูฤๅคาดหมายการเกินรู้มากล้นไป จึงหนีโจทย์เจ้านายเดิมของตัวของบิดาไปถวายตัวทำราชการในพระบวรราชวัง จนได้ลาภขากดีเปนที่นายฉลองในยนาถ แต่นายเกตพระเอมพิธีธรรมนั้น ก็ยังคงทำราชการในพระบรมมหาราชวังตามสังกัดเดิมมีความชอบอยู่ พระเอมนั้นบวชเปนพระภิกษุอยู่ก็ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้เปนเหมือนเช่นพระเปรียญ ได้ไตรปีแลนิตยภัตรปีสมควรแก่ความรู้แลความสามารถในธุระพระพุทธสาสนา แต่นายเกตนั้นยังหาได้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้มีตำแหน่งราชการสถานใดไม่ ครั้นจะไม่ให้ได้ดีมียศบ้างก็จะเปนที่เสียใจแก่นายเกตพระเอมซึ่งเปนผู้ซื่อสัตย์สุจริต ไม่ได้คิดโจทย์จากเจ้านายเดิมของตัวไปตามนายกอนพี่ชาย อนึ่งถ้านายเกตแลพระเอมไม่ได้มียศก็จะสมความว่าร้ายคิดร้ายของนายกอนผู้พี่ว่าเพราะโจทย์จากเจ้านายเดิมของตัวไปจึงได้ดีมียศนั้น เพราะฉนั้นอย่างไร ๆ ก็คงจะโปรด ฯ นายเกตให้เปนหลวงเฑียรฆราชยกระบัตรเมืองนครสวรรค์ให้จงได้ ถึงจะโง่ฉลาดอย่างไรนายมีเสียจักษุผู้บิดาก็คงจะช่วยทำนุบำรุง

ที่เมืองไชยานั้น พระยาไชยา (จุ้ย) ป่วยหนักเปนวรรณโรคในท้องถึงแก่บวมแล้ว ถ้าถึงแก่กรรมลงก็ทรงพระราชดำริห์ไว้จะให้พระยาอัษฎงค์ทิศรักษาเมืองกระ ฤๅพระยาอภัยสงคราม ฤๅจมื่น

๑ เข้าใจว่าคือพระอริยมุนี (เอม) พระราชาคณะองค์แรกของวัดเทพศิรินทร เดิมเปนพระพิธีธรรมวัดบวรนิเวศน์

29/04/2564

เด็กชายนายใดนายหนึ่งไปเปน ห้ามอย่าให้ใครคิดเห็นผิดๆ ไปตะกาย ตะกุยวุ่นวายอายเขาเสียเปล่า ใครคิดเดินเหินเอาที่ผู้สำเร็จราชการเมืองต่าง ๆ ห่างพระเนตรพระกรรณด้วยเสียสินบนอย่างนี้ ควรที่นักปราชญ์ผู้ฉลาดรู้จะคิดเห็นว่าผู้นั้นไม่ใช่มนุษย์ คิดแต่จะไปกินเนื้อเถือหนังมนุษย์เปนเที่ยงแท้ ช่วยแก้ช่วยไขผู้นั้นก็บาปนักหนา

เรื่องเมืองนครสวรรค์เมืองไชยา ใครอย่าคิดอย่าว่าอย่างไรไปเลย ถ้าขืนเพ็ดทูลจะเอาใครไปเปน ก็จะทรงเห็นว่าผู้อยากได้เปนผู้สำเร็จราชการเดินเหินนั้นก็ดี ผู้เพ็ดทูลแก้ไขก็ดี ว่าอมนุษย์ภูตผีเข้าสิงจึงคิดการจะกินเนื้อมนุษย์ให้เกินไป จะทำให้ไพร่ได้ความยากไม่ต้องการเลย

เดี๋ยวนี้แต่คนต่ำ ๆ เลว ๆ แขนก็ไม่เปนแขนคน ก็ยังคิดเจ๋อเจอะจะเอาที่พระยานครสวรรค์ จะเสียเงินสินบนสี่พันบาท ห้าพันบาท แลขุนนางบางนายไปที่ไหนฉาวที่นั้น ท่ายศเกินๆจนต้องโทษทัณฑ์เลื่องฦๅชื่อฉาวมาแต่ก่อนยังเดินเหินจะเอาที่พระยาไชยา ก็เมืองไชยาชะตาร้าย ใครไปเปนผู้สำเร็จราชการเมืองต้องถอดกลับมาเปนพระยาไชยานอกราชการอยู่ถึงสามนายแต่ก่อน คือ พระยาไชยา หอ ๑ พระยาไชยา ปลอด ๑ พระยาไชยา กรับ ๑ ก็ถ้าเอาคนเช่นนี้ คือที่ไปที่ไหนฉาวที่นั้นมาหลายครั้งไปเปน กลัวจะต้องเปนเกินไปกว่าพระยาไชยานอกราชการ จะเปนพระยาไชยาติดคุกจนตายไป

TUDC 29/04/2564

คำที่ว่ามานี้จะเรียกว่าคำประกาศก็ไม่ได้ เพราะบ่นเพ้อนัก ใคร
อย่าว่าเพ้อเลย ผู้แต่งรู้ตัวอยู่แล้วว่าเพ้อ

(ร.ป.ม.ก. ๑๒๕)

ประกาศ

ว่าด้วยการเดินเป็นเจ้าเมือง

ณวันพฤหัสบดีเดือนอ้าย ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีกุนเบญจศก

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายในให้ทราบทั่วกันว่า อ้ายพระอ้ายจมื่น อ้ายหลวง อ้ายขุน ฤๅอ้ายหมื่นเจ๋อเจอะกล้า ๆ เปนคนในกรุงบ้าง คนในหัวเมืองบ้าง ที่อยากจะเปนผู้สำเร็จราชการเมืองในหัวเมืองนั้น ๆ หานายหน้าเที่ยวเดนขอเสี่ยสินบนถวายพระองค์เจ้าเจ้าจอมข้างในบ้าง ฤๅเดินขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยตามพนักงานบ้าง ฤๅเดินในท่านผู้หญิงฤๅเมียน้อยตัวโปรดของขุนนางบ้าง ฤๅเดินตามบุตรหลานชายหญิงของขุนนางก็มีบ้าง เสี่ยสินบนแรง ๆ ขอให้ช่วยเพ็ดทูลว่ากล่าวให้ได้ตั้งออกไปเปนผู้สำเร็จราชการที่เรียกว่าเจ้าเมืองในหัวเมืองเอก โท ตรี จัตวา นั้น ๆ ฝ่ายผู้ที่เห็นแก่สินบนก็ต่างคนต่างรับ แล้วก็ต่างคนต่างหาอุบายเพ็ดทูลเย่อหยิ่งกันไปต่าง ๆ ตามสติ

TUDC 29/04/2564

ปัญญา ผู้ที่อยากจะเปนผู้สำเร็จราชการหัวเมืองสู้เปนหนี้สินกู้ยืมท่านผู้อื่น สู้เสียดอกเบี้ยมาเสียสินบนไปได้เปนผู้สำเร็จราชการเมืองเหล่านี้นั้น ขอให้ท่านทั้งปวงตั้งแต่ผู้ดีตลอดไปจนไพร่รู้จักเถิดว่าใจมันมิใช่ใจคน เปนผีโหงผีห่า สู้เสียเงินเสียทองเปนหนี้สินผูกดอกท่านผู้อื่นไป ด้วยคิดว่าจะไปกินเลือดเนื้อมนุษย์เถือเนื้อมนุษย์ ฤๅเอาเลือดมนุษย์ในเมืองนั้นมาใช้หนี้ได้ทันประสงค์ จึงคิดการดังนั้น ก็เพราะการในหัวเมืองเปนการไกลพระเนตรพระกรรณ์ ไกลหูไกลตาท่านผู้หลักผู้ใหญ่ จะพูดจะทำบังคับบัญชาอะไรไปคด ๆ โกง ๆ ก็อาจจะทำไปได้ทุกอย่าง เพราะตัวไปนั่งซังเปนที่สูงไม่มีผู้ขัดขวางได้ จะพรรณากิริยาของผู้สำเร็จราชการเมืองหัวเมืองที่ทำผิด ๆ ไปนั้น จะรำพรรณไปเล่มสมุดหนึ่งก็ไม่พอ

ก็ตามธรรมเนียมที่ผู้สำเร็จราชการเมืองจะได้นั้น ก็มีแต่ค่าที่นั่งค่าประทับแลส่วนพินัยที่แบ่งกันในปีหนึ่งแทนเบี้ยหวัด ประตูที่จะได้โดยธรรมนั้นก็คล้าย ๆ กับข้าราชการในกรุงดอก กับผู้ที่จะเดินไปเปนที่ผู้สำเร็จราชการณหัวเมืองนั้น โดยอย่างต่ำก็ ๓๐ ชั่งขึ้นไป โดยอย่างใหญ่ก็เพียง ๓๐๐ ชั่งลงมา จึงเห็นแท้ว่าคนที่อยากจะไปด้วยสินบนดังนี้ คือเปนใจผีโหงผีห่าตั้งใจแต่จะคิดกินเลือดกินเนื้อมนุษย์ในเมืองนั้นไม่มีเมตากรุณา ยิ่งแรงสินบนมากเสียดอกเบี้ยเจ้าหนี้มาเสียสินบนมากก็ร้อนมาก จะเปลื้องหนี้อยากจะผ่อนดอกเบี้ยหรืออยากจะเอาทุนคืน คงจะไปทำผิด ๆ ถูก ๆ บังหลวงฉ้อราษฎร์กะเกณฑ์เกินราชการ เอาผู้ร้ายมาผูกให้ซัดผิด ๆ ฤๅคิดเอาสินบนปล่อยผู้ร้ายเสียฤๅอื่น ๆ อะไร ๆ ไปไม่หยุดหย่อนเปนแน่

TUDC 29/04/2564

ผู้ใดที่เห็นแก่สินบนรับสินบน ช่วยเหลือเหินว่ากล่าวเพื่อทูลแกะไค้ให้ผู้นั้น ๆ ได้เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองนั้น ถ้าได้เงินสินบนด้วยเหตุนั้น ก็คือว่าผู้นั้นหากรุณาแก่มนุษย์มิได้ ชื่อว่าคิดเอาเลือดเนื้อของราษฎรคนยากคนไร้ ที่อยู่บ้านห่างเมืองไกลมาขายให้อ้ายยักษ์อ้ายผีเปนผีโหงผีห่า ผู้ที่หากินอย่างนี้จะได้บาปมากนักหนาที่เดียว ที่ว่าดังนั้น ผู้ที่ชอบ ๆ อยู่ในสัตย์ในธรรมคงเห็นจริงด้วยหมด

เพราะฉนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาแก่ไพร่ฟ้าข้าณาประชาราษฎรที่อยู่บ้านเยกเมือง ต่างบ้านห่างเมืองไกลหาที่พึ่งได้ด้วยยากนักอยู่ กลัวผู้ที่ทำผิดมิได้จะได้ความทุกข์ความยากเบียดเบียนคุมเหงต่าง ๆ แต่ผู้สำเร็จราชการเมืองแลกรมการผู้ใหญ่ที่ใจเปนใจผีโหงผีห่า ซึ่งเสียสินบนมาก ๆ อยากจะไปเปนนั่นอยู่ ถ้ามีผู้ใดราบทูลแนะนำขอร้องให้ผู้ใด มักทรงรังเกียจนักที่จะตั้งไป กลัวจะเปนบาปเปนกรรม กลัวจะเปนเหมือนเอาผีห่าผีโหงไปปล่อยให้กินราษฎร เพราะเคยทรงเห็นมาแล้วแต่ครั้งแผ่นดินก่อน ๆ ผู้ที่เสียสินบนไปเปนที่ผู้สำเร็จราชการเมืองเช่นนี้ อยู่ไปไม่ช้าราษฎรก็ยกอพยบหลบหนีไปอยู่แขวงอื่น ที่หัวเมืองห่าง ๆ ไกลต่อเขตรต่อแดนกับเมืองอื่น ก็ทิ้งบ้านทิ้งเรือนเสีย หนีไปอยู่เขตรแดนเมืองอื่น

ก็ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้าจะทรงพระมหากรุณาโปรดให้ช้องให้ทางแก่ข้าราชการ ผู้ที่ได้ฉลองพระเดชพระคุณมาก ทรงปฤกษาหารือด้วยแล้วให้ได้ตั้งแต่งออกไปก็ได้ดอก แต่ทรงรังเกียจนัก กลัวจะเปนบาปเปนกรรมไป

TUDC 29/04/2564

ประกาศมาณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุนเบญจศก จุลศักราช ๑๒๒๕

(๖ ป.ป.ก. ๑๒๕)

ประกาศ

ให้รับพองความเจ้า ห้ามเข้ามิให้ไปโกลพระนคร

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศขุนโรงขุนศาลในกรุงทุกโรงทุกศาล แลผู้รักษาเมืองกรมการ หัวเมืองเอกโทตรีจัตวา ปากใต้ฝ่ายเหนือทั่งปวงจงทั่ว ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อน่า ถ้ามีผู้ใดร้องพ้องกล่าวโทษเจ้าต่างกรม พระองค์เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลหม่อมเจ้า หม่อมราชวงษ์ ทั้งนี้โดยมากเรียกว่าเจ้าแลเจ้าจอมข้างใน ในพระบรมมหาราชวัง แลพระบวรราชวังก็ดี ถ้าความมีผู้มาพ้องแล้ว ถูกขุนแลขุนศรีธรรมราชจ่าศาล แลผู้รักษาเมืองกรมการพนักงานรับพ้อง จะใช้คำถอบอย่างเก่าว่าเปนความเจ้านายแลข้างในพระราชวัง จนใจรับไม่ได้ดังนี้ อย่าให้มีเลยเปนอันขาดทีเดียว ว่าอย่างนี้เหมือนท่านทั่งปวงเปนข้าเจ้าแผ่นดินที่เปนคนเถื่อนคนป่าเปนโจรผู้ร้าย ปล้นบ้านปล้นเมืองมาเก่าแลดุร้าย ให้ท้ายถือหางให้พ้องบุตรภรรยาเทียวคุมเหงราษฎรไพร่พ้าข้าแผ่นดินแล้วถูกโรงบีดศาลเสีย เมื่อพูดดังนี้เปนอันกลัวเจ้ากลัวนายเล็กน้อยไป

TUDC 29/04/2564

ไม่เห็นแก่แผ่นดินใหญ่ ถ้ามีความอย่างนั้น ให้รีบให้โจทย์ให้การต่าง
พ้องถ้วนถี่แจ้วกุมตัวโจทย์ไว้อย่าให้ใครเอาตัวไปแลอย่าให้หนีไป
แล้ว ถ้าในกรุงเปนความเจ้านายแลหม่อมราชวงษ์ ก็ให้ยื่นถวาย
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์ก็ดี เจ้าพระยาธรรมา-
ธิกรณ์เสนาบดีก็ดี ให้กราบทูลพระกรุณา ถ้าเปนความข้างในใน
พระบรมมหาราชวัง ก็ให้ยื่นเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ ฤๅพระยาบำ-
เรอภักดี พระยาอนุรักษราชมณเฑียร กราบทูลพระกรุณาโดยเร็ว
ถ้าความช้าไปถึง ๑๕ วันฤๅเดือนหนึ่ง ให้พวกโจทย์ร้องถวายฎีกาเอา
เถิด ถ้าเปนความข้างในในพระบวรราชวัง ให้เอาพ้องกับตัวโจทย์
ยื่นไปส่งพระยามณเฑียรบาล นำกราบทูลในพระบวรราชวังเถิด ถ้า
เปนความหัวเมือง ให้ผู้รักษาเมืองกรมการรับพ้องแล้วรีบบอก
ส่งพ้องกับตัวโจทย์มากรุงเทพมหานครโดยเร็ว ตัวหม่อมเจ้าหม่อม
ราชวงษ์ที่หนีออกไปก่อถ้อยทำความที่หัวเมืองนั้น ก็ให้ผู้รักษา
เมืองกรมการจับตัวจำตรวนส่งเข้ามาด้วยทีเดียว ถ้าไม่ทำดังนี้พูด
ว่าเปนความเจ้านายว่าไม่ได้จนใจอย่างก่อน จะปรับให้ใช้ความ
ทั้งเรือนแล้วจะให้มีเบี้ยเลี้ยดด้วยตามถานานุศักดิ์ ผู้รับพ้องทับเสีย
ไม่รับนั้นถานาย แต่ละนายมีศักดินาเท่าไร จะให้ปรับเปนเบี้ยเลี้ยด
ร้อยละตำลึงจนถึงผู้รักษาเมือง นาหมื่นต้องเสียเบี้ยเลี้ยดห้าชั่งเปน
ค่าทรายถมท้องสนาม ถึงผู้รับพ้องในกรุงแลฉกชุนพูดอย่างนั้น
อีก ก็จะให้ใช้ความแลปรับเปนเบี้ยเลี้ยดเหมือนกัน ถ้าหม่อมเจ้า
หม่อมราชวงษ์ชายหญิงใดใด หนีไปหัวเมืองใดใด แอบแฝงซุ่ม
ซ่อนอยู่แห่งใดใด ฤๅคุมสมัครพักพวกอยู่แห่งใดใด ใครรู้ให้มาบอก

TUDC 29/04/2564

แก่ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการไปล้อมไปตามจับตัวจำส่งลงมาโดยเร็ว ใครนำจับใครฟ้องจะพระราชทานรางวัลชั่งห้าตำลึง ตามนับตัวหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษ์ที่จับตัวได้มา ถ้าผู้รักษาเมืองกรมการเกรงวาศนาเจ้านายบิดเบือนเชือนแชเสียไม่จับ ให้ผู้นำลงมาร้องถวายฎีกาโดยเร็วฯ ประกาศไว้แก่เจ้านายต่างกรม พระองค์เจ้าไม่ได้ตั้งกรม แลหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษ์ฝ่ายน่าฝ่ายในทั้งปวง ถ้าผู้ใดจะไปเที่ยวในที่ต่าง ๆ ไปเองได้แต่เพียงกำหนดนี้ ข้างตวันออกเพียงปากคลองบางกะนากเข้ามา ฤๅทางล่างเพียงปากตะครองเข้ามา ทางข้างใต้เพียงด่านเมืองสมุทปราการแลปากบางเหี้ยเข้ามา ข้างตวันตกเพียงด่านเมืองสมุทรสาครเข้ามา ทางคลองมหาสวัสดีเพียงปากคลองท่าหวดเข้ามา ทางคลองบางใหญ่เพียงปากคลองลานตากฟ้าเข้ามา ทางเหนือเพียงด่านบ้านงิ้วเข้ามา เที่ยวอยู่ในจำกัดนี้ไม่ห้าม ถ้าเปนหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษ์จะไปตั้งอยู่ก็ได้ ถ้าจะไปเกินกว่ากำหนดนั้น คือประสงค์การทำบุญจะไปทอดกระฐิน ฤๅฉลองอารามเจดีย์ ในหัวเมืองต่าง ๆ ก็ดี จะไปนมัศการพระพุทธบาทพระพุทธฉายพระปฐมเจดีย์พระแท่นดงรังก็ดี จะไปเยี่ยมเยียนไข้เจ็บมารดาแลย่าตายายญาติพี่น้อง ฤๅครูอาจารย์ซึ่งไปตั้งบ้านเรือน ฤๅไปป่วยไข้อยู่หัวเมืองก็ดี จะไปด้วยการเลี้ยงชีวิตรหาทรัพย์สิ่งสิน คือนำของไปขาย แลซื้อไม้ซื้อเสา แลสินค้าอื่นๆ มา แลทวงนี่สิน แลปลดเปลื้องใช้สอยนี่สิน แลตามตัวทาษลูกหนี้ที่หนีหายไปแลอื่นอื่น บันดาที่เกิดเหตุให้มีประสงค์ซึ่งจะต้องไปในหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเปนเมืองน้ำพระพิพัฒสัตยานั้นไม่สู้ไกลนัก เปนชั้น

TUDC 29/04/2564

นอกต่อเขตรแดนกับนานาประเทศแล้ว ก็ให้กราบทูลถวายบังคมลา กำหนดเวลาจะไปช้าอยู่ตั้งแต่เจ็ดวันขึ้นไป ๓เดือนลงมาให้ทราบ จะทรงพระกรุณาโปรดไม่ห้ามไว้ ถ้าไม่มีกำลังจะเข้ามาทูลลอองธุลีพระบาทได้ ก็จงจดหมายให้เจ้านายพี่น้อง ฤๅข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายในตามที่รู้จัก กราบทูลถวายจดหมายกราบถวายบังคมลาเถิด ถวายที่ใดใดเมื่อใดก็ได้ไม่ห้าม เจ้านายแลข้าราชการฝ่ายน่ารับจดหมายเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ไม่มีช่องถวายข้างน่า ก็ให้ส่งแก่เจ้าจอมเถ้าแก่ท่านเถ้าแก่ทูลเกล้าฯ ถวายข้างในเถิด จะโปรดสั่งเจ้าพนักงานตามบังคับหัวเมืองให้ทำตรานำ แลช่วยธุระตามประสงค์ แลระวังไม่ให้มีเหตุการต่าง ๆ แลหนังสือเดินทางเปิดด่านให้ไปโดยสดวก แลกำหนดคุ้มจับกุมในเวลาที่ควรแก่ธุระ การที่ว่ากราบทูลยากไม่มีช่องนั้นอย่าพูดเลย ให้ถวายจดหมายกราบถวายบังคมลาเถิด จะโปรดสั่งตรานำแลหนังสือเดินทางให้ไม่ได้ต้องเสียค่าตราเลย แต่ถ้าจะกราบถวายบังคมลาไปไกลนัก จนถึงหัวเมืองน้ำพระพิพัฒสัตยาชั้นนอกใกล้เมืองลาว เมืองพม่า เมืองมอญ เมืองแขก คือเมืองตาก เมืองสวรรคโลกย์ เมืองอุตรดิฐ เมืองสรรคบุรี เมืองพระตะบอง เมืองประจวบคิริขันธ์ เมืองประจันต์คิริเขตร เมืองไทรโยค แลอื่น ๆ จะโปรดให้ไปทุกองค์ทุกนายไม่ได้ จะต้องทรงพระราชดำริห์เลือกก่อน ควรจะโปรดให้ไปจึงจะโปรดเกล้าฯ ได้ ถ้าเจ้าต่างกรมแลพระองค์เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลท่านเสนาบดีซึ่งจะไปราชการทิศใดใด ตำบลใดใด จะต้องการหม่อมเจ้าลางองค์ หม่อมราชวงษ์ลางนายไปใช้สอยโดยความประสงค์ศิลปศาตรวิชาการ แลความอาจหาญใดใดที่จะได้ราช-

TUDC 29/04/2564

การแลการของท่านนั้น คือจะให้เปนเสมียนเขียนหนังสือแต่งหนังสือ ฤๅเปนผู้ประกอบการกลไฟ ฤๅเปนช่างเหล็กช่างไม้ซ่อมแซมการในเรือฤๅการอื่น ๆ ประสงค์จะให้หม่อมเจ้าหม่อมราชวงษ์นั้นไปด้วย ก็ให้กราบทูลพระกรุณาด้วยวาจา ฤๅจะเขียนจดหมายถวายแลให้ถวายการทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแล้วก็จะทรงชื่นชมยินดีด้วย จะได้พระราชทานเสื้อผ้าเปนเครื่องแต่งตัว แลเงินตราเปนทุนเสบียงอาหารแก่หม่อมเจ้าหม่อมราชวงษ์ ซึ่งจะได้ไปราชการด้วยนั้น แล้วจะได้ทรงมอบหมายไปไม่ให้มีถ้อยความ แต่ซึ่งจะเปนดังเจ้าอังวะตื่นวิชาการความรู้พระสงฆ์มาแต่ลังกา ว่าดีกว่าพม่าทั้งแผ่นดิน จะมอบราชบุตรชื่อฉับปัตตะราชกุมารให้เปนสิศยพระสงฆ์ลังกาบวชเปนสามเณรให้ตามอาจารย์ ไปเห็นการในเกาะลังกาแลเรียนวิชาต่างต่างมานั้น เห็นเปนอันพิฦกนัก จะให้ทรงเห็นตามไปด้วยนั้นเหลือพระสติปัญญาที่จะตามไปได้ เมื่อจะติเตียนว่าพระราชอัทธยาไศรยเปนเจ้านายโบราณ ถือการเก่าไป ก็ตามแต่จะติเถิด ฯะ

ประกาศเปนกฎหมายมาวันอาทิตย เดือนหก ขึ้นเก้าค่ำ ปีกุน เบญจศก ๑๓ ศักราช ๑๒๒๕ เปนวันที่ ๔๓๖๕ ในราชกาลปจุบันนี้ ฯะ

ประกาศ

พระราชกำหนดกฎหมายทหาร

พระยาบุรุศรัตนราชพัลลภ จางวางผู้กำกับทหารบกทุกหมู่ ขอ

TUDC 29/04/2564

ประกาศเปนข้อบังคับไว้ ให้พวกทหารที่มียศต่างๆ ลำดับลงไปเปนชั้นๆ ตั้งแต่ครูนายแถวแลทหารเลวที่ได้รับพระราชทานเงินเดือน มาประจำผึกหัดอยู่ทั้ง ๔ กุมปะนี ให้รู้จงทั่วกัน ด้วยแต่ก่อนนั้นครูนายแถวพวกแตร แลทหารเลวจะมีธุระศุขทุกข์สิ่งใดๆ ก็ไปโดยลำพังใจไม่ได้ถามนายคนใดคนหนึ่งก็ไปได้ ครั้นตรวจเรียกร้องจะเอาตัวมาผึกหัดก็ไม่ได้ตัวมาผึกหัด ครั้นไถ่ถามมุนายก็ภากันอุบอิบไปไม่ใคร่จะบอกผู้ตรวจให้รู้ ครั้นได้ตัวผู้ที่ผึกหัดมาซักระไถ่ถาม ก็บอกความไม่ถูกต้องกันว่าถา นายคนโน้นบ้าง นายคนนี้บ้าง ครูฝรั่งบ้าง ไม่แน่ถึงที่ไหนได้ ทำให้เสียข้อที่บังคับไว้ไม่มาผึกหัดตามเวลาให้พร้อมกัน ในหลวงพระราชทานเงินเดือนให้ ปรารถนาจะให้มีใจยินดีผึกหัดอยู่เปนนิจ จึงพระราชทานเงินเดือนๆ ละ ๑ บาทดีกว่าไพร่หลวงหมู่อื่น ผู้มียศเปนชั้นๆ เหล่านี้ไม่เปนใจในราชการ คิดเอาเปรียบเงินหลวงภากันโลเลไป ให้ในหลวงเสียเปรียบนั้นหาชอบไม่ ตั้งแต่นี้ไปเบื้องหน้า ถ้าครูนายแถวพวกแตรแลทหารเลวที่รับเงินเดือนประจำผึกหัดทั้ง ๔ กุมปะนี ให้ครูจัดแบ่งคนในจำนวนร้อยหนึ่ง จัดแบ่งเปน ๘ ภวก ๆ ละ ๑๒ คน มอบให้แก่นายแถว ๆ คนหนึ่งมอบให้ ๑๒ คน ให้นายแถวว่ากล่าวบังคับให้สิทธาด ถ้าทหารคนใดมีธุระบิดามารดาบ่วยไข้ตายที่ควรจะลาไป ก็ให้ลากับนายแถวที่ตัวอยู่ในบังคับจะลาไปให้มีกำหนดกลับมา ถ้านายแถวเห็นว่าผู้ที่จะลาไปนั้นเปนคนไว้ใจได้จะกลับมาตามสัญญา นายแถวจะให้ไปก็ได้ ถ้าทหารคนใดเปนคนบิดเบือนเชือนแช นายแถวไว้ใจไม่ได้จะไม่ให้ไปก็ได้ ถ้านายแถวยอมให้ไปถึงเวลาผึกหัดจะเรียกเอาตัวไม่ได้ จะลงโทษกับ

TUDC 29/04/2564

นายแถวเฆี่ยน ๑๐ ที แล้วให้นายแถวตามตัวผู้ที่กระทำผิดสัญญามาให้จงได้ ถ้าได้ตัวมาแล้วให้นายแถวทำโทษผู้ผิดสัญญาเฆี่ยน ๑๐ ที แล้วให้ลงโทษอีกชั้นหนึ่ง ให้ยืนฝึกหัดอยู่กลางแดดวันละชั่วโมง ถ้าผิดสัญญาวันหนึ่งให้ยืน ๗ วันจึงพ้นโทษ ถ้าผิดสัญญาสองวันให้ยืน ๑๔ วันจึงพ้นโทษ ถ้าผิดสัญญาหลายวันก็ให้คิดทวีตามวันต่อ ๆ ขึ้นไป ถ้าครูแลนายแถวจะมีธุระไปที่ใด ๆ ฤๅบิดามารดาป่วยตายจะไปเยี่ยมไปเผา ให้มาลาพระยาบุรุศรัตนราชพัลลภผู้รับสั่งก่อน ถ้าไม่มาลาขืนไปแต่ลำภังใจให้ขาดราชการ จะทำโทษดุจทหารเลวที่ว่าไว้ในข้อหนึ่งนั้นเหมือนกัน ฯะ

ข้อ ๒ จวนจะถึงเวลากำหนดฝึกหัด ให้นายแถวเป่าแตรเรียกทหารที่อยู่ในบังคับของตัวมาตรวจตราเตรียมไว้ให้พร้อมเสมอจงทุกเวลา ถ้าผู้ใดลาไปหลบหนีป่วยไค่ก็ดี ที่มีตัวคงอยู่ก็ดี ให้นายแถวจดบาญชีชื่อคนที่อยู่ในบังคับของตัวมายื่นต่อหลวงอุปเทษทวยหารเมื่อเวลาตรวจหัดทุก ๆ นาย ถ้าไม่ทำตามข้อบังคับนี้ จะทำโทษเฆี่ยนนายแถว ๑๒ ที ฯะ

ข้อ ๓ ให้ครูนายดาบปี่พาทยระวังรักษาดูแลเครื่องแต่งจงทุก ๆ คน หมวกเสื้อกังเกงแลปืนคันชีบสายคันชีบ สายซองหอกลูกดุมเสื้อกระบี่สายกระบี่ ให้ตรวจตราขัดสีเชดล้างอย่าให้เปื้อนเปรอะได้ ถ้าผู้ใดไม่เชดล้างไม่ตรวจตราขัดสีตากเครื่องแต่งตัว ทิ้งทำให้เปื้อนเปรอะดำมอมแมม ฉีกขาดรุงรังให้เปนที่ติเตียนเมื่อเวลาตรวจฝึกหัดจะทำโทษเฆี่ยนผู้นั้น ๑๒ ที แล้วจะลงโทษให้ยืนขัดสีของที่เปื้อนเปรอะวันละชั่วโมง ๗ วันจึงพ้นโทษ ถ้าลงโทษยังไม่ครบ ๗ วัน ทำความ

TUDC 29/04/2564

ผิดซ้ำเข้าอีก จะทำโทษทวีขึ้นอีกถ่าจะครบ ๗ วัน ถ่าจะสิ้นกำหนด
จึ่งจะพ้นโทษ ฯ

ข้อ ๔ ในเวลาประจำน่าที่รักษาโมงยาม แลตามเสด็จพระราช
ดำเนินทางสถลมารค ชลมารค แห่งใดแห่งหนึ่งก็ดี ให้ทหารที่ต้อง
บังคับตามเสด็จ ฤๅบังคับให้ไปด้วยราชการอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี
ให้มาคอยระวังให้ทันเวลากำหนด อย่าให้ต้องร้องเรียกต้องตามตัว
แล้วให้มีแก๊บกระสุนปืนคนหนึ่งสองโหลเสมอจงทุกคน
ให้นายดาบคอยระวังตรวจในกันชิบทหารที่อยู่ในบังคับของตัวจงทุกๆ
คน ถ้าตรวจดูไม่ครบตามข้อบังคับไว้ ให้นายดาบทำโทษทหารที่
แก๊บกระสุนปืนไม่ครบ แลผู้ที่มาไม่ทันไม่พร้อม ตามบังคับไว้ให้
เฆี่ยน ๑๒ ที แล้วให้ห่อกระดาษสำหรับใส่ปืนคนละชั่วโมง ๗ วัน
จึ่งพ้นโทษ ถ้านายแถวไม่ตรวจให้ถ้วนถี่ นายใหญ่มาตรวจเห็นของ
ขาดไปไม่ครบ จะเอาโทษนายแถวเสมอทหารเถว ฯ

ข้อ ๕ เวลาเย็นเลิกฝึกหัดแล้ว ให้ครูนายแถวแบ่งคนรักษายาม
ตามน่าที่ๆได้จัดไว้ตามชั้นในชั้นนอกในพระบรมมหาราชวังจงทุกๆ
ด้าน ให้นายแถวไปรักษายามอยู่ด้วยยามละคน แล้วให้นายแถวทำ
บาญชีจำนวนชื่อคนที่รักษายามจงทุกๆด้าน ไว้คอยยื่นให้กับผู้ตรวจ
ยามจงทุกๆยาม ถึงเวลาตรวจทหารที่รักษายามขาด จะลงโทษนาย
ก่อนบ่าว เฆี่ยน ๒๕ ที แล้วให้ขังกรงไว้คนละ ๒ ชั่วทุ่ม ๑๕ คนจึงพ้น
โทษ แล้วให้นายดาบลงโทษกับทหารที่ขาดยาม เฆี่ยน ๑๒ ที แล้ว
ให้ขังกรงคนละชั่วทุ่ม ๗ คนจึงจะพ้นโทษ ถ้าขาดอีกในระหว่างลง
โทษ จะทวีคูณลงโทษต่อไปทั้งนายทั้งไพร่ถ่าจะครบกำหนด ฯ

TUDC 29/04/2564

ข้อ ๖ ห้ามไม่ให้ทหารเอาคนหมู่อื่นมาแต่งตัวปลอมแปลงเข้าแถวด้วยทหารมาผิดหัดแทนตัว ฤๅจ้างวานมาแทนตัวก็ดี แปลงปลอมเข้าประจำรักษาโมงยามน่าที่ แถนำตามเสด็จพระราชดำเนินไปในพระนครก็ดี นอกพระนครก็ดี ให้ทหารทั้งปวงระวังตรวจตราสืบสวนดูทุกหมวดทุกหมู่ ถ้าผู้ใดรู้เห็นว่าคนหมู่อื่นเข้ามาแปลงปลอมเปนทหาร เข้ามาอยู่ในหมวดในหมู่ ให้จับตัวมาส่งต่อนาย ให้นายซักไซ้ให้รู้ว่าผู้ใดเอามาแปลงปลอมแทนตัว ฤๅตบมาใช้เปนเพื่อนก็ดี ถ้าพิจารณาได้จริง ให้นายเร่งเอาเงินกับผู้ทสมคบแลผู้ทรู้เห็นเปนใจ เฉลี่ยเงินให้ได้สามตำลึง ให้เปนรางวัลแก่ผู้จับผู้ฟ้อง แลว่าให้เอาตัวคนที่แปลงปลอมจำไว้ให้มั่นคง เอามาส่งกับผู้รับสั่ง ถ้าเกิดความขึ้นจะลงโทษแก่คนทรู้เห็นตลอดไปทั้งสิ้นแต่ในวันเดียว ถ้าผู้ใดไม่ระวังตรวจตราตามข้อบังคับนี้ เฆี่ยน ๓๐ ที ฝากคุกไว้สามเดือนจึงพ้นโทษ ฯ

ข้อ ๗ ถึงเวลาแต่งตัวผิกหัดแลแต่งตัวน่าตามเสด็จให้ตรวจตราดูทหารในแถว อย่าให้มีคนเมาสุราคนเสียจริตมาเข้าแถวผิกหัดน่าตามเสด็จ ถ้านายแถวไม่ตรวจตราตามข้อบังคับนี้ เกิดความขึ้นจะเอาโทษแก่นายแถว เฆี่ยน ๒๐ ที ทหารที่เมานั้นเฆี่ยน ๓๐ ที แล้วเอาเล่าส่วนหนึ่ง น้ำ ๕ ส่วน ปนให้เดมชาม ให้ผู้ที่ต้องโทษกินให้หมดแล้วให้ยืนตากแดดวันละชั่วโมง ให้กินเล่าปนน้ำวันละชาม ๗ วันจึงพ้นโทษ แต่คนที่เปนบ้านั้นให้จับไปส่งกรมเมืองตามหมายประกาศ ฯ

ข้อ ๘ ถึงเวลาผิกหัด ทหารเกียจคร้านเชือนแชไปไม่มาหัดตาม

TUDC 29/04/2564

เวลาซึ่งกำหนดไว้ ผู้ใดไม่มาจะลงโทษผู้นั้นให้มาขึ้นฝักหัดอยู่กลาง
แดดวันละชั่วโมง เจ็ดวันจึงพ้นโทษ ๆ

ข้อ ๙ ถ้าจะมีผู้มาแอบอ้างรับสั่งบังคับให้เรียกทหารไปที่โน่นไป
ที่นี่มาเรียกแก่ทหารเลว อย่าให้ทหารเลวเชื่อฟังก่อน แล้วให้ทหาร
เลวกับผู้อ้างรับสั่งนั้นเร่งรีบไปหานายของตัวโดยเร็ว ให้ผู้รับสั่ง
พูดกับนายของตัวก่อน นายของตัวบังคับประการใดจึงให้กระทำตาม
บังคับ ถ้านายไม่ได้บังคับไม่ได้สั่งตามไปเองให้เกิดความขึ้น เหมือน
เมื่อครั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นถาวรวรยศ ผู้ใดไม่รักษาข้อ
บังคับนี้ จะลงโทษผู้นั้นเฆี่ยน ๓๐ ที ขังไว้ ๓๐ วันจึงพ้นโทษ ๆ

ข้อ ๑๐ ถ้าจะมีเจ้ากรมนายอากรผู้มีบันดาศักดิ์แลราษฎรผู้
มีหน้าจะมาหามุนนายเจ้ากรมปลัดกรม ครูแลนายแถวคนใดคนหนึ่ง
ก็ดี จะมาขอทหารไปช่วยจับคนต้มเถื่อน ต้มผีเถื่อน แลนั่งกอง
รักษาคนพาลในที่ใดที่หนึ่งก็ดี ให้ผู้นั้นนำความไปแจ้งแก่พระยา
บุรุษรัตนราชพัลลภผู้รับสั่งก่อน จะพิเคราะห์ใคร่ครวนดูการจะหนัก
เบาฉันใด การควรจะให้ไปได้จะได้จัดนายทหารที่เป็นคนดีเรียบร้อย
รู้ผิดชอบหนักเบาจะให้คุมทหารไปช่วยทำตามการมากแลน้อย แล้ว
จะได้กำชับไปไม่ให้ทำการเหลอ ๆ เกน ๆ ด้วยคนจำพวกน้องอาจถือ
ใจว่า เปนทหารมักทำการเกน ๆ ไปมั่วอยู่เนือง ๆ เพราะฉนั้นจึงต้อง
บังคับไว้ให้ไปบอกกับพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภผู้รับสั่งก่อน ถ้า
การควรจะกราบบังคมทูล จะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรง
ทราบใต้ฝ่าธลองธุลีพระบาท ถ้าผู้ใดไม่ฟังบังคับบังอาจล่วงข้อบังคับ
นี้ไปกระทำให้เกิดเหตุเปนข้อคุมเหงผู้ใดผู้หนึ่ง มีผู้มาร้องฟ้องว่า

TUDC 29/04/2564

กล่าวขึ้นพิจารณาได้จริง จะลงโทษผู้ที่กระทำผิดในข้อบังคับเฆี่ยน ๓๐ ที จำขังทิมไว้ ๓๐ วัน แต่โทษที่กระทำเขาเหลือเกินนั้น สุดแต่ตระลาการผู้รับสั่งจะพิจารณาไปตามโทษ ฯะ

ข้อ ๑๑ ทหารคนใดมุนนายจะบังคับใช้สอยในการธรรมเนียมทหาร นายเรียกไม่มาสั่งไม่ไปได้ยินแล้วนิ่งเสีย จะบังคับด้วยราชการสิ่งใดแกล้งทำเชือนแช แล้วนินทาด่านายว่ากล่าวเปนคำหยาบต่อหน้าลับหลังก็ดี นายได้ยินเองฤๅมีผู้มาฟ้องพิจารณาได้จริง ให้ครูแลนายแถวแลทหารเลวทั้ง ๔ กุมปะนีประชุมให้พร้อมกันที่น่าพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ แล้วให้ผู้ที่ด่านายร้องประกาศโทษตัวให้ทหารทั้งปวงได้ยินพร้อมกันว่า ข้าพเจ้าชื่อนั้นนายคนนั้นบังคับการทหารเปนข้อราชการ ข้าพเจ้าบังอาจด่านายข้าพเจ้ามีความผิดล่วงข้อบังคับนี้ อย่าให้ทหารทั้งปวงดูอย่างข้าพเจ้าเลย แล้วให้ผู้เฆี่ยนผินหน้าไปต่อน่าพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ถวายบังคมแล้วเฆี่ยน ๑๐ ทีให้งดไว้ แล้วให้ร้องประกาศโทษดังว่าไว้ก่อนนั้น เฆี่ยนไปประกาศไปกว่าจะครบกำหนดเฆี่ยน ๓๐ ที แล้วอย่าให้ทหารทั้งปวงดูเยี่ยงอย่างกัน จงรักษาข้อบังคับนี้ไว้ให้มั่นคง ฯะ

ข้อ ๑๒ ห้ามไม่ให้ครูนายแถวชกเตะต่อยทหารในเมื่อเวลาฝึกหัดให้เอาไม้แลแซ่อย่างเฆี่ยนตีให้สมกับอาญาของครู อย่าให้กระทำเอาแต่ตามพลการใจเองโดยโทโสถองด้วยศอกเตะด้วยท้าว ชกด้วยหมัด ถ้าครูแลนายแถวคนใดขืนบังอาจกระทำทหารดุจกล่าวเหลือเกิน ให้ชอกช้ำด้วยอาญาของครูแลนายแถว จนมารับราชการไม่ได้ก็ให้มาร้องต่อผู้รับสั่ง ๆ จะลงโทษแก่ผู้กระทำเหลือเกินเฆี่ยนโหลหนึ่ง แล้วจะให้ทำขวันทหารผู้บาดเจ็บตามบาทแผลมากแลน้อย ฯะ

TUDC 29/04/2564

ข้อ ๓๓ จะขอประกาศให้ทหารทั้งปวงรู้ธรรมเนียมลักษณในการทหารที่จะทำความคำนับต่อนายที่ตัวอยู่ในบังคับกับท่านผู้ใหญ่แลผู้รับสั่ง ให้ทหารทั้งปวงรู้ธรรมเนียมไว้ให้ทั่วกันในเมื่อเวลาผึกหัดแลทำความคำนับต่อนายอยู่แล้ว ห้ามไม่ให้เอาความอื่นมาพูดให้ออองไป ถ้าท่านผู้ใหญ่แลผู้รับสั่งแลนายเดินมาในที่ทหารประชุมเข้าแถวอยู่ ยังไม่ได้ผึกหัดแลทหารเตรียมพร้อมในที่แห่งใดแห่งหนึ่งก็ดี ให้ทหารทั้งปวงที่นั่งอยู่ยืนขึ้นให้พร้อมกัน หันหน้ามาหาท่านผู้ใหญ่กระทำความคำนับเอามือจับกระบังหมวกกุมไว้เปนที่คำนับ ถ้าท่านผู้ใหญ่จะเดินไปพ้นตัวแล้วจึงวางมือลงจากกระบังหมวก ให้กระทำตามข้อบังคับนี้จงทุก ๆ คน ถ้ามีนายจะร้องเรียกมาสั่งด้วยข้อราชการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อจะเข้ามาหานายให้เดินเข้ามายืนอยู่ที่นายแล้วคำนับเอามือจับกระบังหมวกเข้าก่อนจึงพูดกับนาย ถ้าไม่ใช่เวลาราชการก็ให้กระทำตามธรรมเนียมไทย ถ้าผู้ใดไม่กระทำตามข้อบังคับนี้จะมีความผิด แล้วจะให้ทำทัณฑ์กรรมผึกหัดให้เข้าใจธรรมเนียมความคำนับ

พระยาบุรุศรัตนราชพัลลภได้ทำข้อบังคับ ๑๓ ข้อนี้ไว้สำหรับทหารตั้งแต่ณวันอังคารเดือน ๗ ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช ๑๒๒๕ ปีกุนเบญจศก ให้ครูแลนายแถวกับทหารทั้งปวงจงรักษาข้อบังคับประกาศไว้ให้มั่นคง จะได้เปนแบบฉบับต่อไปภายน่า ช่วยกันทำราชการฉลองพระเดชพระคุณไปโดยสุจริต ให้เอาจิตรักภักดีในพระเจ้าอยู่หัวเปนที่ตั้ง ความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งปวงเทิญ แล้วให้เจ้ากรมปลัดกรม สมุหบาญชี แลครูซึ่งได้บังคับทหารทุกหมู่เอาข้อบังคับทหาร

TUDC 29/04/2564

ทั้ง ๓๓ ข้อนี้ไปเก็บรักษาไว้อย่าให้หาย ถึงกำหนดเดือนวันขึ้นค่ำหนึ่ง ให้เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี แลครูเรียกทหารซึ่งอยู่ในบังคับของตัวมาให้พร้อมกันแล้ว ให้ทหารทั้งปวงอ่านข้อบังคับให้สิ้นทั้ง ๓๓ ข้อ เสมอทุก ๆ เดือนไป อย่าให้ขาดได้เป็นอันขาดทีเดียว ฯ

ประกาศ

การทรงสร้างพระเจดียวัดชุมพลนิกายาราม

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งดำรงกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาราชธานี ซึ่งตั้งอยู่ประเทศบางกอกนี้ ดำรัสสั่งให้ประกาศแก่ผู้มายังพระอารามนี้ให้ทราบทั่วกันว่า พระเจดีย์สองพระองค์ในวัดชุมพลนิกายารามเกาะบางบ่าอินทร์นี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ซึ่งเสด็จเถลิงถวัลยราชปราบดาภิเศกณกรุงทวาราวดีศรีอยุทธยา เมื่อปีมะเมียโทศก ศักราช ๙๙๒ นั้น ได้ทรงสถาปนาไว้พร้อมทั้งวัดฤๅษีทั้งปวงในพระอารามนี้ ในปีวอกจัตวาศก ศักราช ๙๙๕ คิดนับตั้งแต่ปีนั้นมา จนปีกุนเบญจกศก ศักราช ๑๒๒๕ ล่วงไป ๒๓๑ ปีมาแล้ว แลได้ยินมาว่าภายหลังมา เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชพระบรมโกฎ ซึ่งได้เสด็จเถลิงถวัลย

TUDC 29/04/2564

ราชปราบดาภิเศกในปีชวดจัตวาศก ศักราช ๑๐๘๕ นั้น สมเด็จพระ-
เจ้าราชวงษ์เธอ เจ้าพ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ในแผ่นดินนั้น ทรง
ผนวชเสด็จอยู่วัดโคกแสงในพระนคร มาทรงปฏิสังขรณ ซ่อมแซม
ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ๆ

บัดนี้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้า-
แผ่นดินสยาม ซึ่งทรงพระราชดำริห์แล้วดำรัสสั่งให้ประกาศนี้ ได้เสด็จ
เถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก ณกรุงรัตนโกสินทรมหินทรา
อยุทธยามาครบ เมื่อณวันพฤหัศบดี เดือนหก ขึ้นสิบห้าค่ำ ปี
กุนตรีศก ศักราช ๑๒๑๖ ทรงพระราชศรัทธาให้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์
ทั้งสองนี้ กับทั้งวัดทั้งปวงในวัดชุมพลนิกายารามนี้ขึ้นใหม่เสร็จแล้ว
ได้ทรงบันจุพระบรมธาตุขนาดกลางสองขนาดน้อยสอง สิ่งของไว้
ในผอบจันทน์แดงจันทน์ขาวผอบศิลาซ้อนกันเปนลำดับ แล้วเก็บไว้ใน
มณฑปศิลากับใบพระมหาโพธิ์ ที่สืบมาแต่ต้นพระมหาโพธิเดิมด้วย
แต่ไม่ให้มีเครื่องเพชร เครื่องพลอย เครื่องทอง เครื่องเงิน ของ
มีราคาแต่สักสิ่งหนึ่งบันจุด้วยเลย มีแต่ทองใบหนักไม่ถึงส่วนที่ ๔ ของ
เพื่องห่อพระบรมธาตุ อยู่ชั้นในเท่านั้น เพราะได้ทราบแล้ว ว่าผู้ท
ปรารถนาหาเงินหาทองเที่ยวขุดทำลายพระเจดีย์ถานในที่ต่าง ๆ มีมามาก
แล้ว กลัวไว้นี้เปนความจริงที่เดียว ไม่ว่าเท็จ จะทำบุญแล้วจะพูด
เท็จให้เปนบาปทำไม ขอท่านทั้งปวงอย่าได้คิดขุดทำลายพระเจดีย์ น
ด้วยสำคัญว่าจะได้เงินทองของมีราคาเลย จงช่วยกันระวังรักษาไว้
ให้ถาวรอยู่สิ้นกาลนาน เปนที่ไหว้กราบสักการะบูชาด้วยกันทั่ว ๆ ไป
เพื่อจะได้จำเริญกุศลราษเทอญ ข พระราชกุศลในการปฏิสังขรณ์

TUDC 29/04/2564

พระเจดีย์ แลพระพุทธปฏิมากร ทั้งโรงพระอุโบสถ แลพระวิหารการ
ปเรียญกุฎีสงฆ์สาลาทั้งปวงในวัดชุมพลนิกายารามเกาะบางปะอินทร
นี้ คิดเปนพระราชทรัพยทรงปริจจาคประมาณห้าร้อยชั่งเศศครั้งน
ทรงพระราชอุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง
ซึ่งได้ทรงสร้างนาพระอารามนี้มาแต่เดิม แลทรงพระราชอุทิศกัป-
นาผล เพื่อให้ถึงแก่เจ้าพ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ผู้ซึ่งได้มาทำนุ
บำรุงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์แลพระอารามนี้ครั้งหนึ่งนนด้วย แลพระ
ราชทานส่วนพระราชกุศลแก่ท่านทั้งหลายชายหญิงผู้ได้อ่านหนังสือน
ทั้งคฤหัฐบรรพชิตเทพยดามนุศย์ทั้งปวงจงได้อนุโมทนา จงเจริญด้วย
อายุพรรณศุขพลปฏิภาณสรรพศิริสวัสดิพิพัฒมงคลทุกประการ จง
สำเร็จแก่ความปรารถนาในทางพระนฤพาน ดับทุกข์ทั้งปวงเทอญ ข
ทรงบำเพญพระราชกุศลนี้ก็ดี อันๆอื่นเปนอันมากก็ดี จะได้ทรง
ปฏิญญาว่า ขอให้ได้สำเร็จพระพุทธภูมิโพธิญาณอวดอ้างพระบารมี
ว่าเปนพระโพธิสัตวดังเช่นใช้มาแต่ก่อนอื่นๆอยู่นั้นก็หามิได้ ทรง
บำเพญพระราชกุศลนี้ แลอื่นๆก็ไว้ หวังดังพระราชหฤทัยขอให้ได้
สรรพสมบัติคือความบริบูรณคุณธรรม แลอิศริยยศบริวารทรัพย์สิ่ง
สินเปนอาทิ บันดาที่จะได้เปนอุปการูปนิไสยอุดหนุนให้ได้ช่องโอกาศ
เพื่อจะเสดจถึงที่สุดสังสารทุกข์ทั้งปวงโดยเร็วโดยง่าย ความทุกข์
ทั้งปวงจะดับด้วยประการใดขอจงได้ดังนั้น สรรพวิบัติทั้งปวงซึ่งเปน
เหตุจะให้เนิ่นช้าอยู่ในสังสารทุกข์จงอย่าได้มี ถึงจะมีบ้างก็ให้พลัน
อันตรธานหายเทอญ ๚ะ

ประกาศไว้เมื่อณวันจันทร์ เดือนแปดบูรพาสาธ แรมสิบสามค่ำ

TUDC 29/04/2564

บีกุนเบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ เปนปีที่ ๓๘ ฤๅเปนวันที่ ๔๔๔๓ ในรัชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

ทรงอนุญาตข้าราชการฝ่ายในให้ทลาออกจากราชการ

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินที่ ๔ ในพระบรมราชวงษ์นี้ ขอทำคำประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน แลผู้รักษาเมืองกรมการหัวเมืองปรเทศเมืองผู้ใดๆ บันดาที่มีบุตรหญิงแลหลานแลญาติเปนหญิงเด็กรุ่นแลสาวมาถวายตัวทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังนี้ทั้งปวง ให้ความทราบเปนจริง บันดาผู้หญิงที่มาถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่ปีกุนตรีศกมาจนถึงปีกุนเบญจศกนี้ มากมายหลายคนขนเหลือใช้เหลือสอย จนข้าพเจ้าจำหน้ากไม่ได้ จำชื่อก็ไม่ได้ โดยมาก จนถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังมีผู้ถวายตัวมากขึ้นทุกปี จนอายุเด็ก ๕ ขวบ ๖ ขวบขึ้นไปก็ถวายตัว ที่เปนที่อยู่ในวังยัดเยียดแน่นนันกัน เย่าเรือนไม่ใคร่จะภอเมื่อผู้ใดมาถวายตัวอยู่ใหม่ ถ้าเปนเด็กก็มีเบี้ยหวัด ๓ ตำลึง ๔ ตำลึง ๕ ตำลึง ๖ ตำลึง ถึง ๗ ตำลึง ในปีแรกตามยศของบิดา ปีต่อๆมาเบี้ยหวัดก็ทวีมากขึ้นไปถึง ๘ ตำลึง ๑๐ ตำลึง ๑๒ ตำลึง ๑๕ ตำลึง ตามที่ผมอเต้นร่ำแลเหตุอื่นๆ ในที่โกนจุกแล้วเปนสาวแล้ว เบี้ยหวัด

TUDC 29/04/2564

๑๐ ตำลึง ๑๒ ตำลึง ๑๕ ตำลึง เปนอย่างน้อยอย่างเดว ชั่งหนึ่ง ชั่ง ๕ ตำลึง ชั่ง ๑๐ ตำลึง เปนพื้นทั่วไปโดยมาก ถ้าจะคิดเบี้ยหวัดของพวกถวายตัวใหม่ มิใช่ค้างมาแต่เผ่นดินเก่า ที่แจกอยู่ในบัญชีจัตวาศกบันทุเบญจศกนี้ เงินกว่า ๕๐๐ ชั่งเศศแล้ว ถึงผู้ทขาพเจ้าได้ใช้สอยอยู่นี้ก็น้อยตัว เพราะภารงานนี้ก็มากยากที่จะจำหน้าจำชื่อได้ใครใกล้เคียงคุ้นเคยก็ใช้ผู้นั้นไป ถึงเมื่อต้องแจกเบี้ยหวัดแก่บุตรหลานท่านทั้งหลายทั้งปวงอยู่ทุกปีดังนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่เสียใจเสียดายเงินดอกนี่กว่าเพิ่มเบี้ยหวัดให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงทำความจงรักภักดี เปนอันช่วยเลี้ยงบุตรเลี้ยงหลานท่าน เมื่อท่านไม่ให้บุตรหลานท่านเข้ามาอยู่ในวัง ท่านก็ต้องเสียเงินเปนเครื่องเลี้ยงบุตรเลี้ยงหลาน เมื่อให้เข้ามาอยู่ในวัง ข้าพเจ้าก็ช่วยเข้าบ้างไม่ว่าไรดอก แต่เดียวนี้ข้าพเจ้าวิตกว่า ผู้หญิงเปนอันมากมาต้องกักต้องขังอยู่ยัดเยียดเบียดเสียดกัน ก็ไม่ต้องการเปลืองอายุผู้หญิงเหล่านั้นไป แลเปนที่ให้คนที่ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดีหนาบางเห็นไปว่า ใจข้าพเจ้าลโมบโลภในสัตรีมากหวงกันกักขังไว้ ความจริงไม่เปนดังนั้น ข้าพเจ้าเปนผู้รู้ประมาณรู้เวลาว่าราชการ แลบำเพ็ญการกุศลสวดมนต์ภาวนา จะเพลิดเพลินไปด้วยสัตรีไม่มีเวลาก็หามิได้ ถึงเมื่อท่านผู้ใดรังเกียจการในพระราชวัง ว่าจะให้บุตรหลานท่านเข้ามาทำราชการอยู่ข้างในวัง ถึงจะมีเหตุนั้น ๆ ซึ่งไม่เปนที่ชอบใจท่านต่าง ๆ ดังท่านจะคิดเห็นไปนั้น ข้าพเจ้าก็เห็นด้วยทุกอย่างว่าควรที่จะรังเกียจอยู่แล้ว ถ้าท่านผู้ใดมีบุตรหลานเปนหญิง จะไม่ให้เข้ามาทำราชการในวังเพราะรังเกียจนั้น ๆ ข้าพเจ้าก็ไม่มีความน้อยใจเลย ถึงท่านผู้ที่ให้บุตรหลานเข้าทำราชการในวัง

TUDC 29/04/2564

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านทั้งหลายยอมบุตรมาให้ข้าพเจ้าเลือกให้เปนลคร ตัวพระเอกนางเอกแลการอื่น ๆ การที่ยอมให้ข้าพเจ้าเลือกเพียงเท่านั้น ก็เปนบุญคุณของท่านทั้งหลายทั้งปวงมีอยู่แก่ข้าพเจ้ามากอยู่แล้ว ก็บัดนี้ ข้าพเจ้า คิดจะเปลื้องความลำบากที่ผู้หญิงเปนอันมากมาต้องยัดเยียดเบียดเสียดกันอยู่เปลืองอายุไป แลมาต้องเปนสูง ๆ ต่ำ ๆ ดำ ๆ ขาว ๆ ปะปนอยู่กับบุตรหลานของผู้ที่ท่านจะพึงคิดว่าต่ำศักดิ์กว่าตัวท่าน เปนการรำคานใจท่านอยู่ อนึ่งจะใคร่เปลื้องการสำคัญของคนบางจำพวก ซึ่งจะพึงคิดว่าข้าพเจ้ามีความละโมบโลภในสัตรีหวงแหนไว้มากไม่ให้ใคร ๆ ข้าพเจ้าอยากจะใคร่ปลดปละสละเสียให้เบาบางไป จะหวงไว้แต่ที่มีบุตรชายบุตรหญิงด้วยข้าพเจ้า แลที่ไม่มีบุตรก็แต่ที่ข้าพเจ้าได้เลี้ยงให้มีเครื่องยศ แลมีเบี้ยหวัดตั้งแต่ ๒๐๐ บาทขึ้นไป นอกนั้นข้าพเจ้าอยากจะใคร่ให้ได้ไปตามปราฐนา แลตามชอบใจของบิดามารดาหญิงพวกนั้น อนึ่งในเจ้านายพี่น้องของข้าพเจ้าชิดห่างทั้งปวงต่าง ๆ ตลอดลงไปจนหม่อมเจ้าบางองค์ ได้มีคุณูปะการะแก่ข้าพเจ้าอยู่ก็มีเปนอันมาก ถึงในจำพวกมิใช่เจ้านายคือเปนขุนนางตั้งแต่เสนาบดีลงไป จนถึงบุตรหลานของท่านผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งเปนมหาดเล็กอยู่บางท่านบางนาย ก็เปนญาติกับข้าพเจ้าก็มีถึงไม่เปนญาติข้าพเจ้ารักดังญาติก็มี คิดไปถ่ายหนึ่งข้าพเจ้าอยากว่าผู้หญิงที่เหลือใช้ของข้าพเจ้าแล้วทั้งเด็กทั้งใหญ่ ข้าพเจ้าอยากจะใคร่จัดให้สมควร คือจะยกให้ไปทำราชการในพระบวรราชวังบ้าง ให้ไปอยู่วังเจ้าต่างกรมแลเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรมที่ได้ราชการบ้าง ยกไปให้อยู่กับขุนนางผู้ใหญ่ที่มีความชอบสมควรใช้สอยบ้าง แลจะจัดแจง

TUDC 29/04/2564

แต่งให้ได้อยู่ด้วยกับหม่อมเจ้าแลข้าราชการตลอดลงไปจนมหาดเล็กที่ได้ราชการบ้าง ท่านทั้งหลายทั้งปวงจะได้ช่วยกันเลี้ยง ท่านผู้ใดสัตยซื่อเชื่อถือใจจริง ๆ ข้าพเจ้าในคำที่ว่ามานี้ ไม่กระดากหน้าตามตำราเก่า รับไปตามข้าพเจ้าให้ ก็จะได้มีความยินดี การก็จะได้ปรากฏเปนยศแก่ข้าพเจ้าว่ามีบุญคุณเผื่อแผ่แก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงไม่หวงสัตรีไว้ ข้าพเจ้าจะทำดังนี้ ด้วยอำนาจเปนเจ้าแผ่นดินก็จะทำได้ แต่ถ้าทำดังนั้นก็จะเปนที่ท่านทั้งหลายทั้งปวงผู้เปนบิดามารดาแลญาติของหญิงเหล่านั้นจะคิดจะว่าไปว่า ข้าพเจ้าสำคัญบุตรหลานแลญาติของท่าน ซึ่งท่านทั้งหลายสวามิภักดิภามาถวายตัวนั้นเปนดังชเลยตีทับมาได้ ก็ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจะทำดังว่าก่อนไม่ได้ ข้าพเจ้าเกรงใจท่านผู้ภามานัก ต้องหาฤๅแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงก่อน ท่านทั้งปวงจงรู้ดังคำประกาศนี้เถิด ฯ ท่านทั้งปวงก็ย่อมรู้อยู่แล้ว การในวังเปนอย่างไร บัดนี้ข้าพเจ้าทำคำประกาศยอมมา บุตรหลานแลญาติของท่านผู้ใดที่เปนหญิงสาวหญิงรุ่น ไม่ได้มีเบี้ยหวัดถึง ๒๐๐ บาท แลมิใช่ผู้ที่มีสารกรม ขายตัวเปนทาษ ฤๅกู้เงินข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ายอมคืนให้ตามใจบิดามารดาแลญาติที่ภามาถวาย จงมารับกลับคืนไปให้มีผัว ฤๅจะถวายในเจ้านายใด ๆ ฤๅจะยกให้ขุนนวงผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ตามแต่ใจของท่าน ข้าพเจ้าไม่ติเตียนน้อยใจอันใด ข้าพเจ้ายอมคืนให้โดยสดวก แลจะไม่กระดากหน้ากับผู้ที่ได้ไปนั้นเลย ฯ ตั้งแต่ปีกุนตรีศกจนถึงปีกุนเบ็ญจศกนี้ ผู้หญิงที่เปนเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อนลาออกไปมีผัวอยู่ข้างนอกก็หลายคน ผัวของหญิงเหล่านั้นกับข้าพเจ้าก็ดีกันอยู่หมด ไม่ได้ขัดเคืองกระดากกระเดื่องกับใคร คนที่เปนเมียข้าพเจ้า

TUDC 29/04/2564

อยู่ก่อน ลางคนมีผัวใหม่แล้วกลับมาหาข้าพเจ้าก็พูดจาด้วยดีอยู่การเปนอย่างอยู่แล้ว เมื่อประกาศแล้วดังนี้ ถ้าบิดามารดาแลญาติไม่สมัครับไป จะให้หญิงเหล่านั้นทำราชการอยู่ในวังนี้ต่อไป ก็จะต้องให้เปนพนักงานทำการนั้น ๆ ฤๅเปนทหารมโหรีแลอื่น ๆ ก็เบี้ยหวัดตามตำแหน่งพนักงานนั้น ชั่งหนึ่งบ้าง ชั่งห้าตำลึงบ้าง ชั่งสิบตำลึงบ้าง ก็จะให้เสมอไปตามการหนักเบา เมื่อบอกออกเมื่อไรก็จะให้ออก แต่ที่เด็ก ๆ นั้นที่เปนตัวลครสำคัญ คือพระเอกนางเอกขอไว้ก่อน ภอได้เล่นรับแขกบ้านแขกเมืองไป ฤๅจะกลับไปไว้บ้านก็ได้ เมื่อมีงานลครฤๅแห่แหนอันใดบอกขอแรงมาช่วยก็ได้ เพราะยังเปนเด็กอยู่ไม่ควรจะมีเจ้าของ ฯ แต่บุตรพระยาบำเรอภักดิ์พวกหนึ่ง บุตรพระยาบุรุศยรัตนพวกหนึ่ง เปนบุตรบ่าวเดิมของข้าพเจ้าได้เปนเจ้าแผ่นดินก็ดี ไม่เปนเจ้าแผ่นดิน แต่ไม่บวชอยู่ก็ดี คนพวกนี้ข้าพเจ้าเชื่อว่าบิดาของพวกนั้นคงให้อยู่กับข้าพเจ้าผู้เดียว ไม่ให้ใคร เพราะฉะนั้นบัดนี้ข้าพเจ้าไม่ยอมให้ใคร ใครอย่าจู่โจมล่วงเกินคิดอ่านอย่างไรเข้ามา ฯ สัตรีที่มีบุตรกับข้าพเจ้าที่เบี้ยหวัดไม่ถึง ๒๐๐ บาท มีอยู่บ้าง แต่ถ้าบุตรยังอยู่ข้าพเจ้าไม่ยอมให้ใคร ที่มีเบี้ยหวัด ๒๐๐ บาทขึ้นไป บุตรมีก็ดี ไม่มีก็ดี ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรที่ท่านผู้เปนบิดามารดาแลญาติจะว่า ข้าพเจ้าเลี้ยงไม่ดี ข้าพเจ้าจึงว่าตัดได้ว่าไม่ให้ใคร ก็ถ้าแม้นคนเหล่านั้นที่ไม่มีบุตร ข้าพเจ้าลดเบี้ยหวัดเสียไม่ถึง ๒๐๐ เมื่อใด ท่านจงเข้าใจว่าเปนอันคืนให้ท่านเมื่อนั้นเถิด ก็ในที่นอกจากคนที่ข้าพเจ้าว่ากันไว้ดังนี้แล้ว ใครชอบใจจะใคร่ได้ก็จงไปว่ากล่าวสู่ขอต่อบิดามารดาเขาเถิด ข้าพเจ้าไม่ว่า ผู้อ่านคำประกาศนี้

TUDC 29/04/2564

พิจารณาความให้เข้าใจ อย่าพลาโดคำประกาศจุโจมมาเกียรพาน
เบยหวัด ๔๐๐ บาทเช้า ชะ

ประกาศมาณวันเสาร เดือนสิบ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีกุนเบ็ญจะศก ศักราช ๑๒๒๕ เปนวันที่ ๕๕๑๗ ในราชกาลปจุบันนี้

ประกาศ

ออกทองทศพิศพัดึงศ์

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายน่าฝ่ายใน แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า ในพระราชอาณาจักรนี้แต่ก่อนทองคำมีน้อย เปนแต่ใช้ทำรูปพรรณต่างๆเปนเครื่องยศแลเครื่องประดับ ก็บังมีทองคำใบของจีนบ้าง ทองแท่งจีนบ้าง ทองคำกาลฟอเนียบ้าง ทองเหรียนเมืองยุโรป เมืองอเมริกาบ้าง มีเข้ามามากในพระราชอาณาจักร จนเกนการที่จะใช้ด้อยทำรูปพรรณแลเครื่องประดับ ผู้มีทรัพยเก็บทองไว้มาก ร้องขอขายแลขอส่งแทนภาษีอากรก็มี ด้วยเหตุนี้จึงทรงพระราชดำริห์ว่า ตามอย่างเมืองฉนี่เปนเมืองแผ่นดินใหญ่นั้นๆหลายเมือง เมื่อทองคำมีมากขึ้นผู้ครองแผ่นดินเมืองนั้นๆ ก็คิดทำเปนทองเหรียนมีตราห้อวงเปนสำคัญ ให้ราษฎรใช้ในกำหนดราคานั้นๆ ไม่ต้องเถียงน้ำหนัก แลเนื้อทองว่าคากันผู้ได้ทองตราทองเหรียนไป เมื่อต้องการเงินมาขอซื้อเงินต่อคลังหลวง

TUDC 29/04/2564

พิจารณาความให้เข้าใจ อย่าพลาโดคำประกาศจุโจมมาเกียรพาน
เบยหวัด ๔๐๐ บาทเช้า ชะ

ประกาศมาณวันเสาร เดือนสิบ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีกุนเบ็ญจะศก ศักราช ๑๒๒๕ เปนวันที่ ๕๕๑๗ ในราชกาลปจุบันนี้

ประกาศ

ออกทองทศพิศพัดึงศ์

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายน่าฝ่ายใน แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า ในพระราชอาณาจักรนี้แต่ก่อนทองคำมีน้อย เปนแต่ใช้ทำรูปพรรณต่างๆเปนเครื่องยศแลเครื่องประดับ ก็บังมีทองคำใบของจีนบ้าง ทองแท่งจีนบ้าง ทองคำกาลฟอเนียบ้าง ทองเหรียนเมืองยุโรป เมืองอเมริกาบ้าง มีเข้ามามากในพระราชอาณาจักร จนเกนการที่จะใช้ด้อยทำรูปพรรณแลเครื่องประดับ ผู้มีทรัพยเก็บทองไว้มาก ร้องขอขายแลขอส่งแทนภาษีอากรก็มี ด้วยเหตุนี้จึงทรงพระราชดำริห์ว่า ตามอย่างเมืองฉนี่เปนเมืองแผ่นดินใหญ่นั้นๆหลายเมือง เมื่อทองคำมีมากขึ้นผู้ครองแผ่นดินเมืองนั้นๆ ก็คิดทำเปนทองเหรียนมีตราห้อวงเปนสำคัญ ให้ราษฎรใช้ในกำหนดราคานั้นๆ ไม่ต้องเถียงน้ำหนัก แลเนื้อทองว่าคากันผู้ได้ทองตราทองเหรียนไป เมื่อต้องการเงินมาขอซื้อเงินต่อคลังหลวง

TUDC 29/04/2564

ฤๅเสร็จเจ้าทรัพย์ ก็ให้ตามกำหนดซึ่งพิกัดไว้ จนเมืองนั้น ๆ ใช้ทอง
ตราทองเหรียนแก่กันอยู่เปนปรกติ เหมือนใช้เงินตราแถเบยแปะ
ทังปวง ก็ในกรุงเทพ ฯ นี้ทองตราใช้กับเงินตราเช่นนี้นยังหามีไม่ จึง
มีพระบรมราชโองการตำรัสสั่งให้เจ้าพนักงานโรงจักร ซึ่งเปนที่ทำ
เงินเหรียนแถเบยอันเบยโสพศนี้ คิดทำทองเหรียนทำทองแปดวย
ทองเนื้อแปดเสี้ยสอง คือทองใบย่ออันเสงเปนสามขนาด ขนาด
ใหญ่ตราคาแปะแปดบาท ขนาดกลางตราคาแปะสี่บาท ขนาด
น้อยตราคาแปะสิบสลึง ขนาดใหญ่ขนาดกลางนั้นเทียบตามอย่าง
ทองเหรียนอังกฤษ คือเหรียนใหญ่ของอังกฤษที่เรียกว่าทองซ่อน
ฤๅอีกชื่อหนึ่งว่าสเตอลิงค์ ฤๅอีกชื่อหนึ่งเรียกว่าสอเวอเรนต์ แล
เหรียนขนาดย่อมเรียกว่าทองชาฝซ่อน ฤๅอีกชื่อหนึ่งว่าเสมิสเตอลิงค์
ฤๅอีกชื่อหนึ่งว่าชาฝสอเวอเรนต์ ฯ จะว่าตามการซึ่งคิดมาตราเงินใน
เมืองอังกฤษนั้น อังกฤษคิดนับว่าปอนหนึ่งเปน ๒๐ สลึง ๆ หนึ่งเปน
๑๒ เปล แถในการสั่งสิ่งของซื้อขายอยู่ เมื่อได้บัญชีคือหนังสือกำ-
หนดราคาของมาแต่เมืองอังกฤษ ก็ยอมคิดนับเปนจำนวนปอนมา
๕ ปอน ๑๐ ปอน ๓๐๐ ปอน แลอื่น ๆ ครั้นมาถึงเมืองนี้ ถ้าผู้
ซื้อของมีทองปอน เอาทองปอนใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีทองปอนนายห้าง
ผู้รับสั่งของคิดเอาเงินแต่ผู้สั่งปอนละแปดบาทเสมอไป ถ้าจำนวน
เปนชาฝปอนคือครึ่งปอนก็คิดเอาสี่บาทเสมอไป คงคิดราคากัน ๓๐
ปอนเปนเงินชั่งหนึ่ง แล ๒๐ ชาฝปอนเปนเงินชั่งหนึ่ง แต่ตัวทอง
ปอนทองชาฝปอนนั้นไม่เปนทองบริสุทธ เปนทองขวางเติมผสมทอง-
แดงส่วนหนึ่งในสิบสองส่วน ปอนหนึ่งหนักสองสลึง เมื่อคิดราคา

TUDC 29/04/2564

ปอนละแปดบาทก็เปนสิบหกหนัก ฮาฝปอนนั้นหนักสลึงหนึ่ง คิดราคา
ฮาฝปอนละสี่บาทก็เปนสิบหกหนักเหมือนกัน ทองปอนทองฮาฝปอนนั้น
ได้เอามาหุงคัดเอาทองแดงออกเสีย ก็คงเนื้อทองคำเนื้อแปด ปอน
หนึ่งแต่สลึงหนึ่งกับเพื่องหนึ่งสองไพ คิดราคาปอนละแปดบาทก็เปน
สิบแปดหนักเกินสักน้อย ทองในฮาฝปอนที่หุงแล้ว ก็คงแต่เพื่องหนึ่ง
กับสามไพ คิดฮาฝปอนละ ๕ บาท ก็เปนสิบแปดหนักเกินน้อยหนึ่ง
เหมือนกัน ทรงพระราชดำริห์ว่า ซึ่งทองตราทองเหรียนเมืองอินเจีย
ทองแดงให้ขวางถมนั้น เพื่อจะให้มีเนื้อกระด้างใช้ทนได้นาน ตรา
ไม่ใคร่เลือนไป ไม่ต้องยุบทำให้มีบ่อย ๆ ให้เสียสูญเพลิง อนึ่งจะ
ให้พ่อใจคนที่ไม่รู้ดูทองว่าคงถมขวางถม ยินดีว่าคิดราคาแต่สิบหก
หนัก ในกรุงเทพ ฯ นี้จะทำเช่นนั้นให้เหมือนกันก็ได้ แต่ครั้นจะทำ
อย่างนั้นทองในบ้านในเมืองก็จะเปนทองขวางถมไปเสียมาก ราช-
ฎรที่ไม่นับถือก็จะรังเกียจไป จึงโปรดให้คงทำด้วยเนื้อทอง
ด้วน คิดราคาสิบแปดหนักตามเนื้อทองบริสุทธ ก็เมื่อคิดแปละสิบ-
แปดหนักทั้งสามอย่าง ขนาดใหญ่น้ำหนักทองสลึงเพื่องกับสามไพ
เท่าราคาแปดบาท ขนาดกลางน้ำหนักทองเพื่องกับสามไพกึ่งเท่า
ราคา ๔ บาท ขนาดน้อยน้ำหนักทองเพื่องกับกึ่งไพเท่าราคาสิบสลึง
ขนาดใหญ่ขนาดกลางนั้นใช้ในท้องปอน แลฮาฝปอนของอังกฤษ
ดังว่าแล้ว แต่ขนาดน้อยราคาสิบสลึงนั้นใช้แทนตำลึงอย่างจีน ที่จีน
เรียกว่าเตล์กัด ว่าเนียะกัด ฯ ทองแปที่ทำขึ้นใหม่จำพวกสาม
อย่างนี้ด้วนเปนทองคำเนื้อบริสุทธ ไม่ได้ผสมเงินผสมทองแดงเลย
แต่คิดราคาสิบแปดหนักนั้นตามราคาเนื้อทองในท้องปอน แลฮาฝปอน

TUDC 29/04/2564

ของอังกฤษ ซึ่งจะพึงคำนึงเอาว่าไม่ได้ผสมทองแดงนั้นเลย ก็ในกาลทุกวันนี้เพราะทองคำมีเข้ามามากล้นเหลือไป ผู้มีทองคำมากอยากขายเอาเงินใช้ ก็บอกขายราคาต่ำลงมาจนทองมีราคาถูกเนื้อแปดเสี้ยงก็หย่อนกว่าสิบหกหนัก ก็การที่ทองราคาต่ำไปนั้น เพราะทองมีมากเข้ามา ฯ ประมาณเนื้อทองซึ่งเรียกกันอยู่ว่าเนื้อสี่ เนื้อห้า เนื้อหก เนื้อเจ็ด เนื้อแปด ฤๅอีกคำหนึ่งว่านพคุณเก้าน้ำ ฤๅอีกเล่าคำคนที่พูดเลอียด บอกเสี้ยงว่าเนื้อหกเนื้อเจ็ดสองยงสามยง ฤๅตางอย่างว่าเสี้ยงอย่างคำว่าเนื้อแปดเสี้ยงสอง ก็คำว่าเหล่านี้ จะมีต้นเดิมรากของคำมาแต่ไหนท่านทั้งปวงเข้าใจฤๅไม่ ซึ่งว่างประมาณเป็นจำนวนนับมีแต่สิบขึ้นไปหาเก้า แลนับต่ำได้สิบลงมาก็ไม่มีต่อไม่มีว่าเนื้อหนึ่งเนื้อสองเนื้อสาม แต่บางทีก็มีอยู่บ้างเป็นคำโบราณคำดาวแต่ก่อนได้ยินอยู่ว่าเนื้อหนึ่งเนื้อสอง แต่เดี๋ยวนี้ก็ไม่มีใครพูดแล้ว แลจำนวนนับเนื้อทองคำเกินกว่าเก้าขึ้นไป คือใครจะว่าเนื้อสิบเนื้อสิบเอ็ดเนื้อสิบสองเนื้อยสิบสามสิบเนื้อร้อยเนื้อพันไม่มีทเดียว ก็ซึ่งเหตุให้เรียกอย่างนั้นนั้น คืออย่างไร ท่านทั้งปวงเข้าใจฤๅไม่ จะว่าให้ท่านทั้งปวงฟังตามที่ได้รู้มา ท่านผู้ใดรู้แล้วก็อย่าพ่อออเลย จะว่าทางนี้เพราะเห็นว่าผู้ที่ไม่รู้มีโดยมาก จะใคร่ให้รู้มากๆด้วยกันจึงจะขอว่าให้เข้าใจ ฯ ประมาณเนื้อทองคำดังแต่สิบขึ้นไปจนเนื้อนพคุณเก้าน้ำนั้น เป็นธรรมเนียมของฝ่ายเชียงแสนซึ่งเป็นต้นเดิมของไทยชาวเหนือสืบมา ครั้งนั้นเมืองเชียงแสนบ่อแร่ทองมีมากเงินมีน้อย เพราะเป็นบ้านตอนเมืองเขินอยู่ไกลทะเล กำบั้นแลสำเภาเข้าไม่ถึง มีเงินใช้แต่เงินที่คัดออกจากทองเนื้อต่ำด้วยการหุงบ้าง แล

TUDC 29/04/2564

มีเงินจีนเงินญวนมาแต่ฝูกค้าทางบกบ้าง มีเงินใช้ในพื้นบ้านพื้นเมืองน้อย เจ้าบ้านเจ้าเมืองอยากให้เร่เงินเกิดในแผ่นดินเปนของบ้านเมืองนั้นเอง แต่งตนให้ออกเที่ยวสืบเสาะหาบ่อแร่ทจะถลุงเปนเงินได้ ก็ได้เนอแร่ปลาดๆมาบ้าง สำคัญว่าเปนเงินแล้วจนพดด้วงประทับตราใช้สอยกันก็มีบ้าง แต่ครั้นนานเข้าเก่าแล้วก็ด่าไป เงินตราของเก่าที่ทำด้วยแร่ทองนั้น ทุกวันนี้ยังมียังหาได้อยู่บ้าง พวกแปรชาตุเรียกว่าเงินดำคือเงินทมิเนอละเอียดกว่าเงินปรกติ แต่สีดำคล้ายทองสำฤทธิเงินดาวอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่าเงินขาเกวียน น้ำเนอเงินดีกว่าเนอเงินที่ใช้อยู่โดยปรกติ เนอละเอียดดีแลขาว เงินพวกนี้ประมาณการดูเห็นจะคัดออกจากทองดำเนอดำ ฤๅอย่างหนึ่งจะทำแต่เงินเนอมูนมาแต่เมืองจีนทางบก ก็เพราะในเมืองเชียงแสนใช้เงินเนอสูงกว่าเงินเหรียนเงินตราในทุกวันนี้ก็ดี แลเพราะมีเงินใช้ในบ้านเมืองน้อย เหมือนบ้านเมืองที่มีเบี้ยน้อย ก็ใช้เบี้ยร้อยสองร้อยต่อเพื่องบ้างแห่งบางคราวฉันใด ในเมืองเชียงแสนแต่ก่อนมีเงินใช้น้อย มีทองดำมาก ทองดำจึงราคาถูก ทองดำที่เนอดำซื้อขายกันหนักบาทหนึ่งเปนเงินสี่บาทจึงเรียกว่าเนอสี่ ที่เนอสูงขึ้นไปกว่านั้น ทองดำหนักบาทหนึ่งเปนราคาเงินห้าบาท เรียกว่าเนอห้า ทองดำหนักบาทหนึ่งเปนราคาเงินหกบาทเรียกว่าเนอหก ทองดำหนักบาทหนึ่งเปนราคาเงินเจ็ดบาทเรียกว่าเนอเจ็ด ทองดำหนักบาทหนึ่งเปนราคาเงินแปดบาทเรียกว่าเนอแปด ทองดำหนักบาทหนึ่งเปนราคาเงินแปดบาทสองสลึงเรียกว่าเนอแปดสองขา ฤๅอีกดำหนึ่งเรียกว่า

TUDC 29/04/2564

เนื้อแปดเสศสอง ตามการที่ราษฎรใช้ซื้อขายกันในเวลานั้น ทองคำเนื้อสุกสูงอย่างเอก เช่นทองบางตพานขายกันหนักบาทหนึ่งเปนราคาเงินเก้าบาทเรียกว่านพคุณเก้าน้ำ ก็ที่ว่าสองขาสามขาก็ดี ฤๅที่ว่าเสศสองเสศสามก็ดี โดยลเอียดนั้น คือว่าเสศสลึงแต่น่าชั้นนั้นขึ้นไป ๆ ทองผสมศรีเหลือง ๆ ให้ดินไม่ขึ้นทุกวันนี้เรียกกันว่าทองเนื้อริน แต่ก่อนลาวเรียกว่าทองเนื้อสอง เพราะขายกันสองหนัก ทองเนื้อรินอย่างเลว ฤๅทองศรีดอกบวบ ซึ่งในเวลานั้นขายกันราคาหนักต่อหนัก ลาวเรียกว่าทองเนื้อหนึ่ง แต่โบราณได้ยินว่าบ้างอยู่ ก็ประมาณชื่อเนื้อทองเหล่านี้ทั้งปวง เดิมเปนธรรมเนียมของลาวชาวเชียงแสน แลใช้เปนโวหารในการเทียบน้ำทอง ครั้นสืบมาถึงบ้านเมืองใกล้ทเล เงินมีเข้ามามาก ราคาทองก็แพงขึ้นไปถึงสองเท่าพิกัดนั้น คือบางทีทองคำเนื้อนพคุณบางตพานราคาถึง ๒๐ หนัก ถึง ๑๙ หนัก ทองคำเนื้อแปดสามัญที่เรียกว่าเนื้อแปดตลาด ราคาถึงสิบแปดหนัก สิบเจ็ดหนักถึง คนโบราณว่ากันอีกคำหนึ่งว่าเข้ากับทองโต้ราคากัน เมื่อไรเข้าถูกทองแพง เมื่อไรเข้าแพงทองถูก ซึ่งว่าดังนี้ก็จริงอยู่บ้าง ในเวลาเมื่อในกรุงมีธรรมเนียมปิดเข้า ไม่ให้มีผู้เอาออกไปค้าขายนานาประเทศเปนนิตย เมื่อนั้นชาวนาเมื่อทำนาได้เข้ามากจะขายราคาแพงไปก็ขายไม่ใคร่ได้ จะเก็บไว้กลัวจะผุเสียต้องขายไปราคาต่ำ ๆ เพียงเกวียนละ ๕ บาท ๔ บาท ๓ บาท ถึงกระนั้นไม่ใคร่มีผู้ซื้อ ต้องเอาเข้าออกแลกของต่าง ๆ บันดาที่จะใช้จะกิน เมื่อขายดังนี้ก็ไม่ได้ทรัพย์สินมากเปนกำไรสมกับแรงเหนื่อยที่ชาวนาคู่โคกลัวต้องเสียค่านาเปล่าเว้นนาเสีย นาน้ำฝนฟางลอยก็ทิ้งเสียไม่ทำ ชาวนาที่ทำอยู่ก็คอยจ้องมองหาเวลาที่จะกดราคาเข้าให้

TUDC 29/04/2564

สูงขึ้นเมื่อเวลาคนตื่นกันซื้อ ก็เมื่อใดฝนแล้ง สักเดือนหนึ่งครึ่งเดือน ฤๅมีข่าวศึกเสือเหนือใต้อะไรมา คนก็มีครอบครัวบุตรภรรยาทาษชายหญิงมาก ก็เกิดสดุ้งตกใจกลัวเข้าจะแพง ตื่นกันเทียวซื้อเข้ามาไว้ ตนอย่างนั้นหลายสิบแห่งเข้าด้วยกัน ราคาเข้าก็แพงขึ้นไปในสองวันสามวัน ก็เพราะนาน้อย ตัวเข้าก็น้อย เมื่อตื่นกันซื้อมากเอาไปกักเสียเข้าก็ไม่พอประสงค์ของคนทั้งนั้น ต้องซื้อซื้อขึ้นกัน ผู้ที่มีเข้ามากอยากได้กำไรก็ยิ่งกดราคาเข้าให้สูงขึ้นไป จนเงินของคนบางจำพวกจะใช้ราคาเข้าไม่มี ต้องเอาทองออกขึ้นให้แทนราคาเข้า ฝ่ายผู้จะรับเอาทองไว้ก็เกี่ยงให้ลดราคาทองต่ำลงไป ด้วยเหตุนี้เมื่อไรเข้าแพงราคาทองจึงต่ำลง ก็เพราะตื่นความทุกข์หลังฝนน้อยน้ำน้อยก็ดี ฝนมากน้ำมากเกินไปก็ดี ครั้นระดูทำนาปีใหม่ชาวนาเห็นว่า เข้าแพงอยากจะขายเข้าให้มีกำไร ตื่นกันทำนามากทุกแห่งทุกตำบล คนทั้งนาไปทำมาหากินอย่างยิ่งแล้วก็กลับมาทำนา ฝ่ายผู้ซื้อเข้าไว้เกินประมาณ เห็นว่าปีใหม่เข้าใหม่จะมีมาก เข้าที่ตัวตื่นซื้อไว้แพงๆ จะเก็บไว้กลัวจะผุเสีย ฤๅจะขายต่อเมื่อเข้าใหม่มีมามาก ก็กลัวว่าราคาเข้าจะตกลงนักจะขาดทุนมากไป ก็รีบร้อนเร่งขายเข้าของตัวที่เก็บไว้เสียโดยเร็ว ผู้ขายขาดทุนแต่น้อย ด้วยเห็นว่าดีกว่าจะขายเมื่อเวลาเข้าใหม่มีมาราคาจะตกมากนั้น ก็เมื่อขายเข้าขาดทุนไปดังนี้แล้ว ก็กลับไปคิดหากำไรในทองซึ่งตัวได้เอาเข้าแลกไว้ ฤๅเอาเงินซื้อไว้ด้วยราคาต่ำๆ ดังว่าแล้วนั้น ก็พากันกดราคาทองให้สูงขึ้นไป ก็ทองนั้นเป็นของเก็บไว้ไม่ผุ เมื่อราคายังต่ำอยู่ไม่ขาย เมื่อราคาทองกลับสูงขึ้นไปจึงขาย ก็ด้วยเหตุนี้ เมื่อไรราคาเข้าถูกทองจึงแพง

TUDC 29/04/2564

คำที่ว่ามาก่อนนั้นก็ชอบด้วยเหตุบ้างโดยจริง แต่บัดนี้เพราะเบ็ดเข้าให้นานาประเทศจนเข้าไปจำหน่ายเมืองอื่นไม่ห้าม ก็มีผู้ทำนามากเต็มทุ่งแลนาเกิดขึ้นใหม่ ๆ ทุกปี เบ็ดเข้ามาในบ้านในเมืองล้นเหลือเฟือฟาย คนต่างประเทศเอาเรือเข้ามาบันทุกเข้าไปขายเมืองอื่นมากมายหลายลำปีหนึ่งขนเข้าไปหลายหมื่นเกวียน ราษฎรถูกกดราคาเข้าให้แพงอยู่เปนนิตย ด้วยคิดจะขายเอาเงินให้มาก ฝ่ายถูกค้านานาประเทศเมื่อเหนเข้าในกรุงเทพ ๆ ราคาแพงเพียงพอจะซื้อเอาไปขายมีกำไรได้ ก็เอาเงินมาบ้าง เอาทองมาบ้าง แต่เมืองอื่นมาซื้อเข้าไปก็เอาเงินทองเมื่อเข้ามาในบ้านในเมือง ก็ไม่หมดไม่สูญไปเหมือนดังเข้าที่คนกินเสีย เงินทองในพื้นบ้านพื้นเมืองก็มากขึ้นทุกปี ตั้งแต่เบ็ดเข้ามาแปดเก้าปีนี้ เงินเมืองอื่นเข้ามาในกรุงเทพ ๆ นี้หลายหมื่นชั่ง ทองคำเข้ามาในกรุงเทพ ๆ นี้หลายสิบหาบ เพราะฉนั้นถึงเข้ามีมากราคาก็คงแพงอยู่คอยเกวียนละสิบลำลงห้าตำลึงเสมอไป เหมือนกับของสิ่งอื่น ๆ ราษฎรขายอยู่ถูก ๆ ราคาก็แพงขึ้นหมดทุกอย่างเพราะเงินทองมีเข้ามามากเมื่อเปนดังนี้การก็เปนอัศจรรย์อยู่อย่างหนึ่ง การล่วงมาถึงเก้าปีสิบปีแล้ว โดยปีใดปรากฏว่าฝนน้อยน้ำบ่าก็มาช่วยนาไม่ให้เสีย เหมือนอย่างปีมแมเอกศกปีระกาตรีศกปีจอจัตวาศกนั้น แต่ในปีกุนเบญจศกนั้นตั้งแต่เดือนห้าเดือนหกมาจนสิ้นเดือนสิบดูฝนตกชุกมากนัก เปนที่น่ากลัวว่าจะเปนน้ำใหญ่มาท่วมเข้าเสีย แต่เมื่อสิบไปในเมืองฝ่ายเหนือก็ได้ความว่า น้ำในปีนั้นน้อยกว่าน้ำในปีหลังอีก ต้นเข้าทุกแห่งทุกตำบลเปนชุ่มชื้นอยู่ด้วยน้ำฝน เข้าก็คงจะได้ ไม่เสียทุกแห่ง ก็เมื่อการเปนดังนี้อยู่ จะว่าอย่างเก่าว่าเมื่อไรเข้าถูกทองแพง เมื่อไรเข้า

TUDC 29/04/2564

แพงทองถูก เหนจะหาชอบไม่แล้ว ด้วยเข้าเบียดเสียแก่นานาประเทศ
แล้วราษฎรท่านาเต็มมืออยู่เสมอ ผู้ทไม่ได้ท่านาก็ไม่ได้ คนชิงกันซื้อ
เข้าอย่างแต่ก่อนมานานแล้วมิใช่ฤๅ เพราะฉนนจะต้องว่าใหม่ ว่า
เมื่อไรชาวต่างประเทศเอาทองเข้ามาใช้เปนราคาสินค้าในกรุงเทพ ฯ
มาก เมื่อนั้นราคาทองก็จะตก เมื่อใดถูกค้าชาวต่างประเทศเอาเงิน
เข้ามาใช้เปนราคาสินค้าในกรุงเทพ ฯ มากเมื่อนั้นราคาทองก็จะถีบขึน
ไป ก็แต่ทองนั้นมีแต่เปนทองเต็มทองใบจะซื้อขายกันก็ยาก ผู้จะซื้อ
มักกดราคาให้ต่ำไม่ใคร่จะซื้อ ทองมาเหลือเพื่ออยู่มาก จึงได้คิดทำ
เปนทองแปะมีตราให้ใช้ประจำราคาสินค้าที่ซื้อขายกันได้เหมือนถับ
เงิน เมื่อผู้จะเอาไปทางใกลใส่พกไปเล็กน้อย ก็ได้ราคาหลาย
ตำลึงหลายชั่ง ไม่หนักบ่าหนักพกหนักห่าบหนักเรือเหมือนอย่าง
ว่าเอาเงินไป ฤๅจะเก็บไว้ในหีบในหมอย ๆ ไว้ข้างที่หลับที่นอนก็จะ
เก็บไว้ได้มาก ๆ ง่าย ๆ บัดนี้จึงตั้งราคาสับแปดหนักนั้นไป เพราะ
เปนทองมีตราเมื่อผู้ใดได้ไปซื้อไปเมื่อไม่ภอใจเอาไว้เหนไปว่าเสีย
เปรียบจะใคร่ได้เงิน ก็จงเอามาคืนขอรับเงินไปจากพระคลังหลวง
ตามราคาสับแปดหนักนั้นเถิด ถ้าทองไม่ถูกเจาะถูกตัดยับเสีย ถึงลาย
จะเลือนลบสึกหรอไปบ้าง ถ้ายังสังเกตได้ว่าเปนตราเดิมแท้ มิใช่
ของปลอมแล้ว ชาวพระคลังก็จะรับใช้ราคาแปดบาท สิบบาท สิบสลึง
ตามเดิมนั้นให้ ถ้าเพราะในหลวงรับจะใช้ราคาเท่านี้ยังยันไม่ลดหย่อน
ดังนี้แล้ว ผู้ทได้ไปไม่ควรรังเกียจ ควรรับใช้ตามพิกัดประกาศมา
เหมือนกับเงินตราพดด้วงบาท กึ่งบาท แถสลึง แถเฟื้องกึ่ง เงิน
เหรียญกึ่งตำลึง เงินเหรียญบาท กึ่งบาท แถสลึง แถเฟื้องกึ่ง

TUDC 29/04/2564

เบี้ยอัฐ เบี้ยโสพสก็ดี เงินเหรียนของมาแต่เมืองนอก ซึ่งคิดถันตาม
ประกาศไว้ ใช้สามเหรียนห้าบาท แลเงินรูเบี้ยทแขกมลายูฤๅชาว
ปากใต้ ที่เรียกว่าย่ำไป ราคาแปละสามสลึงนั้นก็ดี เมื่อมิตราเปนท
สังเกตแล้ว ราษฎรก็ใช้กันง่าย ไม่เลือกน้ำเงินไม่เลือกน้ำหนัก แล
ไม่คิดราคาดีบุกแลทองแดงนั้นเลย ใช้ยันตามพิกัดประกาศแต่ก่อน
ฉันใด ทองแปมิตราสามขนาดนั้น ก็ให้ใช้ตามพิกัดแปใหญ่แปละ
แปดบาท แปกลางแปละ ๔ บาท แปน้อยแปละสิบสลึงเหมือนกันดัง
นั้นเถิด แต่ถ้าผู้มีเนอทองคำเปล่าจะมาให้ทำแปสามอย่าง นั้นให้
จะต้องหักค่าถ่านค่าสูญเพลิง ตามแต่เจ้าพนักงานจะคิดให้สมควร
แก่งาน ถ้าจะเอาทองคำเปล่า ฤๅทองรูปพรรณมาแลกเอา
ทองแป จะคิดหนักต่อหนักไม่ได้ ต้องให้ชายว่าราคาทองคำแลราคา
รูปพรรณที่เอามานั้น ตกลงว่าเปนราคาเท่าใดตามราษฎรซื้อขาย
กันนั้นแล้ว จึงจะคิดราคาทองแปตามพิกัดนั้น ใช้ราคาทองคำเปล่า
แลรูปพรรณนั้นให้ เพราะจะต้องเสียแรงเสียถ่านแลสูญเพลิง
ไป ทองแปมิตราที่ไปเจาะไปตัดท้ายบับเบี้ยเสียแล้ว ราคาก็ตก
เหมือนราคาทองคำเปล่าที่ราษฎรซื้อขายกันขนๆ ดงๆ ตามเวลานั้นๆ
แต่ราคาทองแปนั้นเมื่อมีผู้เอาทองแปมิตราเปนสำคัญอยู่นั้นมาขน
เอาเงิน ฤๅมาส่งแทนภาษีอากรเงินพิไนยใดๆ ก็ดี คงจะคิดราคา
พิกัดสองตำลึง แลตำลึงหนึ่ง แลสิบสลึงนั้นยังยันเสมออยู่ ถึง
ทองคำที่ราษฎรซื้อขายกัน ราคาจะต่ำลงก็ดี จะสูงขึ้นกว่าสิบ-
แปดหนักก็ดี ก็จะไม่ยักย้ายราคาเลยคงจะใช้ให้หักให้ตามราคา
นั้น เมื่อราษฎรรับทองแปทั้งสามขนาดนั้น ใช้ได้ทั่วกันมากๆ

TUDC 29/04/2564

แล้วในหลวงจะสั่งตามหัวเมืองนั้น ๆ ว่า ถ้ามีผู้เอาทองแปทั้งสามจำพวกนั้นไปขอขึ้น ก็ให้กรมการคอยรับตามหัวเมืองนั้นทุก ๆ เมืองไป ๆ ทองแปสามขนาดนั้น ถ้าจะเรียกชื่อว่า แปทองใหญ่ แปทองกลาง แปทองเด็ก ก็จืดหนักไป แลเวลาเมื่อจะใส่เข้ากับคำนับว่า สามแปทองใหญ่ สี่แปทองกลาง ห้าแปทองเด็ก ก็พ้องยากไป อนึ่งแปทองใหญ่ แปทองกลาง แปทองเด็ก เปนเกาเปนขนาดต่าง ๆ ของเมืองอันถืมมาปะปนอยู่ เมื่อเรียกดังนั้น ก็จะเลอะเทอะไป ไม่รู้ว่าแปทองใหญ่ แปทองกลาง แปทองเด็กของเมืองไร ถ้าจะเอาชื่ออังกฤษมาเรียกขนาดใหญ่ว่าทองปอน ขนาดกลางว่าทองฮาฝปอน ลักษณก็ไม่เหมือนกันแท้เปนแต่ราคาเท่ากัน ด้วยทองปอนแลฮาฝปอนของอังกฤษนั้นเปนทองขวางถมเข้าทองแดง คิดสิบหกหนักตามทองขวางถมนั้น ก็เมื่อคัดทองแดงออกเสียคงแต่ทองก็เปนราคาสิบแปดหนักกว่าไปน้อยหนึ่ง เพราะฉนั้นถ้าจะเรียกว่าทองปอนทองฮาฝปอนตามอังกฤษ ก็จะปนไปกับทองที่ไม่เหมือนกัน ถ้าจะเรียกอย่างนั้นให้ได้ก็จะต้องเอาคำว่าไทยใส่เข้าว่า ทองปอนไทย ทองฮาฝปอนไทย จึงจะเข้าใจถนัด ทองขนาดเด็กนั้นเล่าเพราะท่าตามราคาต่ำดังจนจะเรียกว่า ทองเดล์ฤาทองเนียะก็ได้ แต่ข้างหนึ่งเปนชื่ออังกฤษ ข้างหนึ่งเปนชื่อจีน จะเรียกของที่ทำขึ้นในเมืองไทยก็ไม่ชอบกล ก็เหมือนอย่างแปดิบุกใหญ่น้อย ซึ่งใช้แทนเบี้ยร้อยเบี้ยห้าสิบนั้น ครั้นจะเรียกเบี้ยร้อยเบี้ยห้าสิบ เมื่อมาใส่เข้ากับนับ ก็ขัดหูพ้องยากไป เหมือนจะว่าร้อยร้อยสองร้อยร้อย ห้าสิบห้าสิบ ร้อยห้าสิบสองร้อยห้าสิบ ก็พ้องยาก ไม่รู้ว่าคำไรเปนคำนับ คำไรเปนชื่อเบี้ย เพราะฉนั้นจึงได้

TUDC 29/04/2564

ให้ชื่อเปนคำศัพท์สูงว่าอัฐ ว่าโสฬศ คำนั้นเดียวนักใช้คล่องแล้ว ทั้งบ้านทั้งเมืองฉันใด ถ้าจะเรียกชื่อทองสามขนาดนี้ จะเรียกให้เข้าศัพท์สูงอย่างอัฐอย่างโสฬศก็ได้ ให้เรียกทองขนาดใหญ่ว่า (ทศ) แปลว่า สิบแปเปนเงินชั่งหนึ่ง ขนาดกลางเรียกว่า (พิศ) แปลว่า ยี่สิบแปเปนเงินชั่งหนึ่ง ขนาดน้อยเรียกว่า (พัดดึงษ) แปลว่า สามสิบแปเปนเงินชั่งหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งแปทองขนาดใหญ่ ให้เรียกว่า (ทุกดังส์) แปลว่า สองตำลึง ขนาดกลางให้เรียกว่า (เอกดังส์) แปลว่า ตำลึงเดียว ขนาดน้อยให้เรียกว่า (ตินดังส์) แปลว่า ตำลึงจีน ตามแต่จะชอบใจเถิด แต่เห็นว่าอย่างก่อนนั้นเปนคำคล้ายกับชื่ออัฐชื่อโสฬศ ซึ่งบอกแปดแลสิบหกแบ่งแต่เพียงในทองนั้นให้เรียกว่า (ทองทศ) (ทองพิศ) (ทองพัดดึงส์) ซึ่งเปนแบ่งสิบแลยี่สิบ แลสามสิบสองแต่ราคาชั่งหนึ่งนั้นเทอญ

ประกาศมาวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอ็ด แรมสองค่ำ ปีกุนเบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ ตฤาเปนวันที่ ๕๕๐ ในราชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

ทำการนอกตำแหน่ง

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่คนทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า ความประหลาด ๆ ต่าง ๆ เจ้านาย

TUDC 29/04/2564

แลขุนนางนอกตำแหน่งว่าการโรงศาล แลมิใช่ผู้รับสั่งให้ว่าความรับสั่งกระทำคุมเหงราษฎร ด้วยเกาะครองจองจำเฆี่ยนตีลงเอาเงินทองฉุดลูกสาว แลอื่น ๆ ในกรุงเทพ ฯ นี้ก็ดี ผู้รักษากรุงเก่าผู้สำเร็จราชการเมืองน้ำพระพิพัฒนสัตยา เจ้าเมืองประเทศราช แลกรมการหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง รับแลเชื่อทำตามหนังสือ แลข้าหลวงนอกตำแหน่งที่ได้บังคับหัวเมือง ไม่มีตราเจ้าพนักงานในตำแหน่งได้บังคับหัวเมืองนำไปแล้ว คุมเหงราษฎรด้วยการต่าง ๆ เกาะกุมกะเกณฑ์ฤๅแย่งชิงสิ่งใด ๆ ของราษฎร เปนการนอกจากราชการในแผ่นดินใหญ่ ฤๅขัดขวางไม่ให้เจ้าภาษีนายอากรเกบภาษีอากร ฤๅถึงกะเกณฑ์ตามบังคับในท้องตราเจ้าพนักงานก็เรียกให้เหลือเกินไป ฤๅเจ้าภาษีนายอากรช่อราษฎรเรียกเหลือเกินพิกัดไปก็ดี การเช่นนี้ให้รีบมาร้องโดยเร็ว ๆ ทีเดียว ถ้าได้ความจริงจะพระราชทานรางวัลตั้งแต่ห้าตำลึงขึ้นไปห้าชั่งลงมาตามความใหญ่แลน้อย แล้วจะปรับผู้ทำผิดแลผู้ว่าราชการหัวเมือง ซึ่งทำตามหนังสือไม่มีท้องตราเจ้าพนักงานนำนั้นให้ใช้จงเต็ม แล้วพิไนยหลวงเท่าส่วนที่ ๕ ของเบี้ยใช้รางวัลเปนข้าทรายถมสนามทหารด้วย ฯ ประกาศอันนี้นั้นผู้อ่านยังไม่เข้าใจซึ่งให้ประกาศนั้น ประกาศด้วยความสองอย่าง อย่างหนึ่งคือมีผู้อ้างรับสั่งแลบัญชาเจ้าแขงนายแรงในกรุงเทพ ฯ ฤๅถือท้องตราแลหนังสือเจ้าพนักงานซึ่งเคยบังคับบัญชาหัวเมืองนั้น ๆ ไม่มีตรานำ ออกไปทำเองฤๅบังคับผู้รักษาเมืองกรมการ ให้ทำตามรับสั่งเจ้าบัญชานาย ซึ่งมีนามมีชื่อเปนที่ตื่นที่หอมที่กลัวที่เกรงนั้น อย่างหนึ่ง คือเจ้าภาษีนายอากรแลผู้รับช่วงใช้เจ้าภาษีนายอากรไปเรียกภาษีอากรเกิน

TUDC 29/04/2564

พิกัดอัตรา แลทำคุมเหงราษฎรต่างๆ อย่างหนึ่ง ความสองอย่างนี้ทรงพระราชดำริห์เหนว่า ถ้าเกิดขึ้นในหัวเมืองใดๆ มีผู้มาร้องต่อผู้รักษาเมืองกรมการ ถ้าเปนความอย่างที่แรก ผู้รักษาเมืองกรมการก็มักสทกเจ้าสท้านนายง่อนๆ แง่นๆ ไป ถึงมาร้องอุทรในกรุงเจ้ากระทรวงถบวงการก็มักกลัวเจ้าเกรงนายง่อนๆ แง่น ไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจึงประกาศให้ผู้ต้องพิพาทมาร้องในหลวงทีเดียว

ก็ความเรื่องเจ้าภาษีนายอากรนั้น เจ้าภาษีนายอากรมักอ้างอวดตัวว่าเปนผู้ขนทรายเข้าวัด มีตราตั้งตราแต่งออกไป ฝ่ายผู้รักษาเมืองกรมการ ก็ถือว่าเจ้าภาษีนายอากรไม่ได้อยู่ในอำนาจตัว ครั้นจะว่าจะกล่าวก็เกรงผิดชอบ ว่าจะเปนอันตรายแก่การทำภาษีอากรเจริญพระราชทรัพย์ในท้องพระคลังไป ฤๅเจ้าภาษีนายอากรเปนจีนมีเงินทองมักเข้าจุกยาแลเอาขาหมูขว้าง ผู้รักษาเมืองกรมการก็ง่อนแง่นไป ถึงมีผู้มาร้องทุกข์ร้องอุทรในกรุงเทพฯ เจ้ากระทรวงถบวงการผู้รับร้องทุกข์ร้องอุทร ก็มักเกี่ยงเลี่ยงว่าเปนน่าที่ของเจ้าจำนวนนั้นๆ ไปเกรงใจเจ้าจำนวนไม่ใคร่จะว่า ฝ่ายเจ้าจำนวนผู้ตั้งจีนเปนเจ้าภาษีนายอากรไปนั้น ก็มักประพฤติตัวเปนเจ้าของเจ้าภาษีนายอากรนั้นๆ ช่วยปลดช่วยเปลื้องช่วยแก้ช่วยไขไป ไม่ใคร่จะเมตตากรุณาแก่ราษฎร ทรงพระราชวิตกดังนี้ จึงได้ประกาศไว้ดังก่อนนั้นในความแลการสองอย่างเท่านี้ ให้มาร้องในหลวงทีเดียว ก็ในความเรื่องอื่นนอกจากการรับสั่งเจ้าแขงนายแรง ฤๅท้องตราแลหนังสือนอกตำแหน่งอย่างหนึ่ง เจ้าภาษีนายอากรเก็บภาษีอากรเกินพิกัดอย่างหนึ่งเปนสองอย่างด้วยกันนี้แล้ว กฎหมายเดิมก็บังคับว่าให้อุธรน่า

TUDC 29/04/2564

โรงก่อน ถ้าไม่สำเร็จก็ให้มาพ้องฎุธรในกรุงเทพฯ ตามกระทรวง
ถบวงการแลมีคำประกาศเดิมว่า ถ้าผู้ต้องพิพาทนั้นเปนผู้อยู่ในราช-
การ ฤๅข้าเจ้าบ่าวขุนนางหมื่นเจ้าขุนมูลนายจะอุดหนุนช่วยไม่ให้ป่วย
การใช้สอย จะเข้าไปหาเองฤๅจะมีผู้ภาเข้าไปหา ฯพณฯ สมุห-
นายกสมุหพระกระลาโหมกรมท่าตามหัวเมองทขนนั้นๆ ถ้า ฯพณฯ
ทั้งสามรับแลมีบัญชาให้ผู้ใดชำระก็ชำระได้ เมื่อชำระได้ความอย่าง
ไรแล้ว มีบัญชาสั่งให้ส่งฎุกขุนแลผู้ปรับให้ปฤกษาแลปรับปรุง ก็
ปฤกษาแลปรับปรุงตลอดไปได้ กฎหมายเดินแลคำประกาศนี้เมื่อจะ
ได้เลิกแลนเลยก็หามิได้ นอกจากการสองเรื่องที่ว่ามาข้างต้น แล
การอื่นใหญ่ๆที่จะว่าไปในประกาศนั้นนั้นแล้ว ก็ให้คงอยู่ตามเดิม แต่
การสองเรื่องแลการใหญ่ซึ่งจะว่าไปในประกาศนั้น เมื่อจะมาร้องต่อ
ในหลวงที่เดียวก็ได้ การนอกนั้น เมื่อความฎุธรน่าโรงแล้วไม่สำเร็จ
เข้ามาร้องฎุธรในกรุงเทพฯ ไม่มีผู้ไปเบิกความเข้ามาก็ดี ฤๅเบิก
ความเข้ามาแล้วพิจารณามิเปนธรรมก็ดี เมื่อความกราบเรียน ฯพณฯ
ทั้งสามแล้วผู้รับบัญชาชำระไม่เปนธรรม เมื่อคู่ความร้องทุกข์แก่
ฯพณฯๆ ไม่ชำระให้ตลอดไปแลไม่ตัดสินให้แล้วก็ดี จึงควรทำ
เรื่องราวมาร้องในหลวงกล่าวโทษเจ้ากระทรวงในกรุงเทพฯ แล
ตระลาการที่ ฯพณฯ บังคับให้ว่านั้น เมื่อเปนดังนี้ในหลวงจึงจะชำระ
ไต่ถามให้ ฯ แลคำซึ่งว่าไว้ข้างต้นว่าการใหญ่ๆนั้น คือการที่
แต่ก่อนบางทีเคยเปนแต่ว่าห่างๆ คือเจ้าเมองกรมการบางเมอง
ที่ไกลๆคิดเอาใจออกหากไป สวามิภักดิ์แต่ไทยต่างด้าว ท้าวต่างแดน
ฤๅตีนนับถือผู้ใดผู้หนึ่งซึ่ง อ้างอวดเปนผู้มีบุญมีฤทธิเดชฤๅวิชาความรู้

TUDC 29/04/2564

ทำให้ราษฎรตื่นเล่าฦๅกัน แล้วมั่วสุมประชุมเข้านับถือ จนจะเปนขบถขึ้นก็ดี ฤๅเมืองใดเอาข่าวร้ายในกรุงเทพ ฯ ไปกล่าวแล้วก็เชิดชื่อชูเสียงเจ้าอื่นนายใด นอกจากพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ครองแผ่นดินอยู่แล้ว ก็ตระเตรียมหันเหจะเอาใจออกหากจากพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ครองแผ่นดินอยู่นั้นก็ดี การที่เปนดังว่ามานี้ ควรเห็นว่าหัวเมืองนั้นเปนขบถ เมื่อผู้ใดซื่อสัตย์ต่อพระเจ้าแผ่นดินใหญ่โดยสุจริตไม่เข้าด้วย ทำเรื่องราวมายื่นต่อ ฯพณฯ ที่บังคับหัวเมืองนั้นก็ได้ จะมาร้องถวายฎีกาทีเดียวก็ได้ จงว่าแต่ที่จริงๆ อย่าให้เกินไป อย่างหนึ่งผู้สำเร็จราชการแลกรมการเมืองใดสูบฝิ่นกินสุรามากนัก ทำกรรโชกคุมเหงราษฎรให้ได้ความเดือดร้อนหลายเรื่องหลายราย จนถึงราษฎรยกอพยพหลบหลีกหนีหายไปอยู่เสียบ้านอื่นเมืองอื่นเห็นประจักษนับเรือนนับครัวได้ เมื่อการร้อนโตใหญ่อย่างนี้บังเกิดขึ้นในหัวเมือง เมื่อผู้ใดเห็นแก่แผ่นดินจะทำเรื่องราวมายื่นต่อ ฯพณฯ ที่บังคับหัวเมืองนั้นๆก็ดี ร้องในหลวงก็ดีก็ได้ เพื่อจะรักษาราษฎรไม่ให้อพยพหลบหนีไป แต่ถ้าเปนความร้อนน้อยๆ ไม่ถึงราษฎรอพยพหลบลี้หนีหายทิ้งบ้านภูมลำเนาแล้ว คดีของผู้ใดก็ให้เจ้าคดีฟ้องร้องอุธรน่าโรงอุธรในกรุงเทพ ฯ ตามกฎหมายธรรมเนียมเดิม ฤๅกราบเรียน ฯพณฯ ที่ว่าหัวเมืองนั้นๆ ตามคำประกาศ จงว่าแต่ในคดีของตัวๆ ห้ามมิให้ผู้ใดผู้หนึ่งเปนเจ้าถ้อยหมอความเที่ยวยุยงแลรับอาษาราษฎร แลเก็บเอาคดีของผู้อื่นมาฟ้องร้องว่ากล่าวยุ่งยิ่งไป

ประกาศมาวันอังคาร เดือนสิบสอง แรมหกค่ำ ปีกุนเบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ ฤๅเปนวันที่ ๓๔๕๘ ในราชการประจุบันนี้

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

การฉลองพระสถูปเจดีย์
แลการพระศพสมเด็จเจ้าพ่าจันทรมณฑล

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูลสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสสั่งให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายน่าฝ่ายใน ในพระบรมมหาราชวัง แลพระบวรราชวัง ตลอดลงไปจนราษฎรให้ทราบทั่วกันว่า การที่ท้องสนามหลวง ทรงพระปรารภเริ่มขึ้นด้วยพระราชประสงค์ จะทรงบำเพญพระราชกุศลถวายฉลองพระเดชพระคุณ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ แลกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ซึ่งเปนพระบรมชนกนารถ แลพระบรมราชชนนี จึ่งได้ทรงสถาปนาปฏิสังขรณ์วัดไชยพฤกษมาลา ซึ่งเปนพระอารามเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ ไปทรงเริ่มการสถาปนาไว้แต่ก่อน แลวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ได้ทรงปฏิสังขรณสร้างไว้แต่เดิมมาสำเร็จแล้ว

อนึ่งได้ทรงปฏิสังขรณพระวิหาร แลพระพุทธรูปในวัดรัชฎาธิฐาน ซึ่งกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ พระบรมราชเปตามหัยยิกา ทรงสถาปนาไว้แต่ก่อนตำบลหนึ่ง พระสถูปเจดีย์ทั้งคู่มพระอัครมเหสี เจดีย์ ๔ ทิศเปนบริวารที่น่าพระอุโบสถวัดราชสิทาราม พระบาทสมเด็จ

TUDC 29/04/2564

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมเชฐาธิราชทรงสถาปนาไว้ในหมู่ข้างเหนือ แลทรงสถาปนาไว้ด้วยพระองค์ในหมู่ข้างใต้แต่ก่อน ครั้งนี้ทรงพระราชศรัทธาทรงพระอุสาหะปฏิสังขรณให้วัฒนาการถาวรดียิ่งขึ้นกว่าเก่าแล้ว พระราชทานขนานพระนามพระสถูปเจดีย์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า พระสิราสนะเจดีย์ แลพระราชทานขนานพระนามพระสถูปเจดีย์เปนของทรงสถาปนาการสร้างไว้ด้วยพระองค์นั้นว่า พระสิระจุมภฏะเจดีย์ การในสฐานทั้ง ๔ ที่ว่ามานี้สัมฤทธิลงแล้วจึงจะมีมหกรรม์การฉลองทรงพระราชอุทิศพระราชกุศลถวายท่านผู้ทรงสถาปนาการไว้แต่เดิมนั้น ครั้นจะไปทำที่พระอารามทั้งสองฤๅสฐานทั้ง ๔ การก็จะแยกย้ายเปนสองครั้ง ๔ คราวไป มีพระราชประสงค์จะให้เปนอันสัมฤทธิในครั้งหนึ่งคราวเดียวกัน

อนึ่งได้ดำรัสประกาศเปนพระราชปฏิญญาไว้แต่เมื่อปีกุนตรีศกล่วง ๑๓ ปีมาแล้วแต่หลัง ว่าครั้งทรงพระเยาวอยู่มีพระชนมายุได้ ๑๓ ปี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยโปรดเกล้าฯ ให้มีการพระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่เต็มตามยศ ได้ทรงสร้างเขาไกรลาศพระราชทานให้ปรากฏมีในจดหมายเหตุสืบมา ท่านทั้งปวงที่เกิดแล้วครั้งนั้นก็ได้ยินแก่หูรู้แก่ตาเถียงไม่ได้ อนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เมื่อมีพระชนมายุได้ ๔๖ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชปราบดาภิเศกในศิริราชสมบัติในกรุงเทพฯ นี้เปนปฐม ครั้นอยู่ในราชสมบัติได้ ๑๓ ปี พระชนมายุย่างเข้า ๖๐ แล้ว ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบูชาพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ซึ่งเปนสมเด็จพระบรมชนกนารถณท้องสนามหลวงเปนการใหญ่ ถวายไทยธรรมแก่พระ-

TUDC 29/04/2564

ภิกษุสงฆ์ ทรงพระราชอุทิศไปฉลองพระเดชพระคุณปรากฏเป็นอย่าง
มาครั้งหนึ่งแล้ว ก็ครั้นเมื่อได้เสด็จเถลิงถวัลยราชราชาภิเศกในราชสมบัติในปีกุนตรีศก พระชนมายุได้ ๕๒ ปีมีเสศคล้ายกัน ก็ถ้าเสด็จดำรงอยู่ในราชสมบัติจนถึงปีกุนเบญจศกพระชนมายุย่างเข้า๖๐ปี คล้ายกันกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เมื่อเวลามีงานฉลองพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีได้แล้ว จะทรงสร้างเขาไกรลาศที่ท้องสนามหลวงถวายเป็นบูชาพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ แลกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย เป็นอันทดแทนฉลองพระเดชพระคุณที่ทรงสร้างเขาไกรลาศพระราชทานนั้นให้เป็นการใหญ่คล้ายกับการครั้งนั้น ครั้นภายหลังเมื่อมาถึงปีวอกโทศก ใกล้ปีกุญเบญจศก ก็ทรงพระราชดำริห์อยู่ว่าจะทรงประพฤติให้ล่วงเร็จดังพระราชปฏิญญา แต่พระราชดำริห์เกรงท่านทั้งหลายทั้งปวงจะติฉินนินทา ว่าไม่มีเหตุ ก็มาก่อให้เป็นผลไม่มีต้น ก็มาก่อให้เป็นปลาย ทำให้ท่านทั้งหลายได้ความลำบากกายลำบากใจในอันใช้ที่ การนักมิใช่การบ้านการเมืองเป็นคุณแก่แผ่นดิน ดังสร้างเรือรบเรือกลไฟบ้อมกำแพง ถึกถิน ฉางเข้า แลไม่เป็นการถาวรยั่งยืนดังสร้างวังปราสาทราชฐาน แลไม่เป็นการเป็นประโยชน์เป็นคุณแก่ชนเป็นอันมาก ดังสร้างถนนหนทางห้วยคลอง เพราะทรงพระราชวิตกดังนอยู่ จึงได้รั้งๆรอๆมา ตั้งแต่ปีวอกโทศกมาจนปีกุนเบญจศกนี้ พระราชวงษานุวงษ์พระองค์ใหญ่ๆแลพระเจ้าลูกเธอ แลเจ้าจอมข้างในที่ได้ราชการก็เป็นอันตรายลงมาก ต้องทำการพระศพการศพเนืองๆมาไม่ว่างวาย ท่านทั้งหลายมีน้ำใจได้ถวาย

TUDC 29/04/2564

ผ้าขาวมาช่วยในการพระศพแต่หลังสองครั้งมาแล้ว ก็พระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑลครั้งนั้น พระชนมายุก็ยังเยาว์ ควรจะนับว่าเป็นเจ้าเด็กนายน้อยดอก แต่ซึ่งทำเป็นการใหญ่ก็ด้วยอาไศรย จะเป็นที่อ้างว่าการพระศพไม่ให้มีผู้ว่านัก ว่าให้คนลำบากในอันใช้ที่แลจะไม่ให้มีแบบแผนเป็นเยี่ยงอย่างไป เป็นเหตุให้คนทั้งปวงได้ความลำบากนอกจากการพระศพ ตามอย่างธรรมเนียมนั้น ๆ

อนึ่งเสาแลตัวไม้ใหญ่ ๆ สิ่งของที่ทำในครั้งนี้ ก็ไม่ได้ตกขอดกะเกนมากนัก เป็นแต่ของเก่ามีสะสมทับมาแต่ครั้งการพระศพพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงมหิศรินทรามเรศร์ พระนางเธอ พระองค์เจ้าลำเพยภมราภิรมย์ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร โดยมาก กะเกนให้ตัดเพิ่มเติมมาบ้างแต่น้อยดอก ถึงครั้งนี้พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า แลข้าราชการที่ต้องเกนขอแรงให้ทำการนั้น ๆ เป็นหน้าที่ต่าง ๆ แลเป็นนายงานนายการก็ได้รับการตามหน้าที่จะให้ทันที่ไม่ให้เสียราชการตามพระราชประสงค์นั้น ก็มีความชอบนักหนาแล้ว ทรงพระราชดำริห์ระลึกบุญคุณท่วมทั้งปวงมากจริง ๆ จะพระราชทานรางวัล ก็แลที่การตามการที่เคยมา ก็จะต้องถวายผ้าขาวช่วยในการพระศพครั้งนั้นนักหนา ผู้ใด ๆ ไม่อยากมาจะต้องจำใจมาก็ดี ถึงจะยกเสียงแลเสียก็โปรดยอม ส่งทั้งปวงที่เป็นเครื่องบำเพ็ญพระราชกุศลก็ทรงจัดแจงตระเตรียมไว้พร้อมสรรพเสร็จอยู่แล้ว นอกจากเจ้าหน้าที่ประจำงานตามตำแหน่งแล้ว เมื่อกำลังมีงานใครจะมากได้ไม่มากได้ ตามแต่ใจจะเห็นว่าอย่างไร จะสบายก็ตามเถิด อย่าต้องคิดพูดจาว่ากล่าว แก่ตัวแก่ความอะไร

TUDC 29/04/2564

ให้ลำบากใจตัวลำบากหูผู้พังเลย ของถวายในการช่วยโรงครัวก็ดี การสดับประกรณกด เมื่อมน้ำใจจะถวายก็ถวายได้ เมื่อไม่ถวาย ขัดสนอยู่อย่างไรก็อย่าถวายเลย ในสิ่งที่เปนของมีราคา ท่านทั้งปวง อย่าต้องเสียทรัพย์ของตัวเลยไม่ต้องพระราชประสงค์ แลการครั้งน เปนการฉลองพระอารามด้วย แต่ก่อนตามธรรมเนียมเมื่อในหลวง ฉลองพระอาราม ถ้าเฉลิมพระราชมณเฑียรเมื่อไร พระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายในเคยได้ถวายดอกไม้ธูปเทียนสำแดงความยินดีเปนประเพณมา ก็ดอกไม้ธูปเทียนไม่เปนที่ขัดไร้ ไม้ดอกอะไรนัก ถ้าจะมาถวายก็ให้ถวายที่ท้องสนามหลวงกำลังงานตั้งแต่วันจันทร เดือนสาม ขึ้นค่ำหนึ่ง ไปจนวันอาทิตย์ เดือนสาม ขึ้นเจ็ดค่ำนั้นเถิด จะได้รวบรวมดอกไม้ประดับเรียบเรียงในพานทองทั้งพระเบญจาบ้าง ประดับต้นไม้ในภูเขาบ้าง ธูปเทียนได้ถวายพระสงฆ์บ้าง จะได้ส่งไปจุดบูชาพระพุทธรูปพระเจดียในพระอารามที่ฉลองบ้าง พระราชทานส่วนพระราชกุศลแก่ท่านทั้งหลายผู้ถวายทุกพระองค์แลองค์ แลนาย แลนางผู้ถวายนั้นไม่อยากจะมาจะฝากผู้อื่นมาถวายก็ได้ เธอไพร่หลวงชายหญิงแลเธอสังกัดพันทั้งกะเกนประจำน่าที่แลทำการงานต่าง ๆ ในครั้งนน แต่ด้วนเปนเธอมีจำนวนลักสำหรับกะเกนทำราชการแผ่นดิน แลการเจ้าขุนมุลนายตามอย่างธรรมเนียมเมืองไทยมาแต่ก่อน เมื่อมการครั้งนกด ไม่มการครั้งนกด ก็คงถูกจ่ายถูกใช้ตามเดือนเสมอกับทำการครั้งนก็แต่คนจ่ายตามเดือน แลข้าในกรมสมเด็จพระเจ้าตากเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล ที่สมพระชนม์แลข้าในกรมสมเด็จพระเจ้าฉกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เจ้าฟ้าจาตุ-

TUDC 29/04/2564

รนดรัศมี เจ้าพ้าภาณุรังษีว่างวงษ์ ซึ่งเปนเจ้าภาพ ก็ส่งของทักะเกนไป แลพระราชวงษานุวงษ์ให้ท่า ก็ขอตามตัวนายให้ช่วยท่ามาเหมือนอย่างที่เรียกว่าเกนตามเบ้หวด เมื่อนายรบการเกนนายเขาก็ใช้บ่าวเขาเอง ในหลวงจะได้ส่งให้รดมใช้แรงคนเกินปรกติก็หาไม่ ก็ขุนช่างหมื่นช่าง ฤๅพวกไดหมื่นน้อยด้วยต้องระดมใช้ ก็จะพระราชทานรางวัล

ถวายพระราชกุศลครั้งนี้ ทรงพระราชอุทิศเฉพาะพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย ซึ่งเปนสมเด็จพระบรมชนกนารถ แลพระบรมราชชนนี เปนเดิมก็จริง แต่ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าจะเว้นพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ซึ่งเปนพระบรมอรรคราชบรรพบุรุศ ซึ่งมีการบูชาใหญ่ในท้องสนามหลวงครั้งเปนปฐมนั้น แลพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเปนสมเด็จพระบรมไอยกาธิราช แลเปนสมเด็จพระบรมเชฐาธิราช ได้เปนพระเจ้าแผ่นดินทรงครองกรุงเทพมหานคร มีพระเดชพระคุณแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงมาเหมือนกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยบรมชนกนารถนั้น ไม่เชิญไปประดิษฐานกระทำสักการบูชาด้วยไม่ควร จึงได้มีพระบรมราชโองการให้เชิญพระโกษพระบรมอัฐิทั้งสามนั้น ไปพร้อมกับพระโกษฐพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยประดิษฐานไว้ ในพระมหาสุวรรณมณฑปบุศบกทองคำใหญ่ท่ามกลางบนยอดเขา พระอัฐิสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีอยู่ทิศตวันออก พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธ-

TUDC 29/04/2564

ยอดฟ้าจุฬาโลกย์อยู่ทิศเหนือ พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยอยู่ทิศใต้ พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทิศตวันตก ฯะ

อนึ่งมีพระบรมราชโองการ ให้เชิญพระอัฐิกรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ พระบรมราชไอยยิกา ประดิษฐานในพระมณฑปทองน้อยอยู่ทิศตวันออก พระอัฐิกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ พระบรมราชเปตามไหยยิกา ประดิษฐานในพระมณฑปทองน้อยในทิศเหนือ พระอัฐิกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย พระบรมราชชนนี ประดิษฐานในพระมณฑปทองน้อยในทิศใต้ พระอัฐิสมเด็จพระรูปศิริโสภาคยมหานาคนารีพระบรมไปยยิกา ประดิษฐานในพระมณฑปทองน้อยในทิศตวันตกตั้งพร้อมกัน ถ้าพระราชวงษานุวงษ์ฝ่ายน่าฝ่ายในใหญ่น้อยใด ๆ จะทรงพระศรัทธาบำเพ็ญพระกุศลนิมนต์พระสงฆ์สดัประกรณ์บ้าง ฤๅมีพระธรรมเทศนาบ้าง แจกทานทิ้งทานบ้าง เมื่อเวลาว่างก็ได้ตามแต่ศรัทธาอุสาห แต่ขอให้ทำให้ปรากฏอย่าปะปนกับการหลวงเลย จะได้เปนพระเกียรติยศแก่ผู้ทำ เพราะผู้ทำก็จะมีผู้จะไม่ทำก็จะมี จะทำอย่างไรเท่าใดก็จงทำตามศรัทธาเลื่อมใส อย่ากะเกนนัดหมายกันเลย ฯะ

อนึ่งเมื่อการพระสพพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธรเสร็จแล้ว หัวเมืองปากใต้ที่อยู่ไกลถวายผ้าไตรยแลผ้าขาวเข้ามามากยังตกค้างอยู่ ครั้งนี้จึงโปรดให้เชิญพระอัฐิพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร กับพระอัฐิพระเจ้าลูกเธอ พระองค์อื่นที่สิ้นพระชนมแล้วมาตั้งในพระเมรที่พระราชทานเพลิง พระเจ้าลูก-

TUDC 29/04/2564

ยาเธอ กรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธรนั้น ผันพระภูษาโยงถงในคฤห
ข้างทิศตวันตกสดับประกรณด้วย ก็การครั้งนเปนการวิเศศไม่อยู่ตาม
อย่างตามธรรมเนียม ตามแบบแผนอย่างพระเมรุเดิกอน ทรง
แนะนำให้ทำตามชอบพระราชหฤไทย การจะได้เริ่มแต่วันอังคาร
เดือนสาม ขึ้นสองค่ำไป จะได้เชิญพระบรมธาตุแลพระพุทธรูปออก
ไปประดิษฐาน ทรงทำพุทธบูชาธรรมบูชาสังฆบูชา ให้เปนมงคล
ก่อนสองวัน คือวันอังคาร เดือนสาม ขึ้นสองค่ำ แลวันพุทธ เดือน
สาม ขึ้นสามค่ำ จนเวลากลางคืนวันนั้นจุดดอกไม้แล้ว เชิญพระบรม
ธาตุแลพระพุทธรูปกลับ ครั้นวันพฤหัศเดือนสาม ขึ้นสี่ค่ำ เวลาเช้า
จึงจะเชิญพระบรมอัฐิแลพระอัฐิออกไปตั้งดังว่าแล้ว ทรงบำเพญ
พระราชกุศลต่าง ๆ เปนการฉลองพระอารามที่ออกชื่อมาแล้วนั้น
ถวายส่วนพระราชกุศลไป ๕ วัน จนถึงวันอาทิตยเดือนสามขึ้นเจ็ดค่ำ
ครั้นวันจันทรเดือนสามขึ้นแปดค่ำเวลาเช้าจะได้แห่พระบรมอัฐิแลพระ
อัฐิกลับแล้ว จะได้รอรชาใหญ่แลเสาไม้สูงสามต่อลงเสีย ลดการ
งานต่าง ๆ เสียให้สมควร วันจันทรเดือนสามขึ้นแปดค่ำ จะเสด็จ
พระราชดำเนินไปวัดเชมาภิรตารามที่ ๑ วัดไชยพฤกษมาลาที่ ๒ วัด
รัชฎาธิฐานที่ ๓ วัดราชสิทารามที่ ๔ จะได้พระราชทานไทยธรรมแด่
พระสงฆ์แลทรงทำทานทั้ง ๕ ตำบล ในวันนั้นเปนวันที่สุดการฉลอง
สัมฤทธิบริบูรณ ครั้นวันอังคารเดือนสามขึ้นเก้าค่ำ จะได้เชิญพระสพ
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทรมณฑลออกไปตั้งที่พระเมรุ มีพระ
ธรรมเทศนาสดับประกรณ์ แลทำทานแจกทานทรงพระราชอุทิศพระ
ราชกุศลไปสามวัน จนวันพฤหัศ เดือน ๓ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย จะได้

TUDC 29/04/2564

พระราชทานเพลิง วันศุกร เดือนสาม ขึ้นสิบสองค่ำ เก็บพระอัฐิ
แล้วจะได้ฉลองพระอัฐิอีกวันหนึ่ง วันเสาร เดือนสาม ขึ้นสิบสาม
ค่ำ เวลาเช้า จะได้เชิญพระอัฐิกลับเปนเสร็จการ ๆ การครั้งนี้
อย่างไรทำอย่างไร ขอเดช อย่าให้เจ้านายขุนนางแลราษฎรบ่นว่าไม่
มีที่จะนั่ง ไม่มีทางจะเดิน หาที่นั่งหาทางเดินยาก ควรจะทำอย่างนี้ไม่
ทำอย่างนั้น ควรทำอย่างนั้นไม่ทำอย่างโน้น เพราะไม่ทำอย่างนี้จึง
เปนอย่างนั้น เพราะไม่ทำอย่างนั้นจึงเปนอย่างโน้น ว่าอวดสติปัญญา
ตัวไป ว่าเปนผู้รู้การรู้งานแต่เดียนว่าเจ้างานโง่เขลาไม่เห็นงานเห็น
การ ไม่ตระเตรียมที่นั่งทางเดินให้สมควร ขอเดชเถิดอย่าว่าเลยขเกียจ
พังขเกียจได้ยิน การนี้ไม่ใช่การงานของใคร แผ่นดินบัดนี้ไม่ใช่
แผ่นดินของใคร ซึ่งให้มีการครั้งนี้เพื่อจะทรงปฏิบัติฉลองพระเดช
พระคุณพระบาทสมเด็จบรมชนกนารถ พระบรมราชชนนี อย่าง
หนึ่ง พระบรมอัฐิก็อยู่ในพระบรมมหาราชวังนี้ไม่เปนของผู้ใด อย่าง
หนึ่งจะทรงพระอนุเคราะห์แก่พระเจ้าลูกเธอทั้งพระชนม์แก่ ๆ จึงได้
ทรงบำเพญพระราชกุศลพระราชทานพระเจ้าลูกเธอไม่ให้เกี่ยวข้อง
กับใคร ไม่ได้ดังพระราชหฤไทยว่าจะให้มีงานครั้งนี้ เปนที่นั่งทาง
เดินเปนที่ชอบใจแก่ท่านผู้ดีนอกจากพระราชประสงค์ เพราะการอัน
นี้ไม่ติดขวางเกี่ยวข้องกับท่านผู้ใด ด้วยโปรดแล้วว่าใคร ๆ จะช่วยก็
ได้ไม่ช่วยก็ได้ ใคร ๆ จะมาก็ได้ไม่มาก็ได้ ถึงใครไม่ช่วยไม่มาก็จะ
ไม่ทรงพระราชดำริห์ติเตียนว่าเปนชั้นเปนเชิงแต่ว่ากระไรเลย อย่า
วิตกต่าง ๆ ไปไม่ต้องการ ถึงใครที่ช่วยที่มาจะเห็นหน้าก็ว่าไม่ถูก
ไม่ทราบเลย จะจำหน้าได้ก็ว่าไม่จำหน้าได้ก็ไม่ทราบเลย เมื่อให้แจก

TUDC 29/04/2564

ของพระราชทานไปจะได้ทั่วถึงฤๅไม่ทั่วถึงก็ไม่ทราบเลย เพราะมากกว่ามากอุตลุดวุ่นวาย ถ้าการเปนอย่างไรผิด ๆ ไปบ้าง คือมาแล้วไม่ได้ทรงทักทายก็ดี ที่ไม่ทอดพระเนตรเหนแล้วไม่ได้ตรัศถามหาก็ดี ของพระราชทานแจกไปไม่ได้ทั่วก็ดี โรงครัวที่เลี้ยงไม่ได้เชิญไปเลี้ยงก็ดี ก็อย่าถือโทษเลยเพราะขลุกขลุ่ยวุ่นวายนัก ใครอย่ามาว่าจู้จี้เล็กๆ น้อยๆ อะไรเลย ด้วยการนอกเรื่องนี้ใครมีน้ำใจจะให้สติปัญญาความคิดความอ่าน ก็จงมาให้ด้วยราชการแผ่นดินที่เปนการสำคัญการบ้านการเมืองฤๅคดีเนื้อความศุขทุกข์ของราษฎรดีกว่าว่าด้วยที่นั่งทางเดินแลอื่นๆ ผู้นี้มาผู้นั้นไม่มา ผู้นี้ช่วยผู้นั้นเฉยเสีย การทำบุญให้ทานก็ดี การสพการผีก็ดี การโกนจุกลงท่าก็ดี ถ้าเปนการหลวงก็สุดแต่พระราชดำริห์พระราชประสงค์ ถ้าเปนการราษฎรก็สุดแต่ใจเจ้างาน ผู้อื่นจะห้ามปรามทัดทานได้แต่การที่ทำเกินยศเกินวาศนาไป แต่พระองค์เจ้าหม่อมเจ้าแลข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน ซึ่งรับราชการเปนเจ้าน่าที่ในการนั้น ๆ ก็ดี เปนพนักงานในการนั้น ๆ ก็ดี ในงานนี้ถ้ามีความสงไสย์ ไม่เข้าใจในการกำหนดที่จะต้องพระราชประสงค์ ก็ให้กราบทูลฉลองจงเนือง ๆ ให้รู้การเปนแน่แล้วจึ่งทำอย่าคะเนทำ ด้วยไหลไปตามการก่อนการเก่า อนึ่งถ้าเหนเวลาล่วงการคาดว่าจะไม่ทรงรฦกได้ ก็ให้กราบทูลฉลองเถิด ให้กราบทูลทั้งข้างน่าข้างใน แต่การในเรื่องที่มีพระราชประสงค์ทรงพระราชดำริห์ไว้แล้ว เปนแต่ไม่เข้าใจฤๅเห็นล่วงเวลา ขอเสีย อย่าคิดการนอกเรื่องเข้ามาริอ่านกราบทูลให้รำคานพระโสตรในการครั้งนี้เลย

ในการครั้งนี้ ถ้ามีราชการแผ่นดินเปนการสำคัญๆก็ดี เกิดวิวาท

TUDC 29/04/2564

ชกตีฉกชิงวิ่งราวฤๅจับกุมกันผิด ๆ ก็ดี ข่าวไข้ข่าวตายของผู้อยู่ในราชการก็ดี จะกราบทูลพระกรุณาก็ได้ไม่ห้าม อย่าให้เสียราชการแผ่นดินเลย ห้ามแต่อย่าให้ติเตียนดัดแปลงแซงแซกพระราชดำริห์ในการงานครั้งนี้นั้นอย่างเดียวดังว่าแล้วเท่านั้น

ประกาศมาณวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรมค่ำหนึ่ง ปีกุนเบ็ญจศก

ประกาศ

พิกัดภาษี เรือ ตึก แพ โรง ร้าน

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศข้าราชการในกรุงเทพ ฯ แลผู้สำเร็จราชการเมือง กรมการ ณหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง แลเจ้าภาษีนายอากร แลผู้รับช่วงไปทำแทนเจ้าภาษีนายอากรทุกเรื่องทุกราย แลกำนันนายอำเภอ แลราษฎรในกรุงนอกกรุงทั้งปวงให้รู้ทั่วกันว่า ด้วยเรื่องภาษีเรือแลที่บ้านเรือนโรงร้านตึกแพ ภาษีเรือแลที่บ้านเรือนโรงร้านตึกแพนี้ แต่ก่อนเปนอากรเบิกตลาดแก่ผู้ที่ลูกค้านั่งเดินเที่ยวค้าขายของต่าง ๆ จึงทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ราษฎรที่มีทุนรอนน้อยทำของต่าง ๆ คือขนมแลอื่น ๆ ขึ้นแล้ว หาผลไม้แลผักต่าง ๆ มาแล้วเดินขายวางขายเมื่อขายไม่หมดก็ย่อมเน่าบูดเหี่ยวแห้งไปเสีย ต้องขาดทุนเปล่าเพราะของเก็บไว้นานไม่ได้ แล้วผู้เก็บตลาดเฉลาะกับไพร่คนยากคน

TUDC 29/04/2564

จน เพราะเบย ๙ เบย ๑๐ เบย อื่น ๆ น่ารำคาญ จะคิดผ่อนผันฉันใด จะดี ให้ราษฎรทยากจนไม่ต้องลำบากด้วยทุ่งเกี่ยงกับผู้เก็บตลาด เพราะเบยเล็กน้อย แต่เลี่ยเบยเล็กน้อยวุ่นวายไป ให้ท่านเสนาบดีปฤกษาหารือกันจัดการเลี่ยไหม่ให้สมควร ท่านเสนาบดีปฤกษาพร้อมกันให้เลิกอากรตลาดนั้นเสีย เปลี่ยนเรียกเปนภาษีซื้อขาย เพราะเห็นว่าผู้ที่มีทรัพย์ตั้งโรงร้านไว้ ใส่สินค้าของต้วบ้าง ให้เช่าบ้าง ห้าเรือไปบันทุกสินค้าบ้าง รับจ้างบ้าง มีผลประโยชน์มากไม่ต้องเสียค่าที่ จึงโปรดเกล้า ๆ ให้เลิกอากรเบิกตลาดเสียเปลี่ยนเรียกเปนภาษีเรือค้าขาย แต่บ้านเรือนโรงร้านตึกแพทค้าขายขึ้นใหม่ ความข้อนี้ปวงแจ้งอยู่ในตราตั้งเจ้าภาษี แลราชกิจจานุเบกษาแผ่นที่ ๑๑ นั้นแล้ว ครั้นภาษีเรียกสิบ ๆ มาหลายปี จึ่งมีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเปนหลายครั้งว่า เจ้าภาษีรับทำภาษีแล้วขายช่วงให้ผู้อื่นเปนตอน ๆ ไป ตามระยะแขวงในกรุงเทพ ฯ แต่ทั่วเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ แต่ผู้ที่ซื้อช่วงไปนั้นหาเรียกภาษีตามพิกัดท้องตรานั้นไม่ ไปยักย้ายเรียกให้เหลือ ๆ เกิน ๆ เอารัดเอาเปรียบแต่ราษฎร ๆ ที่ไม่ได้รู้พิกัดในท้องตรา ก็ต้องยอมเสียให้ตามใจผู้เก็บที่รับช่วงไปจากเจ้าภาษีใหญ่ เพราะผู้รักษาเมืองกรมการนายบ้านนายอำเภอ ถึงถอกท้องตราตั้งไว้แล้ว ก็มิได้คัดพิกัดในท้องตราหมายประกาศให้ราษฎรรู้ทั่วกัน มิได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ทำกำหนดตามพิกัดภาษีตีพิมพ์ประกาศแจกให้ราษฎรทั้งปวงได้รู้ทั่วกันว่า เจ้าภาษีซึ่งจะเรียกภาษีในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ก็ดี หัวเมืองก็ดี ถ้าทำผิดท้องตราแต่หมายประกาศนั้น ห้ามอย่าให้ราษฎรยอมเสียภาษีให้

TUDC 29/04/2564

ตามใจเจ้าภาษี ให้ราษฎรดูตามพิกัดที่ประกาศมานั้น แล้วเอาหนังสือพิมพ์ประกาศออกเถียงเถิด ถ้ามิฟังให้ร้องทุกข์กล่าวโทษผู้เก็บภาษีเถิด

พิกัดนั้นดังนี้ แพทไว้สินค้าขาย ฤๅดังบ่อนเล่นเบี้ยต่างๆ แลให้เช่านั้น ในพิกัดเดิมว่า ถึงจะทำหลังคาเป็นหลัง ๓ ถด ๒ หลัง ถด ให้เรียกภาษีแต่หลังเดียว บ้านหนึ่งกำหนดแพ ๓ ห้อง เป็นเงินสองตำลึงบาท สองห้องเป็นเงินตำลึงสองบาท ห้องหนึ่งเป็นเงินสามบาท ครั้นเจ้าภาษีไปเรียกราษฎรชาวแพทไว้สินค้าขาย แลให้เช่าไว้สินค้าขาย ฤๅดังบ่อนเล่นเบี้ยต่างๆ ร้องว่าไว้สินค้าน้อยบ้าง ให้เช่าค่าเช่าไม่ถึงห้องละสามบาทบ้าง สินค้าไม่เสมอกันอย่างนี้ จึงให้เจ้าภาษีเรียกถดหย่อนลง ให้เรียกภาษีแพทมสินค้าขาย ฤๅให้เช่าไว้สินค้าสิ่งหนึ่งสองสิ่งสามสิ่ง ท่าราคาน้อยแต่ห้องละ ๖ สลึง สองห้องเป็นเงินสามบาท สามห้องเป็นเงินตำลึงสองสลึง แต่แพทดังบ่อนต่างๆแลให้เช่า ฤๅแพของค้าไว้สินค้าขายราคามาก มีผ้าลาย ผ้าแพรแลเครื่องทองเหลืองทองขาวแลต่างๆ ท่าราคาถูกลายๆกัน ให้เรียกภาษีห้องละสามบาท แพสองห้องเป็นเงินตำลึงสองบาท แพสามห้องเป็นเงินสองตำลึงบาทตามพิกัดเดิมฯ ถ้าราษฎรมีเหล็กแลหล่อเครื่องทองเหลืองทองขาว บ้านหม้อ ทำครก ทำปอ ทำไถ ทำตุ่ม แลทำไว้ใช้ แลทำขายสิ่งหนึ่งสิ่งใดๆ อันมิใช่เป็นสินค้าแต่สิ่งเดียว ไว้ในที่โรงร้านของตัว ไว้ขายราคามากกว่าตำลึงหนึ่งขึ้นไป โรงร้านนั้นให้เรียกภาษีห้องละสองสลึง ถ้ามีสินค้าสองสิ่งสามสิ่ง ให้เรียกภาษีห้องละบาท ถ้ามีสินค้าสี่สิ่งห้าสิ่ง เหมือนสิ่ง-

TUDC 29/04/2564

ค้าในแพ ให้เรียกภาษีห้องละสองบาท ค่าเช่าที่โรงร้านตึกไว้สินค้าขาย ถึงสินค้าจะมีมากเท่าใดๆ ก็ดี ฤๅเช่าที่โรงร้านตึกตั้งบ่อนต่างๆ แลท่าสิ่งของขายในที่โรงร้านตึก ถึงผู้ให้เช่าจะคิดอุบายว่าให้เช่าแต่โรงเท่านั้น แบ่งเปนค่าเช่าเครื่องใช้ต่างๆ ในโรงเสียเท่านี้ก็ดี ผู้ได้ค่าเช่าที่โรงร้านตึก แลเครื่องใช้ในโรงร้านตึก รวมบีหนึ่งเปนค่าเช่าเท่าใด ให้เรียกภาษีตามราคาเช่าสิบสองชักหนึ่ง ราษฎรทำโรงเคี่ยวน้ำมันขาย ทำเรือขาย สีเข้าขาย แลตั้งบ่อนต่างๆ เปนที่โรงของตัวไม่ได้เช่า ให้เจ้าภาษีเรียกห้องละบาท ถ้าเปนเพิงน่าเดียวให้เรียกภาษีห้องละสองสลึง ราษฎรเช่าแต่ที่ดินแล้วปลูกโรงเอาเองตั้งบ่อนไว้สินค้าขาย ให้เจ้าภาษีเรียกภาษี ๑๒ ชักหนึ่ง เทียบเหมือนกันกับโรงเช่าให้เรียกภาษี ๑๒ ชักหนึ่ง แต่เจ้าของผู้ที่ได้ค่าเช่าที่ดินตามราคามากแลน้อย ถ้าได้ค่าเช่าที่ดินยังไม่เท่าที่เทียบกับค่าเช่าโรง ให้เรียกเอาแต่ผู้ซึ่งปลูกโรงตั้งบ่อนไว้สินค้าขาย เพิ่มเข้าให้เท่ากับค่าเช่าโรงอย่างก่อน ราษฎรทำโรงทำร้านบันทุกปลาไว้ขายตามชายทะเลนั้น ราษฎรเจ้าของโรงเจ้าของร้านมีเรือไปหาปลามาแต่รัว ในลำเรือไม่ได้ขายเปนแต่บันทุกมาส่งจนโรงจนร้านไว้ขาย ให้เรียกภาษีโรงห้องละสองสลึง ราษฎรสานงอบสานเสื่อสาแพน เยบจากเยบกระแชงไว้ที่โรงร้านวางขาย ถ้าไม่จากของตัวทำขายไม่ต้องเสียภาษี ถ้าไปรับมาแต่ที่อื่นรวมไว้ขายราคามากกว่าตำลึงขึ้นไป จึงให้เรียกภาษีเปนที่ไว้สินค้าห้องละสองสลึง โรงเลี้ยงสุกรขาย สุกรตั้งแต่สิบตัวขึ้นไป โรงเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ขาย เป็ดไก่ตั้งแต่ ๕๐ ตัวขึ้นไป จึงให้เรียกภาษีเปนที่ไว้

TUDC 29/04/2564

สินค้าบาทหนึ่ง ถ้าสุกรต่ำกว่า ๑๐ ตัว เบ็ดไก่ต่ำกว่า ๕๐ ตัวลงมา
แต่เป็นที่เลี้ยงกลางแจ้ง ไม่มีโรงไม่ให้เรียกภาษี ถ้าแลโรงทำ
น้ำมันสุกรอยู่ในโรงนั้นมากน้อยเท่าใด ให้เสียแต่ภาษีโรงทำน้ำมัน
อย่างเดียว ถ้าแลปลูกโรงห้างโรงน้ำมันออกไปว่าหนึ่งเลี้ยงสุกรไว้
ขาย โรงนั้นก็ต้องเสียภาษีเหมือนโรงที่ไว้สินค้าเหมือนกัน ถ้าเรือ
บันทุกสินค้าขาย ราคาสินค้าในลำเรือไม่ถึงตำลึง แต่เรือใหญ่เรือ
น้อยที่ไม่ได้เช่าเจ้าของไปเอง ฤๅใช้คนไปบันทุกเข้าแต่ส่งของทั้ง-
ปวงมาใช้มากน้อย เจ้าของฤๅคนรับใช้สาบาลได้ว่าไม่ได้ขายเองด้วย
เรือลำนั้น ฤๅเรือของตัวไปบันทุกสินค้ามาส่งขึ้นแพแลที่โรงร้านไว้
ขาย แพแลที่เสียภาษีแล้วไม่ได้ขายในเรือด้วยก็ไม่ต้องเสียภาษีเรือ
แต่เรือที่บันทุกสินค้าขาย ราคาสินค้ามากกว่าตำลึงขึ้นไป ฤๅเรือ
ใหญ่เรือน้อยซึ่งเจ้าของให้เช่าใช้ แลเรือรับจ้างบันทุกสินค้านอกจาก
เรือบันทุกน้ำตาลทรายพริกไทยไม้แดงสามสิ่งแล้ว ก็ให้เรียกภาษี
เสมอสอกละสลึงเป็นจำนวนปี แต่เรือซึ่งบันทุกน้ำตาลทรายพริกไท
ไม้แดงนั้น ครั้นจะให้เรียกภาษีเป็นว่าเป็นสอกตามจำนวนปี ถ้างลำ
ก็บันทุกมากเที่ยว ถ้างลำก็บันทุกน้อยเที่ยวไม่เสมอกัน จึงให้เรียก
ภาษีเป็นเที่ยวตามราคาที่รับจ้างสิบสองชักหนึ่ง เรือโรงร้านศุกแพท
ที่ไม่ได้ให้เช่าเจ้าของไม่ได้ไว้สินค้าวางขาย ฤๅโรงร้านศุกแพที่
บันทุกสินค้าไว้สำหรับจะได้บันทุกเรือของตัวที่จะไปค้าขายต่างประ-
เทศ ไม่ได้ขายในที่นั้น ที่โรงร้านศุกแพไม่ได้วางของขาย ก็ไม่ต้อง
เสียภาษีที่ไว้ เพราะจะต้องเสียภาษีปากเรือขาออกแล้ว ถ้าเจ้าของ
ศุกแพโรงร้านเรือนเป็นไพร่หลวงมิตราภูมเอาตราภูมออกสู้ ในตรา

TUDC 29/04/2564

ภูมว่าคุ้มค่าตลาดได้เท่าใด ก็ให้ยกภาษีเรือโรงร้านตึกแพทไว้สิน-
ค้าทั้งปวงต่าง ๆ ให้ตามพิกัดตลาดในตราภูม ถ้าเงินภาษีมากกว่า
กำหนดในตราภูมที่ภูมได้มากน้อยเท่าใด เงินภาษีที่เหลือจากกำหนด
ในตราภูมนั้น ก็ให้ผู้มีตราภูมเสียภาษีให้แก่เจ้าภาษีเท่านั้นตามมาก
แต่น้อย แต่พิกัดในท้องตรากำหนดให้เรียกดังกล่าวมานี้ แต่เจ้า
ภาษีคิดยักย้ายเรียกภาษีเหลือเกินอยู่ ให้ราษฎรผู้มีเรือแพทั้งบ้าน
เรือนโรงร้านตึกแพทั้งปวง พิเคราะห์ในพิกัดหมายประกาศนี้ให้
ถ่องแท้ จะได้เสียภาษีให้ตามพิกัดกำหนดในท้องตราตามพิกัด ถ้าเจ้า
ภาษีจะเรียกเกินขึ้นไป อย่าให้ราษฎรยอมเสียให้ ให้พองร้องเอา
เถิด ๆ ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการมีใจเมตตากรุณาแก่ราษฎร
รับหมายประกาศคัดพิมพ์แจกไปให้ราษฎรทั่วกัน อย่าให้เบนใจด้วย
เจ้าภาษี แลยอมให้เจ้าภาษียักย้ายเก็บภาษีให้เหลือ ๆ เกิน ๆ ให้ผิด
ท้องตราแลหมายประกาศไป ถ้าผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ
คุมเหงราษฎรให้เสียภาษีเกินพิกัดตามใจเจ้าภาษี ถ้าได้ความว่าทำ
จริงจะให้มีโทษด้วย ฝ่ายเจ้าภาษีเล่า จงมีความเมตตากรุณาแก่
ราษฎร ภาษีจะมีประโยชน์กำไร ก็เพราะราษฎรทำมาหากินโดย
คล่องโดยสดวก จะได้ทำมากขึ้น ให้เจ้าภาษีเก็บภาษีโดยซื่อสัตย์
ตามพิกัดท้องตรา อย่าให้เรียกเหลือเกินผิดจากพิกัดท้องตราแลหมาย
ประกาศนี้ ให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ แต่ฝ่าย
ราษฎรทั้งปวงเล่า ก็ให้ยอมเสียภาษีให้เจ้าภาษีตามพิกัดในหมาย
ประกาศนี้แต่โดยดีจงทุกประการ เป็นอันช่วยราชการแผ่นดินซึ่งเป็น
หน้าที่ของท่านทั้งปวงอยู่ ถ้าสงไสยข้อใดก็ให้ไปถามผู้รักษาเมือง

TUDC 29/04/2564

กรมการเสียให้เข้าใจ จะได้เสียภาษีให้เจ้าภาษีตามพิกัด แต่ให้เจ้าภาษีกับราษฎรจงมีความอ่อนน้อมต่อกัน ความเฉลาะวิวาทก็จะไม่บังเกิดมีต่อกัน ฯ

ประกาศมาณวันจันทร เดือนสิบสองขึ้นสิบสองค่ำ ปีกุนเบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ ฤๅเปนวันที่ ๑๖ เมษายน ในราชการประจุบันนี้ ฯ

ประกาศ

มหาสงกรานต์

มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่ชนทั้งปวง บันดาที่นับถือพระพุทธสาศนา แลธรรมเนียมมีเดือนวันคืนอย่างเช่นใช้ในเมืองไทยให้รู้ทั่วกันว่า ในปีชวดฉอศกนี้ วันจันทร เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำเปนวันมหาสงกรานต์ พระอาทิตยจะขึ้นราสีเมศในเวลาบ่าย ๒๕ นาที วันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ เปนวันเนาว์ วันพุทธ เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ เปนวันเถลิงศก ขึ้นศักราชใหม่เปน ๑๒๒๖ ในเวลาบ่าย ๔ โมงแล้วกับ ๓๙ นาที เพราะฉะนั้นในการทำบุญแลเล่นนักขัตฤกษเปน ๓ วัน ตามเคยมีโดยมาก ปีนี้สงกรานต์นามกรอย่างไร ทรงพาหนะอะไร ภักษาหารอะไร ถืออะไร จะว่ามาก็ไม่ต้องการ ใครจะใคร่ทราบก็มาดูรูปที่เขียนแขวนไว้ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯ ลักษณจดหมายวันคืนเดือนปีใช้ดังนี้ คือตั้งแต่วันพฤหัศบดี เดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่ง

TUDC 29/04/2564

ไปจนถึงวันจันทร เดือนห้า ขึ้นห้าค่ำ จดหมายลงชื่อปีในที่ทั้งปวง ให้ว่าปีชวดยังเปนเบญจศก[๒๓] ถ้าจดจุลศักราชให้คงเปน ๑๒๒๕ อยู่ ตั้งแต่วันพุทธเดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ ไปถึงวันอาทิตย เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ซึ่งเปนวันตรุศสุดปีนั้นให้ใช้ว่าปีชวดฉอศก[๒๔] ลงเลขจุลศักราชว่า ๑๒๒๖ แก้เลข ๒๓ ตามปีแผ่นดินซึ่งเขียนไว้บนศกนั้น เมื่อเปลี่ยนฉอศก[๒๔]แล้ว ให้เขียนเปนเลข ๒๔ ไปกว่าจะเปลี่ยนศกใหม่เถิด

ในปีชวดฉอศก[๒๔]นี้ วันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำวันหนึ่ง วันพุทธ เดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ วันหนึ่ง เปนวันประชุมถือน้ำพระพิพัฒสัตยา วันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ เปนวันจะทำพระราชพิธีจรดพระนังคัล ให้ราษฎรลงมือทำนาภายหลังวันนั้น คือตั้งแต่วันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำไป ห้ามมิให้ลงมือทำนาก่อนฤๅในวันนั้นตลอดพระราชอาณาเขตร ฯะ

อนึ่งวันวิสาขบูชาถือตามนิยมในอรรฐกถาว่า เปนวันประสูตร แลได้ตรัสรู้แลปรินิพานของพระพุทธเจ้านั้น ปีนี้นักขัตฤกษวิสาขบูรณมิตกในวันสุกร เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ในพระบรมมหาราชวังนี้ จะมีการสมโภชพระมหาเสวตรฉัตรที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันพฤหัศบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันสุกร เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม วันเสาร์ เดือน ๖ แรมค่ำหนึ่ง เปนการมงคลสำหรับพระราชวังตามเคยอย่างทุกปี ฯ วันอังคาร เดือน ๘ แรมค่ำหนึ่ง เปนวันเข้าปุริมพรรษา วันพฤหัศบดี เดือน ๙ แรมค่ำหนึ่งเปนวันเข้าปัจฉิมพรรษา วันเสาร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันมหาปวารณา ฯ ในปีชวดฉศก[๑๔]นี้ พระราชพิธีจองเปรียง

TUDC 29/04/2564

ยกโคมในวันศุกร เดือน๑๒ ขึ้น๑๓ค่ำ ลดโคมในวันเสาร์ เดือน๑๒ แรม๑๓ ค่ำ ให้พระราชวงษานุวงษ์แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทแลราษฎรบันดาซึ่งจะได้ยกโคมลดโคมให้รู้ตามกำหนดนี้ วันจันทร เดือน๑๒ แรมค่ำหนึ่ง เปนวันชีพ่อพราหมณ์จะได้ทำพระราชพิธีกฤติเกยาณหอพระเทวสฐาน ฯ พระราชพิธีคเชนทรัศวสนาน ๒ ครั้ง แลพระราชพิธีสาตร แลพระราชพิธีตรียัมพวายแลตรีปวาย แลพระพระราชพิธีสัมพัจฉรฉิน คงทำในวันคืนขึ้นแรมนั้นๆตามเคยเหมือนอย่างทุกปี ฯ ในปีชวดฉศก วันศุกรเปนวันธงไชยแลเปนวันอธิบดี วันพฤหัศบดีเปนวันอยาทว์ วันอาทิตย์เปนวันโลกวินาศ ฯ ในปีชวดฉศกนี้ วันอุโบสถเปนวันที่รักษาสีลอุโบสถแลทำมหาธรรมสวนะ ซึ่งผิดกับวันที่นับว่าวันอุโบสถฤๅวันพระตามเคยรู้ด้วยกันในชาวสยามทั้งปวงนั้น มีในเดือนถ้วนข้างขึ้นบ้างข้างแรมบ้างทุกเดือนตลอดชั่วปีนับได้ ๒๒วัน เพราะในปักษข้างแรมในเดือนขาดทั้งหกเดือนเปนปักษถ้วน มีวันเปน ๑๕ วัน ตามปักขคณนาวิธีมิใช่ปักษขาด วันมหาธรรมสวนะจึงเลื่อนไปวันหนึ่งๆ ตกในปักษข้างขึ้นในเดือนถ้วนทั้งหกเดือน แลข้างแรมบ้าง คือดังนี้ วันศุกร เดือน๖ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันเสาร เดือน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ วันจันทร เดือน ๘ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๙ ค่ำ วันอังคาร เดือน ๘ แรมค่ำหนึ่ง วันพุทธ เดือน๘ แรม๙ค่ำ วันพฤหัศ เดือน๑๐ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันศุกร เดือน๑๐ ขึ้น ๙ค่ำ วันศุกร เดือน ๑๐ แรมค่ำหนึ่ง วันเสาร เดือน๑๐ แรม๙ ค่ำ วันอาทิตย เดือน ๑๒ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันจันทร เดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ วันจันทร เดือน ๑๒ แรมค่ำหนึ่ง วันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๙ ค่ำ วันพุทธ เดือน ๒ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันพฤหัศบดี เดือน ๒ ขึ้น ๙

TUDC 29/04/2564

ค่ำ วันพฤหัศบดี เดือน ๒ แรมค่ำหนึ่ง วันศุกร เดือน ๒ แรม ๙ ค่ำ วันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันอาทิตย์ เดือน ๔ ขึ้น ๙ ค่ำ วันอาทิตย์ เดือน ๔ แรมค่ำหนึ่ง วันจันทรเดือน ๔ แรม ๙ ค่ำ เท่านี้เปนวันรักษาอุโบสถ แลทำมหาธรรมสวนะโดยตรง นอกจาก ๒๒ วันนี้แล้ว ก็คงต้องกันในวันตามเคย คือในวันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แลแรม ๘ ค่ำ ในเดือนขาดทุกเดือน แลแรม ๑๕ ค่ำในเดือนถ้วนทุกเดือนตลอดปีไม่ยักเยื้องอะไร ฯ อนึ่งวันเวลาพระอาทิตยยกเปลี่ยนขึ้นราสีใหม่ ซึ่งเรียกว่าสงกรานต์เดือน ในปีชวดฉอศกนี้ ๒๔๕ พระอาทิตยยกขึ้นสู่ราสีเมศ ตั้งแต่วันจันทร เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๒๕ นาที อยู่จนวันพฤหัศบดี เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ เวลาเช้า ๔ โมง ๑๒ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีพฤศภ วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ เวลา ๒ ทุ่มกับ ๒๔ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีเมถุน วันพฤหัศบดี เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย ๒๗ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีกรกฎ จนวันอาทิตย เดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลา ๕ ทุ่มกับ ๓๖ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีสิงห์ จนวันพุทธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลา ๘ ทุ่มกับ ๒๒ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีกัญ จนวันเสาร เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๒ โมง แล้วยกไปอยู่ราสีดุลย์ จนวันจันทร เดือน ๑๒ แรมค่ำหนึ่ง เวลาเช้า ๕ โมงกับ ๓๖ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีพิจิตร จนวันอังคาร เดือน ๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลา ๒ ยามกับ ๒๔ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีธนู จนวันพฤหัศ เดือน ๒ แรมค่ำหนึ่ง เวลาเช้าโมงหนึ่งกับ ๑๒ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีมังกร จนวันสุกร เดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาย่ำค่ำ แล้วยกไปอยู่ราสีกุมภ์ จนวันอาทิตย เดือน ๔ แรมค่ำหนึ่ง เวลา ๕ โมง

TUDC 29/04/2564

กับ ๓๖ นาที แล้วยกไปอยู่ราศีมีน จนวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๑๕ ค่ำ หนึ่ง ปีฉลูยังเป็นฉอศก แลกล่าวมาฉะเพื่อจะให้ท่านทั้งปวงได้รู้เทียบเคียงน้ำฝนแลน้ำมากน้ำน้อยปีหลังกับปีประจุบันนี้เป็นประโยชน เพราะการซึ่งจะเทียบเคียงนั้นจะคิดแต่ง่าย ๆ สั้น ๆ แต่เพียงเดือนต่อเดือน คือเดือน ๗ เดือน ๘ ปีหลังมาเทียบเคียงกับเดือน ๗ เดือน ๗ ในปีนี้ แลเดือน ๑๑ เดือน ๑๑ ในปีหลังมาเทียบเคียงกับเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ในปีนี้ ดังนี้จะเอาเป็นแน่ไม่ได้ ต้องเทียบเดือนตามระยะพระอาทิตยดังกล่าวแล้วจึงเป็นแน่ได้ ๆ อนึ่งท่านผู้ต้องการจะหาฤกษดีวันดีเมื่อวันพระอาทิตยอกเป็นวันห้ามการมงคลทั้งปวงแล้ว จะได้หลีกเลี่ยงเสีย แลจะได้ประพฤติการมงคลในวันอื่น ๆ นอกจากวันดังว่านั้น ฯ

วันศุกร เดือน ๖ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีชวดฉศกนี้ จะมีสุริยุปราคาจับมาแต่ในกลางคืน วันพฤหัศบดีเดือน ๕ แรม ๑๕ ค่ำ พระอาทิตยจะขึ้นเมื่อเวลา ๕ นาฬิกากับ ๔๓ นาที นับแต่เทียงคืนมาล่วงแล้ว จนเห็นพระอาทิตย์ยังแหว่งอยู่หน่อยหนึ่งข้างทิศอาคเนย์สัก ๖ นาที ฤๅ ๗ นาที ก็จะเป็นโมกขบริสุทธ จะเห็นอย่างนี้ทั่วปากใต้ฝ่ายเหนือทุกเมือง ต่อขึ้นสูง ๆ ดู เห็นของพ้าทจัดกับทุ่งนากับทะเลจึงจะเห็นได้ ถึงกระนั้นเพราะรดูเป็นเมฆหมอกมาก เวลาเช้าอากาศมักกลุ้มคลุ้มอยู่ เห็นจะไม่เห็นโดยมาก นอกจากวันนี้ในปีชวดฉศก จันทรุปราคาแลสุริยุปราคา ซึ่งจะเห็นได้ในพระราชอาณาจักรนี้จะไม่มี ฯ

เมื่อวันคืนเดือนปีล่วงไป ๆ ดังนี้ อายุของมนุศย์ชนในโลกยทั้งปวงณกาลบัดนี้ มีประมาณเพียงแปดสิบปี แลต่ำลงมากว่า ๗๐ ปีนั้นก็หมดไปสิ้นไปใกล้แก่เวลาที่จะถึงแก่ความตายเข้าไปทุกวัน ๆ ด้วย

TUDC 29/04/2564

กันทุกคนๆ ความตายนั้นไม่เลือกหน้าว่าผู้ใดๆ เปนคนจนคนมั่งผู้ดีแลไพร่ เปนคฤหัฐบรรพชิต ไม่มีใครล่วงพ้นจากความตายนั้นได้เลย ถึงแลสัตวทั้งปวงคนทั้งปวงมีชีวิตรของตัวเปนที่รักหมดด้วยกัน กลัวตายไม่อยากตายโดยมากเปนธรรมดา แต่ว่าหาเสมอกันไม่ ถึงคนได้ความทุกขความยากมาก เบื่อหน่ายในชีวิตรของตัว บ้างคลั่งไคล้พันเพื่อนเห็นวิปริตไปต่างๆ บ้างคิดขาดอันเหลือเพื่อฟาย คิดจะทำบุญด้วยชีวิตร บ้างผูกคอตาย เชือดคอตาย กินยาตาย แลเผาตัวเสียก็มี ฤๅอวดกล้าหาญแข่งแรงเกินประมาณไป ขึ้นไม้สูง แลเข้าใกล้ไฟใกล้ดินปืน แลเข้าปล้ำปลุกลับสัตวร้าย ว่ายน้ำลุกเล่นเรือเล็กผ่าคลื่นผ่าลม แลเข้าชกต่อยรันฟันแทง แย่งยังกับผู้อื่นไม่อาไลยในชีวิตร คิดว่าตายไหนตายดง ฤๅกล้าเสพสุรามากเกินประมาณ ฤๅกินยากล้าแรงยิ่งนัก ด้วยอยากจะให้โรคหายเร็วคนเช่นนี้ล้างก็ทำให้เพลี่ยงพล้ำ ทำให้ชีวิตรตัวเสียไปก็มีบ้าง ถึงกระนั้นมีอยู่ห่างๆ ก็ผู้ที่รักชีวิตรไม่อยากตายกลัวตายนั้นมีโดยมาก ดังคนยากจนไม่มีทรัพย์สินเย่าเรือนเคหาบุตรภรรยาซึ่งเปนที่ห่วงใยอาไลย แลเห็นว่าชาติตระกูลตัวก็ต่ำ พาหนะเปนกำลังก็ไม่มี สติปัญญาตัวก็น้อย อายุแลไวยก็ล่วงไปมากแล้ว ก็นั่งนอนอยู่เฉยๆว่าจะอยู่ก็อยู่จะตายก็ตาย ตามแต่กำลังบุญแลบาปกรรม ฤๅตามแต่ผลสางเทวดาจะอนุเคราะห์แลไม่อนุเคราะห์ ดังนี้มีโดยมาก ก็ในผู้ที่มีห่วงใยแลอาไลยอาวรณ์โตใหญ่นั้นเล่า บางพวกก็มีบัญญาอันอบรมด้วยพระไตรยลักษณบัญญา เห็นอนิจจังทุกขังอนัตตารู้ว่าเกิดมาคงถึงแก่ความตายไม่เที่ยง แลการทั้งปวงย่อมแปรผันไปต่างๆ ในชีวิตรสัตวทั้งปวง แล้วความทุกข์เปนพื้นความสุขเปนดอกดวง มีแต่

TUDC 29/04/2564

ละเมื่อละขณะ ถึงเวลาปลายคงกลายลงหาทุกข์ความสุขที่ได้แล้ว ฤๅ
ที่หมายว่าจะได้คงจะกลับมาเป็นอารมณ์แก่ใจให้เกิดความเศร้าโสก
ทุกข์โทมนัสมากในเวลานั้น สรรพสิ่งทุกอันในตัวนอกตัวไม่เป็นคน
ไม่อยู่ในใต้อำนาจความหยากความปรารถนา ผู้ใดปลงปัญญาเห็น
ดังนี้จริง ๆ ผู้นั้นถึงมีห่วงใยที่อาไลยอาวรณ์มากก็อาจไว้อัธยาไศรย
เป็นกลาง ๆ อยู่ได้ ก็ผู้ใดมีใจไม่ได้อบรมในทางปัญญาอย่างนี้ มี
จิตรไม่ได้เจริญอย่างนี้ ก็ย่อมรักชีวิตรมากกลัวความตายมาก ถึง
จะแก่ชราทุพลภาพมีโรคมีไภยอย่างไรไปแล้ว ถ้ามีความปรารถนา
ความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในใจความคิด ก็ย่อมหวาดหวั่น
พรั่นพรึงแต่ความตายมากนัก ผู้ใดกลัวตายแล้วถ้าจะหลบหลีกเลี่ยง
ไม่เข้าใกล้เข้าเคียงช้างร้าย เสือร้าย สัตว์ร้าย แลไม่ขึ้นไม้สูง ไม่
ว่ายน้ำภูก ไม่แล่นเรือเล็กออกทะเลภูก ไม่เข้าป่าเข้าดงเข้าศึกเข้า
สงคราม แลการชกต่อสู้แทงกันผู้อื่น แลไม่เข้าใกล้ไฟเข้าใกล้ดื่น
บิน ไม่กินสุรามาก ไม่กินยาร้ายยาแรง ไม่กินของแสลงเมื่อน่าใช้
น่าเจ็บ แลไม่ประพฤติการผิด ๆ ที่เป็นเหตุจะให้ต้องราชทัณฑ์ การ
ดังว่ามานั้น เป็นการอันสมควรที่จะเห็นจริงด้วยกัน ว่าเป็นทางที่จะ
หลีกหนีความตายอยู่แล้ว แต่ความกลัวของคนบางพวกยังยิ่งขึ้นไป
กว่านั้น ถึงหลีกเลี่ยงดังว่ามานแล้วก็ยังมีความระแวงว่าตัวยังอยู่ในที่
ใกล้แห่งความตาย ยังพรั่นพรึงว่าอันตรายแห่งชีวิตรจะมีมา ยังคิด
หาเครื่องกันความตาย แลทางหลีกเลี่ยงอย่างอื่นอีกมาก พ้นที่จะ
พรรณา แต่การทั้งปวงนั้นไม่อาจที่จะเห็นจริงพร้อมกันได้ แต่ใน
คำนักปราชที่สั่งสอนสืบมา ในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่เป็น

TUDC 29/04/2564

ฆางกรรมวาทกิริยาวาทนั้นท่านตรัสเสริญทานบางอัน ศีลวัตรบางอย่าง
กุศลกรรมบถบางตัว แลการขวนขวายบางทาง ภาวนาบางอารมณ์
บูชาบางวิธี ว่าเปนที่จะให้ออกผลให้อายุยืนในทิฐธรรมชาตินี้ แล
สัมปรายภพชาติน่า แต่ที่จะห้ามความตายให้ขาดไม่ให้มีมานั้นไม่ได้
ถ้ายังเกิดเปนกายเปนใจอยู่ตราบใดก็คงยังต้องอยู่ในอำนาจความตาย
จะประหารอยู่ตราบนั้น ไม่มีใครพ้นเลย ถึงใครอายุยืนมากแล้วก็ไม่
ใกลกว่าคนอายุสั้นนัก เหมือนไม้แก่นใกลกว่าต้นกล้วยต้นอ้อย ทาน
นั้นคือให้เครื่องกันอันตรายชีวิตรสัตว์ คือผ้าตรองน้ำเครื่องครองน้ำ
แลยิ่ง ๆ แลเครื่องอุดหนุนชีวิตรสัตว์ คืออาหารแลสิ่งอื่น ๆ แลยา
ฤๅเครื่องยารักษาไข้เจ็บ แลบริจาคทรัพย์จ้างหมอให้รักษาโรคต่าง ๆ
แลเลี้ยทรัพย์ช่วยให้สัตว์ตายเร็ว ๆ ให้รอดตายไปคราวหนึ่ง ๆ ศีล
นั้นคือเว้นจากปาณาติบาต แลวิหิงสาการเบียดเบียนท่านผู้อื่น แล
เบียดเบียนสัตว์ กรรมบถนั้นคืออนภิชฌาอพยาบาท การที่ไม่มุ่งหมาย
ทรัพย์สิ่งของ ๆ ท่านผู้อื่น ด้วยความโลภจนถึงแช่งให้ผู้นั้นตายเพื่อ
ประสงค์จะได้ของท่านมาเปนของตัว การขวนขวายนั้น คืออุสาห
พยาบาลคนไข้ ขวนขวายหาหมอมารักษาคนไข้ แลขวนขวายหายา
แลแต่งอาหารที่ชอบโรคให้คนไข้ แลให้กำลังช่วยผู้รักษาไข้เจ็บ
แลภาวนานั้น คือประกอบความเมตตากรุณาในผู้อื่นทั่วไปเสมอ
ตัว แลผู้ที่เปนที่รักของตัว แลบูชานั้น คือว่าด้วยการปฏิสัง-
ขรณในวัตถุฐานที่บูชานับถือ แลที่อยู่ที่อาไศรยที่สำเร็จสุขประโยชน
ทั่วไปแก่ชนเปนอันมากนั้น ๆ ให้เปนปรกติดำรงอยู่สืบกาลนาน การ
ทั้งปวงดังกล่าวมานี้ท่านได้ตรัสเสริญ ว่าเปนเหตุจะให้สำเร็จเปนสภาพ

TUDC 29/04/2564

ผลเปนเครื่องจะให้ชนมายุของสัตวยืนยาวในทิฐธรรมชาตินี้ แลสัม-ปรายภพชาติน่า ก็แต่การที่หลบผีหนีสางล้างจังไร ไม่เยี่ยมเยียนใกล้กลายผู้ตายผู้ไข้ หลีกเลี่ยงไปไม่ขอได้ยินข่าวไข้ข่าวตาย ด้วยกลัวว่าจะเปนอวมงคล ความร้ายอุบาทว์จะพลอยตามมาถึงตัวด้วยดังนี้ ก็ผู้ที่ถือความสอาดดังว่ามานี้ เมื่อพิเคราะห์สืบไปก็เห็นว่าตายไปเนือง ๆ ต้องให้คนที่คลุกคลีอยู่กับทรากสพกินนอนอยู่ในป่าช้าฝังเผาเสียเนือง ๆ ไม่รู้ขาด เพราะการที่ถืออย่างนั้นไม่เห็นจริงพร้อมกันแลไม่ถูกต้องตามคำนักปราชที่กล่าวสอนไว้ดังว่าแล้วในข้างต้นนั้น ฯ เพราะฉนั้นขอท่านผู้มีปัญญาจงรีบร้อนขวนขวายประพฤติการบุญการกุศลเปนความสุจริตให้มากด้วยกายวาจาแลใจโดยเปนการเร็ว เมื่อนอย่างชนที่มีสีสะเพลิงไหม้แล้วรีบร้อนจะดับไฟในสีสะของตัว ฉนั้นสรรพการกุศลทั้งปวงพึงสำสมทำให้พร้อมมูลในสันดาน ด้วยความไม่ประมาทด้วยประการทั้งปวง เทอญ ฯะ

TUDC 29/04/2564

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม๗

ภาค ๒

กฎหมาย จ.ศ. ๑๒๒๖

(ร.ศ. ๘๓ พ.ศ. ๒๔๐๗)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ให้ผู้ที่ได้กู้ยืมเงินในพระเจ้าลูกเธอมาสารภาพต่อกรมวัง

เดือน ๕ ปีชวดฉศก

ด้วยพระศรีสุนทรโวหาร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยในพระบรมมหาราชวัง พระบวรราชวัง แลพวกญาติพี่น้องของผู้ใด ตลอดไปจนถึงเจ้าภาษีนายอากรเก่าแก่ แลจีนฉกค้า ได้ไปยืมฤๅกู้เงินเปนของในพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใดๆ ใช้ส่อยบ้าง มากน้อยเท่าใด ให้มาสารภาพแจ้งความต่อท่านพระยาภูบาลบรรเทิง พระยาบำเรอภักดีพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร แลจีนจงซ้าย จงขวา ปลัดวังซ้ายขวาแต่แห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ตามความจริง ฤๅไม่ได้กู้ยืมเกี่ยวข้องเองแล้วเปนแต่ได้รู้ได้ยินคำบอกกล่าวว่าผู้นั้น ๆ กู้ยืมไป ก็ให้มาแจ้งความสารภาพเสียต่อท่านกรมวังทีเดียวแล้วนั้นในกำหนด ๓ วัน คือ วันพฤหัสบดี วันศุกร วันเสาร์ แรม ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ ๙ ค่ำ เดือน ๕ ถ้าท่านผู้ใดทราบการนี้แล้ว นิ่งความเสียไม่มาสารภาพตามกำหนดแล้วความได้ทราบใต้ฝ่าละอองฯ แต่ทีหลัง ๆ มีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาก่อนจึงมาแจ้งความต่อภายหลัง จะให้มีโทษแก่ผู้นั้น ให้มหาดไทยกลาโหม หมายบอกข้าราชการให้รู้ทั่วกันทุกหมู่ทุกกรม แต่ณวัน แรม ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ ๙ ค่ำ เดือน ๕ ปีชวดฉศก ตามรับสั่ง

(๖ ป.ป.ถ. ๑๕๘)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ว่าด้วยการเล่าฦๅกันว่าพระพุทธทำนายเกิดขึ้นที่เมืองเขมร ณวันอังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีชวดฉศก

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศแก่ราษฎรไทย มอญ ลาว แขวงเมืองพระพุทธบาท แลแขวงเมืองสระบุรี แลแขวงเมืองไชยบาดาล แลเมืองอื่นต่อๆไป จนเมืองใกล้เมืองนครเสียมราฐว่า ในเร็วๆนี้มีหนังสือคนหลอกต่อๆกัน อ้างว่าเปนหนังสือพุทธทำนายแลหนังสือผู้มีบุญเปนเจ้าชีวิต แล้วทายเลอะไปต่างๆ แลมีผู้ตื่นกันอ่านแลลอกไว้ แลเล่าฦๅกันไปเปนอันมาก หนังสือนี้ความทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าเปนสำนวนเขมรชรอยจะเปนหนังสือพวกอ้ายเขมรขบถแขวงเมืองนครเสียมราฐ จะคิดแต่งขึ้นเกลี้ยกล่อม พวกเขมรป่าดง แลลาวฝ่ายตวันออก เมืองนครราชสิมาให้เข้าด้วย เพราะมีตัวอ้ายขบถชื่ออ้ายโนรี พ่อเปนไทยแม่เปนญวนอยู่เมืองเขมร ได้พากันเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ อ้ายโนรีลูกใหญ่ขึ้นแล้วบวชเปนภิกษุอยู่วัดเทพธิดาราม ๒ พรรษา แล้วหนีไปเมืองเขมรสึกออกอ้างอวดตัวว่าเปนบุตรนักองค์อิ่ม ชื่อนักองค์พิมซึ่งเข้ามาอยู่ณกรุงเทพฯแต่ก่อน ตายเสียนานแล้ว เกลี้ยกล่อมชักชวนผู้คนเปนอันมากไปตั้งอยู่ที่พระนครหลวง พระนครธม เมืองเขมร

TUDC 29/04/2564

ครั้นกรมการเมือง นครเสียมราฐไปจับ พากัน หนีไป เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะเมืองพนายสูง พวกกรมการเมืองเหล่านั้นจับไว้ได้แล้วหนี ไปได้กลับมาตั้งอยู่ในพระนครหลวงอีก อ้ายโนรินั้นมันรู้ภาษาแต หนังสือทั้งไทยแลเขมร เห็นมัน จะเขียน หนังสือนั้นออกชื่อเจ้าราชฎร ให้ เข้าด้วย แลอ้างพระอินทร์พระพรหมอะไรไปตามวิสัยใจชาวบ้า แล้วให้พวกมันเอาออกอวดเปนความปลาดให้คนออกต่อๆไป ชรอย หนังสือนั้นถาวเมืองศรีสะบุรีนั้นไปเที่ยวได้ออกมา ฤๅถาวช้างบนจะพา เอาลงมาด้วย ถึงเมืองศรีสะบุรีแล้วก็ล่าแดงต่อกันไปจึงเอิกเกริกดังนั้น บัดนี้ได้ความมาแต่เมืองนครเสียมราฐ ว่าอ้ายโนริขบถนี้กับสมัค พรรคพวกยกมาจากพระนครหลวงพระนครธม จะเข้าตีเอาเมืองนคร เสียมราฐ พระยานุภาพไกรภพกรมการเมืองนครเสียมราฐได้รบต่อสู้ พวกอ้ายขบถล้มตายแตกกระจัดกระจายไป พวกอ้ายโนริกลับใจไม่เข้า ด้วยอ้ายโนริ จับเอาอ้ายโนริตัวนายขบถมาส่งต่อพระยานุภาพไกรภพ ผู้ว่าราชการเมืองนครเสียมราฐ แลขุนพิษณุแสนข้าหลวงเอาตัว จำไว้ ได้มั่นคงแล้ว ยังชำระเอาตัวพวกพ้องต่อไปอยู่ ตัวอ้ายขบถ ว่า เปนผู้มีบุญนั้น ก็จะมีตราพระราชสีห์ ประทับจักร์ ให้ไป ประหาร ชีวิตเสียโดยเร็วนี้ไม่ช้า เพราะฉนั้นบัดนี้จึงประกาศมาว่า ใครอย่า เชื่อถือหนังสือขุแลเชือดชู้อ้ายคนว่าเปนผู้มีบุญอยู่ที่พระนครหลวงนั้น เลย ใครได้ออกหนังสือนั้นไว้แลได้พูดจาไป ก็ให้มารับสารภาพแก่ผู้ รักษาเมืองกรมการเสียโดยดี จะพระราชทานโทษให้ ใครมารับสาร- ภาพก็ให้ผู้รักษาเมืองกรมการจดชื่อไว้ อย่าเรียกค่าฤชาธรรมเนียม

TUDC 29/04/2564

อะไรเลย ถ้าผู้ใดยังเชื่อถือเอาหนังสือนั้นเทียวให้ออกแลเกลี้ยกล่อมคนให้เชื่อถือด้วยการกระซิบกระซาบต่อไป พิจารณาได้ความจริงจะให้มีโทษตามโทษานุโทษ

อนึ่งประกาศชแจงมาว่า ท่านทั้งหลายทั้งปวงทั้มอายุมากๆอยู่มานาน จงรู้ถึงความหลังๆไปตามที่ได้เคยเห็นเคยฟังมา หนังสือไม่มีเจ้าของอย่างนี้ แลมีผู้เอามาให้ออกต่อๆกันบ้าง บิดไว้บ้าง ก่อเหตุให้เล่าฎีกาอื่องไป หนังสือเหล่านี้เปนหนังสือมอญ หนังสือพม่ากัม หนังสือลาวกัม หนังสือไทยแลหนังสือจีนกัมบ้าง หนังสือเหล่านี้กเล่าฎีกาอ้างว่าเปนหนังสือของพระอินทร์บ้าง ของท้าวเวสสุวรรณบ้าง แลว่าพระสังฆ์ไปเทียวชุดงค์ยักษ์มาส่งให้บ้าง แลว่าไปได้มาแต่ในถ้ำในเหวบ้าง ความในหนังสือนั้นก็เปนแต่กล่าวอ้างข่มขู่คนด้วยยักษ์ด้วยผี แลทายว่าจะมีความไข้ความเจ็บ ฤๅศึกเสือเหนือใต้อะไรไปต่างๆ อ้างว่าเมื่อนี้เมื่อนี้เดือนนี้ปีนี้จะมีมา แล้วก็ชักชวนคนให้สวดมนต์ภาวนา แลไม่กินปลา กินเนื้อ แลให้รักษาศีล ๕ ศีล ๘ นับถือบิดามารดา ผู้หลักผู้ใหญ่ ครูบาอาจารย์ แลว่าใครเชื่ออายุจะยืนนานพันปีสองพันปี แลว่าเมื่อนี้เมื่อนี้ ผู้เช่นนั้นผู้เช่นนี้จะมา ก็ล่ำในหนังสือเช่นนี้เปนแต่ว่าจาชาวัดพระๆเถรๆ เห็นว่าคนหวาดกลัวอะไรอยู่ก็เอานั้นมาว่า เห็นว่าสิ่งไรคนนับถือว่าคนกันอยากอยู่โดยมากอย่างไรก็เอาอย่างนั้นมาว่าต่อไป ดูที่เหมือนจะเปนพระฤๅเถรที่ไหนๆอยากๆอยู่ไม่มีใครเชาให้ก็จะชักชวนให้ทำบุญให้ทานแก่ตัว แลในหนังสือสางฉบับเหล่านี้กำหนดวันดีว่า วันนั้นดีนี้ให้บีดประตู

TUDC 29/04/2564

บิดหน้าต่างแถอย่าจุดไต้ ให้เพลิงแก่ผู้ใด ใครเรียกอย่าขานใครวาน
อย่าไป ได้ยินเสียงอะไรอย่าทัก ทว่าอย่างนกมี กหนังสืออย่างน
เป็นที่น่าสงสัย ชรอยจะเป็นความคิดอ้ายผู้ร้าย คิดจะปล้นชิงวิ่ง
สดมใคร ๆ แล้วจะไม่ให้ชาวบ้านช่วยกัน แต่เอาอื่นเข้ามาบรรจบเข้า
ตามคนเป็นอันมากดัน ด้วยอ้างว่าพระอินทร์ พระพรหม ท้าวเวส-
สุวรรณ พระยายมราช สั่งมาว่าอย่างนั้นอย่างนี้ อะไร ๆ ไปตาม
ใจคนที่ถือลัทธิต่าง ๆ ก็หนังสือเช่นนมมาแต่หลังเท่าไรก็ครั้งเล่าจง
รฦกดู ก็การอย่างไรที่ทำนายทายทักไว้ในหนังสือนั้น การเป็นอย่าง
นั้นจริงฤๅเปล่าไปหมดเห็นประจักษ์อยู่ จดเสียบ้างเถดอย่าดันกันเชื่อ
ถือฦๅเล่าไปนักเลย ด้วยอย่างนี้เป็นคำคนโกงบ้า ๆ เบา ๆ นึกอะไรได้
ก็ว่าไปอย่างนั้น นิ่งอยู่ไม่ได้

ยังอีกอย่างหนึ่งฦๅมาบ่อย ๆ ว่าคนตายไปแล้ว กลับเป็นขึ้นมา
มาให้การเถอะ ๆ ไปต่าง ๆ ว่าพยายมราชบ้าง นายนิรยบาลบ้าง
พระอินทร์บ้าง สั่งมาว่าให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นต้นว่าให้เอาผ้า
ไปห่มพระปรางค์วัดพุทไธศวรรย์ แถก่อพระทรายไว้หน้าบ้านหน้า
เรือน แถบักเฉดวเขียนหม้อตาดบักไว้บ้าง ว่าไปต่าง ๆ อ้างชู้ว่าจะ
พ้นความไข้ความเจ็บ แถอะไรไปอย่างนั้น ค่าฦๅเช่นนี้ต่าง ๆ กัน
มีมาบ่อย ๆ คนก็เชื่อทำตามร่ำไป ก็ถ้าหากว่าผู้ที่จะก่อฦๅอย่างนั้น
เป็นคนโฉน ๆ จะมาอ้างค่าคนตายเป็นต้น ฦๅเขียนหนังสือมาว่ากล่าว
ชุดนด้วยโพยภัยต่าง ๆ ไปแล้ว จะว่าหญิงชายชาวบ้านถ้าอยากจะ
พ้นภัยให้เปลื้องผ้านุ่งห่มเสียให้หมด มายืนอยู่หน้าบ้านทุกวัน ถ้ามี

TUDC 29/04/2564

หนังสือฤๅคำฦๅมาอย่างนี้จะยอมทำตามฤๅ คนที่เขียนหนังสือแลคนฦๅก็บ้า คนที่ฟังแลทำตามก็บอด้วยกันทั้งนั้น จืดเสียบ้างเถิดอย่าตื่นกันเชื่อถือนักเลย

ประกาศมาณวันอังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๔๘๗๓ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

(๖ ป. ป. ก. ๑๗๖)

ประกาศนี้ในหนังสือพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๔ เรียกชื่อเรื่องว่า "ประกาศที่ตื่นกันลอกคัดหนังสือพุทธทำนายเรื่องอ้ายโนรี"

ประกาศ

ให้เรียกค่าธรรมเนียมเรือลูกค้า ในเมืองที่มีกงสุลสยาม

ณวันจันทร์ เดือนอ้าย แรม ๑๓ ค่ำ ปีชวดฉศก

เจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ประกาศแก่เจ๊สัวผู้แต่งเรือใช้ขงช้างให้รู้จงทั่ว ด้วยกงสุลไทยที่ตั้งอยู่ในเมืองขึ้นอังกฤษมีหนังสือเข้ามาว่า ถ้าลูกค้ากรุงเทพมหานครแต่งเรือออกไปค้าขายในเมืองขึ้นอังกฤษที่กงสุลตั้งอยู่ มีธุระเกี่ยวข้องสิ่งใดกงสุลจะเอาเปนธุระ กงสุลจะขอเรียกค่าธรรมเนียมแต่เรือลูกค้าที่ออกไปค้าขายแจ้งอยู่ในบาญชีนั้นแล้ว ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล ฯ แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแล้ว มี

TUDC 29/04/2564

พระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ สั่งให้ปฤกษาท่านเสนาบดีทั้งปวงจะเห็นควรประการใด ท่านเสนาบดีปฤกษาพร้อมกันให้กราบบังคมทูล ฯ ว่า กรุงเทพมหานครได้ตั้งกงสุลออกไปช่วยรับธุระเรื่อฦกค้าที่เป็นเมืองท่าค้าขายอยู่หลายเมืองแล้ว ก็ต้องยอมให้กงสุลฝ่ายสยามสำหรับพระบารมีกรุงเทพมหานคร เรียกค่าธรรมเนียมเหมือนอย่างกงสุลเมืองอื่น ๆ จึงโปรดเกล้า ฯ ว่า ซึ่งท่านเสนาบดีปฤกษาเห็นพร้อมกันควรจะให้กงสุลฝ่ายสยามเรียกค่าธรรมเนียมแต่เรื่อฦกค้านั้นชอบแล้ว เขาจะได้ระวังรักษาเอาธุระในทางค้าขาย ให้ประกาศฦกค้าในกรุงเทพ ฯ ให้รู้ทั่วกันว่า ค่าธรรมเนียมกงสุลสยามจะเรียกแต่เรื่อฦกค้ากรุงเทพมหานครนี้ มิได้เอาค่าซอนเปนกงสุลสยามที่เมืองฮ่องกงมีหนังสือเข้ามาขอเรียกเปนดัน ๆ ละ ๓ เซนต์ แล้วไม่เรียกค่าสิ่งของอะไรอีก ฦๅจะไปค้าขายเมืองสิงคโปร์ ฦๅเมืองปีนัง เมืองร่างกุ้ง เมืองมะเกาที่มีกงสุลฝ่ายสยามแล้ว ก็จะต้องเสียค่าธรรมเนียมให้ดันละ ๓ เซนต์เหมือน ๆ กัน ถ้ากงสุลเรียกมากขึ้นไปกว่านี้ ก็อย่าให้กับตันแตนายเรือยอมเสียให้ ความบังคับในพระยาโชฎึกราชเศรษฐีประกาศฦกค้าผู้แต่งเรือให้รู้จงทั่วว่า ถ้าผู้ใดจะแต่งเรือออกไปค้าขายเมืองที่มีกงสุลไทยได้ระวังรักษาฦกค้าฝ่ายสยามอยู่ที่ใด ก็ให้กับตันแตนายเรือไปหากงสุลฝ่ายสยาม ให้กงสุลบอกกล่าวให้ทำตามกฎหมายเมืองนั้น ๆ ทุกเทียวทุกลำ

ประกาศมาณวันจันทร์ เดือนอ้าย แรม ๑๓ ค่ำ ปีชวดนพศกจุลศักราช ๑๒๒๖

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ตั้งกงสุลปรุศเสี่ยน

ณวันศุกร์ เดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวดฉศก

สมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเปน พระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์นี้ แลเปนเจ้าเปนใหญ่ ได้ครอบครองพระราชอาณาจักร์สยามราษฎร์ แวดล้อมด้วยนานา ประเทศราชชนบทต่าง ๆ ทุกทิศ คือ ลาวโยน ลาวเฉียงในทิศพายัพ แลอุดร ลาวกาว แต่ทิศอิสาณจนบุรพ์ กัมโพชาเขมรแต่บูรพ์จนอาคเณย์ เมืองมลายูเปนอันมาก แต่ทิศทักษิณจนหรดี แลบ้านเมืองกะเหรี่ยงบางเหล่า แต่ทิศประจิมจนพายัพ แลข่าของ แลชาติต่าง ๆ อื่น ๆ อีกเปนอันมาก ขอประกาศความแสดงราชการอันนี้มาแก่ท่านทั้งปวง ฤๅท่านผู้หนึ่งผู้ใดที่จะได้อ่านแลฟังคำประกาศนี้ ดังนี้

ชาวแผ่นดินปรุศเสี่ยน กับชาวสยาม แต่ก่อนหารู้จักกันไม่แต่โบราณมา ครั้นเมื่อในแผ่นดินปัจจุบันนี้ การค้าขายต่างประเทศในแผ่นดินสยามมีความเจริญขึ้น ด้วยมีสัญญากับนา ๆ ประเทศ ซึ่งมาค้าขายแต่ยุโรปแลอเมริกา จึงมีชนปรุศเสี่ยนแลเยอรมันเข้ามาตั้งค้าขายอยู่บ้าง พาเรือกำปั่นใช้ของปรุศเสี่ยนแลเยอรมันบรรทุกสินค้าเข้ามาขาย แลรับซื้อสินค้าฝ่ายสยามออกไปบ้าง แต่สัญญาในระหว่างสยามกับปรุศเสี่ยนแลเยอรมันนี้ยังไม่มีต่อกัน ก่อนประกาศศักร-

TUDC 29/04/2564

ราชสยาม ๑๒๒๓ ตรงกันกับคฤศตศักราช ๑๘๖๑ ขึ้นไป ถึงยังไม่มีสัญญาต่อกันดังนั้น ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม ก็ได้อนุเคราะห์ชนชาวเมืองปรุศเสียนแลเยอรมันนี ซึ่งเข้ามาอยู่ในแผ่นดินสยาม แลเรียกภาษีแลค่าธรรมเนียมแต่เรือปรุศเสียน แลเยอรมันโดยอาการคล้ายกันกับอย่างซึ่งได้อนุเคราะห์แก่ แลเรียกแต่ลูกค้าชาวยุโรปพวกอื่นซึ่งได้ทำสัญญากับผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามแล้ว ไม่ได้ข่มเหงชาวปรุศเสียนแลเยอรมันให้เกินอย่างอนุเคราะห์แก่ แลเรียกแต่พวกเมืองที่มีสัญญาแล้วนั้นไป เมื่อปีมเสงนพศก ศักราช ๑๒๑๙ ตรงกันกับคฤศตศักราช ๑๘๕๗ ทูตฝ่ายสยามขึ้นไปเมืองลอนดอนได้พบแลมีเคารพรู้จักแลเห็นเจ้านายฝ่ายแผ่นดินปรุศเสียน ซึ่งไปในเมืองลอนดอนครั้งนั้น ด้วยเหตุนี้เงาความไมตรีในระหว่างชาวสยามกับปรุศเสียนก็มีขึ้น ครั้นปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ ตรงกันกับคฤศตศักราช ๑๘๖๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงปรุศเสียน จึงแต่งให้กอนเออเลนเบิดเปนทูตผู้ถือรับสั่งเข้ามาขอทำสัญญาในกรุงเทพพระมหานครนี้ ด้วยทางพระราชไมตรีแลการค้าขายในระหว่างสยามแลปรุศเสียนเข้ากับเมืองเยอรมันนี ๒๑ พวก[๑] เพื่อความเจริญแก่บ้านเมืองทั้ง ๒ ฝ่าย สัญญาแล้วเสร็จ ลงวันศุกร์ เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ เปนวันที่ ๗ ในเดือนเฟปรุวารี ในปีมีคฤศตศักราช ๑๘๖๒ แล้วเปลี่ยนให้เปนอันสำเร็จณวันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๓ ค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ เปนวันที่ ๙ ของเดือนเม คฤศตศักราช ๑๘๖๔ ในข้อสัญญาที่ทำนั้นว่าด้วยจะตั้งกงสุลมีว่าไว้ในข้อ ๒ ว่ายอมให้ตั้งกงสุลด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายดังนี้ ว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ฝ่ายที่ได้ทำสัญญานี้ มีอำ-

---

๑ คือประเทศในเยอรมนีที่เข้ากันในการเก็บภาษีเปนอย่างซอละฟะรีนะ

TUDC 29/04/2564

มาจะทรงตั้งกงสุลเยเนราล แลกงสุล แลไวซะกงสุล แลผู้ว่าการแทน
กงสุลในเมืองชายทะเลแลเมืองต่าง ๆ ประเทศทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นได้ กงสุล
เหล่านจะต้องนับถือให้มีอำนาจทั้งทยกเว้นในประเทศที่เขาจะไปอยู่
นั้นตามที่ให้แล้ว ฤๅตามที่ยังจะยอมให้แก่กงสุลประเทศอื่น ๆ อันเปน
ต่ำแหน่งเดียวกันที่เปนไมตรีกันแล้ว แลจะเปนไมตรีกันต่อไปภาย
หน้าอย่างไรจะให้เหมือนกัน แต่ราชการในตำแหน่งกงสุลเหล่านจะ
ไม่จับทำการของตัวก่อนได้รับหนังสือเอกษกวาเตอร์ คือหนังสือที่
ประเทศที่กงสุลจะไปอยู่ยอมรับให้ว่าการ กงสุลจึงจะว่าได้ ประเทศ
ดอยชะทั้งหลายที่เข้าในสัญญานี้ จะตั้งผู้ว่าการกงสุลคนหนึ่งสำหรับ
เมืองหนึ่งเปนเมืองชายทะเลฤๅเปนเมืองชั้นในก็ได้ แต่ตำบลเหล่านั้น
ที่เขาจะตั้งกงสุลเยเนราล ฤๅกงสุล เขาจะตั้งไวซะกงสุล ฤๅผู้ว่า
การแทนกงสุลอีกคนหนึ่งก็ได้ จะได้ทำการแทนกงสุลเยเนราล ฤๅ
กงสุลเมื่อเขาจะไม่อยู่ ฤๅมีเหตุจะว่าการเองไม่ได้ กงสุลเยเนราลแล
กงสุลจะตั้งไวซะกงสุล ฤๅผู้ว่าการแทนกงสุลก็ได้ด้วย อนึ่งการซึ่ง
จะเปนประโยชน์แก่คนทั้งสิ้น ที่อยู่ในบังคับประเทศดอยชะต่าง ๆ ที่
เข้าในสัญญานี้กงสุลจะรักษาแลดูเอาไว้ได้บังคับของกงสุล แม้คน
เหล่านั้นจะมาก็ดี ฤๅจะอาศรัยอยู่ในประเทศสยามก็ดี ผู้ว่าการกงสุล
นั้นจะต้องประพฤติตามข้อความในหนังสือสัญญานทั้งสิ้น แลบังคับให้
ชาวประเทศดอยชะต่าง ๆ นั้นประพฤติไปตามด้วย ผู้ว่าการกงสุลนั้น
จะต้องประกาศแลช่วยให้สำเร็จไปได้ ข้อสัญญาแลไขข้อสัญญาทั้ง
สิ้นซึ่งตั้งไว้แล้วบัดนี้ ฤๅซึ่งจะตั้งในเบื้องหน้า ให้คนในบังคับดอย-
ชะต่าง ๆ นั้นรักษาไว้เพื่อจะบังคับการงานของเขา แลเพื่อเขาจะได้

TUDC 29/04/2564

ประพฤติตามกฎหมายแผ่นดินสยาม ถ้าผู้ว่าการกงสุลฝ่ายประเทศ
ดอยชะนั้นไม่อยู่ ชาวประเทศดอยชะต่าง ๆ ที่เข้าในสัญญานี้ อันจะ
มาฤาจะอาศรัยอยู่ในประเทศสยามนั้น จะไปพึ่งให้กงสุลประเทศอื่น
อันเปนไมตรีกันกับประเทศของตนช่วยชุระก็ได้ ฤาจะพึ่งเจ้าพนักงาน
ฝ่ายไทยในตำบลนั้นให้ช่วยชุระก็ได้ เจ้าพนักงานฝ่ายไทยในตำบลนั้น
ก็เอาชุระให้มีผลประโยชน์ตามหนังสือสัญญานี้

ว่าเพราะในหนังสือสัญญามีอยู่ ว่าให้ผู้ครองแผ่นดินสยาม ตั้ง
กงสุลฝ่ายสยามไว้ในท่าบ้านเมืองเปนของปรุศเสียนแลเยอรมัน ก็
ตั้งแต่สัญญาเสร็จแล้ว ข้างผู้ครองแผ่นดินฝ่ายปรุศเสียนแลเยอรมัน
ก็ยังหาได้ตั้งกงสุลฝ่ายปรุศเสียนแลเยอรมันไว้ในกรุงเทพฯนี้ไม่

เมื่อมีการงานถ้อยความสิ่งใด จะมีข้อสงสัยต้องปฤกษาด้วยชุระ
ของเรือแลคน ซึ่งขึ้นอยู่ในอำนาจเยอรมันแลปรุศเสียน ก็จะต้อง
เรียนหนังสือส่งไปถึงเสนาบดีในเมืองปรุศเสียน ก็ผู้จะรับส่งหนังสือ
ปฤกษาหาฤาได้ตามแต่พึงความที่ควร แทนผู้ปกครองแผ่นดินฝ่าย
สยาม ในแผ่นดินปรุศเสียนยังหามีไม่ ควรจะตั้งผู้หนึ่งผู้ใดให้เปน
กงสุลฝ่ายสยามในแผ่นดินปรุศเสียนเปนผู้อยู่ต่อหน้าแทนผู้ปกครอง
แผ่นดินฝ่ายสยามสักนายหนึ่งก็ดี

ครั้งเราพระเจ้ากรุงสยามกับเสนาบดี ได้ปฤกษาพร้อมกันเห็นว่า
มิศเตอร์อามากวารด์เปนชนชาวปรุศเสียนได้เคยเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ
มหานครนี้ แลรู้จักคุ้นเคยกับเราพระเจ้ากรุงสยาม แลเสนาบดีใน
แผ่นดินสยามมานาน แลก่อนเอาเปนเบิคราชทูตเมืองปรุศเสียนก็ได้
มีหนังสือมาถึงเราพระเจ้ากรุงสยาม ทำให้แน่ใจว่ามิศเตอร์อามาะ

TUDC 29/04/2564

กวาร์ดเปนคนควรนับถือเชื่อแลไว้ใจอยู่ เพราะฉนั้นควรจะตั้งให้เปนกงสุลฝ่ายสยาม รับธุระอยู่แทนผู้ปกครองแผ่นดินฝ่ายสยาม อยู่ที่เมืองเบอรลินในแผ่นดินปรุศเสียนได้ มัน้เราพระเจ้ากรุงสยามตั้งความเชื่อความไว้ใจ ในมิศเตอร์อามากวาร์ดนั้นแล้ว ขอประกาศมาให้ท่านทั้งปวงรู้ด้วยคำประกาศนี้ ซึ่งได้ประทับพระราชลัญจกรตามตำแหน่ง แลพระราชลัญจกรพิเศษ ฉะเพาะสำหรับเราพระเจ้ากรุงสยาม แลราชหัตถเลขาของเราพระเจ้ากรุงสยามเปนสำคัญ ขอตั้งมิศเตอร์อามากวาร์ดให้เปนกงสุลฝ่ายสยาม มีถานันดรนามตามภาษาสังสกฤต โดยอย่างธรรมเนียมสยามว่า หลวงสยามยศบาลกงสุลฝ่ายสยาม เราพระเจ้ากรุงสยามให้อำนาจอันเต็มแก่มิศเตอร์อามากวาร์ด หลวงสยามยศบาล เพื่อจะรับราชการในตำแหน่งกงสุลฝ่ายสยามตามกฎหมาย เอนเดอรมาแชนานลอกัด แลกฎหมายสำหรับเมืองปรุศเสียนนั้นกัด เสมอไปตลอดเวลาความชอบใจของเราพระเจ้ากรุงสยามบัจจุบันนี้ ฤๅผู้จะสืบพระราชวงศานุวงศ์ แลสืบราชอิศริยยศต่อไปภายหน้า แลตลอดเวลาอายุ ฤๅความชอบใจของมิศเตอร์อามากวาร์ดนั้นเอง

เมื่อใดมีสำคัญอื่น สำแดงความชอบใจอย่างอื่นแห่งเราพระเจ้ากรุงสยามบัดนี้กัด แห่งผู้สืบพระราชวงศานุวงศ์แลราชอิศริยยศในภายหน้ากัด มีพระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดินสยาม ประทับไปสำแดงให้เห็นให้ได้ยินจนเชื่อได้ ฤๅเมื่อใดอายุมิศเตอร์อามากวาร์ดนั้นสิ้น ฤๅเมื่อใดมิศเตอร์อามากวาร์ดนั้นไม่พอใจจะรับการกงสุลฝ่ายสยามสืบไปถาวรออกเสียจากที่ เมื่อนั้นอำนาจที่ยอมมาสำคัญฉบับนี้ชอ

TUDC 29/04/2564

ว่าระงับไป เมื่อมิศเตอร์อามากวารด์นั่งอยู่ในอำนาจนี้ เมื่อจะไม่อยู่ในเมืองเบอรลิน ฤาป่วยไข้ไม่อุตสาหะประการใด มอบหมายให้ผู้อื่นรับธุระทำแทนไปผู้นั้นก็ให้มีอำนาจเป็นดังกงสุลทำแทนไปได้ กว่าจะมีสำคัญฉบับอื่นซึ่งเราพระเจ้ากรุงสยาม ฤาผู้สืบราชวงศ์านุวงศ์ แลสืบราชอิศริยศในภายหน้า จะให้ไปตั้งผู้นั้น ฤาผู้อื่นเป็นกงสุลต่อไป อำนาจกงสุลจึงจะตกอยู่แก่ผู้อื่นมีชื่อในสำคัญฉบับอื่นนั้นเมื่อนั้น

ปัดนิมิศเตอร์อามากวารด์ หลวงสยามยศบาล กงสุลฝ่ายสยามชอบใจจะให้มีผู้ช่วยราชการ ฤาเสมียนผู้เขียนหนังสือขึ้นอีกนายหนึ่ง ฤาสองนายด้วย ถ้าความต้องการจะพึงมีประการใดแล้ว ก็ควรให้มิศเตอร์อามากวารด์ หลวงสยามยศบาล กงสุลฝ่ายสยาม มีหนังสือมาหา ฤาเรียบเรียงกับเจ้าพระยาพระคลังผู้ว่าการต่างประเทศฝ่ายสยามเทอญ

เมื่อหลวงสยามยศบาลรับราชการเป็นกงสุลอยู่เมืองเบอรลินในแผ่นดินปรุศเสียนั้น ให้มีหนังสือโต้ตอบไปมากับเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศฝ่ายสยามจงเนือง ๆ ในเวลาแลช่องโอกาศอันควร สังสินทนาหาฤาให้เข้าใจในขนบราชการที่จะต้องตามประสงค์ เมื่อเจ้าพระยาพระคลังมีคำสั่งไปประการใด ถ้าเห็นชอบด้วยราชการก็จงทำตามทุกประการ ถ้ายังมีความสงสัยไม่เข้าใจชัด ฤาเห็นว่าเป็นอันข้องขัดแก่กฎหมาย แลอย่างธรรมเนียมในเมืองเบอรลิน ก็ให้มีหนังสือชี้แจงมาให้ถ้วนถี่ แลได้ถามหาฤาเอาความให้ละเอียดเข้าใจได้แล้ว จึงทำตามคำสั่ง แลให้หลวงสยามยศบาลกงสุลฝ่ายสยามเมืองเบอรลิน คอยฟังถ้อยคำผู้ครองแผ่นดินในปรุศ.

TUDC 29/04/2564

เสียนจะว่ากล่าวด้วยเหตุผลประการใด เกี่ยวข้องมาในแผ่นดินสยาม ก็ให้มีหนังสือแจ้งความมาถึงเจ้าพระยาพระคลังคอยฟังคำตอบ ถ้าได้ความประการใดแล้วจึงนำไปแจ้งความแก่ผู้ครองแผ่นดินปรุศเสียนเถิด

ฤๅการใดๆ ในแผ่นดินสยาม หลวงสยามยศบาลกงสุลฝ่ายสยามเข้าใจเปนแน่ เพราะได้รู้แต่เจ้าพระยาพระคลังแต่เดิมแล้ว จะโต้ตอบแก่ผู้ครองแผ่นดินปรุศเสียนทันฉามหาฤๅก็ได้ แต่ถ้าผู้ครองแผ่นดินปรุศเสียนจะว่ากล่าวให้ยินยอมอำนวยตาม ในข้อความใดๆ แทนผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม ต้องมีใบบอกมาหาฤๅเจ้าพระยาพระคลังก่อน ต่อได้บังคับโดยฉะเพาะไปแต่เจ้าพระยาคลังจึงยอมถงเปนอันขาดได้ อนึ่งการใดๆ ในเมืองอื่นๆ ในแผ่นดินยุโรปที่อยู่ใกล้เคียงผู้ครองแผ่นดินนั้นๆ จะว่าประการใด เปนการเกี่ยวข้องกับด้วยแผ่นดินสยาม หลวงสยามยศบาลกงสุลฝ่ายสยามได้ทราบความแล้วจงบอกมาให้เจ้าพระยาพระคลังทราบด้วย

ถ้าเราพระเจ้ากรุงสยาม ฤๅเสนาบดีผู้ครองแผ่นดินสยาม จะมีความต้องประสงค์สิ่งใดๆ ในเมืองปรุศเสียนแถเยอรมันนฤๅอื่นๆ จะสั่งให้หลวงสยามยศบาลกงสุลฝ่ายสยาม จัดซื้อจัดหามา ก็ให้ช่วยรับเปนธุระด้วย แต่การสั่งจะเปนสั่งแท้ต่อได้หนังสือสั่งฉะเพาะเปนสำคัญไปทุกครั้ง แต่เจ้าพนักงานฝ่ายสยามจึงเปนสั่งแท้ คิดเอาเงินแต่ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามได้

ขอให้สิ่งซึ่งเปนประธานแก่สกลโลกจงอนุเคราะห์รักษามิศเตอรอามากวารด์ หลวงสยามยศบาล กงสุลฝ่ายสยาม ให้มีความสุขสวัสดิ์ทุกประการเทอญ

TUDC 29/04/2564

ประกาศมาแต่ท้องพระโรงหลวงพระที่นั่งอนันตสมาคม บรมมหาราชวัง ณกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุธยาบางกอก ณวันศุกร เปนดิถี ๑๕ ในข้างขึนของจันทรมาศชื่อมาฆ เปนเดือน ๓ แห่งฤดูหนาวมาในปีชวดฉศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๑ ตรงกันกับกำหนดสุริยคติกาล เปนวันที่ ๑๐ ของเดือนเฟบรุวารี ในปีมีคฤศตศักราช ๑๘๖๕ เปนบท ๑๕ ฤๅเปนวันที่ ๕๐๒๑ ในรัชกาลปัตยุบันของเราพระเจ้ากรุงสยามนี้

(๖ ป.ป.ก. ๒๐๙)

ประกาศ

เรื่องทำพระศพเจ้านายแลศพเสนาบดีที่พระเมรุกลางเมือง ปีชวดฉศก

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระราชวงศานุวงศ์แลข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในให้ทราบทั่วกันว่าที่พระเมรุที่พระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธรนั้น ให้รอไว้ไม่ให้รื้อ ครั้นเมื่อวันจันทรเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าขนิษฐน้อยสันพระชนม์ตงทรงพระราชดำริห์ว่า พระศพพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิษณุนาถ-

TUDC 29/04/2564

นิภาธร ได้ทำในที่พระเมรุท้องสนามหลวงแล้ว พระศพพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าขนิษฐน้อยจะไปทำณะที่อื่น ก็จะเปนที่เห็นไปว่าทรงนับถือแต่พระเจ้าลูกยาเธอมากกว่าพระเจ้าน้องนางเธอไป การแต่ก่อนก็เคยมีเปนอย่างมาแล้ว เมื่อพระเมรุในที่ท้องสนามหลวงยังมีอยู่ พระศพพระราชวงศานุวงศ์ที่ไม่เปนพระศพฝังแล้ว ก็โปรด ฯ ให้ทำที่ท้องสนามหลวงติดต่อกันมา พระศพพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระพิทักษ์เทเวศร แลพระศพพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าใย ก็ได้โปรด ฯ ให้เชิญมาตั้งที่พระเมรุแล้วพระราชทานเพลิงณท้องสนามหลวง เพราะฉนั้นครั้งนี้เมื่อเคารบพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑลเสร็จแล้ว ครั้นณวันพุธเดือน ๓ แรม ๒ ค่ำ จะได้เชิญพระศพพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าขนิษฐน้อยไปตั้งที่พระเมรุท้องสนามหลวงสดัปกรณ์ มีเทศนามีงาน ๓ วัน วันศุกรเดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ จะได้พระราชทานเพลิงการเปนเสร็จ อนึ่งณวันพุธเดือนยี่ เจ้าพระยานิกรบดินทรมหินทรมหากัลยาณมิตรถึงอนิจกรรมลง ทรงพระราชดำริห์ว่า การศพท่านเสนาบดีที่สมุหนายกผู้ใหญ่ เมื่อพระเมรุในท้องสนามหลวงมีอยู่แล้วก็ควรทำต่อเนื่องกันไปเหมือนอย่างครั้งในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระเมรุยังมีอยู่ ศพเจ้าพระยาวงศาสุรศักดิ์แลศพพระยาอุไทยธรรมกลาง ก็ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้ทำที่ท้องสนามหลวง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัว เมื่อพระเมรุท้องสนามหลวงยังมีอยู่ ศพเจ้าพระยาอภัยภูธรแลศพพระยาราชมนตรี ก็ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้ทำที่เมรุณท้องสนามหลวงเปนอย่างมาแล้ว ครั้งนี้ศพเจ้าพระยานิกร-

TUDC 29/04/2564

บดินทรมหินทรมหากัลยาณมิตรจะทำณที่ยืน ก็จะต้องกะเกณฑ์กันทำเมรุ แถโรงโขน โรงหุ่น โรงครัว โรงงาน การก็จะลำบากแก่นายด้านนายงานทั้งปวงไป เพราะฉนั้นจึงโปรดฯให้ทำที่พระเมรุท้องสนามหลวง แต่การทั้งปวงสุดแต่เจ้าภาพ ในหลวงเปนแต่ผู้ช่วยในการศพนั้น ท่านทั้งหลายทั้งปวง พระองค์ใดองค์ใดผู้ใด จะมาก็ได้ไม่มาก็ได้ จะช่วยก็ได้ไม่ช่วยก็ได้

(๖ ป.ป.ก. ๒๐๖)

ประกาศ

วันธรรมัสสวนะ

แก้ความในประกาศสงกรานต์ที่ผิด

มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่พระสงฆ์สามเณร แลคฤหัฐชายหญิง ซึ่งถือศีลอัฐมีมหาธรรมัสสวนะ แลจำศีลแลนับปักษ์ท่าอุโบสถ ปวารณาตามที่จะให้ถูกต้องแก่คติพระอาทิตยพระจันทร์ทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า ในหมายประกาศสำหรับบีชวดฉอศกนั้น พระศรีสุนทรโวหาร กางวันบอกวันเดือนผิดอยู่หกวัน วันเสาร์เดือน๖ แรมค่า๑ วันอาทิตย เดือน๖ แรม๙ค่า แลวันองคาร เดือน๗ แรมค่า๓ วันพุท เดือน๗ แรม๙ค่า แลวันศุกร เดือน๑๐

TUDC 29/04/2564

แรมค่ำ ๑ วันเสาร เดือน ๑๐ แรม ๙ ค่ำ ๖ วันนี้เปนวันเดือนนั้นผิดไป ว่าหลงเกินไปให้ยกเสีย คงให้ถืออยู่ในวันหลังวันนั้นเข้ามา ฯ พึงสังเกตโดยสังเขปว่าในปีชวดฉอศก[๑๔๕]นี้ เดือนขาดทั้ง ๖ เดือน คือ เดือน ๕ เดือน ๗ เดือน ๙ เดือน ๑๑ เดือน ๑ เดือน ๓ ใน ๖ เดือนนี้ มีวันอุโบสถถ้วนธรรมัศสวนะแต่สาม คือ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำเหมือนกันทุกเดือน วันแรม ๑๔ ค่ำไม่เปนวันอุโบสถแลธรรมัศสวนะให้งดอยู่ ในเดือนถ้วนนอกจาก ๖ เดือนที่ว่ามาแล้วนั้น มีวันอุโบสถ แลธรรมัศวนะ ๕ วันทุกเดือน แต่แปลกกันอยู่คือในเดือน ๖ เดือน ๘ เดือน ๑๐ สามเดือนนี้วันขึ้นค่ำ ๑ วันขึ้น ๙ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ ๕ วันเปนวันอุโบสถแลธรรมัศวนะเหมือนกันทั้ง ๓ เดือน ก็ในเดือน ๑๒ เดือน ๒ เดือน ๔ สามเดือนนี้วันขึ้นค่ำ ๑ วันขึ้น ๙ ค่ำ วันแรมค่ำ ๑ วันแรม ๙ ค่ำ แลวันแรม ๑๕ ค่ำ ๕ วันเปนวันอุโบสถแลธรรมัศวนะเหมือนกันทุกเดือน จงคิดให้เข้าใจอย่าหลง ฯ

ประกาศมาวันจันทร เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวดฉอศก[๑๔๕] ศักราช ๑๒๒๖ เปนวันที่ ๔๘๑๔ ในราชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

รดูฝนปีชวดจะน้อยราคาเข้าจะขึ้น

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศ

TUDC 29/04/2564

แก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงในพระราชอาณาจักรนี้ให้ทราบว่า ในบีชวด
ฉศกนี้ฉลาดเฉลาเงาเงื่อนฟ้าฝนเปนคล้ายกันกับบีชวดจัตวาศกที่ล่วงมา
แล้ว ๑๒ ปี ฝนต้นมีอกลางมีอกน้อยนัก ยังมีทีหมายอยู่แต่ฝนปลาย
มีอ ประมาณการความทรงสังเกตว่า เมื่อใดพระอาทิตย์ข้ามตรงสุญ
เวลาเที่ยงกรุงเทพ ฯ ไปแล้ว ในกลางเดือน ๘ บ้าง เห็นจะมีฝนมาบ้าง
ในเดือน ๙ ข้างแรม แลเดือน ๑๐ ทั้งเดือน ถึงกระนั้นก็เห็นจะน้อย ก็
เพราะฉนั้นเมื่อผู้ใดมีพวกพ้องพี่น้องบ่าวไพร่มาก ก็จะได้ความ
ยากเพราะขัดสนเข้าจะกินต่อไปในบีน่า เพราะถือว่านาจะมีผลน้อย
เข้าจะขัดสน ก็ให้คิดอ่านขวนขวายหารวบรวมไว้ ให้ภออย่าเพิกเฉย
นิ่งนอนใจ ท่านทั้งหลายทั้งปวงอย่าบ่นอย่าว่าในหลวงปล่อยให้คน
ต่างประเทศซื้อเข้าไปเสียหมด เห็นฝนฟ้าแจ้งแล้วทำไมจึงไม่ประ-
กาศกักเข้าไว้ ในการที่จะบ่นอย่างนี้ ทรงพระราชดำริห์ว่าหาต้องการ
ไม่ ถึงราคาเข้าแพงขึ้นไปก็เพราะคนนอกประเทศเอาเงินทองต่าง
เมืองมาซื้อหาโปรยหว่านอยู่ในกรุงนี้มาก ราคาเข้าปรกติจึงสูงขึ้นไป
ก็เมื่อราคาเข้าสูงอยู่ดังนี้ คนนอกประเทศเขายังซื้อบันทุกเรือไปอยู่
เสมอ ก็เพราะเขาไปขายได้มีกำไรอยู่ ถ้าราษฎรช่วยเราเห็นว่าเข้า
ในพื้นบ้านพื้นเมืองน้อยไปแล้ว ก็จะกลั้วอดอยากไม่ยอมขายเอง ถ้า
ถึงจะขายก็จะตั้งราคาสูงขึ้นไปตามการ คนนอกประเทศเห็นว่าจะซื้อ
ไปด้วยราคาแพงนัก เขาเข้าไปขายเมืองอื่นไม่มีกำไรแล้ว เขาก็จะ
หยุดเองไม่ต้องประกาศบีดห้าม ฯ แลคนบางพวกเถ้าถือว่าคนนอก
ประเทศมีเงินทองมาก จนเอาเงินทองเข้ามา พ่อซื้อเอาเข้าเมืองไทย
ไปเทน้ำเสีย เพื่อจะให้เมืองไทยได้ความอดหยาก คำคนที่พูดอย่างนี้

TUDC 29/04/2564

ฦๅอย่างนี้บ่านักวัด ๆ เถน ๆ นักอย่าพังเสียงเลยไม่ต้องการ คนต่างประเทศถึงมีเงินมีทองมากถึงไม่หาเงินทองได้ง่ายเช่นเราหาตรวจหาทราบได้ง่ายในเมืองนี้ ก็ถ้าเขาคิดจะทำอย่างไรแก่เรา เมื่อเขามีเงินทองมากฦๅกำลังวังชามาก เขาก็จะคิดจะทำไปอย่างอื่น จะมาขอเข้าไปเหนือถึง ๙ ปี ๑๐ ปีมาแล้วอย่างนี้ไม่ต้องการ ว่าก็จะยืดยาวไปตัดใจความสั้นว่าบันเทิงฝันแล้งอยู่ แลเปนคราวรอบขวบ ๑๒ ปีที่เคยมีฝนแล้ง ภัตวเข้าในภูมนาจะได้ผลน้อยไป ท่านทั้งหลายทั้งปวงที่ไม่ได้ทำนาจะได้ความลำบากขัดสน เพราะฉนี้จึงเตือนสติมาให้ท่านทั้งปวงรีบร้อนรวบหาเข้ารวบรวมไว้ให้ภัย ถ้าฝนปีใดมีมอหนามากจึงขายเอาเงินค้นเสียก็ได้ ถึงจะขาดทุนก็จะไม่มากนัก ระวังตัวระแวงทุกข์ไภยไว้ดีกว่าเดินเล่ออยู่

ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนเก้า ขึ้นเก้าค่ำ ปีชวด ฉศก ศักราช ๑๒๒๖ เปนวันที่ ๔๘๓๙ ในราชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

ให้ใช้เงินเหรียนนอก

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศแก่ข้าราชการแลทวยราษฎรทั้งปวง ในกรุงนอกกรุงทั่วทั้งพระราชอาณาจักร์ให้ทราบทั่ว

TUDC 29/04/2564

กันว่า เมื่อปีมโรงอัฐศก ศักราช ๑๒๑๗ ถูกค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายในกรุงเทพมหานครนี้ เอาเงินเหรียนเข้ามาซื้อของมาก ราษฎรหารับเงินเหรียนไม่ เพราะไม่เข้าใจในน้ำหนักแลราคาเงินเหรียน แลสงไสยว่าจะใช้สอยยากจึงไม่รับ ร้องหาแต่เงินบาท ครั้งนั้นได้มีคำประกาศตามการที่ทดลองแล้ว ว่าเงินเหรียนตัวนก ๓ เหรียนเท่ากับราคาเงิน ๕ บาท ๖ เหรียนเท่ากับราคาเงิน ๑๐ บาท ๑๒ เหรียนเท่ากับราคาเงิน ๕ ตำลึง ๒๔ เหรียนเท่ากับราคาเงิน ๑๐ ตำลึง ๔๘ เหรียนเท่ากับราคาเงินชั่งหนึ่ง เมื่อคนต่างประเทศมาซื้อของด้วยเงินเหรียน คิดราคาดังนี้แล้วให้ราษฎรรับเถิดอย่าริงเกี่ยงเลย เงินเหรียนที่รับมาแล้วนั้น จะเอามาส่งคลังแลกเอาเงินบาทไปตามกำหนดนั้นก็ได้ จะส่งภาษีอากรตามพิกัดนั้นก็ได้ ให้ราษฎรรู้พิกัดนี้แล้ว จงยอมซื้อขายกับคนนอกประเทศโดยสดวก ด้วยเงินเหรียนตัวนก เมื่อสงไสยจะตรวจตราดีแดงทั้งดงพังเสียงก็ได้ เผาไฟดูก็ได้ ในเงินเหรียนเงินแดง เงินปลอมก็น้อยกว่าเงินบาท แลจะดูจับดีแดงก็ได้ง่ายกว่าเงินบาท ค่าประกาศไว้แต่ก่อนอย่างนี้ การยังยืนอยู่ไม่ได้แปรผันอันใด ราษฎรก็ได้ซื้อขายใช้สอยด้วยเงินเหรียนตามพิกัด ๓ เหรียนต่อ ๕ บาทนั้นเป็นปรกติเรียบร้อยมานานแล้ว เมื่อสิ่งของขายที่ห้างอังกฤษห้างแขกผู้ใดไปซื้อด้วยเงินเหรียน ผู้ขายก็รับโดยคล่อง ใครจะส่งสิ่งของให้ทำมาหามาแต่นอกประเทศ ก็ยอมใช้เงินเหรียนกันได้คล่องไม่มีขัดขวางอันใด ผู้ที่จะเก็บไว้มากเก็บเงินเหรียนไว้ก็ไม่ขาดทุนอะไร จะซื้อของในเมืองนกใด เมืองอื่นก็ได้ คล่องสดวกดีแล้วมิใช่ฤๅ ที่บัดนี้ในเร็ว ๆ ถูกค้าต่างประเทศมากล่าวว่า ซื้อสินค้าด้วยเงินเหรียน

TUDC 29/04/2564

ราษฎรไม่ใคร่รับ ร้องหาเงินบาท การที่เปนดังนี้ราษฎรคืนกันไป
ด้วยอะไรจึงไม่รับเงินเหรียน ถ้าว่าไม่รับเงินเหรียนเพราะถูกด้านอก
ประเทศเอาเงินเหรียนต่าง ๆ เปนเงินเหรียนวถันดาบ้าง เงินเหรียน
รูเบียบ้างมาซื้อของ เห็นผิดสัณฐานผิดตราไปไม่เข้าใจ น้ำหนักแล
ราคาจึงไม่ใคร่รับ ถ้าเปนดังนี้จะประกาศให้รู้ได้ว่า เงินเหรียน
วถันดานั้นขนาดใหญ่ ย่อมกว่าเงินเหรียนนกอยู่หน่อยหนึ่ง เงินเหรียน
นก ๑๒ เหรียนเปน ๕ ตำลึง เงินเหรียนวถันดาขนาดใหญ่ ๑๓ เหรียน
เปนเงิน ๕ ตำลึง เงินเหรียนนก ๕๗ เหรียนเปนเงินชั่ง ๑ เงินเหรียน
วถันดาขนาดใหญ่ ๕๒ เหรียนเปนชั่ง ๑ ๆ เงินรูเบียเมืองอินเดียนั้น
คิดกันหยาบ ๆ แต่เดิมจนบัดนี้คิดรูเบียละ ๓ สลึง ๕ รูเบียต่อ ๓ บาท
แต่ครั้นพิจารณาโดยละเอียดเข้า ด้วยชั่งเทียบกับเหรียนวถันดาใด้
ความว่า ๑๑๒ รูเบียเท่ากันกับ ๕๗ เหรียนนก ฤๅเงินไทยชั่งหนึ่ง
ให้ราษฎรรู้พิกัดแล้วรับซื้อขายกับชาวต่างประเทศด้วยเงินเหรียน
ตามประกาศก่อนแลบัดนี้นเทอญ

ถ้าเปนเงินย่อยเล็กกว่าเงินเหรียนที่ออกชื่อมานี้แลเปนเหรียน
หักเหรียนชำรุดมีตรานายห้างเมืองจีนมาก ก็ให้รวมเอาชั่งกับเงิน
เหรียนนก หนักเท่า ๓ เหรียนนกแล้วให้คิดกัน ๕ บาทเทอญ อนึ่งถ้า
ราษฎรไม่รับเงินเหรียนชาวนอกประเทศมาซื้อของนั้น เพราะคืนกัน
เล่าฦๅจนให้เกิดสงไสยว่า จะไม่เปนเงินดีไปกระมัง ถ้าเกิดความ
สงไสยอย่างนี้ก็ขอแจ้งความมาให้ท่านทั้งปวงรู้ ว่าที่ฦๅคืนกันอย่าง
นั้นไม่จริง ด้วยชาวนอกประเทศเอาเงินเหรียนมาแลกเอาเงินบาทไป
แต่ดังในเรือ ๆ นี้หลายแสนเหรียน เปนเงินหลายพันชั่งแล้ว ใน
หลวงได้ให้หลอมเงินเหรียนเหล่านั้นทำเปนเงินเหรียนบาท ได้

TUDC 29/04/2564

หลอมลงแล้วกว่าห้าพันชั่ง น้ำเงินก็เปนปรกติอยู่อย่างแต่ก่อน เงินเหรียนปลอมคือเปนเงินแดง ฤๅเงินผ่าเอาดีบุกแล่นไว้ข้างใน มีแปลกปลอมมาบ้างก็เล็กน้อย ตาดูก็ยังจับได้ ไม่งงฟังเสียงก็ยังจับได้ ไม่มากนักผิดสังเกตผิดปรกติไปดอก การก็เหมือนอย่างแต่ก่อนนั่นแล เพราะฉนั้น อย่าให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงตื่นกันเล่าฦๅผิดๆถูกๆไป ให้ซื้อขายกันด้วยเงินเหรียนตามประกาศเก่า คือ ๓ เหรียนเปนเงิน ๕ บาท ๖ เหรียนเปนเงิน ๑๐ บาท ๑๒ เหรียนเปนเงิน ๕ ตำลึง ๒๕ เหรียนเปนเงิน ๑๐ ตำลึง ๕๗ เหรียนเปนเงินชั่ง ๑ ๚ะ เงินรูเบียเมืองอินเดียนั้น ๗ รูเบียเปนเงิน ๕ บาท ๑๔ รูเบียเปนเงิน ๑๐ บาท ๒๘ รูเบียเปนเงิน ๕ ตำลึง คือ ๒๐ บาท ๕๖ รูเบียเปนเงิน ๑๐ ตำลึง คือ ๔๐ บาท ๑๑๒ รูเบียเปนเงินชั่ง ๑ คือ ๘๐ บาท ๚ะ เงินเหรียนวิลันดาขนาดใหญ่ ๑๑ เหรียนเปนเงิน ๕ ตำลึง ๒๒ เหรียนเปนเงิน ๑๐ ตำลึง ๕๒ เหรียนเปนเงินชั่งหนึ่ง ยังยืนอยู่อย่างก่อนนั่นเทอญ

ประกาศมาณวันเสาร์ เดือนเก้า แรมสามค่ำ ปีขวดฉศกศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๔๘๔๗ ในราชกาลปะจุบันนี้

ประกาศ

โปรดให้เลิกค่าอากรมพร้าว กลับเรียกภาษีน้ำมันตามเดิม

ด้วยพระยาราชภักดีศรีรัตนราชสมบัติ พระยาพิพิธโกไศยสุริย์

TUDC 29/04/2564

รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อม ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า เมื่อณปีฉลูเบญจศก โปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้ข้าหลวง๗นายออกเดินรางวัดส่วนของราษฎร แล้วได้
ทำบัญชีสงราคาต้นมพร้าวในน่าโฉนดต้นละ๓๐๐เบี้ย แจกให้แก่
ราษฎรเจ้าของส่วนทุกราย เจ้าภาษีน้ำมันมพร้าวมาร้องว่า ราษฎร
ชาวบ้านลักทำน้ำมันมพร้าวปลอมแซกซ้อขาย ครั้นจะแต่งคนออกจับ
กุมก็จะเกิดวิวาทร้องฟ้องขึ้นโรงศาลบ่วยการทำยากร จะขอทำภาษี
ผลมพร้าวซ้อขายแต่ผู้เดียว ท่านเสนาบดีปฤกษาพร้อมกันกราบบังคม
ทูลพระกรุณา ขอรับพระราชทานตั้งเจ้าภาษีไปเก็บภาษีผลมพร้าว
เจ้าภาษีก็หาเก็บภาษีตามพิกัดไม่ ทำให้ราษฎรได้ความเดือดร้อน
ณปีมโรงอัฐศก โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ยกภาษีผลมพร้าว
แลราคาค่าต้นมพร้าวต้นละ๓๐๐เบี้ยนั้นออกเสีย ให้นายระวางเรียก
ค่าอากรมพร้าว๓ต้นเปนเงินสลึงหนึ่ง ให้ราษฎรขายผลมพร้าวแต
ทำน้ำมันตามชอบใจ ณปีชวดนพศกนี้ ผลมพร้าวน้ำมันมพร้าวมีราคา
แพงมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าผลมพร้าว น้ำมัน
มพร้าวมีราคาเพง เพราะต้นมพร้าวของเก่าต้นแก่สูงดวดไป ไม่มีผล
บ้าง ตายเสียบ้าง ต้นมพร้าวจึงน้อยไป ราษฎรเจ้าของส่วนไม่
ปลูกเพิ่มเติมขึ้นในที่ส่วน เพราะกลัวจะต้องเสียอากรค่าต้นมพร้าว๓
ต้นเปนเงินสลึงหนึ่ง ผลมพร้าวแลน้ำมันมพร้าวจึงแพงไม่บริบูรณ
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสั่งว่า แต่นี้สืบไป ให้บอกประกาศ
แก่ราษฎรเจ้าของส่วนแขวงกรุงเทพมหานครแลหัวเมือง ที่
ส่วนมพร้าวต้องเสียอากรอยู่นั้น ถ้าถึงกำหนดปีฉลูสัปตศก จะ

TUDC 29/04/2564

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ยกราคาต้นมพร้าวเสีย มิให้นายระวาง เรียกอากรต้นมพร้าวแต่ราษฎรเจ้าของสวนสิบไป แล้วจะให้เรียกภาษีน้ำมันแก่ผู้ทำน้ำมันเหมือนอย่างแต่ก่อน ให้เจ้าของสวนซ่อมแซมปลูกซ่างต้นมพร้าวขึ้นไว้ให้บริบูรณ์อยู่ในสวนยิ่งขึ้นไปกว่าเก่าเถิด การก็จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง เพราะว่าน้ำมันมพร้าวนั้นใช้ในบ้านเมืองก็มาก แล้วก็จะได้เป็นสินค้าขึ้นทุกเรือออกไปจำหน่ายหัวเมืองแขนา ๆ ประเทศทุกแห่งทุกตำบล การประกาศนี้ให้พระแก้วกฤหรัตนบดีเจ้ากรม ขุนพิพัฒนากรปลัดซ้าย ขุนวิสูทจากรปลัดขวา พระคลังสวนใน หลวงแก้วเจ้ากรม ขุนศรีสมบัติปลัดกรมสวนนอก ขุนหมื่นนายระวาง บอกประกาศแก่ราษฎรเจ้าของสวนให้รู้จงทั่วกัน อย่าให้มีความเกียจคร้าน อุตส่าห์ซ่อมแซมปลูกซ่างต้นมพร้าวขึ้นให้มีมากเหมือน ๆ กันจงทุก ๆ สวน แต่ในจำนวนปีชวดฉศกนี้ยังคงเรียกอากรตามเดิม แต่ปีฉลูสัปตศกไปอากรต้นมพร้าวโปรดยกพระราชทานให้ราษฎรเจ้าของสวนทุกราย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายประกาศมาณวันจันทร์ เดือนเก้า แรมสิบสองค่ำ ปีชวดฉศก

ประกาศ

จะโปรดพระราชทานเบี้ยหวัดด้วยทองแป

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทให้ประกาศแก่

TUDC 29/04/2564

พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายในให้ทราบทั่วกันว่า ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แลแผ่นดินพระ-บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยครั้งโน้น เมื่อไรสำเภาเสียมาก ฤๅสินค้าสำเภาราคาตกมากเงินกำไรสำเภาน้อยไปไม่ภอแจกเบี้ยหวัด ก็บอกลดกึ่งจำนวนเก่าบ้าง ฤๅจำนวนเก่าแบ่งสามส่วนลดส่วนหนึ่งบ้าง แบ่งสี่ส่วนลดส่วนหนึ่งบ้าง แลบางคราวพระราชทานผ้าลายตีให้แทนเงินบ้าง พระราชทานทองคำบางตพานบ้าง ทองคำจีนบ้าง ให้แทนเงินก็มี บาญชีเก่า ๆ ยังเปนพยานเห็นอยู่ ถ้าไม่เชื่อจะเอามาให้ดูก็ได้ การเปนอย่างมาดังนี้มีอยู่ ก็เมื่อกาลประจุบันบัดนี้ ผันแปรยักย้ายไปอย่างไรบ้าง ก็จะขอให้ท่านทั้งปวงผู้รับพระราชทานเบี้ยหวัดผ่อนผันยอมไปบ้างโดยสมควร บัดนี้เรือกำปั่นในกรุงไปค้าต่างประเทศไม่ได้เงินเข้ามา ได้แต่ทองคำเข้ามามากขึ้น ๆ จนราคาทองคำเนื้อแปดซึ่งแต่ก่อนเคยขายกันถึง ๑๗ หนักกึ่งแล ๑๗ หนักตกลงมาทีละน้อย เดี๋ยวนี้อยู่เพียง ๑๕ หนักแล ๑๕ ย่อมเล็กน้อยก็มี นายอากรแลเจ้าภาษีซึ่งส่งเงินขึ้นท้องพระคลัง ก็ขอส่งเปนทองคำเสียโดยมากไม่ใคร่จะส่งเงิน ถึงที่ส่งเงิน ก็ขอส่งเปนเงินเหรียน เงินงุ่นเสียโดยมาก ไม่ใคร่ส่งเงินตราบาท ๆ นั้นลูกค้าต่างประเทศ มาขอแลกไปใช้สอย ซื้อสินค้าแต่ราษฎร ๆ ที่ยากจน แต่ก่อนไม่เคย มีเงินมาก ครั้นได้เงินไปก็ตื่นมั่งมี เอาไปเก็บงำซ่อนเสียไม่เอาออกใช้ เงินตราบาทหายไปๆ เงินตราบาทที่นายอากรแลเจ้าภาษีส่งเข้ามาในท้องพระคลัง ลูกค้าต่างประเทศก็เอาเหรียนมาขอแลกไปทุกคราวเรือไฟในระหว่าง ๒๐ วัน ๑,๐๐๐ ชั่งขึ้นไปจน ๒,๐๐๐ ชั่งลงมาเสมออยู่ดังนี้นานมา

TUDC 29/04/2564

หลายเดือนแล้ว เงินเหรียนเงินงุ่นที่ได้ไว้ในท้องพระคลัง ก็ให้ทำเปนเงินเหรียนบาทอยู่ ทำขึ้นได้บ้างลูกค้าต่างประเทศก็มาขอแลกไปๆ ไม่หยุดลง ครั้นจะกักไว้ไม่ให้แลก ก็จะผิดสัญญา เปนอันขัด ทางค้าขาย เครื่องจักรที่ทำเงินเหรียน พวกช่างเก่าก็มีความฤศยา บนบานผู้ร้ายที่เปนผู้จ่ายทำการอยู่นั้นให้แกล้งทำจักรให้หักเสียถึงสองคราวมาแล้ว การต้องหยุดซ่อมแซมทำจักรอยู่ช้าวันไป ถึงจะยอมแพ้แก่ช่างเงินให้ทำเงินตราบาทไปอย่างเก่า ก็ไม่ทำขึ้นได้รวดเร็วทันท่วงทีเหมือนกับเงินเหรียนบาทที่ทำในจักรได้ แล้วจะเปนช่องให้ผู้ที่คิดหากำไรทำเนื้อเงินให้เสียไปทุกชั้นๆ แลจะเปนช่องให้อ้ายผู้ร้ายที่ทำเงินแดง ลอบทำเงินแดงมากขึ้น ทองคำที่เจ้าภาษีนายอากรส่งแทนเงินนั้น ทรงพระราชดำริห์ให้ทำทองทศ ทองพีศ ทองพัศดึงส์ ใช้เหมือนหนึ่งกับ หมายแทนเงิน แปดบาท สี่บาท สิบสลึง โดยลำดับความแจ้งอยู่ในประกาศ แต่ก่อนนั้นแล้ว ทองสามอย่างนี้ก็ได้พระราชทาน แจกจ่ายไปมากแล้ว ใช้แทนเงินได้ คือเหมือนกับ เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬศ แปดอัฐใช้แทนเงินเฟื้อง สิบหกโสฬศใช้แทนเงินเฟื้องฉันใด ทองทศใช้แทนเงิน ๘ บาท ทองพีศใช้แทนเงิน ๔ บาท ทองพัศดึงส์ใช้แทนเงินสิบสลึงฉันนั้น เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬศก็ดี ทองทศ ทองพีศ ทองพัสดึงส์ก็ดี ผู้ได้ไปจะเอามาส่งแทนภาษีอากรก็ได้ จะมาขึ้นเอาเงินตราไปแต่คลังก็ได้ เมื่อเปนดังนี้ ทองสามพวกนั้นก็เหมือนกันกับเบี้ยอัฐเบี้ยโสฬศ เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬศเปนแต่ดีบุกกับทองแดงใช้แทนเงินได้ เพราะตราเปนสำคัญ เมื่อมาขึ้นขอเปลี่ยนเงินในพระคลังก็เปลี่ยนได้ตามกำหนดไม่ขัดขวางนั้นฉันใด ทองสามจำพวกนี้ ถึงราคาทองสูงอยู่คือคิดเปน ๑๘ หนักทอง ก็เพราะมีตราเปนสำคัญแล้ว

TUDC 29/04/2564

ก็ควรใช้ได้เหมือนกัน เมื่อมาใช้แทนภาษีอากรฤๅขึ้นเงินในท้องพระ-คลังก็ได้ฉันนั้น ก็ครั้งนี้จะแจกเบี้ยหวัดด้วยเงินตราเหรียนบาทยังทำขึ้นไม่ใคร่ทัน ควรจะต้องรอเบี้ยหวัดไว้แจกต่อแรมเดือน ๑๒ กระฐินแล้ว เหมือนอย่างครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฤๅแผ่นดินประจุบันนี้ ตั้งแต่ปีกุนตรีศกมาจนถึงปีมเมียสัมฤทธิศกนั้น จะรอไว้ก็ได้แต่เงินมีบ้าง พอจะแจกไปราชการต่าง ๆ ก็ว่างอยู่ จะรอไว้ก็ไม่ต้องการ เพราะฉนั้นทรงพระราชดำริห์จะลงมือพระราช-ทานเบี้ยหวัดตั้งแต่วันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นห้าค่ำ ปีชวดฉศกไป แต่จะต้องเอาทองทศ ทองพีศ ทองพัดดึงส์ ตีให้แทนเงินบาทบ้าง ในส่วนที่ ๕ ที่ ๖ จะว่าเปนอย่างภอเห็น คือผู้ใดได้เบี้ยหวัดห้าตำลึง จะพระราชทานเงินแต่สี่ตำลึงทองพีศ ๆ หนึ่งแทนเงินตำลึงหนึ่ง ฤๅเบี้ยหวัด ๖ ตำลึง จะพระราชทานเงินแต่ห้าตำลึงทองพีศ ๆ หนึ่ง ฤๅจะพระราชทานเงินแต่สี่ตำลึงสามบาท แลทองพัดดึงส์สองแทนเงินห้าบาท ผู้ใดได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดสิบตำลึง จะพระราชทานเงินแต่แปดตำลึงทองทศ ๆ หนึ่งแทนเงินสองตำลึง ถ้าเบี้ยหวัดสิบสองตำลึง จะพระราชทานเงินแต่สิบตำลึงทองทศ ๆ หนึ่ง ฤๅทองพีศสองพีศแทนเงินสองตำลึง ฤๅเงินแต่เก้าตำลึงกึ่งทองพัศดึงส์สี่ แทนเงินสองตำลึงกึ่งขึ้นไป โดยนัยนี้จนในที่เบี้ยหวัดมากๆจะพระราชทานทองทศห้า ฤๅทองพีศ ๑๐ ฤๅทองพัดดึงส์ ๑๖ แทนเงิน ๑๐ ตำลึง ทองทศ ๑๐ ฤๅทองพีศ ๒๐ ฤๅทองพัศดึงส์ ๓๒ แทนเงินชั่งหนึ่ง ให้รับทองไปแทนเงินไว้ก่อน ก็ถ้าจะใคร่ได้เงินจะมาขอเปลี่ยนเอาเงินไปก็ได้ แต่ขอให้รอไว้จนการแจกเบี้ยหวัดแล้ว คือสิ้นเดือน ๑๒ แล้ว ถึงเดือนอ้ายขึ้น

TUDC 29/04/2564

ค่ำหนึ่งไปจะมาเปลี่ยนขึ้นเอาเงินก็ได้ แต่ในภายในเดือน ๑๒ เข้ามา ในข้าราชการที่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด ขอให้งดรอรั้งไว้ก่อน อย่าเพ่อมาด่วนเร่งเอาเงินบาท เพราะเงินบาทที่ทำออกยังไม่ทันมือ แต่ถ้าเอาไปใช้สอยกระจัดกระจาย ราษฎรผู้ซื้อขายได้ทองไป จะรีบร้อนมาเปลี่ยนเอาเงินก็จะยอมให้ ไม่ห้ามมิให้ขัดขวางทางค้าขาย แลประโยชน์โภชผลของราษฎร ให้พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการรู้ความตามประกาศนี้ให้แน่นอน อย่าให้เข้าใจผิดๆ ไป

ประกาศมาณวันเสาร์ เดือนสิบ ขึ้นสามค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ เปนวันที่ ๔๘๖๑ ในราชการประจุบันนี้ ฯะ

ประกาศ

การพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์พรรษาที่ ๑

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ แลนายบ้านกำนันให้ทราบทั่วกัน ด้วยท่านเสนาบดีปฤกษาพร้อมกันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้ว ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงบำรุงพระบรมพุทธสาศนาบำเพ็ญพระราชกุศล เพิ่มเติมขึ้นกว่าธรรมเนียมเดิมเปนหลายอย่าง ประการหนึ่งพระราชวงษานุวงษ์ มีกรมแล้วก็เลื่อน

TUDC 29/04/2564

เปนกรมใหญ่ ที่ยังไม่มีกรมก็ตั้งเปนกรมขึ้น ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย
ก็ทรงชุบเลี้ยงให้มียศบันดาศักดิ์ตามระดูถวงษ แลทรงชุบเลี้ยง
ด้วยคุณวิชา แลความอุสาหของผู้นั้น ๆ ตามควรแก่คุณานุรูป แล้ว
ทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่ราษฎรให้มีโอกาศถวายฎีกาแสดงความ
ทุกข์ร้อน ซึ่งมีมาแต่ผู้มีบันดาศักดิ์ แลผู้มีทรัพย์แลขุนสารกดความ
ไว้ไม่ชำระแลนั้น ๆ ทุกเดือนมิได้ขาด การซึ่งราษฎรได้ความเดือดร้อน
เพราะผู้มีบันดาศักดิ์แลผู้มีทรัพย์นั้น ก็เบาบางลงกว่าแต่ก่อนเปนอัน
มาก แล้วทรงพระอุสาหเสด็จออกทรงว่าราชการแผ่นดินวันละ ๒
เวลาเสมอไม่เคลื่อนคลาด โดยพระไทยทรงพระเมตตากรุณาแก่ข้า
ทูลฉองฯ แลอาณาประชาราษฎร เพื่อจะงับเหตุโภยมิให้ได้ความ
ขัดข้องเดือดร้อน แล้วก็ทรงสอดส่องท่านุบำรุงเบิกทางค้าขายให้
เจริญมากขึ้น ไพร่พ้าข้าแผ่นดินก็บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สิ่งของเงินทอง
ตามคุณานุรูปทั่วไป ในพระราชอาณาจักรมากกว่าก่อน ควรกันทั้ง
หลายซึ่งเปนไพร่พ้าข้าแผ่นดิน จะคิดถึงพระเดชพระคุณมีกระดูญ
ต่อใต้ผ่าฉองฯ แลในปีชวดฉศกนี้ วันอังคาร เดือนสิบเอ็ด แรม
สามค่ำ พระชันษาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระ
คุณธรรมอันมหาประเสริฐทั่วนครบ ๖๐ ปี ตามพิธีสุริยคติจันทร์
รอบพระอาทิตย ๖๐ ครั้ง ท่านเสนาบดีแลข้าทูลฉองฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย
ในกรุงฯ คิดจะฉองพระเดชพระคุณ เฉลิมพระชันษาพระบาทสมเด็จ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เปนพระเกียรติยศอันใหญ่ยิ่ง จะให้ประ-
เดิมพระสงฆ์มาฉันวันอังคาร เดือนสิบเอ็ด แรมสามค่ำ เวลาเช้า
เวลาบ่ายพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ตั้งเครื่องบูชาแวนโคมตาม

TUDC 29/04/2564

น่าวังน่าบ้านน่าตึก แลมีการเล่นต่าง ๆ ให้ครึกครื้นตามทมีกระตัญญู
กะตะเวทีรู้พระเดชพระคุณ แลหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือนั้น ผู้ว่า
ราชการเมืองกรมการ ก็ได้ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงได้มียศบันดา
ศักดิตามผู้ใหญ่ผู้น้อย จึงคิดถึงพระเดชพระคุณ ประกาศบอกกล่าว
กรมการแลราษฎร วันอังคาร เดือนสิบเอ็ด แรมสามค่ำ เวลาเช้า
ให้ผู้ว่าราชการเมืองกรมการผู้มีบันดาศักดิปฏิบัติพระสงฆ์ เวลาบ่าย
นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์ตั้งเครื่องบูชา เวลาค่ำให้แขวน
โคมตามน่าตึกน่าเรือนน่าโรงน่าแพ แลคิดให้มีการเล่นต่าง ๆ ตามมี
ในพื้นบ้านพื้นเมือง แลในบ้านเรือนราษฎรนั้นให้แขวนโคมตามน่า
บ้าน แลแถวตลาดทุกย่านบลตามคนที่ยินดีเห็นแก่พระบารมี คิดถึง
พระเดชพระคุณจะยอมทำตามสั่งแลชักชวนนั้น การที่ท่านเศนาบดี
ข้าทูลถอองฯ พร้อมใจกันคิดถึงพระเดชพระคุณดังนี้แล้ว บอกข่าว
บ่าวร้องชักชวนคนทั้งปวง ในกรุงนอกกรุงให้ทำการมงคลเฉลิม
พระชนมพรรษา ฉลองพระเดชพระคุณพร้อมกันดังนี้ ก็ด้วยเข้าใจ
ว่าคนเปนอันมากได้พึ่งพระบารมีพระเดชพระคุณ ได้ความสุขบาย
ความเจริญมานานก็คงจะคิดถึงพระเดชพระคุณมากด้วยกัน แต่ถ้าผู้
ใดจะเกียจคร้านฤาคิดว่ายากจนขัดสน จนน้ำมันตามตะเกียงแม้นใน
เวลาเดียวก็เสียดาย ฤาเห็นว่ามีเหตุการอะไรอื่น ๆ เปนที่ไม่สบาย
สดวกใจจะไม่ทำก็แล้วไป ไม่ได้ตกทอดถะเกณฑ์เร่งรัดให้ทำตอก
ตามแต่ใจคนทั้งปวง ไม่ถือเอาเปนความผิด ด้วยความคิดต่าง ๆ กัน

TUDC 29/04/2564

ซึ่งประกาศมานี้เปนแต่ชักชวนผู้คิดถึงพระเดชพระคุณที่ภอใจจะทำให้ทำคล้ายกันในวันเดียวกัน คือวันอังคาร เดือนสิบเอ็ด แรมสามค่ำ ปีชวดฉศกนี้ แต่ถ้าราษฎรข้าเจ้าบ่าวนาย ฤๅถูกค้าต่างประเทศ จีนแขกฝรั่งเหล่าใดพวกใดไม่ยินดีทำตาม เพราะถือว่ายากจนขัดสนกีดี ฤๅโดยจะว่าหยาบช้านินทา ไม่นับถือพระบารมีพระเดชพระคุณ อย่างใดใดก็ดี อย่าให้ผู้ตำเร็จราชการเมืองกรมการนายบ้านกำนันนายอำเภอผู้ใดผู้หนึ่งเกาะกุมมาคิดจำทำโทษว่ากล่าวอะไรเลย เพราะปากคนเจรจาหยาบช้าไปตามวาจาตามใจก็ไม่ทรงถือโทษ ความพ้องหยาบช้าโปรดยกเสียพ้นมาแล้ว ต่อพวกใดม่วสุมคุมพักพวกเข้าขัดแข็งต่อการแผ่นดิน ฤๅก่อเหตุให้คนดื้นไปผิด ๆ ประหลาด ๆ ต่าง ๆ จึงให้ผู้รักษาเมืองกรมการนายบ้านกำนันนายอำเภอเอาใจใส่ไว้ให้รู้ตัวท่วงที แลมีใบบอกมายังฤๅกขุนณศาลา ฤๅกราบเรียนเปนความเงียบ ๆ มาแต่ ๆ พณ ๆ ผู้ว่าราชการปากใต้ฝ่ายเหนือนั้น ๆ ให้ทราบ แล้วพึงทำตามบัญชาสั่ง ครั้นถ้าผู้ตำเร็จราชการเมืองกรมการ ได้จัดการทำบุญบูชาเฉลิมพระชนม์พรรษาเสร็จแล้ว ให้บอกถวายพระราชกุศลมาให้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลี ฯ

ประกาศมาณวันศุกร เดือนสิบ ขึ้นเก้าค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ เปนวันที่ ๔๘๖๗ ในราชกาลประจุบันนี้ ฯ

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ด้วยมีผู้กราบทูลเรื่องอัฐปลอม

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสั่งหนาทให้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายในให้ทราบทั่วกัน เดียวนมีผู้พูดผู้กราบทูลว่ามีคนทำอัฐปลอม ว่ามากหลายปากทั้งข้างน่าข้างใน รับสั่งเรียกเอาจะทอดพระเนตรก็ชักกันไปโยนกันมาว่าอยู่ทนั้นอยู่ทน คนนเอาไว้คนนั้นเอาไว้ ทำหายเสียแล้วหลายเรื่องหลายพวกแล้ว พูดแต่ปากเปล่าทั้งนั้น รับสั่งเรียกเอาจะทอดพระเนตรก็ไม่ได้สักอันหนึ่ง มีผู้เอาเข้ามาถวายรายหนึ่งสองอัฐว่าอัฐปลอม ทรงพิเคราะห์ก็เห็นว่าไม่ใช่อัฐปลอมเปนอัฐแท้ แต่ตีพิมพ์ไม่ถนัดพลัดพลาดหลงปนไป ก็บัดนี้ถ้าใครได้อัฐปลอมเปนข้าราชการก็ดี ราษฎรก็ดี ให้เอามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายทอดพระเนตร ถ้าทรงเห็นว่าเปนอัฐปลอมแท้จะพระราชทานรางวัลแก่ผู้เอาเข้ามาถวาย แต่ถ้าจะเอาแผ่นตะกั่วมาลายอย่างอื่นไม่คล้ายกับอัฐหลวงจนเปนที่สงไสยมาถวาย ไม่ได้รางวัล คำที่ว่ามีผู้ทำอัฐปลอมได้นั้นก็ดังจะออกจากปากของคนที่รับสั่นบนพวกอ้ายสันศิริไกรลาศ อ้ายสุดสุทธกระสาปน์ ถ้าใครๆมีเบี้ยมากอยากใช้เบี้ย จะออกเที่ยวพูดเที่ยวว่าให้คนซื้อขายหายนับถืออัฐเสีย จะได้กลับใช้เบี้ย จะได้เลิกโรงกระสาปน์ ผู้พึงอย่าเชื่อนัก ถ้าใครได้อัฐปลอมไว้ให้เอามาทูลเกล้าฯถวาย จะพระราชทานรางวัลให้ได้กว่าไรมากกว่าเอาอัฐแท้มาขึ้นเอาเงิน เพราะรับสั่งเรียกจะทอดพระเนตร

TUDC 29/04/2564

หลายรายมาแล้ว เปนแต่พูดกันอึงไปเปล่าทั้งนั้น ฯ เมื่อเดือน ๘ ล่วงมาแล้ว พระอินทราธิบดีศรีราชรองเมืองจับจีนทำดิบุกมาได้ทั้งเครื่องมือ ก็ในเครื่องมือเหล่านั้นมีพิมพ์สิลาคู่หนึ่ง และเลียนรูปเบี้ยอัฐ มีผู้นำพิมพ์นั้นถวายทอดพระเนตร ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าจีนนั้นอุตริทำไปอย่างนั้นเอง ซึ่งจะหล่อด้วยพิมพ์นั้นเห็นจะไม่ได้ การซึ่งพระราชดำริห์ดังนี้ เพราะทรงสันทัดชัดเจนในการหล่อพิมพ์หนังสือมาแต่ก่อน แต่ยังมีผู้สงไสยเปนอันมากว่าจีนผู้นั้นทำอัฐปลอมได้ จึ่งได้มีพระบรมราชโองการดำรัสให้จีนนั้นรับพิมพ์นั้นไปหล่อให้เปนอัฐปลอมขึ้นให้ได้ ถ้าหล่อขึ้นได้จะยกพระราชอาญาให้ ถ้าหล่อไม่ได้จะลงพระราชอาญาเฆี่ยนเร่งให้หล่อจงได้ แล้วจะเอาตัวส่งเข้าคุกตามโทษคนทำเงินแดงเงินตะกั่วปลอม จีนนั้นก็อยากพ้นโทษนั่งหล่อวันยังค่ำ ก็ไม่เปนอัฐบริบูรณ์ได้สักอันหนึ่ง เปนแต่ขาด ๆ วิน ๆ ไป จีนนั้นก็สารภาพว่าเปนของพึ่งริทำขึ้น ยังหาได้เคยหล่อไม่ ได้ให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยนเร่งให้หล่อเปนอัฐขึ้นให้ได้ จีนนั้นก็พยายามหล่ออยู่วันยังค่ำ จนสิลาพิมพ์นั้นร้อนหนักแตกหักไป ก็ไม่เปนอัฐขึ้น ด้วยเหตุนี้กระมัง มีผู้ตื่นฦๅพูดอื้ออึงไป ครั้นไล่จะเอาจริงเข้า การถึงสองเดือนสามเดือนมาแล้ว ก็ยังไม่ได้อัฐที่เห็นว่าเปนปลอม ก็อัฐแท้ที่ราษฎรได้ไปนั้น ถ้าเห็นว่าเก่าไปไม่ชอบใจ จะมาเปลี่ยนเอาอัฐใหม่ ๆ ไปใช้ก็ได้ จะมาขึ้นเอาเงินไปใช้ก็ได้ ตามพิกัดในประกาศเก่าทุกอย่างทุกประการ ไม่ขัดขวางเปลี่ยนแปลงอะไร

ประกาศมาณวันศุกร เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสามค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๔๙๓๐ ในรัชกาลประจุบันนี้

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เงินแปปลอมโปรดให้มาเปลี่ยนเงินดีไป

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลกงสุดต่างประเทศซึ่งมิยศใหญ่ แลสามัญ แลถือค้าวานิชในประเทศ นอกประเทศให้ทราบทั่วกันว่า เดี๋ยวนี้มีคนเปนอันมาก คือกันว่าเงินตราแปแลเงินเหรียญบาทในกรุงเทพมหานครนี้) มีผู้ปลอมทำได้เหมือน เพราะเงินจำพวกนี้เปนอย่างใหม่ ถือค้าวานิชชาวบ้านชาวเมืองที่ไม่รู้เคยใช้ ได้ยินอะไรก็นึกสงสัยเหลือไปได้ง่ายๆ จะขอแจ้งความจริงมาให้รู้ ตั้งแต่ใช้เงินบาทแบนแลเงินแบมา มีผู้เอาเงินปลอมมาร้อง ๕ ราย (๑) รายหนึ่งเมื่อเดือน ๗ ปีชวดฉศกนี้ ขุนอินทรพิจตรเจ้ากรมช่างหล่อได้เงินสลึงปลอมมาสลึงหนึ่ง ทอดพระเนตรเห็นว่าเงินสลึงนี้ผู้ทำเห็นจะเอาเงินแปสลึงหลวงไปอัดด้วยดินเหนียวในกระบอกไม้ไผ่ลายตราทั้งสองน่าได้แล้ว ผ่าชักเงินออกเสียแล้วประกับเข้า เอาทองแดงหล่อแล้วตัดริมให้กลมแล้วจึงเอาไปแช่เงินให้ผิวเปนเงิน เมื่อเผาไฟเข้าเงินที่แช่หายไปก็เปนทองแดงด้วน ผสมดีบุกบ้าง ไม่มีเนื้อเงินปนมากเหมือนเงินแดงพอดวงดูก็ง่าย เพราะผิวเงินแช่ผิดกับเงินจริง แลผิวหล่อไม่เกลี้ยงเหมือนกับเงินตีพิมพ์ ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าของทำด้วยหล่อเอาเช่นนี้ จะไม่ทำได้มากสักเท่าใดนักดอก เปนแต่ผู้ทำรังแกทำก็ทำไป ทำขึ้นแล้วก็ใช้ลองดู ของก็พลัดมา ถ้าจะทำเข้า

TUDC 29/04/2564

จริง เห็นจะไม่มีกำไรนักดอก ก็จะเลิกไปเอง ครั้นมาเมื่อเดือนสิบ-สองข้างขึ้นนี้ มีผู้เอาเงินบาทปลอมมาร้องสามราย (๒) รายหนึ่งหลวงนาวาเกณิกรจับมาส่งบาทหนึ่ง เงินบาทนั้นทอดพระเนตรก็เห็นว่าเปนของหล่อด้วยทองแดง ผสมดีบุก แล้ว แช่เงิน เหมือนกับเงินสลึงที่ขุนอินทรวิจิตรจับส่งมาเปนฝีมือเดียวกัน สัณฐานก็ย่อมกว่าเงินเหรียนบาทน้อยหนึ่ง เพราะพิมพ์ดินที่หล่อถูกไฟสุกชักหดเข้า (๓) อีกรายหนึ่งพระยาบุรุศรัตนราชพัลลภได้มาแต่โรงกงสีโป เหรียนนั้นเปนเหรียนหล่อด้วยดีบุกล้วน ศรีดำๆลายเลือนๆ แต่ตราเปนตราเงินบาท เนื้อก็เปนดีบุกแท้ ไม่ได้เจือทองแดงเหมือนเบี้ยอัฐ ทรงพิเคราะห์เห็นว่าเหรียนนั้นก็เปนฝีมือเดียวกันกับผู้ที่ทำเหรียนทองแดงแช่เงิน ชรอยจะทำเหมือนเหรียญทองแดงแช่เงิน หล่อไม่ใคร่จะได้เสียไปมาก จึ่งย้ายมาหล่อด้วยดีบุก แล้วเกลือกปรอดฤๅอย่างไรภอให้ขาวคล้ายเงิน แล้วก็เอาซับซ้อนเข้ากับเงินเหรียนบาทแท้ใช้ไป (๔) อีกรายหนึ่งห้างเรมิกุมปนีฝรั่งเสศจับส่งขึ้นมาเหรียนหนึ่ง เหรียนนั้นเนื้อเงินก็บริสุทธิ์เหมือนเงินเหรียนบาทไม่เปนเงินแดง ชั่งน้ำหนักก็เต็มบาท แต่ตราตีพลัดพลาดอยู่ไม่สู้ดี ก็เหรียนบาทนี้มิใช่ของทำปลอมของคลังแท้ เปนแต่เจ้าพนักงานผู้เลือก เมื่อเวลาตีพิมพ์หลงตาไปไม่ได้คัดออกเสีย นายห้างได้ฟังคำฤๅก็ตื่นฤๅ เห็นว่าแปลกตาน้อยหนึ่งก็จับมา (๕) อีกรายหนึ่งพระยาบุรุศรัตนราชพัลลภได้มาส่งอีกเหรียนหนึ่ง เหรียนนั้นเปนเหรียนหล่อด้วยทองแดง ทรงพิเคราะห์เห็นว่าเหรียนนั้นก็เปนฝีมือเดียวกันกับผู้ที่ทำเหรียนทองแดงแช่เงิน เหมือนกับเงินเหรียนทองแดงแช่เงินที่หลวงนาวา-

TUDC 29/04/2564

เกณิกรจับส่งมา (๖) อีกรายหนึ่งพระไชยยศสมบัติจับได้ แต่เงินอากรส่วนมีผู้มาส่ง เหรียนนั้นก็เปนของทำผิดเดียวกันกับเหรียนที่หลวงนาวาเกณิกรได้มาส่ง เงินปลอมที่ทำด้วยหล่อทองแดง หล่อดีบุกดังว่าแล้วนั้น ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าจะมีน้อยคอกไม่มากนัก แล้วก็ดูง่ายกว่าเงินแดงตราบาท เพราะฉนั้นประกาศมาแก่ข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน แลทวยราษฎรถูกค้าในประเทศนอกประเทศทั่วปวงให้ทราบเปนแน่ว่า ตั้งแต่นี้ไปตลอด ๕ เดือนในปีชวดฉศกนี้ ใครพบเงินปลอมที่เปนดีบุกหล่อดังว่านี้ก็ดี เปนทองแดงดังว่านี้ก็ดี ฤๅเปนเงินปนทองแดงทองขาวอะไร ๆ ก็ดี บันดาที่เลียนทำตามเงินเหรียนบาทเงินแปหลวงครั้งนี้แล้ว ใครเลือกได้ใครพบก็ให้เอามาส่งต่อเจ้าพนักงานที่น่าพระที่นั่งสุทไธยสวรีย ถ้าเปนทองแดงทองเหลืองหล่อแช่เงิน ฤๅเงินปนทองแดง ก็จะพระราชทานเงินที่เปลี่ยนให้บาทต่อบาท สลึงต่อสลึง เฟื้องต่อเฟื้อง เปนรางวัล แต่ถ้าเปนดีบุกหล่อจะพระราชทานรางวัลแต่ ๑๐ อัฐ ๓๒ อัฐแก่ผู้เอามาถวายเพราะเหม่นเหม่นัก ผู้รับไว้ก็โง่เขลานัก ถ้ามผู้เอาเปยอัฐไปบอกว่าเงินบาทจะเชื่อฤๅ? ๗ การที่ประกาศนี้ ให้เปนไปในภาย ๕ เดือน ในปีชวดฉศกนี้ ถึงเสียพระราชทรัพย์ไปก็ไม่ทรงเสียดาย เพราะบันฝนแถงเข้าแพงผู้ที่จับเงินปลอมมาถวาย จะได้เงินดีไปซื้อเข้ากิน ถ้าถึงคนที่ทำปลอมจะทำได้เร็วเท่าไร เงินปลอมจะมีเท่าไรจะได้รู้ ขอท่านทั้งปวงที่พบเงินปลอมอย่าได้คิดเก็บไว้ ใช้แก้ตัวตั้งพวกเก็บเงินแดงไว้เสีย ก็เมื่อเงินเหรียนปลอมได้เข้ามามาก แลเวลาพ้นกำหนด ๕ เดือน

TUDC 29/04/2564

แล้ว จะทรงแจกจ่ายไปเปนตัวอย่างในที่ลูกค้าใหญ่ ๆ แลนายบ่อน แลเจ้าภาษี นายอากรที่รับเงินมาก ๆ สำหรับ เทียบเลือกเงินดี เงินแดง โดยจะมีผู้ทำปลอมต่อไปมีผู้รู้จักเสียมากด้วยกันแล้ว ก็จะใช้ฝืดเคือง เข้าก็จะเลิกไปเอง กำลังตาดูภอจะรู้ดอกอย่าเพ่อตื่นไป ผู้จะทำเงินเหรียนปลอมยากกว่าทำเงินพดด้วงปลอม เงินพดด้วงปลอมก็มีผู้ทำมานาน ถึงกระนั้นก็ไม่มากนัก ในบ้านเมืองเงินที่เผาส่งพระคลัง ๑๐๐ ชั่งจะจับแดงได้อย่างมากทีเดียวก็เพียง ๑๐ บาท ๓ ตำลึงลงมา ไม่มากนัก ถึงเงินเหรียนที่ชาวนอกประเทศเอามาแลก ก็จับเงินปลอมได้บ้างคล้ายๆกัน อย่าเพ่อพากันตื่นตกใจไป ๆ แต่ยังมีเงินเหรียนบาท แลกึ่งบาท แลสลึง แลเฟื้อง อีกจำพวกหนึ่ง ผิดกับของที่ทำในครั้งนี้อยู่บ้าง เงินจำพวกนั้นเปนของทำไว้นานแต่ปีมเสงนพศก ปีมเมียสัมฤทธิศก เงินจำพวกนั้นทำด้วยเครื่องมืออย่างหนึ่ง ตราอย่างหนึ่ง ทำได้แต่วันละเล็กละน้อยไม่มากนัก ได้ทำเปนเงินเหรียนบาทชั้น ๓๐ ชั่ง เปนเงินย่อย ๑๐ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ทองพัดดึงส์บ้าง ครั้นทำขึ้นลองดูแล้วเห็นว่าทำไปจะไม่ภอใช้ จึงได้คิดทำเสียอย่างใหม่เช่นทำอยู่ในกาลบัดนี้ ๆ เงินทองซึ่งทำครั้งก่อนนั้น ตราผิดกับของที่ทำครั้งนี้อยู่บ้างเล็กน้อยในกระบวนลายดอกไม้ แลฟันจักร แลกระจัง ค่างเงินก็มีแร่ละเอียด น้ำเงินต่ำกว่าเงินครั้งนี้ คล้ายกับเงินบาท แลเขื่องกว่าบางกว่าเงินเหรียนบาทสำรับใหม่น้อยหนึ่ง แต่น้ำหนักเท่ากันเงินเหรียนทองเหรียนแปจำพวกนั้น ได้ทรงแจกจ่ายพระราชทานแก่ผู้มีชื่อนั้น ๆ ไปบ้าง ทิ้งทานแก่ราษฎรไปบ้างนานแล้ว

TUDC 29/04/2564

ก่อนแต่ตั้งโรงจักรครั้งนี้ เงินทองพวกนั้นใครได้ไว้ ถ้าสงไสย จะเก็บไว้ดูเล่นก็ตาม ฤๅเห็นว่าเปนที่สงไสยเพราะตราผิดอย่างก็ให้เอามาขอแลกต่อเจ้าพนักงาน ก็จะเอาทองพัศดึงส์ แลเงินบาทเงินกึ่งบาทซึ่งทำใหม่ใช้อยู่มากในครั้งนี้เปลี่ยนให้ อย่ารีตกสงไสยเลย เงินทองพวกนั้นเปนเนื้อดีหมดไม่ใช่ของแดงของปลอม อนึ่งเงินเหรียนบาทที่ทำในโรงจักรครั้งนี้ ฝีมือแรกทำพลัดๆไพล่ๆไม่สู้ดีเหมือนกับเงินเหรียนบาทใหม่ ๆ มีอยู่บ้าง ลางทีปลายยอดมงกุฎกับหลังช้างเฉียงกันอยู่ก็มี ก็เงินเหรียนบาทของผู้ใดมีถ้าสงไสยว่าเปนเหรียนปลอม ก็ให้เอามาให้เจ้าพนักงานดู ที่น่าพระที่นั่งสุทไธยสวริย์ จะไม่เรียกเอาค่าตาดู ถ้าสงไสยอยู่ไม่หาย จะให้เผาให้ดูก็จะยอมเผาให้แต่จะต้องเรียกค่าเผาตามธรรมเนียมเพราะเจ้าพนักงานเหนื่อยแรงมาก แลเสียถ่านด้วย เงินเหรียนบาทที่ต้องสงไสย ถ้าเจ้าของจะไปคัดไปเชือดฤๅจะเผาเองก็ได้ แต่ถ้าทำยับเยินจนขาดวิ่นหลุดไปแล้ว จะมาเปลี่ยนเอาเงินดี จะต้องให้๓เหรียน๕ บาท เหมือนเงินเหรียนแลเงินอื่น ๆ เพราะจะต้องยุบทำใหม่แต่เงินที่ดีตราผิดเชิงแลไม่สู้ชัดเรียบร้อย ความผิดนั้นเปนของพนักงานผู้ทำ จะมาแลกเอาเงินดีไปใช้ได้ ไม่คิดเอาเหมือนเงินตาย

ประกาศมาณวันเสาร์ เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีชวดฉศกศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๔๙๓๓ ในรัชกาลประจุบันนี้ ฯะ

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เพิ่มเติมทำอัฐโสฬศอ่อนแลบางไป

มีพระบรมราชโองการดำรัศสั่ง ให้ประกาศเพิ่มเติมมาด้วยเรื่องข่าวฦๅว่าอัฐปลอมนั้น มีเหตุอยู่อย่างหนึ่งที่คนจะสงไสยจึงฦๅกันกระมัง เบี้ยอัฐเบี้ยโสฬศ แต่แรกทำนั้นดิบุกเจือทองแดงเข้าให้แขงชั่งละบาท ทำไปเปนอันมาก ดิบุกที่ทำอัฐแลโสฬศครั้งนั้นแผ่ด้วยหีบอย่างแผ่เงินทำเงินเหรียน ครั้นภายหลังมาในต้นปีชวดฉศกนี้ ห้างเมืองสิงคโปร์แลห้างเมืองจีนล้มไปหลายห้าง ลูกค้าไม่มีที่แลกเปลี่ยนเงินเหรียนด้วยใช้บิลซื้อสิ่งของ ก็เอาเงินเหรียนเข้ามามากนัก แล้วขอแลกเงินบาทไปใช้ในกรุงเทพฯ นี้เงินเหรียนมากคั่งค้างอยู่ ต้องทำเงินบาทให้ลูกค้าต่างประเทศแลกเจ็ดวัน ๔๐๐ ชั่ง แลใช้ราชการจ่ายการ แลแจกเบี้ยหวัดด้วย การต้องทำเงินอยู่เปนนิตย์ ไม่มีช่องที่จะหีบแผ่ดิบุกทำอัฐแลโสฬศ การดิบุกหยุดมาหลายเดือน ผู้ต้องการอัฐใช้รองหามากเร่งให้ทำ จึงทรงพระราชดำริห์แล้วดำรัศสั่งให้จีนช่างดิบุกหลอมดิบุกแล้วทับด้วยสิลา รองกระดาษทำเปนแผ่นแล้วตัดเปนแผ่นกรมมาตีตราเปนเบี้ยอัฐลองดู ก็เห็นว่าคงใช้ได้เหมือนกัน แต่จีนช่างดิบุกเมื่อหลอมดิบุกที่เข้าทองแดงมาก ก็ว่าร้อนนัก เกิดเพลิงไหม้กระดาษซึ่งรองน่าสิลาทับตามเคย อย่างจีนนั้นเสียทำไม่ได้ จึงขอเจือเนื้อดิบุกมากขึ้นกว่าแต่ก่อนให้เนื้ออ่อนเข้า จึงโปรดให้ทำตามจีนว่า ด้วยเหตุที่เนื้อดิบุกอ่อนไปกว่าแต่ก่อน จักรตีตราถดแรง

TUDC 29/04/2564

ยยู่อย่างเดิม ถายในแผ่นเบี้ยอัฐก็เส้นเข็องไปสักน้อย เนื้อเบี้ยอัฐ
นั้นก็บางไปกว่าแต่ก่อนสักน้อย แลเบี้ยอัฐที่ทำครั้งหลังนี้ก็อ่อนไป
กว่าแต่ก่อนสักน้อย แต่ผู้ดูไม่ทราบความนี้สังเกตได้บ้าง ก็สงไสย
ไปว่ามีผู้ปลอมทำกระมัง เบี้ยอัฐที่อ่อนแลบางไปได้ทำจำหน่ายไปแล้ว
๕๐๐๐ เศษไม่มากนัก บัดนี้ได้คิดจัดการทำให้ดีขึ้นกว่าเบี้ยอัฐแข็ง
ขึ้นเหมือนอย่างเดิมแล้ว แต่ทำได้วันหนึ่งน้อยไปกว่าแต่ก่อน เพราะ
ต้องหยุดทำเงินอยู่เปลืองเวลา เบี้ยอัฐแลโสพศครั้งก่อนที่แข็งนั้นก็ดี
เบี้ยอัฐแลโสพศใหม่นี้เนื้ออ่อนบางก็ดี โปรดให้ใช้ได้เหมือนกัน ถ้า
ตราหลวงยังมีอยู่แล้ว แลไม่ได้ตัดแลเจาะให้ขาดให้ทลุแล้ว ผู้ใดไว้
จะเอามาขึ้นเอาเงินหลวงไปแต่พระองค์ก็ได้เหมือนกัน ถ้าใช้สักหรอ
ไปบ้างก็คงรับแลก จะแลกเอาอัฐใหม่ไปใช้ก็ได้ จะขึ้นเงินก็ได้
ถ้าเห็นว่าตราหลวงซึ่งปิดด้วยจีหรแล้วใช้ได้หมด ต่อเป็นแผ่นหลอม
แลตราผิดไปจึงจะเป็นของปลอม ถึงกระนั้นใครรับให้เอามายื่นให้ทูล
เกล้า ฯ ถวายทอดพระเนตร จะพระราชทานรางวัล จะได้รู้จักผู้มอดน
ปลอม แต่ซึ่งหนาแลบางกว่ากัน แลอ่อนแข็งกว่ากันนั้น เป็นของทำ
ไปแต่ในหลวงทั้งสองอย่าง ตราเดียวกันแท้ใช้ได้เหมือนกันอย่าสง-
ไสยเลย ถ้าผู้ใดได้เบี้ยอัฐบางที่อ่อนไม่ชอบใจ จะเอามาเปลี่ยนเอา
ที่หนาแข็งซึ่งแก้ไขทำใหม่ก็จะให้เปลี่ยน แต่เห็นว่าไม่กะไรนักดอก
ใช้ได้เหมือนกัน ต่อสักหรอบแบนไปตราเหลืออยู่ก็อเห็น จึงเอามา
เปลี่ยนเถิด ถ้าไม่ขาดวิ่นเป็นรอยตัดฤาเจาะทลุแล้ว จะรับให้แลกไป
ทุกเมอ

TUDC 29/04/2564

ประกาศมาณวันอาทิตย์ เดือนสิบสอง ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๔๙๓๒ ในรัชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

ราคาเข้า

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งในกรุงนอกกรุง ว่าปีนี้ฝนแล้งน้ำน้อย ราษฎรตื่นกันซื้อขายเข้าราคาแพง ตามใจผู้มีเข้าหยากได้เงิน ผู้กลัวอดหยากซื้อเข้าไว้ ก็การเรื่องนี้ในพระเจ้าแผ่นดินไม่ขัดขวางอะไร โปรดให้ตามแต่ใจราษฎรจะซื้อขายกัน ไม่ได้ห้ามปรามพิกัดกดราคาคุมเหงอย่างหนึ่งอย่างใด ถ้ามีผู้ใดไปอ้างรับสั่งวังหลวงก็ดี วังน่าก็ดี ว่าพิกัดราคาเข้าห้ามไม่ให้ขายแพงขู่เขนผู้ขายเข้า ก็อย่าได้เชื่อเลย ให้จับตัวมาส่งกรมพระนครบาลโดยมีพวกพ้องไปมากจับไม่ได้ ให้รู้จักหน้ารู้จักชื่อไว้แล้วมาฟ้องจะทำโทษให้

ประกาศมาวันพฤหัศบดี เดือนสิบสอง แรมสี่ค่ำ ปีชวดฉศก

ประกาศฉบับนี้ลงวันเดือนปีไม่ตรงกับหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๗ คือในหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๗ ลงวันประกาศว่า "ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก" ซึ่งผิดกันไปคนละปี แต่แท้ที่จริงก็เปนประกาศฉบับเดียวกันนั้นเอง (ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๗ หน้า ๒๓)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

พระราชทานพระบรมราโชวาทเตือนสติแก่ผู้ซื้อเข้าขายเข้า

มีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดพระราชทานโอวาทความสั่งสอนเตือนสติแก่ผู้ซื้อเข้าขายเข้าทั้งปวง เพราะผู้ซื้อก็คนซื้อนัก เพราะผู้ขายก็คนโก่งราคามัก จึงวุ่นไปต่าง ๆ ผู้ซื้อนั้นหากินด้วยการอันแลผู้อาไศรยบ้านเรือนท่านผู้อื่นอยู่ ไม่มีที่ไว้เข้าเปนยุ้งฉางสะสมไว้ ต้องถูกค้าขาวเรือแพแลผู้อาไศรยวังเจ้าบ้านขุนนางแลอื่น ๆ พวกนี้ยามเมื่อราคาเข้าเปนปรกติก็ซื้อเข้าสำรับกิน แต่ลูกค้าขาวเรือขาวบกทั้งนั้นทุกเรือเลกแลหาบเข้าสำรองขายถึงที่อยู่ของตัว ไม่ได้ไปเที่ยวซื้อหาไกล ๆ ห่างที่อยู่ของตัวเลย ก็บังเอิญฝนแล้ง นาไม่สู้มีฝน คนก็ตื่นกันกลัวเข้าจะแพงชิงกันซื้อเข้ามาก ผู้ขายเข้าหยากได้เงินมาก เห็นเปนครั้งเปนคราวที่จะโก่งราคาสูงได้แล้วก็ขึ้นราคาไป ที่จริงนั้นเข้าที่ยังมีหลังก็ยังเหลืออยู่มาก ถ้าเขาม้อยแล้วผู้ขายก็กลัวจะอด ที่ไหนจะขายให้เพราะหยากได้เงินจึงขาย แต่เพราะตื่นกันซื้อมากมาย หยากได้เงินมากก็ขึ้นราคาไป ก็ฝ่ายผู้ซื้อหยากซื้อแต่ถูกก็คิดไปตามใจเปนพาล หยากจะให้ผู้มีอำนาจไปคุมเหงข่มขู่ขืนใจให้ผู้ขาย ๆ แต่ราคาต่ำ ๆ ก็ชั่งจะให้ทำอย่างนั้นไม่ควร เมื่อเปนดังนั้นผู้มีเข้าอยู่กลัวจะถูกข่มขู่ขืนใจให้ขายราคาต่ำ ก็จะพากันกักเข้าเสีย ผู้ที่ไม่มีเข้าไม่มีที่จะมีพากันอดฤๅ? เมื่อยิดแล้วจะมาร้องให้ผู้มีอำนาจที่ตัวขอให้

TUDC 29/04/2564

ข่มขู่ขายเข้าให้ขายแต่ถูกนั้น ให้ไปเที่ยวตันปล้นแย่งเจ้าของเข้ามาแจกให้ตัวฤา? ผู้มีอำนาจมีบุญไม่ควรจะเปนฆ่าศึกแก่ผู้หาความผิดมิได้ เพราะฉนั้นจึงสั่งสอนมาว่า ผู้ที่จะซื้อเข้าจะซื้อง่ายๆอยู่อย่างก่อนๆ ไม่คิดมันผ่อนด้วยความอดสำหบ้าง ผู้ขายเขาก็คงจะขึ้นราคาสูงไป ก็ถ้ามาขึ้นราคาสูงแล้วอย่าพากันตีนซื้อ ถึงถึงจะไม่มีเข้ากินก็อดสำไปไกลๆน้อยหนึ่ง คืออย่าซื้อแต่พวกเร่ขาย ไปซื้อซื้อขอบันเอาแต่โรงสี โรงไรขายแพงเหมือนกับพวกเร่ขายก็อย่าซื้อ โรงไรขายถูกลงมาน้อยหนึ่งจึงซื้อ พวกเร่ขายฤาโรงไรที่ขายแพงเมื่อไม่มีผู้ซื้อฤาผู้ซื้อน้อยไป ทนไม่ได้ก็จะลดราคาลงมาเอง ไม่ต้องข่มขู่ดอก อย่างหนึ่งแต่ก่อนเมื่อมีโรงสีเข้าสารขายยังน้อยอยู่ ตามบ้านเรือนต่างๆจนในพระบรมมหาราชวังแลพระบวรราชวัง ก็มีกระเดื่องแลครกตำเข้าแทบทุกเย่าทุกเรือน กลางวันฤาบ่ายแล้วนายก็ใช้ให้ข้าวตำ ครกละสากบ้างสองสากบ้าง แล้วก็ผัดเปนเข้าสารกรอกม่อที่เดียว เห็นเปนดังนี้มาแต่ก่อนนาน ก็เดียวนี้เพราะโรงสีเข้ามีขึ้นมาก ครกสากกระเดื่องจึงสาบสูญไป เหมือนกับหีบแลในบันพ่ายแต่กหีบผ้า ก็เมื่อชาวต่างประเทศเอาผ้ามาขายเอาด้ายมาขึ้นหน่ายมาก จนราคาถูกไปกว่าด้ายทบนผ้าที่ทอในเมืองนี้ การหีบพ่ายตีพ่ายมันพ่ายทุกหนทุกแห่งก็อันตรธานหายไป ยังมีอยู่บ้างแต่หอผ้าก็เอาด้ายเมืองนอกมาทอ ฯ

ก็ในกาลบัดนี้พวกที่ล่องเข้าเปลือกแจวงครุงเก่ามาขาย แต่มาส่งโรงสีแลบ้านผู้มียุ้งฉางโดยมาก คนที่คับแคบเล็กน้อยแต่ก่อนเคยตำเข้ากินแทบทุกเวลา ก็ไม่มีใครตำเข้ากิน ถากันตีนซื้อเข้าสารร่ำไป

TUDC 29/04/2564

ก็เปนเหตุให้ผู้ขายเข้าได้ใจกำเริบโก่งราคาไป ก็ถ้าแม้นผู้ไม่ซื้อราคาแพงหาครกหาสากขึ้นอย่างก่อนให้หลายแห่ง แลไปขอซื้อขอปันเข้าเปลือกจากเรือเข้า ฤๅไปซื้อมาจากชาวนาใกล้ฤๅไกลตามแต่จะไปได้ ถึงจะยากลำบากก็อุสาหทนเอาน้อยหนึ่ง ไปซื้อเอาเข้าเปลือกมาเก็บไว้ในเย่าในเรือนภอตำกินไปในเดือนหนึ่งสองเดือน ผ่อนผันไปจนให้คนขายเห็นว่าไม่สู้ตื่นซื้อแล้ว ราคาเข้าก็จะค่อยลดลง ถ้าผู้ซื้อเข้ากินฟังคำสั่งสอนนี้ อุสาหทำตามบ้างหลาย ๆ ราย ผู้ขายก็เหนจะโก่งราคาขายไปไม่ได้ดอก ก็จะเอากำไรแต่น้อย เข้าต้องลดราคาลงมาเอง อันนี้เปนโอวาทสั่งสอนแก่ผู้ซื้อเข้า ฯะ

ฝ่ายผู้ขายเข้านั้น ก็จงฟังคำสั่งสอนบ้าง การที่ฝนแล้งในปีชวดฉศกนี้ทั้งปีก็เปนครั้งเปนคราวอยู่ ที่คนจะตื่นซื้อเข้าด้วยราคาแพงไปจนเหนฝนปีใหม่ ผู้ขายเข้าในแผ่นดินประจุบันนี้ ทั้งชาวนาแลชาวล่องเข้าขาย แลชาวโรงสี แลพวกบันทุกเข้าสารไปเที่ยวเร่ขาย ก็ได้เงินทองมีกำไรมากมายมากกว่าแผ่นดินก่อน ที่เปนนี่เปนสินแต่ก่อนก็หลุดไปมากหลายรายรู้อยู่ด้วยกัน คนทั้งบ้านทั้งเมืองก็สำคัญว่าพวกขายเข้ามั่งมีทรัพย์สมบัติกว่าแต่ก่อน ก็ครั้งนี้จะภากันตื่นโก่งราคาเข้าให้สูงมากนักไป ผู้ซื้อที่เปนคนซื่อ ๆ มีทรัพย์สมบัติอยู่บ้างไม่มีเข้ากินก็จะซื้อไปได้ แต่ผู้ที่ยากจนเข็ญใจไม่มีเงินจะซื้อแพง ๆ แลใจเปนพาลก็มีเปนอันมาก ถึงจนถึงยากก็คงต้องกินเข้า ก็เมื่อไม่มีเข้าจะกินไม่มีเงินจะซื้อเข้ากิน ก็จะภากันเปนโจรเปนผู้ร้ายประพฤติการผิด ๆ วุ่นวายไปต่าง ๆ ก็เมื่อผู้ขายเข้าแลเจ้าของเข้าที่มีเข้าอยู่ฤๅที่เขารู้ว่ามีทรัพย์อยู่ ฤๅได้เงินไปมากอยู่ในที่เปลี่ยว ฤๅไปในที่

TUDC 29/04/2564

เปล่ยว จะถูกโจรผู้ร้ายปล้นชิงวิ่งสดม ถึงจะไว้ใจอ่านาจแผ่นดินว่า
จะเปนที่พึ่งคุ้มเกรงรักษา ก็คิดดูให้ดีเถิด กว่าถั่วจะสุกก็งาจะไหม้
ก็ถ้าแม้นผ่อนผันขายไป อย่าพากันตื่นขายเอากำไรให้มากนัก ทำให้
ผู้ซื้อยินดีซื้ออยู่ จะได้ขายเข้าแต่บันทุกเข้าไปขาย โดยสดวกสบาย
ไม่มีอันตรายต่าง ๆ คิดการยาวรักษาตัวบ้างอย่าเห็นแต่แก่จะได้
อนึ่งจงมีเมตตากรุณาแก่คนยากคนจน ถ้าเห็นว่าขัดสนเข้าแล้ว ก็
เลือกขายให้เอากำไรแต่น้อยบ้าง เอาใจผู้ซื้อไว้อย่าให้เข้าพวกผู้จะ
คิดร้ายแก่ตัวจึงจะดี อันนี้เปนโอวาทสั่งสอนแก่คนผู้ขายเข้า

ประกาศมาวันอาทิตย์ เดือนสิบสอง แรมสิบสี่ค่ำ ปีชวดฉศก
ศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๕๙๕๐ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ชะ

ประกาศ

โปรดให้เอาอัฐปลอมมาแลกอัฐที่ไปใช้

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศ
ให้ทราบทั่วกันว่า เดี๋ยวนี้มีผู้ทำอัฐปลอมใช้จน อัฐปลอมนั้นเห็น
จับได้ง่ายตอก แต่ซึ่งไม่รู้เพราะไม่สังเกต บัดนี้โปรดเกล้า ฯ ว่าใคร
มีอัฐลวดลายไม่ดีเปนที่สงไสยว่าปลอม ก็อย่าให้ใช้สอยกันต่อไป
ให้มาแลกเอาอัฐดีที่หน้าพระที่นั่งสุทไธยสวริย์ทุกวันไปใช้ จะรับแลก
ให้อัฐต่ออัฐ เหมือนอัฐดีไม่เลือกตอก อัฐที่เปนที่สงไสยให้เอามา

TUDC 29/04/2564

แลกเสียให้หมดในภายในสี่เดือนนี้ เมื่อได้อัฐปลอมไว้มากแล้วพ้นสี่เดือนไป จึงจะพระราชทานมาให้ทุกแห่งทุกตำบลใครเปนที่ค้าท่าขาย ถ้าท่านทั้งหลายรู้จักเลือกพ้นเข้าบ้างแล้ว พวกทำปลอมใช้ก็จะระอาไปเองดอก อย่าตกใจไป เดี๋ยวนี้ใครได้รับไว้ ผิดน้อยถูกน้อย ก็ให้เอามาเปลี่ยนเอาอัฐดี ถ้าขืนเอาเงินไปใช้ถ้อนเดียยังไม่ถือโทษให้รีบเอาอัฐเปนที่ส่งไปมาแลกเอาอัฐดีไป ถ้ามาขืนเอาเงินไปโดยเร็ว แต่ในภายในสี่เดือนในปีชวดฉศกนี้ อย่าได้นตกใจไปเลย

ประกาศมาวันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้นห้าคำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๑ ถ้าเปนวันที่ ๕๙๕๒ ในราชกาลประจุบันนี้ ทะ

ประกาศ

เรื่องหม่อมราชวงษ์ หม่อมหลวง เรียกกันว่าเจ้า

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการ แลราษฎรในกรุงนอกกรุง แลเจ้าเมืองกรมการให้ทราบทั่วกันว่า หม่อมราชวงษ์ที่ในข้าราชการเรียกว่าหม่อมหลวง ที่ไพร่ๆก็เรียกเจ้านั้น เปนวิเสศอยู่ว่าไพร่อย่างเดียวแต่ไม่ต้องสักข้อมือ นอกนั้นก็เหมือนไพร่ เข้าถวายตัวทำราชการรับเบี้ยหวัดแลใช้อยู่ในมหาดเล็กก็ดี รับเบี้ยหวัดอยู่ในท้ายหม่อมเจ้า ทำราชการในโรงหล่อแลการอื่นๆก็ดี ที่เทียวชุกชน

TUDC 29/04/2564

แอบแฝงเจ้านายขุนนางอยู่ก็มี เที่ยวอยู่เหมือนกับไพร่ไม่ควรที่ใคร จะว่าเปนเจ้า จนใจว่าไรไม่ได้ทำไมไม่ได้ คำนี้ให้เลิกทีเดียว ข้าราชการในกรุงก็ดี หัวเมืองก็ดี อย่าว่าอย่างนี้เลย การควรอย่างไรก็ให้อย่างนั้นเหมือนกันกับไพร่ คือว่าถ้าฟ้องโรงศาล ก็ให้รับฟ้องเสนอลูกขุนให้ ให้ผู้ประทับฟ้องประทับไปศาลตามกระบวนความ เมื่อจะหมายเอาตัวหมายให้สนมพลเรือนจับส่ง ก็ถ้าอยู่ในตำแหน่งราชการมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง แลพระบวรราชวัง ให้สนมพลเรือนหมายมาหมายไปให้ตัวนายในมหาดเล็กส่ง ก็ถ้าหม่อมราชวงษ์นั้นรับเบี้ยหวัดอยู่ในท้ายหม่อมเจ้า ให้ขุนสาลส่งความไปถวายพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์ชำระ ฤๅหม่อมราชวงษ์ที่ได้ตัวมาเกะกะไม่กลัวขุนสาลจะเฆี่ยนไม่ถนัดกลัวบาปอยู่ ก็ให้ส่งความไปถวายพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์ อีกเหมือนกัน ถ้าหม่อมราชวงษ์ทำราชการในพระบวรราชวังเปนมหาดเล็ก ก็ให้ประทับความให้พระยามณเฑียรบาลชำระ ถ้าเปนความฉกรรมิใช่ความประทับ เปนความร้องต่อกรมพระนครบาล อย่าให้หลงละเมอพูดสำนวนป่าอยู่ ให้นายอำเพอแลกองกระเวนรีบไปจับเอามา อย่าว่าหม่อมราชวงษ์เลย คำว่าเจ้านายว่าไม่ได้ อย่าให้มีทั้งในกรุงแลหัวเมือง

ประกาศมาวันสุกร เดือนอ้าย ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๒๕๙๘ ในราชกาลประจุบันนี้ ฯะ

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ปิดเข้าไม่ให้จำหน่ายนอกประเทศ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงษ์มหาโกษาธิบดี ขอประกาศแก่เจสัวผู้แต่งเรือไปค้าขายเมืองต่างประเทศ แลคนทั้งหลายที่มีเข้าไปขายแก่เจสัวนายห้างให้ทราบทั่วกัน ด้วยมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ปีชวดฉศกนี้ ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ ส่วนข้างตวันตกเปนน้ำท่วม ส่วนอีสานเปนฝนน้อยน้ำน้อย ราษฎรทำนาดางแห่งทำสิบส่วนได้สองส่วน ดางแห่งทำสิบส่วนได้ส่วนหนึ่งบ้าง ดางแห่งเข้าเสียไม่ได้ทีเดียว ผู้ที่มีเงินก็คิดกันซื้อเข้าไว้ จนราคาเข้าสารขึ้นถังละกึ่งตำลึง เดียวนี้ตกลงมาอยู่ถังละห้าสลึงเฟื้อง ราคาเข้าเปลือกเก่าก็คงอยู่เกวียนละหกสิบบาทเจ็ดสิบบาท ตามเข้างามเข้าไม่งาม ราคาเข้าก็ไม่ตกถอยลงมาอีก เข้าแพงทั่วไปทั้งหัวเมืองแลในกรุงเทพฯ ราษฎรอยู่ตามหัวเมืองที่เปนคนจัดสนยากจนไม่มีเงินจะซื้อเข้าทำนากไม่ได้ ต้องเข้าป่าหากลอยแลเก็บขุยไผ่มากินต่างเข้า ดางที่หาของอื่นปนเข้ากินก็มีโดยมาก ครั้นจะไม่บิดไว้ จำพวกที่มีเข้าเห็นราคาเข้าแพงก็จะสีเปนเข้ากล้อง เข้าสารขายลงเรือใหญ่ไปนอกประเทศ จะเอาพืชน-พรรค์เข้าไว้ก็แต่ภอของตัว ครั้นถึงรดูทำนาคนที่ไม่มีพรรค์เข้าจะไปเที่ยวซื้อหาแบ่งปันกันมาทำเข้าปลูก ก็จะได้แห่งละเล็กละน้อย ถึงจะมีฝนบริบูรณก็จะทำไม่ได้เต็มภาคภูม เข้าก็จะแพงต่อไปอีก จะขาด

TUDC 29/04/2564

ผลประโยชน์ไปทั้งผู้แต่งเรือ แลผู้ทำนาเข้าเป็นสินค้าใหญ่แล้ว ก็เป็นกำลังแก่บ้านเมือง ทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่อาณาประชาราษฎร แลถูกค้าพานิชทั้งปวงทั่วไป เพื่อจะให้เป็นประโยชน์ด้วยกันทั้งคนในประเทศ แลคนต่างประเทศ จึงได้ขอบีดเข้าแต่นายห้างต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งห้างซื้อขาย แต่เดือนสาม ขึ้นค่ำหนึ่ง บีชวดฉศก เพราะหนังสือสัญญามีว่าให้บอกเขาให้รู้ก่อนห้าเดือนหนึ่ง แต่ถูกค้าทกรุงเทพ ฯ แลถูกค้าอื่น ๆ ที่ไม่ได้ทำหนังสือสัญญานั้น จะขอบีดตั้งแต่เดือนยี่ ขึ้นค่ำหนึ่ง บีชวดฉศกไปเปดเดือน จนสิ้นเดือนเก้า ปีฉลูสัปตศก ถ้าเห็นต้นเข้าในนาตั้งตัวได้บริบูรณ์ ฝนต้นมือกลางมือเป็นปรกติ ควรจะเบ็ดได้แล้ว จึงจะออกหนังสือประกาศให้รู้ ถ้าเห็นว่าฝนไม่บริบูรณ์เข้าในนาไม่ได้ผลเต็มภากภูมเสียไปมาก ก็จะขอบีดต่อไปอีกปีหนึ่ง เมื่อถึงเดือนยี่ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีชวดฉศก ถ้าห้ามแล้ว ขอเสียอย่าให้เจสัวแลถูกค้าผู้ซื้อเข้าขายเข้า ซื้อขายเข้าลงเรือใหญ่ไปขายต่างประเทศเลยเป็นอันขาด แลเข้าที่ซื้อขึ้นใส่ยุ้งฉางไว้ก่อนหมายประกาศห้ามนั้น จะบันทุกออกไปขายเหมือนอย่างคนต่างประเทศนั้นก็ไม่ได้ ผู้ใดจะขายเข้าก็ให้ซื้อขายแก่กันกินแต่ในพื้นบ้านพื้นเมือง ถ้าจะแต่งเรือไปค้าต่างประเทศจะซื้อเป็นเข้าเสบียงบ้าง ก็ให้มาบอกต่อเจ้าพนักงานผู้เรียกภาษีเข้าให้รู้ก่อน เมื่อเห็นควรจะให้ไปมากน้อยเท่าใด ก็จะได้คิดให้ตามคนมากแลน้อย ระยะทางใกล้แลไกล เมื่อเรือทอดอยู่ในลำแม่น้ำจะซื้อกินเป็นหวยสิท ก็บอกเจ้าพนักงานให้รู้ว่าจะซื้อขึ้นไว้เท่านั้น ๆ ถ้าไม่บอก

TUDC 29/04/2564

เจ้าพนักงาน มีผู้ลอเลียดรับสินบนเจ้าพนักงานไปค้นดู ถ้าเข้ามาก
กว่าเกวียนชักขึ้นไป ก็จะปรับไหมตามกฎหมายท้องน้ำ ถ้าผู้ใดเปน
เจ้าของเข้า ลักลอบขายเข้าลงเรือใหญ่ไปต่างประเทศ ฤๅเข้ากะลอบ
ไปส่งลงเรือใหญ่ กลางวันก็ดักกลางคืนก็ดี ถ้ามีผู้ลอเลียดรับสินบน
จับได้ ชำระได้ความจริงจะปรับไหมเหมือนกัน แลหัวเมืองชายทะเล
ฝ่ายตวันตกตวันออกซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตรนั้น ถ้าเข้าแพงยิ่ง
กว่ากรุงเทพฯ จะเข้ามาซื้อเข้ากรุงเทพฯ ออกไปขายเจือจานกัน
กิน ก็ให้ขอหนังสือผู้ว่าราชการเมืองนั้นๆ เข้ามาถึงเจ้าพนักงานเปน
สำคัญ แล้วก็จะยอมให้ออกไปด้วยเปนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเดียวกัน ถ้า
หัวเมืองต่อหัวเมืองด้วยกัน เข้าเมืองหนึ่งถูกเมืองหนึ่งแพง ถ้า
ราษฎรที่อยู่หัวเมืองเข้าแพงจะไปซื้อเข้าที่หัวเมืองถูกกิน ก็ให้ขอ
หนังสือผู้ว่าราชการเมืองนั้นไปถึงผู้ว่าราชการเมืองที่เข้าถูกเปนสำคัญ
ก่อน แล้วก็ให้ผู้ว่าราชการเมืองที่เข้าถูกยอมขายให้ไป อย่าให้เรียก
เอาภาษีเลย ถ้าจะซื้อเปนสินค้าไปขายเมืองต่างประเทศ ก็อย่าให้
ผู้ว่าราชการเมืองยอมให้ไป แลให้ผู้ว่าราชการเมืองคอยระวังรักษา
อย่าให้ผู้ที่มาขอหนังสือหลอกลวงขอหนังสือไปซื้อเข้าได้แล้ว ไป
ขายเมืองนอกเขตรแดนเปนอันขาดทีเดียว ความประกาศนี้ให้มหาด-
ไทยกระลาโหมหมายบอกตามกรมขึ้นให้รู้ทั่วกัน แลหัวเมืองชายทเล
ข้างตวันตกตวันออกนั้นด้วยตามรับสั่ง

หมายประกาศมาณวันจันทรเดือนอ้าย แรมสิบสามค่ำ ปีชวดนพศก
จุลศักราช ๑๒๒๖

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เงินค่านาตราแดงโปรดให้ตั้งค้าง

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทให้ประกาศแก่ผู้สำเร็จราชการเมือง แลกรมการพันนาข่าหลวงเสนานายอำเภอรั้วแขวงกำนัน แลราษฎรชายหญิงนั้นๆ บันดาเปนเจ้าของนามีตราแดงในแขวงกรุงเก่า แลลพบูรี แลอ่างทอง แลสุพรรณบูรี บันดาที่เคยเสียค่านาอย่างนาคู่โคผูกขาดตามจำนวนตราแดงเสมอ ไม่มีประเมินตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนมานั้นให้ทราบทั่วกันตามคำประกาศนี้ จะว่าพิศดารในตัวเล็กแล แต่ใจความในตัวอักษรตัวใหญ่ ใครคร้านจะอ่านมาก ก็จงอ่านแต่ตัวที่อักษรใหญ่ข้างท้ายเถิด

ประกาศพิศดารดังนี้

ว่าการ ธรรมเนียมสำหรับแผ่นดินมา เรียกค่า นาๆ คู่โค คือนาหว่านในแขวงที่ออกชื่อมาแล้วนั้น ให้เรียกเสมอตามจำนวนในตราแดง ไม่มีประเมินตรวจเรียกแต่ตามที่ได้ทำอย่างนาปักเลย นาปักที่เรียกว่านาฟางลอยนาน้ำฝน ในแขวงที่ออกชื่อมาแล้วนี้ก็ดี ข้าหลวงเสนาไปประเมินเรียกแต่ตามที่ได้ทำทุกปี เหมือนอย่างสมภักสร การเช่นนี้ธรรมเนียมสืบแผ่นดินมา ๆ ค่านานั้นแต่ก่อนเรียกเปนหางเข้าตวงขึ้นฉางหลวงไร่ละสองถัง แล้วซ้ำจัดซื้อเปนราคาหลวงอีกไร่ละสองถัง พระราชทานเงินให้ไร่ละเฟื้องเปนราคาหลวงถังละสองไพ

TUDC 29/04/2564

แต่ราษฎรต้องขนมาส่งถึงฉางในกรุงแลฉางหัวเมือง ตามแต่เจ้า-
พนักงานจะบังคับ ราษฎรได้ความยากบ้างง่ายบ้างไม่เสมอกัน ที่ได้
ความยากก็ร้องทุกขกล่าวโทษข้าหลวงเสนาแลเจ้าพนักงานไปต่าง ๆ
ต้องมีผู้ตัดสินเป็นถ้อยความอยู่เนือง ๆ มาจนถึงแผ่นดินพระบาทสม-
เด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งนั้นทรงพระราชดำริห์พร้อมกับความ
คิดเจ้านายต่างกรมแลเสนาบดีเห็นว่า เรียกหางเข้าค่านา แลจัดซื้อเข้า
เป็นตัวเข้าแล้วก็บังคับให้มาส่งถึงฉาง ราษฎรได้ความลำบากมาก
บ้างน้อยบ้างไม่เสมอกัน ที่ถูกเกาะครองเร่งรัดก็มักร้องทุกขกล่าว
โทษเจ้าพนักงานแลข้าหลวงเสนา เป็นถ้อยความต่าง ๆ เนือง ๆ จึง
ได้คิดอ่านตั้งอย่างธรรมเนียมเสียใหม่ เลิกเรียกหางเข้าค่านา แล
จัดซื้อเป็นราคาหลวงอย่างแต่ก่อนนั้นเสีย แล้วมีพระราชบัญญัติให้
เรียกเป็นค่านาไร่ละสลึงเฟื้อง เสมอกันไปทั้งนาดูโคแลนาฝนฟาง
ลอย แต่การที่เรียกตามประเมินนาบ้กนาน้ำฝนฟางลอย แลเรียก
ตามจำนวนในตราแดง แลนาดูโคนั้น ยังคงอยู่ตามเดิมไม่ยักย้าย
ก็เมื่อใดฝนแล้งน้ำน้อยฤๅน้ำมากเกินประมาณ ราษฎรเจ้าของนาดูโค
ที่ต้องเสียตามจำนวนตราแดง มักร้องทุกข์ว่าทำนาได้ผลน้อย จะ
ทนเสียค่านาตามจำนวนตราแดงไปไม่ได้ ที่เป็นไพร่หลวงผีพาย แล
พวกพ้องของพวกผีพายมาเข้าซื้อถันถวายฎีกาในกรุงเทพ ฯ บ้าง ก็
การที่สำเร็จแก่ผู้ร้องนั้นเป็นไปต่าง ๆ เอานิยมลงไม่ได้ ต่างที่ก็
โปรดให้ยกให้ลดให้แต่ไพร่หลวงกรมผีพายที่ลงมารับราชการ บาง
ที่ก็โปรดให้ประเมินเรียกเอาแต่ตามที่ได้ทำ บางที่ก็โปรดลดให้ไร่
ละเฟื้อง เสมอไปในปีหนึ่งนั้น ตามครั้งตราวที่เป็นใหญ่เป็นน้อยหายืน

TUDC 29/04/2564

ตงเปนอย่างไม่ จนมาถึงปีชวดจัตวาศก เปนปีที่ ๒ ในแผ่นดินประจุบันนี้ฝนแล้งน้ำน้อยคล้ายกับในปีนี้ ได้ทรงพระราชดำริห์พร้อมกับท่านเสนาบดี ก่อนแต่ยังไม่มีใครมาร้องว่าในปีนี้ฝนแล้งน้ำน้อย จะเรียกค่านาคู่โคเสมอไร่ละสลึงเพื่องตามจำนวนในตราแดงเห็นจะมีผู้มาร้องเปนแน่ เมื่อมีผู้มาร้องแล้วจึงจะให้ไปประเมินเรียกแต่ตามที่ได้ทำก็จะรู้เปนแน่ได้ยากไป เพราะกว่าจะได้ประเมินนาคดอกเสียแล้วจึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง เจ้าพระยาพลเทพสรรพพณเสพยเสนาบดีขึ้นไปตั้งกองอยู่ที่กรุงเก่า แต่งข้าหลวงเสนาออกประเมินนาคู่โคให้รู้จำนวนว่า ทำได้เท่าไร ทำไม่ได้เท่าไร ค่าเส้นเชือกที่ประเมินนั้นก็ไม่ได้คิด ครั้นประเมินเสร็จแล้วก็โปรดให้เรียกค่านาไร่ละสลึงเพื่องแต่ที่ได้ทำ ที่ไม่ได้ทำโปรดยกพระราชทานให้ ครั้นมาปีเถาะสัปตศก โปรดให้เดินนาท่าตราแดงใหม่ จึ่งได้ทรงพระราชดำริห์พร้อมกับความคิดท่านเสนาบดี เห็นว่านาคู่โคต้องเสียไร่ละสลึงเพื่องเสมอตามจำนวนในตราแดงนั้น เสียเปรียบนาปีกอยู่ เพราะนาปีกเสียแต่ตามที่ได้ ซึ่งแต่ก่อนมีอย่างธรรมเนียมบังคับให้นาคู่โคเสียตามจำนวนในตราแดงเสมอนั้น ก็เห็นว่านาห่วานมีผลมากกว่านาปีก ถึงในปีฝนแล้งนาปีกน้ำฝนฟางลอยเสียทำไม่ได้ น้ำเหนือมามากนาคู่โคก็ทำได้ อนึ่งประสงค์จะกดเจ้าของนาให้อุสาหทำนาให้เต็มภูมิ จึงได้บังคับให้เรียกเสมอตามจำนวนในตราแดงไม่มีประเมิน ครั้นเมื่อพิเคราะห์ดูนาคู่โคถึงมีผลมาก ราคาเข้าก็ต่ำกว่าเข้านาสวน นาปีกคิดดูก็ถูกอยู่เชียกัน แลซึ่งประสงค์จะกดให้ราษฎรทำนาให้เต็มภูมินั้น เห็นว่าบัดนี้เข้าจะเปิดให้ขายคนต่างประเทศ ไม่ได้ปิดเหมือนอย่างแต่

TUDC 29/04/2564

ก่อน ราษฎรตงกิอใจท่าเต็มภูมอยู่เอง ซึ่งราษฎรเจ้าของนาคู่โค
ต้องเสียไร่ละสลึงเพื่องเสมอยู่นั้น เปนอันเสียเปรียบนาบักอยู่ ถ้าฝน
แลน้ำเปนปรกติท่านาได้เต็มภูมเสียแต่น้อย ก็จะยอมเสียไป ถ้าเมื่อ
ใดฝนแล้งน้ำน้อยก็คงจะร้องว่าทนค่านาไม่ได้ เพราะฉนั้นควรจะลด
ค่านาคู่โคทั้งปวงบันดาซึ่งเรียกตามจำนวนในตราแดงนั้น พระราชทาน
ให้ไร่ละเพื่องทุกปีเสมอไป ใช้เนื่องว่าแทนส่วนของนาที่ทำไม่ได้
ในคราวบ้มบางครั้งบางคราวเมื่อฝนแล้งน้ำนั้นน้อยที่เดียว เมื่อปีฝน
แล้งน้ำน้อยก็ดี เปนปรกติก็ดี ให้เรียกแต่ไร่ละสลึงตามจำนวนใน
ตราแดง เหมือนกับให้ราษฎรเข้าชื่อท่านาผูกขาดตามจำนวนในตรา
แดงที่เดียว ไม่มีช่องที่จะร้องเพราะได้ลดไว้ให้ต่ำกว่านาบักอยู่แล้ว
ถ้าใครยังเห็นอยู่ว่าจะทนเสียค่านาไปไม่ได้ ก็ให้เวนนาแก่กรมนาผูก
เปนหลวงเสียที่เดียว การที่โปรดให้ลดค่านาตราแดงพระราชทาน
ราษฎรเพื่อไม่ให้เสียเปรียบในปีฝนแล้งน้ำน้อย ซึ่งจะมีบางครั้งบาง
คราวต่างน่ามาไว้ ตั้งแต่ปีเดินนาใหม่นับได้ถึง ๑๐ ปี ๑๑ ปีมาแล้ว
ราษฎรเข้าใจฤๅไม่? แต่ก่อนใครไม่เข้าใจให้คิดให้เข้าใจด้วยคำ
ประกาศนี้ การที่ลดค่านาพระราชทานให้ราษฎรเจ้าของนาคู่โคไร่ละ
เพื่อง ในแขวงกรุงเก่าอ่างทองลพบุรีสุพรรณบุรีนั้น คิดจำนวนนาถึง
๓๒๐๐๐๐ ไร่เศศ เมื่อลดพระราชทานให้ไร่ละเพื่องทุกปีเปนเงิน ๕๐๐
ชั่งขึ้นไป เพราะ๓๒๐๐๐๐ เพื่องเปนเงิน ๔๐๐๐๐ บาท คือ ๕๐๐ ชั่ง
ทุกปี สิบปีเปนเงินถึง ๕๐๐๐ ชั่ง ว่าดังนี้ราษฎรเห็นด้วยฤๅไม่? อีก
อย่างหนึ่งค่านา๓๒๐๐๐๐ ไร่นั้น เมื่อเรียกไร่ละสลึงเพื่อง ได้เงินปี
ละ ๓๕๐๐ ชั่ง เมื่อเรียกไร่ละสลึง ได้เงินแต่ปีละ ๑๐๐๐ ชั่ง ก็ในปี

TUDC 29/04/2564

ฉันฝนแล้งน้ำน้อยจะคงเรียกอยู่ไร่ละสลึงตามธรรมเนียมไม่ได้ฤๅ?
ราษฎรได้เปรียบในหลวงกว่าแต่ก่อนมาถึง ๙ ปี ๑๐ ปีแล้ว ข้อ
อนึ่งในปีนี้ เมื่อเดือนสิบเอ็ดเสด็จขึ้นไปทอดพระเนตรน้ำกรุงเก่า
ทรงเห็นว่าน้อย ได้มีพระบรมราชโองการตำรัสสั่งให้เกณฑ์ข้าราช-
การไปบีดน้ำ แล้วจ่าหน่ายพระราชทรัพย์แจกเป็นเงินข้ากับเข้าผู้ทำ
การคนละบาท แจกจ่ายเข้าสารเสบียงคนละ ๓๐ ทนาน แจกจ่ายจัดซ่อ
ไม้เพิ่มเติมไม้เกณฑ์ตัดให้ทันการ สิ้นพระราชทรัพย์๕๐ ชั่งเศษ โดย
ทรงพระมหากรุณาช่วยนาของราษฎรทั้งแขวงกรุงเก่าเลยพบุรี แต่
อย่างทองตามกำลังจะทำได้ เป็นพระเดชพระคุณแก่ราษฎรอยู่ ควร
ราษฎรจะคิดถึงพระเดชพระคุณบ้างอย่าให้ต้องลำบากนัก ครั้งนี้
พระบรมราชโองการให้ปฤกษาท่านเสนาบดีเห็นพร้อมกันกราบทูลพระ-
กรุณาดังนี้ ว่าข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ พร้อมกันว่า แต่
ก่อนราคาเข้าถูกเกวียนละสิบบาท เกวียนละสามตำลึง ราษฎรทำนา
ก็น้อย ค่านาก็เรียกไร่ละสลึงเฟื้อง ตั้งแต่ ๙ ปี ๑๐ ปีมาโปรดเกล้า ฯ
เบิกเข้าให้ราษฎรได้ซื้อขายไปแก่ถูกค้าต่างประเทศ ราคาเข้าก็ขึ้น
เกวียนละห้าตำลึงเป็นพื้น ราษฎรทำนาก็มากขึ้น ค่านาคู่โคถึงเรียก
แต่ไร่ละสลึง ราษฎรได้เปรียบเงินค่านามากกว่านาน้ำฝนนาฟางลอย
อยู่แล้ว แต่นาคู่โคเป็นนาผูกขาดเรียกค่าที่ไร่ละสลึง ตามน่าโฉนด
ตราแดง ณปีชวดฉศกฝนแล้งราษฎรทำไม่เต็มรูป ข้าหลวงเสนาจะ
ไปเรียกเงินค่านาตามน่าโฉนดตราแดงราษฎรก็คงจะร้อง ถ้าถึงเกาะ
กุมเร่งรัดก็จะภากันได้ความเดือดร้อน ขอรับพระราชทานให้มีหมาย
ประกาศแก่ราษฎร ให้ทราบทั่วกันว่า ถึงกำหนดข้าหลวงเสนาจะมา

TUDC 29/04/2564

เรียกเงินค่านาคู่โค ถ้าราษฎรยอมเสียตามน่าโฉนดตราแดง ก็ให้ข้าหลวงเดินาเรียกเงินค่านาให้เต็มไร่ละสลึง ถ้าราษฎรรายใดจะขอเสียเงินค่านาให้ แต่ที่ได้เกี่ยวไร่ละสลึง ก็จะยอมรับ ที่ไม่ได้เก็บเกี่ยวจะขอค้างไว้นั้น ก็จะยอมให้ค้าง แต่ที่ค้างนั้นจะเป็นเนื้อที่มากน้อยเท่าใด ต้องให้ข้าหลวงเดินาประเมิน ถึงบีฉลุสัปตศกจะเรียกเอาเงินค่านาที่ค้างไร่ละสลึงเพื่อง เพราะด้วยเหตุสามประการ ประการหนึ่งเพราะต้องป่วยการข้าหลวงเดินาประเมิน ประการหนึ่งเงินหลวงค้างไปนานถึงปีหนึ่ง ประการหนึ่งราคาข้าก็แพงกว่าแต่ก่อน เกวียนหนึ่งถึงห้าตำลึงหกตำลึงเป็นพื้น เพราะดังนี้จึงต้องเรียกไร่ละสลึงเพื่องเหมือนประเมินนาฟางลอย แต่หนังสือประกาศนั้นขอให้มีสำหรับข้าหลวงเดินาไปด้วยจงทุกนาย ซึ่งจะมีแต่ท้องตราถึงเจ้าเมืองกรมการนั้น ราษฎรจะไม่รู้ทั่วกันก็จะเข้าใจไปต่าง ๆ เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมดังนี้ ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมขอเดชะ

เพราะฉะนั้น บัดนี้ให้ประกาศเป็นคำสั่ง ๆ ดังนี้ บันเพราะฝนแล้งน้ำน้อย นาหว่านคู่โคแขวงกรุงเก่า แขวงอ่างทอง ลพบุรี สุพรรณบุรี ก็ให้คงเรียกเสมอไร่ละสลึงตามเคย เต็มตามจำนวนมีในตราแดงสำหรับนาคู่โคอย่างแต่ก่อน แต่ให้กรมการข้าหลวงเดินากำนันนายอำเภอพร้อมกันผันผ่อนหย่อนตามใจราษฎร ซึ่งเป็นเจ้าของนา คือผู้ใดยอมส่งค่านาไร่ละสลึง เต็มตามจำนวนในตราแดงตามเคย ก็ให้รับทำใบเสร็จให้เป็นแล้ว ถ้าผู้ใดร้องว่าขัดสนเงินไม่มีจะเสียเต็มตามจำนวนมีในตราแดง เพราะบนทำนาไม่ได้ผล จะขอค้างไปก็ให้ยอมให้ค้าง ถ้าจะขอค้างทั้งจำนวนได้ทำแต่ไม่ได้ทำ ก็ให้ทำบาญชี

TUDC 29/04/2564

ตั้งค้างไว้ให้แน่ ถ้าจะขอเลี่ยแต่ที่ได้ทำจะขอค้างในที่ไม่ได้ทำ ก็ให้ประเมินได้จำนวนแน่แถว ก็ให้เรียกไร่ละสลึงตามแต่ที่ได้ทำ จำนวนที่ไม่ได้ทำก็ให้ตั้งค้างไว้ เมื่อปีต่อไปจึงให้ใช้รายค้าง แต่รายค้างนั้นจะต้องขอเรียกให้ใช้ไร่ละสลึงเพียง เพราะเงินหลวงตั้งค้างปีอยู่แลต้องลำบากข้าหลวงเสนาที่ประเมิน ราคาเข้าเดี๋ยวนี้ก็ขายแพงกว่าแต่ก่อน ในหลวงก็ไม่ได้ตั้งพิกัดอัตราสำรวดกวดขันอะไรเลย ตามใจราษฎรจะตั้งราคาขายกัน ขายไปต่างประเทศก็ได้ ไม่ได้ปิด ชาวนาได้เงินมากกว่าแต่ก่อน ซึ่งจะเรียกไร่ละสลึงเพียงนั้น ให้เรียกแต่นาที่ตั้งค้างปีไป ก็ค่านาในจำนวนสำหรับปีในปีต่อไป คงเรียกไร่ละสลึงยืนตามจำนวนในตราแดง แลตามอย่างที่มาแล้วในปีหลังๆ แต่นานอกจำนวนบวกในนาคู่โคมีในตราแดงในแขวงทั้ง ๕ นั้น ถ้าเปนนาขึ้นในเร็วๆ ให้เรียกตามลักษณนาขึ้นเร็วๆ ถ้าเปนนาเก่ายังไม่ได้บวกในตราแดง ก็ให้ข้าหลวงเสนาประเมินเรียกตามแต่ที่ได้ทำได้ในปีนักษัตร ในปีอื่นก็ดี ให้ราษฎรเข้าใจตามคำประกาศนี้ อย่าหลงด้วยเรื่องค่านาค้างแลค่านาสำหรับปีเข้าใจให้ผิดไปเลย ฯ

ประกาศมาวันพุฒ เดือนยี่ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๕๙๗ ในราชกาลประจุบันนี้

ประกาศ
มหาสงกรานต์

มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่ชนทั้งปวงบันดาที่นับถือพระ

TUDC 29/04/2564

พุทธศักราช แลธรรมเนียมปีเดือนวันคืน อย่างเช่นใช้ในเมืองไทย ให้ทราบทั่วกันว่าในปีฉลูสัปตศกนี้ วันอังคาร เดือน ๕ แรมค่ำหนึ่ง เปนวันมหาสงกรานต์ พระอาทิตย์จะขึ้นราศีเมศในเวลาย่ำค่ำแล้ว ๒๕ นาที วันพุธ เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ เปนวันเนาว์ วันพฤหัศบดี เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ เปนวันเถลิงศกขึ้นจุลศักราชใหม่เปน ๑๒๒๗ ในเวลา ๕ ทุ่มกับ ๕๑ นาที ๓๖ วินาที เพราะฉนั้นในปีการทำบุญแลเล่นนักษัตรฤกษสงกรานต์เปนสามวันตามเคยมีโดยมาก ปีนสงกรานต์นามกรอย่างไร ทรงพาหะนะอะไร ภักษาหารอะไร ถืออะไร จะว่ามากก็ไม่ต้องการ ใครจะใคร่ทราบก็มาดูรูปที่เขียนแขวนไว้ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๆ ลักษณจดหมายวันคืนเดือนปีใช้ดังนี้ คือตั้งแต่วันจันทร์เดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่งไปจนถึงวันพุธเดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ จดหมายถึงชื่อปีในทั้งปวง ให้ว่าปีฉลูยังเปนฉศก ถ้าจดจุลศักราชด้วยให้คงเปน ๑๒๒๖ อยู่ ตั้งแต่วันพฤหัศบดีเดือน ๕ แรม ๓ ค่ำไปจนถึงวันศุกร เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ซึ่งเปนวันตรุศสุดปีฉลู ให้ใช้จดว่าปีฉลูสัปตศก ถึงเถรจุลศักราชว่า ๑๒๒๗ แก้เถร ๑๔ ตามปีแผ่นดินซึ่งเขียนไว้บนศกนั้น เมื่อเปลี่ยนสัปตศกแล้วให้เขียนเปนเถร ๑๕ ไปกว่าจะเปลี่ยนศกใหม่เทอญ ฯ

ในปีฉลูสัปตศกนี้ วันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำวันหนึ่ง วันจันทร เดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำวันหนึ่ง เปนวันประชุมถือน้ำพระพิพัฒสัตยา ฯ

วันศุกร เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ เปนวันจะทำพระราชพิธีจรดพระนังคัล ให้ราษฎรลงมือทำนาภายหลังวันนั้น คือตั้งแต่วันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำไป ห้ามมิให้ลงมือทำนาก่อน ฤๅในวันศุกร เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำนั้น คือยอมพระราชอาณาเขตร ฯ

TUDC 29/04/2564

วันวิสาขบูชาที่ถือตามนิยมในอรรฐกะถาว่าเปนวันประสูตร แล ได้ตรัสรู้ แลปรินิพพานของพระพุทธเจ้านั้น ปีนี้นักษัตรฤกษวิสาขบุรณมี ตกในวันพุฒ เดือน ๖ แรมค่ำหนึ่ง ในพระบรมมหาราชวังนี้จะมีการสมโภชพระมหาเสวตรฉัตร ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันพุฒ เดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม วันพฤหัศบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันสุกร เดือน ๖ แรมค่ำหนึ่ง เปนการมงคลสำหรับพระราชวังตามเคยอย่างทุกปี ฯะ

ในปีฉลูสัปตศก[๒๓๕] เดือน ๗ มีแรม ๑๕ ค่ำเปนอธิกะวาร คือเดือน ๗ เปนเดือนถ้วน นับ ๓๐ วัน คนฟั่น ๆ เฟือน ๆ เลือน ๆ ไหล ๆ จำการหลังไม่ได้ อย่าตื่นถามว่าทำไมเดือน ๗ เปนเดือนขาดจะเปนเดือนถ้วนได้ฤๅ ไม่เคยพบเคยเห็น ที่จริงนั้นเดือน ๗ เปนเดือนถ้วน อย่างนี้ได้เคยมีเมื่อปีระกาเอกศก ศักราช ๑๒๓๑ ครั้งหนึ่ง มีเมื่อปีขานฉอศก[๕] ศักราช ๑๒๓๖ ครั้งหนึ่ง มีเมื่อปีวอกโทศก[๑๐] ศักราช ๑๒๒๒ ครั้งหนึ่ง ในระยะ ๕ ปีบ้าง ๖ ปีบ้างมาแต่ก่อน อย่าให้สงไสยสนเท่ห์เลย ฯะ

วันอาทิตยเดือน ๘ แรมค่ำหนึ่งเปนวันเข้าบุริมพรรษา วันเข้าปัจฉิมพรรษานี้ ตามปักขคณนาชี้ วันอาทิตยเดือน ๙ ขึ้น ๑๔ ค่ำเปนวันเพ็ญ แต่เพราะเดือนนั้นอาทิตยแลจันทร์เดินช้าจะเห็นเปนเวลาเพ็ญต่อวันจันทร เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาเที่ยงแล้วไป ค่ำลงคงจะเห็นพระจันทรร่อยแรมแล้ว เพราะฉนั้นถ้าจะเข้าปัจฉิมพรรษาวันนั้นก็ได้ ฤๅจะเข้าต่อวันอังคารเดือน ๙ แรมค่ำหนึ่งตามเคยก็ตามใจ ฯะ

วันจันทรเดือนสิบขึ้นสิบสี่ค่ำ เปนวันเฉลิมพระชนมพรรษาในพระบวรราชวัง

TUDC 29/04/2564

วันพุฒ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาที่ ๑๓ ทุ่มกับ ๓๓ นาที พระจันทรเพ็ญเปนบุรณมีแล้ว ควรเปนวันมหาปวารณา วันพฤหัศบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ พระจันทรเปนแรมแล้ว เพราะในภายในพรรษานี้มีวันแต่ ๘๘ วัน คือนับแต่วันอาทิตยเดือน ๘ แรมค่าหนึ่งไปจนถึงวันพุฒเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ พระจันทรเพ็ญสามหนครบสามเดือนแล้ว ถ้าปวารณาต่อ ๑๕ ค่ำ ก็เปนวันเกินไปวันหนึ่ง แต่ถ้าไม่เชื่อคำที่ว่ามานี้ เพราะไม่เคยทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำจะทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำตามเคยก็ตาม การที่ว่ามานี้ว่าเดือนสี่มาตามรู้ เมื่อไม่เชื่อก็แล้วไป ไม่บังคับบัญชาอะไรด้วยการสาสนาดอก ๚ะ

วันพุฒ เดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ เปนวันเฉลิมพระชนม์พรรษาในพระบรมมหาราชวัง ๚ะ

วันพฤหัศบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันพระราชพิธีจองเปรียงยกโคม วันอาทิตย เดือนอ้าย ขึ้นค่าหนึ่งเปนวันถอดโคม ให้พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าทูลถองธุลีพระบาท แลราษฎรบันดาซึ่งจะได้ยกโคมถอดโคม ให้รู้แล้วทำตามกำหนดนี้ ๚ะ

วันเสาร์ เดือน ๑๒ แรมค่าหนึ่ง เปนวันชพ่อพราหมณจะได้ทำการพระราชพิธีกฤดิเกยาณหอพระเทวสฐาน ๚ะ

ถ้าจะทำพิธีมาฆบูชาในบีนี้เพราะจวนอธิกะมาศจะมาในบีหน้า จึงตกในวันพฤหัศบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แลชพ่อพราหมณ์จะได้ทำพิธีสิวาราตรีในหอพระเทวสฐาน ๚ะ

พระราชพิธีเฉลิมพระชนม์พรรษา ๒ ครั้ง คงทำในวันขึ้น ๓ ค่ำ ๕ ค่ำ เดือน ๕ แลขึ้น ๔ ค่ำ ๕ ค่ำเดือน ๑๑ แลพระราชพิธีสารทคงทำในวัน

TUDC 29/04/2564

แรม ๑๓ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ สามราตรี ให้การเปนเสร็จในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ ๚ะ

พระราชพิธีตรียัมพวาย เริ่มแต่วันขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๒ ไปจนวันแรมค่ำหนึ่งเดือน ๒ สิบราตรี แลพระราชพิธีตรีปวายเริ่มแต่วันแรมค่ำหนึ่งเดือน ๒ ไป การเปนเสร็จต่อวันแรม ๕ ค่ำเดือน ๒ ห้าราตรี แลพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินทงทำตั้งแต่วันแรม ๑๑ ค่ำเดือน ๕ ไป ๕ ราตรี ๕ วัน การเปนเสร็จในวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๕ ตามเคยเหมือนอย่างทุกปี ไม่ยักเยื้องอะไร ๚ะ

ในปีฉลูสัปตศกนี้ วันจันทรเปนวันชิงไชย แลเปนโลกวินาศ วันเสารเปนวันอธิบดี วันอาทิตยเปนวันอุบาสน์ ๚ะ

อนึ่งวันอุโบสถเปนทีรักษาอุโบสถศีลแลทำมหาธรรมสวนะ ซึ่งผิดกับวันทนับว่าวันอุโบสถฤๅวันพระตามเคยรู้ด้วยกันในชาวสยามทั้งปวงนั้น ในปีฉลูสัปตศกนี้ม ๑๒ วัน คือ วันอังคารขึ้นค่ำหนึ่ง วันพุฒขึ้น ๙ ค่ำ วันพุฒแรมค่ำหนึ่ง วันพฤหัศบดีแรม ๙ ค่ำ ในเดือน ๖ วันอาทิตย์ขึ้น ๑๔ ค่ำ วันจันทรแรม ๗ ค่ำ ในเดือน ๙ วันพุฒขึ้น ๑๔ ค่ำ วันพฤหัศบดีแรม ๗ ค่ำ ในเดือน ๑๑ วันเสารขึ้น ๑๔ ค่ำ วันอาทิตย์แรม ๗ ค่ำ ในเดือน ๑ วันอังคารขึ้น ๑๔ ค่ำ วันพุฒแรม ๗ ค่ำ ในเดือน ๓ รวมเปน ๑๒ วันเท่านั้นเปนวันรักษาอุโบสถแลทำมหาธรรมสวนะโดยตรง นอกจาก ๑๒ วันนี้แลวักต้องกันในวันตามเคยคือในวันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ ในเดือนถ้วนฤๅแรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาดทุกเดือน ตลอดชั่วปีไม่ยักเยื้องอะไร ๚ะ

TUDC 29/04/2564

วันพฤหัศบดี เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ พระอาทิตยเวลาเที่ยงตรงสีสะ ในประเทศบางกอกขาขึ้นไปเหนือ

วันพุฒ เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ พระอาทิตยเที่ยงสุดทางเหนือ จะกลับลงใต้ เปนอายันสงกรานต์เหนือเข้าวัสสันตรดู

วันจันทร เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ดวงพระอาทิตยเปนเล็กลงที่สุด เพราะขึ้นอุจเปนฏสีติ ฤๅพสุสงกรานต์เหนือ

วันพุฒ เดือน ๙ แรม ๙ ค่ำ พระอาทิตยเที่ยงตรงสีสะ ณประเทศบางกอกขาลงไปใต้

วันเสาร เดือน ๑๑ ขึ้น ๓ ค่ำ พระอาทิตยเที่ยงถึงกึ่งกลางทางที่จะโอนไปเหนือใต้ เปนสามัญสงกรานต์ เข้าสารทรดู

วันพฤหัศบดี เดือน ๒ ขึ้น ๔ ค่ำ พระอาทิตยเที่ยงสุดทางใต้จะกลับมาเหนือ เปนอายันสงกรานต์ใต้ เข้ารดูสิสิร

วันจันทร เดือน ๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ พระอาทิตยเปนดวงโตที่สุด เพราะตกนิตย เปนสฏสิติสงกรานต์ ฤๅพสุสงกรานต์ใต้ วันนั้นเรียกว่าสงกรานต์ฝรั่ง เพราะศักราชฝรั่งขึ้นเปน ๑๘๖๖ ว่านี้ภอให้คนใกล้ๆ ฝรั่งรู้ ผู้ว่าจะได้ถือสาศนาฝรั่งหาไม่ ฯะ

วันอังคาร เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ พระอาทิตยเที่ยงขึ้นมาถึงกึ่งทางเหนือใต้ ชื่อสามัญสงกรานต์ เข้ารดูนิทาฆ

วันเวลาพระอาทิตยยกเปลี่ยนขึ้นราสีใหม่ ซึ่งเรียกว่าสงกรานต์เดือน ในปีฉลูสัปตศกนี้ พระอาทิตยยกขึ้นราสีเมศตั้งแต่วันอังคาร เดือน ๕ แรมค่ำหนึ่ง เวลาย่ำค่ำแล้ว ๒๕ นาที อยู่จนวันศุกร เดือน ๖ แรม ๓ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมงกับ ๑๒ นาที แล้วยกไปอยู่ราสีพฤศภ จน

TUDC 29/04/2564

วันจันทร์เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ เวลา ๓ ยามกับ ๓๖ นาที แล้วยกไปอยู่ราศีเมถุน จนวันศุกร์เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ เวลาย่ำค่ำ แล้วยกไปอยู่ราศีกรกฎ จนวันอังคารเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เวลาย่ำรุ่งแล้ว ๒๕ นาที แล้วยกไปอยู่ราศีสิงห์ จนวันศุกร์เดือน ๑๐ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมงกับ ๑๒ นาที แล้วยกไปอยู่ราศีกันย์ จนวันอาทิตย์เดือน ๑๑ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาสองทุ่ม แล้วยกไปอยู่ราศีตุลย์ จนวันอังคารเดือน ๑๒ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาย่ำค่ำแล้ว ๒๕ นาที แล้วยกไปอยู่ราศีพิจิตร จนวันพฤหัสดีเดือน ๑ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาย่ำรุ่ง แล้วยกไปอยู่ราศีธนู จนวันศุกร์เดือน ๒ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาบ่ายโมงหนึ่งกับ ๓๖ นาที แล้วยกไปอยู่ราศีมังกร จนวันเสาร์เดือน ๓ แรม ๑๐ ค่ำ เวลา ๒ ยาม แล้วยกไปอยู่ราศีกุมภ์ จนวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมงกับ ๓๖ นาที แล้วยกไปอยู่ราศีมีน จนวันพฤหัสดีเดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ ปีชานยังเปนสัปตศกอยู่ แลซึ่งกล่าวมานี้เพื่อจะให้ท่านทั้งปวงได้รู้เทียบเคียงน้ำฝนแลน้ำมากน้ำน้อย ในปีหลังกับปีประจุบันนี้เปนประโยชน เพราะการซึ่งจะเทียบเคียงนั้นจะคิดแต่ง่าย ๆ สั้น ๆ แต่เพียงเดือนต่อเดือน คือ เดือน ๗ เดือน ๗ ในปีหลังมาเทียบเคียงกับเดือน ๗ เดือน ๗ ในปีนี้ แลเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ในปีหลังมาเทียบกับเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ในปีนี้ ดังนี้จะเปนแน่ไม่ได้ ต้องเทียบเดือนตามระยะพระอาทิตย์ยกดังกล่าวแล้วจึงเปนแน่ได้

ท่านผู้ต้องการจะหาฤกษ์วันดี เมื่อรู้วันพระอาทิตย์ยกเปนวันห้ามการมงคลทั้งปวงแล้วจะได้หลีกเลี่ยงเสีย แลจะได้ประพฤติการมงคลในวันอื่น ๆ นอกจากวันดังว่ามานี้

TUDC 29/04/2564

อนึ่งในหมายสงกรานต์เก่า ๆ มีคำทำนายทายน้ำทายฝนว่า ปีนาคราชกตัว ๆ บันดานให้ฝนตก กร้อยห่าต่อกร้อยห่า ตกในเขาเท่านั้นในป่าเท่านั้น ในทะเลเท่านั้น ในมนุษยโลกยเท่านั้น แล้วก็แบ่งฝนเปนสามมือ คือ ต้นมือ กลางมือ ปลายมือ ถ้าในมือใดตำราออกว่าฝนมาก ก็ทายว่าฝนงาม ถ้าตำราออกว่าฝนน้อย ก็ทายว่าฝนงามภอดี ไม่มีทายว่ามากเกินไปเลย ก็การทายนั้นเปนแต่อวยไชยให้พรบ้านเมือง ไม่ทายจริง ๆ ตามตำรา ด้วยกลัวว่าคนจะตกใจ จะคิดอย่างไร ๆ ไป ฤๅจะเปนอัปมงคลแก่บ้านเมืองไป ว่าแต่ภอรู้ในทิเปนอย่างธรรมเนียมมา แล้วก็ทายน้ำงามในปีนั้น ๆ ว่าจะมากกว่าปีหลังคบหนึ่งบ้าง ศอกหนึ่งบ้าง ฤๅจะน้อยกว่าปีหลังคบหนึ่งบ้างศอกหนึ่งบ้าง ที่เท้าการทายอย่างนี้ตำราก็เหมาะเหมไม่น่าเชื่อ จึงได้ยกเลิย หาได้บอกมาในประกาศสงกรานต์แต่ก่อน ๆ ไม่ ก็ยังมีนักปราชจำพวกหนึ่งซึ่งใช้ตามตำราโหรสังเกตพระเคราะห์ในอากาษด้วยโคจรแห่งพระพุฒพระศุกร แล้วก็ทายขึ้นใหม่ ๆ ว่าฝนปีใดจะมากฝนปีใดจะน้อย ก็นักปราชพวกนี้สังเกตการต่าง ๆ มาก อย่างสังเกตโคจรพระอาทิตยพระจันทรแลราหู แล้วก็ทายเวลาน้ำขึ้นน้ำลง ก็ทายถูกได้ทุกวัน ก็วิชาทายน้ำขึ้นน้ำลงนี้ ในเมืองไทยแต่ก่อนก็ไม่มีก็เมื่อมีขึ้นเปนความสัตยความจริงก็มีขึ้นในเมืองนี้ จะได้ไปเรียนของฝรั่งมาก็หาไม่ แต่ที่ทายฝนนี้นักปราชพวกนี้ทายก็ยังหาถูกถนัดไม่อย่างในปีชวดฉอศกที่ล่วงมาแล้วนักปราชพวกนี้ทายว่าฝนมากน้ำจะมาก ก็น้ำมากนั้นเฉภาะไปเปนมากแต่ข้างเมืองพม่า แลแผ่นดินไทยใกล้เขตรแดนพม่า แต่ในบ้านเมืองของไทยระยะกลางตลอดเหนือ

TUDC 29/04/2564

แลระยะตวันออกน้ำก็น้อยฝนก็น้อยไป ฯ แต่ในปีฉลูสัปตศกนี้ นักปราชพวกนี้ทายไว้ว่าฝนจะน้อยน้ำจะน้อย คล้ายกับปีที่ฝนน้อยน้ำน้อยมาแต่ก่อน สังเกตดูอากาษก็เปนท่ากลวนัก ว่าจะเปนดังนั้นจริงด้วย บัดนี้ตุลมส่ำเภาแล้วลมก็อ่อนฝนชะลานก็ไม่มีมาท้องฟ้าก็ผ่องแผ้วไปไม่มีเมฆตั้งตั้งกลางวันกลางคืนโดยมาก เพราะฉนั้นขอประกาศมาให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงคิดพยายามทำนาปรังนาเพาะเลยแลเข้าไร่ให้ได้มาก ๆ ให้รีบทำตั้งแต่เดือน๒ไป โดยฝนน้อยเข้าไร่จะได้รอดตัวอยู่ นาปรังจะได้ตั้งตัวอยู่ด้วยน้ำท่าวิดสาดบ้าง ให้ผู้ทำเร็จราชุการเมืองกรมการแขวงอำเภอ บ้าวร้องราษฎรให้คิดทำนาเข้าไร่นาปรังเตรียมตัวไว้ เกลือกบ้นฝนแลน้ำจะน้อย นาใหญ่จะมีผลคนถูกอัดคัดมาบ้หนึ่งแล้ว จะได้ความลำบากมากไป ฯ

ในปีฉลูสัปตศกนี้ วันพุฒ เดือน๑๑ ขึ้น๑๕ ค่ำ จะมีจันทรุปราคา จะเห็นขอบพระจันทรหมองข้างทิศอาคเนย์ ตั้งแต่เวลา๓ยามกับ๓๐นาที คือ๓นาฬิกากึ่งแต่เที่ยงคืนไปจนเวลาดี ๓๐ ทุ่ม ๕ นาที คือ๕นาฬิกากับ๙นาทีแต่เที่ยงคืน พระจันทร์จึงจะขาดขอบข้างทิศอาคเนย์แล้วจะจับหันเร่ไปข้างทิศทักษิณ จะจับเพียงเกินบาทคราชน้อยหนึ่ง คือจับส่วนหนึ่งเหลือสองส่วนถึงกลางคราชเวลาดี ๓๑ ทุ่มกับ ๓๐ นาที คือ๕นาฬิกากับ๓๐นาทีแต่เที่ยงคืน แล้วจะคลายออกเยื้องข้างทิศหรดี จนเวลาสว่างแล้ว เปนดี ๑๑ ทุ่มกับ ๕๓ นาทีในกรุงเทพมหานครนี้ ก็จะเห็นพระจันทรทั้งคราชค้างตกไป ยังไม่โมกษบริสุทธิจะหลุดกันต่อเวลาย่ำรุ่งแล้ว คือ๖นาฬิกากับ๑๑นาที

TUDC 29/04/2564

แต่เทยงในพ้าทเมองไทยแถไม่เห็น แต่เมองอินดังแต่เบงคอถไปเขา
จะเห็นได้
เมอวันคืนเดอนปีล่วงไป ๆ ดังนี้ อายุของมนุษยในโลกย์ทั้งปวง
ณกาลบัดนี้ มีประมาณเพียงแปดสิบปี แถต่ำลงมากว่าแปดสิบปีนั้น
ก็หมดไปสิ้นไป ใกล้ต่อเวลาทจะถึงแก่ความตายเข้าไปทุกวัน ๆ ด้วย
กันทุกคน ๆ ความตายนั้นไม่เลือกหน้าว่าผู้ใด ๆ เปนคนจนคนมีผู้ด
แถไพร่ เปนคฤหัฐบรรพชิตไม่มีใครล่วงพ้นจากความตายนั้นได้เลย
ก็แถสัตวทั้งปวง คนทั้งปวง มีชีวิตรของตัวเปนที่รักหมดด้วยกัน
กลัวตายไม่หยากตาย โดยมากเปนธรรมดา แต่ว่าหาเสมอกันไม่
ถางคนได้ความทุกขความยากมาก เบื่อหน่ายในชีวิตรของตัวบ้าง
คลั่งใคล้พ้นเพียนเห็นวิปริตไปต่าง ๆ บ้างศรัทธาถ้นเหลือเพียฟายคิด
จะทำบุญด้วยชีวิตรบ้าง ผูกคอตายเชือดคอตายกินยาตายแถเผาตัว
เสียก็ม ฤๅอวดกล้าหาญแข่งแรงเกินประมาณไป ขึ้นไม้สูงแถเข้า
ใกล้ไฟใกล้คนบ้น แถเข้าปล้ำปลุกกับสัตวร้าย ว่ายน้ำฤกแถ่นเรือ
เถกฝ่าคลื่นฝ่าลม แถเข้าชกต่อยศรันพันแทงแย้งยิงกับผู้อื่นไม่อาไลย
ในชีวิตร คิดว่าตายไหนตายดง ฤๅกลั้นเสพสุรามากเกินประมาณ ฤๅ
กินยากล้าแรงยิ่งนัก ด้วยอยากจะให้โรคหายเร็ว คนเช่นนถางทีก
เพลียงพล้ำทำให้ชีวิตรตัวเสียไปก็มบาง ถึงกระนั้นมีอยู่ห่าง ๆ ก็ผู้
ทรักชีวิตรไม่อยากตายกลัวตายนั้นมีโดยมาก ถึงกระนั้นถางคนยากจน
ไม่มีทรัพย์สินเยาเรือนเคหาบุตรภรรยาซึ่งเปนที่ห่วงใยอาไลย แถเห็น
ว่าชาติกระกูลตัวก็ต่ำ พาหนะเปนกำลังก็ไม่มี สติปัญญาตัวก็น้อย
อายุแถไวก็ล่วงไปมากแล้ว ก็บ่นอยู่อ้อง ๆ ว่าจะอยู่ก็อยู่จะตายก็ตาย

TUDC 29/04/2564

ตามแต่กำลังบุญแลบาปกรรม ฤๅตามแต่ผีสางเทวดาจะอนุเคราะห์ แลไม่อนุเคราะห์ดังนี้ก็มีโดยมาก ก็ในผู้ที่มีห่วงใยที่อาไลยอาวรณโตใหญ่นั้นเล่า บางพวกก็มีปัญญาอันอบรมด้วยพระไตรลักษณปัญญาเห็นอนิจจังทุกขังอนัตตา รู้ว่าเกิดมาคงถึงแก่ความตายไม่เที่ยง แลการทั้งปวงย่อมแปรผันไปต่าง ๆ ในชีวิตรสัตวทั้งปวง แล้วความทุกขเปนพื้น ศุขเปนดอกดวงมีแต่ละเมื่อละขณะ ถึงเวลาปลายคงกลายลงหาความทุกข์ความศุขที่ได้แล้ว ฤๅที่หมายว่าจะได้คงจะกลับมาเปนอารมยแก่ใจให้เกิดความเศร้าโสกทุกขโทมนัศมากในเวลานั้น สรรพสิ่งทุกอันในตัวนอกตัวไม่เปนตนไม่อยู่ในใต้อำนาจความยากความปราฐนา ผู้ใดปลงปัญญาเห็นดังนี้จริง ๆ ผู้นั้นถึงมีห่วงใยที่อาไลยอาวรณมากก็อาจไว้อัทธยาไศรยเปนกลาง ๆ อยู่ได้ ก็ผู้ใดไม่มีใจไม่ได้อบรมในทางปัญญาอย่างนี้ มีจิตรไม่ได้เจริญอย่างนี้ก็ย่อมรักชีวิตรมาก กลัวความตายมาก ถึงจะแก่ชราทุพลภาพมีโรคมีไภยอย่างไรไปแล้ว ถ้ามีความปราฐนาความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในใจความคิด ก็ย่อมหวาดหวั่นพรั่นพรึงแต่ความตายมากนัก ผู้ใดกลัวตายแล้ว ถ้าจะหลบหลีกเลี่ยงไม่เข้าใกล้เข้าเคียงช้างร้ายเสือร้ายสัตวร้าย แลไม่ขึ้นไม้สูงไม่ว่ายน้ำฦกไม่แลนเรือเล็กออกทเลฦก ไม่เข้าป่าเข้าดงเข้าศึกเข้าสงคราม แลการชกตีฟันแทงกับผู้อื่น แลไม่เข้าใกล้ไฟเข้าใกล้ดินปืน ไม่กินสุรามากไม่กินยาร้ายยาแรง ไม่กินของแสลงเมื่อน่าไข้น่าเจ็บ แลไม่ประพฤติการผิด ๆ ที่เปนเหตุจะให้ต้องราชทัณฑ์ การดังว่ามานี้นั้นเปนการอันสมควรที่จะเห็นจริงกันเปนทางที่จะหลีกหนีความตายอยู่แล้ว

TUDC 29/04/2564

แต่ความกลัวของคนบางพวกยังยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ถึงหลีกเลี่ยงดังว่ามานี้แล้ว ก็ยังมีความระแวงว่าตัวตั้งอยู่ในที่ใกล้แห่งความตายยังพรั่นพรึงว่าอันตรายแห่งชีวิตรจะมีมา ยังคิดหาเครื่องกันความตายแลทางหลีกเลี่ยงอย่างอื่นอีกมากพ้นที่จะพรรณา แต่การทั้งปวงนั้นไม่อาจที่จะเห็นจริงพร้อมกันได้ แต่ในคำนักปราชที่สั่งสอนสืบมาในพระคัมภีร์ที่มีในพระพุทธสาศนา ที่เปนทางกรรมวาทกิริยวาทนั้นท่านสรเสิญทานบางอัน สีลวัตบางอย่าง กุศลกรรมบถบางตัว แลการขวนขวายบางทาง ภาวนาบางอารมณ์ บูชาบางวิธี ว่าเปนที่จะให้ออกผลให้อายุยืนในทิฐธรรมชาตินี้ แลสัมปรายภพชาตินา แต่ที่จะห้ามความตายให้ขาดไม่ให้มีมานั้นไม่ได้ ถ้ายังเกิดเปนกายเปนใจอยู่ตราบใด ก็คงยังต้องอยู่ในอำนาจความตายจะประหารอยู่ตราบนั้นไม่มีใครพ้นเลย ถึงใครอายุยืนมากแล้วก็ไม่ไกลกว่าคนอายุสั้นนักเหมือนไม้แก่นไกลกว่าต้นกล้วยต้นอ้อย ฯะ

ทานนั้นคือให้เครื่องกันอันตรายชีวิตรสัตว คือผ้าตรองน้ำเครื่องตรองน้ำแลอื่น ๆ แลเครื่องอุดหนุนชีวิตรสัตว คืออาหารแลสิ่งอื่น ๆ แลยาฤๅเครื่องยารักษาไข้เจบ แลบริจากทรัพย์จ้างหมอให้รักษาโรคต่าง ๆ แลเสียทรัพย์ช่วยให้สัตวที่จะตายเร็ว ๆ ให้รอดตายไปคราวหนึ่ง ๆ ฯะ

สีลนั้นคือเว้นจากปาณาติบาต แลวิหิงสาการเบียดเบียนท่านผู้อื่นแลเบียดเบียนสัตว ฯ กรรมบถนั้นคืออนภิชฌาอพยาบาท การที่ไม่มุ่งหมายทรัพย์สิ่งของ ๆ ท่านผู้อื่น ด้วยความโลภจนถึงแช่งให้ผู้นั้นตาย เพื่อประสงค์จะได้ของท่านมาเปนของตัว ฯ การขวนขวายนั้น

TUDC 29/04/2564

คืออุสาหะรักษาพยาบาลคนไข้ ขวนขวายหาหมอมารักษาคนไข้ แล ขวนขวายหายา แลแต่งอาหารที่ชอบโรคให้คนไข้ แลให้กำลังช่วยผู้รักษาไข้เจ็บ ๆ ภาวนาวิธีนั้นคือ ประกอบความเมตตากรุณาในผู้อื่นทั่วไปเสมอกับตัว แลผู้ที่เปนที่รักของตัว ฯะ

บูชาวิธีนั้น คือว่าด้วยการปฏิสังขรณวัตถุสฐานที่บูชานับถือ แลที่อยู่ที่อาไศรย์ ที่สำเร็จศุขประโยชน์ทั่วไปแก่ชนเปนอันมากนั้น ๆ ให้เปนปรกติดำรงคอยู่สิ้นกาลนาน การทั้งปวงดังกล่าวมานี้ ท่านได้สรเสิญว่าเปนเหตุจะให้สำเร็จเปนสภาคผล เปนเครื่องจะให้ชนมายุของสัตวยืนยาวในทิฐธรรมชาติ แลสัมปรายภพชาติน่า ก็แต่การที่หลบผีหนีสางล้างจังไรไม่เยี่ยมเยียนใกล้กลายผู้ตายผู้ไข้ หลีกเลี่ยงไปไม่ขอได้ยินข่าวไข้ข่าวตาย ด้วยกลัวว่าจะเปนอวมงคล ความร้ายความอุบาทว์จะพลอยตามมาถึงตัวด้วยดังนี้ ก็ผู้ที่ถือความสอาดดังว่ามานี้ เมื่อพิเคราะห์สืบสาวไปก็เห็นว่าตายไป ๆ ต้องให้คนที่คลุกคลีอยู่กับทรากสพ กินนอนอยู่ในป่าช้าฝังเผาเสียเนือง ๆ ไม่รู้ขาด เพราะการที่ถืออย่างนั้นไม่เห็นจริงพร้อมกัน แลไม่ถูกต้องตามคำนักปราชที่กล่าวสอนไว้ดังว่าแล้วในข้างต้นนั้น

เพราะฉนั้นขอท่านผู้มีปัญญา จงรีบร้อนขวนขวายประพฤติการบุญการกุศลเปนความสุจริตให้มาก ด้วยกายวาจาแลใจโดยเปนการเร็ว เหมือนอย่างชนที่สีสะเพลิงไหม้แล้วรีบร้อนจะดับไฟในสีสะของตนฉนั้น สรรพการกุศลทั้งปวงพึ่งสำสม ทำให้พร้อมมูลในสันดานด้วยความไม่ประมาท ด้วยประการทั้งปวงเทิญ

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เงินผูกปีชวดทำถนน

มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่จีนทั้งปวง ซึ่งต้องเสียเงินผูกปีเข้ามาช่วยราชการแผ่นดินทั้งปวงให้ทราบว่า เงินผูกปีรายปีระกาศีกนี้ได้จ่ายทำถนนเจริญกรุง แลถนนหลวงใหญ่ตลอดถึงไปสำเพ็ง แลตอกระบือ แลออกไปกลางทุ่งทางคลองตรง เปนทางขึ้นได้แล้ว ยังแต่จะต้องซ่อมทรายกรวดเพิ่มเติมให้ทางเรียบดีขึ้น ยังจะแก้ไขต่อไปอยู่ แต่ถนนบำรุงเมืองนั้นทรงพระราชศรัทธาบริจาคพระราชทรัพย์แต่พระคลังในที่จ่างจีนทำแลซ่อศีลายาวกระหนาบสองข้างถนน แลได้ซ่อทรายถม แลเพิ่มเติม แลจะเพิ่มเติมต่อไป ถนนบำรุงเมืองนี้ไม่ได้ใช้เงินผูกปีเลย ในพระราชทรัพย์พระคลังทั้งสิ้น

เงินผูกปีชวดฉอศกนี้ ได้โปรดให้จ่ายจ้างจีนทำถนนขวางตั้งแต่วัดบวรนิเวศน์วิหารลงมาจนริมวังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์ ก็ได้เริ่มขึ้นบ้างแล้ว ถ้าทางนี้เสร็จแล้วจะโปรดให้จ่ายสร้างถนนลงไป แต่หอกลองแลศาลเจ้าพระกาลไชยศรี พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง ลงไปจนตะพานหันแล้วจะทำถนนสำเพ็งลงไปจนวัดสัมพันธวงษาราม แลวัดประทุมคงคา แลแวะออกประจบทางใหญ่เจริญกรุงในที่ควร การทั้งปวงจะใช้ด้วยเงินผูกปีในปีชวดฉศกนี้ ให้จีนทั้งปวงบรรดา

TUDC 29/04/2564

ซึ่งได้เสียเงินผูกปี้เข้ามาในหลวงทั้งปวงจงยินดีว่า ได้เรี่ยไรกันสร้างหนทางเจริญกรุง แลหนทางถนนสำเพ็งขึ้นเปนประโยชน์แก่คนทั้งปวงนั้นเถิด อย่าคิดเสียใจว่าต้องเสียเงินเข้ามาในหลวงเปล่า ๆ เลย ให้คิดว่าได้เรี่ยไรกันสร้างถนนใหญ่แล้วจะสร้างขึ้นทำนุบำรุงบ้านเมืองซึ่งเปนที่อยู่ด้วยกัน จีนต้องเสียเงินเมื่อปีระกาตรีศกแลปีชวดฉอศกนี้คนละสี่บาท ฤๅสองคราวรวมเปนคนละแปดบาท สร้างถนนใหญ่ในหลวงก็ได้เสียพระราชทรัพย์ของพระคลังในที่สร้างถนนบำรุงเมืองขึ้นเหมือนเข้าเรี่ยไรกับจีนฉันนั้น ให้จีนทั้งปวงชื่นชมยินดีเถิด

TUDC 29/04/2564

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๗

ภาค ๓

กฎหมาย จ.ศ. ๑๒๒๗

(ร.ศ. ๘๔ พ.ศ. ๒๔๐๘)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ห้ามมิให้นายบ่อนทตรองเงินให้นักเลงเล่นเบี้ย อนุญาตให้ทำสารกรมธรรม์แทน ปีฉลูยังเป็นฉอศก

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ฉุกขุนคุลาการแลผู้รักษาเมืองกรมการเมืองเอกโทตรี แลเจ้ากระทรวงบ่อนเบี้ย แลนายบ่อนไทย จีน แลนักเลงทั้งปวงในกรุงนอกกรุงให้ทราบทั่วกัน ด้วยพระราชกำหนดเดิมมีอยู่ว่า ถ้านักเลงมาเล่นบ่อนเบี้ยขัดสนจะยืมเงินเค้าบ่อนถึงเล่น ให้นายตรานายบ่อนหัวเบี้ยพิเคราะห์ดูคุณานุรูปก่อน จึงให้ยืมแลทตรองให้นักเลงเล่นแต่พอสมควรที่จะได้ตามอย่างธรรมเนียม ไพร่มีครัวมีคน ๒ คน ๓ คน มีโคกระบือคู่หนึ่งสองคู่ มีเข้า ๔ เกวียน ๕ เกวียน มีนา ๒๐ ไร่ ๓๐ ไร่ ให้ทตรองแต่ ๒ ชั่งลงมา ไพร่มิได้มีครัวมีแต่ข้า ๗ คน ๘ คน ๙ คน ให้ร้องชั่งสิบตำลึง ถ้ามีข้า ๔ คน ๕ คน ๖ คน ให้ร้องชั่งหนึ่ง มีคน ๒ คน ๓ คน ให้ร้องสิบตำลึงกึ่ง ถ้ามีแต่โคกระบือ ๔๐ ตัว ๕๐ ตัว ให้ร้องสองชั่ง มี ๒๐ ตัว ๓๐ ตัว ให้ร้องชั่งสิบตำลึง มี ๑๘ ตัว ๒๕ ตัว ให้ร้องชั่งหนึ่ง มี ๑๕ ตัว ๑๖ ตัว ให้ร้องสิบห้าตำลึง มี ๘ ตัว ๑๐ ตัว ให้ร้องสิบสองตำลึงกึ่ง มี ๖ ตัว ๗ ตัว ให้ร้องสิบตำลึง มี ๔ ตัว ๕ ตัว ให้ร้องเจ็ดตำลึง มี ๒ ตัว ๓ ตัว ให้ร้องห้าตำลึง ถ้ามีนาสวนราคา ๗ ชั่ง ๘ ชั่งให้ร้องสองชั่งลงมา ถ้าราคา ๕ ชั่ง ๖ ชั่งให้ร้องชั่งสิบตำลึง

TUDC 29/04/2564

ราคา ๔ ชั่ง ๕ ชั่งให้รองห้าตำลึง ราคา ๓ ชั่งให้รองชั่งหนึ่ง ราคา ๒ ชั่งให้รองสิบห้าตำลึง ราคาชั่งสิบตำลึงให้รองสิบตำลึง ราคา ๓ ชั่งให้รองเจ็ดตำลึง ราคา ๑๐ ตำลึง ๑๕ ตำลึงให้รองห้าตำลึง ถ้าไพร่ราบคู่ผัวเมียมีบุตร ๑ คน ๒ คน ๓ คนให้รองสิบตำลึงกึ่ง ถ้าแต่ผัวกับเมียให้รองสิบตำลึง ถ้าแต่ตัวผู้เดียวให้รองห้าตำลึง ถ้าแต่เปนทาสอย่าให้ทดรองเปนอันขาดทีเดียว ประการหนึ่งถ้านักเลงหญิงมาเล่นเบี้ยบ่อนถั่ว บ่อนกำตัด บ่อนไพ่งา นั้น ก็ให้นายบ่อนหัวเบี้ยพิเคราะห์ดู ถ้ามีแหวนถอ ๒ มือนุ่งห่มสคราน มีข้าคนตามหลัง ๓ คน ๔ คน มีหีบขันหมากเครื่องเงินเครื่องถม ให้ทดรองแต่ชั่งหนึ่งถึงมา ถ้ามีแหวนถือมือเดียว มีข้าคนตามหลังคนหนึ่งสองคน ให้รองแต่สิบตำลึง ถ้าไม่มีแหวนถือมีเครื่องกินมีแต่ข้าตามหลัง ๑ คน ๒ คน ให้รองแต่ห้าตำลึง ถ้าตัวผู้เดียวให้รองแต่สิบบาท พระราชกำหนดแต่ก่อนเช่นนี้

จึงทรงพระราชดำริห์ว่า ทุกวันนี้นักเลงไปเล่นบ่อนไทย จีน ขัดสนลง นายบ่อนทดรองให้บ้าง ให้เล่นพัวพัน ซู่เอี่ย บ้าง นักเลงที่ชอบรักผัดผ่อนหามาใช้ ที่นักเลงไม่ชอบรักคิดอุบายต่อสู้ว่าไม่ได้ทดรองแต่ไม่ได้เล่นเสีย ที่เสียมากว่าเสียน้อยต้องเปนความกัน เพราะไม่มีสารกรมธรรม์เปนสำคัญ ตามเงินที่ทดรองแต่ให้เล่นพัวพัน ซู่เอี่ยกัน จนมีผู้ทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวาย ทราบใต้ฝ่าธุลีพระบาทว่า นายบ่อนให้นักเลงเล่นพัวพัน ซู่เอี่ย เกี่ยวค้างกัน จึงโปรดไม่ให้ชำระ ให้ยกเลิกไปเสียหลายเรื่องหลายราย แต่พระราชกำหนดแต่ก่อนข้อที่ให้ทดรองนักเลงตามคุณานุรูป ไม่มีสารกรมธรรม์เปนสำ-

TUDC 29/04/2564

คัญนั้นให้ยกเลิย แต่นี้สืบไปนักเลงผู้ใดจะไปเล่นบ่อนไทย บ่อนจีน ถ้าขัดสนลงไม่มีเงินจะเล่น จะให้นายบ่อนทดรองก็ให้นักเลงผู้นั้นทำสารกรมธรรม์กู้ฤๅขาย แลทำหนังสือสัญญาให้แก่นายบ่อน จึงให้นายบ่อนทดรองให้เงินตามสารกรมธรรม์ ให้คิดเอาดอกเบี้ยตามที่สัญญากันเปนค่าป่วยการเงินไปกว่าจะส่งเงิน ถ้านักเลงผู้เล่นไม่ทำสารกรมธรรม์ให้ ก็อย่าให้นายบ่อนทดรองแลอย่าให้เล่นพัวพัน ซุเอี่ย เกี่ยวค้างกันเปนอันขาด ถ้านายบ่อนผู้ใดขืนทดรองแลให้เล่นพัวพัน ซุเอี่ย เกี่ยวค้างกันไม่มีสารกรมธรรม์แลหนังสือสัญญา จะไปทำเรื่องราวร้องฟ้องณโรงศาลกรมใด ๆ อย่าให้ดูกชุนตุลาการแลผู้รักษาเมืองกรมการเจ้ากระทรวงบ่อนเบี้ยรับฟ้องของผู้นั้นไว้ ข้าระวังถ่าวเปนอันขาดทีเดียว

ประกาศมาณวัน บีฉลูยังเปนฉศก ๑๕

๗ ป.ป.ก. ๑๕

ประกาศ

พระราชทานชื่อวัดเงินวัดทอง

ณวันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ บีฉลูสัปตศก

ด้วยขุนมหาสิทธิโวหาร รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ

TUDC 29/04/2564

สั่งว่า วัดเงินวัดทองบางพรมที่อันสมเด็จพระบรมราชมหาไอยิกาเจ้า กรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ทรงสถาปนาการสร้างไว้แต่ก่อน ครั้นเมื่อสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จดำรงอยู่ในราชสมบัติ ได้ทรงพระราชอุตสาหให้ปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมให้บริบูรณ์เปนอารามหลวง ด้วยบริจาคพระราชทรัพย์กระทำให้สำเร็จ เพื่อฉลองพระเดชพระคุณในสมเด็จพระบรมราชมหาไอยิกาเจ้า ซึ่งเสด็จสวรรคตล่วงไปแล้วนาน แต่ยังไม่ได้ทรงพระราชทานนามเปนบรรดาศักดิ์สมควรแก่พระอารามหลวง บัดนี้ทรงพระราชดำริห์ให้แปลงชื่ออารามเดิมว่าวัดเงินวัดทองนั้นให้เปนนามในมคธภาษา วัดเงินให้เรียกวัดรัชฎาธิฐาน วัดทองให้เรียกว่าวัดกาญจนสิงหาสน์ ให้กรมวังหมายสั่งเวรมหาดไทยเวรกลาโหมให้บ่าวประกาศให้รู้จงทั่วกัน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายมาณวันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก

(๗ ป.ป.ก. ๒๒)

ประกาศ

เรื่องจะพระราชทานเพลิงพระศพพระโอรสพระธิดา ในพระบวรราชวัง ปีฉลูสัปตศก

สมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ซึ่ง

---

* ประกาศฉบับนี้ไม่จบ เห็นจะทรงร่างไว้ ไม่ได้ออก แต่เห็นท้องเรื่องเปนคดีจึงนำมาพิมพ์ไว้ด้วย

DC 29/04/2564

เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอประกาศให้แก่
พระยงค์เจ้าซึ่งเปนพระโอรสพระธิดา ของสมเด็จพระปวเรนทร-
ราเมศร์มหิศเรศร์รังสรรค์ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ใหญ่ฝ่ายหน้า
คือกรมหมื่นบวรวิชัยชาญ ฝ่ายในคือพระยงค์เจ้าดวงประภา แลเจ้า
นายแลข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน ซึ่งเปนหลักเปนประธานในราช-
การแผ่นดิน บรรดาที่จะได้อ่านคำประกาศนี้ ให้ทราบทั่วกันเปน
ความจริง ข้าพเจ้าเมื่อก่อนนี้ก็ครั้งยังไปบวชเปนภิกษุอยู่ถึง ๒๗
กาลฝน ถึงสึกชาวนี้มันคงไม่ได้รับแลเก็บเงินทองเอง ไม่ได้รู้
จำนวนว่ามีเท่าไรต่อเท่าไร มีประตูที่ได้เงินมาเสมอก็แต่เบี้ยหวัด
แลเงินเดือนที่ได้รับพระราชทาน เงินเดือนที่ได้รับพระราชทานแต่
ในหลวงในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ปีวอก
ฉศกศักราช ๑๑๙๒ มาจนปีชวดโทศก ศักราช ๑๒๐๒ สิบเอ็ดปี ๆ ละ
สิบชั่ง ตั้งแต่ปีฉลูตรีศกมาจนปีจอโทศกสิบปี ได้รับพระราชทาน
ปีละ ๑๕ ชั่ง แต่เงินเบี้ยหวัดนั้นได้ไวบ้าง สูญเสียเขาหักแทนตัวเสีย
เสียมาก ข้าพเจ้าเปนภิกษุอยู่ก็ไม่รู้ที่จะไปเร่งรัดเอาแก่ผู้ใด เพราะ
เปนการเบียดเบียนผู้อื่น เร่งรัดเอาเงินทองเห็นว่าไม่ควร แต่
เงินเดือนได้รับพระราชทานเดือนละ ๕ ตำลึงเสมอทุกเดือน ใช้สอย
เสียหมดไม่เหลือเลย มีประตูได้ออกทางหนึ่ง คือภาษีอากรที่ขนมาแต่
ตรงแผ่นดินทูลกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ซื้อรายขึ้นในชื่อข้าพเจ้าปีละ ๗๐ ชั่งเศษ รายขึ้นในกรมหลวงพิทักษ-
มนตรี ทูลกระหม่อมท่านยกพระราชทานให้ ตั้งแต่พระราชทานเพิ่ม
กรมหลวงพิทักษมนตรีแล้ว มีจำนวน ๒๐ ชั่งเศษ รวมสองจำนวน

TUDC 29/04/2564

เปนเงินชั้นปีละ ๓๐ ชั่งเศษ เงินจำนวนนี้ก็ไม่ได้ทุกปี ค้างอยู่ทีนายอากรรุ่งรังสูญหายไปเสียโดยมาก เพราะไม่มีอำนาจที่จะเร่งเอา มาถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกเฉลี่ยเมื่อเลิกอากรค่าน้ำ เงินตกไปทั้งสองรายโดยมาก เพราะแผ่นดินก่อนๆ ภาษีอากรต่างๆ มีแต่เดาสุ่มค่าน้ำตลาดสมพักส่งบ่อนเบี้ยเท่านั้น ไม่มีภาษีต่างๆ เหมือนอย่างครั้งแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นมาในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยักย้ายอย่างธรรมเนียมภาษีอากรไปมากกว่าครั้ง คงเงินในจำนวนชื่อข้าพเจ้าเพียงสักสิบชั่งเศษ ก็จำนวนเงินชั้นสองรายนายช่างที่เปนพระยาราชภักดีเปนเจ้าจำนวนเก็บมา ก็เมื่อสมเดจพระศรีสุริเยนทรามาตย์ท่านยังไม่สิ้นพระชนม์ ท่านเรียกรวบรวมไปเก็บไว้แล้วท่านให้แจกเบี้ยหวัดบ่าวข้าพเจ้าเลี้ยงผู้ชายผู้หญิงทุกปีๆ ละ ๕๐ ชั่งเศษ มาเมื่อปีมแม่สัปตศก ศักราช ๑๑๙๗ เงินชั้นข้าพเจ้าสมเดจพระศรีสุริเยนทรามาตย์ท่านเอาไปทำวิหารวัดหงษ์เสียหมด หาแจกแก่บ่าวข้าพเจ้าไม่ เธอทาสผู้ชายหลายคนเปนของกรมหลวงพิทักษมนตรี สั่งไว้ให้แจกหม่อมเจ้าที่เปนบุตรเธอดังของท่าน ตัวเธอไม่สมัคให้แจกแยกย้ายกันไป สมัคจะอยู่กับข้าพเจ้าเปนอันมาก ยอมไปอยู่กับหม่อมเจ้าเหล่านั้นแต่น้อยตัว สมเดจพระศรีสุริเยนทรามาตย์ท่านจึงชักเงินของท่านออกประทานให้ หม่อมเจ้าที่จะได้ส่วนแบ่งปันตัวเธอต่อไป คิดนับตัวคนๆ ละชั่งมากกว่าเกษียณอายุ ตามฉันทของท่านที่ถือว่าให้เงินถ่ายค่าตัวไปให้พอที่จะช่วยคนใช้ได้นั้น ตัวเธอทาสเหล่านั้นท่านประทานข้าพเจ้าไว้ทั้งสิ้น ครั้นเมื่อท่านไปรับทำวัดหงษ์ ท่าน

TUDC 29/04/2564

จะมาเรียกเอาคนเหล่านั้นไปทำวัด ข้าพเจ้าไม่ยอมถวายเพราะไม่มีใคร จะใช้พายเรือ ท่านกรุณาข้าพเจ้าท่านจำเดิกของท่านท่านช่วยให้ ข้าพเจ้าจึงว่า ถ้าอย่างนั้นให้ท่านหักเอาเงิน ๕๐ ชั่งเศษของข้าพเจ้าที่เอาไปทำวัดนั้นเสีย เป็นอันใช้เงินของท่าน ถึงเงินของข้าพเจ้าเกินไปก็ยอมถวายเป็นกำไรดอกเบี้ยเงินของท่าน เมื่อท่านเห็นว่าตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เดชทาสเหล่านั้นมาแล้ว ดอกเบี้ยของท่านขนถึงต้นเท่าดอก ท่านจะให้ใช้จนต้นเท่าดอก ก็จะไปเที่ยวยืมเงินญาติพี่น้องชนมาถวายให้เต็ม ด้วยเงินของข้าพเจ้าที่ท่านเอาไปทำวัดเสียนั้น ก็มากกว่าเงินเดิมของท่านอยู่แล้ว โดยจะต้องใช้ให้ต้นเท่าดอกก็ไม่มากนัก ความก็เป็นอันกันไป ตั้งแต่สมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ รับพระชนม์แล้ว เงินภาษีอากรก็ขนบีละ ๕๐ ชั่งเศษ พระยาราชภักดีไปเก็บได้มาบ้างไม่ได้บ้าง จะเป็นบีละเท่าไรข้าพเจ้าก็ไม่รู้เลย ก็แจกบ่าวไพร่ที่ได้ใช้สอยเสียบ้าง ทำวัดบรมนิวาส วัดบวรนิเวศบ้าง กรมหมื่นมเหศวรกรมหมื่นวิษณุนาถเอาไปใช้บ้าง ก็หมดไป สมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์เมื่อท่านประชวรจะสิ้นพระชนม์ ท่านมอบเงิน ให้กรมขุนกัลยามา ๑๕๐ ชั่งเศษ เป็นส่วนมรดกของท่าน ๕๐ ชั่ง อีก ๓๐๐ ชั่งท่านรับสั่งว่าเป็นเงินเบี้ยหวัดเดิมของข้าพเจ้า ท่านทรงเก็บไว้แต่ท่านได้เอาไปทรงใช้สอยในการทำวัดหงส์เสียบ้าง รับสั่งว่าขอเสียเถิด ถับท่านได้ประทานเงินอีก ๓๐๐ ชั่งมอบให้เจ้าพระยาพลเทพหลงมาส่งให้เจียบ ๆ ก็เงินซึ่งเป็นมรดกสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์นั้น ข้าพเจ้าไม่ได้เอาไว้เลย ราย ๓๐๐ ชั่งซึ่งไปทำพระเจดียวัดบรมนิวาสหมด อีก ๕๐ ชั่งนั้นได้จ่ายจ้างช่างเขียนวัดบวรนิ-

TUDC 29/04/2564

เวค ๑๑ ชั่งเศษ เหลือนั้นทำบุญพระอัฐิสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์หมด เมื่อเวลาภายหลังแต่การถวายพระเพลิงนั้น เงินเบี้ยหวัดเดิมข้าพเจ้าอยู่กรมขุนกัลยาสุนทร ๆ กับเจ้าพี่น้องทำปุยปุยำไป เมื่อเวลากรมขุนกัลยาสุนทรกับเจ้าพี่น้องล่วงไปแล้วไม่ได้ตัวเงินมา ได้แต่รายจำหน่ายต่าง ๆ ที่จำหน่ายไม่ตกก็ได้สารกรมธรรมมาบ้าง สารกรมธรรมนั้นมีตัวถูกหนี้บ้าง ไม่มีตัวถูกหนี้บ้าง

กรมหมื่นวิษณุนาถเรียกร้องอย่างไรก็ไม่รู้เลย แต่ถูกหนี้ที่เป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ยอดสู้เอาไม่ใช้จนทุกวันนี้ ถึงตายไปในเร็ว ๆ ก็ยังมีกำยังเงิน ๆ ภาษีอากรบ้าง เงินเบี้ยหวัดที่เหลือจากสัสดีหักไว้แต่ใช้สรอยบ้างนั้น กรมหมื่นวิษณุนาถเก็บไว้เป็นตัวเงิน ที่มีอยู่เมื่อปลายปีจอจัตวาศก ๑๐๐ ชั่งเศษ เป็นทุนเดิมของข้าพเจ้าก่อนเข้ามาในพระบรมมหาราชวังนี้ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว ท่านผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงยอมให้ข้าพเจ้าเป็นเจ้าแผ่นดินได้เข้ามาอาศรัยอยู่ในคลังสุกรัตก่อนราชาภิเษกเดือนครึ่ง เจ้าภาษีนายอากรต่าง ๆ เอาเงินมาเพิ่มเติมให้รายละเล็กน้อยประมาณ ๒๐ ชั่งก็ครั้งนั้นเพราะจัดแจงการแผ่นดิน แต่ให้ข้างโน้นข้างนี้ต่าง ๆ ในเวลาว่างยังไม่ได้ราชาภิเษก ข้าพเจ้าไม่ให้ใช้เงินคลังเพราะยังไม่ได้เป็นเจ้าแผ่นดิน จะใช้เงินคลังในการของตัวไม่ควร เงิน ๑๒๐ ชั่งเศษนั้นก็หมดแต่ก่อนราชาภิเษก เมื่อราชาภิเษกแล้วเงินเหลืออยู่ ๑๐๐ บาท ข้าพเจ้าจึงได้มาร้องแก่กรมหลวงวงศาธิราชสนิทว่า ข้าพเจ้าเป็นเจ้าชีวิตมีเงินชั่งเดียว เหมือนชาวนอกว่าเจ้าชีวิตเห็นจะมีเงินถึงชั่ง กรมหลวงวงศาธิราชสนิทจึงปฏิภาเสนาบดีบังคับให้ชาวคลังยก

TUDC 29/04/2564

เงินคงคลังให้ข้าพเจ้าใช้สอยครั้งหนึ่ง ๓๐๐ ชั่ง แล้วเพิ่มให้อีก ๑๐๐ ชั่ง ด้วยตัดสินกันว่า เมื่อเวลาว่างเจ้าแผ่นดินทรงราชาภิเษกแล้วนั้น ข้าพเจ้าได้ออกเงินของข้าพเจ้าไปในราชการต่าง ๆ มาก ข้าพเจ้าก็เอาเงิน ๒๐๐ ชั่งนั้นทำทุนหากำไรต่อมา ได้ซื้อสินค้าฝากเรือไปขาย แลให้มีผู้ยืมเอาดอกเบี้ย ภายหลังมีผู้เกือหนุนแต่ข้างในข้างนอก ก็ค่อยมีทรัพย์เจริญมา เพราะตั้งแต่ราชาภิเษกแล้ว การจับจ่ายทั้งปวงใช้เงินงวดเงินคลังตามธรรมเนียมเดิมทุกอย่าง ไม่ต้องชักเงินทุนเรือนออกใช้ เมื่อข้าพเจ้าเป็นเจ้าแผ่นดินอยู่ ข้าพเจ้าได้ตั้งเป็นผู้รักษาแผ่นดิน ไม่ได้สำคัญเงินทองพระคลังของเก่าของใหม่ข้างในข้างหน้าว่าเป็นทรัพย์สินของตัว เงินทั้งในจำนวนของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเก็บไว้ ข้าพเจ้าก็ไม่ได้เอาไปข้างไหน รวบรวมไว้สำหรับแผ่นดินตามเดิมทั้งเงินทั้งทอง ได้จ่ายไปแต่เงินรายหมื่นชั่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เขียนหนังสือขอทำพระอารามที่ค้าง จึงได้จ่ายไปในการพระอารามที่ค้างมาแต่แผ่นดินนั้นหมดไปบ้าง ก็แลการจ่ายต่าง ๆ ตามเคยอย่างแต่ก่อน ก็ดูอย่างตามแบบบาญชีเก่าแล้วจ่ายไปทุกช่องทุกประตู ถึงการจ่ายซึ่งเป็นการใหม่ ๆ ค่อยยกไปเป็นเบี้ยหวัดเงินเดือนในพระบวรราชวังก็ดี เพิ่มเบี้ยหวัดเงินเดือนเจ้าต่างกรมไม่มีกรมก็ดี จ่ายทัพหารชั้นก็ดี ทำเรือรบเรือกลไฟก็ดี ทำการพระราชวังแลพระนครก็ดี ข้าพเจ้าได้ปฤกษาเจ้านายผู้ใหญ่ แลท่านเสนาบดีเห็นพร้อมกันดังถึงเป็นตำราแล้ว จึงได้ใช้จ่ายไป ที่ยังไม่ได้ปฤกษาก็ใช้ไปตามแบบเก่าจนทุกวันนี้ ก็เงินที่ได้นอกจากจำนวนชั่งท้องพระคลังตามตราตั้งเจ้าภาษีนายอากร แลเงินส่วยหัวเมือง แลตัวเตชไพร่หลวง

TUDC 29/04/2564

ส่วยตามเคยสำหรับแผ่นดิน ฤๅบรรณาการแต่หัวเมืองขึ้นแก่แผ่นดิน เงินทั้งปวงนี้ก็ใช้ในรวมเบี้ยหวัดอย่างหนึ่ง จ่ายราชการต่าง ๆ ตามตำราเก่า แลตำราใหม่อย่างหนึ่ง เปนเงินสิ้นไปปีหนึ่ง ๆ สองหมื่นชั่งขึ้นไปไม่ต่ำลงมา ก็แต่เพราะข้าพเจ้าอุส่าห์เสือกสนหาตามกำลังด้วยไว้ตัวเหมือนอย่างไม่ได้เปนเจ้าแผ่นดิน ก็มีเงินขึ้นด้วยค้าขายได้กำไรบ้าง ท่านข้างโน้นข้างนี้มีคุณูปการช่วยหาให้บ้าง ให้ชาวนอกประเทศกู้ยืมได้ดอกเบี้ยบ้าง มีขึ้นจึงได้รับจ่ายให้เปนคุณแก่บุตรภรรยาข้าพเจ้า นอกจากเบี้ยหวัดแลเงินเดือน ซึ่งพระเจ้าลูกเธอแลเจ้าจอมข้างในได้รับพระราชทานมา เบี้ยหวัดแลเงินเดือนที่แจกแก่บุตรภรรยาข้าพเจ้า แลพี่เลี้ยงนางนมของบุตรข้าพเจ้าที่เอาเงินคลังไปนั้นก็แต่ตามตำราเก่า ตามอย่างก่อนเจ้านายในพระบรมมหาราชวังได้ไปเท่าใดก็ให้ไปเท่านั้นตามใหญ่ตามน้อย เหมือนอย่างแต่กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธร ก็ได้เบี้ยหวัดปีละ ๑๕ ชั่ง เงินเดือน ๆ ละ ๕ ตำลึง เหมือนกับกรมหมื่นอมเรนทรบดินทร เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เหมือนอย่าง "ยิ่งเยาวลักษณ" "ทักษิณชา" "โสมาวดี" เปนลูกใหญ่โกนจุกแล้วก็ให้เบี้ยหวัดแห่งละ ๑๐ ชั่ง เงินเดือน ๆ ละ ๓ ตำลึง เหมือนพระองค์เจ้าดวงเดือน เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชายจุฬาลงกรณ์ ตั้งเปนต่างกรมแล้ว ก็ให้เบี้ยหวัด ๑๐ ชั่ง เงินเดือน ๆ ละ ๕ ตำลึง เหมือนอย่างตัวข้าพเจ้าเมื่อต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บุตรนอกนั้นใหแห่งละ ๕ ชั่งบ้าง ๔ ชั่งบ้าง ๓ ชั่งบ้าง ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึงบ้าง ๒ ชั่งถ้วนบ้าง ตาม

TUDC 29/04/2564

ที่ใกล้แลไกลใหญ่แลน้อย ที่ได้ใช้สรอยเรียกว่าใกล้ ที่ไม่ได้ใช้สรอยเรียกว่าไกล อายุมากเรียกว่าใหญ่ อายุเด็กเรียกว่าน้อย แจกดังนี้ตามอย่างเก่า คล้ายกับบาญชีเก่าในแผ่นดินก่อนแล้ว

อนึ่งเมื่อครั้งแผ่นดินก่อน เจ้าจอมอยู่งานมีครรภ์ พระเจ้าอยู่หัวท่านประทานเงินเลี้ยงครรภ์รายละ ๓๐ ชั่งบ้าง ๕ ชั่งบ้าง ๗ ชั่งบ้าง แต่เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแต่รายละ ๕ ชั่ง แล้วพระราชทานสายสร้อยทองคำหนัก ๕ บาทบ้าง ๕ บาทบ้างทุกราย ก็เงินที่จ่ายเลี้ยงครรภ์แลทองสายสร้อยรักษาครรภ์นั้นก็เอาเงินทองในท้องพระคลังจ่ายไปทุกแผ่นดิน มีฎีกาหมายรับสั่งเบิกมีบาญชีจดเอกเกรกไป ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการอะไรมีอยู่ ตั้งแต่ข้าพเจ้าเข้ามามีบุตรถึง ๒๒ แล้ว ข้าพเจ้าไม่ได้เบิกไม่ได้เรียกเงินคลังเป็นเงินเลี้ยงครรภ์เลย ข้าพเจ้าให้เงินของข้าพเจ้าเองไปทุกราย แต่ท้องนี้ข้าพเจ้าให้ย้ายเสียจากสายสร้อยครรภ์รักษา ให้ทำเป็นจอกมีพานรองมีช้อนตัก รวมเป็นทองหนัก ๕ บาทบ้าง ๑๐ บาทบ้าง ให้แก่บุตรที่เกิดใหม่เป็นขวัญแรก ทองที่ทำจอกขันช้อนนี้ ข้าพเจ้าให้เบิกเอาแต่พระคลังทองเพื่อจะไม่ให้สูญหาย ที่อย่างเก่าเคยมีมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสายสร้อยครรภ์รักษานั้นแต่ไม่ยกชื่อว่าเป็นของมารดา ให้ยกชื่อว่าเป็นของบุตรนับเข้าในเชื้อสายเจ้านายในแผ่นดิน จะว่าถึงเบี้ยหวัดเจ้านายในพระบวรราชวังนั้นข้าพเจ้ามีความเสียใจนัก เพื่อจะยืนยันอย่างธรรมเนียม ตามที่ได้ดูบาญชีเก่าเป็นตำรามาทั้งสามแผ่นดินก่อนแล้ว เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น เมื่อบิดรมพระราชวังอยู่เจ้า

TUDC 29/04/2564

นายในพระบวรราชวังตั้งแต่เจ้าพ้าพิกุลทองลงมา ไม่มีนามในบาญชี
เบี้ยหวัดแต่เงินเดือนเลย มีแต่แบ่งเงินไปแจกเบี้ยหวัดในพระบวร-
ราชวังปีละ ๕๐๐ ชั่ง แต่เงินเดือนในพระบวรราชวังนั้น ตันแผ่นดิน
สามปีมีบาญชีว่าเดือนละ ๕ ชั่ง แลต่อมาอีกเจ็ดปีมีบาญชีว่าเดือน
ละ ๑๐ ชั่ง ต่อมาอีกสิบเอ็ดปีมีบาญชีว่าเดือนละ ๒๐ ชั่ง ต่อมาภาย
หลังเมื่อกรมพระราชวังไม่มีแล้ว เจ้านายในพระบวรราชวังจึงมี
บาญชีเบี้ยหวัดองค์ละ ๒ ชั่งขึ้นไป ๑๐ ชั่งลงมา ตามใหญ่ตามน้อย
แต่เงินเดือนมีเจ้าพ้าพิกุลทองที่เป็นกรมขุนศรีสุนทร แลกรมหมื่นเสน-
เทพแลพระองค์เจ้าดุษฎีเท่านั้น ครั้นเมื่อตั้งวังหน้าใหม่ที่พระราชวัง
เดิม ข้าราชการในพระบวรราชวังฝ่ายข้างหน้ามารับในพระบรม
มหาราชวังหมด เงินรวมทั้งมากๆ น้อยๆ ไม่เสมอกัน แต่เจ้านาย
นั้นได้รับพระราชทานบ้าง ไม่ได้รับพระราชทานบ้าง ได้รับพระราช-
ทานแต่ที่ได้เข้ามาเฝ้าในพระราชวัง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
จุฬาโลกได้ทรงรู้จักแล้วรับสั่งให้พระราชทานจึงได้ ไม่ได้รับสั่งแล้ว
ก็ไม่ได้ การเป็นดังนั้นมาแต่ครั้งเป็นต่างกรม แต่ข้าราชการข้างใน
นั้นได้รับพระราชทานแต่คุณศรีที่เรียกว่าคุณพู่เดียว นอกนั้นได้รับ
พระราชทานแต่จ่าทนายเรือนแลโขลนที่ยกแบ่งไปจากพระบวรราชวัง
เก่า ถึงกระนั้นก็ได้มารับพระราชทานในบาญชีรวมพร้อมกันกับข้า-
ราชการในพระบวรราชวังเก่า ซึ่งรักษาพระบวรราชวังอยู่นั้น แต่
เงินเดือนในพระบวรราชวังนั้นแต่แรกได้ตั้งพระราชทานไปแต่เดือน
ละชั่ง ภายหลังพระราชทานเดือนละ ๓ ชั่ง ของจับจ่ายทุกสิ่งเบิกแต่
พระคลังในพระบรมมหาราชวังบ้าง จัดซื้อเอาแต่เงินกำไรสำเภาบ้าง
ว่าถึงการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเท่านี้

TUDC 29/04/2564

เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น พระราชทรัพย์ขัดสน เงินท้องพระคลังจะแจกข้าราชการไพ่พอ ต้องถึงแต่แบ่งสามให้แต่สองแทบทุกปี เงินไม่มีต้องเอาผ้าดิบให้กึ่งบ้างมีบาญชีแต่ว่าไปขอยืมเงินในพระบวรราชวังมาแจกเบี้ยหวัด แล้วจึงเก็บเงินค้างใช้คืน เพราะครั้งนั้นในพระบวรราชวังค้าสำเภามีกำไรมาก เงินพอเบี้ยหวัดเปนราชการในพระบวรราชวัง ต่อมีไรสำเภาในพระบวรราชวังเสียพระราชทานขึ้นไปบ้างน้อยๆมากๆไม่เสมอคำรา แต่เงินเดือนๆละ ๒๐ ชั่งเสมอ แต่พระองค์เจ้านั้นเมื่อกรมพระราชวังยังมีอยู่ ได้รับพระราชทานตามบาญชีเดิมที่เคยได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กรมหมื่นอิเบศรบวรพระองค์เจ้าประชุมวงศ์ ได้รับพระราชทานชั่งละ ๓ ชั่ง นอกนั้นก็ได้น้อยๆลงมาจนถึงที่พระเยาว์ยังไม่โสกันต์ได้ชั่งละ ๕ ตำลึง โสกันต์แล้วชั่งละ ๑๐ ตำลึง ที่มาแต่วังบ้านหลวงเดิมก็ดี ที่ประสูติใหม่ในพระบวรราชวังก็ดี ที่ยังไม่ได้โสกันต์ได้รับพระราชทาน ๕ ตำลึง ที่โสกันต์แล้วก็ ๑๐ ตำลึง เหมือนกับหม่อมเจ้าในวังเจ้าต่างกรม แต่ว่ากันว่าพระองค์เจ้าในพระบวรราชวัง ในแผ่นดินบัดยุบันเวลานั้นๆ ควรได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดในเงินรวมสำหรับในพระบวรราชวัง ซึ่งได้พระราชทานไปดังว่าแล้วนั้น แต่ตามบาญชีเก่าที่เคยมาแต่แผ่นดินก่อน ต่อมาถึงปีฉลูสัปตศก ศักราช ๑๑๗๗ กรมพระราชวังไม่มีแล้ว พระองค์เจ้าในพระบวรราชวังจึงได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดมากขึ้น คือ พระองค์เจ้าประยงก์เปน พระองค์ใหญ่

TUDC 29/04/2564

โปรดให้เปนกรมหมื่นอิเบศร แล้วพระราชทานเบี้ยหวัด ๑๐ ชั่ง พระองค์เจ้าหนูปาน ซึ่งเปนกรมหมื่นอมรมนตรีบัดนี้ กับพระองค์เจ้าหญิงใหญ่ประชุมวงศ์ ได้รับพระราชทานองค์ละ ๕ ชั่ง นอกนั้นได้รับพระราชทานองค์ละ ๓ ชั่งบ้าง ๒ ชั่งบ้าง ชั่ง ๑๐ ตำลึงบ้าง ชั่งหนึ่งบ้าง ตามใหญ่แลน้อย แต่เจ้านายในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีบาญชีว่าได้รับพระราชทานเท่าตามเคยได้ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่พระราชทานขึ้นใหม่ไม่มี ๆ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมาได้วังหน่อมเหมนเปนวังแล้ว เบี้ยหวัดที่หน่อมเหมนเคยได้สามสิบชั่งทุกปี เจ็นเดือน ๆ ละ ๓๐ ตำลึงทุกเดือนก็ได้รับพระราชทานแต่ปีแรกมาอยู่วังนั้นจนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ฯ

(๑ปปก๖๕)

ประกาศ

ชุดคลองภาษีเจริญ

ข้าพเจ้าพ่อย้ม พระภาษีสมบัติบริบูรณ ขอประกาศมาแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวง ด้วยข้าพเจ้ากับท่านผู้อื่นเปนอันมากคิดกันจะขุดคลอง ตั้งแต่ บ้านดอนกระดี แขวงเมืองท่าจีน มาออก คลอง บางกอก

TUDC 29/04/2564

ใหญ่ ริมวัดปากน้ำ แขวงกรุงเทพฯ กว้างเจ็ดวา ลึกห้าศอกถ่อน แล้วจะขุดด้วยจักรกลไฟลึกอีกศอกหนึ่งถึงสองศอกตามสมควร เปนหนทางยาวห้าร้อยเส้นเศศ ได้กราบเรียนท่านเสนาบดีให้กราบทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระราชดำริห์พร้อมกับความคิดท่านเสนาบดี ว่าการที่ข้าพเจ้าและพวกข้าพเจ้าคิดนั้นชอบอยู่ แต่เพราะนี้จะต้องเลิกอากรส่วนใหญ่ และเข้าที่เปนสินค้าก็ต้องปิดไว้เพราะฝนแล้ง ภาษีเขาก็เก็บไม่ได้ ภาษีอื่นก็พลอยตกไปด้วยเปนอันมาก พระราชทรัพย์หลวงจะจ่ายมาเปนทุนขุดคลอง อย่างเมื่อขุดคลองอื่น ๆ ยังไม่ภอจะช้าไป ข้าพเจ้าจึงได้ให้กราบทูลรับอาสาว่าเมืองอื่นใหญ่ ๆ เขาขุดคลองทำทาง เขาก็ไม่ได้เอาเงินแผ่นดินไปใช้ เปนแต่เขาเรี่ยไรกันในราษฎร โดยเงินเรี่ยไรไม่ภอ เขาก็ขออำนาจแผ่นดินเก็บ เอาตามเรือรถเกวียน ซึ่งขนถ่องไปมาทางนั้นทีละเล็กทีละน้อยกว่าการสำเร็จจึงได้ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าคิดให้สมควร เพราะการจะเปนคุณแก่ราษฎรทั่วกัน ข้าพเจ้าคิดการสองอย่าง ๆ หนึ่งเรือยาวตั้งแต่สี่วาขึ้นไปบันทุกของเก็บค่าระบาท ไม่ได้บันทุกของเก็บค่าระสองสลึง เรือยาวสี่วาถึงสิบศอกบันทุกของเก็บค่าระสองสลึง ไม่ได้บันทุกของเก็บค่าระสลึง เรือยาว ๑๐ ศอกถึงบันทุกของเก็บค่าระสลึง ไม่ได้บันทุกของเก็บค่าระเฟื้อง แต่แพไม่ให้เก็บ เรือพ่วงไม้ใหญ่ เรือพ่วงไม้เล็กเก็บค่าระถึงค่าสลึง ขาขึ้นถ่องมาทางนี้จะขอเก็บเงินตามพิกัดนั้น ตั้งแต่เรือเดินตามลำ

TUDC 29/04/2564

คลองนั้นได้ไปสิบปี กับที่ไร่ที่นาที่สวนยืนขวางลำคลองขึ้นไป ฟากคลองละสิบห้าเส้น คิดเปนไร่ ปีหนึ่งเอาไร่ละสลึงแต่เจ้าของผู้จับจองที่นั้น อีกอย่างหนึ่งคิดว่าถ้าจะเก็บอย่างนั้น จะเปนที่ต้องถุงเถียงขัดเคืองกับท่านทั้งปวงเปนอันมากไป จะไม่ทำอย่างนั้น จะตั้งโรงหวยที่ตำบลเมืองนครไชยศรี เมืองท่าจีนสามปี ผู้มาแทงหวยเท่าไร เมื่อแทงไม่ถูกก็จะกิน ที่แทงถูกก็จะใช้สามสิบต่อเหมือนการในโรงหวยตามธรรมเนียมไม่ยักอย่าง ไม่เรียกเงินคนเดินทางเลย แต่บัดนี้ข้าพเจ้ายังสงไสยว่าท่านทั้งปวงเปนอันมากจะยอมอย่างไร จะยอมให้เก็บเอาตามเรือขึ้นเรือล่องฤๅ ๆ จะให้ตั้งโรงหวยเก็บกำไรเอา ข้าพเจ้าขอปฤกษาด้วยท่านผู้ได้อ่านคำประกาศนี้ทุกคน ท่านผู้ได้อ่านขอจงได้เขียนหนังสือตอบให้ข้าพเจ้ารู้แต่สั้น ๆ ลงชื่อของท่านก่อน ว่าข้าพเจ้าชื่อนี้ อยู่บ้านนี้ เห็นว่าให้ท่านเก็บเงินแต่ชาวเรือขึ้นล่องเอาเถิด อย่าตั้งโรงหวยเลย ฤๅว่าข้าพเจ้าชื่อนี้ อยู่บ้านนี้ เห็นว่าให้ท่านตั้งโรงหวยหากำไรเอาเถิด อย่าเก็บเงินแต่ชาวเรือขึ้นล่องเลย เมื่อเขียนแล้วให้เอาไปส่งแก่พระอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง พระเทพผลู ตั้งแต่วันจันทร เดือนเก้า ขึ้นค่ำหนึ่ง จนวันศุกร เดือนเก้า ขึ้นห้าค่ำ ถ้าข้าพเจ้าได้รู้ว่าคนเปนอันมากชอบใจยอมอย่างไร จะยอมทำตามอย่างนั้นในสองอย่างนี้ ถ้าท่านจะว่าอย่างอื่นไปรับไม่ได้ ฤๅจะทำหนังสือปิดประกาศ แลลงพิมพ์ที่โรงพิมพ์พวกอะเมริกาว่าอะไร ๆ จะรับก็ไม่ได้ จะเชื่อถือก็ไม่ได้

หมายประกาศมาวันจันทร์ เดือนเก้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีฉลูสัปตศก ฯะ

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ห้ามมิให้เขียนหนังสือทดเกล้า ฯ ถวาย ด้วยหมึกดินสอทุดจาง

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสั่งมานาท ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์ ทุดงกรมแล้วแลยังไม่ได้ตั้งกรม แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายน่าฝ่ายใน ในพระบรมมหาราชวัง แลพระบวรราชวัง ทุกหมู่ทุกกรมทุกพนักงาน แลพระราชาคณะถานานุกรมเปรียญทุกคณะทุกพระอาราม แลราษฎรไทยจีนแลอื่น ๆ ในกรุงนอกกรุงทั่วปวงให้ทราบทั่วกัน ว่าผู้ใดเขียนหนังสือเรื่องราวฤๅจดหมายเล็กน้อย จะนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายห้ามอย่าให้ใช้ดินสอดำฝรั่งอย่างจาง ๆ ไม่ดำแท้เขียนลงในกระดาษฝรั่ง ฤๅกระดาษอะไร ๆ เปนอันขาด ถ้าจะใช้เขียนหมึกฝรั่งฤๅหมึกจีน ก็ห้ามอย่าให้ใช้หมึกจุด ๆ จาง ๆ เหมือนกัน ให้ใช้ทศรัดแท้ ๆ ฯ

อนึ่งดินสอฝรั่งต่างศร ศรน้ำเงินศรแดงนิลกัด หมึกศรน้ำเงินศรแดงนิลกัด ใช้ได้ไม่ห้าม ฤๅดินสอดำไทยเขียนลงในกระดาษไทยตามที่เคยใช้มานั้นก็ไม่ห้าม ให้ท่านผู้ใดจะต้องเขียนนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายเรื่องราวจดหมายประการใด ๆ ขอจงทำตามพระราชบัญญัตินี้อย่าให้เปนการขุ่นหมองฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ จะได้สำเร็จความประสงค์ของตนโดยสดวกสบายทุกประการ

ประกาศมาวันอาทิตย์ เดือนเก้า แรมสิบสามค่ำ ปีฉลูสัปตศก ฯ ะ

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เรื่องจีนทำอัฐปลอม

มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้ประกาศทวยราษฎรในกรุงแลหัวเมืองให้รู้ทั่วกันว่า มีจีนพวกหนึ่งทำเบี้ยอัฐปลอม เอาอัฐหลวงไปกดพิมพ์ดีบุก แล้วเอาดีบุกหล่อมเทียวปลอมขายถูกๆ มีผู้รับซื้อใช้สอยอยู่บ้างไม่มากนัก จับตัวได้มารายหนึ่ง ซักได้ความว่า ไปเที่ยวถอยเรือทำบ้าง อาไศรยเช่าโรงผู้มีชื่ออยู่ทำบ้าง เพราะฉนั้นให้ประกาศว่า ตั้งแต่นี้ไปราษฎรให้ระวังคนใกล้ๆ อย่าให้มีคนอาไศรยลักทำอัฐปลอม แลทำเงินแดงหล่อ ให้สืบเสาะคนในรังวัดที่ของตัวอยู่เสมอ ถ้าจับตัวคนทำอัฐปลอม ฤๅเงินแดงปลอมเปนแผ่นเงินบาทมาส่งได้พร้อมทั้งเครื่องมือฤๅสลักสำคัญ จะพระราชทานรางวัล๘๐บาท ๑๐๐บาท ๓๒๐บาท ตามสมควรแก่การที่เปนมากแลน้อย ถ้าแม้นคนในรังวัดไม่เอาใจใส่ระวัง พวกอื่นนอกรังวัดรับสินบนนำจับได้ ถ้าที่อาไศรยของผู้ร้ายเปนที่มีเจ้าของให้เช่า จะปรับให้เจ้าของใช้สินบน ถ้าที่ผู้ร้ายเปนของผู้ร้ายเอง จะให้เฉลี่ยเรี่ยรายคนในรังวัดเสียสินบนตามสมควรแก่ศักดิ์ใหญ่แลน้อย ฯ เงินเหรียนแดงแลอัฐปลอมนั้นผิดกับของหลวง ผิดรูปร่างไม่เกลี้ยงแลขอบบิดเพลี่ยไพล่อยู่ อัฐนั้นผิดมากที่เนื้ออ่อนหักโอนไปได้ง่าย ให้เทียบกันดูกับอัฐหลวง ก็จะรู้ได้ ไม่สงไสยเลย ถ้าใครมีอัฐปลอมอย่าให้ใช้กันต่อไป ฤๅเมื่อเสียดายจะจ่ายใช้กันอยู่ ถ้ามีผู้จับได้เปนอัฐอ่อนอัฐปลอม จะให้ผู้

TUDC 29/04/2564

เอามาใช้เลี่ยเบี้ยปรับให้ผู้จับ อัฐะสองอัฐสามอัฐ ถ้าอัฐปลอม
ของใครมีเปนอัฐอ่อน ให้เก็บรวบรวมเปนดีบุกหนักได้เจ็ดตำลึง
แล้วขึ้นเอาเงินเพียงแค่ถังไปจะให้เจ็ดตำลึงต่อเพียง ฤๅ ๘ อัฐ ฤๅ
๑๖ โสฬศตามแต่ปราฐนา ให้ต้องกันกับตำประกาศเก่า ถ้าผู้มีอัฐ
มากจะเอามาขึ้นเงินทีถัง ชาวถังก็จะต้องเทียบคัดดู ถ้าเปน
อัฐปลอมพับไปง่ายๆ จะคิดให้แต่ ๗ ตำลึงต่อเพียง แต่ถ้าเนื้อ
เปนอัฐเดิมถึงจะเก่าคร่ำคร่าสึกหรอบ้าง ถ้าไม่ชาดเปนสองท่อนสาม
ท่อนแล้วก็จะใช้ให้แปดอัฐต่อเพียง เนื้ออัฐหลวงแขงคนปลอมจะ
หลอมหล่อไม่ได้ ได้ให้ผู้ร้ายลองหลอมแล้วไม่เปน อนึ่งคนต่าง
ประเทศที่ไทยเรียกว่าฝรั่งเดียวนี้เทียวตะกุยตะกายพูดจุ้นไป ว่าจะยุ
ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายไทยให้เลิกถ่างเบี้ยอัฐดีบุกเสียแล้ว จะทำเบี้ยทอง-
แดงเข้ามาขายให้ถูกๆ ให้ในหลวงจ่ายแก่ราษฎรแพงๆ เปนกำไร
ฤๅอย่างหนึ่งว่าจะรับผูกภาษีทำแบทองแดงมาขายแก่ราษฎรจ่ายเงิน
ภาษีแก่ในหลวง การที่ว่าอย่างนี้โดยฤทธิพวกคนต่างประเทศที่เรียก
ว่าฝรั่งอยู่ในใต้ความฤๅ ว่าในหลวงเชื่อยุยงง่ายๆ ใจทยานหยากได้
เงินก็พูดไปคิดไป การนั้นใครได้พึงอย่าเชื่อ ในหลวงไม่ยอมให้ทำ
ถ้าฝรั่งจะเอาเบี้ยทองแดงมาขาย ถ้าเปนตราของแผ่นดินไทยก็จะไม่
ยอมให้ขาย ถ้าเปนตราเมืองอื่นเหมือนแปะจีนแปะญวน แดแปะทอง-
แดงของประเทศอื่น ถ้าผู้ซื้อไว้จะมาส่งแทนภาษีอากรก็จะไม่รับ
จะมาขอขึ้นเงินไป แต่ในหลวงก็จะไม่ให้ จะได้แต่เอามาขายให้คิด
ราคาตามน้ำหนักของแดงทองเหลืองแลสังกะสีที่ไม่มีตรา เมื่อเวลา
ในหลวงต้องการทองแดงทองเหลืองสังกะสีก็จะซื้อ เมื่อเวลาไม่ต้อง

TUDC 29/04/2564

การก็จะไม่ชื่อไม่รับเปนเจ้าของ เพราะฉนั้นพวกคนต่างประเทศ์ที่เรียก
ว่าฝรั่งจะพูดอย่างไร ฤๅจะลงหนังสือพิมพ์ประกาศอย่างไร อย่าเชื่อ
เลยว่าในหลวงจะทำตาม อย่าฟังเสียงเลยเปนอันขาดทีเดียว ฯะ

แต่แปทองแดงนั้นในหลวงก็จะทำในเร็วๆ นี้ สองแปต่อเพื่อง
อย่างหนึ่งเรียกว่าซีก สี่แปต่อเพื่องอย่างหนึ่งเรียกว่าเสี้ยว จะมีตรา
มงกุฎตราช้างตราจักรเหมือนอย่างเหมือนโสฬศ แลมีหนังสือบอกเปน
หนังสือไทย หนังสือจีน หนังสืออังกฤษสามอย่าง ว่าสองอันเปน
เพื่อง สี่อันเปนเพื่อง แปทองแดงอย่างนี้ใครได้ไปจะมาขืนเอาเงิน
คดังสองแปต่อเพื่อง สี่แปต่อเพื่องจะยอมใช้ให้ แต่แปทองแดง
ตราเมืองอื่น ฤๅแปทองเหลืองดังกะสีของจีนของญวนจะมาขืนเอา
เงินคดังไม่ได้ ฯะ

ประกาศมาวันเสาร์ เดือนสิบ แรมสิบเอ็จค่ำ ปีฉลูสัปตศก ฯะ

ประกาศ

ห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว

มีพระบรมราชโองการดำรัสแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลทวย
ราษฎรชาวสยามทุกหมู่ทุกเหล่าในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบ กระแส
พระราชดำริห์ว่า เมืองไทยเปนที่ประชุมชาวต่างเพศต่างภาษา ใกล้
ไกลมากด้วยกันมานานแล้ว การเล่นพ้อนรำขับร้องของภาษาอย่าง

TUDC 29/04/2564

ต่าง ๆ เคยมีมาปะปนเป็นที่ดูเล่นฟังเล่นต่าง ๆ สำราญ เป็นเกียรติยศ
บ้านเมืองก็ดีอยู่ แต่ถ้าของเหล่านี้คงอยู่ตามเพศตามภาษาของคน
นั้น ๆ ก็สมควร ฤๅไทยจะเล่นเอามาเล่นได้บ้างก็เป็นดีอยู่ว่าไทยเล่น
ใครเล่นได้ เหมือนหนึ่งพระเทศนามหาชาติว่าอย่างลาวก็ได้ ว่า
อย่างมอญก็ได้ ว่าอย่างพม่าก็ได้ ว่าอย่างเขมรก็ได้ ก็เป็นดี แต่จะ
เอามาเป็นพื้นไม่ควร ต้องเอาอย่างไทยเป็นพื้น อย่างอื่น ๆ ว่าเล่นได้
แต่แลหนึ่งสองแล

ก็การบันเทิงเห็นแปลกไปนัก ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับ
เมืองตัว คือปี่พาทย์มโหรีเสภาครึ่งท่อน ปรบไก่สักกระวาเพลงไก่
ป่าเกี่ยวเข้าแลดูครึ้มเงียบหมด พวกันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุก
แห่งทุกตำบลทั้งผู้ชายผู้หญิง จนท่านที่มีปี่พาทย์มโหรีไม่มีผู้ใดหา
ต้องบอกขายเครื่องปี่พาทย์เครื่องมโหรี ในที่มีงานการโกนจุกบวช
นาค ก็หาลาวแคนเล่นเสียหมดทุกแห่ง ราคาหางานหนึ่งแรงถึงสิบ
ตำลึงสิบสองตำลึง การที่เป็นอย่างนี้ ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าไม่สู้
งามไม่สู้ควรที่การเล่นอย่างลาวจะมาเป็นพื้นเมืองไทย ลาวเคยเป็น
ข้าของไทย ๆ ไม่เคยเป็นข้าลาวจะเอาอย่างลาวมาเป็นพื้นเมืองไทยไม่
สมควร ตั้งแต่ภากันเล่นลาวแคนมาอย่างเดียวก็กว่าสิบปีมาแล้ว จน
การตกเป็นพื้นเมือง แลสังเกตดูการเล่นลาวแคนชุกชุมที่ไหนฝนที่นั่น
ก็ตกน้อยร่องโรยไป ถึงบนเข้าในนารอดตัวก็เพราะน้ำบ่ามาช่วย
เมื่องที่เล่นลาวแคนมากเมื่อฤดูฝน ๆ ก็น้อย ท้านาก็เสียไม่งอกงามทำ
ขึ้นได้บ้างเมื่อปลายฝน น้ำบ่ากระโชกมาก็เสียไปหมด เพราะฉนั้น
ทรงพระราชวิตกอยู่ โปรดให้ขออ้อนวอนแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงที่คิด

TUDC 29/04/2564

ถึงพระเดชพระคุณจริง ๆ ให้งดการเล่นลาวแคนเสีย อย่าหามาดูแล
พึงแลอย่าเล่นเองเลย ลองดูสักปีหนึ่งสองปีการเล่นต่าง ๆ อย่างเก่า
ของไทย คือลครพ้อนรำปี่พาทยมโหรี เสภาครึ่งท่อน ปรบไก่ สักกระวา เพลงไก่ป่า เกี่ยวเข้า แลอะไร ๆ ที่เคยเล่นมาแต่ก่อน เอามาเล่นกู้ชื่นบ้างอย่าให้สูญ เล่นลาวแคนขอให้งดเสียเถิดเสียสักปีหนึ่งสองปี ลองดูพ้าฝนจะงามไม่งามอย่างไรต่อไปข้างน่า ฯ

ประกาศมา ณ วันศุกร เดือนสิบสอง แรมสิบสี่ค่ำ ปีฉลูสัปตศก

ประกาศ

เรื่องชาวด่านกักเรือ

แลพระราชบัญญัติให้ตั้งภาษีอยู่กับด่านทุกด่านบก

ด้วยเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ ฯ ว่าที่สมุหพระกระลาโหม รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่าราษฎรชาวกรุงเทพ ฯ แลคนหัวเมืองขึ้นลงไปมาเนือง ๆ บางพวกมากล่าวติเตียนชาวด่านแลเจ้าภาษี ว่าขานต่าง ๆ ให้ได้ความเปนข่าวว่า

TUDC 29/04/2564

ราษฎรมาถึงด่าน ขุนหมื่นชาวด่านเรียกเรือให้จอดตรวจดูสิ่งของต้องห้าม ครั้นไปถึงโรงภาษีเจ้าภาษีก็เรียกดูสิ่งของบันดาที่ต้องตามพิกัดภาษี ถ้าแม้นเรือขนสิ่งพันด่านแต่โรงภาษีไป ชาวด่านว่าราษฎรชาวเรือหนีด่าน จับเอาตัวราษฎรมาบังคับให้ทำขวัญด่าน ราษฎรไม่ทำ ก็เรือแต่เก็บเอาแจวเอาหางเสือไว้ ราษฎรต้องเสียค่าไถ่จึงได้ไป ถ้าชาวด่านกับราษฎรเกิดวิวาทชกต่อกัน ฝ่ายเจ้าภาษีนั้นถ้าเรือไม่แวะโรงภาษี ก็แต่งคนไปเอาเรือราษฎรมาตรวจดูสิ่งของในถ้าเรือต้องตามภาษี พาว่าราษฎรหนีภาษี ปรับไหมเอาสิ่งของไว้จนสิ้น กับด่านกับโรงภาษีแยกย้ายกันตั้ง ราษฎรไปมาทางวันหนึ่งต้องจอดด่านจอดโรงภาษีถึงเก้าแห่งสิบแห่ง ถ้าแม้นราษฎรกับชาวด่านเจ้าภาษีมีความวิวาทไม่มีพยานแล้ว ยากที่จะชำระได้ความจริงจะไม่จัดการเสียให้เรียบร้อย ก็เห็นเป็นที่ลำบากแก่ราษฎรทั้งหลายมากนัก ตั้งแต่นี้สืบไปให้บังคับเจ้าภาษีให้ยกโรงภาษีบันดาที่ตั้งเก็บเรียกอยู่ณแขวงหัวเมืองให้มารวมตั้งติดอยู่กับด่านจงทุกแห่งทุกด่าบด ราษฎรจอดด่านแล้ว ให้เจ้าภาษีมาตรวจดูสิ่งของต้องตามภาษี ก็ให้เจ้าภาษีเก็บเรียกเอาแต่ราษฎรตามพิกัดทองคราเมื่อเจ้าภาษีมีความวิวาท ราษฎรจะได้อ้างชาวด่านเป็นพยาน ถ้าชาวด่านจับสิ่งของต้องห้ามได้ ฤๅชาวด่านจะวิวาทกับราษฎร จะได้อ้างเจ้าภาษีเป็นพยาน ห้ามไม่ให้ภาษีแยกย้ายตั้งอยู่ต่างหากจากด่านเหมือนแต่ก่อน เจ้าภาษีขึ้นไปตั้งโรงภาษีที่แห่งอื่นพ้นด่านไปหลายเส้น จนราษฎรจะต้องแวะเป็นหลายแห่งไปนั้น จะมาร้องว่าราษฎรไม่จอดโรงภาษีนั้นไม่ได้ จะต้องให้เป็นภัพยอยู่แก่เจ้าภาษี เมื่อเจ้าภาษีกับด่านตั้งอยู่แห่งเดียวกันได้ดังนี้ เห็นว่าราษฎรจะได้ความสุขยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

TUDC 29/04/2564

พระบรมราชโองการดำรัสสั่งดังนั้น ให้มหาดไทย กระลาโหม กรมท่า กรมพระสัศดี หมายบอกเจ้าภาษีนายอากรรับทำภาษีทั้งปวงตามกรมขึ้น แลมีตราบังคับไปถึงผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการให้ตรวจตูทแห่งใดเปนทางร่วมเรือเดิน ควรจะยกด่วนมาตั้งที่โรงภาษี ฤๅจะยกโรงภาษีไปตั้งต่ออยู่ที่ด่านอย่างไร ก็ให้เร่งจัดการเสียให้เสร็จในปีฉลูสัปตศก ถ้าถึงเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่งปีชานอัฐศกไปแล้ว ถึงชาวเรือที่จะต้องเสียภาษีไม่แวะโรงภาษีที่ไปเทียบตั้งเอาตามอำเภอใจนอกบังคับซึ่งไม่ติดต่ออยู่กับด่านนั้น มาให้ปรับไหมทำโทษให้ ก็ทำตามไม่ได้ แลที่ๆ จะตั้งโรงภาษีเหนือด่านท้ายด่าน แลยกด่านไปตั้งติดอยู่กับโรงภาษีนั้น เปนที่สวนที่บ้านของราษฎรมีเจ้าของ ให้ชาวด่านแลเจ้าภาษีไปว่าซื้อว่าเช่าตามราคาพอสมควร ถ้าราษฎรไม่ยอมขายไม่ยอมให้เช่า จะว่ากล่าวขัดขวางไปอย่างไร ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการกำนันหาตัวราษฎรเจ้าของที่มาว่ากล่าวผ่อนปรนให้ชาวด่านแลเจ้าภาษีได้ตั้งเรียกภาษีจงสมควรตามรับสั่ง

หมายประกาศมาวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย ขึ้นสิบสองค่ำ ปีฉลูสัปตศก จุลศักราช ๑๒๒๗

ประกาศ

พิกัดทองแดงซีกเชียว

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศ

TUDC 29/04/2564

แก่ข้าราชการ แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักร ให้รู้ทั่วกันว่า เบี้ยทองแดงทำใหม่มีตราเหมือนเบี้ยอัฐเหมือนเบี้ยโสฬศ อย่างใหญ่เรียกว่าซีก ใช้สองอันเปนเพื่อง อย่างเล็กเรียกว่าเซี่ยว ใช้ ๔ อันเปนเพื่อง ได้โปรดให้จ่ายใช้กันตั้งแต่วันพุทธ เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีฉลูสัปตศก ถ้าผู้ใดได้ไปจะมาขึ้นเอาเงินที่พระคลังมหาสมบัติ เจ้าพนักงานจะรับขึ้นให้ตามพิกัดอย่างว่านี้ ให้ชนทั้งปวงรับใช้สอยกันอย่าได้สงไสยเลย

ประกาศมาณวันพุทธ เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีฉลูสัปตศก เปนวันที่ ๕๓๒๙ ในราชกาลปะจุบันนี้ ๆ

ประกาศ

พระราชบัญญัติลักภา

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ฎุกขุน ตระลาการโรงศาล แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรมเจ็ดค่ำ ปีฉลูสัปตศก เสด็จออกณพระที่นั่งสุทไธยสวริย์ มีหญิงสาวคนหนึ่งทำเรื่องราวมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ความในฎีกาดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าอำแดงเหมือน เปนบุตรนายเกดอำแดงนุ่ม อายุข้าพระพุทธเจ้าได้ ๒๑ ปี ตั้งบ้านเรือนอยู่บางม่วง แขวงเมืองนนทบุรี มีความทุกข์ร้อน ขอ

TUDC 29/04/2564

แก่ข้าราชการ แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักร ให้รู้ทั่วกันว่า เบี้ยทองแดงทำใหม่มีตราเหมือนเบี้ยอัฐเหมือนเบี้ยโสฬศ อย่างใหญ่เรียกว่าซีก ใช้สองอันเปนเพื่อง อย่างเล็กเรียกว่าเซี่ยว ใช้ ๔ อันเปนเพื่อง ได้โปรดให้จ่ายใช้กันตั้งแต่วันพุทธ เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีฉลูสัปตศก ถ้าผู้ใดได้ไปจะมาขึ้นเอาเงินที่พระคลังมหาสมบัติ เจ้าพนักงานจะรับขึ้นให้ตามพิกัดอย่างว่านี้ ให้ชนทั้งปวงรับใช้สอยกันอย่าได้สงไสยเลย

ประกาศมาณวันพุทธ เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีฉลูสัปตศก เปนวันที่ ๕๓๒๙ ในราชกาลปะจุบันนี้ ๆ

ประกาศ

พระราชบัญญัติลักภา

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ฎุกขุน ตระลาการโรงศาล แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรมเจ็ดค่ำ ปีฉลูสัปตศก เสด็จออกณพระที่นั่งสุทไธยสวริย์ มีหญิงสาวคนหนึ่งทำเรื่องราวมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ความในฎีกาดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าอำแดงเหมือน เปนบุตรนายเกดอำแดงนุ่ม อายุข้าพระพุทธเจ้าได้ ๒๑ ปี ตั้งบ้านเรือนอยู่บางม่วง แขวงเมืองนนทบุรี มีความทุกข์ร้อน ขอ

TUDC 29/04/2564

พระราชทานพระบรมราชวโรกาศ ถวายเรื่องราวให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทพระราชอาญาเปนล้นเกล้าฯ เดิมข้าพระพุทธเจ้ากับนายริดรักใคร่เปนชั้นมิตรมาณเดือน ๕ ปีชวดฉศก นายกูให้เถ้าแก่มาขอข้าพระพุทธเจ้าแต่บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาก็ยอมจะให้ข้าพระพุทธเจ้าเปนภรรยานายกู ข้าพระพุทธเจ้ารู้ความว่าบิดามารดาจะยกข้าพระพุทธเจ้าให้เปนภรรยานายกู ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอม บิดามารดาโกรธด่าว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้า ครั้นณเดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ ปชวดฉศก เวลาพลบค่ำ บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายกูฉุดตัวข้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้านเรือนนายกู ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปในห้องเรือน ข้าพระพุทธเจ้าไม่ไป ข้าพระพุทธเจ้ากนั่งอยู่ที่ชานเรือนนายกูจนรุ่งขึ้นเวลาเช้า ชายหญิงชาวบ้านได้รู้เห็นเปนอันมาก แล้วข้าพระพุทธเจ้ากกลับมาบ้านเรือนบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาก็ด่าว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้าอีก จะให้ข้าพระพุทธเจ้ายอมเปนภรรยานายกูให้จงได้ แล้วบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายกูฉุดตัวข้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้านเรือนนายกูอีกครั้งหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าก็หาได้ขึ้นไปบนเรือนนายกูไม่ แล้วข้าพระพุทธเจ้ากกลับมาบ้านเรือนบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาโกรธด่าว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้าแล้วว่า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมเปนภรรยานายกู จะเอาปืนยิงข้าพระพุทธเจ้าให้ตาย ข้าพระพุทธเจ้ากลัวก็หนีไปหานายริดชู้เดิมข้าพระพุทธเจ้าได้สองสามวัน บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าสั่งผู้มาชอให้บอกนายริด ให้เอาดอกไม้ธูปเทียนมาขะมาบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า นายริดก็ให้ผู้มาชอเถ้าแก่เอาดอกไม้ธูปเทียนมา ขะมา บิดา มารดาข้า-

TUDC 29/04/2564

พระพุทธเจ้า บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าจึงกาเถ้าแก่เอาดอกไม้ธูปเทียนไปที่บ้านกำนัน ในเวลานั้นนายภูไปคอยอยู่ที่บ้านกำนัน นายภูจึงอายัดตัวเถ้าแก่ไว้แก่กำนัน ครั้นเดือน ๗ ปีฉลูสัปตศก มีหมายหลวงสยามนนทเขตรขยันปลัด ไปเกาะข้าพระพุทธเจ้ากับนายริดกับบิดามารดานายริดมาที่ศาลากลางเมืองนนทบุรี หลวงปลัดแลกรมการถามข้าพระพุทธเจ้า ๆ ให้การว่า ข้าพระพุทธเจ้าหาได้รักใคร่ยอมเปนภรรยานายภูไม่ พระนนทบุรีแลกรมการเปรียบเทียบตัดสินว่า ถ้านายภูสาบานตัวได้ว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้ยอมเปนภรรยานายภู ให้นายริดแพ้ความนายภู ๆ ไม่ยอมสาบาน แล้วกรมการเปรียบเทียบว่า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าสาบานตัวได้ว่าไม่ได้ยอมเปนภรรยานายภู ให้นายภูยอมแล้วความแก่กัน นายภูก็หายอมให้ข้าพระพุทธเจ้าสาบานไม่ ครั้นเดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก นายภูกลับฟ้องกล่าวโทษนายริดกับบิดามารดานายริด กับผู้มาชอเถ้าแก่ ๒ คน ความมีแจ้งอยู่ในฟ้องนายภูนั้นแล้ว พระนนทบุรีแลกรมการเกาะได้ตัวนายริดกับบิดามารดานายริด กับผู้มาชอเถ้าแก่สองคนมาแล้ว บังคับให้นายริดส่งตัวข้าพระพุทธเจ้า นายริดก็ส่งตัวข้าพระพุทธเจ้าให้ตระลาการ นายริดกับบิดามารดานายริดแลผู้มาชอเถ้าแก่ ๒ คน ก็เปนคู่ความกับนายภู แต่ตัวข้าพระพุทธเจ้าได้ให้การไว้ตอตระลาการเปนความสัตย์ความจริง ข้าพระพุทธเจ้าหาได้เปนภรรยานายภูไม่ แจ้งอยู่ในคำให้การนั้นแล้ว นายเบี้ยมพร้อมรวงคุมตัวข้าพระพุทธเจ้ากักขังไว้ที่ตะราง แล้วมารดาข้าพระพุทธเจ้าก็มาด่าขู่เข็ญจะให้ข้าพระพุทธเจ้ายอมเปนภรรยา

TUDC 29/04/2564

นายภูให้จงได้ ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอม ข้าพระพุทธเจ้าเตือนให้ตระลาการชำระความต่อไป ก็ไม่ชำระให้ นายเบี้ยมพจำมรงก็คุมตัวข้าพระพุทธเจ้ากักขังไว้ แกล้งใช้การงานต่าง ๆ เหลือทนได้ความทุกข์ร้อนนัก ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้หนีมาทำฎีกาทูลเกล้าฯถวาย พระราชอาญาเปนล้นเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมเปนภรรยานายภู ข้าพระพุทธเจ้าสมัคเปนภรรยานายริดชู้เดิมของข้าพระพุทธเจ้าต่อไป ขอพระบารมีปกเกล้า ฯ เปนที่พึ่ง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ฯะ

ฎีกานี้ทรงแล้ว จึงทรงพระราชหัถเลขาสลักหลังฎีกาลง ถ้าความเรื่องที่กล่าวในฎีกานี้ไม่ผิดไกลจากการที่เปนจริงนัก ให้จมื่นราชามาตยกับนายรอดมอญมหาดเล็ก ขึ้นไปจัดการตัดสินให้หญิงผู้ร้องฎีกาตกเปนภรรยาชายชู้เดิมตามสมัค เพราะหญิงนั้นอายุก็มากถึง ๒๐ ปีเสศแล้ว ควรจะเลือกหาผัวตามชอบใจตัวได้ แต่ให้ชายชู้เดิมเสียเบี้ยละเมิดให้บิดามารดาหญิงชั่งหนึ่ง ให้ชายผู้ที่ได้หญิงนั้นด้วยบิดามารดายอมยกให้สิบตำลึง รวมเปนเงินสามสิบตำลึง ค่าฤชาธรรมเนียมให้ชายชู้เดิมเสียแทนบิดามารดาหญิง แลชายที่ว่าเปนเจ้าของหญิงนั้นด้วย ให้ความเปนเลิกแล้วแก่กันทั้งเรื่อง แต่ถ้าความแปลกจะมีนอกจากที่ว่าในฎีกาน จะต้องตัดสินตามสักสองอย่าง คือกิริยาที่บิดามารดายอมยกให้บุตรหญิงของตัวไปแก่ชายที่มาขอ แล้วยอมให้เขาฉุดคร่าบุตรหญิงของตัวถึง ๒ ครั้งนั้น แปลกหูอยู่ เปนที่แคลงว่าบิดามารดาจะทำหนังสือขายบุตรหญิงของตัวไปแก่ชายนั้นกระมัง จึงต้องยอมให้เขาฉุด ก็ถ้าการเปนดังนี้ ให้ตัดสินว่า บิดามารดาไม่ได้

TUDC 29/04/2564

เปนเจ้าของบุตรชายบุตรหญิง ตังหนึ่งคนเจ้าของโค กระบือ ช้าง ม้า
จะตั้งราคาชายตามชอบใจได้ ฤๅตังนายเงินเปนเจ้าของทาษทั้งค่าตัว
จนจะชายทาษนั้นตามค่าตัวเดิมได้ เมื่อบิดามารดายากจนจะชายบุตร
ต่อบุตรยอมให้ชายจึงชายได้ ถ้าไม่ยอมให้ชายก็ชายไม่ได้ ฤๅยอม
ให้ชาย ถ้าบุตรยอมรับค่าตัวเพียงเท่าไร ก็ชายได้แต่เพียงเท่านั้น
กฎหมายเก่าอย่างไรผิดไปจากอย่างนี้อย่าเอา เพราะฉนั้นในความ
เรื่องนี้ ถ้าบิดามารดาเอาชื่อหญิงนั้นไปชายให้แก่ชายที่มาฉุดเท่าไร
ก็ให้บิดามารดาใช้เงินเขาเอง อย่าให้ชายชู้เดิมแลตัวหญิงต้องใช้
เพราะเห็นชัดว่าตัวหญิงไม่ยอมให้ชาย แลหญิงนั้นเมื่อหนีบิดามารดา
ตามชายชู้ไป ถ้าเอาเงินทองสิ่งของๆบิดามารดาติดตัวไปด้วย ถ้า
บิดามารดาไม่ยอมให้ก็ให้เร่งคืนให้ เว้นไว้แต่ ผ้านุ่งห่มแลเบี้ยเงิน
ฤๅสิ่งของราคาสักสามตำลึง ให้บิดามารดาลดให้หญิง เพื่อจะเปน
เสบียงเลี้ยงตัวอยู่สักเดือนหนึ่งสองเดือน กว่าจะมีทำมาหากินกับชาย
ที่ตัวหญิงนั้นยอมเปนเมียเขา ความมีว่าทอายัดแลพ้องเถ้าแก่ให้เลิก
เสียให้หมด

ตามลัทธิผู้ชายในบ้านในเมืองทุกวันนี้ ถือใจถือว่าหญิงคนใดชาย
ได้ภาเข้าไปในที่ลับจับต้องถึงตัวแล้ว ก็ถือใจถือตัวว่าเปนเจ้าผัวตัว
ความก็ว่าอย่างนั้น ผู้ตัดสินก็ว่าอย่างนั้น แล้วตัดสินให้ผัวเปนเจ้าของ
แลให้เมียเปนดังสัตว์เดียรฉาน เพราะลัทธิอย่างนั้นแลจึงได้ตัดสินใน
เวลาหนึ่ง ให้เลิกกฎหมายเก่าว่า หญิงหย่าชายหย่าได้นั้นให้ยกเสีย
แต่เมื่อพิเคราะห์ดูที่ว่าอย่างนั้นผิดยุติธรรมไป หญิงจะหย่าชายก็หย่า
ได้ตามกฎหมายนั้นต้องยุติธรรมอยู่ให้เอาเปนประมาณ ความเรื่องนี้

TUDC 29/04/2564

ที่เปรียบเทียบพิจารณาว่าเป็นเมีย ว่าไม่ได้เป็นเมียให้ยกเสีย เอาแต่ตามใจหญิงที่สมัครไม่สมัครเป็นประมาณ

หญิงใดมีชายมาขอบิดามารดายกให้ ด้วยอยู่ด้วยกัน มีผู้รู้เห็นด้วยกันมาก ว่าเขาสองคนเป็นผัวเมียกัน ร่วมสุขทุกข์ทุนรอนเดียวกันอยู่นานหลายวันหลายเดือน ประจักษ์แจ้งแก่คนรอบบ้านรอบเมือง ไม่มีใครขัดใครเกี่ยง จึงควรตัดสินว่าเป็นผัวเมียกัน ในความเรื่องนี้จะให้เป็นอย่างนั้นจะไม่ได้ จึงต้องให้เป็นไปตามใจหญิงสมัครความคล้ายกับอย่างเรื่องนี้แต่ก่อนก็เคยตัดสินมา แต่ก่อนมีผู้มาขอภาบุตรหญิงไปขายไว้แก่ พระยาสังหราชฤทธิไกรผู้บิดาหลวงเสนาภักดิ์ แต่หญิงนั้นยังเป็นเด็ก ครั้นหญิงนั้นเจริญเป็นสาว หลวงเสนาภักดิ์สมคบเป็นภรรยา ครั้นภายหลังบิดามารดาของหญิงมายุยงหญิงให้ถอนตัวจากหลวงเสนาภักดิ์ไม่ยอมเป็นภรรยา จะสมัครคืนไปกับบิดามารดา หลวงเสนาภักดิ์ถ้ายอมปล่อย บิดามารดาจึงเอาเงินค่าตัวมาส่งหลวงเสนาภักดิ์ แล้วรับตัวหญิงไปไว้ ไม่ช้าก็ไปบอกขายให้ผู้อื่นยอมยกหญิงนั้นให้เป็นภรรยาผู้อื่น หญิงนั้นไม่สมัครมาร้องทุกข์ จะขอกลับคืนมาเป็นภรรยาหลวงเสนาภักดิ์ ๆ ก็ยอมใช้เงินแรงกว่าค่าตัวเดิม แต่ยังน้อยกว่าจำนวนเงินที่บิดามารดาขืนใจบุตรไปขายให้ผู้อื่น ความเรื่องนี้ก็ได้โปรดตัดสินให้ตามใจหญิง แลหลวงเสนาภักดิ์ยอมไม่ให้ตามใจบิดามารดา แลชายซึ่งจะเข้ามาเป็นเจ้าของใหม่ ความสองเรื่องนี้โปรดตัดสินให้ตามใจหญิงแลชายที่รักใคร่กัน ไม่ตามใจบิดามารดา

ชรอยคนบางจำพวกที่มีคดีของตัว ที่ตัวสำคัญว่าคล้ายกับความ

TUDC 29/04/2564

สองเรื่องนี้ แต่ได้ถูกตัดสินไปอย่างอื่นแต่ก่อนแล้ว จะว่าจะบ่นฤๅ
จะคิดว่าทรงตัดสินความต่าง ๆ ครั้งก่อนก็ไม่เหมือนกัน การนี้พระ
พระราชดำริห์ทราบแล้วว่าจะมีผู้ว่าอย่างนั้นจะคิดอย่างนั้น ขอให้ผู้สัง-
เกตคิดถ้อยความพิจารณาดูให้ละเอียด ซึ่งทรงตัดสินต่าง ๆ ไปนั้น
ตามบันดาศักดิ์ชาติตระกูลของหญิงแลชาย แลเกียวข้องในทสูงทต่ำมี
ที่กำหนดผิดกันอยู่ จึงทรงตัดสินยักเยื้องไป ชักเรื่องเทียบให้เห็นว่า
แต่ก่อนนี้ไป นายไทยมหาดเล็กซึ่งแต่ก่อนเปนนายรองชิด บัดนี้เปน
ขุนนครเขตรเกษมศรี รองปลัดกรมกองตระเวนขวา แต่งเถ้าแก่ไป
ขอทรัพย์บุตรพระยาเทพวรชุนเปนภรรยา ได้ปลูกหอปลูกเรือนอยู่
ด้วยกัน แล้วได้ให้ทาวสมศักดินภภาทรัพย์ภรรยาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาทข้างใน ได้พระราชทานเงินตราให้ทรัพย์เมื่อเวลาเข้าไปเฝ้า
บ้าง ครั้นภายหลังทรัพย์กับนายรองชิดโกรธวิวาทกันเองกัน นาย
รองชิดมาอยู่บ้านเดิม ไปมาหาสู่ทรัพย์แต่ห่าง ๆ ภายหลังทรัพย์มี
ชู้ คือพันศรสิทธิ์ในกรมพระตำรวจ แลเมื่อพระยาเทพวรชุนไม่ได้
อยู่บ้านไปราชการเมืองนครศรีธรรมราช นายรองชิดไปหาทรัพย์
จับได้พันศรสิทธิชายชู้ในที่นอนเกี้ยงไม่ได้ นายรองชิดเห็นว่าทรัพย์
เคยได้เผ้าทูลละอองธุลีพระบาททรงรู้จักอยู่ จึงนำความนี้กราบทูล
พระกรุณา จึงมีพระบรมราชโองการให้ถูกขุนปรับชายชู้ตามศักดินา
นายรองชิดเสร็จแล้ว หญิงสมัคจะไปอยู่กับชายชู้ ๆ ก็สมัคจะรับไป
เพราะได้เสียเบี้ยปรับมากแล้ว มีพระบรมราชโองการตำรัสว่า ทรัพย์
เปนบุตรขุนนางมีบันดาศักดิ์ ไม่เปนหญิงบุตรบิดามารดาสามัญเสมอ
ราษฎร จะโปรดให้เปนไปตามใจทรัพย์แลชายชู้ของทรัพย์ไม่ได้

TUDC 29/04/2564

พระยาเทพวรชุนบิดาของทรัพย์ก็ไปราชการอยู่ไกล ภายหลังเกิดความเรื่องนี้ขึ้น พระยาเทพวรชุนจะว่าอย่างไรก็ยังไม่ทราบ จึงโปรดให้หาตัวนายพิศาลหุ้มแพรในพระบวรราชวัง แถบุตรพระยาเทพวรชุนที่เป็นมหาดเล็กหลายนายมาแล้ว มีพระบรมราชโองการตำรัสถามว่า ทรัพย์บุตรพระยาเทพวรชุน นอกใจนายรองชิดผู้ผัวยอมให้พันสรสิทธิ์ทำชู้ จนนายรองชิดผู้ผัวจับได้ บัดนี้ชายชู้ก็เลี้ยงเป็นปรับเสร็จแล้ว ตัวทรัพย์สมัครจะไปอยู่กับชายชู้ ญาติพี่น้องจะยอมให้ฤๅไม่? คาดเห็นว่าพระยาเทพวรชุนจะยอมยกให้ชายชู้ฤๅไม่? บุตรพระยาเทพวรชุนทุกนายกราบทูลพระกรุณาว่าไม่ยอม คาดใจพระยาเทพวรชุนว่าเห็นจะไม่ยอมให้ไปกับชายชู้ จึงมีพระบรมราชโองการตำรัสสั่ง ให้มอบตัวทรัพย์ให้นายพิศาลพี่ชายของทรัพย์รับตัวทรัพย์ไปจำไว้คอยถ้าพระยาเทพวรชุน การต่อไปค่างน่าสุดแต่พระยาเทพวรชุนผู้บิดา

อนึ่งกฎหมายเก่าว่า ผัวเมียอย่าร้างกันแยกย้ายกันไป บุตรชายให้ได้แก่มารดาบุตรหญิงให้ได้แก่บิดา กฎหมายบทนี้มีพระบรมราชโองการตำรัสว่า ให้ใช้ได้แต่ในบุตรของบิดามารดาที่เป็นศักดิ์ต่ำ ก็ถ้าว่าบุตรของบิดามารดาที่เป็นศักดิ์สูงศักดินากว่า ๕๐๐ ขึ้นไป ให้ตามใจบิดา ถ้าบิดาไม่รับเลี้ยงขับไล่บุตรเสียด้วย บุตรจึงตกเป็นของมารดา ถ้าบิดารักชาติตระกูลยศศักดิ์อยู่ไม่ยอมให้ไปกับมารดา บุตรก็ต้องเป็นของบิดาหมด

ด้วยนั้น ถ้าในบางที่บางคราวหญิงที่มีศักดิ์สูงจะไปได้ผัวไพร่มีบุตรเกิดด้วยกัน บุตรนั้นก็ต้องเป็นของมารดาฤๅของตา แถญาติ

TUDC 29/04/2564

ข้างมารดาหมดตามบันดาศักดิ์ เมื่อตัดสินดังนี้ จะว่าเข้าข้างผู้ดีข่มขี่
ไพร่เกินไปก็ตาม แต่เห็นว่าผู้ดีมีบันดาศักดิ์เป็นอันมากจะเห็นชอบ
ด้วย ถ้าจะไม่ตัดสินอย่างนี้ จะว่าไปตามกฎหมายเก่าก็จะเป็นที่เสีย
ใจแก่ผู้มีบันดาศักดิ์มากนัก ชักเรื่องว่ามาทั้งนี้ จะให้เห็นหลักความที่
ทรงพระราชดำริห์แถวตัดสินอย่างความบางเรื่องคล้าย ๆ กับความที่
ร้องฎีกาสองเรื่องนี้ คือผู้หญิงสมัครจะไปกับผู้ชายผู้ชายก็สมัครจะรับ
แต่ญาติพี่น้องของหญิงเป็นผู้มีบันดาศักดิ์สูงเขาไม่ยอมให้เลย ก็ใน
ความเรื่องนั้นตามรูปความ ก็ควรจะทรงตัดสินให้ตามใจหญิงสมัค
เหมือนกับความฎีกาสองเรื่องนี้ ท่านทั้งหลายเป็นอันมากที่ไม่ได้
พิจารณาการให้เถียงกันดูเหมือนจะเห็นไปอย่างนั้นด้วย แต่เมื่อ
พิเคราะห์ให้เถียงต่อไป รฦกดูการแต่หลังมา เห็นว่าหญิงในตระกูลนั้น
ไม่เคยตกไปเป็นภรรยาผัวที่ต่ำศักดิ์เสมอกับชายที่หญิงนั้นรักนั้นเลย
ชายคนนั้นมักใหญ่ใฝ่สูง เอื้อมเข้าไปสมคบหญิงในตระกูลสูงเช่นนั้น
เป็นที่แปลกใจคนในตระกูลนั้นทั้งสิ้น ถ้าจะตัดสินให้ตามใจหญิงแล้ว
คนในตระกูลนั้นทั้งสิ้นเขาคงคิดว่าผู้ครองแผ่นดินฉดศักดิ์ตระกูลเขาให้
ต่ำไปเป็นตัวอย่าง จะเป็นที่ให้เขาเสียใจไม่รู้หาย ถึงจะบังคับชายให้
เสียเบี้ยเฉมิดให้แก่เขาตามกฎหมาย อย่าว่าเลย ถึงจะเสียให้เขาตั้ก
๑๐๐ ชั่ง เป็นเบี้ยปรับ เขาก็ดันว่าจ่าว่าไม่ยอม ยินดีรับเป็น อันขาด
ที่เดียว อนึ่งถ้าจะตัดสินให้ชายหญิงคู่นั้นได้อยู่ด้วยกันตามใจสมัครรัก
ใคร่กันแล้ว ผู้ตัดสินก็ดูเป็นโง่งมนักไม่รู้เท่ารู้ทันคน เสียคมเสียคาย
ถูกหลอกถูกลวงกล้ำกลายเข้ามาในพระราชวังโทษเสมอขบถ แต่
แผ่นดินเก่ามาจนแผ่นดินใหม่ ก็จะเป็นอันไม่รู้เท่าอ้ายขบถอีขบถเสีย

TUDC 29/04/2564

การที่ปรากฏว่าไม่รู้เท่านั้น ก็จะเป็นทางที่จะให้คนถาม ๆ ต่าง ๆ เดินทางนั้นมาถึงถายพระราชฐานต่อไปในภายน่า จึงประกาศมาขอให้ผู้มีปัญญาตรองดู

แต่ความสามัญในโรงศาลในกรุงแลหัวเมืองทั้งปวง ให้ตระถาการพิจารณาสังเกตระกูลหญิงระกูลชาย แลเปรียบเทียบให้คล้ายกับกระแสพระราชดำรัสนี้ คือว่าชายถูกต้องหญิงแล้วก็ชอบว่าเป็นเมียนั้นใช้ไม่ได้ ให้บังคับตามใจสมัครในระกูลหญิงที่ต่ำ แลตามใจบิดามารดาญาติพี่น้องของหญิงในระกูลที่สูงศักดิ์ตามบังคับนี้เถิด

วิสัยคนระกูลต่ำมักแต่คิดจะหาเงินหาทอง ย่อมขวนขวายบุตรหลานของตัวแล้วเอาไปขายเอาไปให้ ให้ไปต้องทนยากอยู่ในที่ ๆ ตัวจะได้เงินได้ทองมาก แต่บุตรไม่ควรที่จะต้องยากเพราะบิดามารดา จึงต้องตัดสินให้ตามใจบุตรสมัคไปหลายแห่งในระกูลต่ำ ถ้าตัดสินให้เป็นของบิดามารดาแล้วก็จะทำให้สึกหรอมากไป ดังเช่นเป็นในความฎีกาสองเรื่องนี้ ก็ในระกูลสูงโดยว่าหญิงพลัดไปสึกหรอในสถานที่ต่ำ เป็นที่อับอายขายหน้าแก่ญาติพี่น้อง ก็เมื่อคืนมาให้ญาติพี่น้อง ถึงไปต้องสึกหรอเป็นสองซ้ำสามซ้ำ ญาติพี่น้องทั้งปวงคงจะไม่ยอมให้ไปสึกหรอในระกูลต่ำ โดยจะต้องสึกหรอเขาคงจะให้ไปสึกหรอในที่มีศักดิ์สูง เป็นที่ย่ำเยงเกรงกลัวของคนเป็นอันมาก จนคนทั้งปวงเกรงใจไม่ออกปากพูดถึงความเรื่องนั้นได้ ก็เป็นอันแก้อายให้หายไปโดยลำดับ เพราะจะทำคนทั้งหลายให้ลืมความนั้นเสีย

ประกาศมาณวันจันทร์ เดือนย์ ขนค่ำหนึ่ง ปีฉลูสัปตศก ศักราช ๑๒๒๗ ฤๅเปนวันที่ ๕๓๓๒ ในรัชกาลประจุบันนี้ ฯะ

ประกาศ

พิกัดภาษน้ำมันมพร้าว

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่เจ้าภาษนายอากร แลราษฎรผู้ต้มน้ำมันมพร้าวในกรุงเทพฯแลหัวเมืองให้รู้ทั่วกันว่า พระยาราชพงษานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองสมุทสงคราม กรมการมีใบบอกมาว่างเวรกรมท่า ว่ามีจีนราษฎรเข้าชื่อกัน ๖๒ คนร้องกล่าวโทษเจ้าภาษน้ำมันมพร้าว ว่าเก็บภาษผิดพิกัดท้องตราเจ้าจำนวนกรมพระคลังมหาสมบัติ นำข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงโปรดเกล้าให้มีตระลาการชำระได้ความจริงสมดังคำร้องจีนมีชื่อ ให้ถูกขุนศาลหลวงปฤกษาท่าโทษ ปรับไหมเจ้าภาษหลวงจเสมยรจนเตงเสร็จแล้ว ตั้งแต่นี้สืบไปให้เจ้าภาษน้ำมันมพร้าวทำตามข้อพิกัดให้ถูกต้องตามท้องตราทุกประการ ฯะ

ข้อหนึ่งว่า ให้ขุนเดชาธิกรณ์เรียกภาษแต่ราษฎรมีชื่อผู้ต้มน้ำมันมพร้าว ๑๐ หีบหนึ่ง ถ้าราษฎรเสียภาษ ๑๐ หีบหนึ่งให้เจ้าภาษแล้วให้เจ้าภาษทำตั๋วฎีกาให้แก่ราษฎรทุกราย ให้ราษฎรซื้อขายน้ำมันมพร้าวได้โดยสดวก ฯะ

TUDC 29/04/2564

ข้อหนึ่งว่า ถ้าราษฎรมีชื่อจะต้มน้ำมันมพร้าวจำหน่ายใช้สอยแลกเปลี่ยน ให้มารับตัวต่อเจ้าภาษีไปตั้งต้มน้ำมัน ถ้าต้มน้ำมันได้มากน้อยเท่าใดให้มาบอกแก่เจ้าภาษี ๆ จะได้เรียกภาษีตามน้ำมันมากแลน้อย น้ำมันที่เรียกภาษีแล้วนั้น เจ้าของจะขายให้แก่เจ้าภาษีก็ได้ จะขายให้ผู้ใดผู้หนึ่งราคาถูกราคาแพงก็ได้ แต่ผสมพร้าวนั้นราษฎรเจ้าของกับถูกค้าจะซื้อขายกันราคาถูกแพงเท่าใดไม่ห้าม ๚ะ

ข้อหนึ่งว่า ห้ามอย่าให้ราษฎรที่ไม่ได้มารับตัวต่อเจ้าภาษีนั้นลักต้มน้ำมันมพร้าวซื้อขายใช้สอยแลกเปลี่ยนเป็นอันขาด ถ้าลักต้มน้ำมันมพร้าว มีผู้รับสินบนจับได้จะปรับไหมใช้เงินกษี สามวันเป็นเงิน ๖ ชั่ง ๕ ตำลึง ให้เป็นสินบนแก่ผู้นำจับเงินสิบห้าตำลึง ๚ะ

ข้อหนึ่งว่า แต่ก่อนเมื่อยังไม่ได้ตั้งภาษีน้ำมันมพร้าวนั้น ราษฎรมีชื่อต้มน้ำมันมพร้าวจำหน่าย ซื้อน้ำมันมพร้าวไว้จำหน่าย น้ำมันจำหน่ายไม่หมด เหลืออยู่มากน้อยเท่าใด ถ้าถึงกำหนดวันเจ้าภาษีเข้าเรียกภาษีแล้ว ให้ราษฎรมาบอกเจ้าภาษีน้ำมันเสียก่อน จึงจำหน่ายได้ ถ้าไม่มาบอกเจ้าภาษีเอาน้ำมันไปจำหน่ายแก่ผู้ใดผู้หนึ่งก็ดี มีผู้รับสินบนจับได้ จะปรับไหมเหมือนอย่างผู้ลักต้มน้ำมันขาย ๚ะ

ข้อหนึ่งว่า ถ้าราษฎรมีชื่อมารับทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าภาษีไปตั้งต้มน้ำมันนั้น ต้มน้ำมันไว้แล้วมาบอกเจ้าภาษี ให้เจ้าภาษีไปเรียกภาษีในวันนั้น ถ้าเจ้าภาษีมีธุระจะไปไม่ได้ในวันนั้น ก็ให้เจ้าภาษีทำหนังสือผัดให้แก่ราษฎรผู้ต้มน้ำมัน กำหนดว่าในสองสามวันให้เป็นแน่นอน ให้ราษฎรผู้ต้มน้ำมันทำตั้วลงชื่อลงวันแลเวลานั้นให้มาบอกเจ้าภาษีแล้ว ให้ไว้แก่เจ้าภาษี แล้วรับหนังสือผัดของเจ้าภาษีไป

TUDC 29/04/2564

ไว้ ถ้าเจ้าภาษีนังเสียฤาษีดพลัวไป ไม่ไปตามนัดก็ดี ผัดเกินสองวันก็ดี สามวันก็ดี ไม่ทำหนังสือผัดให้แก่ราษฎรก็ดี ไม่รับตัวที่ราษฎรทำมาให้ไว้นั้นก็ดี ทำให้น้ำมันของราษฎรค้างเนิ่นช้าจะจำหน่ายก็ไม่ได้ ให้ราษฎรมาร้องต่อเจ้าพนักงานกรมพระคลังมหาสมบัติ ให้เอาใบผัดแลตัวยืนที่เจ้าภาษีไม่รับนั้นมาเปนสำคัญด้วย จะได้ทำโทษเจ้าภาษีตามโทษานุโทษ ฯ

ข้อหนึ่งว่า น้ำมันที่บันทุกเรือเข้ามาแต่ต่างประเทศก็ได้ เสียภาษีร้อยชักสามแล้ว ห้ามไม่ให้ขุนเดชาธิกรณ์เรียกภาษีเปนสองซ้ำได้ ฯ

ข้อหนึ่งว่า ให้ขุนเดชาธิกรณ์เรียกภาษีน้ำมันที่องตราแต่ราษฎรตามพิกัด ห้ามไม่ให้ขุนเดชาธิกรณ์เรียกภาษีน้ำมันแต่ราษฎรให้เหลือเกินผิดจากพิกัดให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ฯ

ข้อหนึ่งว่า ถ้ามีผู้รับสินบนนำจับผู้ลักลอบต้มน้ำมันมพร้าวในแขวงเมืองนั้นๆ ก็ให้ขุนเดชาธิกรณ์แลหลวงจุเสมียรคนใช้ ไปขอกรมการกำนันต่อผู้ว่าราชการเมืองกำกับไปจับให้ทุกคราว ถ้าจับได้ตัวผู้ลักลอบต้มน้ำมันมพร้าวมาแล้ว ให้ผู้ว่าราชการเมืองกรมการ แลเจ้าภาษีตัดสินตามพิกัดที่องตรา ถ้าตัดสินไม่ตกลงให้บอกส่งมาตามกระทรวง เจ้ากระทรวงจะได้ส่งให้เจ้าจำนวนชำระตัดสินให้แล้วแก่กัน ฯ

ข้อหนึ่งว่า ถ้าขุนเดชาธิกรณ์หลวงจุเสมียรคนใช้แลผู้รับช่วงจำหน่ายน้ำมันมพร้าวในแขวงเมืองนั้นๆ ไปจับผู้ลักลอบต้มน้ำมันมพร้าวแต่ถ้าพ้องพวกเจ้าภาษี ไม่ใช่ขอกรมการกำนันต่อผู้ว่าราชการเมืองกำกับไปด้วย แลมีผู้มาร้องพ้อง พิจารณาเปนสัตย์จะปรับไหมมีโทษแก่เจ้าภาษีเหมือนโทษผู้ลักลอบต้มน้ำมันมพร้าวเหมือนกัน ห้าม

TUDC 29/04/2564

อย่าให้ราษฎรทำน้ำตาลมพร้าวใหญ่ ให้ผสมพร้าวน้อยไปเปนอันขาด ให้เจ้าภาษีและราษฎรทำตามพิกัดท้องตรา แลคำประกาศนี้เถิด ๚ะ ประกาศมาณวันอังคาร เดือนยี่ ขึ้นสองค่ำ ปีฉลูสัปตศก ศักราช ๑๒๒๗ เปนวันที่ ๕๓๓ ในราชกาลประจุบันนี้

พระยาราชภักดีศรีรัตนราชสมบัติ
พระยาพิพิธโกษาไชยสาริย
เปนผู้รับสั่ง

ประกาศ
พระราชพิธีลงสรงโสกันต์

ประกาศเล่าด้วยธรรมเนียมลงสรงโสกันต์ ที่เปนพิธีสำหรับราชตระกูลในแผ่นดินสยามสืบมา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้า ทั้งชาย ทั้งหญิง คือท่านทั้งพระบิดาพระมารดาเปนราชตระกูลทั้งสองฝ่าย แต่จะว่าให้ละเอียด ถ้าการเปนดังพระวงษ์ใหม่ พระเจ้าพยา พระเจ้าน้องยา พระเจ้าพี่นาง พระเจ้าน้องนาง ทั้งรวมพระชนกชนนีกับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ก็เปนสมเด็จพระเจ้าพยาเธอ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ

TUDC 29/04/2564

ทั้งสิ้น แต่ที่ต่างพระมารดาต่อโปรดให้เป็นจึงเป็นได้ พระเจ้าลูกเธอที่ประสูตรแต่พระอรรคชายาที่ตั้งมาแต่เดิมก็ดี ตั้งใหม่ก็ดี เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าทั้งชายทั้งหญิง พระเจ้าลูกเธอที่เจ้าจอมมารดาเป็นแต่พระสนม ไม่เป็นเจ้าฟ้า ก็เป็นแต่พระองค์เจ้า ถ้าเจ้าจอมมารดาเป็นเชื้อพระวงษ์ห่างๆก็ดี เป็นบุตรเจ้าแผ่นดินเมื่องน้อยรอบคอบก็ดี ฤๅเป็นบุตรเสนาบดีมีความชอบก็ดี ถ้าโปรดให้เป็นเจ้าฟ้าก็เป็นได้ พระเจ้าหลานเธอนั้นถ้อยพระโอรสพระธิดาในพระบวรราชวัง ถ้าพระมารดาโปรดให้เป็นเจ้า บุตรบุตรีก็เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าๆ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้าหญิง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิง เมื่อได้พระสวามีเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ก็ดี เป็นกรมพระราชวังก็ดี เป็นเจ้าต่างกรม ไม่มีกรม เจ้าฟ้าฤๅพระองค์เจ้าก็ดี ถ้ามีบุตรบุตรีบังเกิด ก็เป็นเจ้าฟ้าตามพระมารดา แต่ศักดินาต่ำเสมอพระองค์เจ้าที่เป็นพระเจ้าหลานเธอ ดังสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ มีศักดินาเสมอเพียงพระองค์เจ้าที่เป็นพระเจ้าลูกเธอๆ เมื่อแผ่นดินสืบๆมา พระราชโอรสพระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ แลกรมพระราชวังที่ประสูตรแต่พระมารดาเป็นเจ้าฟ้าก็ดี เป็นพระองค์เจ้าก็ดี คงเป็นเจ้าฟ้า ถ้ามารดาเป็นแต่หม่อมเจ้าแลราชินิกูล แลธิดาเมื่องน้อยรอบคอบ ก็คงเป็นแต่พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้า ต่อพระเจ้าแผ่นดินใหญ่โปรดให้เป็นเจ้าฟ้าจึงเป็นได้ ๆ ในกรมพระราชวังหลัง บุตรบุตรีประสูตรแต่อรรคชายามียศเป็นเจ้าก็เป็นได้เพียงพระองค์เจ้า ต่อมารดาเป็นเจ้าฟ้าจึงเป็นเจ้าฟ้าตามพระมารดา บุตรบุตรีกรมพระราชวังหลังที่เกิด

TUDC 29/04/2564

แต่พระสนมก็คงเปนหม่อมเจ้า เหมือนกับบุตรบุตรีของพระองค์เจ้าชายทั้งปวง ที่ตั้งกรมแล้วแลยังไม่มีกรม หม่อมเจ้าทั้งปวง ที่ได้ราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน โปรดเลื่อนให้เปนพระองค์เจ้าโดยความชอบก็เปนได้ การกำหนดที่ว่ามานี้ตามแบบแผนซึ่งมีสืบมาแต่โบราณหลายชั่วแผ่นดิน แต่ครั้งกรุงเก่ามา ๆ เมื่อครั้งแผ่นดินกรุงธนบุรีแรกตั้งแผ่นดินบางทีก่อนพระวงษ์ มีพระเจ้าลูกเธอชายเปนเจ้าฟ้าสามพระองค์ พระองค์หนึ่งเกิดแต่พระยรรคชายาเอก อีกพระองค์หนึ่งเกิดแต่มารดาที่เปนพระญาติวงษของพระเจ้าแผ่นดินในเวลานั้น อีกพระองค์หนึ่งเกิดแต่มารดาที่เปนพระบุตรีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินโปรดให้ถืออาญาสิทธิ์เหมือนพระเจ้าแผ่นดินในการสงคราม ในเจ้าฟ้าทั้งสามนั้น องค์ที่สองสิ้นชีพเสียยังเยาว์ องค์ที่หนึ่งสิ้นชีพเมื่อตามแผ่นดินนั้นไป แต่องค์ที่สามสืบมาเปนสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้า ในแผ่นดินพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เมื่อตั้งพระวงษ์ใหม่ขึ้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอสององพระองค์ก็เปนเจ้าฟ้า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ มีพระบุตร ๓ พระบุตรี ๑ แต่พระบิดาสิ้นชีพเสียนานแล้ว สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อยมีพระบุตร ๓ พระบุตรี ๒ พระบิดาสิ้นชีพเสียนานแล้วเหมือนกัน กับ ๙ พระองค์นี้ พระเจ้าอยู่หัวโปรดให้เปนสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าทั้งสิ้น ภายหลังมาพระบุตรของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่นั้น โปรดให้เปนกรมพระราชวังหลังเปนลำดับ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอที่โปรดให้เปนกรมพระราชวังบวรในแผ่นดินนั้น

TUDC 29/04/2564

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในแผ่นดินนั้น มีพระราชโอรสสอง
พระองค์ พระราชธิดาสองพระองค์แต่พระอรรคชายาเดิม โปรดให้
เป็น สมเด็จพระเจ้าฐูกเธอเจ้าฟ้าทั้ง ๔ พระองค์ แต่กรมพระราชวัง
มีพระราชธิดาประสูตรแต่พระมารดาเป็นเชื้อเจ้าเมืองเชียงใหม่ โปรด
ให้เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าด้วย รวมเจ้าฟ้าในต้นแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ คือสมเด็จพระเจ้าพี่นาง
เธอ ๒ ถ้านับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอที่เป็นกรมพระราชวังด้วยก็เป็น ๓
เป็นชั้นศักดิ์สูงอย่างเอก สมเด็จพระเจ้าฐูกเธอเจ้าฟ้า ๔ พระองค์
เป็นอย่างโท สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้า นับกรมพระราชวังหลัง
ด้วยเป็น ๑๑ พระองค์เป็นอย่างตรี รวมเจ้าฟ้าทั้ง ๓ อย่าง เป็น ๑๘
พระองค์ คือนับเจ้าฟ้าหลานเธอที่เป็นราชบุตรเจ้ากรุงธนบุรีด้วยนั้น
อนึ่งมีเจ้าฟ้าหญิงแก้วอีกพระองค์หนึ่ง เป็นพระราชธิดาสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินพระวงษเก่ากรุงศรีอยุทธยา ยังทรงยศบันดาศักดิ์เป็นเจ้าฟ้าอยู่
ด้วย จึงรวมกันเป็น ๑๙ พระองค์ด้วยกัน ฯะ

ถึงในเจ้าฟ้าเหล่านี้ เมื่อแรกตั้งแผ่นดินยังไม่ได้โสกันต์ ๗ พระองค์
คือสมเด็จพระเจ้าฐูกเธอเจ้าฟ้า ๓ พระองค์ ยกแต่พระองค์ใหญ่ สม-
เด็จพระหลานเธอเจ้าฟ้าในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์น้อย ๒
พระองค์ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าในกรมพระราชวังพระองค์ ๑
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอที่เป็นราชบุตรเจ้ากรุงธนบุรีพระองค์ ๑ จึง
รวมเป็น ๗ พระองค์ ในเจ้าฟ้า ๗ พระองค์นี้ เมื่อถึงบุมกำหนดควร
จะโสกันต์ก็มีราชการทัพศึกกับพม่าวุ่นวายอยู่ เพราะเป็นการต้นแผ่น-
ดิน ไม่มีช่องมีเวลาที่จะได้ทำพระราชพิธีให้เต็มตามตำรา คือสอง

TUDC 29/04/2564

พระองค์ถึงกำหนดโสกันต์ในปีแรกตั้งแผ่นดินใหม่ คือปีขานจัตวาศก ศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๗๘๒ อีกสองพระองค์ถึงกำหนดในปีมเสงสัปตศก ศักราช ๑๑๔๗ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๗๘๕ อีกสองพระองค์ถึงกำหนดโสกันต์ในปีรกาเอกศก ศักราช ๑๑๕๑ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๗๘๙ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าที่เปนราชบุตรเจ้ากรุงธนบุรีนั้น ถึงกำหนดโสกันต์ในปีกุนตรีศก ศักราช ๑๑๕๓ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๗๙๑ ในสิบปีนี้พม่ายกมารบแทบทุกปี มีราชการทับศึกมาก ไม่มีช่องที่จะได้คิดทำการลงสรงโสกันต์เลย เปนแต่ทำโดยสังเขปภอเปนแล้วไป แต่เจ้าฟ้าพินทวดีซึ่งเปนพระราชธิดาพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุทธยาโบราณนั้น ท่านเคยลงสรงโสกันต์ด้วยพระองค์เอง แลเห็นการงานต่าง ๆ เมื่อเวลาลงสรงโสกันต์เจ้าพี่เจ้าน้องของท่าน ท่านทราบการทุกอย่างเปนผู้แนะอย่างธรรมเนียมโบราณอื่น ๆ ต่าง ๆ หลายอย่างหลายประการในกรุงเทพ ฯ นี้ เมื่อท่านเห็นว่าเจ้าฟ้า ๗ พระองค์ที่โสกันต์ไม่ได้ทำเต็มตามตำราพระราชพิธีแต่สักพระองค์หนึ่ง จนหมดเจ้าฟ้าไปแล้ว ท่านก็บ่นนักว่าการอย่างธรรมเนียมพระราชพิธีลงสรงโสกันต์เจ้าฟ้าจะสาบสูญไปเสียแล้ว ท่านก็ทรงพระชราแล้ว เมื่อไม่มีพระชนม์ท่าน ถ้าการสืบไปมีเวลาที่จะได้ทำขึ้น ใครจะมาแนะชี้การให้ถูกต้องตามแบบแผนได้เล่า ท่านจึงคิดอ่านจดหมายการงานลงสรงโสกันต์ต่าง ๆ ลงไว้ แล้วชี้แจงให้ผู้ใหญ่ผู้น้อยข้างน่าข้างในเรียนดูรู้ไว้ด้วยกันมากเพื่อจะไม่ให้การสาบสูญไป ความที่เจ้าฟ้าพินทวดีทรงพระวิตกนั้นกรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

TUDC 29/04/2564

ทรงเห็นชอบด้วย จึงทรงสร้างเขาไกรลาศมีพระมณฑปบนยอด แล มีสระอโนดาตแลท่อไขน้ำจากปากสัตว์ทั้ง ๔ ตามอย่างเจ้าพ้าพนทวดช การให้ทำ ครั้นการเขาไกรลาศเสร็จแล้ว ก็กราบทูลขอแด่พระเจ้า อยู่หัวให้ โปรดให้ทำการโสกันต์พระราชบุตรแลพระราชบุตรีของท่าน ก็เป็นแต่พระองค์เจ้าสมมติให้เป็นดังเจ้าพ้า ทำการทั้งนี้แม้นผิดอย่าง ธรรมเนียมก็เพื่อว่าจะให้เห็น เป็น อย่างทันเวลาเมื่อเจ้าพ้าพนทวดยัง ทรงพระชนม์อยู่ จะให้มีผู้ได้รู้ ได้เห็นไว้เป็นอันมาก มิให้การสาบ สูญไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้การเป็นไปตามพระ ไทยกรมพระราชวัง แต่ส่วนพระองค์ไม่ชอบพระราชหฤไทย จะทำ ให้ผิดอย่างธรรมเนียมไป กรมพระราชวังเมื่อได้ช่อง โปรดอ่านอย ให้ทำก็ได้ทำการโสกันต์ ในพระบวรราชวังถึง ๓ ครั้ง คือปีเถาะสัปต- ศก ศักราช ๑๑๕๗ ตรงกับปีมะโรงสัปตศักราช ๑๗๙๕ ครั้งหนึ่ง คือปี มะเมียสัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๖๐ ตรงกับปีมะโรงสัปตศักราช ๑๗๙๙ ครั้ง หนึ่ง คือปีระกาตรีศก ศักราช ๑๑๒๓ ตรงกับปีมะโรงสัปตศักราช ๑๘๐๓ ครั้งหนึ่ง

แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น สมเด็จ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ ได้เสด็จอยู่กับสมเด็จพระเจ้า หลานเธอ เจ้าฟ้าหญิง ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อย ประสูตรพระราชโอรส ๓ พระองค์ พระองค์หนึ่งประสูตรในปีระกา ตรีศก ศักราช ๑๑๒๓ ตรงกับปีมะโรงสัปตศักราช ๑๘๐๑ ได้เป็นเจ้าฟ้า ตามพระมารดา แต่ส่วนพระชนม์เสียในปีนั้น พระองค์ที่ ๒ ประสูตร ในปีชวดฉศก ศักราช ๑๑๖๖ ตรงกับปีมะโรงสัปตศักราช ๑๘๐๔ พระ

TUDC 29/04/2564

องค์ที่ ๓ ประสูตรในปีมโรงสัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๗๐ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๐๘ สองพระองค์นี้เปนเจ้าฟ้าตามพระมารดา แลเมื่อกรมพระราชวังบวรในแผ่นดินนั้นสวรรคตในปีกุนเบญจศก ศักราช ๑๑๖๕ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๐๓ แล้วล่วงมาถึงปีเถาะนพศก ศักราช ๑๑๖๙ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า พระองค์ใหญ่เลื่อนที่เปนกรมพระราชวังบวร เมื่อนั้นเจ้าฟ้าพระโอรศท่านสองพระองค์ องค์หนึ่งประสูตรก่อนเลื่อนที่ พระองค์หนึ่งประสูตรเมื่อเลื่อนที่แล้วนั้น เปนสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้า

ก็พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ได้มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง มารดาเปนบุตรีเจ้าเมืองเวียงจัน โปรดให้เปนแต่เพียงพระองค์เจ้า เหมือนกันกับพระราชบุตร แลพระราชบุตรีพระองค์อื่นที่ประสูตรแต่พระสนมเจ้าจอม มารดาของพระองค์เจ้านั้นสิ้นชีพในปีกุนเบญจะศก เมื่อกรมพระราชวังบวรสวรรคตแล้วนั้น พระองค์เจ้านั้นมีพระชนมายุได้ ๕ ขวบ เปนกำพร้าไม่มีเจ้าจอมมารดา ทรงพระกรุณามาก ภายหลังล่วงมาปีหนึ่ง พระองค์เจ้านั้นตามเสด็จลงไปลอยกระทงวิ่งเล่นตกน้ำหายไป คนทั้งปวงตกใจเที่ยวหาอยู่ครู่หนึ่งจึ่งภบพระองค์เจ้าไปเกาะทุ่นหยวกอยู่หาจมน้ำไม่ ผู้ภบเชิญเสด็จกลับมาได้ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดมากขึ้น มีพระราชโองการดำรัสว่าพระองค์เจ้านี้เจ้าจอมมารดาก็เปนเจ้าฝ่ายลาว ไอยกาธิบดีคือตัวเจ้าเวียงจันก็ยังอยู่ ควรจะให้เลื่อนที่เปนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า การพิธีโสกันตในพระบรมมหาราชวัง แต่ตั้งแผ่นดินมาก็ยังหาได้ทำไม่ ถ้าถึงคราวโสกันต์จะได้ทำเปนแบบอย่างในแผ่นดิน จึ่งโปรดพระ

TUDC 29/04/2564

ราชทานพระสุพรรณบัตรให้เปนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เจ้าฟ้านั้นเมื่อถึงปีมโรงสัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๗๐ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๐๘ พระชนมายุครบ ๑๑ ปี ถึงกำหนดที่จะโสกันต์ เมื่อนั้นเจ้าฟ้าพินทวดีที่เปนผู้ชี้การมาก็สิ้นพระชนมไปเสียแล้วถึง ๗ ปี ถึงกระนั้นแบบแผนตัวอย่างการต่าง ๆ ที่เจ้าฟ้าพินทวดีได้ทรงจัดไว้ มีผู้ได้เรียนรู้เห็นอยู่เปนอันมาก แลได้ดูอย่างการที่ทำแต่ก่อนในพระบวรราชวังสามครั้งนั้นด้วย จึงได้จัดการพระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่เต็มตามตำรา คือตั้งพระราชพิธีบนพระมหาปราสาทคล้ายกับพระราชพิธีตรุศ แลมีเขาไกรลาศ ราชวัด ฉัตรทอง ฉัตรเงิน แลฉัตรรายทางนั่งกระละบาด แลการเล่นต่าง ๆ อย่างสูง แลแห่มีมยุรฉัตร นางเชิญเครื่อง นางสระ แห่เครื่องขาว เสด็จมาทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์สามวัน แล้วแห่มาเวลาเช้า โสกันต์ในวันที่ ๔ แล้วเสด็จขึ้นเขาไกรลาศ ครอบเครื่องต้นแห่เวียนเขาไกรลาศสามรอบ แล้วแห่กลับในเวลาเช้า ครั้นเวลาบ่ายแห่เครื่องแดงมาสมโภชวันนั้นแล้วต่อไปอีกสองวัน วันที่ ๗ จึงแห่พระเกสาไปลอย การเปนเสร็จโสกันต์เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ในเดือน ๔ ปีมโรงสัมฤทธิศกศักราช ๑๑๗๐ ตรงกับเดือนมาร์ช ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๐๙

ครั้นล่วงมาอีก ๖ เดือน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เสด็จสวรรคต สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมพระราชวังบวร ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เปนแผ่นดินที่สอง เจ้าฟ้าพระราชโอรศสองพระองค์นั้น ก็เปนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ทรงปฤกษาด้วย

TUDC 29/04/2564

ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายน่าฝ่ายใน ว่าการพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าได้ทำลงเปนอย่างมีแบบแผนเปนจดหมายเหตุอยู่แล้ว แต่การพระราชพิธีลงสรงตั้งพระนามเจ้าฟ้า โดยอย่างเต็มตามตำราครั้งกรุงศรีอยุทธยาเก่ายังหาได้ทำเปนแบบอย่างไม่ ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคยเห็นก็แก่ชราเกือบจะหมดไปแล้ว จะสาบสูญเสีย จะใคร่ทำไว้ให้เปนเกียรติยศเยี่ยงอย่างสักครั้งหนึ่ง ข้าราชการเห็นพร้อมตามกระแสพระราชดำริห์ ครั้นถึงปีรกาเบญจศก ศักราช ๑๑๗๕ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๑๓ จึ่งได้ตั้งการพระราชพิธีลงสรงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ ผูกแพไม้ไผ่ที่ท่าราชวรดิฐ มีกรงที่สรงอยู่กลางล้วนด้วยซี่กรงชั้นหนึ่ง ตารางไม้ไผ่อีกชั้นหนึ่ง ร่างแหอีกชั้นหนึ่ง ผ้าขาวอีกชั้นหนึ่ง มีบันไดเงินบันไดทองลงสองข้าง บันไดกลางเปนเตียงหลั่นหุ้มผ้าขาว เรียกว่าบันไดแก้ว ในกรงมีมพร้าวคู่ปิดเงินปิดทองแลปลาทองปลาเงิน กุ้งทองกุ้งเงิน ลอยอยู่ทั้ง ๔ ทิศ กรงนั้นมีพระมณฑปสรวม มีราชวัดฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเงินล้อม ๓ ชั้น มีทหารนั่งรายรอบ แลเรือจุกช่องล้อมวง แพที่สรงแทนเขาไกรลาศในการโสกันต์ การพระราชพิธีนอกนั้น คือการบนพระมหาปราสาท แลการแห่ทางแห่การเล่นต่าง ๆ ก็เหมือนกับการโสกันต์ แห่เครื่องขาวเสด็จไปทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์บนพระมหาปราสาทสามวัน วันที่ ๔ จึ่งแห่เสด็จลงไปท่าราชวรดิฐสรงในแพที่สรงแล้วแห่กลับ แล้วจึ่งเสด็จมารับพระสุพรรณบัตรบนพระมหาปราสาท พระราชทานพระสุพรรณบัตรจาฤกพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติวงษพงษอิศวรกระษัตริย์ขัติย

TUDC 29/04/2564

ราชกุมาร ครั้นเวลาบ่ายแห่เครื่องแดงทรงเครื่องต้น มาสมโภชที่พระทนังอมรินทรวินิจฉัย ครั้งนั้นเรียกว่าพระทนังจักรพรรดิพิมานในวันนั้นแลต่อไปอีกสองวันเปนสามเวลา เสร็จการพระราชพิธีถวายสรง

ครั้นเสร็จการแล้วมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า การถวายสรงเช่นนี้ทำแต่ครั้งเดียวนี้เถิด ถือเปนตัวอย่างไว้ ไม่ให้สูญพิธีโบราณ เพราะการโสกันต์เปนอันจำจะต้องทำสำหรับยศเจ้าฟ้าทุกๆ พระองค์ การถวายสรงทำเปนสองซ้ำก็หาต้องการไม่ ไพร่ๆ ที่เขาถวายทำถูกเขานั้น เพราะเขารู้อยู่แล้วจะเร่งเอาของขวัญเก็บเอาเงินคนอื่นมาใช้ เขาจึงรีบด่วนทำการถวายทำก่อนเวลาโกนจุก เพราะเขาเห็นว่าการโกนจุกนั้นยังช้าอยู่ ก็ในหลวงไม่ได้รู้อยู่แล้วจะไม่ควรจะทำให้เปนสองซ้ำสามซ้ำ ทำแต่โสกันต์เถิด ด้วยเปนของต้องจำใจทำตามธรรมเนียมครั้นมาเดือน ๕ ปีชวดอัฐศก ศักราช ๑๒๗๘ เดือนมาร์ช ในปีมะโรงสัปตศก ศักราช ๑๒๗๗ ได้มีการพระราชพิธีโสกันต์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎนั้น เปนการใหญ่เหมือนกันกับครั้งโสกันต์เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ครั้นมาเดือน ๕ ปีมะโรงอัฐศก ศักราช ๑๒๘๒ ตรงกับเดือนมาร์ช ในปีมะเมียสัปตศก ศักราช ๑๒๘๓ ได้มีการพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอัศวเรศวุฒามณีอีกครั้งหนึ่ง มีเขาไกรลาศแลการอื่นๆ เหมือนกันกับการสองครั้งก่อน เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดีนั้นได้ทำราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย มีพระโอรส๓พระธิดา๓ เปนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าทั้ง ๔ พระองค์ พระองค์ใหญ่ประสูตรในปีชวดอัฐศก ศักราช ๑๒๗๔ ตรงกันกับปีมะเมียสัปตศก ศักราช ๑๘๑๖ พระนามว่าเจ้าฟ้าอากรณ์ พระ

TUDC 29/04/2564

องค์ที่สองประสูตรในปีเถาะเอกศก ศักราช ๑๑๘๑ ตรงกันกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๑๙ พระนามว่าเจ้าฟ้ามหามาลา พระองค์ที่สามเปนเจ้าฟ้าหญิงประสูตรในเดือน ๔ ปีมโรงโทศก ศักราช ๑๑๘๒ ตรงกับเดือนมาร์ซ ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๒๑ สิ้นพระชนม์เสียในวันประสูตร พระองค์ที่ ๔ ประสูตรในปีมเมียจัตวาศก ศักราช ๑๑๘๔ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๒๒ พระนามว่าเจ้าฟ้าปิว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสามพระองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยก็ทรงพระราชดำริห์ไว้ว่า จะทำการโสกันต์ให้เต็มตามตำราเหมือนกันก็แต่เมื่อยังไม่ถึงเวลาโสกันต์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยก็เสด็จสวรรคตในปีวอกฉศก ศักราช ๑๑๘๖ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๒๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ฯะ

ก็แลในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยนั้น ข้างพระบวรราชวังมีการโสกันต์ ๒ ครั้ง คือโสกันต์พระองค์เจ้าพงษอิศเรศร์ครั้งหนึ่ง ในเดือน ๔ ปีวอกจัตวาศก ศักราช ๑๑๗๔ ตรงกับเดือนมาร์ซ ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๑๓ อีกครั้งหนึ่ง มีการโสกันต์พระองค์เจ้าน้อยนฤมลในเดือน ๔ ปีจอฉศก ศักราช ๑๑๗๖ ตรงกับเดือนมาร์ซ ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๑๕ ฯะ

ในครั้งหลังนี้มีเขาไกรลาศด้วย แต่ย่อมกว่าในพระบรมมหาราชวัง การที่ทำนั้นก็คล้ายกับการโสกันต์เจ้าฟ้า เพราะทรงนับถือว่าพระองค์เจ้าสองพระองค์นั้นประสูตรแต่พระมารดาเปนธิดาเจ้ากรุงธนบุรี แต่เพราะเหตุมีจึงหาได้โปรดให้เปนเจ้าฟ้าไม่ ว่าด้วยการโสกันต์ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยสิ้นเท่านี้ ฯะ

TUDC 29/04/2564

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เมื่อปีจออัฐ-
ศก ศักราช ๑๓๘๗ มาจนปีขวดสัมฤทธิศก ศักราช ๑๓๙๐ คือเปนปี
มิคฤสดศักราช ๑๘๒๖ ๑๘๒๗ ๑๘๒๘ นั้น เจ้าอนุเวียงจันคิดขบถ
บ้านเมืองมิการทัพศึกไม่เปนปรกติ พระบรมศพสมเด็จพระอมรินทรา-
มาตย์ ค้างอยู่บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทถึงสองปี ครั้นการพระ
บรมศพแล้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทชำรุดต้องรื้อทำใหม่ในปีขวด
สัมฤทธิศกนั้น พระชนมายุสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์
ถึงกำหนดโสกันต์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชโอง-
การตำรัสว่าบ้านเมืองมีราชการทัพศึกอยู่หาสู้สบายไม่ พระมหาปรา-
สาทก็ต้องรื้อทำใหม่ ไม่มีทองพระราชพิธีโสกันต์ ทำแต่สังเขปเอา
เถิด จึงตั้งพระราชพิธีโสกันต์ที่พระที่นั่งสุไทยสวรรย์ปราสาทไม่มี
เฉวียงทิศ แต่การแห่นั้นก็คล้ายกับกระบวนพยุหยาตราโสกันต์ใน
วันที่ ๔ แล้ว เวลาบ่ายแห่ทรงเครื่องต้นสมโภชเวลาเย็นเปนเสร็จ
การ การโสกันต์สังเขปครั้งนี้เปนอย่างดีแล้ว ก็เมื่อโสกันต์สมเด็จ
พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลาถึง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้าปิ่นถึง ในปีเถาะตรีศก ศักราช ๑๑๙๓ แลปีมะเมียฉศก ศักราช
๑๑๙๖ มีพระราชโองการตำรัสว่า เมื่อโสกันต์สมเด็จพระเจ้าน้อง-
ยาเธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์ ทำเพียงเท่าไรก็ทำแต่เพียงเท่านั้นเถิด ก็มี
การแห่เหมือนกัน เปนแต่เปลี่ยนไปโสกันต์แลสมโภชที่พระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท งาน ๔ วันเถิกเหมือนกัน ก็การสามครั้งนี้คนบ่น
ซุบซิบอยู่มากว่า การเปนเช่นนั้นเพราะไม่มีเจ้าของ ในพระบวร
ราชวังในแผ่นดินนั้น มีการโสกันต์ ๓ ครั้ง แห่เปนพยุหยาตรา เจ้า

TUDC 29/04/2564

ที่โสกันต์นั้นก็เปนแต่พระองค์เจ้ามิใช่เจ้าฟ้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท พระราชบุตรพระองค์หนึ่ง แต่พระอรรคชายาทรงพระนามพระองค์เจ้าดารากวี เปนพระราชธิดากรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ พระราชบุตรพระองค์นี้ตามศักดิ์ที่มีในกฎหมายอย่างธรรมเนียม ก็ควรเปนเจ้าฟ้า แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวหาได้โปรดให้เปนไม่ เรียกพระนามแต่ว่าพระองค์เจ้าอิศราพงษ์ ๆ นี้มีพระชนมายุถึงกำหนดโสกันต์ กรมพระราชวังก็อุวรรคตก่อน แต่พระองค์เจ้านี้ยังไม่ได้โสกันต์ เมื่อโสกันต์มาโสกันต์ในพระบรมมหาราชวัง ด้วยพิธีไม่มีแห่แหนเหมือนพระองค์เจ้าสามัญ ก็มีผู้คนกระซิบกันว่า เปนอย่างนี้เพราะไม่มีเจ้าของ เหมือนเรื่องก่อนนั้น

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรับหม่อมเจ้าหญิงเปนธิดา พระองค์เจ้าฉักขณานุคุณ ที่พระบิดาสั่นพระชนม์ พระชนมายุได้เจ็ดเดือนมาเลี้ยงไว้ในพระราชวัง โปรดปรานมากยิ่งกว่าพระราชบุตรพระราชธิดา พระราชทานพระสุพรรณบัตรเลื่อนที่ให้เปนพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ท่าท่วงทีเหมือนจะให้เปนเจ้าฟ้า ด้วยพิธีเมื่อเวลาเลื่อนหม่อมเจ้าให้เปนพระองค์เจ้านั้น คล้ายกับเมื่อเลื่อนพระองค์เจ้าหญิงให้เปนเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์นั้น ครั้นพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดีทรงพระเจริญชนมายุถึงกำหนดโสกันต์ ในปีมเมียอัฐศก ศักราช ๑๒๐๗ ตรงกับปีมะเมียฉศก ศักราช ๑๘๕๖ ให้ตั้งการพระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่ คล้ายกับการโสกันต์เจ้าฟ้า เปนแต่ไม่มีเขาไกรลาศ

TUDC 29/04/2564

ปฏูกพระเบญจาทศรงแดพลับพลาเปลองเครื่อง บนชลาพระมหาปรา-
สาทแทน การอื่น ๆ ก็เหมือนกันกับเจ้าพ้า แห่ถึง ๖ วัน เปนแต่วันที่
๗ ไม่มีแห่พระเกศา ก็โสกันต์ครั้งนอย่างว่าแต่พวกอื่นเลย ถึงพระเจ้า
ลูกเธอฝ่ายน่าฝ่ายในของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็บ่น
ว่าพระองค์เจ้าโสมนัศวัฒนาวดี มีบุญมากไปกว่าพระเจ้าลูกเธอทั้ง-
ปวงอีก การโสกันต์ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
สิ้นเท่านี้

ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีกุน
ตรีศก ศักราช ๑๒๓๓ ตรงกับปีมะโรงสัปตศักราช ๑๘๕๓ จึงพระราช
วงษานุวงษ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง พร้อมใจกันเชิญเสด็จ
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพ้ามงกุฎ ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติรับ
พระบรมราชาภิเศกในพระบรมมหาราชวัง แลเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้า
น้องยาเธอ เจ้าพ้าอิศวเรศจุฬามณี ให้รับพระบวรราชาภิเศก
ในพระบวรราชวัง ๆ ตามอย่างยศพระเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์
อย่างแต่ก่อน เพราะเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพ้า สอง
พระองค์นี้มีพระบารมีเดิมราชาปรากฏ เปนที่นับถือของคนใกล้
แลไกลเปนอันมาก ด้วยได้มีการสงสร้างแลโสกันต์เปนการใหญ่ใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ถึง ๓ ครั้ง ดังกล่าว
มาแล้ว แล้วพระราชวงษานุวงษ์ฝ่ายน่าฝ่ายใน แลท่านเสนาบดี
ปฤกษาพร้อมกันว่า พระองค์เจ้าโสมนัศวัฒนาวดีได้เปนพระองค์เจ้า
มียศใหญ่ ได้มีการโสกันต์อย่างเจ้าพ้าใน แผ่นดินพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระนามแลพระเกียรติยศปรากฏสมควร
จึงได้กราบทูลถวายตั้งเปนสมเด็จพระนางเธอ เปนเจ้าเปนใหญ่ข้าง

TUDC 29/04/2564

ใน สมเด็จพระนางเธอพระองค์เจ้าโสมนัศวัฒนาวดี ทรงพระครรภ์ได้ ๗ เดือนประชวรลง ประสูตรพระราชโอรสในกำลังประชวร พระราชโอรสนั้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าชาย เรียกพระนามตามพระมารดาว่าเจ้าโสมนัศ มีพระชนม์อยู่๓นาทีกาลสิ้นพระชนม์ เพราะพระกำลังยังอ่อนนัก สมเด็จพระนางเธอนั้น ก็ประชวนหนักลงพระอาการหาคลายไม่ สิ้นพระชนม์ภายหลังพระโอรส ๕๐ วัน คือในวันอาทิตย เดือนสิบเอ็ด แรมสิบสองค่ำ ปีชวดจัตวาศก ศักราช ๑๑๓๕ ตรงกับวันที่ ๓๐ เดือนออกตอเบอร์ มีคฤสตศักราช ๑๘๕๒ ครั้นภายหลังมา พระราชวงษานุวงษ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในฝ่ายหน้า แลเสนาบดีพร้อมใจกันถวายพระองค์เจ้าร่ำเพยภมราภิรมย์ ผู้เปนพระธิดาของพระเจ้าตุง ของสมเด็จพระนางเธอซึ่งสิ้นพระชนม์แล้วนั้น ให้เปนสมเด็จพระนางเธอสืบถานันดรนั้นต่อไป

สมเด็จพระนางเธอ พระองค์เจ้าร่ำเพยภมราภิรมย์ ประสูตรพระราชบุตรใหญ่พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ ในกลางปีฉลูเบญจศก ศักราช ๑๒๓๕ ตรงกับเดือนเสบเตมเบอร์ คฤสตศักราช ๑๘๕๓ แล้วประสูตรพระราชธิดาอีกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนาม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล ในปีเถาะสัปตศก ศักราช ๑๒๑๗ ตรงกับเดือนเอปริลในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๕๕ แล้ว ประสูตรพระราชบุตรอีกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี ในปลายปีมโรงอัฐศก ศักราช ๑๒๑๘ ตรงกับเดือนยันนุวารี ปีมีคฤสตศักราช ๑๘๕๗ แลประสูตรพระราชบุตรอีกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ์ ในปลายปีมแม

TUDC 29/04/2564

เอกศก ศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับเดือนยันนุวารี ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๐

สมเด็จพระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพอยภมราภิรมยนั้น ประชวรพระโรคใน พระทรวงมาปีเสศ สิ้นพระชนม์ ใน เดือน ๑๐ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ ตรงกับเดือนเสบเตมเบอร์ คฤสตศักราช ๑๘๖๒ แล้ว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงจันทรมณฑล ก็สิ้นพระชนม์ลงใน เดือน ๖ ปีกุนเบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ ตรงกับเดือนเม คฤสตศักราช ๑๘๖๓ ยังคงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสามพระองค์

ก็ในแผ่นดินประจุบันนี้ เมื่อปีชวดจัตวาศก ศักราช ๑๒๑๕ มีการโสกันต์ ในพระบวรราชวังครั้งหนึ่ง มีเขาไกรลาศแลการแห่การเล่นใหญ่กว่าปรกติแต่ไม่เตมตำรา การคล้ายกันกับเช่นเคยมีในพระบวรราชวังแต่ก่อน ภายหลังแต่ครั้งนั้นมา ในพระบวรราชวังเมื่อโสกันต์พระองค์เจ้าคราวใด ก็มีการแห่เครื่องสูงกลองชนะทุกครั้ง แต่ทำการนั้นในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ไม่ได้ทำเปนการใหญ่ ไม่ได้ตั้งเขาไกรลาศ แลมีการเล่นนักขัตรประชุม ถึงกระนั้นการก็เปนอย่างลงในการโสกันต์ พระองค์เจ้าแผ่นดินประจุบันนี้ แต่ฝ่ายในพระบรมมหาราชวัง พระเจ้าลูกเธอที่มีพระชนมายุเจริญจนถึงกำหนดจะโสกันต์ยังหามีไม่จนถึงปีระกาตรีศก ฯะ

ครั้นมาปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๒ พระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่ยิ่งเยาวลักษณ มีพระชนมายุเจริญถึงกำหนดควรจะโสกันต์ พระราชวงษานุวงษ์แลท่านเสนาบดีกราบทูลพระกรุณาว่า การพระราชพิธีโสกันต์ เปนการใหญ่เว้นว่างมานาน

TUDC 29/04/2564

หาได้ทำไม่ถึง ๕๐ ปีเศศมาแล้ว ผู้ที่ได้เคยเห็นการในครั้งก่อนก็มีน้อยตัวแล้ว ถึงได้เห็นจะจำการไม่ถนัด แต่ผู้ที่ไม่ได้เห็นนั้นมากกว่ามาก ขอพระราชทานให้ตั้งการพระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่ในการโสกันต์พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเปน ประฐมใน พระบรมมหาราชวัง เพื่อจะได้เปนแบบอย่างต่อไปในภายน่า ครั้งนั้นจึงได้มีพระบรมราชโองการดำรัศสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่มีกระบวนแห่ แลมีนางเชิญพุธฉัตร นางเชิญเครื่องนางสระ แลการเล่นอื่นๆ แต่ไม่มีเขาไกรลาศ แลได้มีการพระราชพิธีรับพระสุพรรณบัตรเฉลิมพระนามพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เปนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ บดินทรเทพยมงกุฎมหาบุรุศยรัตนราชวรางษ์ วรพงษบริพัตศิริวัฒนราชกุมาร แทนพระราชพิธีดงศรง แต่ไม่มีพระมณฑปบนแพในที่สรง ๖๐

การพระราชพิธีทั้งสองนี้ ได้มีในเดือน ๕ ปีระกา ตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ ตรงกับเดือนมารช ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๒ เมื่อการพระราชพิธีโสกันต์ได้มีเปนดังอย่างดังนี้แล้ว ครั้นมาเมื่อปีจอจัตวาศก พระเจ้าลูกเธอสามพระองค์ คือพระองค์เจ้าหญิงทักษิณชา พระองคเจ้าหญิงโสมาวดี พระองค์เจ้าหญิงประภัศศร มีพระชนมายุเจริญถึงกำหนดควรจะโสกันต์ จึงได้โปรดให้มีการแห่โสกันต์เปนการใหญ่อย่างครั้งก่อนอีกครั้งหนึ่ง ในเดือนยี่ ปีจอจัตวาศก ศักราช ๑๒๒๔ ตรงกับปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๓ ๖๑

แลในเดือน ๔ ปีจอจัตวาศกนั้น ในพระบวรราชวังได้มีการโสกันต์พระองค์เจ้าอีกครั้งหนึ่งเปนการใหญ่ มีการแห่แลการเล่น แลเขาไกรลาศน้อย คล้ายกับเมื่อปีชวดจัตวาศกโน้นแล ๖๒

TUDC 29/04/2564

ภายหลังมาเมื่อปีชวดฉศก พระเจ้าลูกเธอสองพระองค์ คือ พระองค์เจ้าภัทรวิมลพรรณ พระองค์เจ้ามัณยาภาธร มีพระชนมายุเจริญถึงกำหนดควรจะโสกันต์ จึงทรงพระราชดำริว่า ครั้งในแผ่นดินพระพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระรามาธิเบศมหาราชปราสาททอง ได้มีการโสกันต์ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอิน ณทประทับเกาะบ้านเณนเปนอย่างมา ก็ครั้นพระราชวังที่ประทับเปนที่ประภาศก็มีหลายตำบล จึงโปรดให้มีการเห่โสกันต์เปนการใหญ่อย่างครั้งก่อน ที่พระนครศรีอยุธยาเมืองเพชบุรีตามอย่างซึ่งเคยมีในโบราณนั้นอีกครั้งหนึ่ง ในเดือนยี่ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๑ ครั้งกับปีมะโรงสัปตศักราช ๑๙๖๕

เมื่อจำการตามเหตุที่ควร พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าชั้งมิใช่เจ้าฟ้า ก็ไม่ควรจะมีการพระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่ แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แลในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ ในพระบวรราชวัง ได้มีการแห่โสกันต์พระองค์เจ้าเกนธรรมเนียมเก่าสองครั้งสามครั้งมาแล้ว แลในแผ่นดินปรุบันนี้ ในพระบวรราชวังก็มีการเกนธรรมเนียมเก่าน่าเปนอย่างมาก่อนถึงสองครั้งแล้ว ฝ่ายในพระบรมมหาราชวังจึงต้องทำตามไป การเปนทองนกเพราะการโสกันต์เปนการใหญ่ไม่ได้มีมานานแล้ว ผู้จะใครรู้ก็มีมาก แลจะคอยเฉดาภายน่าก็ไม่ไว้ใจกาลว่าจะเปนแน่ที่จะได้ดู จึงกราบทูลขอให้ทำขึ้น

บัดนี้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์พระองค์ใหญ่ มีพระชนมายุได้เต็ม ๑๒ ปี แต่ปีประสูตรถึงกำหนดเวลาควรจะมีการ

TUDC 29/04/2564

พระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่ ด้วยได้พระราชทานพระราชอิศริยยศ ต่าง ๆ เสมอ อย่าง พระองค์ ใน ครั้ง แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ทุกประการแล้ว ครั้งนี้จึงควรให้มีการพระราชพิธีโสกันต์ เปนการใหญ่ เต็มตามตำรา เหมือน กับการพระราชพิธีโสกันต์ ซึ่ง มีในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์สองครั้งนั้น เพื่อจะได้เปนแบบอย่างต่อไปภายน่า ท่านผู้ที่ต้องเกณฑ์รับราชการใดๆในบัดนี้ จงมีความยินดีคิดถลองพระเดชพระคุณทุกท่านทุกนายให้เต็มตามกำลังเทอญ ฯะ

ฝ่ายชนชาวต่างประเทศที่ไม่รู้เรื่องเดิมมา ขอเสียอย่าบ่นต่าง ๆ ว่าทำทั้งนี้ไม่เปนคุณเปนประโยชน์อะไรแก่บ้านเมือง ทำให้คนเปนอันมากป่วยการเสียเวลาด้วยต้องเกณฑ์ทำการต่างๆ แลภากันเพลิดเพลินมาดูการเล่นหลายวันหลายเวลาแลอื่นๆ เพราะการพระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่เต็มตามตำรา โดยธรรมเนียมในสยามเช่นนี้เปนของเคยมีสืบ ๆ มาแต่โบราณ ในแผ่นดินหนึ่งก็ไม่มีมาก เคยมีแต่ครั้งหนึ่งสองครั้งเท่านั้น เมื่อจะตัดเสียจะไม่ให้มีเปนแบบอย่างแล้ว ท่านผู้ที่รู้ขนบธรรมเนียมโบราณก็จะมีความเสียใจว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนับถือการต่างประเทศมาก มาเลิกละทิ้งการธรรมเนียมโบราณเสียสิ้นง่ายนัก ควรจะต้องรักษาแบบอย่างโบราณราชประเพณีไว้ ไม่ให้เสื่อมสูญจึงจะชอบ ฯะ

การที่ในการโสกันต์นี้ ท่านทั้งหลายทั้งปวงเปนอันมาก ย่อมนำสิ่งของทองเงินมาถวายพระเจ้าลูกเธอที่โสกันต์ เปนการสมโภชโดยอย่างธรรมเนียมทำต่อ ๆ มา การนี้ท่านเปนอันมากทำก็โดยชอบภอ

TUDC 29/04/2564

คุ้นเคยในพระเจ้าลูกเธอพระองค์ที่โสกันต์นั้นตามใจ ในหลวงไม่ได้ขอร้องกะเกณฑ์อะไรดอก ใครรักอใจจะถวายก็ถวาย ไม่ถวายก็ได้ไม่มีความผิดอะไร ถ้ามีที่ได้ถวายของสมโภชพระเจ้าลูกเธอแล้วนั้นมีการโกนจุกบุตรหลานเมื่อใด ให้กราบทูลให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จะได้พระราชทานตอบแทนให้มีกำไรบ้างคุ้มทุนบ้าง อย่างการเลี้ยงแขกลงขันกันข้างนอกตามประเพณีบ้านเมือง เพราะฉนั้นอย่าให้ผู้ใดผู้ใดเข้าใจผิดบ่นพึมพำผิด ๆ ไปในอันใช่เหตุเลยเป็นอันขาดทีเดียว

ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนยี่ ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีฉลูสัปตศกศักราช ๑๒๒๗ เป็นวันที่ ๕๓๔๒ ในรัชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

ห้ามผู้ที่มิใช่สังกัดในวังน่าโกนผม ครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าสวรรคตที่ ๑

มีพระบรมราชโองการดำรัศสั่งให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ในการสวรรคตพระบวรราชวังครั้งนี้ ข้าราชการแลราษฎรไพร่หลวงสังกัดพรรค์ทายเชลย บันดาที่มิใช่สังกัดในวังน่าทั้งชายทั้งหญิง เว้นแต่ข้าเจ้าที่สนพระชนม์ แลบ่าวนายตาย แลที่บิดามารดาตาย

แลหญิงผัวตาย แลแขกที่เคยโกนอยู่โดยปรกติ นอกนั้นอย่าให้พลอยโกนผมเลยเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิทันรู้พลอยโกนผมเกินไปแล้วให้ผู้นั้นมาฤแก่โทษต่อจมื่นราชามาตยโดยเร็ว ถ้าไม่มาฤแก่โทษนิ่งนอนใจเสีย มีผู้ส่อจับตัวมาได้ จะให้ปรับไหมมิโทษแก่ผู้นั้นเปนการล่วงพระราชอาญา ถ้ามาฤแก่โทษแล้ว รับตัวประทับตราไปเปนสำคัญ

ประกาศมาณวันอังคาร เดือนสาม ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีฉลูสัปตศก

ประกาศ

ห้ามผู้ที่ไม่ใช่สังกัดขึ้นวังน่า

โกนผมครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าที่ ๒

มีพระบรมราชโองการให้ประกาศว่า คนที่โกนผมผิดสังกัด คือคนมิใช่สังกัดวังน่านั้น ถ้าผู้ชายเปนแขกเคยโกนมาแต่เดิมก็ไม่ว่า คนที่โกนด้วยเหตุคือบ่วยไข้ ได้โกนมาแต่ก่อนเดือนยี่แรม ๑๐ ค่ำขึ้นไปก็ไม่ว่า ข้าเจ้าบ่าวนายที่เจ้าขุนมุลนายตาย หญิงผัวตาย ฤๅบิดามารดาพ่อผัวแม่ผัวตาย โกนเพราะเหตุนั้นก็ไม่ว่า ฤๅญาติอันใกล้ของมุลนายตาย มุลนายให้โกนช่วย อย่างที่ศพเจ้าพระยายมราช บุตรที่ไม่ได้ทำราชการ ฤๅบ่าวทาษของพระยาปราจินบุรี จะโกนช่วยใน

TUDC 29/04/2564

การศพก็ไม่ว่า การโกนนั้นคิดต่อมาแต่ก่อน เดือนยี่แรม ๖ ค่ำกัด ภายหลังกัด ถ้าศพยังควรอ้างยังมีเปนสำคัญอยู่ตราบใดก็โกนได้ตราบนั้น แต่ซึ่งคนที่หลงโกนประจบไปผิดเปนผู้หญิงอยู่กับผัว ฤๅเปนบุตรอยู่กับบิดาที่เปนข้าราชการอยู่ข้างวังหลวงแล้ว จะอ้างอิงพึ่งเอาว่าเปนข้าเจ้าบ่าวนายข้างวังน่าไม่ได้ หญิงที่อยู่กับผัวฤๅนายเงิน แลผู้ที่ตัวพึ่งพาอาไศรย์อยู่ใคใด จะต้องโกนแต่หญิงที่เปนไพร่หลวงสักฤๅรับเบี้ยหวัดในวังน่านั้น จำพวกเดียวอยู่ไหน ๆ ก็ต้องโกน หญิงถูกหมู่ของพวกนั้นก็เหมือนกัน คนอื่นนอกจากไพร่หลวง จะอ้างว่าเปนข้าเจ้าบ่าวนายข้างวังน่าพึ่งเอาไม่ได้ ให้เอาตามที่อยู่คืออยู่กับผัวก็ให้ตามผัว อยู่บิดามารดาฤๅนายเงินก็ให้ตามบิดามารดาฤๅนายเงิน เจ้าบ้านเจ้าเรือนเจ้าที่อาไศรย์ จะแก้ตัวว่าเปนข้าเจ้าบ่าวนายข้างวังน่าจะช้าร้ายไป ใครโกนผิดก็ให้มาสารภาพฤๅแก่โทษเสีย โดยเร็วแล้วรับตัวคุมจับไปเถิด ฤๅแก่โทษแล้วไม่ต้องปรับ ผู้ใดแก้ตัวผิดไม่พ้นต้องปรับ

ประกาศ

มหาสงกรานต์ บีชาลอัฐศก

มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่ชนทั้งปวงบันดาที่นับถือพระพุทธศาสนา แลธรรมเนียมมีเดือนวันคืน อย่างเช่นใช้ในเมือง

TUDC 29/04/2564

ไทยให้ทราบทั่วกันว่า ในปีชาตอัฐศกนี้ วันพุฒ เดือนห้า แรม ๑๓ ค่ำเปนวันมหาสงกรานต์ พระอาทิตย์จะขึ้นราศีเมศในเวลา ๗ ทุ่มกับ ๓๖ นาที วันพฤหัศบดี วันศุกร เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ แรม ๑๓ ค่ำเปนวันเนาว์ วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ เปนวันเถลิงศกขึ้นศักราชใหม่เปน ๑๒๒๗ ในวันศุกรเวลา ๑๓ ทุ่มกับ ๕ นาที ๑๒ วินาทีวันเสาร์ เปนน่าวันนี้ต้องว่าเปนวันเถลิงศก เพราะคำภีร์โหรนับต้นวันแต่เทียงคืนก่อนเข้าวันนั้น เพราะฉนั้นในปีนี้ การทำบุญแลเล่นนักษัตรฤกษสงกรานต์เปน ๕ วันตามเคยมีมาแต่ก่อนในกางปี

บนสงกรานต์นามกรอย่างไร ทรงพาหนะอะไร ภักษาหารอะไร กออะไร จะว่ามาก็ไม่ต้องการ ใครจะใคร่ทราบก็มาดูรูปที่เขียนแขวนไว้ในพระบรมมหาราชวังเทอญ

ลักษณจดหมายวันนี้เดือนบ่ใช้ดังนี้ คือ ตั้งแต่วันเสาร์เดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่งไปจนถึงวันศุกร เดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ จดหมายถึงชื่อมีในที่ทั้งปวงให้ว่าปีชาลยังเปนสัปตศก ถ้าจดจุลศักราชด้วย ให้ว่างเปน ๑๒๒๗ อยู่ตั้งแต่วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๑๕ ค่ำ ไปถึงวันพฤหัศบดี เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ ซึ่งเปนวันตรุศสุดปีชาตนี้ ให้ใช้ว่าปีชาลอัฐศก ถึงเถชจุลศักราชว่า ๑๒๒๗ แก้เถช ๑๕ ตามปีแผ่นดินซึ่งเขียนไว้บนศกนั้น เมื่อเปลี่ยนเปนอัฐศกแล้ว ให้เขียนเปนเถช ๑๖ ไปกว่าจะเปลี่ยนศกใหม่เถิด

ในปีชาลอัฐศกนี้ วันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำวันหนึ่ง วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำวันหนึ่ง เปนวันประชุมถือน้ำพระพิพัฒนสัตยา วันศุกร เดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เปนวันจะได้ทำพระราชพิธีจรดพระ

TUDC 29/04/2564

นังคัล ให้ราษฎรลงมือทำนาภายหลังวันนั้น คือตั้งแต่วันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำไป ห้ามมิให้ลงมือทำนาก่อนนั้นเข้ามาตลอดพระราชอาณาเขตร ฤาในวันศุกร เดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำนั้น จะทำได้แต่แรกนากรุงเก่าแห่งเดียว

วันวิสาขบูชาถือตามธรรมเนียม ในพระอัฐกถาว่าเปนวันประสูตร แลได้ตรัสรู้ แลปรินิพพานของพระพุทธเจ้านั้น บนนักษัตรฤกษวิสาขบุรณมีไม่มีในเดือน ๖ เพราะเดือนนั้นวันเพ็ญไม่ถึงฤกษวิสาขจะไปได้ฤกษวิสาขบุรณมี ต่อวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ในกลางเดือน ๖ นั้นมีแต่การราชฉัตรมงคล คือในพระบรมมหาราชวังนั้นจะมีการสมโภชพระมหาเสวตรฉัตร ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม วันจันทร์ เดือน ๖ แรมค่ำหนึ่ง เปนการมงคลสำหรับพระราชวังตามปี

ในปีขาลอัฐศกนี้มีอธิกมาศ ๆ ตกในเดือน ๕ แต่ให้เรียกเดือน ๗ เปนสองหน เปนเดือนถ้วนทั้งสองเดือนตามเคย

เมื่อเขียนเลขครุเดือน ๗ ก่อนให้เขียนเลข ๗ เลขเดียว แล้วกำหมายไว้ข้างล่างดังตัวอย่างนี้ ๗ ให้รู้ว่าจะมีเดือน ๗ หลัง ในเดือน ๗ หลังนั้นเขียน ๗ เปนสองตัวซ้อนกันไว้ท้ายครุดังตัวอย่างนี้ ๗ เถิด

ใน ๑๙ ปีมีอธิกมาศ ๗ ครั้ง จัดเปนระยะ ๆ เปนอัตราเสมอไป คือนับต้นแต่ปีกำหนดว่าเปนต้นอย่างปีชวดฉอศกไป อธิกมาศมีในปี ที่ ๓ ที่ ๖ ที่ ๙ ที่ ๑๑ ที่ ๑๔ ที่ ๑๗ ที่ ๑๙ ว่าโดยย่อย่นเข้า ก็ควรว่าอธิกมาศมีในปีที่ ๓ เว้น ๒ ปีบ้าง มีในปีที่ ๒ เว้นปีหนึ่งบ้าง ที่ว่าเว้น

TUDC 29/04/2564

สามปี ๆ จึ่งมีอธิกมาศครั้งหนึ่งนั้น เปนคำชาววัด ๆ หลายเถรไม่รู้จัก อะไรไม่ควรเชื่อฟัง เคยใช้อย่างนี้แต่โบราณมาอย่าสนเท่ห์เลย

ในปีขาลอัฐศกนี้ วันเสาร์ เดือนแปดอุตราสาธ แรมค่ำหนึ่งเปน วันเข้าบุริมพรรสา วันอาทิตย์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำเปนวันเข้าปัจฉิม พรรสา เพราะเดือนนั้นจะเปนวันเพ็ญ แต่วันขึ้น ๑๔ ค่ำ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๙ ค่ำ เปนวันเฉลิมพระชนม์พรรษาในพระบรมมหา-ราชวัง ตามกำหนดสุริยคติกาล

วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ขึ้นค่ำหนึ่ง เปนวันพระราชพิธีจองเปรียง ยกโคม วันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำเปนวันลดโคม ให้พระ ราชวงษานุวงษ์ แลข้าทูลลลองธุลีพระบาท แลราษฎรบันดาซึ่งจะได้ ยกโคมลดโคม รู้แล้วทำตามกำหนดนี้

วันศุกร เดือน ๑๒ แรมค่ำหนึ่ง เปนวันชีพ่อพราหมณ์จะได้ทำ พระราชพิธีกฤติเกยาณหอพระเทวสฐาน

ถ้าจะทำพิธีมาฆบูชาในปีนี้ ตกในวันจันทร์ เดือน ๓ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ชีพ่อพราหมณ์จะได้ทำพิธีศิวาราตรีในหอพระเทวสฐานด้วย

พระราชพิธีคเชนทรัสวสนาน ๒ ครั้ง คงทำในวันขึ้น ๓ ค่ำ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ แลขึ้น ๔ ค่ำ ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตามเคยทุกปี

แลพระราชพิธีสาทร์คงทำในวัน แรม ๑๓ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน สิบ ๓ ราตรี ให้การเปนเสร็จในวันขึ้นค่ำหนึ่ง เดือนสิบเอ็ด ลอย พระประธีปในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง ทั้งเดือนสิบเอ็ด แลเดือนสิบสอง เปน ๖ วัน

พระราชพิธีตรียัมพวายเริ่มแต่วันขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๒ ไปจนวันแรม ค่ำหนึ่งเดือน ๒ สิบราตรี แลพระราชพิธีตรีพวายเริ่มแต่วันแรมค่ำ หนึ่งเดือน ๒ ไป การเปนเสร็จต่อวันแรม ๕ ค่ำเดือน ๒ ห้าราตรี

TUDC 29/04/2564

แลพระราชพิธีสัมพัจฉรฉิน คงทำแต่วันแรม ๑๑ ค่ำเดือน ๔ ไป ๔ ราตรี ๕ วัน การเปนเสร็จในวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ตามเคยเหมือนอย่างทุกปี ยั่งยืนไม่ยักเยื้อง

ในปีขาลอัฐศกนี้ วันพฤหัศบดีเปนวันธงไชย วันอังคารเปนวันโลกวินาศ วันพุฒเปนวันอุบาสน์ วันอาทิตย์เปนวันอธิบดี

อนึ่งวันอุโบสถ เปนที่รักษาอุโบสถศีลแลทำมหาธรรมสวนะ ซึ่งผิดกันวันที่นับว่าวันอุโบสถฤๅวันพระตามเคย รู้ด้วยกันในชาวสยามทั้งปวงนั้น ในปีขาลอัฐศกนี้มี ๑๒ วัน คือ วันศุกร แรม ๑๔ ค่ำในเดือน ๘ อุตราสาท วันเสาร์ ขึ้น ๗ ค่ำ ขึ้น ๑๔ ค่ำ วันอาทิตย์แรม ๗ ค่ำในเดือน ๙ วันจันทร์ แรม ๑๔ ค่ำในเดือนสิบ วันอังคารขึ้น ๗ ค่ำแลขึ้น ๑๔ ค่ำ วันพุฒแรม ๗ ค่ำในเดือนสิบเอ็ด วันศุกรขึ้นแลวันเสาร์แรม ๗ ค่ำในเดือนอ้าย วันจันทร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ แลวันอังคาร ๑๔ ค่ำ แรม ๗ ค่ำในเดือน ๓ รวม ๑๒ วันเท่านี้ เปนวันรักษาอุโบสถแลมหาธรรมสวนะโดยตรง นอกจากสิบสองวันดังว่านี้แล้ว ก็คงต้องกันในวันตามเคย คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แลแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ ในเดือนถ้วน ฤๅแรม ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาดทุกเดือนตลอดชั่วปีคงที่ต้องกันอยู่ วันศุกร์เดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ พระอาทิตย์เวลาเที่ยงตรงศีศะในประเทศบางกอกขาขึ้นไปเหนือ วันพฤหัศบดี เดือนแปดปฐมาสาธขึ้น ๙ ค่ำ พระอาทิตย์เที่ยงสุดทางเหนือจะกลับลงใต้ เปนอายันตสงกรานต์เหนือเข้าวัสสันตฤดู วันจันทร์ เดือน ๘ ปฐมาสาทแรม ๕ ค่ำ ดวงพระอาทิตย์เปนเล็กที่สุด เพราะขึ้นอุจเปนสฏสีติหรือพสุสงกรานต์เหนือ วันพฤหัศบดี เดือน ๙ ขึ้น ๕ ค่ำ พระอาทิตย์

TUDC 29/04/2564

เที่ยงตรงศีศะณประเทศบางกอกขาลงไปใต้ วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำ พระอาทิตย์เที่ยงถึงกึ่งกลางทางที่โอนไปเหนือไปใต้ เปนสามัญสงกรานต์ เข้าสาทรดู วันศุกร เดือนอ้าย ขึ้นสิบสี่ค่ำ พระอาทิตย์เที่ยงสุดทางใต้จะกลับมาเหนือ เปนอายันตสงกรานต์ใต้ เข้าสิสิรรดู วันอังคาร เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ พระอาทิตย์เปนดวงโตที่สุดเพราะตกนิตย์ เปนสฎสีติสงกรานต์ หรือพสุสงกราต์ใต้ วันนั้นเรียกว่าสงกรานต์ฝรั่ง เพราะศักราชฝรั่งขึ้นเป็น ๑๘๖๗ ว่านี้พอให้คนใกล้ ๆ ฝรั่งได้รู้ ผู้ว่าจะได้ถือสาศนาฝรั่งหาไม่ วันพุฒ เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ พระอาทิตย์เที่ยงขึ้นมาถึงกึ่งกลางทางที่จะโอนไปเหนือไปใต้ ชื่อสามัญสงกรานต์ เข้านิทาฆะระดู อนึ่งวันเวลาพระอาทิตย์ยกเปลี่ยนขึ้นราสีใหม่ ซึ่งเรียกว่าสงกรานต์เดือน ในปีขานอัฐศกนี้ พระอาทิตย์ยกขึ้นราสีเมศตั้งแต่วันพุฒ เดือนห้า แรม ๑๑ ค่ำ เวลา ๗ ทุ่มกับ ๑๖ นาที อยู่จนวันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ เวลาค่ำแล้ว ๔ ทุ่มกับ ๔๘ นาที ในเดือนนี้วันขึ้น ๖ ค่ำ วันแรม ๖ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราสีพฤศภจนวันพุฒเดือน ๘ ขึ้นค่ำหนึ่ง เวลาเช้า ๓ โมงกับ ๑๖ นาที ในเดือนนี้ วันขึ้น ๔ ค่ำ แรมสี่ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราสีเมถุนจนวันเสาร์เดือน ๘ ขึ้นสองค่ำ เวลาสองยาม ในเดือนนี้ วันขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราสีกรกฎจนวันเดือน ๙ ขึ้น ๔ ค่ำ เวลาบ่าย ๒๔ นาที ในเดือนนี้ วันขึ้น ๖ ค่ำ วันแรม ๖ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราสีสิงห์จนวันเสาร์เดือน ๑๐ ขึ้น ๖ ค่ำ เวลาบ่าย ๒ โมงกับ ๔๘ นาที ในเดือนนี้วันขึ้น ๑๐ ค่ำ วันแรม ๑๐ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราสีกัญจนวันจันทร

TUDC 29/04/2564

เดือน ๓ ขึ้น ๖ ค่ำ เวลา ๔ ทุ่ม ในเดือนนวันขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีตุลย์จนวันพุฒเดือน ๑๒ ขึ้น ๗ ค่ำ เวลา ๒ ยามกับ ๒๕ นาที ในเดือนนวันขึ้น ๑๒ ค่ำ แรม ๑๒ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีพิจิก ในวันศุกรเดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ เวลาบ่าย ๒๕ นาที ในเดือนนวันขึ้น ๑๐ ค่ำ แรม ๑๐ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีธนูจนวันเสาร์เดือนย ขึ้น ๗ ค่ำ เวลาค่ำ ๒ ทุ่มกับ ๒๕ นาที ในเดือนนวันขึ้น ๒ ค่ำ วันแรม ๒ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีมังกรจนวันจันทร์เดือนสาม เวลาย่ำรุ่ง ในเดือนนวันขึ้น ๑๒ ค่ำ แรม ๑๒ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราษีกุมภ์จนวันอังคารเดือนส์ ขึ้น ๗ ค่ำ เวลา ๒ ยาม ในเดือนนวันขึ้น ๔ ค่ำ แรม ๔ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีมีน จนวันศุกรเดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ บีเถาะยังเป็นอัฐศกอยู่ ในเดือนนวันขึ้น ๒ ค่ำ แรม ๒ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แลซึ่งกล่าวมานี้เพื่อจะให้ท่านทั้งปวงได้รู้เทียบเคียงน้ำฝนแลน้ำมากน้ำน้อย ในบีหลังกับบีปัจจุบันนี้เป็นประโยชน์ เพราะการซึ่งจะเทียบเคียงนั้น จะคิดแต่ง่าย ๆ สั้น ๆ แต่เพียงเดือนต่อเดือน ต่อเดือน ๗ เดือน ๗ ในบีหลังมาเทียบเคียงกับเดือน ๗ เดือน ๗ ในบีนี้ แลเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ในบีหลังมาเทียบกับ ๑๑ เดือน ๑๒ ในบีนี้ ดังนี้จะเป็นแน่ไม่ได้ ต้องเทียบเดือนตามระยะพระอาทิตย์ยก ดังกล่าวแล้ว จึงเป็นแน่ได้

ท่านผู้ต้องการจะหาฤกษ์วันดี เมื่อรู้วันพระอาทิตย์ยกเป็นวันห้ามการมงคลทั้งปวงแล้ว จะได้หลีกเลี่ยงเสีย แลจะได้ประพฤติการมงคลในวันอื่น ๆ นอกจากวันดังว่านี้

TUDC 29/04/2564

ว่าตามอธิกมาศ โดยอธิกมาศตกในบิฉาถอัฐศกนี้ อธิกมาศตก
ในเดือน ๕ นี้กว่าเหมือนเดือน ๕ เปนสองหน ผู้จะหาฤกษยามที่ต้อง-
การให้ถูกแท้จะต้องคิดว่าเดือน ๖ เหมือนเปนเดือน ๕ เพราะวันเพ็ญ
เดือน ๖ พระจันทรยังไม่ถึงวิสาขนักษัตรฤกษ จะทำวิสาขบูชาก็ยังหา
ชอบไม่ ต่อวันเพ็ญเดือน ๗ จึงได้ วิสาขนักษัตรฤกษควรทำวิสาขบูชา
ว่าตามตำราวิทแท้ อธิกมาศนี้ เหมือนหนึ่งเดือน ๕ สองหน เดือน ๗
มีนักษัตรฤกษเหมือนเดือน ๖ เดือน ๗ มีนักษัตรฤกษเหมือน ๗ ต่อ
เดือน ๗ จึงตรงเปนเดือน ๗ แท้ แต่อย่างธรรมเนียมอันใช้ในสยาม
ประเทศนี้ แต่เมืองอื่นๆ เปนอันมากบันดาที่ใช้เดือนตามทางพระจันทร์
แต่โบราณมา ดูท่วงทีจะเห็นว่านักษัตรฤกษอื่นไม่สำคัญมากนัก สำ-
คัญอยู่แต่วันเข้าพรรษามากกว่านักษัตรฤกษอื่น ก็ถ้าจะเรียกชื่อเดือน
เปนสองชื่อนั้นสองหน ในเดือนต่างๆ ที่อธิกมาศตก ก็จะเปนที่คนชาว
บ้านชาวเมืองที่โง่เขลาจะจำยากไป จึงเรียกชื่อเดือนซ้ำเปนสองหน
เฉพาะแต่ในเดือน ๗ ทุกคราวอธิกมาศ เพื่อจะมิให้คลาดวันเข้าพรรษา
ผู้ซึ่งจะหาฤกษงามยามดีให้ถูกต้องแท้ จงผ่อนผันดูแต่ราศีพระอาทิตย์
แลฤกษพระจันทร ตามประฏิทินโหรให้สมควรเถิด

วันจันทรเดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีขาถอัฐศก ศักราช ๑๒๒๗ แต่
เวลาพลบค่ำไป จะเห็นชอบพระจันทรหมองอยู่ข้างทิศบูรพาเยื้องอาคา-
ครันถึงเวลา ๗ นาฬิกากับ ๑๐ นาทีแต่เที่ยง คือใกล้เวลาทุ่มหนึ่ง จึง
จะเห็นพระจันทรชาดชอบเปนแหวงแท้ ต่อเวลา ๗ นาฬิกากับ ๔๐ นาที
แต่เที่ยง คือเวลา ๒ ทุ่มกับบาทหนึ่ง พระจันทรจะเปนสรรพคราชดัน
ดวง ครันเวลา ๗ นาฬิกากับ ๕๗ นาทีแต่เที่ยง จะเปนถึงคราช เวลา

TUDC 29/04/2564

๙ นาฬิกากับ ๓๖ นาทีแต่เที่ยง คือยามหนึ่งกับ ๖ บาท พระจันทร์จึงคายเหี่ยดวงออกมาข้างทิศหรดี ต่อเวลาดี ๑๐ นาฬิกากับ ๓๕ นาทีแต่เที่ยง คือ ๕ ทุ่มกับ ๖ บาท พระจันทร์จึงจะเปนโมกษบริสุทธิ์บริบูรณเต็มดวง แต่จะหมองไป

วันอังคารเดือน ๓ แรม ๑๕ ค่ำ มีขาดอธิศก ก็เปนตราจะมีสุริปราคา แต่ยังหาได้ด้านวนเลยดทันเวลาลงพิมพ์ไม่ แลดูอยู่ว่าจะไม่เห็นทั่วกรุงเทพ ฯ ด้วยหวุดหวิดอยู่ ถ้าจะเห็นก็เล็กน้อย เวลาบ่ายโมงเศษฤๅ ๒ โมงยังไม่ได้ทำเลขเลยดเลย

วันอังคารเดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ มีขาดอธิศก จะมีจันทรุปราคาจะจับแต่ในเวลาบ่าย ไม่เห็นเมื่อจับ จะเห็นต่อเมื่อเวลาจะปล่อยจะคลายในเวลาทุ่มหนึ่งเข้ามา ยังหาได้ทำเลยดไม่ เมื่อทำเลยดได้ความว่าเปนคราขอย่างไรจะปล่อยจะคลายกันเวลาไร จึงจะลงพิมพ์ประกาศมาครั้งหลัง ราชการอื่น ๆ มาก็ยังไม่ได้ช่องจะด้านวนเลย จะให้โหรด้านวนหยาบนักเอาแน่ไม่ได้

วันจันทรเดือนห้าแรม ๒ ค่ำเวลา ๕ ทุ่มเศษเกือบ ๒ ยามวันหนึ่ง วันอาทิตย์เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำเวลา ๗ ทุ่มเศษวันหนึ่ง ในสองวันนี้ดาวพระเสาร์จะเข้าในพระจันทร์เปนแน่ เข้ามาในด้านตวันออกแล้วจะออกไปด้านตวันตก ใคร ๆ ได้เห็นแล้วอย่าตื่นถามพูดซุบซิบกันไปต่าง ๆ สำคัญผิด ๆ เพราะเปนดาวดาวเดือนเดินตรงทางรวมกัน ก็บังกันโดยธรรมดาอย่างนั้นเอง ไม่เปนเหตุการอะไร

เมื่อวันคืนเดือนปีล่วงไป ๆ ดังนี้ อายุของมนุษย์ทั้งปวงในโลกย์ครั้งนี้ประมาณ ๘๐ ปี แลต่ำลงมากว่านั้น ก็หมดไปสิ้นไป ใกล้ต่อ

TUDC 29/04/2564

เวลาที่จะถึงแก่ความตายเข้าไปทุกวันๆ ล้นเข้าไปทุกเวลา ความตาย
ไม่เลือกน่าว่าผู้ใด เปนคนจนคนมีผู้ดีแถไพร่ ชาวบ้านชาววัด ไม่
ล่วงพ้นจากความตายได้เลย ก็แลสัตว์ทั้งปวงมนุษย์ทั้งปวง ย่อมรัก
ชีวิตรหมดด้วยกัน กลัวตายไม่อยากตายเปนธรรมดา ถึงกระนั้นก็
ไม่ล่วงความตายไปได้ตามปรารถนา ชีวิตรของมนุษย์ทั้งปวงของสัตว์
ทั้งปวงน้อยนักน้อยหนา มีแต่หมดไปสิ้นไป เหมือนหนึ่งน้ำในแม่น้ำ
น้อยในคราวระดูแล้ง มีแต่แห้งไปหมดไปถ่ายเดียว ถึอายุของ
มนุษย์ทั้งหลายสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก ควรที่ผู้เปนคนดีมีบัญญาจะพึง
เบื่อหน่ายเกลียดชัง แล้วรีบเร่งประพฤติการกุศลที่เปนที่ตั้งสุข
ประโยชน์แก่ตนให้มากโดยการเร็วการด่วน เหมือนคนที่สิ้นเพลิงไหม้
รีบร้อนหาน้ำเครื่องเย็นดับเพลิงในสิ้นนั้น การประพฤติชอบดีเปน
คุณเปนประโยชน์แก่ตนยิ่งสำเร็จเปนที่พึ่งที่นักของสัตว์ทั้งปวง ที่
นักปราชเปนอันมากเห็นว่าชอบดีพร้อมกันนั้น คือความเมตตากรุณา
แลสงเคราะห์อนุเคราะห์เผื่อแผ่ความสุขให้แก่กัน ทั้งในหมู่มนุษย์แล
หมู่สัตว์ แลตั้งตนไว้ให้เต็มพร้อมด้วยความดีความชอบ ๑๐ อย่าง
คือไม่ฆ่าสัตว์เปนให้ตาย ไม่ลักฉ้อทรัพย์ของผู้อื่น ไม่ประพฤติผิด
ในที่ๆ ไม่ควรล่วงเปนผู้ถือสัตย์ ไม่กล่าวเท็จพ่อลวงให้ผู้อื่นหลง
ไม่พูดยุยงส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าวกัน ไม่พูดคำหยาบให้เจ็บร้อนใจ
ผู้อื่น ไม่พูดเพ้อเจ้อเปล่าจากประโยชน์ ไม่มุ่งหมายอยากได้ทรัพย์
ของผู้อื่นด้วยความมักได้ ไม่มีผูกใจเจ็บจนถึงแช่งให้ผู้นั้นตาย ย่อม
ดำรงด้วยบัญญาที่ชอบ ไม่ถือมั่นตามความเห็นผิดทางดีทางชั่ว
การประพฤติชอบดี ๑๐ อย่างดังว่ามานี้ เปนความดีความชอบมีสำ-

TUDC 29/04/2564

หรับโลกยังอยู่เสมอจะมีผู้ถือกัด ไม่มีใครถือกัด ก็คงมีอยู่อย่างนั้น ไม่แปรผันยักเยื้องเป็นอย่างอื่นไปเลยเป็นอันขาด

แลการฆ่าสัตว์นั้น ว่าตามพระบัญญัติในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างอุกฤษ ก็ปรับโทษหนักโทษเบาตามที่เป็นมนุษย์เป็นสัตว์ดิรัจฉาน แลห้ามมิให้ตัดฟันต้นไม้ถอย่า ห้ามมิให้ขุดให้เผาทำแผ่นดินให้ลำเริบ อนุโลมตามฉันทัชฌันบางจำพวกซึ่งถือกันในที่บางแห่งว่าเป็นบาป เพราะถือว่าต้นไม้ว่าก็อย่าแลแผ่นดินมีชีวิตรูปเป็นร่างกายเหมือนกัน

บางพวกถือว่า ฆ่ามนุษย์มีชาติเสมอกับตนรู้จักศีรู้จักทุกข์เหล่าเดียวกันจึงเป็นบาป ฆ่าสัตว์อื่นนอกนั้นไม่บาป ฉันทัชฌนสองพวกนี้ไม่ต้องกันแก่งแย่งกันอยู่ดังนี้ นักปราชญ์มีบัญญาเป็นอันมากใคร่ครวญเทียบเคียงดูเห็นว่า สัตว์มีชีวิตรแล้วใครฆ่าก็เป็นบาปสิ้น แต่ว่าสัตว์มีคุณมากบาปมาก มีคุณน้อยบาปน้อย ต้องฆ่าด้วยการขวนขวายจัดหาเตรียมการมากก็บาปมาก น้อยก็บาปน้อย โดยสมควร ในการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของหวงแหนไม่ยอมให้นั้น เมื่อว่าตามบัญญัติในพระพุทธศาสนา ก็ปรับโทษหนักโทษเบาตามสิ่งของของมนุษย์มีราคามากราคาน้อยตามสมควร แต่ฝ่ายในของสัตว์ชาติอื่นจากมนุษย์ไม่ว่าไว้ แต่เมื่อว่าด้วยการที่ควรประพฤติทั่วไปในโลกย์แล้ว ผู้มีบัญญาใคร่ครวญดู ก็เห็นว่าของที่มีเจ้าของหวงแหนแล้วจะมากจะน้อยก็ตาม ต้องคงเป็นบาปสิ้น เพราะเจ้าของเขาไม่ยอมให้ เพราะฉนั้นการที่เว้นจากถือเอาของที่เจ้าของหวงแหนเป็นทางแห่งความดีความงามในโลกยแท้ ผู้มีบัญญาเห็นพร้อมกันว่าเป็นกุศล ก็การประ-

TUDC 29/04/2564

พฤติผิดในที่ที่ไม่ควรล่วงเล่า เมื่อพิเคราะห์ดูเจ้าผัวไม่อยากจะให้หญิงผู้เปนเมียไปรักใคร่ปะปนกับชายอื่น หญิงผู้ภรรยาเล่าภอใจจะให้ผัวร่วมรักอยู่แต่กับตน บิดามารดาญาติพี่น้องฝ่ายหญิง ก็ไม่อยากจะให้หญิงผู้บุตร แลที่เปนญาติพี่น้องไปคบหากับชายอื่นนอกจากชายผู้เจ้าของ ถาในการกำหนดตามที่ตั้งไว้ในบางประเทศ เมื่อชายมาประพฤติคงที่อยู่ตามประสงค์ดังว่ามานั้น ก็เปนอันผูกพันรักษาจิตรผัวเมียบิดามารดาญาติพี่น้องไว้ ไม่ให้กำเริบร้าวรานเกิดเถลาะวิวาทได้พรักพร้อมเปนศุขในการงานนั้น ๆ เมื่อมาเลมิดจากที่ว่ามานั้น ก็เปนเหตุให้กำเริบจิตรร้าวรานเกิดเถลาะวิวาทวุ่นวาย ไม่พรักพร้อมในกิจการจึ่งเห็นว่าการประพฤติผิดในที่ไม่ควรล่วงเปนบาป การงดเว้นจากประพฤติผิดดังว่ามานั้นเสียได้เปนความดีความชอบในโลกย์ การเจรจาคำเท็จเล่า เมื่อว่าตามบัญญัติในพระพุทธสาศนา ก็ปรับโทษหนักโทษเบา ตามความล่วงการผิดพุทธบัญญัติ ถึงนักปราชก็เห็นต้องกันว่าเปนบาปแท้ เพราะพ่อลวงให้ผู้ฟังทราบความผิดไป สำคัญผิดไปแต่ความจริง พูดคำส่อเสียด พูดคำหยาบคาย พูดคำเพ้อเจ้อทั้ง ๓ นี้ เพราะมีโทษทำผู้พร้อมเพรียงให้แตกร้าว ให้ผู้ฟังเกิดความเจ็บช้ำใจด้วยเรื่องที่ไม่ภอประโยชน์ ทำให้ผู้ฟังเสื่อมการงานเสียประโยชน์ที่จะได้ทำ นักปราชจึ่งเห็นพร้อมกันว่าเปนบาป ความโลภอยากได้ของผู้อื่นนักคิดจะเอามาเปนของตนเสียถ่ายเดียว ไม่คิดขอแลซื้อหาแลกเปลี่ยนตามควร ความประทุษร้ายผูกใจเจ็บดำริห์แช่งสัตวนั้น ๆ มนุษย์นั้น ๆ ซึ่งตนไม่ชอบใจ คิดจะให้ขาด

TUDC 29/04/2564

สูญจะไม่ให้มีตัวอยู่ได้ แลความเห็นผิดจากต้นเหตุของบุญของบาป เห็นส่วนผิดว่าเปนชอบ เห็นส่วนชอบว่าเปนผิด ความเห็นว่าทางความดีทั้ง ๙ ไม่เปนความดี ทางความชั่วทั้ง ๙ ไม่เปนความผิด จึงให้เกิดความอยากได้ แลความประทุษร้ายแรงกล้า จนล่วงฆ่าสัตวลักทรัพย์ ประพฤติผิดในที่ไม่ควรล่วง พูดเท็จส่อเสียดหยาบคายเพ้อเจ้อมากมูลจนเสื่อมสูญจากทางชอบ ทางผิดทุกประการ เพราะฉะนั้นนักปราชผู้มีบัญญาได้ทราบความชอบความผิดดังกล่าวมาว่าเปนเหตุแห่งทางที่ไปดีไปชั่วแล้ว จงประพฤติตนให้ดำรงอยู่ในความดีความชอบ ละเว้นความผิดความชั่ว อันเปนทางจะให้ทั้งที่ชั่วเสียให้ห่างไกล ด้วยความไม่เกียดเกี่ยในที่ทุกแห่ง ในการที่จะพึงทำทุกประการนั้นเทอญ

อนึ่งการแสวงหาแลถือสาศนา ซึ่งจะเปนที่พึ่งของคนในชาตินี้ชาติหน้า ก็เปนการดีสมควรเปนยิ่งแล้ว ควรที่ท่านทั้งปวงทุก ๆ คนจะตริตรองใคร่ครวญด้วยบัญญาตนเอง เมื่อเห็นคุณประจักษ์ว่าสาศนาใดในหมู่ใดพวกใดจะเปนที่พึ่งได้ควรแก่บัญญาแล้ว ก็จงถือแลปฏิบัติตามสาศนานั้นโดยน้ำใจตนเอง อย่าถือด้วยการตื่นการเกณแลการเล่าฦๅ แลว่าธรรมเนียมเคยถือสืบ ๆ มา ฦๅอ้างการที่ไม่เห็นประจักษมาว่าขู่ให้กลัวให้ดีใจ ก็อย่ามีความพิศวงต่อเหตุต่าง ๆ แล้วถือตามทำตาม เมื่อได้ที่พึ่งที่นับถืออันงามดีสมควรแล้ว จงประกอบความเอื้อมใส่ให้มากจึงปฏิบัติตาม ก็จะมีความเจริญดีแก่ตนทุกคน ๆ นั่นแล

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ว่าด้วยประฏิสังขรณ์วัดชุนแสน

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสสั่งให้ประกาศพระราชทานพระราชกุศล แก่ราษฎรชาวกรุงเก่าให้ทราบ พระมหาสถูปเจดีย์ณวัดชุนแสนเปนของสูงใหญ่อยู่ใกล้พระราชวังจันทร์เกษม เปนที่ประทับพระมหาสถูปเจดีย์นั้นชำรุดชุดโซมมานาน ทอดพระเนตรเนื่องๆ ทรงร่ำคาญพระเนตร แลทรงเสียดายของใหญ่ของเก่า จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งพระยาราชสงคราม จ้างถูกจ้างประฏิสังขรณ์ขึ้นให้ใหม่ ให้เปื่องใหญ่กว่าเก่า มั่นคงถาวรสืบไปในภายน่า แลให้ประฏิสังขรณ์พระวิหารหลวงสำหรับพระเจดีย์ แลกำแพงล้อม แลขุดคูล้อมถมดินให้ดอนด้วย ค่าจ้างเท่าใดจะทรงบริจาคเปนพระพุทธบูชา ภายหลังมีกรมการกรุงเก่ากราบทูลพระกรุณาว่า พระมหาสถูปเจดีย์พระองค์นี้ศักดิ์สิทธิ์ มีปราฏิหาริเห็นเปนรัศมีแสงสว่างบางคราว มีผู้รู้เห็นหลายคน ราษฎรทรู้เห็นเหตุอัศจรรย์นี้นับถือมากอยู่ ได้ทรงสดับดังนี้ จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ถ้าราษฎรนับถือพระมหาสถูปเจดีย์วัดชุนแสนมาก ก็ทรงพระโสมนัศยินดีด้วย โปรดพระราชทานช่องโอกาศแก่ราษฎรให้ทำบุญเปนพระพุทธบูชา ช่วยในการพระราชกุศลประฏิสังขรณ์พระมหาสถูปเจดีย์ พระวิหารหลวง แลศาลากำแพงแก้วทั้งปวงในวัดชุนแสนนี้ ตามแต่ศรัทธาอุสาหเถิด ในวันอังคาร เดือนอ้าย

TUDC 29/04/2564

ขึ้นสามค่ำ แลวันพุฒ เดือนอ้ายขึ้นสี่ค่ำ ปีฉลูสัปตศกนี้ จะเสด็จพระราชดำเนินมาเริ่มการก่อเปนฤกษ แลจะโปรดให้มีลครข้างในเล่นเรื่องพระนารายน์ปราบนนทยักษ แลเรื่องพิราพในเวลาเย็นวันหนึ่งก่อน แลเล่นเรื่องพระอุณรุทธในวันสอง เพื่อจะให้ราษฎรประชุมกันณพระราชวังจันทรเกษมอนุโมทนาพระราชกุศลนั้น แลให้ราษฎรที่มีศรัทธาอุสาหบริจาคช่วยในการพระราชกุศลนั้น คนละอัฐหนึ่งสองอัฐขึ้นไป จนเพื่องสลึงบาทตำลึงขึ้นไปตามได้ตามมีเถิด การนี้ไม่เกณฑ์บังคับบัญชาอะไรดอกซึ่งให้ประกาศทั่วนี้ เพื่อจะให้ราษฎรได้มีความยินดีได้รับส่วนพระราชกุศล เบี้ยเงินที่ราษฎรจะเข้าด้วยให้มาคิดเที่ยนที่โรงลครพระราชวังจันทร์เกษม ณวันอังคารเดือนอ้ายขึ้นสามค่ำ แลวันพุฒเดือนอ้าย ขึ้นสี่ค่ำพร้อมกัน จะโปรดให้พระยาราชสงคราม แม่กองแลผู้กำกับรับไว้จ่ายในการวัดขุนแสน เมื่อพระมหาสถูปเจดีย์ แลพระอารามนั้นเสร็จแล้ว ท่านทั้งปวงที่ได้เข้าเงินช่วยก็จะได้เห็นได้นมัศการอยู่เนืองๆ จะได้เจริญกุศลสมบัติเปนเนืองนิตย์ ไป

ประกาศมาแต่เก่าไทยจีนมอญลาวที่นับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าอะไรแก่แขกแลฝรั่งที่ถือศาสนาอื่น ที่ถือศาสนาอื่นอย่าหัวเราะเยาะเย้ย อย่าดูถูกมาหมิ่นหมองว่าอะไรไปเลย

TUDC 29/04/2564

ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม ๗

ภาค ๔

กฎหมาย จ.ศ. ๑๒๒๘

(ร.ศ. ๘๕ พ.ศ. ๒๔๐๙)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ห้ามไม่ให้เอาเครื่องประดับทองเงินแต่งกายให้เด็กที่ยังไม่รู้จักหลีกหลบโจรผู้ร้าย

ณวันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีขาลอัฐศก

ด้วยพระอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้หมายประกาศบอกแก่ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน ในพระบรมมหาราชวัง พระบวรราชวัง ข้าเจ้าต่างกรม ยังไม่ได้สั่งกรม แลราษฎรให้รู้จงทั่วกันว่า เมืองไทยมีธรรมเนียมไม่ดีมาแต่โบราณอาภัพกว่าเมืองอื่น ๆ ทุกบ้านทุกเมืองอยู่อย่างหนึ่ง เมืองอื่น ๆ เขาถึงจะมีเงินทองเขาก็เก็บไว้เอง แลประกอบการค้าขายไปตามธรรมเนียม หรือถึงจะตกแต่งเข้าในตัว เขาก็แต่งเข้าในตัวผู้ใหญ่ คือผู้หญิงสอดกำไลสวมสายสร้อยแลแหวน ผู้ชายสอดคุมแลนาฬิกาแลเครื่องกลัดต่าง ๆ บรรดาของที่มราคาก็ตกแต่งอยู่ในผู้ใหญ่ ที่เป็นคนมีสติปัญญามากรู้จักคนดีคนร้าย หรือถึงจะมีอันตรายพอมีกำลังร้องแรกสู้รบได้ ผ่ายเด็ก ๆ นั้นเขาไม่เอาอะไรไว้ เขาตกแต่งให้แต่เสื้อกางเกง จึงไม่มีเหตุที่จะมีผู้ร้ายจับเอาเด็กไปฆ่าเสีย ก็ฝ่ายชาวเมืองไทยนี้ เมื่อเงินทองมีขึ้นไม่ได้ พอใจอยากอวดเขาว่ามั่งมี อดอวดไม่ได้ ทำกำไลก้านบัวสอดสวมให้ถูกเด็ก ๆ ข้างละสิบบาทบ้าง สามตำลึงบ้าง แล้วทำกำไลเท้า

TUDC 29/04/2564

ให้ข้างละสามตำลึงสี่ตำลึง แล้วปล่อยให้เด็กไปเที่ยวเล่นอยู่หน้าบ้าน หน้าเรือนกลางถนน ลงอาบน้ำในแม่น้ำลำคลองกลางวันกลางคืน แต่ไว้ใจแก่ทาสที่เป็นคนมีทุกข์ยาก ซึ่งเป็นคนไม่ควรจะวางใจให้เฉียงดูแลพาไปข้างโน้นข้างนี้ เหมือนหนึ่งเอาปลาย่างไปมอบส่งให้แก่แมวไว้ หรือเอาน้ำอ้อยน้ำตาลไปล่อไว้ทั้งสิ้น ย่อมเป็นที่มุ่งหมายปรารถนาของอ้ายอีเหล่านั้น ด้วยความประมาทกลางคืนกลางวัน ก็เกิดเหตุคือทาสในเรือนที่เลี้ยงบุตรนั้นเอง พาบุตรนั้นไปบีบคอกดจมน้ำทำให้ตายเสีย แต่ทาสในเรือนเป็นศัตรูขึ้นเอง อย่าว่าแต่ผู้อื่นเลย มีเป็นหลายเรื่องเนือง ๆ แต่ที่คนบ้านใกล้เรือนเคียงชวนเอาไปแล้วฆ่าเสียบ้าง ฤๅทาสในเรือนที่คุ้นเคยกับเด็กส่งข่าวไปอยู่ที่อื่นลอบลักพาเอาเด็กไปฆ่าเสียบ้าง ไม่รู้ว่าลักกี่สิบรายมาแล้ว คนก็ไม่เข็ด ยังมีเงินทองขึ้นก็ยังเอาของแต่งเด็กล่อผู้ร้ายหนักเข้า ทุกวันนี้คนก็เล่นเบี้ยเสียโปมาก ผู้ร้ายชุกชุม จนมีความเรื่องที่มีผู้จับเอาเด็กไปกดน้ำบีบคอหักคอฆ่าเสียไม่ว่างเดือนเว้นปีเลย

ตั้งแต่นี้ไปขอเดือนสติมาแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงผู้มีบุตรหลานของตน ฤๅขอบุตรหลานท่านผู้อื่นมาเลี้ยงไว้ ขอให้เลิกการแต่งสวมสอดของเครื่องเงินทองไว้กับเด็ก ๆ นั่นเสียเป็นอันขาดทีเดียว เพราะเป็นเหยื่อล่อผู้ร้าย เป็นเหตุให้เด็กต้องตายเนือง ๆ ถ้าท่านผู้ใดที่มีเงินมีทองมากยังคิดอาลัยอยู่อยากจะแต่งให้ได้ ก็จงแต่งไปตามเวลา คือตรุษสงกรานต์ฤๅสารทเข้าพรรษา หน้าฤดูกฐินเทศนามหาชาติ เวลาโกนจุกแลงานบ่าวสาว แลวันทำบุญให้ทานอื่น ๆ เป็นควรควรที่จะตกแต่ง บิดามารดาฤๅญาติผู้ใหญ่แลคนที่

TUDC 29/04/2564

ไว้วางใจได้ จนถึงว่าจะไม่มีภัยเปนอันตรายแก่เด็กแลของที่แต่งนั้น ถ้ากับไปด้วยคนหนึ่งสองคนแล้ว ถึงจะตกแต่งให้เปนเกียรติยศเปนคราวดังนั้นไม่ห้าม แต่การที่แต่งอยู่เปนนิตย์ไป ไม่เปนครั้งเปนคราวดังว่าแล้วนั้น ย่อมมีภัยเปนอันตรายถึงชีวิตแก่บุตรหลานของคนที่เลี้ยงไว้ ถึงว่าจะใครรอดเขาว่ามั่งมีมากแล้ว เมื่อถึงปีใหม่เดือนใหม่จะขนสิ่งของใด ๆ ออกกองตั้งไว้ที่กลางบ้านกลางเรือน ทำขวัญเงินขวัญทองให้คนทั้งปวงเห็น ถึงเวลาเช้า ๆ ขนเอาสิ่งของมากองมาวางแขวนไว้ริมถนนหนทาง ให้คนเดินไปเดินมาดูเล่นทุกวัน ๆ อย่างนี้ดีกว่า ด้วยไว้ใจคนเดินไปเดินมานั้นว่าจะไม่มีใครลักถือเอาไป ถึงหากว่าจะมีผู้หยิบเอาไปก็เสียแต่ของไม่มีใครต้องตาย ก็ผ่ายเด็ก ๆ ที่แต่งตัวด้วยทองเงินแล้ว ไม่อยู่บนเรือนในบ้านมีผู้ดูแลระวังรักษาปล่อยให้เที่ยวเดินไปมาตามถนนหนทางนอกบ้านนอกเรือน มีผู้ร้ายจับตัวไปได้ฆ่าเสียแล้ว ของก็ต้องเสียเด็กก็ต้องตาย เด็กต้องตายอย่างนี้ในแผ่นดินก่อนที่ล่วงมาแล้วก็มีมาก ไม่รู้ว่ากี่เรื่องกี่ราย ในกรุงบ้างหัวเมืองบ้าง แต่ในแผ่นดินประจุบันนี้ ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้วมา ก็มีเนือง ๆ ไม่ขาด ในกรุงบ้าง หัวเมืองบ้าง

๑. เมื่อปีกุนตรีศก จับกุมเมืองชุขันบุรีหักคอเด็กตาย ถอดเอาสิ่งของแต่งตัวเด็ก เจ้าเมืองกรมการส่งตัวจับกุมมาณกรุงเทพ ๆ ให้ประหารชีวิตเสีย

๒. เมื่อปีชวดจัตวาศก จับกุมายทาสหมื่นอาจ บ้านบางตนาวศรี แขวงเมืองนนทบุรี หักคอหนูเผือกอายุ ๗ ขวบตาย ถอดเอาเสื้อมาทอง-

TUDC 29/04/2564

คำ ๑ เอากำไลทองคำคู่ ๑ เอากำไลเท้าเงินคู่ ๑ ได้ตัวอีกลายมาแล้ว ให้ประหารชีวิตฆ่าฮกเสียที่ศาลเจ้าปากคลองบางขวาง

๓. เมื่อปีขานฉศก อยู่บ้านบางลมุด แขวงกรุงเทพฯ ทักคอเด็กบุตรนายเรืองนายเงินตาย ให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๒ ยก ๖๐ ที ขนาหย่างประจาน ๓ วัน สับเสี่ยงแล้วให้นายเงินรับเอาตัวไป

๔. เมื่อปีมะเมียสัมฤทธิศก อยู่เมาะอิน่น ทาสหลวงบานเบิกบุรีรัตน บ้านหน้าวัดบพิตรพิมุข ทักคอหนูเด็กอายุ ๗ ปี บุตรนายเงินตาย ถอดเอากำไลมือทองคำคู่หนึ่ง ให้ประหารชีวิตเสียที่ทุ่งนามักกระสัน

๕. เมื่อปีมะแมเอกศก อยู่บ้านเมืองชลบุรี ทักคอเด็กตายแล้ว ถอดเอาเสมาทองคำอันหนึ่ง ได้ตัวอยู่มาชำระเปนสัตย์แล้ว สั่งให้ประหารชีวิตเสียที่เมืองชลบุรี

๖. เมื่อปีวอกโทศก อยู่เทศทาสอำแดงกลาย เมืองอุไทยธานี ทักคอหนูเขียวอายุ ๔ ขวบตาย ถอดเอาเสมาทองคำ ๑ กำไลเท้าคู่ ๑ ได้ตัวอยู่เทศมาชำระเปนสัตย์ แล้วส่งตัวไปให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๓ ยก ประหารชีวิตเสียที่เมืองอุไทยธานี

๗. เมื่อปีวอกโทศก อยู่ไหบ่าวพระพิไชยกองลวา อยู่บ้านถ้า แขวงเมืองกาญจนบุรี เอาไม้ตีหนูฉาวอายุ ๑๕ ปีตาย ถอดเอาต้นหูทองคำ ๑ กำไลเท้าคู่ ๑ ให้ลงพระราชอาญาจำอยู่ณคุก

๘. เมื่อปีระกาตรีศก อยู่ทาสอำแดงสุด บ้านริมพระราชวังหลวง ทักคอหนูจูอายุ ๗ ปีตาย ถอดเอาปิ่นทองคำอัน ๑ เสมาทองคำอัน ๑ กำไลมือทองคำคู่ ๑ ให้ลงพระราชอาญาจำไว้ณคุก

๙. เมื่อปีระกาตรีศก อยู่เบี้ยทาสหม่อมเจ้าอัมพร ริมวังกรมหมื่น

TUDC 29/04/2564

เทวานุรักษ์ หักคอหนูเล็กบุตรอำแดงต่วนอายุ ๗ ปีตาย ถอดเอากำไลทองคำคู่ ๑ กำไลเงินคู่ ๑ ให้ลงพระราชอาญาจำไว้ณคุก

อ้ายผู้ร้ายฆ่าเด็กตายเช่นนี้ เมื่อจับตัวได้ก็มาลงพระราชอาญาเฆี่ยนแล้วให้ประหารชีวิตเสียเปนอันมากแล้ว ที่ยังต้องรับพระราชอาญาจำไว้ณคุกก็มีอย่างว่ามานี้แล้ว อ้ายผู้ร้ายก็ยังไม่เข็ดหลาบเลิกการนั้นเสีย ยังมีอยู่ไม่ขาดจนทุกวันนี้ ก็ที่บิดามารดาแลญาติลุงป้าอาน้าแลใคร ๆ แต่งบุตรแต่งหลานด้วยเครื่องทองเครื่องเงินแล้ว มีความประมาทปล่อยให้เด็กเที่ยวอยู่ตามลำพัง ไม่มีผู้ระวังรักษานั้นจะว่าไม่มีความผิดนั้นไม่ได้ จะต้องปรับไหมแก่บิดามารดาแลพี่ป้าน้าลุงแลใคร ๆ ที่ตกแต่งให้เด็กนั้นตามพระราชบัญญัติซึ่งจะกล่าวไปนี้

(๑) ห้ามไม่ให้คนทั้งปวงเอาเครื่องทองตั้งแต่ทองหนักบาทเฟื้องหนึ่งขึ้นไป ผูกติดและสวมไว้กับตัวเด็กที่เปนบุตรหลานก็ดี เปนบุตรเลี้ยงหลานเลี้ยงแลทาสก็ดี แล้วแลปล่อยให้เที่ยวอยู่เที่ยวไปในน้ำแลบกเปลี่ยวคนบ้างมีเพื่อนบ้าง ห้ามทั้งนี้เพราะเห็นว่าของนั้นเปนเหยื่อให้ผู้ร้ายฆ่าเด็กเสีย ก็เพราะบิดามารดาพี่ป้าน้าลุงเอาของที่เปนเหยื่อผู้ร้ายมาผูกไว้สวมไว้กับตัวเด็ก เหตุจึงบังเกิดมี จะเกิดด้วยเด็กไปวิวาทกับผู้ร้ายก็หาไม่เลย เมื่อรู้อยู่ดังนี้แล้วขืนทำก็ควรเห็นว่าเปนใจกับผู้ร้าย เอาเหยื่อผู้ร้ายมาติดไว้กับตัวเด็ก จนเด็กต้องตายเนือง ๆ ผู้ประกอบเหยื่อผู้ร้ายไว้ในตัวเด็กจะว่าไม่มีผิดว่าไม่ได้

(๒) ใคร ๆ เห็นเด็กมีเครื่องทองเงินผูกสวมติดตัวเที่ยวอยู่ผู้เดียวเปลี่ยวคน เมื่อเห็นดังนี้แล้วอย่าจับเด็กนั้นฆ่าเสียเลย จงจับตัวมาส่งนายอำเภอกรมพระนครบาลทั้งปวง ฤๅจะแก้เอาของมาไม่ทุบตี

TUDC 29/04/2564

เด็กให้เจ็บป่วยดงคงเอามาส่งกรมพระนครบาลเถิด จะให้กรมพระ-นครบาลปรับผู้เปนเจ้าของเครื่องทองเครื่องเงินที่ผูกสวมไว้ที่ตัวเด็กด้วยความประมาทนั้น ให้ใช้ค่าถ่ายแก่ผู้จับเท่าราคาของ ถึงจะขอร้องกันไม่ควรถดให้ เพราะผู้ที่เอาเครื่องทองเครื่องเงินผูกสวมเด็กไว้นั้น ทำด้วยความประมาทเปนเหตุจะให้เด็กต้องตาย ผู้ที่จับเด็กไม่ฆ่าเสียเปนผู้เตือนสติให้รู้ มีความชอบควรจะให้รางวัล

(๓) ถ้ามีผู้ร้ายฆ่าเด็กตาย ผู้ร้ายต้องโทษถึงตายตกตามตัวเด็กทุกเรื่อง ค่าปลุกตัวเผาผีโดยจะเรียกได้ อย่าให้ได้แก่ผู้แต่งผู้สวมในเด็กนั้นเลย ค่าเผาผีเด็กผู้ตายนั้น ถ้ามีญาติให้ญาติยื่นไปทำ ค่าปลุกตัวซ้อทรายโปรยถนนเล่า เครื่องทองเครื่องเงินที่ผู้ร้ายถอดไปได้มาแล้ว ก็อย่าคืนให้เจ้าของ เอาจำหน่ายซ้อทรายโปรยถนนเสีย แต่ที่ผูกสวมเครื่องทองเครื่องเงินให้แก่เด็กนั้นมา ให้ปรับค่าปลุกตัวอีกต่อหนึ่ง มาซ้อทรายโปรยถนน ก็ถ้าเครื่องทองเครื่องเงินซึ่งผู้ร้ายถอดไปนั้น ชำระไม่ได้ผู้ร้ายจะไม่ได้ตัวก็ดี ให้ใช้ค่าเครื่องทองเครื่องเงินนั้นจงครบ มาซ้อทรายโปรยถนน

(๔) ถ้าผู้มีบรรดาศักดิ์เอาเครื่องทองเครื่องเงินแต่งให้บุตรให้หลานแล้วบังคับให้ทาสน้ำเงินถอด ทาสเกิดในเรือนเบี้ยถอด บ่าวตามสังกัดตัวเปนเจ้าขุนมูลนายถอด ถูกจ้างถอด ให้ถือกับควบคุมพิทักษ์รักษา แลบ่าวถูกจ้างจะจับตัวเด็กนั้นมาส่งกรมพระนครบาล ให้ปรับใช้ค่าถ่ายของดังว่ามานั้นไม่ได้ เพราะอยู่ในอำนาจ เขาเขาใช้ต้องทำตามนายใช้ระวังไว้ให้ดี แต่ถ้าทาสละเลยประมาท ไปทำให้มีผู้จับเอาเด็กไปส่งกรมพระนครบาลได้ ค่าถ่ายของทั้งปวงนาย

TUDC 29/04/2564

ต้องเสีย ๆ แล้วก็จะคิดแก่ทาสฯลฯเต็มราคาไม่ได้ คิดให้ทาสใช้ได้แต่ส่วนหนึ่งในสาม เพราะตัวเปนนายจิ้นใจให้มันระวังเด็ก ๆ ก็ไม่อยู่ในอำนาจมันแท้ ๆ ฤๅอีกอย่างหนึ่ง ถ้ามีผู้มาฆ่าเด็กนั้นตาย แลผู้ที่นายบังคับให้ระวังเด็กเปนแต่ประมาทไปไม่ได้รู้เห็นเปนใจด้วยอ้ายผู้ร้าย ก็ต้องช่วยเสียค่าปลูกตัวแลค่าใช้ของ เปนค่าทรายโปรยถนนตามบังคับในข้อ (๓) แต่ส่วนหนึ่งในสามเหมือนกัน เพราะมันทำด้วยนายใช้ แลเด็กนั้นก็ไม่อยู่ในอำนาจมันแท้ ก็ชื่อว่าเด็กไม่อยู่ในอำนาจมันแท้นั้น คือเด็กอายุมากกว่า ๗ ปีขึ้นไป ถ้าอายุได้กว่า ๗ ปีลงมา มีเหตุ ๒ อย่างดังว่าแล้วนั้น ทาสแลบ่าวแลลูกจ้างต้องเสียถึงค่ามากกว่าส่วนหนึ่งในสาม ข้อพระราชบัญญัตินี้ ให้กรมมหาดไทย กรมกลาโหม กรมพระสัสดี หมายบอกแก่ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนในพระบรมมหาราชวังแลพระบวรราชวัง จ้าเจ้าต่างกรมเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม ให้รู้จงทั่วกันทุกหมู่ทุกกรม อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายประกาศมาณวันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีขาลอัฐศก ๑๒

ประกาศ

ให้ใช้ทองแดงซีกเสียวซึ่งทำบางกว่าครั้งแรก

ณวันศุกร เดือน ๔ แรม ๙ ค่ำ ปีขาลอัฐศก

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสั่งหนาท ให้ประกาศแก่

TUDC 29/04/2564

ข้าราชการแลทวยราษฎร ในกรุงนอกกรุงทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อแรกเดิมจะคิดทำซีกเสี้ยวอันใช้นั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอดงกฎกิจปริชา พระวิสุทธิโยธามาตย์ คิดว่าจะให้ราคาทองแดงของซีกเท่ากับกึ่งเพื่อง แลจะให้ราคาทองแดงของเสี้ยวเท่ากับส่วนที่ ๔ ของเพื่อง จึงทำขึ้นในทอดแรกซีกเสี้ยวหนาไป เมื่อทรงโปรยทรงทั้งทานแก่ราษฎรถูกศีรษะคนผู้รับแตกบ้างฟกช้ำบ้าง จึงทรงพระราชดำริห์ว่ารูปทองแดงที่ทำขึ้นใช้ มิตราประทับแลมีอักษรบอกไว้ว่า ๒ อันเพื่อง ๔ อันเพื่อง เปนสำคัญแน่นอนควรเชื่อได้ มิใช่ตราปลอมแล้ว ถึงจะทำให้บางถึงเบาถึงก็เปนใช้ได้ แล้วพระวิสุทธิโยธามาตย์จึงได้ทำขึ้นในทอดหลัง รูปซีกเสี้ยวบางกว่าซีกเสี้ยวที่ทำในทอดแรก แล้วก็ได้จ่ายใช้ไปทั้ง ๒ ตราว ให้ราษฎรใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนเปนอย่างเดียวราคาเท่ากัน คือซีก ๒ อันเปนเพื่อง เสี้ยว ๔ อันเปนเพื่อง ดังหมายประกาศก่อนนั้นเถิด อย่าให้มีความสงสัยรังเกียจเลย เมื่อผู้ใดจะมาแลกขันเงินในท้องพระคลัง ก็ให้เจ้าพนักงานรับจ่ายเงินให้ไปตามราคาซีก ๒ อันเปนเพื่อง เสี้ยว ๔ อันเปนเพื่อง ฤๅจะส่งแทนเงินภาษีอากรต่างน้ำแลอื่น ๆ ก็ให้เจ้าพนักงานรับคิดราคาให้เหมือนกันทั้งอย่างหนาอย่างบางนั้นเถิด

ประกาศมาณวันศุกร เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ มีชาลอัฐศก เปนวันที่ ๔๗๙๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ให้เจ้าสำนักพรรคพวกของผู้ร้ายมาสแก่ไทษ

ณวันอาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีขาลอัฐศก

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าทูลละอองจุลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แลทวยราษฎรทั้งปวงในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า ในกาลทุกวันนี้ ผู้ร้ายปล้นมีชุกชุมมากกว่าแต่ก่อน เมื่อจับตัวอ้ายผู้ร้ายมาได้ชำระเปนสัตย์แล้ว บุตรภรรยาแลเจ้าสำนักผู้สมคบร่วมคิดกันกับอ้ายผู้ร้าย ก็ต้องพลอยรับโทษเสมออ้ายผู้ร้าย แลกงอ้ายผู้ร้ายตกเปนไพร่หลวง บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดว่า ให้บุตรภรรยาบ่าวทาสแลญาติพี่น้องเจ้าสำนักอาศรัยของผู้ร้ายผู้ใดผู้หนึ่งมีความร้อนใจนำเอาสิ่งของที่อ้ายผู้ร้ายได้มาไว้มาสารภาพจุแก่โทษต่อตระลาการตามสัตย์จริงไม่ปิดบังไว้แต่ก่อนยังไม่มีผู้ชัดถึงแล้ว จะให้มีบำเหน็จความชอบแก่ผู้นั้นโดยสมควร ถ้าต่อไปมีผู้ชัดถึงแล้วจึงนำของกลางมาสารภาพจุแก่โทษ ก็จะโปรดให้ผู้นั้นพ้นโทษไม่ต้องตกเปนไพร่หลวง

ประกาศมาณวันอาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๑๓ ค่ำ ปีขาลอัฐศก ศักราช ๑๒๒๘

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ห้ามไม่ให้แต่งตัวเด็กด้วยเครื่องทองเงิน

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสั่งหนาท ให้ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แลทวยราษฎรทั้งปวงในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า ทุกวันนี้ ชาวบ้าน ชาวเมืองภอใจอยากอวดว่ามั่งมี ทำเครื่องทองเครื่องเงินแต่งตัวให้เด็ก ๆ แล้วปล่อยให้เที่ยวอยู่ตามลำพัง ในน้ำในบกตามถนนหนทาง ด้วยความเดินเล่อไม่มีใครระวังระไว จึงมีอ้ายผู้ร้ายมาลอบลักภาเด็กไปฆ่าเสียแล้วเก็บเอาของแต่งตัวเด็กไปทั้งนั้นเนือง ๆ ไม่ใคร่ขาดสักแต่เดือน คนอยากอวดมั่งมักไม่พ้น ยังขืนแต่งเด็กด้วยเครื่องทองเครื่องเงิน เปนเหยื่อพ่ออ้ายยักษ์อยักษ์ให้กินเด็กเสียไม่ว่างวายสักเดือน เพราะฉนั้นตั้งแต่นี้สืบไป ห้ามไม่ให้ผู้ใดคิดอิดามารดาแลญาติพี่น้องทำของแต่งตัวเด็ก ๆ ซึ่งเปนบุตรหลานเหลนแลบุตรเลยงหลานเลยงฤๅเปนทาษด้วยเครื่องทองเครื่องเงิน ทำเปนรูปพรรณอย่างหนึ่งอย่างใด ผูกติดแลสรวมไว้กับตัวเด็ก เปนที่ล่อผู้ร้าย แล้วปล่อยให้เที่ยวไปตามลำพังไม่มีผู้ระวังรักษา

ข้อนี้ทรงพระราชดำริห์ว่า ถ้าแผ่นดินไม่ระวังผู้ร้ายก็จะฆ่าเด็กตายเสียเนือง ๆ จึงให้มีประกาศไปว่าถ้าใคร ๆ พบปะเด็กที่มีเครื่องทองเครื่องเงินติดตัวไม่มีผู้รักษาแล้ว ให้จับตัวเด็กนั้นมาส่งต่อนายอำเภอกรมพระนครบาล ฤๅจะแก้เอาแต่ของมากดาม แต่อย่าทุบตีทำให้เด็ก

TUDC 29/04/2564

นั้นเจ็บป่วย เอามามอบส่งให้กรมพระนครบาล ให้กรมพระนครบาลปรับไหมผู้เจ้าของแต่งตัวเด็กให้ใช้ค่าถ่ายแก่ผู้จับเท่ากับราคาของนั้น ถ้าไม่มีใครจับกันดังประกาศมานี้ ในหลวงจะแต่งให้คนหลวงออกเที่ยวจับ ถ้าคนหลวงจับตัวเด็กเช่นดังว่านั้นได้มาแล้ว บิดามารดาฤๅญาติพี่น้องผู้เจ้าของเด็กนั้น คิดตามมาทันในวันนั้นก็จะให้เสียค่าถ่ายของให้แก่ผู้จับเท่าราคาของ แล้วจะให้ปล่อยตัวเด็กมอบไป ถ้าไม่มีผู้ใดคิดตามมาว่ากล่าวแล้ว จะให้ยึดเอาตัวไว้เป็นไพร่หลวง เด็กผู้ชายให้หัดโขน เด็กผู้หญิงให้เป็นตครหลวงอย่างเดียว เพราะเห็นว่ามีประโยชน์ดีกว่าให้อ้ายผู้ร้ายลักพาไปฆ่าเสีย ใครๆเอาทองเงินของตัวมาวางไว้กลางถนนหนทางไม่เก็บระวังรักษา ด้วยจะใคร่ให้คนทั้งปวงรู้ว่ามงม ทรมผู้ร้ายลักไปจะมาร้องให้แผ่นดินช่วยผู้ร้ายให้จะควรฤๅ? การที่เอาทองเอาเงินผูกแต่งเด็ก ปล่อยให้เที่ยวก็เหมือนกัน การที่อ้ายผู้ร้ายจับเด็กฆ่าเสียจงมเนองๆ ผู้ร้ายเช่นนี้แต่ในแผ่นดินประจุบันนี้ ประหารชีวิตรเสียหลายสิบคนแล้ว ก็ยังมีผู้ทำเยี่ยงอย่างทำอย่างนี้ร่ำไป ด้วยคิดว่าจะหลบเสียไม่ให้จับได้ ที่ไม่ได้ตัวมาเป็นตัวอย่าง ถ้าเรื่องได้แต่ศพเด็กตายอยู่ ถ้าเรื่องหายไปทั้งเด็กทั้งผู้ร้ายไม่รู้ว่าไปข้างไหน การที่เป็นดังนี้เฉภาะมีในบ้านเมืองนี้ เพราะธรรมเนียมไม่ดีมักอวดมงมด้วยการแต่งเด็กด้วยทองด้วยเงิน เมืองอื่นๆเขาแต่งเด็กแต่ด้วยเสื้อแลกางเกง ไม่มีผู้ร้ายสักบุตรเขาไป ไม่มีผู้ร้ายฆ่าเด็กเสีย

ชาวบ้านชาวเมืองเรา จะมาหลงผูกทองผูกเงินไว้แก่เด็ก ให้เที่ยวเล่นอยู่พ่อคน ให้เป็นยักษ์กินเด็กไปทำไม

TUDC 29/04/2564

ถ้าเกิดผู้ร้ายถึงชำระได้ก็ไม่คืนให้ ของที่อ้ายผู้ร้ายลักไป ยกให้เปนรางวัลแก่ผู้จับผู้ร้าย เบี้ยปลูกตัวผู้ตายก็ไม่ให้ได้ จะยกให้ผู้จับเสีย แล้วจะปรับให้เสียค่าปลูกตัวแต่ค่าของอีกต่อหนึ่งเปนรางวัลผู้จับ ให้สมน่าสาใจผู้อาดมังมีจนทำให้เด็กตายบ่อย ๆ แล้วไม่รู้เข็ดรู้กลัวเลย

ประกาศมาณวันอาทิตย แรมสิบเอ็ดค่ำ เดือนห้า ปีขาลอัฐศก ศักราช ๑๒๒๘ เปนวันที่ ๕๗๙๘ ในราชกาลปัจจุบันนี้

ประกาศฉะบับนี้ลงวันที่ในรัชกาลผิดฉบับที่ได้ลงไว้ในหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาค ๗ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศวโรปการ (ดูหน้า ๑๐๖ ของหนังสือประชุมประกาศเล่มที่กล่าวนี้)

ประกาศ

ขายสวนขายนาฝากแก่กัน

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้ประกาศแก่เจ้ากระทรวงถบวงการโรงศาลทุกตำบล ในกรุงเทพมหานคร แลหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า แต่ก่อนผู้มีชอบเปนอันมากมีสวนมีนาของตัว ก็มีผู้ยกให้ขายให้ถือได้มรดกสืบตระกูลตาม กฎหมาย ของอยู่ในอำนาจของตัวเปนที่ทำกินดีอยู่แล้วไม่นิ่งอยู่ เห็นว่าเงินดีกว่าจึงเอาสวนแลนาไปขายไปจำนำไว้แก่ผู้อื่น

TUDC 29/04/2564

โดยราคาถูก ฤๅแพงในเวลาหนึ่ง เอาเงินของท่านมาใช้ การเปน
อย่างนี้เปนเพราะแต่ก่อนส่วนแลนาราคาถูก ผู้เจ้าของส่วนเจ้าของ
นาเห็นว่าจะขายจะจำนำเอาเงินมาดีกว่าเอาทส่วนทนาไว้ บัดนี้ส่วนแล
นามีราคาแพงขึ้น เพราะมีผู้ทำนาทำสวนมากขึ้น จึงผู้ขายผู้จำนำนั้น
เองฤๅญาติพี่น้องบุตรหลานของผู้นั้น หยากใคร่ได้ส่วนแลนาคืน คิด
อ่านมาพ้องร้องถุ้งเถียงว่าขายฝากไม่ได้ขายขาด แลจำนำยังไม่หลุด
จะขอถ่ายตามราคาเดิม ด้วยเปนของเดิมของตัวต่อสู้หนังสือสัญญา
แลเถียงด้วยอุบายต่าง ๆ ทำให้สับพยาน ให้ยากแก่ตระลาการมาก
มายหลายเรื่องเนือง ๆ ไป เพราะฉนั้นบัดนี้มพระบรมราชโองการให้
ประกาศว่า อย่าให้เจ้าพนักงานขุนสาลกระทรวงนั้น ๆ รับมาพิจารณา
ให้เปนถ้อยคำสำนวนยืดยาวไปเลย ถ้าพ้องต้างโรงต้างสำนวนมีอยู่
เรื่องกราย ให้ขุนสาลตัดสินเสียให้แล้ว คือตัดสินให้เปนสิทธิแก่ผู้ท
ได้โฉนดตราแดงสำหรับทส่วนทนาในนี้เถิด ให้ความเปนแล้ว ถ้า
ขายฝากแลจำนำ มีแต่หนังสือเหมือนสารกรมธรรม์เปนสำคัญ เปน
แต่ยอมให้เขาเก็บผลไม้ในสวน แลทำนาเขาเมื่อเข้าต่างกะยาดอก-
เบี้ย โฉนดตราแดงแลหนังสือสำคัญอื่น ๆ แต่เดิม สำหรับสวนแลนา
ไม่ได้ให้แก่ผู้รับจำนำแลผู้รับขายฝากไป เจ้าของเดิมยังเก็บไว้ได้
ยังตกอยู่ในมือเจ้าของเดิม จึงควรเห็นว่าเปนจำนำแท้ เปนขายฝากแท้
ให้ชำระเงินถ่ายกัน ต้นเงินแลดอกเบี้ยเหมือนนี้ ถ้าให้ โฉนดแล
ตราแดงแลหนังสือสำคัญอื่น ๆ แก่ผู้ขอรับจำนำไปแล้ว ให้ตัดสินให้
ผู้รับซื้อผู้รับจำนำเปนเจ้าของส่วนเปนเจ้าของนานั้นเถิด ถ้าผู้ขายฝาก
ผู้จำนำจะเอาคืนให้ได้ ก็ต้องใช้ราคาตามแต่ผู้รับขายฝากผู้รับจำนำ

TUDC 29/04/2564

จะยอมขาย ถ้าไม่ยอมขายก็เปนสิทธิแก่ผู้รับขายฝากผู้รับจำนำ แต่ถ้าผู้รับขายฝากผู้รับจำนำจะไม่เอาไว้ จะขายจะจำนำฤๅจะตีแทนเปนมั่นให้ผู้อื่นไปเสียเปนเงินเท่าใด เจ้าของเดิมถ้ายังเสียดายส่วนแลนาอยู่ว่าเปนของเดิมของตัว ฤๅของบิดามารดาญาติพี่น้อง ก็ให้ไถ่เงินตามราคาที่เจ้าของใหม่จะขายแลจำนำกันนั้นแล้วคืนเอามาได้ จะเอาราคาเดิมมาว่าไม่ได้ เพราะที่ส่วนแลนาแต่เดิมราคาถูก เดี๋ยวนี้ราคาแพง ถ้าผู้อยากจะถ่ายส่วน ถ่ายนาให้ใครไม่ยอม อย่าให้ขัดคดีไว้ให้ช้า มาร้องถวายฎีกาเอาเถิด ผู้ขึ้นประกาศนี้มาร้องก็เหมือนสมัคเปนไพร่หลวงทั้งชายทั้งหญิง จงรู้ตัวเถิด

ประกาศมาณวันอาทิตย แรมสิบเอ็ดค่ำ เดือน ๕ ปีขานอัฐศก ศักราช ๑๒๒๘ ฤๅเปนวันที่ ๕๘๐๐ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ประกาศ

พิกัดภาษีเรือโรงร้าน

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสั่งหนาให้ประกาศข้าราชการในกรุงเทพฯ แลผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ ณหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง แลเจ้าภาษีนายอากร แลผู้รับช่วงไปทำแทนเจ้าภาษีนายอากรทุกเรื่องทุกราย แลกำนันนายอำเภอ แลราษฎรในกรุงนอกกรุงทั้งปวงให้รู้ทั่วกันว่า ด้วยเรื่องภาษีเรือ แลที่บ้านเรือน

TUDC 29/04/2564

โรงร้านศึกแพน แต่ก่อนเปนอากรเบิกตลาดแก่ผู้ที่ถูกค้านั่งเดินเที่ยว
ค้าขายของ จึงทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ราษฎรที่มีทุนรอนน้อย
ทำของต่าง ๆ คือขนมแลน้ำจันแล้วหาผลไม้แลผักต่าง ๆ มาแล้ว
เดินขายวางขาย เมื่อขายไม่หมดก็ย่อมเน่าบูดเหี่ยวแห้งไปเสีย ต้อง
ขาดทุนเปล่า เพราะของเก็บไว้นานไม่ได้ แลผู้เก็บตลาดเฉลาะกับ
ไพร่คนยากคนจนเพราะ ๙ เบี้ย ๑๐ เบี้ยอิ่ง ๆ น่าร่ำคาน จะผันผ่อนฉัน
ใดจะดี จะให้ราษฎรที่ยากจนไม่ต้องลำบากด้วยถุงเถียงกับผู้เก็บตลาด
เพราะเบี้ยเล็กน้อยแลเสี่ยเบี้ยเล็กน้อยวุ่นวายไป ให้ท่านเสนาบดีปฤกษา
หาฤๅกันจัดการเสียใหม่ให้สมควร ท่านเสนาบดีปฤกษาพร้อมกัน ให้
เลิกอากรตลาดนั้นเสียเปลี่ยนเรียกเปนภาษีซื้อขาย เพราะเห็นว่าผู้ที่
มีทรัพย์ตั้งโรงร้านไว้สินค้าของด้วยบ้าง ให้เช่าบ้าง แลเรือไป
บันทุกสินค้าบ้าง รับจ้างบ้าง มีผลประโยชน์มาก ไม่ต้องเสียค่าที่
จึงโปรดเกล้า ๆ ให้เลิกอากรเบิกตลาดเสีย เปลี่ยนเรียกเปนภาษีเรือ
ค้าขาย แลมีบ้านเรือนโรงร้านศึกแพทค้าขายขึ้นใหม่ ความทั้งปวง
แจ้งอยู่ในตราตั้งเจ้าภาษีแลราชกิจจานุเบกษาแผ่นที่ ๑๑ นั้นแล้ว ครั้น
ภาษีเรียกสับ ๆ มาหลายปี จึงมีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบ
ฝ่าละอองธุลีพระบาทเปนหลายครั้งว่า เจ้าภาษีรับทำภาษีแล้วขาย
ช่วงให้ผู้อื่นเปนตอน ๆ ไปตามระยะแขวงในกรุงเทพ ๆ แลหัวเมือง
ปักใต้ฝ่ายเหนือ แลผู้ที่ซื้อช่วงไปนั้นหาเรียกภาษีตามพิกัดท้องตรา
นั้นไม่ ไปยักย้ายเรียกให้เหลือ ๆ เกิน ๆ เอารัดเอาเปรียบแก่
ราษฎร ๆ ที่ไม่ได้รู้พิกัดในท้องตราก็ต้องยอมเสียให้ตามใจผู้เก็บที่รับ
ช่วงไปจากเจ้าภาษีใหญ่ เพราะผู้รักษาเมืองกรมการ นายบ้าน นาย

TUDC 29/04/2564

อำเภอ ถึงลอกท้องตราตั้งไว้แล้ว ก็มิได้คัดพิกัดในท้องตราหมายประกาศให้ราษฎรรู้ทั่วกัน ครั้งนี้ทรงพระราชดำริห์เหนว่าราษฎรมีเรือไปบันทุกสินค้ามาไว้ขายที่โรงร้านตึกแพ ๆ เสียภาษีแล้วก็ต้องเสียภาษีเรืออีกเปนสองซ้ำได้ความลำบาก

จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ยกภาษีเรือ.ร่เรือจรเสีย ให้คงไว้แต่เรือขายของประจำเหมือนกับโรงร้าน แลเรือบันทุกอิฐทรายกะเบื้อง ด้วยเปนของไม่ได้เสียภาษี แลโรงร้านตึกแพที่ไว้สินค้า ให้เขาตั้งบ่อนเล่นเบี้ยเขียนหวย แลโรงคนชั่วให้ทำกำหนดตามพิกัดภาษีตีพิมพ์ประกาศแจกให้ราษฎรทั้งปวง ได้รู้ทั่วกันว่าเจ้าภาษีซึ่งจะเรียกภาษีในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ก็ดี หัวเมืองก็ดี ถ้าทำผิดท้องตราแลประกาศนห้ามอย่าให้ราษฎรยอมเสียภาษีให้ตามใจเจ้าภาษี ให้ราษฎรดูตามพิกัดที่ประกาศมานี้ แล้วเอาหนังสือพิมพ์ประกาศออกเถียงเถิด ถ้ามิฟังให้ร้องทุกข์กล่าวโทษผู้เก็บภาษีเถิด พิกัดดังนี้

เรือขายของประจำเหมือนกับโรงร้าน แลเรือบันทุกอิฐทรายกะเบื้องขายในแขวงกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองเปนของไม่ได้เสียภาษี ให้เรียกภาษีศอกละสลึง วาละบาท แต่โรงร้านตึกที่ต้องเสียค่าจ้างโปลิศลาดตระเวนรักษาอยู่ทุกเดือน ตึกโรงร้านแลที่ให้เช่าไว้สินค้าตั้งบ่อนเล่นเบี้ยเขียนหวย แลคนเช่าอยู่ แลโรงคนชั่วในท้องที่ลาดตระเวน ให้เรียกภาษี ๑๒ ชักหนึ่งถึง คือ ๑๒ ค่าลึงชัก ๖ บาท แลโรงร้านตึกที่ไม่ได้ให้เช่าไว้สินค้าของตัวเอง ให้เรียกภาษีเทียบเหมือนกับที่เช่า แต่โรงร้านตึกที่ไม่ได้ลาดตระเวน แลโรงร้านตึกตามหัวเมือง ให้เรียกภาษีค่าเช่า ๑๒ ชักหนึ่ง ถ้าตึกโรงร้านของตัว

TUDC 29/04/2564

ไว้สินค้าขายเอง ให้เรียกภาษีเทียบตามค่าเช่า ๑๒ ชักหนึ่งเหมือนกับที่เช่า กำหนดให้เรียกภาษีแพทไว้สินค้าขายสินค้าสิ่งหนึ่งสองสิ่งสามสิ่งเปนสินค้าราคาน้อย ให้เรียกภาษีแพห้องละหกสลึง สองห้องเปนเงินสามบาท สามห้องเปนเงินตำลึงสองสลึง ถ้าสินค้า ๔ สิ่ง ๕ สิ่ง ๖ สิ่งเปนสินค้าราคาน้อย ให้เรียกภาษีห้องละกึ่งตำลึง สองห้องเปนเงินตำลึงหนึ่ง สามห้องเปนเงินตำลึงกึ่ง แต่แพทมีสินค้าราคามาก คือผ้าขาวผ้าสายผ้าแพร แต่เครื่องทองเหลืองทองขาว เครื่องแก้วเครื่องเหล็ก แต่บันหนังเขานอแรสุรายาฝิ่นแต่ทองคำ แต่แพให้เช่าเขียนหวยตั้งบ่อนเล่นเบี้ยต่าง ๆ ให้เรียกภาษีห้องละสามบาท สองห้องเปนเงินหกบาท สามห้องเปนเงินเก้าบาท ให้เรียกภาษีแต่ผู้ที่อยู่ในโรงร้านตึกแพนั้น ๆ ครั้นจะให้ผู้ที่อยู่ในโรงร้านตึกแพนั้นนำไปหาเจ้าของโรงร้านตึกแพนั้นก็ยาก บางทีก็อยู่ไกล บางทีก็อยู่ไกลบางทีไปไม่พบบ้าง มักเกิดวิวาทกันอย่างนี้ จึงให้เจ้าภาษีเก็บแต่ผู้ที่อยู่ในโรงร้านตึกแพนั้น แล้วจึงให้ผู้เช่าไปหักเงินค่าเช่าแต่เจ้าของโรงร้านตึกแพที่ได้เสียภาษีไปตามมากแลน้อย แต่โรงร้านตึกแพซึ่งอยู่ตามแถวท้องตลาด แซกปนอยู่ในระหว่างโรงร้านตึกแพที่วางสินค้าขาย ไม่ประกอบการซื้อขายให้มีผลประโยชน์เจริญแก่แผ่นดินนั้นไม่ชอบ ให้เรียกภาษีเท่ากับโรงร้านตึกแพที่ไว้สินค้าขายเหมือนกัน แต่โรงร้านตึกแพซึ่งอยู่ตามหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือนั้น จะเทียบเปนค่าเช่าไม่ได้ ด้วยผู้จะเช่านั้นน้อย ถ้าราษฎรตีเหล็กแลหล่อเครื่องทองเหลืองทองขาว แลโรงบันหม้อทำครามทำปอทำไต้ทำตลุ่ม แลโรงไว้ชันน้ำมันเข้าเปลือกเข้าสาร ซึ่งเปนสินค้าต่าง ๆ ไว้

TUDC 29/04/2564

ขาย ให้เรียกภาษีห้องละสองสลึง โรงสีเข้าขายแดทำเรือขาย ให้เรียกภาษีห้องละบาท ถ้ามีสินค้า ๔ สิ่ง ๕ สิ่ง ให้เรียกภาษีห้องละกึ่งตำลึง แดร้านขึ่งดากหมากดากเนื้อดากปลาในกรุงเทพฯแดหัวเมืองไว้ขาย ให้เรียกภาษีห้องละสองสลึง ราษฎรสำนงอบสำเลือสำแพนเย็บจากเย็บกระแชงไว้ในโรงร้าน แดไปรับมาแต่อื่นรวมไว้ขายราคามากกว่าตำลึงขึ้นไป ให้เรียกภาษีเป็นที่ไว้ สินค้าห้องละสองสลึง โรงเลี้ยงสุกรขายสุกรตั้งแต่ ๑๐ ตัวขึ้นไป โรงเลี้ยงเปดเลี้ยงไก่ขายไก่เปดตั้งแต่ ๕๐ ตัวขึ้นไป จึงให้เรียกภาษีเป็นที่ไว้ สินค้าขายห้องละบาท ถ้าสุกรต่ำกว่า ๑๐ ตัว เปดไก่ต่ำกว่า ๕๐ ตัวลงมา แดเป็นที่เลี้ยงกลางแจ้งไม่มีโรง ไม่ต้องเสียภาษี ถ้าแดโรงทำน้ำมันมีสุกรอยู่ในโรงนั้นมากน้อยเท่าใดให้เสียแต่ภาษีโรงทำน้ำมันอย่างเดียว ถ้าราษฎรผู้เช่าร้านตึก ที่เช่าราคามากบอกแต่น้อย บิดบังค่าเช่าไว้ไม่บอกโดยตรง เจ้าภาษีแดพวกเจ้าภาษีสืบจับได้ชำระได้ความจริงก็ให้ปรับไหมแก่ผู้บังภาษีสามต่อตามแต่ผู้เช่ามากแดน้อย แดเงินสินบนมากน้อยเท่าใดก็ให้เจ้าภาษีเรียกเอาแต่ผู้บังภาษี แดพิกัดในท้องตรากำหนดให้เรียกภาษีดังกล่าวมานี้ แต่เจ้าภาษียักย้ายเรียกภาษีเหลือเกินอยู่ ให้ราษฎรผู้ทุกเรือ แดบ้านเรือนโรงร้านตึกแพทั้งปวง พิเคราะห์ในพิกัดประกาศมิถ้วนถี่ จะได้เสียภาษีตามกำหนดในท้องตราตามพิกัด ถ้าเจ้าภาษีจะเรียกเกินขึ้นไป อย่าให้ราษฎรยอมเสียให้ๆร้องพ้องเถิด ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการมีใจเมตตากรุณาแก่ราษฎร รับประกาศตีพิมพ์แจกให้ราษฎรรู้ทั่วกัน อย่าให้เป็นใจด้วยเจ้าภาษี แดยอมให้เจ้าภาษียักย้ายเก็บภาษีให้เหลือ ๆ เกิน ๆ ผิด

TUDC 29/04/2564

ท้องตราแถบประกาศไป ถ้าผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ คุมเหง
ราษฎรให้เสียภาษีตามใจเจ้าภาษี ถ้าได้ความว่าทำจริงจะให้มีโทษ
ด้วย ฝ่ายเจ้าภาษีเล่าจงมีความเมตตากรุณาแก่ราษฎร ภาษีจะมีกำ-
ไรก็เพราะราษฎรทำมาหากินโดยคล่องโดยสดวก จะได้มากขึ้น ให้เจ้า
ภาษีเก็บภาษีโดยซื่อสัตย์ตามพิกัดท้องตรา อย่าให้เรียกเหลือเกินจาก
พิกัดท้องตราแถบประกาศมานี้ ให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนสิ่งใดสิ่ง
หนึ่งได้ แถฝ่ายราษฎรทั้งปวงเล่าก็ให้ยอมเสียภาษีให้เจ้าภาษีตาม
พิกัดในประกาศนี้แต่โดยดีจงทุกประการ เปนอันช่วยราชการแผ่นดิน
ซึ่งเปนที่พึ่งของท่านทั้งปวงอยู่ ถ้าสงสัยข้อใดก็ให้ไปถามผู้รักษา
เมืองกรมการเสียให้เข้าใจ จะได้เสียภาษีให้เจ้าภาษีตามพิกัด ความ
ฉเดาะวิวาทกันจะไม่บังเกิดมีต่อกัน

ประกาศมาณวันอาทิตย เดือนหก ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีชวดอัฐศก ศัก-
ราช ๑๒๒๘ ฤๅเปนวันที่ ๕๕๒ ในรัชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

เรื่องเสรฐีบางแมว แลจีนทองเซ็กเปนคนโกง

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่
พระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน แลราษฎรในกรุงแล
หัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า เสรฐีบางแมวซึ่งเปนที่ขุนพินิตโวหาร เปน

TUDC 29/04/2564

คนมั่งมีก็จริงแต่เปนคนโกง เจ้าสำนวนเจ้าถ้อยหมอความ ในหลวงจับสำนวนได้ชัดเห็นเปนแน่ว่าเปนคนโกงแท้ ไม่ซื่อสัตย์ ไม่มีความเมตตาปรานีแก่ราษฎร คนคือคนนทาษจะส่งเงินก็ไม่รับเงิน เถียงว่าน่าไร่น่านา ท่าน้ำจะเอาปลาท่านาจะเอาเข้า ถ้าเดือน ๕ เดือน ๕ หลบตัวเสียเดือนอื่นไป ๑๐ เดือน ๑๑ เดือน ว่าน่านาเสียไม่รับเงินถึงสามปี ทาษร้องทุกข์ส่งเงินยังโรงศาล ก็ปะลมปะเดกับขุนศาลไม่รับเงินถึงสามปีสิบครั้ง คนอื่น ๆ เขาก็ร้องทุกข์อยู่มาก กล่าวโทษเสรฐีบางแมวคนนั้น แต่เพราะมั่งมี ตระลาการทุลาศาลก็วุ่นไป แล้วมักเข้าเจ้าเข้านายเข้าขุนนาง มีผู้ถือท้ายถือหาง มีพระบรมราชโองการให้ประกาศเจ้านายข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน อย่าให้ใครคบเข้าถือท้ายถือหาง ถ้าใครฝืนคบจะไม่ทรงพระกรุณาชุบเลยง

อนึ่งจีนทองเช็กบุตรจีนบุญเลยงนายอากรเตาสุราแดนนายอากรสมภักษรเมืองสมุทสงคราม แต่ก่อนได้มรฎกของบิดาไว้มาก ญาติพี่น้องเขาห้ามรฎกถึงสามพันชั่ง กับอีกเรื่องหนึ่งจีนทเข้าส่วนท้าอากรด้วยพ้องว่าจีนทองเช็กฉันเอาส่วนกำไรอากรแดภาษไว้เปนเงินพันชั่งเสศ จีนทองเช็กสู้ความแพ้โจทย์ถึง ๕ ศาลแล้วก็ยังถวายฎีการ่ำไปไม่หยุดได้โปรดให้พระยาโชฎึกราชเศรฐี พระยาพิพิธโภคัยสวริย ชำระแล้ว พระยาโชฎึกราชเศรฐี พระยาพิพิธโภคัยสวริย ได้รวบรวมคำหาคำให้การคำพยานทั้งสามศาล แลบาญชีแลฎีกาทั้งสามฉบับไปพิจารณาเฉลียดแล้ว ได้ตัดสินให้เสียเงินให้แก่จีนผู้เข้าส่วนเพียงสี่ร้อยชั่งเสศ จีนทองเช็กได้ไว้กว่าห้าร้อยชั่ง คำตัดสินนั้นได้ถวายทรงประทับให้เปนเสร็จแล้ว แต่จีนทองเช็กไม่ยอม เที่ยวหาคนทำฎีกาโกงร้องร่ำ

TUDC 29/04/2564

ไปไม่หยุด แลมีนายน่าเข้าถือท้ายหางน่ากูกาเข้าถวายร่ำไป ความเรื่องนี้ทรงพระสัณนิฐานทราบอัทยาไสยจีนทองเซ็กแล้ว คนเจ้าตำนวนได้สินบนสินจ้างก็แต่งเรื่องราวให้ร่ำไป กล่าวโทษขุนศาลตระลาการเด็กน้อย เสมียนผู้คุม ผู้ที่เข้าถือท้ายถือหางได้ของกำนันได้สินบนจีนทองเซ็ก ก็ช่วยว่าวุ่นไป มีพระบรมราชโองการห้ามอย่าให้ใครคบจีนทองเซ็ก ถ้าใครแต่งสำนวนเกินๆ ผิดๆ ให้ แลใครภาเอาเรื่องราวมาถวาย จะเร่งเอาตัวผู้แต่งสำนวนท่าโทษ ความเรื่องนี้แพ้แล้วใครอย่าเอามาว่าอีกเลย จด จด จด ใครถือท้ายถือหางเสรฐีบางแมวก็ด จีนทองเซ็กก็ด ผู้นั้นจะมีกรียาเปนที่เห็นว่าเห็นแก่เด็กแก่น้อยเปนของกำนันแลสินบน

ประกาศมาให้ราชการรู้ทั่วกัน ณวันเสาร์ ขึ้นค่ำหนึ่ง เดือนหก ปีเถาะนพศก จุลศักราช ๑๒๒๙ ฤาเปนวันที่ ๕๗๓๒ ในราชกาลปรุบัน

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๗

ภาค ๕

กฎหมาย จ.ศ.๑๒๒๙

(ร.ศ. ๖๙ พ.ศ. ๒๔๑๐)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ให้พวกที่อยู่แถวทิมในพระราชวังทำความสอาด

ณวัน ๕ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีเถาะนพศก ๑๗

ด้วยพระยาภูบาลบรรเทิง รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้หมายประกาศแก่พวกตามแถวทิมในพระราชวังตั้งแต่ประตูสุนทรทิศาลงไปถึงประตูพิทักษ์บวรให้รู้ทั่วกันว่าตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้าต่อๆ กัน ใครอยู่ที่ทิมในพระราชวังชั้นประตูแดงเหนือแต่ใด้ ตามแถวทิมอยู่คนละห้องนั้น ห้ามอาชาอาศรัยไม่ทิมก็ทิมหลวง ถนนก็ถนนหลวง ปูก็ปูด้วยหิน ปูก็ปูด้วยอิฐ คนที่อยู่ที่มมันน่าจะทำจะกวาดเสียให้สอาด ก็หาใครจะทำจะกวาดถนนไม่ พากันอยู่คนละห้อง ทิ้งให้ผงไม่ยักเยอรกอยู่ตามถนนกลางถนนบนถนน ดังนี้เห็นแจ้งหรือ แต่ถนนนอกพระราชวังยังทำยังกวาด ถนนในพระราชวัง ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าใครไม่ทำไม่กวาด ทำให้ถนนรกขน หน้าที่หน้าที่มของตัวเพียงไหนก็ให้ทำไปเพียงนั้น ถ้าแลใครไม่ทำไม่กวาดก็ให้ไปจากทิมนั้นอย่าให้อยู่ อย่าให้เกรงอกเกรงใจเลย อย่าได้เห็นแก่หน้าผู้หนึ่งผู้ใด ให้ไล่ไปจากทิมไม่ให้อยู่ ที่เขาทำเขากวาดก็ให้เขาอยู่เถิด เปนแขกบ้านแขกเมืองฝรั่งเขาเดินไปมา เที่ยวอยู่ตามถนนอยู่เนืองๆ เขาจะว่าถนนในพระราชวังสกปรกหามีใครทำใครกวาดไม่ พากันละเลยเสีย ถ้าแลใครทำใครกวาดจะ

TUDC 29/04/2564

ให้หลวงฤทธานนท์ หลวงนนทเสนเที่ยวตรวจตราดูแลให้หมดจด ให้ป่าวร้องตามแถวทิมเสียก่อน คนเราทุกวันนี้พากันเที่ยวลอยชายตามถนน หน้าที่ของข้าอยู่หน้าห้องของข้าอยู่ ก็เปนถนนในพระราชวัง ให้หลวงฤทธานนท์หลวงนนทเสนป่าวร้องว่ากล่าวเสียก่อนแล้วให้เอาหมายประจำประตูไว้ ถ้าแลใครขืนทำก็ให้เอาตัวเข้าชำระตามโทษของเขา

หมายประกาศมาณวันเดือน ๒ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีเถาะนพศก อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

(๒ ป.ป.ก. ๑๑๔)

ประกาศ

ให้ผู้ตัดใจสงสัยนายตุ้มมาสู้ความ

ณวันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีเถาะนพศก

ด้วยประกาศว่านายตุ้มบัดนี้เปนเสมียนตราในกรมพระสุรัศวดีในพระบรมมหาราชวัง เปนคนไม่ดีมีพิษสงลงเอาเงินแก่ตัวเลขที่หักจากเจ้าหมู่มูลนาย ฤๅทำวุ่นวายต่าง ๆ อย่างใด ๆ แก่เจ้าหมู่มูลนายสังกัดต่าง ๆ เกินพิกัดตามธรรมเนียม แลกะเกณฑ์จริง ๆ ถึงศัพท์ไม่สู้ดังนี้มีอยู่ แต่จะเอาผู้ที่เปนต้นถึงศัพท์มาเปนโจทย์ว่า ก็เห็นว่าใช่คดีของผู้นั้น ไม่ควรจะให้เปนโจทย์ ด้วยผู้เจ้าคดีถูกพิพาทไม่มาร้อง

TUDC 29/04/2564

พ้อง แต่ครั้นจะนิ่งเสียไม่ประกาศ ผู้ที่ทำกิตติศัพท์กล่าวร้ายนายตุ้ม ก็จะเที่ยวบ่นเที่ยวนินทาไป ว่าแผ่นดินใหญ่ช่วยถือท้ายนายตุ้มให้ข่มเหงท่านทั้งหลายทั้งปวง บัดนี้พระบรมราชโองการให้พระพรหมบิบาลเกาะตัวนายตุ้มไว้ก่อน ผู้ถูกนายตุ้มข่มเหงทำเกินพิกัด ถึงเอาเงินทองฤๅกระเถณฑ์เอาอันใดมาก็ไปกว่าการหลวง ก็รับให้ทำเรื่องราวมายื่นพ้องแก่พระพรหมบิบาลในภายในกึ่งเดือน ตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๗ ไปจนสิ้นเดือน ๗ แล้วให้มาว่าความต่อสู้กับนายตุ้ม ให้พระพรหมบิบาลชำระให้ ถ้าพระพรหมบิบาลไม่รับพ้อง ฤๅถ้าผู้พ้องยังสงสัยว่าพระพรหมบิบาลเข้ากับนายตุ้ม ก็ให้มาร้องฎีกาในวันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำก็ดี ในวันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำก็ดี ถ้าพ้นกำหนดนี้ไม่มีใครมาพ้อง ไม่มีใครมาร้องฎีกาเป็นโจทย์สู้ความกับนายตุ้ม ก็จะต้องเห็นว่านายตุ้มนั้นเป็นผู้ไม่มีโทษ กิตติศัพท์เล่าฦๅนั้นเป็นการเท็จ

ประกาศมาณวันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีเถาะนพศก[๑๗]

(๗ ป.ป.ก. ๑๐๕)

ประกาศ

ให้ชำระคนไทยที่สูบฝิ่น

ณวันอาทิตย์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีเถาะนพศก[๑๗]

ด้วยพระยาศรีพิพัฒราชโกษาธิบดีจางวางกรมพระคลังสินค้า รับ

TUDC 29/04/2564

พระบรมราชโองการใส่เกล้าฯทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสั่งว่า แต่ก่อนได้หมายประกาศพระราชบัญญัติไว้ว่า ไทยสูบยาผีนควันผมเบียไว้เปนจันนั้น โปรดให้ผูกบี้ ถ้าสักข้อมือได้รับราชการแล้ว ถึงกำหนดผูกบี้เมื่อใด ก็ต้องมาผูกบี้เสียเงินคน ๑ ตำลึง ๒ บาท ถ้าไม่สักข้อมือหาได้รับราชการสิ่งใดไม่ ให้ผูกบี้เสียเงินคนหนึ่ง ๑๕ ตำลึง ถ้าไม่มีเงินเสีย ก็ให้รับราชการหลวงเข้าเดือนบีหนึ่งจึงให้ปล่อย อนึ่งยาผีนี้นกเปนของต้องห้ามมิให้ไทยสูบ ก็ยังขัดขืนคบหากันสูบยาผีนอยู่มากขึ้นกว่าแต่ก่อน แลว่าคนสูบยาผีนเก่าใหม่ก็หามาผูกบี้ตามพระราชบัญญัติเดิมไม่ บัดนี้โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิทเปนแม่กอง ให้เจ้าพนักงานพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวัง พระบวรราชวังเปนผู้จับมาชำระ ให้พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง เจ้ากรมกองตระเวนขวา พระเทพผลูเจ้ากรมกองตระเวนซ้าย หมายบอกนายอำเภอให้รู้จงทั่ว ถ้ามีตราสำคัญรูปสิงห์โตตวงหนึ่ง รูปช้างตวงหนึ่งแม่กองผู้ผูกบี้เปนสำคัญไปจับ ให้นายอำเภอกำนันเชื่อฟัง อย่าให้นายอำเภอกำนันแลผู้ที่ต้องจับขัดขืน ที่ให้ตราสำคัญมานั้นเพราะกลัวเกลือกจะมีผู้มาแปลกปลอมจับๆ ได้แล้วเอาแต่เงินปล่อยเสียไม่เปนราชการ ถ้ามีผู้มาแปลกปลอมไม่มีตราสำคัญไปเที่ยวจับ ให้นายอำเภอจับผู้ที่ไม่มีตราสำคัญไปจับนั้นมาส่ง จะได้ปรับไหมผู้ที่แปลกปลอมนั้นเปนรางวัลแก่นายอำเภอ ถ้าผู้ที่ต้องจับขัดขืนสู้รบประการใด ให้นายอำเภอกำนันช่วยกันจับผู้นั้นให้จงได้ ให้มาส่งที่พระราชวังเดิมแลศาลกรม

TUDC 29/04/2564

พระคลังสินค้า กำหนดจะได้ออกจับแต่ณวันอาทิตย์เดือน๘ ขึ้น๑๓ค่ำ ปีเถาะนพศก

หมายประกาศมาณวันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น๑๓ ค่ำ ปีเถาะนพศก

ร ป.ป.ก. ๑๒๐

ประกาศ

พระราชทานบรรดาศักดิ์พ่อค้าต่างประเทศ

ณวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำ ปีเถาะนพศก

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎสุทธิสมมติเทพยพงศ์ วงศาดิศวร กระษัตริยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร์ พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์ ซึ่งดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา บรมราชธานีบางกอกน้อย ขอประกาศความที่จะว่าไปให้แก่ท่านทั้งปวง หรือท่านผู้หนึ่งผู้เดียว คือผู้ใดๆ ก็จะได้อ่านหนังสือสำคัญนี้ให้ทราบ

ธรรมเนียมในกรุงเทพมหานคร เมื่อชนชาวต่างประเทศมีความสามิภักดิ์ ได้รับธุระช่วยขวนขวายในราชการแผ่นดินก็ดี หรือถวายสิ่งของมีราคาต้องพระราชอัธยาศัยพระเจ้าแผ่นดินสยามก็ดี นับว่า

TUDC 29/04/2564

เปนผู้มีความชอบแล้ว ย่อมได้รับพระราชทานตำแหน่งตั้งเปนผู้มียศ บรรดาศักดิ์ฝ่ายสยามเปนแบบอย่างมา คือเมื่อในแผ่นดินซึ่งเปนประถมรัชกาลที่ ๓ ในพระบรมราชวงศ์นั้น กับต้นแอฟ. ไลต์ เปนผู้มาขอเช่าที่เมืองบีนังเกาะหมากให้อิสต์อินเดียอังกฤษ ในเวลานั้นได้ถวายดาบประดับพลอย ๑ ปืนบอก ๑ เปนเครื่องเงินเปนของมีราคา พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงรับไว้เปนพระแสง แลของอื่น ๆ มีราคามากก็ถวายไว้หลายสิ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามในรัชกาลเปนประถม ได้ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เปนขุนนางมียศฝ่ายสยาม ว่าพระยาราชกับตันนาย ๑ นักฤดาสระวะสีชาวประเทศอินเดียผู้หนึ่งเปนลูกค้าอยู่ในกรุงเทพมหานครนี้ได้ถวายมหาสังฆทักษิณาวัญเปนที่แรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชกาลที่ ๑ จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เปนขุนนางมียศฝ่ายสยาม มีนามในภาษาสังสกฤต ว่าหลวงสนิทภูบาลนายหนึ่ง เมื่อในแผ่นดินเปนรัชกาลที่ ๓ ต่อมา มิศเตอหันเตอร์อังกฤษชาวสกอตแลนด์เปนลูกค้าเข้ามาตั้งห้างค้าขายในกรุงเทพมหานครนี้ ได้ถวายปืนใหญ่เปนของสำหรับแผ่นดินแลสิ่งของต่างๆเปนอันมากด้วย อนึ่งนักฤดามอหามัดฮอเรศ ชาวประเทศอินเดียเปนลูกค้ามาตั้งค้าขายในกรุงเทพมหานครนี้ ได้ถวายม้ารูปพรรณดีมา ๑ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งมิศเตอหันเตอร์เปนขุนนางมียศฝ่ายสยามมีนามโดยภาษาสังสกฤต ว่า “หลวงอาวุธวิเศษนายหนึ่ง” นักฤดามอหามัดฮอเรศเปนผู้มียศมีนามในภาษาสังสกฤตว่า “ หลวงประเทศไมตรีนายหนึ่ง ”

TUDC 29/04/2564

บัดนี้นักกุดาชาเศรษฐเบิดดัลลาห์ เปนลูกค้าชาวเมืองปารสี อยู่ณเมืองสิงคโปร์มีความชอบ ได้ส่งพลอยไพฑูรย์ใหญ่แดงม้าเทศรูปพรรณงามดีม้า ๑ มาเปนบรรณาการแด่เราพระเจ้ากรุงสยาม แลได้ส่งของสิ่งอื่นๆแด่เจ้านายซึ่งเปนเอกเทศของราชตระกูลบ้าง ในเวลาต่าง ๆหลายครั้ง เพราะฉนั้นเราพระเจ้ากรุงสยามเห็นว่านักกุดาชาเศรษฐเบิดดัลลาห์ มีความชอบควรจะมียศฐานาศักดิ์เปนขุนนางนาย ๑ฝ่ายสยาม โดยนามในภาษาสังสกฤต แลมีศักดินากำหนดนับตามธรรมเนียมในพระนครนี้ บัดนี้เราพระเจ้ากรุงสยาม ขอตั้งนักกุดาชาเศรษฐเบิดดัลลาห์ มีนามตามยศอย่างสยามว่า “หลวงประเทศธรรมพานิช” เปนผู้รับทำการของราชตระกูลดับ ๆ นอกราชการแผ่นดินสำคัญคือแผ่นทองม้วนรูปช้างอยู่กลาง มีอักษรสยามแสดงชื่อนั้น ให้มีศักดินา ๕๐๐ ยศฐานันดรแลศักดินาอันนี้จงเปนไปแก่นักกุดาชาเศรษฐเบิดดัลลาห์ เปนพ่อค้าชาวเมืองปารสี ซึ่งเปนหลวงประเทศธรรมพานิช ตลอดเวลาความชอบใจของเราพระเจ้ากรุงสยามหรือท่านผู้จะมาสืบพระวงศ์แลราชอิศริยยศสืบไปภายหน้า หรือตลอดเวลาความชอบใจแลอายุของนักกุดาชาเศรษฐเบิดดัลลาห์ หลวงประเทศธรรมพานิชนั้นเอง ขอให้สิ่งซึ่งเปนประธานในสกลโลกจงอนุเคราะห์รักษานักกุดาชาเศรษฐเบิดดัลลาห์ หลวงประเทศธรรมพานิชให้อยู่เย็นเปนสุขสืบกาลนานเทอญ

หนังสือสำคัญนี้ได้ส่งไปแด่พระที่นั่งอนันตสมาคมในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานครบางกอก ณวันพฤหัสบดี แรม ๖ ค่ำ ของเดือนจันทรมาสชื่อภัทรบท เปนที่ ๑๐ นับแต่วันระตูหนาวในปีเถาะ

TUDC 29/04/2564

นพศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๙ ตรงกับสุริยคติกาลที่ใช้ในยุโรป
เปนวันที่ ๑๙ ของเดือนเสบเทมเบอร์ ในปีคฤสตศักราช ๑๘๗๖ ซึ่งเปน
ปีที่ ๗๗ หรือวันที่ ๕๘๗๒ ของรัชกาลประจุบันนี้

(๗ ป.ป.ก. ๑๒๖)

ประกาศ

ห้ามไม่ให้ขุนศาลตระลาการ เจ้าหน้านายเงิน ทำหนังสือยอม
ความแลสารกรมธรรม โดยลูกความแลทาสลูกหนี้ไม่รู้ ไม่เห็น

ณวันศุกร เดือน ๑๑ แรม ๖ ค่ำ ปีเถาะนพศก

ด้วยมีพระบรมราชโองการดรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ให้ประกาศ
แก่ขุนศาลตระลาการเสมียนผู้คุมราษฎรในกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองเอก
โท ตรี จัตวา บัดนี้ให้ฝ่ายเหนือให้รู้ทั่วกันว่า เรื่องความฎีกา
ราษฎรทูลเกล้า ฯ ถวาย กล่าวโทษขุนศาลตระลาการว่าบังคับให้
เสมียนผู้คุมกดขี่ลูกความผู้ต้องคดีนั้น ๆ ยอมแล้วให้เสมียนผู้คุมแล
พวกพ้องของตัวเขียนหนังสือยอมความต่าง ๆ เรียกค่าธรรมเนียม
ด้วยฝ่ายโจทย์ฝ่ายจำเลยไม่ลงใจยอมพร้อมกันดังนี้เนือง ๆ ได้ทราบ
ฝ่าธองว่าเปนหลายเรื่องหลายราย เพราะฉนั้นแต่นี้สืบไปเรื่องคดี
ใด ๆ ซึ่งโจทย์ซึ่งจำเลยจะทำหนังสือยอมเลิกแล้วแก่กันก็ดี ยอมแพ้

TUDC 29/04/2564

ชนะกันก็ดี ห้ามอย่าให้ขุนศาลตระลาการทุก ๆ กระทรวงในกรุงแลหัวเมือง บังคับให้เสมียนในโรงในศาลของตัวเขียนหนังสือยอมต่าง ๆ เปนอันขาด ให้ฝ่ายโจทยฝ่ายจำเลยจ้างวานผู้มีชื่อผู้อื่นมาเขียนตามชอบใจ แต่ไม่ให้จ้างวานผู้ที่เกี่ยวข้องต้องในลักษณความนั้นมาเขียน อนึ่งผู้ใด ๆ มีความขัดสนมาทำหนังสือขายตัวเอง ฤๅบุตรภรรยาแลกู้เงินท่านก็ดี ขายจำนำที่บ้านที่เรือนเรือกสวนไร่นาแลอื่น ๆ ก็ดี ให้ผู้นั้น ๆ จ้างวานผู้เขียนมาเอง ห้ามอย่าให้ผู้เจ้าของทรัพย์ ผู้ช่วยทาสแลลูกหนี้ผู้รับซื้อผู้รับจำนำหาคนพวกพ้องของตัวมารับจ้างวานเขียนหนังสือสารกรมธรรม์ ฤๅหนังสือรับซื้อรับจำนำนั้น ๆ ให้แก่ผู้มีความขัดข้องนั้น ๆ ไปเปนอันขาด ถ้าขุนศาลตระลาการแลผู้ช่วยทาสลูกหนี้แลผู้รับซื้อรับจำนำขืนล่วงพระราชบัญญัตินี้ ถ้ามีผู้มากล่าวโทษร้องถวายฎีกา จะตัดสินเรื่องคดีนั้น ๆ ไม่เปนอันยอม แลไม่เปนหนังสือสารกรมธรรม์ แลไม่เปนหนังสือขายได้จำนำได้ ให้ผู้สำเร็จราชการเมือง กรมการกำชับห้ามปรามตระลาการเสมียนผู้คุมผู้ที่ได้ชำระคดีความ แลป่าวร้องราษฎรให้รู้ทั่วกัน ห้ามอย่าให้กระทำให้ผิดจากพระราชบัญญัตินี้ไปได้เปนอันขาดทีเดียว

ณวันศุกร เดือน ๑๑ แรม ๖ ค่ำ ปีเถาะนพศก ๑๗

(๘ ป.ป.ก. ๑๒๘)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ห้ามไม่ให้พนักงานยิงปืนพิธีตรุษ ทำอย่างอ้ายนากอ้ายแย้ม ปีเถาะนพศก

ด้วยนายจ่ายงมหาดเล็ก รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า อ้ายนากหลวงสุรินทรเดช อ้ายแย้มขุนจงใจยุทธ ทำความผิดให้ขัดเคืองใต้ฝ่าธออง ฯ ให้ถึงพระราชอาญาจำไว้ถึงคุก ถ้าพนักงานยิงปืนในพระราชพิธีตรุษ ณวัน ๑๕ ๔ ค่ำ ปีเถาะนพศก ถ้าผู้ใดต้องเกณฑ์ยิงปืน กระทำความผิดให้ขัดเคืองฝ่าธออง ฯ เหมือนอย่างอ้ายนากอ้ายแย้มนี้ จะเอาตัวผู้นั้นทำโทษถึงแก่ประหารชีวิต พร้อมด้วยกันกับอ้ายนากอ้ายแย้มนั้น ให้หลวงพัสดุกลางตรวจตราดูแลอ้ายนากอ้ายแย้มจำไว้ให้มั่นคงตามรับสั่ง

(ส ป.ป.ก. ๑๓๖)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ให้ใช้พระนามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ แลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ในหนังสือกราบบังคมทูล ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมะโรงยังเปนนพศก

ด้วยพระยาศรีสุนทรโวหาร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ตั้งแต่นี้สืบไปให้ข้าราชการทุกหมู่ทุกกรม ทุกตำแหน่ง ทุกพนักงาน จะใช้หนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาแต่ใช้กิจราชการนั้น ๆ ให้ลงพระนามดังนี้ว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้ามหามาตา กรมขุนบำราบปรปักษ์ อีกพระนามหนึ่งว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมขุนพิชิตประชานาถนั้น ให้มหาดไทยกลาโหม หมายบอกข้าราชการให้ทราบทั่วกันทุกหมู่ ทุกกรม ทุกพนักงาน ตั้งแต่ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมะโรงยังเปนนพศก ให้เร่งหมายให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

(๗ ป.ป.ก. ๑๕๐)

ประกาศ

พระราชบัญญัติผัวขายเมีย

มีพระบรมราชโองการมารพระบันฑูรสุรสิงนาท ให้ประกาศแก่

TUDC 29/04/2564

ข้าทูลถวายพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายน่าฝ่ายใน แลราษฎรในกรุงนอกกรุงให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อณวันพฤหัศบดี แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีเถาะนพศก อำแดงจันท่าฎีกาทูลเกล้าฯถวาย กล่าวโทษนายเอียมผัว ว่าลักเอาชื่ออำแดงจันไปขายให้แก่ผู้มีชื่อ อำแดงจันไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นด้วย ครั้นความทราบใต้ฝ่าธุลพระบาทดังนี้ จึงทรงพระราชดำริห์ว่า ผัวลักเอาชื่อภรรยาไปขายภรรยาไม่ได้รู้เห็นด้วย จะเรียกว่าเปนเรือนเบี้ยไม่ควร แต่กฎหมายเก่านั้นว่าไว้อย่างไร ยังหาทราบใต้ฝ่าธุลพระบาทไม่ ณวันอังคาร แรม ๓๐ ค่ำ เดือน ๓ ปีเถาะนพศก จึงมีพระราชหัตเลขาให้พระอินทรเทพเชิญไปถามลูกขุนๆพร้อมกันคัดบทกฎหมายเก่าทูลเกล้าฯถวายเข้ามาดังนี้ (ถ้าผัวแลพ่อแม่นายเงินเอาชื่อลูกเมียข้าคนลงในกรมธรรมขาย ท่านว่าเปนสิทธิ แม้นว่าเจ้าสินบอกกัด มิได้บอกกัด แต่ตัวเรือนเบี้ยซึ่งมีชื่ออยู่ในกรมธรรมนั้น ท่านว่าเปนสิทธิได้ โดยรับนเมืองท่าน เหตุว่าเจ้าผัวแลพ่อแม่นายเงินนั้นเปนอิศรภาพ) (บทหนึ่งว่า เมียกัดลูกกัด เอาชื่อพ่อแม่ผัวลงในกรมธรรมขาย ท่านว่ามิเปนสิทธิ เหตุว่าเมียลูกนั้นมิได้เปนอิศรแก่ผัวแลพ่อแม่นั้น) กฎหมายเดิมมีอยู่เช่นนี้ จึงทรงพระราชดำริห์ว่า กฎหมายนี้เมื่อพิเคราะห์ดูเหมือนผู้หญิงเปนควาย ผู้ชายเปนคนไป หาเปนยุติธรรมไม่ให้ยกเสีย จึงมีพระราชบัญญัติใหม่ว่า ถ้าผัวจะเขียนชื่อเมียในสารกรมธรรมขาย ถ้าเมียมิใช่เมียทาษมีค่าตัวมีสารกรมธรรมในมือผัวแล้ว ต่อเมียยอมให้ขาย จึงดายมือแกงไดด้วยเปนสำคัญ ผู้เขียนสารกรมธรรม ฤๅมผู้นั่งเปนพยานรู้เห็นด้วย จึงเปนอันขาย ควรถือว่าเปนตัวเรือนเบี้ยได้ ถ้า

TUDC 29/04/2564

เมียไม่ยอมให้ขาย ฤๅลักเอาชื่อไปขายไม่มีพยานรู้เห็น ไม่เปนอัน
ขาย แต่ถ้าเมียอยู่กับผัวไม่ได้อย่าร้างค้างขายแยกย้ายกัน ผัวลัก
เอาชื่อเมียไปทำสารกรมธรรมขายแล้วหนีไป นายเงินจะมาร้องพ้อง
ให้เกาะครองเมียมาเร่ง ให้ส่งตัวผัวตามรับนเมืองได้ ถ้ามันยอม
เปนจำนำแทนผัวมันให้ ใช้ค่างกะยาดอกเบี้ยค่าป่วยการ ฤๅยอมเปน
ทาษต่อภายหลังลงแก่งได ทำใบยอมให้จะยึดเอาตัวเปนทาษก็ได้ ถ้า
ไม่ยอมจะเกาะเปนจำนำได้แต่ในโรงศาลจะยึดเอาเปนตัวทาษไม่ได้
ถ้าเมียอย่าร้างขาดจากผัวเมียกันก่อนแต่มันหนี ถึงมีชื่อในสารกรม-
ธรรมมันไม่รู้เห็นด้วยก็ดี ฤๅเมียผัวมันไปขายเปนทาษท่านผู้อื่นไว้แต่
ก่อน ยอมเปนทาษใช้อยู่ในเรือนนายเงินแล้ว ก่อนแต่ผัวลักเอาชื่อ
มาทำสารกรมธรรมขายหย่อนอีกนั่นก็ดี จะเกาะมันเอามาเปนจำนำไม่
ได้ ให้เกาะเอาแต่ผู้นายประกันแลผู้รับเรือนนายประกันเงินของตัว
ในการเรื่องผัวลักเอาชื่อเมียมาขายนั่นเถิด ในการอย่างนี้ต้องเปน
ความตำบากแก่ผู้มักง่าย เชื่อกฎหมายเก่าว่าผู้หญิงเปนควายผู้ชาย
เปนคน ๒๐

ถ้าเมียเปนทาษมีค่าตัว ผัวยังไม่ได้ฉีกสารกรมธรรมยกค่าตัวให้
ถึงเปนเมียไม่ให้ ว่าเมียให้ ว่าเปนทาษทาษเปนเมียก็ดี ไม่ได้เปนเมีย
ก็ดี สารกรมธรรมมีนายเงินซึ่งเปนผัวแลไม่ได้เปนผัว จะเอาชื่อไป
ขายไม่ยิ่งกว่าค่าตัวเดิม เพียงเสมอค่าตัวเดิมฤๅหย่อนกว่าค่าตัวเดิม
ก็ได้ ต้องมอบสารกรมธรรมเก่าให้ไปแก่ผู้นายเงินใหม่เปนสำคัญ
ทาษที่ยอมเปนเมียนายเงินสารกรมธรรมยังไม่ได้ฉีกยกให้ จะผิดกับ
ทาษที่ไม่ได้เปนเมียนายเงิน แต่เมื่อถ้านายเงินผู้เปนผัวควรจะได้

TUDC 29/04/2564

มรฎกบ้างเล็กน้อยในฉันภรรยา โดยว่าทรัพย์มรฎกไม่มีผู้รับทรัพย์ มรฎกฤๅเจ้าหน้าของผู้ตาย จะต้องถดค่าตัวเปน ๑๐ ถดฤๅ ๑๒ ถด ๑๕ ถด สมมตว่าเปนมรฎกของผู้ตายยกให้แก่มันที่เปนเมีย แต่ในการขายนั้นเหมือนกับทาษ ถ้าผัวขายเมียทาษฤๅนายเงินขายทาษแรงกว่าค่าตัวเดิมไป ไม่ให้สารกรมธรรมเดิมไปเปนสำคัญ ถ้ามันดงแกงใดยินยอมด้วยดังว่าก่อน ก็เปนอันขายได้ ถ้ามันไม่ได้รู้เห็นยินยอมด้วย ต้องพิจารณาเอาความจริงชำระเร่งรัดเอาตามค่าตัวเดิม เงินที่เกินให้เร่งเอาแต่ผู้ขายผู้ทรับเงินไป ถ้านายเงินเอาขอทาษที่เปนเมียถดไม่ได้เปนเมียถด ที่หลบหลีกหนีแล้วมาขายแต่ขอยถ่ายไว้ได้ตัวเรือนเบี้ยมา ให้เรียกค่าตัวเดิมแต่ค่าป่วยการตั้งแต่หนีไปได้ แต่คนชนดอกเบี้ยตามกฎหมาย

ถ้าพ่อแม่เอาชื่อลูกมาขาย ถ้าลูกอายุยังไม่ถึง ๑๕ ปีแต่อยู่กับพ่อแม่มัน ถึงไม่มีแก่งใดแต่คำยอมด้วยก็เปนอันขายได้ แต่ถ้าลูกแยกย้ายไปจากพ่อฤๅแม่ที่เปนผู้ขายแล้ว ถึงพ่อแม่โกรธขอย่าร้างกัน ลูกตกไปอยู่ข้างอื่นจากผู้ขาย หรือญาติของฝ่ายอื่นจากผู้ขาย จะถอบเอาชื่อมาขายไม่ได้ ไม่เปนอันขาย ให้เร่งเงินเอาแก่ผู้ขาย แต่ผู้นายประกันจะเกาะเรือนเบี้ยไม่ได้ ก็ถ้าลูกขายถด ลูกหญิงถด อายุถึง ๑๕ ปีขึ้นไปแล้ว ถ้าพ่อแม่มันจะเอามาขาย ต่อมันดงแกงใดยินยอมมีผู้รู้เห็นด้วยจึงเปนอันขาย การก็เหมือนกับเมียที่ไม่มีค่าตัว ถ้าพ่อแม่มันผู้ขายนั้นหนี มันยังอยู่ในเรือนพ่อแม่มันจะเกาะเอาตัวมันมาเปนจำนำในโรงศาลได้ ถ้ามันดงแกงใดทำใบยอมเปนทาษแทนพ่อแม่มันให้ใช้ จะเอาเปนทาษตามสารกรมธรรม์ก็ได้ ถ้ามันไม่ยอมจะเกาะ

TUDC 29/04/2564

เปนจำนำไว้ได้ในโรงสาล ให้มันนำตัวพ่อแม่มันที่หนี แต่ถ้ามันแยกย้ายตกไปฝ่ายอื่นขาดไปแล้ว จากพ่อแม่ผู้ขายจะเกาะเอาเปนจำนำก็ไม่ได้ ต้องเร่งเอาแต่ผู้นายประกัน แลผู้รับเรือนผู้ประกันฝ่ายเดียว

ถ้าผู้ขายตาย ผู้รับมรฎกเปนผัว ฤๅเปนเมีย ฤๅเปนลูก ฤๅเปนญาติของผู้ตาย ต้องรับใช้หนี้แทนผู้ตายโดยสมควรแก่กฎหมายมรฎก ถ้าเมียขายผัว ๆ เปนทาษของเมีย มีค่าตัวสารกรมธรรมยังไม่ได้ฉีกยกให้ก็เหมือนกับขายทาษ จะเอาเรื่องที่เปนผัวมาเกี่ยวไม่ได้ เมียขายผัวกด ลูกขายพ่อแม่กด พี่น้องขายกันกด เพื่อนฝูงขอบพอกันกด ถ้าลงกำแหงแกล้งใดยินยอมด้วย มีผู้เห็น ก็เปนอันขาย ถ้าไม่ยินยอมเห็นด้วย ไม่เปนอันขาย ลูกที่ไม่มีพ่อแม่ ผู้ขายเอามาเลี้ยงเหมือนลูกของตัว แต่ได้อายุ ๗ ขวบลงมา สิทธิขาดไม่มีใครเถียง ก็ขายได้เหมือนกับลูกตัว เพราะมันจะได้มรฎก ด้วยความเปนลูกเลี้ยงขายได้ในอายุ ๑๕ ปีลงมา เมื่อพ้นอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป แล้วค่อเรือนเบี้ยมันยอมด้วยจึงขายได้ ถูกผู้อื่นที่ผู้ขายเอามาเลี้ยง เมื่ออายุมันกว่า ๗ ขวบถึงอายุได้ ๑๕ ปีลงมามันไม่ยอมด้วย จะเอาไปขายไม่ได้ เพราะมันไม่ควรได้มรฎกของผู้เลี้ยง ให้ลูกขุนตระลาการซึ่งจะพิพากษาความต่อไปเบื้องน่าว่า ตามพระราชบัญญัติซึ่งประกาศไว้นี้ อย่าให้เอากฎหมายเดิมมาว่าเปนอันขาด ถ้าลูกขุนตระลาการผู้ใดยังว่าตามกฎหมายเดิมอยู่ ไม่พิพากษาความตามพระราชบัญญัตินี้ จะให้มีโทษตามโทษานุโทษแต่ผู้นั้น ๆ

ประกาศมาณวันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๙ ปีเถาะนพศก

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ทรงพระราชปฏิญาณ

พระอาการกรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศประชวน

มีพระบรมราชโองการ ทรงปฏิญาณประกาศ ความจริงไม่ต่อล่วงท่านผู้ใด บันดาหมอหลวงในพระบรมมหาราชวังแลบวรราชวัง ตั้งแต่จางวางแลเจ้ากรมปลัดกรมลงไป จนถึงขุนหมื่นแลพัน แลแพทยหมอเชลยศักดิ์ ทั้งพระสงฆ์ เถร เณร ประชาราษฎ์ แลคฤหัศในกรุงนอกกรุง เปนข้าราชการแลขุนหมื่นในพระบรมมหาราชวัง แลพระบวรราชวังหมู่กรมต่าง ๆ ก็ดี เปนข้าเจ้าต่างกรมแลยังไม่ได้ตั้งกรมแลบ่าวข้าราชการก็ดี เปนหมอชาวต่างประเทศ คือ จีนแลฮอกเตอร์ แลอื่น ๆ ก็ดี อนึ่งโปรดให้ประกาศแก่หม่อมเจ้าแลหม่อมข้างในแลข้าในกรมพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศทั้งชายทั้งหญิง แลผู้ใปมาหาสู่ชอบพอคุ้นเคยในวังนั้นก็ดี เปนมิตรสหายชาวเกลอชอบพอกับหม่อมเจ้าหม่อมข้างในแลข้าในกรม แลข้าราชการที่ต่ำแหน่งราชการอยู่ในบังคับบัญชาในกรมนั้นก็ดี ให้ทราบทั่วกันว่า พระอาการกรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศประชวนครั้งนี้มีอาการภุกซึ่งมาก แลความชอบพระไทยของกรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศตรัศตัดขาดไม่ให้ใครใช้ยาบัดยารุนเลยทีเดียว เพราะทรงเห็นว่าไม่ชอบไม่สบาย ไม่ได้ทรงใช้ยาบัดยารุนถึง ๑๗ ปีมาแล้ว ทรงรังเกียจ

TUDC 29/04/2564

นัก แต่ยาบัดยารุนเปนกังวลร้อนรนกลัวนักแต่ยาบัดยารุนไป ทรง
สงไสยกระแสพระราชดำริห์ในหลวงว่า จะคิดแต่นแกะให้เสวยยา
บัดยารุนด้วยอุบายต่าง ๆ เปนนิวรณ์ใหญ่อาวรณใหญ่ที่เดียว จน
หมอหลวง ก็ทรงสงไสยรังเกียจ ว่ากลัวจะทำตามกระแสพระราช-
ดำริห์เพราะเหตุนี้ บัดนี้โปรดให้มีคำประกาศพระราชปฏิญาณให้
มนุษยเทวดาทั้งปวงเปนพยาน ว่าตั้งแต่นี้ไปจะไม่ทรงคิดอานแกะใค
เย้ากวนชักชวนพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ให้
เสวยยาบัดยารุนยาถ่ายอย่างใดอย่างหนึ่งเลยเปนอันขาดที่เดียว อนึ่ง
จะไม่ทรงให้ท้ายถือหาง ทำเล่ห์กลยุยงให้หมอหลวงถวาย ยา
บัดยารุนยาถ่าย อย่างหนึ่ง อย่างใดเลย พระโรคพระเจ้าลูกยาเธอ
กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศดีนฤกเท่าไร การก็ทราบพระราชหฤไทย
อยู่แล้ว แต่การพระอัชยาไศรยที่กลัวยาบัดยารุน ทรงเห็นเสียว่าไม่
ชอบนั้น จะมีผลอย่างไรก็เคยทรงเห็นตัวอย่างมามากแล้ว ถึงมีรับสั่ง
อย่างนี้เท่าใด พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ก็คงไม่
เชื่อไม่ถือเปนอันขาด ทราบพระอัชยาไศรยอยู่แล้ว บัดนี้ทรงปฏิ-
ญาณว่าไม่ทรงพยายามต่อไป ที่จะให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่น
มเหศวรศิวิลาศเสวยยาบัดยารุนยาถ่าย ก็คนชังยาบัดยาถ่ายถูกกับ
อัชยาไศรย พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่น มเหศวรศิวิลาศ เปน
หม่อมเจ้าในกรมฤๅหม่อมเจ้าข้างในแลข้าในกรมทั้งชายทั้งหญิง แล
คนต่างนอกที่ไปมาชอบกัน ใครเห็นว่าแพทย หมอ พระสงฆ์ คฤหัศ
ชาววัด ชาวบ้าน มีผมอวิชากาลถนัดแต่ข้างยาดับพิศม ไม่ใช้ยาบัด
ยารุนฤๅวิชาเวทมนต์คาถาดำราตำหรับ ฤๅหมอมิใช่ไทยชาวต่าง-
ประเทศจีนแขกฝรั่งก็ดี ก็ให้ไปหายามาถวายพระเจ้าลูกยาเธอ กรม-

TUDC 29/04/2564

หมื่นมเหศวรศิววิลาศทรงเลือกเอง แลปฤกษากันในกรมให้ถวายทำเถิด ผู้ที่มีฝีมือจะมาอาสาก็จงมาทำโดยสดวกเถิด โดยถวายยาผิดก็ไม่ให้มีโทษ ถ้าถวายยาชอบก็จะพระราชทานรางวัล ใครอย่าบ่นว่าต้องสอนตัวกลัวต้องจะเปนหมอหลวง ทรงปฏิญาณให้ ถ้าใครไม่สมัคเปนหมอหลวงก็จะไม่เอาเปนหมอหลวงอย่าว่ากลัวความผิด ถ้าไม่หลอกลวงเอายาอื่นมาให้คนเทียบคนชิม บอกชื่อยาอื่นแล้วเอายาอื่นมาลอบวางแล้วไม่มีผิดไม่มีโทษ หมอไหน ๆ เปนธรรมเนียมพระอาการเจ้านายต้องให้มีผู้ที่เทียบที่ชิมทดลองก่อนจึงควร แลหมอหลวงซึ่งอยู่จำตามขบวนราชการนั้น หมอเชลยศักดิ์ก็มักบ่นว่ากลัวหมอหลวง เขาอิจฉาริศยาเกียจกันข่มขี่แลอื่น ๆ ก็ในพระอาการครั้งนี้ในหลวงโปรดเกล้าฯ ว่าถ้าหมอเชลยศักดิ์คนใดพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศชอบพระไทยจะให้ถวายยาแล้ว ถ้าหมอนั้นรังเกียจหมอหลวง ก็ให้ไล่หมอหลวงมาเสียจากวังนั้นเถิด อย่าให้อยู่เลย ถึงข้าราชการที่ไปกำกับพระอาการแลกำกับหมอ ถ้าหมอเชลยศักดิ์รังเกียจก็ให้ขับไล่มาเสียจากวังนั้นเถิด จะไม่ทรงถือเปนความผิดเพราะความคิดความรู้ของหมอหลวงอย่างไร ติดอยู่ที่ไหน ทราบพระราชหฤไทยอยู่แล้ว เปนแต่ทรงปฏิญาณทานบนไว้ ใครรักษาพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ ให้พระอาการหายเปนปรกติดี ปีหนึ่งปีเสศจึงจะทรงเชื่อว่าหายแท้ เปนแต่ให้ชมว่าคลายไปครั้งหนึ่งคราวหนึ่งก็จะพระราชทานแต่รางวัล ต่อแก้พระอาการหายเปนปรกติดีได้ปีหนึ่งปีเสศ จึงจะทรงเห็นว่าเปนอันหายปรกติได้ เมื่อนั้นจึงจะทรงพระราชทานสินบนที่ทรงปฏิญาณไว้ เท่ากับราคาหีบเครื่องทรงพระราชหัตถเลขา ประมาณ ๑๒๐ ชั่งขึ้นไป ๒๐๐ ชั่งลงมา

TUDC 29/04/2564

จะพระราชทานแก่ผู้รักษาพระโรคหายจนเห็นว่าเปนปรกติดีแท้ การที่สงไสยว่าใครมาถวายยาจะมิดีความผิด ถ้าไม่ล่อลวงเอายาอื่นมาให้คนอื่นชิม แล้วเอายาอื่นถวายด้วยการล่อลวงแล้วไม่มีความผิด เฉในหลวงแผ่นดินประชุบันนี้จะถอยศอย่างก่อน ๆ ว่าใช้ทมิอาการกราบทูลแล้วเฉภาะให้ดีแลร้ายอยู่ในมือหมอหลวง อย่าให้หมอเชลยศักดิ์แทรกเข้ามาได้ ดังกฎหมับที่เช่นภาอยู่ในแผ่นดินก่อน ๆ นั้นก็หามิได้เลย ให้แพทยหมอทั้งปวงที่อยากได้รางวัดแลเงินบน ใครจะรับอาษาได้ ก็ให้มารับอาษาให้เต็มมือเถิด ข้าในกรมข้างน่าข้างในฤๅข้าราชการที่ชอบพอใครเห็นว่าหมอไหนดีก็ให้หามาพามาเถิด

ประกาศมาณวันจันทร์ เดือนเจ็ด ขึ้นแปดค่ำ ปีเถาะนพศก

ประกาศฉบับนี้ลงจันกับเดือนที่ประกาศไม่ตรงกับวันประกาศในหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาค ๗ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ณพระเมรุท้องสนามหลวง เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๖๖ (ดูหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาค ๗ หน้า ๑๒๐ ซึ่งลงว่า "ประกาศมาณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีเถาะนพศก" และชื่อกรมหมื่นพระองค์นี้ ในหนังสือประชุมประกาศที่กล่าวถึงนี้ได้ใช้ว่า "กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาส"

ประกาศ

ตั้งกรมขุนสี่พระองค์

มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์ผู้ใหญ่

TUDC 29/04/2564

ผู้น้อยฝ่ายน่าฝ่ายใน แต่ข้าราชการให้ทราบว่า เสด็จเถลิงถวัลย
ราชสมบัติ ครอบครองแผ่นดิน เป็นคุณแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งปวงมาช้า
นาน ทรงเชื่อว่าการพระราชประสงค์เล็กน้อยไม่โตใหญ่สลักสำคัญ
นัก ถ้าทรงขอแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งปวงให้ยอมตาม ก็เห็นจะยอม
ตาม บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวเธอ พระองค์ใหญ่ทั้งสองพระองค์ก็สิ้นพระ
ชนม์หมดแล้ว ไม่มีท่านผู้จะเป็นที่สำราญพระราชหฤทัย ในการ
ที่คิดถึงพระราชวงษานุวงษ์ซึ่งร่วมศุขร่วมทุกข์ใกล้เคียงมาแต่หลัง
จึงทรงพระราชดำริห์ว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรจักรธรา-
นุภาพพระองค์หนึ่ง แต่ยังทรงพระเยาว์ยังไม่ได้ โสกันต์ ได้คิดตาม
เสด็จอยู่ด้วยร่วมศุขร่วมทุกข์มานาน เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย
ใช้ข้างน่าเข้าข้างในใกล้เคียงมาคุ้มบัดน้ อนึ่งพระเจ้าราชวรวงษ์เธอ
กรมหมื่นราชสีหวิกรมอีกพระองค์หนึ่ง การแต่เดิมครั้งแผ่นดินพระ-
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เมื่อเจ้าจอมมารดายังไม่ไปเป็นข้าในพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทำราชการอยู่ในพระราชวังเดิม ได้
ทรงคุ้นเคยชอบพอมาก่อนนาน ภายหลังพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-
หล้านภาไลย กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ จึงได้ทรงเลือกสัน
พระราชทานไปเป็นข้าในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้
พระสูตรกรมหมื่นราชสีหวิกรม ต่อภายหลังกรมหมื่นราชสีหวิกรม
เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงคุ้นเคย ไป
มากลางคืนกลางวัน ร่วมศุขร่วมทุกข์มากกว่าพระเจ้าลูกเธอในแผ่น-
ดินนั้นทุกๆ พระองค์ ท่านทั้งหลายทั้งปวงก็รู้เห็นอยู่ด้วยกันเถียงไม่ได้
แลบัดนี้กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ กรมหมื่นราชสีหวิกรม สองพระ

TUDC 29/04/2564

องค์ก็ทรงทำราชการแขงแรง เปนการหนักการใหญ่หลายอย่าง ยากๆมากกว่าพระราชวงษานุวงษ์พระองค์อื่น เพราะฉนั้นจะขอทรงเลื่อนที่กรมหมื่นวรจักรทรานุภาพ กรมหมื่นราชสีหวิกรมสองพระองค์ เปนกรมขุน เพื่อแสดงความชอบซึ่งมีมาแต่หลัง จงขอเสียอย่าให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงบ่นออดแอดอู้อี้ว่าอย่างนี้อย่างนั้นอะไร ๆ ไปเลย เพราะเยี่ยงอย่างแต่หลังก็เคยมีมา เจ้านายที่มีพระชนม์พรรษาอ่อน เปนกรมขุนกรมหลวง ที่พระชนม์พรรษาแก่คงเปนกรมหมื่น อยู่ก็มี อย่าให้ชี้ว่านั้นว่านี้แลนั้นเลย รฦกเอาเถิด จะจำได้ดอก

อนึ่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลาก็เปนเจ้าฟ้าแต่เดิม ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย สมเด็จพระเจ้า-ลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เมื่อแรกประสูตรใหม่ สมเด็จเจ้าพระ-ยาองค์ใหญ่ได้กราบทูลพระกรุณาขอให้เปนเจ้าฟ้า ด้วยกลัวว่าธรรมเนียมเจ้าฟ้าซึ่งเคยมีมาตามราชตระกูลจะสาบสูญสิ้นไป ก็อย่างธรรมเนียมซึ่งมีมาแต่หลัง เจ้าฟ้าข้างน่าเจ้าฟ้าข้างในที่มีกรมตั้งเจ้า-กรมปลัดกรมแล้ว เจ้ากรมจะเปนแต่หมื่น เรียกเจ้าฟ้ากรมหมื่นก็ไม่เคยมี ถึงเรียกก็ขัด ๆ ปากอยู่ เพราะฉนั้นจะขอเลื่อนเจ้าฟ้าสองพระองค์นี้ เปนเจ้าฟ้ากรมขุนพอต้องกับอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง แลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลา ทำราชการในแผ่นดินประ-จุบันนี้ ก็ทรงว่ากล่าวการงานมาก ถ้าจะว่าอย่างอังกฤษเขาเรียกเขาก็เรียกว่ารอยอล์เหาสโหล แปลว่าต้นเรือนหลวง เพราะว่ากรมวังแลกรมภูษามาลาแลคลังวิเสศคลังข้างใน ย่อมได้ทรงบังคับบัญชา

TUDC 29/04/2564

การงานต่าง ๆ หลายอย่างมากยาก ๆ อยู่จริง ๆ เห็นทุกสิ่งอยู่ด้วยกัน มิใช่ฤา ?

ตีพิมพ์ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนเก้า ขึ้นแปดค่ำ ปีเถาะ นพศก จุลศักราช ๑๒๒๙ ฤาเปนวันที่ ๕๙๓๐ ในราชกาลประจุบันนี้

ประกาศ

ว่าเพิ่มเติมด้วยขายสวนขายนา

มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศเพิ่มเติมมาให้ทราบทั่วกันว่า ขายสวนขายนา ขายก็ขายกันทีเดียว ขายฝากก็ดี จำนำก็ดี อย่าให้มีอย่าให้ใครตัดสินให้ถายได้ ผู้ซื้อผู้รับจำนำเขาให้ถายฤาเขาให้ซื้อคนก็ซื้อได้ถายได้ ถ้าเขาไม่ให้คนเพราะเขาได้เสียเงินมาแต่ก่อนแล้วก็ให้เปนสิทธิแก่เขา ถ้าโรงใดศาลใดยังขืนเอามาว่า ขายฝากจำนำไม่หลุด จะให้มีโทษแก่โรงนั้นศาลนั้น ถ้ามาพ้องศาลหลวงด้วยเรื่องอย่างนี้ ให้ยกเอาพ้องไว้กราบทูลพระกรุณา ถ้าหัวเมืองให้ส่งมาจงทุกเรื่อง เว้นไว้แต่โฉนดยังอยู่กับเจ้าของที่มีชื่อต้องในโฉนด ผู้อื่นเปนญาติพี่น้องลักเอาชื่อสวนมาขายมาจำนำก็ดี ขายไม่ให้โฉนดไปยึดโฉนดไว้ได้ จึงควรเห็นว่าเปนขายฝากเปนจำนำ ถ้าเอาโฉนดปล่อยไปให้เขาแล้วเอาเปนขายขาดเปนหลุด

ประกาศมาณวันศุกร เดือนเก้า แรมแปดค่ำ ปีเถาะนพศก ศักราช ๑๒๒๙ ในราชกาลประจุบันนี้

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

มหาสงกรานต์

มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่ชนทั้งปวงบันดาทนับถือพระพุทธสาศนา แลธรรมเนียมบีเดือนวันคนอย่างเช่นใช้ในเมืองไทย ให้ทราบทั่วกันว่า ในบีมโรงสัมฤทธิศก วันเสาร์เดือนจิตรคือเดือนห้า แรมสี่ค่ำเปนมหาสงกรานต์ พระอาทิตยจะขึ้นราสีเมศในเวลาบ่ายโมงหนึ่งกับ ๓๒ นาที วันอาทิตยเดือนจิตรคือเดือนห้า แรมห้าค่ำเปนวันเนาว์ วันจันทรเดือนจิตรคือเดือนห้า แรมหกค่ำเปนวันเถลิงศก ขึ้นศักราชใหม่เปน ๑๒๓๐ ในเวลาบ่ายห้าโมงกับ ๒๙ นาที เพราะฉนั้นในบีนการทำบุญแลเล่นนักษัตรฤกษสงกรานต์เปน ๓ วัน ตามเคยมีโดยมาก บนสงกรานต์นามกรอย่างไร ทรงพาหนะอะไร ภักษาหารอะไร ถืออะไร จะว่ามากไม่ต้องการ ใครจะใคร่ทราบก็มาดูรูปที่เขียนแขวนไว้ในพระบรมมหาราชวังเทอญ

ลักษณจดหมายวันคนเดือนบีใช้ดังนี้ คือตั้งแต่วันอังคารเดือนจิตร คือเดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ไปจนถึงวันอาทิตย เดือนจิตร คือเดือนห้า แรมห้าค่ำ จดหมายถึงชอบีในทางปวง ให้ว่าบีมโรงยังเปนนพศก ถ้าจดจุลศักราชให้ตั้งเปน ๑๒๒๙ อยู่ตั้งแต่วันจันทรเดือนจิตร คือ เดือนห้า แรมหกค่ำ ไปจนถึงวันศุกรเดือนผคุณ คือเดือนสี่ แรมสิบห้าค่ำ ซึ่งเปนวันตรุษสุดบีนั้นให้ใช้ว่าบีมโรงนักษัตรสัมฤทธิศก ถึงเถลิงจุลศักราชว่า ๑๒๓๐ แก้เลข ๑๗ ตามบีแผ่นดิน ซึ่ง

TUDC 29/04/2564

เขียนไว้บนศกนั้น เมื่อเปลี่ยนนพศกแล้วให้เขียนเลข ๑๘ ไปกว่าจะเปลี่ยนศกใหม่เกิด

ในมโรงสัมฤทธิศกนี้ วันพฤหัศบดี เดือนจัตร คือ เดือนห้า ขึ้นสามค่ำวันหนึ่ง วันจันทร์เดือนภัทรบท คือ เดือนสิบ แรมสิบสามค่ำวันหนึ่ง เปนวันประชุมถือน้ำพระพิพัฒสัตยา วันจันทร์เดือนพิสาข คือ เดือน ๓ ขึ้นห้าค่ำ พระอาทิตย์เวลาเที่ยงตรงสิ่งในประเทศบางกอกขึ้นไปเหนือ

วันจันทร์เดือนพิสาข คือ เดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เปนวันจะทำพระราชพิธีจรดพระนังคัล ให้ราษฎรลงมือทำนาภายหลังวันนั้น คือตั้งแต่วันพุฒเดือนพิสาข คือ เดือน ๖ ขึ้นค่ำหนึ่งไป ห้ามมิให้ลงมือทำนาก่อน ถ้าในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำนั้น ตลอดพระราชอาณาเขตร

วันวิสาขะบูชาถือตามนิยมในพระอรรถกถาว่าเปนวันประสูติ แต่ได้ตรัสรู้แลปรินิพพานของพระพุทธเจ้านั้น มีนักษัตรฤกษ์วิสาขะบูรณมีตกในวันพุฒ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนบ้างขาดในข้างขึ้น

ในพระบรมมหาราชวังนี้ จะมีการสมโภชพระมหาเศวตรฉัตรที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันอังคาร เดือนหก ขึ้นสิบสี่ค่ำ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันพุฒ เดือนหก ขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม วันพฤหัศบดี เดือนหก แรมค่ำหนึ่ง เปนการมงคลสำหรับพระราชวังตามเคยอย่างทุกปี

วันอาทิตย์เดือนอาสาฬ คือ เดือนแปด ขึ้นสองค่ำ พระอาทิตย์สุดทางเหนือจะกลับลงใต้ เปนอายันสงกรานต์เหนือ เข้าวัสสันตรดู

วันอาทิตย์ เดือนอาสาฬ คือ เดือนแปด แรมค่ำหนึ่ง เปนวันเข้าบุรีมพรรษา

TUDC 29/04/2564

วันพฤหัศบดี เดือนอาสาธ คือ เดือนแปด ขึ้นสิบสามค่ำ พระ-อาทิตย์เปนเล็กที่สุดเพราะขึ้นอุจเปนษฎสิติ ฤๅพสุสงกรานต์เหนือ

วันอังคาร เดือนสาวัน คือเดือนเก้า แรมค่ำหนึ่ง เปนวันเข้าปัจฉิมพรรษา

วันอาทิตย์ เดือนสาวัน คือเดือนเก้า แรมสิบสามค่ำ พระอาทิตยเวลาเที่ยงตรงศีศะณประเทศบางกอกขาลงไปใต้

วันอังคาร เดือนอัศยุช คือเดือนสิบเอด ขึ้น ๖ ค่ำ พระอาทิตย์เที่ยงถึงกึ่งกลางทางที่จะโอนไปเหนือไปใต้ เปนสามัญสงกรานต์เข้าสารทดู

วันพฤหัศบดี เดือนอัศยุช คือเดือนสิบเอด ขึ้นสิบห้าค่ำ เปนวันมหาปวารณา

วันอาทิตย์ เดือนกฤติกา คือเดือนสิบสอง ขึ้นสองค่ำ เปนวันพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์พรรษา

วันพุฒ เดือนฤกติกา คือเดือนสิบสอง ขึ้นสิบสามค่ำ เปนวันเริ่มพระราชพิธีจองเปรียงจะได้ยกโคม

วันพุฒ เดือนมฤคสิร คือเดือนอ้าย ขึ้นสี่ค่ำ เปนวันโคม ให้พระราชวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาท แลราษฎรบันดาซึ่งจะได้ยกโคมลดโคมให้รู้แล้วทำตามกำหนดนี้

ใคร ๆ ถือตามอย่างธรรมเนียมสยาม มิใช่ทำตามคำคนทรงเจ้าผีข้างจีนอย่ายกโคมก่อน วันพุฒ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ด้วยตื่นว่าถึงเดือน ๑๒ แล้ว อนึ่งอย่าเพ่อชิงลดโคมก่อนวันพุฒ เดือนอ้าย ขึ้น ๔ ค่ำ ด้วยถือว่าพ้นเดือน ๑๒ แล้ว ฤกษปีนี้ชอบอย่างนั้น ถ้าถือค่าง

TUDC 29/04/2564

จีนจะยกโคมถดโคมก่อน ฤาหลังกำหนดนี้ให้ผูกปลายเสาโคมด้วยกิ่งไผ่ตามอย่างจีน

วันจันทร เดือนมฤคสิร คือเดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง เปนวันขึ้นพ่อพราหมณ์ จะได้ทำพระราชพิธีกฤดาภิเษกยกเทวสถาน

วันจันทร เดือนปุษย คือเดือนย้ี ขึ้นแปดค่ำ พระอาทิตย์เที่ยงสุดทางใต้จะกลับมาเหนือ เปนอายันสงกรานต์ ได้เข้าสิริรดู วันศุกร เดือนปุษย คือเดือนย้ี แรมสี่ค่ำ พระอาทิตย์เปนดวงโคทสุดเพราะคณิตย์เปนษฎสีติ ฤาพสุสงกรานต์ได้ เปนปีใหม่อย่างชาวต่างประเทศรู้ด้วยกันมาก

ถ้าจะทำพิธีมาฆบูชาตามลัทธิ มีนิยมในตำภิรัยรรฐกถา ว่าเปนวันที่ชุมนุมพระสาวก ๑๒๕๐ แลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงโอวาทปาฏิโมกขนั้น ในปุรันวันเพญมาฆบูรณมีดกในวันศุกร เดือนผคุณ คือเดือนสี่ แรมค่ำหนึ่ง แลพ่อพราหมณ์จะได้ทำพิธีสิวาราตรีณหอพระเทวสถาน วันอาทิตย์ เดือนจิตร คือเดือนห้า ขึ้นเก้าค่ำ ยังมีแสงยังเปนสัมฤทธิศก พระอาทิตย์ขึ้นมาถึงกึ่งกลางทางที่จะโอนไปเหนือไปได้ ชื่อสามัญสงกรานต์เข้านิทาฆรดู

พระราชพิธีเสนทรศัวสนานสองครั้งคงทำในวันขึ้น ๔ ค่ำ ๕ ค่ำ ในเดือนจิตร คือเดือนห้า แลขึ้น ๔ ค่ำ ๕ ค่ำ ในเดือนอัศยุช คือเดือนสิบเอด แลพระราชพิธีสารทคงทำในวันแรม ๑๓ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ในเดือนพัทรบท คือเดือนสิบ ให้การเปนเสร็จในวันขึ้นค่ำหนึ่ง เดือนอัศยุช คือเดือนสิบเอด

พระราชพิธีตรียัมพวาย เริ่มแต่วันขึ้น ๗ ค่ำ เดือนบุศย์คือเดือนยี่ ไปจนวันแรมค่ำหนึ่ง เดือนบุศย์สิบราตรี

TUDC 29/04/2564

แลพระราชพิธีตรีปวาย เริ่มแต่วันแรมค่ำหนึ่ง เดือนบุศย์ คือเดือนยี่ไป การเปนเสร็จต่อวันแรม ๕ ค่ำ เดือนบุศย์ ๕ ราตรี

แลพระราชพิธีสัมพัจฉระฉันท์ คงทำตั้งแต่แรม ๑๓ ค่ำ เดือนผคุณ คือเดือน ๕ ไป ๕ ราตรีห้าวัน การเปนเสร็จในวันแรมสิบห้าค่ำ เดือนผคุณตามเคยเหมือนอย่างทุกปีไม่ยักเยื้องอะไร

ในปีมโรงสัมฤทธิศกนี้ วันพุฒเปนวันชิงไชย วันพฤหัศบดีเปนโลกาวินาศ วันอังคารเปนวันอุบาสน์ แลเปนวันอธิบดี

อนึ่งวันอุโบสถเปนทรักษาอุโบสถศีล แลทำมหาธรรมสวนะ ซึ่งผิดกับวันที่นับว่าวันอุโบสถ ฤๅวันพระตามเคยรู้ด้วยกันในชาวสยามทั้งปวงนั้น ในปีมโรงสัมฤทธิศกนี้มี ๑๗ วัน คือวันพุฒ ขึ้นค่าหนึ่ง แลวันพฤหัศบดีขึ้น ๙ ค่ำ ในเดือนพิสาข คือเดือน ๖

วันเสาร์ ขึ้นค่าหนึ่ง แลวันอาทิตย์ ขึ้น ๙ ค่ำ ในเดือนอาสาฬ คือเดือน ๗

วันอังคาร ขึ้นค่าหนึ่ง แลวันพุฒ ขึ้น ๙ ค่ำ ในเดือนภัทรบท คือเดือน ๑๐

วันศุกร ขึ้นค่าหนึ่ง แลวันเสารขึ้น ๙ ค่ำ แรมค่าหนึ่ง แลวันอาทิตยแรม ๙ ค่ำ ในเดือนกฤติกา คือเดือน ๑๒

วันจันทร ขึ้นค่าหนึ่ง แลวันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ แรมค่าหนึ่ง แลวันพุฒ แรม ๙ ค่ำ ในเดือนบุศย์ คือเดือน ๘

วันพฤหัศบดี ขึ้นค่าหนึ่ง แลวันศุกร ขึ้น ๙ ค่ำ แรมค่าหนึ่ง แลวันเสาร แรม ๙ ค่ำ ในเดือนผคุณ คือเดือน ๕ รวมเปน ๑๗ วันเท่านั้น เปนวันรักษาอุโบสถศีล แลทำมหาธรรมสวนะโดยตรง นอก

TUDC 29/04/2564

จาก ๑๔ นั้นแล้ว ก็คงต้องกันในวันตามเคย คือในวันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แถแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ ฤๅแรม ๑๕ ค่ำ ในเดือนขาดทุกเดือน ตลอดชั่วปีไม่ยักเยื้องอะไร

วันเวลาพระอาทิตย์เปลี่ยนขึ้นราศีใหม่ ซึ่งเรียกว่าสงกรานต์เดือนในปีมโรงสัมฤทธิศก พระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมศ ตั้งแต่วันเสาร์ เดือนจิตร์ คือเดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ เวลาบ่ายโมง ๑ กับ ๑๒ นาที อยู่จนวันอังคาร เดือนพิสาข คือเดือน ๑ แรม ๑ ค่ำ เวลาย่ำเที่ยง ในเดือนนั้นวันขึ้น ๒ ค่ำ แรม ๒ ค่ำ แรม ๒ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีพฤษภ จนวันศุกร เดือนเชฐ คือเดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ เวลา ๒ ทุ่มกับ ๔๘ นาที ในเดือนนั้น วันขึ้น ๖ ค่ำ แรม ๖ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีเมถุน จนวันอังคาร เดือนอาสาฒ คือเดือน ๘ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาบ่ายโมง ๑ กับ ๓๖ นาที ในเดือนนั้น วันขึ้น ๔ ค่ำ แรม ๔ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีกรกฎ จนวันศุกร เดือนสาวัน คือเดือน ๙ แรม ๑๓ ค่ำ เวลา ๗ ทุ่มกับ ๑๑ นาที ในเดือนนั้น วันขึ้น ๖ ค่ำ แรม ๖ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีสิงห จนวันจันทร เดือนภัทรบท คือเดือน ๑๐ แรม ๑๘ ค่ำ เวลา ๓ ยามกับ ๓๒ นาที ในเดือนนั้น วันขึ้น ๑๐ ค่ำ แรม ๑๐ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีกัญ จนวันพฤหัศบดี เดือนอัศยุช คือเดือน ๑๑ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๒ โมงกับ ๔๘ นาที ในเดือนนั้น วันขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้วยกไปอยู่ราศีตุลย์ จนวันเสาร์ เดือนกฤติยา คือเดือน ๑๒ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาเที่ยงแล้วกับ ๒๕ นาที ในเดือนนั้น วันขึ้น ๑๒ ค่ำ เป็นดิถีมหาศูญ แล้ว-

TUDC 29/04/2564

ยกไปอยู่ราษีพิจิก จนวันอาทิตย เดือนมฤคสิร คือเดือน๑ แรม๑๔ ค่ำ เวลาสองยามกับ ๔๘ นาที ในเดือนนี้ วันขึ้น ๑๐ ค่ำ แรม ๑๐ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีธนู จนวันอังคาร เดือนบุศย์ คือเดือน ๒ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาเช้า ๒ โมงกับ ๒๔ นาที ในเดือนนี้ วันขึ้น ๒ ค่ำ แรม ๒ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีมังกร จนวันพุฒ เดือนมาฆ คือเดือน๓ แรม ๑๔ ค่ำ เวลาค่ำแล้ว ๔๘ นาที ในวันขึ้น ๑๒ ค่ำ แรม ๑๒ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีกุมภ์ จนวันศุกร เดือนผคุณ คือเดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๒๔ นาที ในเดือนนี้ วันขึ้น ๔ ค่ำ แรม ๔ ค่ำ เปนดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีมีน จนวันอาทิตย์ เดือนวิสาข คือเดือน ๖ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมเสงยังเปนสัมฤทธิศกอยู่

ในปีมโรงสัมฤทธิศกนี้ วันอังคาร เดือนภัทรบท คือเดือน ๑๐ ขึ้นค่ำหนึ่ง จะมีสุริยุปราคาที่กรุงเทพมหานคร จะเห็นในเวลาสาย ๆ ไป แลสุริยุปราคาครั้งนี้ จะเห็นทั่วกันตลอดพระราชอาณาจักร ตั้งแต่หัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือบันดาที่จะได้รับหนังสือพิมพ์นี้ แต่เวลาเมื่อจะจับนั้นจะเห็นไม่เสมอกัน คือหัวเมืองฝ่ายตวันออกไปไกล จะเห็นในเวลาสายไปกว่ากรุงเทพมหานคร ฝ่ายหัวเมืองตวันตกเล่าจะเห็นช้าไปกว่าเวลาในกรุงเทพมหานคร เวลาแรกจับจะจับข้างตวันตกค่อนข้างทิศพายัพ เมื่อจะหลุด ๆ ข้างตวันออกค่อนข้างทิศอาคเณย์ที่ตำบลใกล้เมืองกุยเมืองประจวบคีรีขันธ์ ทั้งในบกแลในทเลจะเห็นจับหมดดวงพระอาทิตยทีเดียว จะมีแต่แสงเรือง ๆ รอบพระอาทิตยอยู่สักนาทีหนึ่งสองนาที แต่ซึ่งจะเห็นอย่างนี้น้อยตำบลทีเดียว ที่จะ

TUDC 29/04/2564

เห็นจับไม่หมดดวงนั้นมาก ข้างเมืองเหนือเห็นแหว่งข้างใต้น้อย ในหัวเมืองปากใต้เมืองกุยขึ้นมาจะเห็นแหว่งข้างใต้มากแต่ไม่หมดดวง ในกรุงเทพมหานครก็จะเห็นแหว่งข้างใต้มาก แต่ไม่หมดดวง ใต้เมืองกุยลงไป คือเมืองชุมภร เมืองไชยา แลเมืองนครศรีธรรมราช แลสงขลา จะเห็นแหว่งข้างเหนือมากแต่ไม่หมดดวง เมื่อเวลาดิพมพ์นั้นยังไม่ได้คำนวนเวลาลงเปนแน่ ว่าแต่อยาบๆ ไว้เมื่อกำหนดลงได้เปนแน่แล้ว จึงจะประกาศมาต่อคราวหลัง

วันพฤหัศบดี เดือนมาฆ คือเดือนสาม แรมค่ำหนึ่ง เปนวันจะมีจันทรุปราคา แต่ว่าจะไม่เห็นในพระราชอาณาจักรสยามนี้เลย เพราะจับเวลาเช้า ๓ โมง หฤดเวลาห้าโมงเช้าเปนกลางวัน จะเห็นแรกจับแต่ที่เกาะลังกา นอกพระราชอาณาจักร

แต่โหรซ่มๆ ซ่ามๆ ถางคนจะพายว่าเปนกระมัง ถ้าพายก็คงไม่ถูก

เมื่อวันคืนเดือนปีล่วงๆ ไปดังนี้ อายุของมนุษย์ทั้งปวงในโลกยครั้งนี้ ประมาณแปดสิบปีแต่ต่ำลงมากว่านั้น ก็หมดไปสิ้นไปโดยลำดับเวลาที่จะถึงแก่ความตายเข้าไปทุกวันๆ สิ้นเข้าไปทุกเวลา ความตายไม่เลือกหน้าว่าผู้ใด เปนคนจนคนมีผู้ดีแลไพร่ ชาวบ้านชาววัด ไม่ล่วงพ้นจากความตายได้เลย ก็แลสัตว์ทั้งปวงมนุษยทั้งปวง ย่อมรักชีวิตร์ยิ่งด้วยกันหมด กลัวตายไม่อยากตายเปนธรรมดา ถึงกระนั้นไม่ล่วงความตายไปได้ตามปราถนา ชีวิตร์ของมนุษยทั้งปวงของสัตว์ทั้งปวงน้อยนักน้อยหนามีแต่หมดไปสิ้นไป เหมือนหนึ่งน้ำในแม่น้ำน้อยในคราวฤดูแล้ง มีแต่แห้งไปหมดไปถ่ายเดียว ก็อายุของมนุษย์ทั้งหลายสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก ควรที่เปนคนดีมีบัญญาจะพึงเบื่อหน่าย

TUDC 29/04/2564

เกลียดชัง แล้วรีบเร่งประพฤติการชอบ ที่เป็นที่ตั้งศุขประโยชน์แก่กันโดยเป็นการเร็วการด่วน เหมือนคนที่ศีระเพลิงไหม้ ไม่รีบร้อนหาน้ำเครื่องเย็นดับเพลิงฉนั้น การประพฤติชอบดีเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่กัน ซึ่งสำเร็จเป็นที่พึ่งพำนักของสัตว์ทั้งปวงที่นักปราชเป็นอันมากเห็นว่า ชอบดีพร้อมฉันนั้น คือความเมตตา กรุณาแสดงเกราะห์อนุเคราะห์เผื่อแผ่ความศุขให้แก่กัน ทั้งในมนุษยแลหมู่สัตว แลตั้งตนไว้ให้เต็มพร้อมด้วยความดีความชอบ ๑๐ อย่าง คือไม่ฆ่าสัตว์เป็นให้ตาย ไม่ลักฉ้อทรัพย์ของผู้อื่น ไม่ควรประพฤติผิดในที่ที่ไม่ควร เป็นผู้ถอสัตว์ ไม่กล่าวเท็จพ่อลวงให้ผู้อื่นหลง ไม่พูดยุยงส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าวกัน ไม่พูดคำหยาบให้เจ็บร้อนใจผู้อื่น ไม่พูดเพ้อเจ้อเปล่าจากประโยชน์ ไม่มุ่งหมายอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความอยากได้ ไม่ผูกใจเจ็บจนถึงแช่งให้ผู้นั้นตาย ย่อมตริตรองด้วยปัญญาที่ชอบ ไม่ถือมั่นตามความเห็นผิดทางดีทางชั่ว การประพฤติชอบดี ๑๐ อย่างดังว่ามานี้ เป็นความดีความชอบมีสำหรับโลกย์ตั้งอยู่เสมอ จะมีผู้ถอก็ดี ไม่มีใครถอก็ดี ก็คงมีอยู่อย่างนั้น ไม่แปรผันยักเยื้องเป็นอื่นไปเลยเป็นอันขาด

แลการฆ่าสัตว์นั้น ว่าตามพระราชบัญญัติในพระพุทธศาศนาเป่นอย่างอุกฤษ ก็ปรับโทษหนักโทษเบาตามที่เป็นมนุษย์เป็นสัตว์ดิรัจฉาน แลห้ามมิให้ตัดฟันต้นไม้แลกอหญ้า มิให้ขุดให้เผาทำแผ้นดินให้กำเริบ อนุโลมตามลัทธิชน บางจำพวกใช้ถือกันในที่บางแห่งว่า เป็นบาปเพราะถือว่าต้นไม้กอหญ้าแลแผ่นดินมีชีวิตรรู้เป็นรู้ตายเหมือนกัน

บางพวกถือว่า ฆ่ามนุษย์มีชาติเสมอกับตน รู้จักศุขรู้จักทุกข์

TUDC 29/04/2564

เหล่าเดียวจึงเป็นบาป ฆ่าสัตว์อื่นนอกนั้นไม่บาป อัทธิคนสองพวกนี้
ไม่ต้องกัน แก่งแย่งกันอยู่ดังนี้ นักปราชญ์มีปัญญาเป็นอันมากใคร่
ครวญเทียบเคียงดูเห็นว่าสัตว์มีชีวิตรใครฆ่าก็เป็นบาปสิ้น แต่ว่าสัตว์
มีคุณมากบาปมากมีคุณน้อยบาปน้อย ต้องฆ่าสัตว์ด้วยการขวนขวาย
จัดหาเตรียมการมากก็บาปมาก น้อยก็บาปน้อยโดยสมควร ในการ
ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของหวงแหนไม่ยอมให้นั้น เมื่อว่าตามบัญญัติใน
พระพุทธศาสนาก็ปรับโทษหนักโทษเบาตามสิ่งของ ของมนุษย์ทำ
ราคามากน้อยตามควร แต่ฝ่ายในของสัตว์ซึ่งอื่นจากมนุษย์ไม่ว่าไว้
แต่เมื่อว่าด้วยการที่ควรประพฤติทั่วไปในโลกย์ ผู้มีปัญญาครั้นครวน
ดูก็เห็นว่า ของที่เจ้าของหวงแหนแล้วจะมากจะน้อยก็ดี ก็เป็นบาป
สิ้นเพราะเจ้าของเขาไม่ยอมให้ เพราะฉนั้น การที่เว้นจากเอาของที่
เจ้าของหวงแหน เป็นทางแห่งความดีความงามในโลกย์แท้ ผู้มีปัญ-
ญาเห็นพร้อมกันว่าเป็นกุศล ก็การประพฤติผิดในกามที่ไม่ควร ดังเช่น
เมื่อพิเคราะห์ดูเจ้าผัวไม่อยากจะให้ผู้หญิงผู้เป็นเมียไปรักใคร่ประพฤติกับ
ชายอื่น หญิงผู้ภรรยาเล่า ก็อยากจะให้ผัวร่วมรักอยู่แต่ผู้เดียว บิดา
มารดาญาติพี่น้องฝ่ายหญิงก็ไม่อยากจะให้หญิงผู้บุตร แลที่เป็นญาติพี่
น้องไปคบหากับชายอื่นนอกจากชายผู้เจ้าของ ฤาในการที่ห้ามที่ได้
ตั้งไว้ในบางประเทศ เมื่อชายมาประพฤติดังที่อยู่ตามประสงค์ดังว่า
มานั้น ก็เป็นอันผูกพันธ์รักษาจิตรผัวเมียบิดามารดาญาติพี่น้องไว้ ไม่
ให้กำเริบร้าวรานเกิดเฉลาะวิวาทได้ พรักพร้อมเป็นศุขในการนั้นๆ
เมื่อมาละเมิดจากที่ว่ามานั้น ก็เป็นเหตุให้กำเริบจิตรร้าวราน เกิด

TUDC 29/04/2564

เฉลาะวิวาทวุ่นวายไม่พร้อมในกิจการ จึงเห็นว่าการประพฤติผิดในที่ไม่ควรล่วงเป็นบาป การงดเว้นจากประพฤติผิดดังว่ามานั้นเสียได้ เป็นความดีความชอบในโลกย์ การเจรจาคำเท็จเล่า เมื่อว่าตามบัญญัติใน พระพุทธศาสนาก็ปรับโทษหนักโทษเบาตามความล่วงการผิดพุทธบัญญัติถึงนักปราชก็เห็นต้องกันว่าเป็นบาปแท้ เพราะพ่อลวงให้ผู้พึงทราบความผิดไปสำคัญผิดต่อการจริง คำพูดส่อเสียดพูดคำอยาบคาย พูดเพ้อเจ้อ ทั้งสามนี้ เพราะมีโทษทำให้ผู้พร้อมเพรียงให้แตกร้าว ให้ผู้พึงเกิดความเจ็บช้ำใจด้วยเรื่องที่ไม่ควรประโยชน์ ทำให้ผู้พึงเสื่อมการงานเสียประโยชน์ที่จะได้ทำ นักปราชจึงเห็นพร้อมกันว่าเป็นบาป ความโลภอยากได้ของผู้อื่นนั้น คิดจะเอาเป็นของตนเสียถ่ายเดียว ไม่คิดขอแต่ขอหาแลแลกเปลี่ยนตามควรความประทุษร้ายผูกใจเจ็บ ดำริห์เช่นนั้นๆ มนุษย์นั้นๆ ซึ่งตนไม่ชอบใจ คิดจะขาดสูญจะไม่ให้มีอยู่ได้ เห็นความเห็นผิดจากต้นเหตุของบุญของบาป เห็นส่วนผิดว่าเป็นชอบ เห็นส่วนชอบว่าเป็นผิด ความเห็นว่าทางความดีทั้ง ๘ ไม่เป็นความดี ทางความชั่วทั้ง ๘ ไม่เป็นความผิดจึงให้เกิดความอยากได้ ถึงความประทุษร้ายแรงกล้าจนล่วงฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ประพฤติผิดในที่ไม่ควรล่วง พูดเท็จส่อเสียดหยาบคายเพ้อเจ้อมากมูล จนเสื่อมสูญจากทางชอบทางผิดทุกประการ เพราะฉะนั้นนักปราชผู้มีปัญญา ได้ทราบความชอบความผิดดังว่ามานี้ ว่าเป็นเหตุแห่งทางที่ไปดีไปชั่วแล้ว จงประพฤติให้ดำรงอยู่ในความดีความชอบ ละเว้นความผิดหาความชอบมิได้ อันเป็นทางจะให้

TUDC 29/04/2564

ทั้งทั่วให้ห่างไกลด้วยความไม่เลินเล่อในที่ทุกแห่ง ในการที่จะพึง
ทำทุกปรการนั้นเทอญ

อนึ่งการแสวงหาเลือกศาสนาซึ่งจะเป็นที่พึ่งของตนในชาตินี้ ก็
เป็นการดีสมควรเป็นที่ยิ่งแล้ว ควรที่ท่านทั้งปวงทุกๆคน จะตริตรอง
ใคร่ครวญด้วยปัญญาตนเอง เมื่อเห็นคุณประจักษ์ว่า ศาสนาใดใน
หมู่ใดพวกใด จะเป็นที่พึ่งได้ควรแก่ปัญญาแล้ว ก็จงถือแลปฏิบัติ
ตามศาสนานั้นโดยน้ำใจตนเอง อย่าถือด้วยการีนการเกณฑ์ แล
การเล่าถือแต่ว่าขรรมเนียมเคยถือสืบๆมา ฤๅอาการที่ไม่เห็นมาว่า
มาชู่ให้กลัวให้ดีใจ ก็อย่ามีความพิศวงต่อเหตุต่างๆ แล้วถือตาม
ทำตาม เมื่อได้ทพึงทนปฏิบัติควรแล้ว จงประกอบความ
เลื่อมใสให้มากจึงปฏิบัติตาม ก็จะมีความเจริญดีแก่ตนทุกๆคนนั้นแล

อนึ่งในหัวเมืองฝ่ายเหนือ ตั้งแต่กรุงเก่าขึ้นไป ปากใต้ตั้งแต่
เมืองสมุทปราการออกไป ถ้ามีผู้ใดไปอยู่ตั้งตัวเป็นเจ้า ก็ให้ผู้รักษา
เมืองกรมการขอดูหนังสือสำคัญสำหรับตัว ถ้าไม่มีหนังสือสำคัญ
แล้ว ให้ผู้รักษาเมืองกรมการเมืองนั้นจับตัวผู้นั้นส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ
จะได้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ความทราบฝ่าธุลีพระบาท
เป็นความชอบแก่หัวเมืองนั้น ถ้ามีผู้มาโจทย์ว่าขึ้นก่อนว่า มีผู้ตั้ง
ตัวเป็นเจ้าอยู่หัวเมืองนั้นๆ ผู้รักษาเมืองกรมการนิ่งความเสียหาจับ
ตัวส่งมาไม่ ถ้าเป็นอย่างนี้จะให้ลงโทษแก่ผู้รักษาเมืองกรมการใน
หัวเมืองนั้นให้จงหนัก

TUDC 29/04/2564

ประกาศ
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ
ว่าด้วยเรื่องผู้ที่ใช้ตราไปหัวเมือง

ด้วยมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสั่งหนาท ตำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งให้ทำคำประกาศมายังเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง แลเจ้าภาษีนายอากรกำนันตลาดนายด่านขนอนทุกตำแหน่งให้รู้จงทั่วกันว่า ในกาลทุกวันนี้ตราที่ใช้ประจำหนังสือนั้นมีมากด้วยกันทุกหมู่ทุกกรมทุกพนักงาน สำหรับประทับฎีกาเบิกของแลตั๋วรับแลจ่ายของแลอื่น ๆ ตามธุระพนักงานนั้น ๆ ครั้นเมื่อคนนอกโง่ ๆ ซลาด ๆ เปล่า ๆ เห็นตราแดง ๆ แล้วก็คิดกันถือเกรงเชื่อฟังโดยง่าย ด้วยสำคัญว่าหนังสือที่ตรีตราแดง ๆ นั้น คงจะไปแต่สำนักกันผู้มีวาศนา เปนเจ้านายขุนนางที่มีอำนาจเปนแท้ จึงมีขุนนางนอกพนักงาน ซึ่งควรจะใช้ตราไปนอกกรุงบ้าง ข้าเจ้าบ่าวนายบ้าง เมื่อรู้ประกาศของคนนอกกรุงว่า มักถือตราติดแดง ๆ ในหนังสือเชื่อถือด้วยง่ายไม่ดูลายในดวงตราเลย ก็ยอมทำหนังสือบังคับบัญชาว่ากล่าว เนื้อความไปตามปรารถนาตามประสงค์ ประทับตราอย่างใดอย่างหนึ่งลงแล้ว ให้คนบ้านนอกที่มาเดินเหินถือออกไปถึงด่านขนอนรอยแขวงพ้นอำเภอ แต่ผู้รักษาเมืองกรมการว่า วุ่นวายด้วยกิจการธุระต่าง ๆ บางทีคนที่เปนใพร่ใจพาลโง่ ๆ เห็นแต่จะได้

TUDC 29/04/2564

จำตองถอกเอาอย่างตราที่มีตำแหน่งใช้ ไปแกะปลอมประทับหนังสือปลอมไปใช้ในที่ต่าง ๆ ตามประสงค์ โกง ๆ คด ๆ ก็มีบ้างเนือง ๆ จับได้เปนหลายครั้ง ฝ่ายเจ้าเมืองกรมการเจ้าภาษีนายอากรกำนันตลาดนายด่านขนอนทุกตำแหน่ง เมื่อได้รับหนังสือใดใดก็ควรจะพิจารณาให้แน่นอน จึงเชื่อถือหาควรจะเชื่อฟังเอาง่าย ๆ ไม่ แลตราภูมิแต่ก่อนที่โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานให้กับไพร่หลวงทั้งปวงนั้น ถ้ากรมขนมหาดไทย ก็มีตราพระราชสีห์ประจำชื่อคน พระคชสีห์สมทบประจำต่อ ถ้ากรมขึ้นกรมพระกลาโหมก็มีตราพระคชสีห์ประจำชื่อคน พระราชสีห์สมทบประจำต่อ มีตราช้างที่เปนรูปนารายนบันดังนาค นั่งเหนือกระเดียรสมุทเปนสำคัญ กลางประจำศกทุกฉบับ แลท้องตราที่เคยมีไปตามพนักงานด้วยกิจราชการสิ่งใด ๆ ถึงหัวเมืองนั้นเล่า ถ้าเมืองขึ้นในกรมมหาดไทย ก็ต้องมีตราเจ้าพนักงานในกรมมหาดไทย เมืองขึ้นในกรมพระกลาโหม ก็ต้องมีตราเจ้าพนักงานในกรมพระกลาโหม เมืองขึ้นในกรมท่า ก็ต้องมีตราเจ้าพนักงานในกรมท่า คือตราพระราชสีห์ ตราพระคชสีห์ ตราบัวแก้ว แลตราปลัดทูลฉลองแลตราอื่น ๆ ในกรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่าที่ต้องบังคับในพระธรรมนูญ ตราในตำแหน่งเหล่านั้นผู้ใดเคยรับก็คงจะจำได้ ทั้งจะเทียบกับตราที่บัดหนังสือขึ้นไปเก่า ๆ ก็จะรู้ได้แน่นัก ถึงจะเปนตราแกะปลอมก็จะจับได้ ถ้ามีกิจราชการด้วยนายน้ำ นาอากรสมพักษร กำนันตลาด เจ้าเมือง กรมการ นายน้ำ นายอากร สมพักษร กำนันตลาดก็ควรจะเชื่อฟัง เอาตราเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ คือตรานกวายุภักแลตราอื่น ๆ ในตำแหน่งพนักงาน

TUDC 29/04/2564

พระคลังมหาสมบัติเอาเปนแน่ชัดได้ ถึงเจ้าพนักงานกรมนาจะมิไปด้วยธุระเก็บค่านา แลบังคับบัญชาใดใดในเรื่องไร่นา ก็มิตราดวงใดดวงหนึ่ง ในตรา ๘ ดวงของเจ้าพระยาพลเทพ แลตราปลัดทูลฉลองในกรมนาไป ถ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติแลกรมนาจะมิตราไปถึงหัวเมืองก็ต้องมิตราพระคชสีห์ ตราพระราชสีห์ ตราบัวแก้ว นำไปถึงเจ้าเมืองกรมการตามเมืองชั้นด้วยฉบับหนึ่ง ตามแบบอย่างกำหนดในราชการ ผู้รับตราทั้งปวงหาควรที่จะเชื่อฟังตราอื่นๆไม่เลย แลเพราะเหตุที่มีผู้บังอาจใช้ตราปลอมตราเมืองๆ เกิดความขึ้น บัดนี้พระราชบัญญัติว่าตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อน่า ถ้าแม้นขุนนางนอกตำแหน่งพนักงานควรที่จะมีตราไปหัวเมือง แลข้าเจ้าบ่าวนายใดใดจะมีหนังสือว่าการใดใดไปหัวเมือง ฤๅจะให้สำหรับตัวพวกพ้องบ่าวไพร่ไปว่าคุมห้ามค่านา ค่าน้ำ ค่าตลาดสมพักษรอากรภาษีต่างๆ ฤๅการใดใดซึ่งขัดขวางต่อราชการหนังสือนั้น ถึงจะอ้างพระนามแลรับสั่งเจ้านายใดใดที่เกียรติยศโตใหญ่ข้างไหนข้างน่า ว่ากล่าวชูเชนอย่างไรก็ดี ก็อย่าให้เจ้าเมือง กรมการ เสนาข้าหลวง นายน้ำ นายอากร กำนัน ตลาดเชื่อฟังเอาเปนอันขาด ให้จับเอาหนังสือกับผู้ถือหนังสือมา ถ้าจับได้ในแขวงกรุงเทพมหานครนี้ ก็ให้ส่งแก่กรมมหาดไทย กระลาโหม กรมท่า แลพระคลังมหาสมบัติ พระคลังสินค้าตามกรมที่ตัวผู้จับได้ขึ้นอยู่ ถ้าจับได้ที่หัวเมือง ก็ให้คุมตัวมาส่งให้ผู้รักษาเมืองกรมการส่งลงมาณกรุงเทพมหานครโดยเร็ว จะให้ปรับไหมผู้ถือหนังสือไปเปนเงินตราชั่งหนึ่งให้แก่ผู้จับ แลว่าจะให้ผู้ที่ให้หนังสือไปนั้นต้องใช้อากรที่นายอากรพ้อง ขาดลง ตั้งแต่หนังสือนั้นลงวันคืน

TUDC 29/04/2564

ฤๅตามที่ชำระได้ว่า ให้ไปแต่เมื่อใดนั้นก่อนจะครบ ถ้าเจ้าภาษีนาย
อากร กำนันตลาด จับหนังสือที่มิใช่ตราภูมิห้ามตามตำแหน่ง เปน
หนังสือชื่อขุนนางอ้างการเท็จ ฤๅหนังสือข้าเจ้าบ่าวนายให้ไปคุมค่า
นา ค่าน้ำ ภาษีอากรสมพักษรตลาดนอกจากตราภูมิเก่า ในปีเถาะ
สัปตศกนี้ แลตราภูมิใหม่ที่พิมพ์แล้วประทับตราตามแบบใหม่ ตั้งแต่
ปีมโรงอัฐศกไปแล้ว ก็อย่าเชื่อฟังละวางเลย จงจับเอาหนังสือทั้งผู้
ถือ ถ้าได้ที่ในกรุงเทพมหานคร ก็ให้เอาหนังสือกับคนถือหนังสือ
มาส่งให้เจ้าพนักงานตามตำแหน่ง ถ้าจับได้ที่หัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ
ก็ให้ไปส่งกับเจ้าเมืองกรมการ ให้เจ้าเมืองกรมการเอาตัวผู้ถือเอา
หนังสือกับหนังสือ ส่งเข้ามายังกรุงเทพมหานครแต่ในสิบห้าวัน จะ
ปรับไหมเอาเงินช้างหนึ่งกับผู้ถือหนังสือให้แก่ผู้จับ ถ้านายอากรพบปะ
หนังสือที่มิใช่ตำแหน่งพนักงาน เปนหนังสืออ้างนามเจ้า ชื่อขุนนาง
ผิดอย่างตราภูมิเก่าใหม่ให้ไปแก่บ่าวไพร่แล้ว ถ้านายอากรเกรง
วาจานาบารมีเจ้านาย ขุนนางที่อ้างในหนังสือ แลถือยศผู้ถือนั้นแล้ว
นิ่งเสีย ปล่อยเสีย ไม่เอาตัวผู้ถือหนังสือมาส่งตามบังคับนี้ ถ้ามีผู้
มาร้องพ้อง ฤๅจับหนังสือได้ที่อื่นชำระซัดทอดไปถึง จะให้คิดเอา
เงินอากรที่ร้องฉาดในชั้วอายุหนังสือ ปลอมนั้นกับนายอากร จงเต็ม
ถ้าเจ้าเมืองกรมการ ฤๅเจ้าพนักงานในกรุงเมื่อนายอากรจับเอาผู้ถือ
หนังสือแลคนถือหนังสือมาส่งให้ ก็เหนกับพระบารมีเจ้านาย แล
วาศนาขุนนาง บีดความว่ากล่าวเกลี้ยกล่อมเสีย ไม่เอาเนื้อความขึ้น
กราบบังคมทูลพระกรุณา ก็ให้ผู้จับได้มาร้องถวายฎีกาให้ทรงทราบ

TUDC 29/04/2564

ใต้ผ้าถวายชุดพระบาทโดยเร็ว จะให้คิดเอาเงินอากรที่ขาดในชั้ว
อายุหนังสือปลอมนั้น กับเจ้าเมืองกรมการแลเจ้าพนักงานซึ่งไม่บอก
มากรุงเทพมหานคร แลไม่กราบทูลพระกรุณาก่อนจะครบจำนวนขาด
ในชั้วอายุหนังสือนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้คิดพิมพ์ประกาศมา
ให้ท่านท้าวพระยารู้เทอญ

ประกาศมาณวันพุฒ ขึ้นเก้าค่ำ เดือนยี่ ปีเถาะสัปตศก

TUDC 29/04/2564

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๗

ภาค ๖

ประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งไม่ได้บอกวัน เดือน ปี ซึ่งปรากฏใน

๑. กฎหมายรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๔

๒. หนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาคปกิรณกะ ส่วนที่ ๑ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท้าวทรงกันดาน (เจ้าจอมมารดาหุน รัชกาลที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๖๗

๓. หนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาคปกิรณกะ ส่วนที่ ๒ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม พ. ศ. ๒๔๖๙

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ให้ใช้คำพด

ป

ประกาศมาให้คนเขียนหนังสือทั้งปวงทราบทั่วกัน แล้วสังเกตใช้ให้ถูกในที่ควรจะว่า ว่ากับ ว่าแก่ ว่าแต่ ว่าต่อ แลคำว่าทรงนั้น จงสังเกตให้แน่แล้วใช้ให้ถูก ไปกับ มากับ นั่งกับ นอนกับ ยืนกับ เดินกับ กินกับ อยู่กับ ทำด้วยกันกับ ดูกับ เล่นกับ เที่ยวกับ พูดกันกับ เจรจากับ ปฤกษากับ คิดอ่านกับ เหมือนกับ เช่นกับ ชอบกันกับ ชอบอัทยาศรัยกับ วิวาทกับ ชกตีกับ รักใคร่กับ ชอบกอกับ อยู่ด้วยกันกับ อาใศรย์อยู่กับ เอาไว้กับ สมคบกับ ร่วมกับ พร้อมกับ รวมกับ ผูกกับ ติดกับ ร้อยกับ ตริงกับ ตรงกันกับ ต้องกันกับ เกี่ยวข้องกับ พบกับ ส่งนกับส่งนั้น คนนกับคนนั้น ผัวกับเมีย นายกับบ่าว ข้ากับเจ้า บุตรกับบิดา ชายกับหญิง พระสงฆ์กับคฤหัฐ ชาววัดกับชาวบ้าน ช้างกับม้า โคกับเกวียน เงินกับทอง หม้อเข้ากับเชิงกราน นกกับกรง ทหารกับปืน ร่มกับรองเท้า คนกับเรือ ฯ ข้า ฯ กับผู้มีชอ ตระลาการกับลูกความ โจทก์กับจำเลย หมอกับคนไข้ ทับ้านกับทสวน

ให้แก่ ไว้แก่ มอบแก่ ขนแก่ ส่งแก่ ว่าแก่ ต่อว่าแก่ บอกแก่ เล่าแก่ ตอบแก่ แจ้งความแก่ พ้องแก่ ร้องแก่ ทอดเทแก่ ทับถมแก่ ไว้ใจแก่ ปลงใจแก่ ไว้ธุระแก่ จำนำแก่ ฆ่าศึกแก่ ควรแก่ สมควรแก่ ทำแก่ ทำคุณแก่ ลงโทษแก่ จ่ายแจกแก่ แบ่งปันแก่

TUDC 29/04/2564

เสียเงินแก่ ปรับไหมแก่ ไว้ความแก่ ส่งให้แก่ เอายัดไว้แก่ คัทสิน ให้แก่ เปนสิทธิแก่ ตกไปแก่ เอ็นดูแก่ สงเคราะห์แก่ อนุเคราะห์แก่

ขอแด่ เอาแด่ รับมาแด่ เอาไปแด่ เอามาแด่ ได้มาแด่ เรียกแด่ เร่งแด่ เก็บเงินแด่ ยืมมาแด่ เรียกภาษีแด่ ซื้อแด่ เช่าแด่ กู้แด่ ไถ่แด่

รับสารภาพต่อ รับผิดต่อ

ถึงชีพักษัยสำหรับหม่อมเจ้า ถึงแก่พิราไลย์สำหรับเจ้าประเทศราช ถึงแก่มรณภาพสำหรับพระสงฆ์มีบันดาศักดิ์ ถึงอนิจกรรมสำหรับขุนนาง เจ้าพระยานา ๑๐๐๐ ถึงอาสัญกรรมสำหรับขุนนางเปนพระยา ถึงแก่กรรม พระหลวงลงไปจนมหาดเล็กหลวง แต่จางวางนายเวรปลัดเวรของเจ้าต่างกรม แลยังไม่ได้ตั้งกรม แต่พระสงฆ์สามเณรสามัญ แลกงสุล แต่ผู้ช่วยราชการกงสุลต่างประเทศ แลบาทหลวง แลหลวงญวน

ตายสำหรับเลข ไพร่หลวง ไพร่สม มหาดเล็ก ขอเผ้า เจ้าต่างกรม แลยังไม่ได้ตั้งกรม แลเสมียนทนายจนผู้กับจนศัก แลทาษเชลย แลคนถูกค้าต่างประเทศที่ไช่กงสุล แลมิใช่ผู้ช่วยกงสุลต้องว่าตายหมดว่าถึงแก่กรรมไม่ได้เลย สัตวเดียรัจฉานที่มิใช่สัตวคนเลี้ยงทั้งปวง คือ นก เนื้อ ปลา ลงไปจน มด ปลวก แลต้นไม้ ใบหญ้าให้ว่าตายหมด ว่าอย่างอื่นไม่ได้ แต่สัตวที่เปนของคนเลี้ยง คือ ช้าง ม้า โค กระบือ แพะ แกะ แลนกเขา ไก่ เป็ด ปลาเงิน ปลาทอง ให้ว่าล้ม ฤๅจะว่าล้มแต่ช้างม้าขนระวางนอกนั้นจะว่าตายก็ได้

คำว่าถึงแก่กรรม ใช้ได้แต่ผู้มีบันดาศักดิ์ ไพร่ใช้ไม่ได้ ทราบใต้ฝ่าธองธุลีพระบาทไม่มี ทรงเสด็จราชดำเนินไม่มีทรง เสด็จนั่ง

TUDC 29/04/2564

ไม่มีทรง เสด็จยืนไม่มีทรง เข้าทพระบันทมไม่มีทรง ตรัสไม่มีทรง เสวยไม่มีทรง สรงไม่มีทรง ทรงช้างพระที่นั่งไม่มีข ทรงม้าพระที่นั่งไม่มีข ทรงพระราชยานไม่มีข ทรงราชรถไม่มีข ทรงเรือพระที่นั่งไม่มีข ทรงบาตรไม่มีใส่

ด่าแช่งแผ่นดินว่าไม่ได้ ให้ว่าหยาบช้าต่อแผ่นดิน ด่าแช่งต่อเจ้าว่าไม่ได้ ให้ว่าหยาบช้าต่อเจ้า ด่าแช่งคนอื่นไม่ใช่เจ้า ให้คงว่าด่าแช่ง จะว่าเจรจาหยาบช้ามิได้ ด่าแช่งพระราชาคณะถานานุกรมบาเรียนกิกษุสามเณร จะคงว่าด่าแช่ง ฤๅจะว่าเจรจาหยาบช้าก็ได้

ประกาศ

เตือนสติในคำที่เรียกภาษามาลาแลวัดพนัญเชิง

ภาษามาลาคำนี้เรียกมาแต่บุรมโบราณ ก็จะกลับเอาต้นเปน ปลาย เรียกว่ามาลาภาษาก็ดหนัก เหมือนจะไปเรียกมหาดไทยว่าไทยมหาด กระลาโหมจะไปเรียกว่าโหมกระลา พังไม่ได้เลย เพราะอย่างนั้นให้คงเรียกว่าภาษามาลาตามเดิม อย่าเรียกว่ามาลาภาษา กลับน่าเปนหลังเลยเปนอันขาด ถ้าใครอยากเรียกอย่างนั้นอยู่ ก็ให้ผูกคอตายเชือดคอตาย ฤๅกินยาตายไปเสียให้พ้นเมืองมนุษเถิด ไปเรียกอยู่ในเมืองผีให้สบาย

วัดพนัญเชิงอีกคำหนึ่งว่าวัดพระเจ้าพนัญเชิง ให้คงเรียกอยู่ตาม

TUDC 29/04/2564

เดิม อย่าอุตริเล่นลิ้นเรียกว่าผนังเชิง เพราะเขาเรียกอย่างนั้นทั้งบ้านทั้งเมืองแต่ไหน ๆ มา มาแปลงว่าผนังเชิงก็ไม่เห็นเพราะเจาะเป็นยศเป็นเกียรติอะไร ล่าแต่งแต่โง่ของผู้แปลง ไม่รู้ภาษาเดิมว่าเขาตั้งว่าพนัญเชิงด้วยเหตุไร ประการหนึ่งวัดนี้ก็เป็นวัดราษฎร ไทยจีนเป็นอันมากเขานับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้เจาของวัดเดิมทิ้งชื่อนั้นไว้จะเป็นผีสางเทวดาสิงสู่อยู่อย่างไรไม่รู้ มาแปลงเรียกชื่นใหม่ ๆ ดูเหมือนผู้แปลงก็จะไม่สู้สบาย ไม่ถอยจะย้ายก็อย่ายกไปเลย ให้คงไว้ตามเดิมเถิด

ประกาศ

กำหนดการเฉลิมพระชนม์พรรษา

มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า วันกำหนดเฉลิมพระชนม์พรรษาเป็นสองอย่าง คือคิดตามคำขึ้นแรมของเดือนอย่างหนึ่ง คิดตามวันน่าสงกรานต์เดือนฤๅสงกรานต์มีนั้นอย่างหนึ่ง ก็สองอย่างนี้ไปร่วมกันเป็นวันเดียว แต่ในปีที่ ๑๙ ที่ ๓๗ ที่ ๕๗ ที่ ๗๒ และที่ ๙๕ นอกแต่นั้นกำหนดตามสงกรานต์เดือน แลกำหนดตามดิถีคงเยื้องวันกันไปใกล้บ้างไกลบ้าง ในปีนี้กำหนดเฉลิมพระชนม์พรรษาที่เต็ม ๖๐ เป็นการใหญ่ คงคิดตามสงกรานต์เดือน ตกลงคงเป็นวันอังคาร เดือนสิบเอ็ด แรมสามค่ำ แลวันพุธ เดือนสิบเอ็ด แรมสี่ค่ำต่อกัน การที่

TUDC 29/04/2564

ให้ฉลองนั้นให้คงตามหมายประกาศที่พิมพ์แจกมาก่อนนั้น แลอย่าหลงทำเลอะไป

ของเลี้ยงพระสงฆ์ ขอให้ทำแต่เครื่องเนื้อเค็มปลาเค็มเป็นของแห้ง แลเครื่องเค้าหู้เครื่องถั่วต่าง ๆ แลเครื่องผักสดผักต้มเครื่องดองแลของหวานเป็นผลไม้แลจันอับต่าง ๆ ตามแต่จะคิดทำไป อย่าคิดทำเครื่องสดเครื่องคาวเป็นการประกวดกันเลย เพราะทำด้วยกันมากกว่ามาก จะเป็นเหตุให้สัตว์ต้องตายเป็นบาปไป บ้านเมืองฝ่ายเราเคยถือว่าฆ่าสัตว์บาป จะทำบุญแล้วคิดอย่าให้เป็นบาปจึงดี

ประกาศ

การทำของเลี้ยงพระในการเฉลิมพระชนม์พรรษา

มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ได้ทรงสดับว่า ข้าราชการแลราษฎรในกรุงนอกกรุงคิดกันทำของเลี้ยงพระสงฆ์ ในวันอังคารเดือนสิบเอ็ดแรมสามค่ำ มากนักทุกแห่งทุกตำบลทั่วไปนั้นก็ชอบแล้ว แต่ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า จะฆ่าสัตว์มีชีวิตร คือ สุกร เป็ด ไก่ นก ปลา แลอื่น ๆ ให้ตายเป็นอันมาก จะเห็นไปว่าเป็นเวลาเฉลิมพระชนม์พรรษา สัตว์ทั้งปวงจึงต้องตายเป็นอันมากดังนี้ เป็นเวลาทำบุญแล้วจะมาทำบาปเล่าดูไม่ควร เพราะบ้านเมืองนับถือพระพุทธศาสนา แลมีลัทธิถือว่าการฆ่าสัตว์เป็นบาป ขอให้ท่านทั้งปวงบันดา

TUDC 29/04/2564

ที่เริ่มการทำบุญในครั้งนี้ คิดยักย้ายทำของเลี้ยงพระสงฆ์แต่ที่ควรจะเปนเครื่องเต็มเครื่องบวช เว้นจากทำให้ชีวิตรสัตว์เปนอันตรายนั้นเปนการดี เพราะเปนการพระราชพิธีมงคลกรรมอันใหญ่ แล้วจะเจือไปด้วยการบาปเล่า ให้ท่านทั้งปวงบันดาที่เริ่มการมงคลเฉลิมพระชนม์พรรษาครั้งนี้ คิดการให้สมควรเทอญ

ประกาศ

ทิ้งหนังสือแลลงหนังสือพิมพ์

(ปกิรณกะส่วนที่ ๒ ปปก. ๕๘

ประกาศไม่ให้เชื่อข้อความที่มีผู้ทิ้งหนังสือไปลงหนังสือพิมพ์)

มีพระบรมราชโองการดำรัศให้ประกาศว่า หนังสือทิ้งแลหนังสือไปลงพิมพ์บ้านหมออเมริกันทั้งสองอย่างนี้ จะเชื่อฟังเอาเปนจริงไม่ได้ เห็นเปนการพิรุทธนัก เพราะใครทำอย่างนั้นเห็นชัดว่าจะว่าเขาตรง ๆ ไม่ได้ จะแกล้งนินทาว่าประจานเขาให้ความอึง ๆ ไปเท่านั้นไม่เปนความจริง ถ้าจริงแล้วทางที่จะว่านั้นมีอยู่คือที่โรงศาล แลร้องถวายฎีกาเปิดเผยอยู่ไม่ห้าม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าผู้ที่มีทุกข์ร้อนเกี่ยวข้องอย่างไร ๆ ให้มาร้องถวายฎีกา ถ้าตัวผู้นั้นต้องกักขังจองจำอยู่ มาไม่ได้ จะให้เจ้าขุนมุนนายฤๅญาติพี่น้องพวกพ้องใคร ๆ มาถวายแทนก็ได้ ถวายข้างน่าก็ได้ ข้างในก็ได้ ทางมีอย่างนี้ไม่เดิน

TUDC 29/04/2564

ตามทาง กลับไปลงหนังสือพิมพ์บ้าง ทำหนังสือทิ้งบ้างเห็นเปนพิรุทธนัก ถึงว่าจะปักหน้าค่าชื่อ ฤๅกล่าวโทษบ้านเมืองต่าง ๆ จะให้ในหลวงทรงหยิบเรื่องในหนังสือพิมพ์ออกให้ชำระเอาเปนเหตุเปนผลนั้นไม่ได้ ใครไปทำอย่างนั้นเหนื่อยเปล่า ท่านผู้ที่ได้รับหนังสือพิมพ์ไปอ่านแล้วอย่าเชื่อฟังเอาเปนจริง ให้เข้าใจดังประกาศนี้เทอญ

ประกาศฉะบับนี้ใน ปกิรณกะส่วนที่ ๒ ป.ป.ก. ๕๘ เรียกว่า "ประกาศไม่ให้เชื่อข้อความที่มีผู้ทิ้งหนังสือไปลงหนังสือพิมพ์

ประกาศ

ร่างพระราชหัตถ์เลขาพระราชทานเงินเจ้านาย

สมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม ปฏิญาณไว้เปนสำคัญว่า เงินตราเปนพระราชทรัพย์ข้างในอื่นนอกจากจำนวนงวดขึ้นท้องพระคลัง สำหรับจ่ายแจกเบี้ยหวัดแลจ่ายใช้ราชการ บัดนี้ทรงพระเมตตาปรานีอารีรักษ์ต่อพระบรมญาติซึ่งเปนพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ แลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระเจ้าลูกเธอในแผ่นดินประจุบันนี้ จึงยกพระราชทานแต่ส่วนหนึ่งเท่านี้เปนรางวัลเล็กน้อยเพิ่มเติมเบี้ยหวัด เพราะได้ทำราชการมาในแผ่นดินประจุบันนี้ได้ ๕ ปีถึงมาแล้ว ไม่มีถ้อยความเปนเหตุให้ทรงรังเกียจขัดเคืองเปนข้อใหญ่ใจความเลย อันนั้นก็เปนความชอบอันใหญ่อยู่แล้ว อนึ่งคำว่าเบี้ยหวัดแลรางวัลก็เปนคู่กัน เบี้ยหวัดพระราชทานทุกปีแล้ว ถึงเพิ่มบ้าง

TUDC 29/04/2564

ก็ชื่อว่าเบียหวัดไป จะพระราชทานคืนเอกเล็กน้อยให้ปรากฏว่าเป็นรางวัล และเพราะทักถ้วความผิดอยู่ ไม่ได้หาทรัพย์ด้วยอุบายต่างๆ ที่ขัดขวางต่อราชการแผ่นดิน จนมิได้น้อยกว่าที่เสียไป จึงพระราชทานให้ครั้งนี้ ด้วยทรงพระราชดำริห์ว่าให้ไปเป็นต้นทุนประกอบการหากำไรไว้ใช้สอยต่อไปเป็นกำลังราชการ แต่ทรงขอเสียว่าอย่าเอาไปใช้หนี้สินแลเล่นไปชื่อลื่น แลใช้การที่ไม่ชอบพระราชหฤไทย แลประกอบการอย่างใดๆ ที่จะให้ต้นทุนสาบสูญเสียนั้นอย่าทำเลย จงคิดอ่านประกอบการ โดยอุบายต่างๆ ที่ชอบธรรมให้เกิดภักผลตามกำลังเกิด กำไรที่ได้มาจะใช้สอยเสียฤๅทำบุญให้ทานก็ตามจะเพิ่มเข้าในทุนทำหาผลต่อไปก็ตามเถิด ซึ่งพระราชทานครั้งนี้ จะประสงค์ต้นทุนแลผลกำไรคืนนั้นหามิได้ ด้องพระราชประสงค์จะใคร่ได้แต่ความยินดีว่า ทำได้ผลมากเจริญแก่ผู้รับพระราชทานไปเท่านั้น เพราะฉนั้นบิหนึ่งทำหาผลได้เท่าใด ให้กราบทูลให้ทรงทราบเงียบๆ แต่ที่จริงจะทรงสับสวน ถ้าได้ความว่าจริงก็จะทรงยินดีมาก ถ้านานไปพระราชทรัพย์เช่นนี้ยังหาได้อีก สบายพระราชหฤไทย์เมื่อใดก็จะพระราชทานเพิ่มมาให้เป็นทุนอีกต่อไปในภายน่า เพื่อทำนุบำรุงพระบรมญาติให้มีกำลังวังชา ช่วยกันรักษาพระเกียรติยศคิดคุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย์ แลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงดำรงแผ่นดินสืบพระเกียรติยศคิดคุณในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเป็นต้นในพระบรมราชวงษ์นี้ ให้ดำรงด้วยดีเป็นปรกติ อย่าให้ถดหย่อนเสื่อมทรามห่างเหินไปได้ ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งได้เลย แลให้ความสัม-

TUDC 29/04/2564

พันธประฏิพัทธของพระราชตระกูลกับตระกูลเจ้าราชนิกูลเชื้อพระวงษ์ ซึ่งได้เปนผู้มีบันดาศักดิ์ ทำความชอบแก่แผ่นดินมาแต่ก่อนจนบัดนี้นั้น ติดพันธ์ถาวรณ์ยั่งยืนไม่ห่างเหินเสื่อมถอยน้อยไปด้วย จงช่วยกันคิดการทั้งปวงซึ่งเปนเครื่องประดับพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ ในพระวงษ์นี้ เปนไปคงที่ถาวรณ์ยั่งยืนอยู่พร้อมมูลทุกประการ เปนอันฉลองพระเดชพระคุณเทอญ

พระราชทานณวัน

ประกาศ

วิธีบอกศักราช

ลัทธิบอกศักราชอย่างเก่าเปนสองอย่าง อย่างหนึ่งตั้งแต่เพ็ญเดือน ๖ ล่วงแล้ว ก็บอกยืนอยู่อย่างปีไม่มีอธิมาศว่า ล่วงเสศวัน (เท่านั้น) ยัง ๑๑ เดือนเสศวัน (เท่านี้) เมื่อพ้นเดือน ๗ เพ็ญไปแล้วก็ว่า ล่วงแล้วเดือนหนึ่งกับเสศวัน ยัง ๑๐ เดือนกับเสศวัน เมื่อล่วงเดือนแปดปฐมาสาธเพ็ญแล้ว บอกล่วง ๒ เดือนกับเสศวัน แล้วจึงบอกยั่งยืนอยู่ว่า ๑๐ เดือนกับเสศวัน ด้วย สามารถ / อำนาจ แห่งอธิกมาศ ครั้นล่วงถึงเพ็ญเดือนแปดทุติยาสาธแล้ว ก็บอกล่วงสามเดือนกับเสศวัน แล้วบอกยังเก้าเดือนกับเสศวัน ด้วยสามารถฤๅอำนาจแห่ง

TUDC 29/04/2564

อธิมาศดังนี้ ฉดหลังเพิ่มน่าไปจนถึงเพ็ญเดือน ๕ ก็บอกว่า ล่วงแล้ว ๑๒ เดือนกับเศษวัน ด้วย สามารถ อธิกมาศ เอาไว้ข้างหลัง ตั้งแต่ อานาจ เพ็ญเดือนแปดปฐมวสาขมาจนเดือน ๖ ขึ้นปีใหม่ อย่างหนึ่งตั้งแต่แรมเดือน ๖ มาแล้ว ก็บอกว่าเศษวันล่วงแล้ว (เท่านี้) ยัง ๑๒ เดือนกับเศษวันด้วย สามารถ อธิกมาศ ว่าอย่างนี้ไปทุกเดือน เพิ่ม อานาจ น่าฉดหลังไปจนขึ้นเดือน ๖ ปีใหม่ว่าข้างหลังเสมออยู่

พวกที่ใช้อย่างหลังดีอย่างก่อนว่า การที่รู้อยู่แล้วว่าจะมีอธิกมาศด้วยคำนวนได้เองฤาพึ่งหมายสงกรานต์สำหรับปี ว่าปีนั้นจะมีอธิกมาศ ก็มาบอกยัง ๑๓ เดือน ตั้งแต่เพ็ญเดือน ๖ มาจนเพ็ญเดือน ๗ แลบอกว่ายัง ๑๐ เดือน ตั้งแต่เพ็ญเดือน ๗ มาจนเพ็ญปฐมวสาขนั้น ท่าเป็นไม่รู้ไม่เห็นว่าจะมีอธิกมาศ แล้วทำเป็นพึงรู้เข้าว่าปีนั้นมีอธิกมาศ เมื่อวันเพ็ญเดือนแปดปฐมวสาขนั้น จึงช้าบอกว่ายัง ๑๒ เดือน ด้วย สามารถ อธิกมาศดังนั้นเป็นปติไป ฉดตัวว่าไม่รู้ไม่เห็นอะไร อานาจ ข้างโหร ต่อไม่ได้เข้าพรรษาจึงรู้ว่ามีอธิกมาศ แก้ตัวใหม่นั้นไม่ดีเลยไม่งามเลย อย่างหลังนี้ ลัทธิเก่าเป็นสองอย่างๆ นี้แล คงว่าแต่ข้างหลังทั้งสองอย่าง

ในพวกธรรมยุติกา คิดว่าผิดปรกติอยู่ที่ไหนอยู่ที่นั่นจึงชอบ คือบอกว่าล่วงแต่เศษวันแต่น่าเพ็ญเดือน ๖ แลบอกล่วงเดือนหนึ่ง แต่น่าเพ็ญเดือน ๗ บอกล่วง ๒ เดือน แต่น่าเพ็ญเดือน ๗ การเป็นปรกติไม่ผิด

TUDC 29/04/2564

ที่เคยทูลมี แต่ที่บอกว่าล่วง ๑๒ เดือน แต่น่าเพ็ญเดือน ๖ บอกว่ายัง ๑๑ เดือน แต่เพ็ญเดือน ๗ บอกว่ายัง ๑๐ เดือน แต่น่าเพ็ญเดือน ๗ นั่นผิดปรกติที่เคยบอก ทุกบทไม่มีอธิกมาศจึงต้องวางข้างหลัง ข้างยังแก้ตัวที่บอกผิดปรกติ ก็ตั้งแต่เพ็ญเดือนแปดทุติยาสาธไปแล้วต้องยกเอามาวางข้างล่างทุกเดือนไป เพราะบอกว่าล่วงแล้วสามเดือน น่าเพ็ญเดือนแปดแลเดือนอื่นต่อ ๆ ไป จนบอกว่าล่วงแล้ว ๑๒ เดือน ในเบื้องน่าเพ็ญเดือน ๕ นั่นผิดปรกติที่เคยบอกทุกเดือน ๆ ในบทไม่มีอธิกมาศจึงต้องวางไว้ข้างล่าง ก็บอกว่ายัง ๕ เดือนในเบื้องน่าเพ็ญเดือนแปดทุติยาสาธไปแลบอกว่ายัง ๘ เดือน ๗ เดือน แต่น่าเพ็ญเดือน ๘ แลเดือน ๑๐ ไปจนบอกว่ายังแต่เสศวัน ในกาลเบื้องน่าเพ็ญเดือน ๕ นั่นเป็นค่ำไม่ผิดปรกติที่เคยบอก จึงไม่ให้ว่า ข้างบอกยังว่าสิ้น ๆ ฉัทธรรมยุติกานั้น มีอธิกมาศให้วาง ข้างบอกยังตั้งแต่แรมเดือน ๑๒ ไป จนถึงขึ้นเดือน ๘ ทุติยาสาท ตั้งแต่แรมเดือน ๘ ทุติยาสาธไปให้วาง

ข้างบอกล่วงข้างบอกยังยกเสีย การเปนแยบคายโยนิโสการิตาอยู่อย่างนี้ แต่เดี๋ยวนี้พวกธรรมยุติกาไม่สังเกตสังกา ถือแต่ฉัทธิตาม ๆ กันงุมง่ามไปไม่พิจารณา จะได้เข้าก็จะเลอะไม่รู้จักฉัทธิเก่าใหม่เขาเราเลย

พระบรมราโชวาท

เรื่องเดินเปนขุนนาง

พระยานครสวรรค์ภูถึงแก่กำม์แล้ว แต่เดือนห้าข้างแรม ทรง

TUDC 29/04/2564

พระราชดำริห์ว่า พระยอดเมืองขวางปลัด เติมเปนหลวงเทียรฆราช
ยกบัตรมานาน แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครั้นเมื่อพระยานครสวรรค์ภู เปนพระยานครสวรรค์ พระยอดเมือง
ขวางเก่าเปนพระยาบรรพตภูมาธิการแล้ว ก็ได้โปรดให้เปนพระยอด-
เมืองขวางปลัดทำราชการมา ทแท้พระยานครสวรรภักดี แต่ก่อนเปน
แต่หลวงธรรมาธรมการผู้น้อย ตำแหน่งกว่าพระยอดเมืองขวางผู้น
เมื่อเปนหลวงเทียรฆราชยกบัตรนั้นอีก แต่เพราะเปนข้าหลวงเดิมมา
จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปนพระยานครสวรรค์ กับด้วยถึงแก่
กรรมแล้ว ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ควรจะให้พระยอดเมืองขวาง
ปลัด เปนพระยานครสวรรค์ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป
เพราะราชการในเมืองนครสวรรค์ประการใด ๆ พระยอดเมืองขวาง
ย่อมเข้าใจ จะได้ทำราชการถ้วนถี่กว่าผู้อื่นจะไปเปน ก็ผู้อื่นจะไป
เปนนั้น ถ้าผู้มีบรรดาศักดิ์สูงอย่างครั้งหนึ่งพระยาอนุชิตราชาจาง-
วางกรมพระตำรวจไปเปน ครั้งหนึ่งพระยาอภัยสงครามเจ้ากรมอา-
ษาใหญ่ฝ่ายพระบวรราชวัง ไปเปนผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่ในกรุงเทพฯ
อยู่ก่อนแล้ว ไปเปนผู้สำเร็จราชการเมืองดังนั้น ยกไว้แต่ผู้น้อย ๆ
มิใช่ผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่ในกรุงเทพฯ ถ้าขึ้นไปเปนที่พระยานคร-
สวรรค์ เห็นขนบราชการในเมืองนั้นจะได้ถถ้วนดีไปกว่าพระยอด-
เมืองขวาง ซึ่งทำราชการอยู่ในเมืองนั้นมานานดังนี้ จะหมาย
เชื่อว่าจะเปนดีกว่าไม่ได้ เพราะใครตะกุยตะกายขึ้นไปก็คงจะเดิน
เหิน เสีย สินบน ๕๐ ชั่ง ๕๐ ชั่ง ขึ้นไป เงิน สินบน นั้น จะ เอามาแต่
ไหน ก็มีของตัวก็คงลงทุนของตัวมาเสียสินบน ถ้าไม่มีก็คงจะกู้

TUDC 29/04/2564

ยิ่มเขามาเสียสินบน ต้องเสียดอกเบี้ยไปพลาง ต้นทุนแลดอกเบี้ย
นั้น จะเอามาที่ไหนก็คงจะไปรีดเอาที่ไพร่บ้านพลเมือง แลลูกค้า
วานิชดีบ ๆ สุก ๆ ไปต่าง ๆ ทำให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนยิ่ง
ไปกว่าปรกติเป็นแน่ จึงเห็นเป็นแท้อยู่แล้วว่า ผู้ใดเดินเห็นจะไปเป็น
ผู้สำเร็จราชการหัวเมือง คนนั้นสำรับเดียวกับบิดาจึงเรียกว่าห่า ผู้
ใดรับสินบนเดินเห็นช่วยแก้ไขให้คนเช่นนั้นได้ไปเป็นผู้สำเร็จราชการ
เมือง จะได้บาปกรรมมากนัก เหมือนกับเอาห่าไปปล่อยในบ้านใน
เมือง เป็นที่อยู่ของมนุษย์ ขอเดียเถิดอย่าเอาเลย

ที่เมืองนครสวรรค์นั้น จะโปรดให้พระยอดเมืองขวางปลัดเป็นพระ-
ยานครสวรรค์ หลวงเทียรฆราชยกบัตร จะโปรดให้เลื่อนเป็นพระ
ยอดเมืองขวาง นายเกดมหาดเล็กบุตรนายมีหมื่นภักดีเสียจักษุข้า-
หลวงเดิม จะโปรดให้เป็นหลวงเทียรฆราชยกบัตร

นายมีนั้นได้เคยทรงใช้สอยมาแต่เดิมช้านาน เคยทรงเห็นสติ
ปัญญาปากคำมา เคยรับสั่งใช้ให้ไปเฝ้าไปหาเจ้านาย แลขุนนาง
ในกรุงเทพ ฯ มาแต่ก่อน บัดนี้ยังอยู่แต่ชรามาก อายุเกือบ ๘๐ แล้ว
เสียจักษุทั้งสองข้างเป็นราชการไม่ได้ ถ้ายังหนุ่มอยู่ฤๅไม่เสียจักษุก็
ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ควรจะเป็นพระยานครสวรรค์ได้ นายมีมี
บุตรชาย ๓ คน นายกอนที่หนึ่ง นายเกดที่สอง พระเอมพิธีธรรมที่สาม
นายกอน นายเกด เดิมก็ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง
แต่นายกอนนั้นครั้นมาภายหลังเชื่อมคถ่อหมอดู ฤๅกาดหมายการเกิน
ร้ายกว่านั้นไป จึงหันโจทเจ้านายเดิมของตัวของบิดาไปถวายตัวทำราช-
การในพระบวรราชวัง จนได้ถากชาติเป็นที่นายฉลองในยนารถ แต่

TUDC 29/04/2564

นายเกดพระเอมพี่ธรรมนั้น ก็ยังคงทำราชการในพระบรมมหาราช-
วังตามตังกัดเดิมมีความชอบอยู่ พระเอมนั้นบวชเปนพระภิกษุอยู่ ก็
ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้เปนเหมือนเช่นพระเปรียญ ได้ไตรบี้แล
นิตยภัตรบี้ สมควรแก่ความรู้แลความสามารถในพระพุทธศาศนา แต่
นายเกดนั้นยังหาได้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้มีตำแหน่งราชการสฐาน
ใดไม่ ครั้นจะไม่ให้ได้ยศบ้างก็จะเปนที่เสียใจแก่นายเกด แล
พระเอมซึ่งเปนผู้ชอบสัตยสุจริต ไม่ได้คิดโจทย์จับเจ้านายเดิมของตัว
ไปความนายกอนพี่ชาย

อนึ่งถ้านายเกดแลพระเอมไม่ได้ยศ ก็จะสมความว่าร้าย คิด
ร้ายของนายกอนผู้พี่ ว่าเพราะโจทจับเจ้านายเดิมของตัวไปจึงได้ดี
ยศนั้น เพราะฉนั้นอย่างไรๆ ก็คงจะโปรดนายเกดให้เปนหลวงเทียร-
ฆราชยกบัตรเมืองนครสวรรค์ให้จงได้ ถึงจะโง่เฉลาดอย่างไร นายมี
เสียจักษุผู้บิดาก็คงจะช่วยท่านบำรุง

ที่เมืองไชยานั้น พระยาไชยาจุ้ยบ่วยหนัก เปนวรรณโรคในท้อง
ถึงบวมแล้ว ถ้าถึงแก่กรรมลงก็ทรงพระราชดำริห์ไว้ จะให้พระยา
อัษฎงคตทิศรักษาเมืองกระ ฤๅพระยาอภัยสงคราม ฤๅจมื่นเด็กชาย
นายใดนายหนึ่งไปเปน ห้ามอย่าให้ใครคิดเห็นผิดๆ ไป ตะกายตะกุย
อุนวายอายเขาเสียเปล่า ใครคิดเด็นเห็นเอาที่ผู้สำเร็จราชการเมือง
ต่างๆ ห่างพระเนตรพระกรรณ์ ด้วยเสียสินบนข้างนั้นข้างนี้อย่างนี้
ควรที่นักปราชญ์ผู้ฉลาดรู้ จะคิดเห็นว่าผู้นั้นไม่ใช่มนุษย์ คิดแต่จะไป
กินเนื้อเถือหนังมนุศเปนเทียงแท้ ถ้าใครช่วยแก้ช่วยไขผู้นั้นก็บาป
นักหนา

TUDC 29/04/2564

เรื่องเมืองนครสวรรค์เมืองไชยา ใครอย่าคิดอย่าว่าอย่างไรเลย ถ้าขืนเพ็ดทูลจะเอาใครไปก็จะทรงเห็นว่า ผู้อยากได้เป็นผู้สำเร็จราชการเดินเห็นนินทา ผู้เพ็ดทูลแก้ไขกัด ว่าอมนุศภูดผีเข้าสิง จึงคิดการจะกินเนื้อมนุษย์ให้เกินไป จะทำให้ไพร่ได้ความยากไม่ต้องการเลย เดียวนี้แต่คนต่ำๆ เตวๆ แขกก็ไม่เป็นแขกคน ก็ยังคิดเจ๋อเจอะจะเอาที่พระยานครสวรรค์ จะเสียเงินสินบน ๕ พันบาท ๕ พันบาท แต่ขุนนางบางนายไปที่ไหนฉาวที่นั่นท้ายศเกินๆ จนต้องโทษทัณฑ์เฆี่ยงภาชื่อฉาวมาแต่ก่อน ยังเดินเห็นจะเอาที่พระยาไชยา ก็เมืองไชยาชะตาร้าย ใครไปเป็นผู้สำเร็จราชการเมือง ต้องถอดกลับมาเป็นพระยาไชยานอกราชการอยู่ถึงสามนาย แต่ก่อนก็ยังพระยาไชยาหอ ๑ พระยาไชยาบดอด ๑ พระยาไชยากลับ ๑ ก็ถ้าเอาคนเช่นนี้ต่อไปที่ไหนฉาวที่นั่นมาหลายครั้งไปเป็น กลัวจะต้องเป็นเกินไปกว่าพระยาไชยานอกราชการ จะเป็นพระยาไชยาคิดคุกคนตายไป

คำที่ว่ามานี้ จะเรียกว่าคำประกาศก็ไม่ได้เพราะบ่นเพ้อนัก ใครอย่าว่าเพ้อเลยผู้แต่งรู้ตัวอยู่แล้วว่าเพ้อ

ว่าด้วยวันธรรมสวนะ

ในกาลบัดนี้ พระสงฆ์ก็มี คฤหัศก็มีเป็นอันมาก ทุกอุสาหะจะใคร่ทำธรรมสวนะแลรักษาอุโบสถศีลให้ถูกตรงวันเพ็ญวันดับที่แท้ แลวัน

TUDC 29/04/2564

ที่ ๘ นับแต่วันเพ็ญวันดับนั้นไป ก็เพื่อจะอนุเคราะห์แก่ชนพวกนั้นให้รู้วันเพ็ญวันดับแลวันที่ ๘ ที่แท้ จึงได้เชียนรายวันเพ็ญวันดับแลวันขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำไว้ตลอดชั่วปีในประกาศนี้ก่อน เดือน ๕ วันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เปนวันพุฒ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันพุฒ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันพฤหัศบดี เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันศุกร แรม ๘ ค่ำเปนวันเสาร์ แรม ๑๕ ค่ำเปนวันศุกร เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันเสาร์ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันอาทิตย์ เดือน $\frac{๘}{๘}$ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันจันทร์ วันแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำเปนวันพุฒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันอังคาร วันแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันพุฒ เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันพฤหัศบดี วันแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันศุกร เดือน ๑๑ ขึ้น ๘ ค่ำเปนวันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำเปนวันศุกร วันแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันเสาร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันอาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๘ ค่ำเปนวันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำเปนวันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันอังคาร เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันพุฒ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันพฤหัศบดี เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ เปนวันศุกร ขึ้น ๑๕ ค่ำเปนวันพฤหัศบดี แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันเสาร์ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เปนวันอาทิตย์ ให้สังเกตวันเหล่านี้ให้แน่นอน แล้วจงทำธรรมสวนะแลรักษาอุโบสถศีลให้สมควรแก่ความเลื่อมใส

TUDC 29/04/2564

อนึ่งถ้าจะทำพิธีมาฆบูชา ตามนิยมซึ่งมีกำหนดในคำภีร์อรรฐกะถา ว่าเปนวันที่ชุมนุมพระสาวก ๑๒๕๐ แลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์นั้น ให้ทำในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ทั้งสองวัน เปนอันถูกต้องแล้วอย่าได้สงไสย์เลย ถ้าไม่เชื่อก็ให้พิเคราะห์ดูพระจันทร์ในอากาศนั้นเทอญ

ประกาศ

ว่าด้วยผ้าสันถัด

ผ้าชื่อ (นิสีทนัง) เปนของอย่างหนึ่ง มีพุทธานุญาตให้ทำให้ใช้ว่าไว้ในจีวรขันธ แลมีประมาณบังคับในปาจิตตียกัณฑ์วรรคปลาย เปนสิกขาบทอันหนึ่ง เปนผ้าวิเสศอย่างหนึ่งซึ่งควรจะเล็กกว่าผ้าไตรจีวรทั้งสามผืน สำหรับภิกษุจะได้ใช้รักษากาย รักษาจีวรแลรักษาเสนาศนะ มีอยู่ในวินัยบัญญัติ แต่ถ้านั้นเดี๋ยวนี้ไม่ได้ใช้มานานแล้ว ก็เมื่อจะไม่ใช้ก็ได้ไม่มีโทษ ก็เพราะภิกษุถือเตจีวริกก็ต้องยกเสียไม่ใช้ แต่ถึงกระนั้นพุทธบัญญัติเปนสิกขาบท ภิกษุก็จำจะต้องศึกษารู้ไว้จึ่งจะชอบ แต่บัดนี้ความในสิกขาบทนั้น ถึงพระราชาคณะบางองค์ที่มีบันดาศักดิ์มาก เลื่อนที่เปนถึงสมเด็จพระราชาคณะแล้วบ้าง เปนพระราชาคณะสูงอายุแก่จนถึง ๖๐ พรรษาแล้วบ้าง ก็ไม่รู้เมื่อยามจะมาต้องเทศนาต้องเจรจาถึงผ้านิสีทนังนั้น ก็ว่างมงายมืด

TUDC 29/04/2564

มนทไม่เข้าใจเลย จนถึงแปลคำบาฬี (อะทะสกังนิสีทะนัง) ว่า สันถัดไม่มีผ้าย่อมก็ว่าได้ น่าอายแก่คฤหัฐที่เป็นศิษย์พระสมณะ แปลหนังสือไม่ออก รู้แต่สิกขา ๑๐ ผูก สั่งสอนให้ศิษย์รู้สิกขาบทนั้นได้นั้นนักหนา ถึงตัวพระราชาคณะนั้นจะเพลิดเพลินไปด้วยความสุขที่ไม่เอาใจใส่สิกขาบทนั้นแล้วไม่รู้จักอายก็ดี พระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นมิพักอุปัฐาก ก็ได้ยกย่องตั้งแต่งให้มีฐานันดรยศศักดิ์เป็นพระราชาคณะแล้ว ถวายนิตยภัตรอยู่เป็นนิตยนั้น เมื่อใดทรงสดับคำงมๆ งายๆ เก้อๆ ดังนี้ มีความร้อนพระราชหฤทัยละอายแทนนัก แต่ครั้นจะเตือนจะตักให้เอาใจใส่ศึกษาให้รู้ไว้ เพื่อจะได้ใช้ในเวลาเมื่อจะต้องออกชื่อของที่ต้องบังคับในวินัย คือเมื่อสำแดงธรรมเทศนาก็ดี เมื่อจะปฏิกษาความพระสงฆ์บางคราวก็ดี จะต้องออกชื่อของนั้นอธิบายของนั้นแล้วจะได้ว่าให้ถูกๆ อย่าให้ผิดๆ เลอะเทอะไปให้ผู้รู้เขาๆ หัวเราะเยาะได้นั้น ก็ทรงพระราชดำริห์เป็นแน่ในพระราชหฤทัยอยู่แล้ว ว่าการที่จะทรงตักเตือนดังนั้น ก็จะเหมือนกันกับการที่บุราณว่า ว่าน้ำท่าไปยอนหูหนวก แต่ถึงกระนั้นก็ยาณวัตรของพระเจ้าแผ่นดิน ที่เป็นผู้อุปัฐากอุปถัมภ์พระราชาคณะนั้น ควรจะทรงปรนิบัติอย่างไรให้เป็นคุณ โดยทางธรรมตามวิไสยนักปราชก็ทรงปรนิบัติไปอย่างนั้นเอง เหมือนกับการถวายเงินทองแก่พระสงฆ์ด้วยกับบิยโวหาร ถึงทรงทราบแล้วว่าพระสงฆ์ไม่ต้องการด้วยกับบิยโวหารก็ดำรัสไปอย่างนั้นเอง ด้วยกับบิยโวหารแต่ก็อไม่ให้เสียกัลยาณวัตร เพราะฉนั้นบัดนี้จึงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าพนักงานจัดแจงแต่งตัดผ้านิสีทะนังนั้น ให้ต้องอย่างต้องประมาณตามความในบาฬีแลธรรม-

TUDC 29/04/2564

กะถาฎีกา เปนผ้านิสีทะนังร้อยผืน พระราชทานมาแก่พระราชาคณะ
แดพระราชวงษานุวงษ์ ซึ่งทรงผนวชมีถานันดร เปนพระราชาคณะ
แดบาเรียญ แดพระครูถานานุกรมบาเรียญผู้ใหญ่ ซึ่งควรจะเลือนที
เปนพระราชาคณะต่อไปรูปละผืนเพื่อจะให้รู้จักว่าผ้านิสีทะนังตามวินัย
บัญญัติเปนดังนี้ จะเชื่อก็ตามไม่เชื่อก็ตาม จะเอาใจใส่ก็ตาม ไม่เอา
ใจใส่ก็ตาม เมื่อเวลาจะออกชื่อถึงผ้านิสีทะนังนี้ เมื่อเทศนาทุติยสัง-
คายนาย จะไม่ได้ว่าผ้าสันถัดไม่มีผ้าย ฤๅว่าต่อม ๆ แต่ม ๆ แย้ม ๆ
อ้อม ๆ อยู่น่าอายน่าบัดสี อนึ่งพระสังฆเมื่อจะเทศนากัด จะพูดยกตน
กัด มักพูดบ่อย ๆ ทีเดียว ว่าภิกษุดังอยู่ในศีล ๒๒๗ ฝ่ายผู้ทได ฟัง
ไปนั้น จนผู้หญิงแดเด็ก ๆ ก็พูดกันฮือไป ว่าพระสงฆนี้ศีล ๒๒๗ ถึ
นิสีทะนะสิกขาบทว่าด้วยประมาณผ้านิสีทะนังเช่นนั้น ถึในพระ
ปาฏิโมกษนับเปนหนึ่งใน ๒๒๗ ก็ถ้าพระสงฆรูปใดมาเทศนาว่าเลือน
เบือน ไม่รู้จักผ้านิสีทะนังไม่เข้าใจแล้ว ผู้หญิงกัด เด็ก ๆ กัด จะมิ
ว่าศีล ๒๒๗ ของพระสงฆรูปนั้นไม่ครบฤา เปนที่อัปยศอดอายเพราะ
ไม่สมกับคำปฏิญญาว่าศีล ๒๒๗ นั้น ว่ามาทั้งนี้ก็ทราบแล้วว่าจะไม่
เปนที่ยินดีแก่ท่านผู้อ่าน แต่เข้าใจว่าคำที่ว่ามานี้ ท่านผู้ใดได้
ฟังแล้วไม่ชอบใจ ท่านผู้นั้นจะไม่เปนเขตรให้เกิดบาปแก่ผู้ว่านักดอก
ท่านผู้ใดที่ได้อ่านคำที่ว่ามานี้แล้วมีความยินดีสาธุการเห็นชอบด้วย
ท่านผู้นั้นจะเปนบุญเขตรแรงยิ่งกว่าเขตรบาปจึงได้ว่ามา เมื่อท่านผู้ใด
เห็นว่าถ่วงว่าผู้ใดไม่ต้องการ ขอขมาโทษเสียเถิด อย่าขัดเคืองเลย

TUDC 29/04/2564

ประกาศ
ว่าด้วยเรื่องพัชนี

มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตำรัสสั่งให้เล่าความหลัง ให้ท่านทั้งปวงฟัง แลเดือนสติให้ท่านทั้งปวงรำพึงดู แต่ก่อนมาคุมบัดนี้ ก็เปนเยี่ยงอย่างประเพณีผู้มียศในพระสงฆ์ท่านองค์ใครปใด เปนราชาคณะถานานุกรมแลเจ้าอธิการแล้ว ก็ไม่ถือตาลิปัตใบลานตามธรรมเนียม ถือพัชนีแทนตาลิปัตทุกแห่งทุกตำบลสืบๆมา ก็ผ่ายคฤหัฐนั้น แต่ก่อนนับถือพัชนีเปนเครื่องยศ แม้นในหลวงอยู่งานในที่พระบันทม แลที่ทรงเครื่องแลที่เสวย ฤๅมหาดเล็กอยู่งานข้างน่าก็ใช้พัชนีทั้งสิ้น ต่อเด็จออกแขกเมืองฤๅออกพลับพลาจึงอยู่งานพัชโบก ว่าด้วยเจ้านายทั้งปวงก็ใช้พัชนีเปนเครื่องยศอยู่งานทุกหนทุกแห่ง ขุนนางแห่สระสนานแลเหยียนชิงช้า ก็มีนายแบกพัชนีตามสองเล่ม เมื่อลงจากช้างไปแคร่เล่า มีนายก็ถือพัชนีพัดไปทั้งสองข้าง เพราะแต่เดิมชาวบ้านใช้พัชนีเปนเครื่องยศอย่างนี้แล้ว บางทีผู้มียศเปนเจ้าของพัชนีล้มตายห่วยจากไป ก็เก็บเอาพัชนีที่ใช้ไปถวายพระสงฆ์ไปใช้เปนตาลิปัต ฝ่ายพระสงฆ์ได้เครื่องยศของคฤหัฐไปใช้ ก็คิดใจว่าได้ของผู้ตาย ก็ให้ถูกศิษย์ถือพัดวีประจับตัวตามยศบ้าง ถือเปนตาลิปัตบ้าง นับถือกันว่าเปนพระสงฆ์มันตาศักดิจึงใช้พัชนี ความนี้เปรียบเหมือนเครื่องถ่ายของฉัตรพ้าใบรกา นากเบือนนากเสี่ยวหางหงษ เครื่องประดับหลังคาแดชุ้มจรน่าคูหา เครื่อง

TUDC 29/04/2564

เหล่านี้ก็เป็นเครื่องประดับสำหรับราชอิศริยศ คือท่าในพระที่นั่ง
น้อยใหญ่ในพระราชวังแลวังเจ้าต่าง ๆ ภายหลังในหลวงทรงพระ
ราชศรัทธาให้ไปทำถวายในพระศาศนา คือทำในพระวิหารพระอุ-
โบสถหอไตรโรงธรรมแลกุฎีที่อยู่พระสงฆ์ผู้ใหญ่ ฝ่ายพระสงฆ์เมื่อ
ได้ของอย่างเช่นพระราชวังแลวังเจ้า พระเจ้าแผ่นดินให้มีขึ้นได้ใน
วัดก็ชอบใจ ก็ผู้ที่จะประกิบัติพระสงฆ์ให้ชอบใจแลจะทำบุญให้มาก
ก็ทำถวายขึ้นสร้างถวายขึ้นชุกชุมมาก ทั้งหัวเมืองแลในกรุงอย่างพัชนี
แม้นไม่มีเจ้าของเสียหายตายสูญ ผู้ที่จะทำบุญเห็นว่าพระสงฆ์ชอบใจ
มากอยากถวายอยากใช้ก็ทำขึ้นถวายเปนการบุญไป จนถึงมีผู้ทำพัชนี
เจ็ดก้านเจ็ดชั้นไม่ครบเก้าอย่างธรรมเนียมหลวง บิดโหมดแพร่บ้างขาย
เปนของเครื่องสำหรับผู้จะซื้อไปทำบุญให้ทาน ครั้นกาลนานมาพระ
สงฆ์ในกรุงเทพฯก็รู้จักชัด ว่าพัดเก้าชั้นเก้าเส้นเปนพัดอย่างเครื่องยศ
แท้ ถึงพัดเจ็ดชั้นนั้นเปนแต่ของคนทำขายโดยความมักง่าย หามีท่านองค์
ใดใช้ไม่ ยังหลงใช้แต่พระสงฆ์บ้านอกวอกนาไม่สังเกตสังกาจึงยังใช้
อยู่ แต่การช้างบ้านนานมาแล้วผันแปรไป แต่ฝ่ายพระสงฆ์ยังไม่หัน
เหียนตามไปเลย เปรียบเหมือนอย่างเครื่องถ้วยของฉ้อฟ้าใบรกาชุ้มจร
น่าเมื่อมีผู้ทำทวัดมากมายหลายแห่งหลายตำบล มากไปกว่าพระราช
มณเฑียรแลตำหนักเจ้านาย ตาคนทั้งหลายที่เห็นของอย่างนี้มีในวัด
โดยมาก ก็สำคัญไปเสียว่าของอย่างนี้เปนของวัดมิใช่ของบ้าน คน
ไปมาต่างๆก็มักว่าพระราชมณเฑียร เหมือนพระวิหารแลพระอุโบสถ
แต่แรกเห็นนิดว่าวัดเล่า ตำหนักเจ้าก็ว่าเหมือนโรงธรรมแลกุฎีวัด
เมื่อแรกเห็นนิดว่าวัดเล่า เพราะการเปนดังนี้เจ้านายทั้งปวงก็อายไป

TUDC 29/04/2564

ถึงสร้างตำหนักสร้างวัง ก็ยักย้ายเปนตึกเปนเก๋งไปต่าง ๆ ไม่ใคร่จะทำลำยองฉ้อฟ้าใบรกาจนในหลวงก็ทนไม่ได้ พระที่นั่งใหม่ ๆ ก็ยักย้ายเปนตึกมีลายปั้นประหลาด ๆ ไป ยักคงเปนลำยองฉ้อฟ้าใบรกาอยู่แต่ของเก่าแลที่ไว้พระพุทธรูป ซุ้มจรนำนั้นลางแห่งก็แปลงของเก่าเสีย เปนซุ้มลายปั้นต่าง ๆ ไปก็มี เพราะรังเกียจที่คนไปมาว่าเหมือนวัดนั้น เปนเหตุฉันใด ถึงพัชนีข้างชาวบ้านก็เกลียด อายหายนับถือมานานแล้ว เพราะเหตุที่เห็นพระสงฆ์ผู้มียศเอาไปถือเปนตาลิปัดทุกหนทุกแห่งไป มากกว่าผู้ที่ใช้ในบ้านแต่ครั้งปลายแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย เจ้านายเปนอันมากหลายแห่งด้วยกัน เลิกพัชนีเสียไม่ใช้ ใช้พัดขนนกเปนเครื่องอยู่งาน ยังคงใช้อยู่แต่ในหลวง ครั้นมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพัดอยู่งานก็ใช้พัดขนนกสิ้นทั้งข้างน่าข้างใน พัชนีของเก่าที่มีด้ำเปนทองเปนแต่สำหรับเชิญตามเสด็จ ฤๅปักน่ากันยาเรือพระที่นั่งไปตามเคยอย่างแต่ก่อน มาถึงแผ่นดินปัตยุบันนี้ พัชนีเลิกหลุดทีเดียว ถึงพัชด้ำทองก็ทำด้ำทองต่อเข้ากับขนนก ไม่ได้ใช้พัชนีหุ้มโหมดหุ้มตาดเลย พัชนียังเหลือใช้ในข้างบ้านบัดนี้อยู่สองอย่าง คือสำหรับอยู่งานเจ้านายเล็ก ๆ เมื่อไปนั่งฟังสวดฤๅสมโภชโสกันต์อย่างหนึ่ง สำหรับเล่นลครมีนางไปนั่งพัดตัวยืนเครื่อง เมื่อทำบดรำลงสรงทรงเครื่องอย่างหนึ่ง ก็การเล่นลครนั้น เอาการโบราณมาสำแดง เหมือนกับหญิงโบราณไว้ผมยาวลครก็ต้องรัดช้องทำเปนผมยาวเหมือนคนโบราณ แลอยู่งานโสกันต์เจ้านั้น เพราะ

TUDC 29/04/2564

การโสกันต์ก็คล้ายกับเล่นลครอย่างมยุรฉัตร แลเชิญเครื่องก็ใกล้การเล่นลครทีเดียว พัชนีใช้ข้างบ้านยังเหลืออยู่แต่เท่านี้ นอกนั้นถึงพัชนีทำขึ้นก็เปนแต่สำหรับถวายพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ยังคงชอบใจว่าเปนเครื่องประดับสำหรับยศผู้ใหญ่ไม่กระดิกเลยจนเท่าทุกวันนี้ ก็แต่ยังได้ยินพระสงฆ์รูปหนึ่งว่า ประหลาดอยู่ด้วยพัชนี แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่หามีผู้ใดเอาใจใส่ตามไม่ ท่านผู้ว่านั้นคือพระญาณโสมโพธิด้วงวัดนาคกลาง ท่านนั้นแม้นเปนพระราชาคณะแล้ว ไม่ถือพัชนีเลย คงถืออยู่แต่ตาลิปัดใบตาล แต่ตัดด้ำเสียให้สั้นผิดกันกับพระสงฆ์อนุจรน่อยหนึ่ง เพื่อจะได้ถือพัชโบกลมเองโดยสดวกด้วย เมื่อมีผู้ทักถามท่านว่าทำไมเจ้าคุณจึงไม่ถือพัชนีอย่างท่านทั้งปวงที่มีบันดาศักดิ์ ท่านตอบว่าพัชนีนั้นท่านคิดไปดูรูปร่างเห็นเปนน่าบัดสี ใครคิดอ่านทำขึ้นเมื่อไรให้เปนรูปอย่างนี้ ผู้นั้นจะไม่ได้พิจารณาให้เลอียดเลย ทำขึ้นโดยมักง่าย ท่านทั้งหลายที่รับใช้ก็ดีใจ ใช้ไปไม่มีสตินึกได้บ้างเลย ว่ารูปร่างไม่ดีไม่เปนมงคลเลย เอามาถือบังน่าบังตาครอบหัวครอบหู อย่างไรมิรู้อยู่น่ารำคาญใจคิดดูเถิด บ้านอื่นเมืองอื่น พระสงฆ์ที่มีตาลิปัดยักอย่างไปต่าง ๆ อย่างตาลิปัดพม่าก็เปนใบตาลก้านขด อย่างลังกาก็เปนพัดด้ำงาวงพัดดังรูปไข่มน ๆ พัดจีนเปนอันมากหลายอย่าง ทั้งของเลวที่ง้อมมาข้างน่าก็มี ที่ขึงอยู่ก็มี ก็ไม่มีเปนเช่นพัชนีของไทยเลย พัชนีของไทยนี้รูปร่างน่ารังเกียจน่าบัดสี ผู้ที่ทำที่ใช้ไม่คิดดูบ้างเลยว่า รูปร่างไม่สู้ชอบกล

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ว่าด้วยเนื้อนิลกสาปน์

มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่ผู้ทได้รับพระราชทาน แหวนนาถปลอกมีดใบให้ทราบ ว่าแหวนนั้นทำด้วยทองผสมชื่อเนื้อนิลกสาปน์ผสมตามตำราของโบราณฤกษ์ คือเข้าทองนพคุณหุงสุกดิบจนบริบูรณ์แท้ส่วนหนึ่ง เงินใส่ให้จนสันชินแดทองแดงเปนเงินบริสุทธแท้ส่วนหนึ่ง ทองแดงใส่ให้สันสังกสีดบุกแลชินทเดียวสองส่วน แล้วจึงผสมโดหลามอย่างนั้นให้กินกันเปนอันเดียว เรียกว่าเนื้อนิลกสาปน์ เปนของโบราณกาลก่อน เมื่อเวลาแรกตั้งพุทธสาศนาในเมืองมคธ เขาใช้เนื้อโลหนั้นเปนรูเบี้ยหนัก ๔๐ กล่ำ คือสองสลึงเพียง เรียกชื่อนิลกสาปน์กด นิลกหาปน์กด กขาฤๅเชียวคือส่วนที่ ๔ ของนิลกสาปน์นั้น คือเนื้อเช่นนั้นหนัก ๑๐ กล่ำ เรียกว่าบาท ก็ด้วยบาทอันนี้แลพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอนุญาตปราชิกแก่ภิกษุแลภิกษุนีทั้งหลาย ว่าภิกษุแลภิกษุนีซึ่งลักแลฉ้อเนื้อโลหอย่างนี้หนัก ๑๐ กล่ำขึ้นไปกด ซึ่งของอันมีราคาเท่าฤๅสู่งกว่าเนื้อโลหนั้นหนัก ๑๐ กล่ำกด ภิกษุแลภิกษุนีนั้นเปนปราชิก ถ้าต่ำกว่านั้นอาบัติไม่ถึงปราชิก คือถ้าลักแลฉ้อเนื้อโลหเช่นนั้นหนักแต่กล่ำหนึ่งสองกล่ำ ฤๅสิ่งของอันควรค่าเพียงเท่านั้นเปนแต่อาบัติทุกกฎ ถ้าเนื้อโลหนั้นมากกว่าสองกล่ำขึ้นไป ต่ำกว่า ๑๐ กล่ำลงมา ฤๅของควรค่าเนื้อโลหนั้นเท่านั้น ภิกษุแลภิกษุนีผู้ลักแลฉ้อก็ต้องอาบัติถุลลัจจัย พระบัญญัติ

TUDC 29/04/2564

วินัยเปนของโบราณบังคับด้วยเนื้อนิลกสาปน์นี้ มีในพระคัมภีร์แล
ตำราของเก่าแน่นอน ครั้นพระสาศนาแผ่ไปในนานาประเทศที่ไม่มี
เนื้อนิลกสาปน์นี้ใช้ โบราณท่านจึงคิดตามลัทธิว่าทองนพคุณหนัก
๒๐ เม็ดเข้าเปลือก ราคาเท่ากับเนื้อนิลกสาปน์หนัก ๑๐ กล่ำ ที่เรียก
ว่าบาท คิดดูเนื้อทองในเนื้อนิลกสาปน์ ๑๐ กล่ำนั้น กล่ำหนึ่งหนัก
๕ เม็ดเข้าเปลือก ๑๐ กล่ำเปน ๕๐ เม็ดเข้าเปลือก ก็ใน ๑๐ กล่ำนั้นมี
เนื้อทองแต่ ๑๐ เม็ดเข้าเปลือก เนื้อเงิน ๑๐ เม็ดเข้าเปลือก เนื้อทอง
แดง ๒๐ เม็ดเข้าเปลือก ก็เมื่อจะแยกคิดว่าทองแดงราคาเท่าใด ราคา
ทองแดงก็จะน้อย เมื่อมาผสมเข้ากับเงินที่หนักเท่ากับทองแดงส่วน
หนึ่งอีก ราคาก็จะไม่เท่ากับราคาทองนพคุณ ที่โดยต่ำเปน ๑๖ หนัก
โดยสูงเปน ๑๘ หนัก แต่ท่านคิดโดยคุณของผสมแล้ว ท่านตัดความ
ว่า เนื้อนิลกสาปน์หนัก ๑๐ กล่ำ ราคาเท่ากับราคาทองนพคุณ หนัก
๒๐ เม็ดเข้าเปลือก เมื่อคิด ๑๖ หนักก็เปนเงิน ๕ สลึง ก็เนื้อนิลกสาปน์
๑๐ กล่ำนั้น ถ้าคิดแต่ ๘ หนักอย่างราคานาคในกาลทุกวันนี้ ก็เปน
เงิน ๕ สลึงถูกต้องกัน เนื้อนิลกสาปน์นราคาก็เท่ากับราคานากที่ใช้
ซื้อขายกันโดยมากในกาลทุกวันนี้ แต่อาจารย์ที่ไม่รู้จักเนื้อนิลกสาปน์
นั้น แลไม่ได้คิดเทียบราคานาคที่คนซื้อขายกันอยู่ ก็มักคิดราคาบาท
เปนวัดถุอินนาทานวุ่น ๆ ไปไม่ต้องกัน เนื้อนิลกสาปน์ที่เปนแหวน
พระราชทานมานี้ ได้มีพระบรมราชโองการให้ช่างทองช่าระไล่หล่อ
หลอมทำให้ถูกต้องตามตำราจริง ๆ แล้ว จึงทำเปนแหวนปลอกมีด
ละวง ๆ หนักวงละสองสลึงเฟื้อง นับว่าเปนนิลกสาปน์หนึ่ง เมื่อ
พระราชทานไปแก่ผู้ใด ให้ผู้นั้นเก็บไว้ ฤๅสรวมหัวมือไว้สำหรับสกุ

TUDC 29/04/2564

ถึงพระเดชพระคุณ เมื่อเล็กไปกว่านิ้วของผู้ได้รับพระราชทานไปแล้ว จะไปให้ช่างรายรีดให้เขื่องออกไปควรแก่นิ้วของตัวก็ตาม ฤๅถ้าจะเอาเปนเครื่องราง เปนวัตถุที่เปนสวัสดิมงคลเมื่อเวลาสบาย ๆ จะถวายให้ทรงลงอักษรซึ่งเปนมงคลสำคัญ ๆ ก็จะลงพระราชทานเอาไว้ใช้สรวมนิ้วทำการมงคล คือโกนจุกตัดผมฤๅล้างหน้าแลเจิม อย่าเอาไปสรวมนิ้วที่จะจับของสมมมไม่เปนมงคล ผู้ใดได้รับพระราชทานแหวนเนื้อนิลกสาปน์ไปสรวมนิ้วใช้สรอย ทรงพระอธิฐานพระราชทานส่วนพระราชกุศลเปนพระราชวราสา ขอให้ท่านผู้นั้นเจริญอายุวรรณสุขพลประฏิภาณ สุนทรสารสมบัติ ศิริสวัสดิ์พิพัฒมงคลสรรพศุภผลทุกประการเทอญ

ประกาศ

มีลครฉลองพระศรีรัตนมหาเจดีย์
ให้ผู้ที่จะมาดูมีเงินเข้าส่วนบุญ
(ปกิรณะส่วนที่ ๒ ปปก ๓๘
ประกาศแผ่พระราชกุศล ฉลองพระศรีรัตนมหาเจดีย์)

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศแก่ข้าราชการแลราษฎรที่จะเข้าไปดูลครที่มีในวันแรม ๑๑ ค่ำ แรม ๑๒ ค่ำ แรม ๑๓ ค่ำปีนี้ให้รู้ว่า การครั้งนี้มีลครเปนการสมโภชฉลองพระศรีรัตนมหาเจดีย์

TUDC 29/04/2564

ที่เดิมก่อรากในวัดพระศรีรัตนศาศดาราม มิใช่เปนการเล่น ใคร ๆ จะมาดูฉะนี้ จงช่วยบูชาในการก่อพระมหาเจดีย์นั้นตามศรัทธาแลอุสาหะ คือจงเอาเงินตั้งแต่คนละเฟื้อง หนึ่ง ขึ้นไปมาคิดเทียบที่โรงที่รับเงินกระดาษนั้นทุกคนก่อนจึงเข้าไปดู ถ้าจะถวายธูปเผ่นธูปหักปูนผงน้ำอ้อยเหลว แลทรายบ้างตามมีตามได้ ช่วยในการพระมหาเจดีย์แล้วจึงเข้าไปดูฉะนี้ได้ พระราชทานส่วนพระราชกุศลให้ทุกคนขอให้ท่านผู้ได้ช่วยในการพระราชกุศลนี้เปนศุขสวัสดิ์ทุกคนเทอญ

ใครมาดูฉะนี้เปล่า ไม่ช่วยในการก่อพระเจดีย์ไม่ควรเลย ควรจะคิดบ้างว่าไม่คิดถึงพระเดชพระคุณ ตระหนี่ของเล็กน้อย ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศทั่วนี้ ด้วยพระราชประสงค์จะให้ท่านทั้งปวงได้ส่วนพระราชกุศล มิใช่จะได้ของเรี่ยไรเท่าใดนักหนา

ประกาศ

แผ่พระราชกุศล

บอกเข้าบิณฑกระเทียมถมพื้นวัดราชประดิษฐ

ด้วยกาแผ่กุศลมาถึงท่านทั้งหลายทั้งปวงผู้มีศรัทธา วัดราชประดิษฐพระอารามหลวงใหม่ซึ่งสร้างขึ้นใกล้จังหวัดสนามหารคือกินเถ่านั้น มีพระราชประสงค์จะถมพื้นชานนอกพระวิหารพระเจดีย์ให้สูงกว่าพื้น

TUDC 29/04/2564

ดินเดิมสีศอกเศศ ให้งามเหมือนพระอารามในแขวงกรุงเก่า แต่ครั้น จะถมด้วยดินแดทราย กลัวจะหนักรากนักซุดเซไป จึงต้องพระราช ประสงค์ให้กระเทียมทำเป็นดินมาแต่เมืองจีน จะเอามาถมพื้นให้เบา ราก เพราะดินให้กระเทียมแข็ง ไม่ฝุไม่เปื่อยเหมือนดินดุม ใครมี ให้กระเทียมแดกร้าวอยู่ดี ดีอยู่ดี ถ้ามีศรัทธาก็ให้เอามาทูล เกล้าฯถวายเพิ่มพระราชทานกุศล ฤๅถ้าจะขายก็จะพระราชทานราคา ให้ขอนละสองอัฐสามอัฐ การประกาศนี้เป็นบอกเข้าบิณเบ้ยเรียไร ให้กระเทียมอย่างเดียว ไม่เรียไรเงินทองอะไร กำหนดจะมีดครรับ เข้าบิณให้กระเทียม วันพุฒ วันพฤหัศบดี วันศุกร เดือนอ้าย ขึ้น เก้าค่ำ ขึ้นสิบค่ำ ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ผู้จะมาดูลดรให้หาให้กระเทียมมา ถ้าหาให้กระเทียมไม่ได้ก็ให้หาให้เด็กให้น้อยขวดถ้าชาฤๅกระถาง แดก ๆ เล็ย ๆ บันดาที่เป็นของมาแต่เมืองจีน ฤๅตุ่มเล็ก ๆ ที่ไม่แดก ร้าวเป็นเครื่องจะถมที่ได้มาส่งแล้วจึงจะให้ดูลดร

จะเอาให้กระเทียมเรียบเรียงถมที่ชานพระวิหาร พระเจดีย์วัดราช-ประดิษฐฤๅชานฤๅนั่นเพื่อจะให้เบาราก ใครอย่าตื่นฤๅไปว่าจะผังเงิน ผังทอง เงินทองถึงมีก็ไม่ผังเลย จะจ้างคนทำงานการวัดวาอาราม ร้วงบ้านเมือง ถนนหนทาง ฤๅแจกบ่ายพระราชวงษานุวงษ์แลผู้มี ความชอบที่ควรจะได้รับพระราชทาน แต่บำเพ็ญพระราชกุศลแจก บ่ายแก่สมณพราหมณาจารย์ คนชราพิการต่าง ๆ ดีกว่า ไม่ต้อง กลัวศึกเลื่อนเหนือใต้อะไร ไม่ได้คิดซ่อนเร้นใคร จะเอามาผังเล่น ทำไม อย่าฤๅไปผิด ๆ แล้วคิดขุดวัดให้ยับเยินเสียเปล่าเลย ทำบุญ จริง ๆ ไม่ว่าเท็จไว้ตอก ใครไม่เชื่อเมื่อเวลาถมให้กระเทียมก็มาด้อม

TUDC 29/04/2564

มองดูเอาเถิด คงจะเห็นแต่ไหเปล่าๆ ทั้งนั้นไม่มีเงินทองเลย ถึงทำงานการก็ไม่ได้บีบบังอะไร คนทำการก็แต่ล้วนถูกจ้างไม่ใช่คนหลวง ไม่เชือกสับถามเอาเถิด

ประกาศ

กำหนดที่จะเอาทองแปมาขึ้นเอาเงินไปแต่ท้องพระคลัง

ประกาศแก่ผู้รับพระราชทานทองทศ ทองพิศ ทองพัดดึงส์ ไปแทนส่วนเงินเบี้ยหวัดเล็กน้อยทุกนายให้ทราบ ว่าผู้ใดได้รับทองแปไป ถ้าจะใคร่ได้เงินใช้เร็วๆ ก็ให้เลือกล้วกับเงินของผู้อื่นใช้ไปพลางก่อน ตั้งแต่นี้ไปจนสิ้นเดือนสิบสอง ผู้ที่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเปนทองแปไป อย่าเพ่อมาแลกเปลี่ยนเอาเงินคืน ขอให้รอไว้จนสิ้นเดือนสิบสองจึงเอามาแลก แต่ผู้อื่นนอกจากผู้ได้รับพระราชทานทองแปไป ถึงเปนคนในเบี้ยหวัดก็ดี คนนอกเบี้ยหวัด ถูกค้าวานิชในประเทศนอกประเทศก็ดี ได้ซื้อทองแปไปแล้วจากผู้ได้ทองแปก็ดี ได้ขายของให้แล้วได้ทองแปแล้วรับเอาทองแปก็ดี จะเอาทองแปมาขึ้นเอาเงินไปแต่ท้องพระคลังนั้นได้ทุกวัน ไม่ห้ามไม่ขัดทางค้าขายอย่าสงสัยเลย ใครเอาทองแปมาขึ้นเอาเงินไปแต่ท้องพระคลัง เงินที่เปลี่ยนทองแปก็จะให้แก่ผู้นั้นเปนของผู้นั้น แต่จะมาพ้องร้องกันว่าใช้ฤๅวานให้เอาทองแปมาแลกเงิน แล้วผู้รับวานฉ้อเงินเสีย ไม่ให้ก็ดี ให้แต่น้อยก็ดี ไม่รับตัดสินให้ ตามแต่จะไว้ใจกัน

TUDC 29/04/2564

ผู้ทได้ซื้อทองแปไป ฤๅขายของได้ทองแปไป ฤๅผู้ทได้รับพระราชทานทองแปไป เก็บไว้จนถึงกำหนดทั้งสามพวกนั้น ถ้าเอาทองแปมาแลกเงินทคลัง ชาวอลังไม่ให้ถืด ให้ไม่เต็มกำหนดราคาทศพิศพัดึงส์ดังประกาศแล้วถืด อย่าเพ่อเอาทองแปให้ไว้ทคลัง ให้พาทองแปมาร้องถวายฎีกาเถิด จะพระราชทานเปลี่ยนเงินให้โดยเร็ว

ประกาศ

กำหนดที่รับทองทศพิศพัดึงส์

ครั้งนี้ได้พระราชทาน ทองทศ ทองพิศ ทองพัดึงส์ ไปเป็นเบยหวัดแก่ข้าราชการเปนอันมาก ถึงก่อนนี้ไปก็ได้ทรงทั้งทานบ้าง พระราชทานบ้าง ถ้าผู้ทได้รับพระราชทานทองแปไป เอาไปขอซื้อของก็ดี แลกเงินก็ดี ใช้หนี้ก็ดี จงขายให้ จงเปลี่ยนเงินให้ จงรับแทนหนี้โดยสดวกเถิด อย่ารังเกียจเลย ถูกค้าวานิชฤๅผู้ใดๆขายของได้ทองแปไว้ ฤๅถูกนี้มาใช้นี้ให้เปนทองแป ฤๅได้ซื้อทองแปไว้ถ้าต้องการเงินให้มาขึ้นเอาเงินแต่ชาวพระคลังมหาสมบัติคอยรับอยู่ทศาตาริมประตูข้างพระที่นั่งสุดไทยส่วริยข้างเหนือทุกวัน ไม่ขัดขวางอะไรให้เสียประโยชน์ แต่ทองแปนั้น ถ้าไปเจาะไปตัดเสียแล้วไม่รับใช้ให้

TUDC 29/04/2564

ตัวพระราชทานกำกับทองแปพัดดึงส์

ทองแปจำพวกนี้ เปนทองเนื้อแปด เสศสอง คือ ทองใบย่อยัน-
เส่งมีน้ำหนักเพียง หนึ่งกับวสางค์ หนึ่ง คือหนัก กว่าเงินเพียง จันไป
เท่าส่วนทยสิบของเพียง ฤๅถ้าสนัดเรียกอย่างจีน ก็ควรจะว่าเพียง
หนึ่งกับกึ่งหุน แปเช่นนี้ราคาสิบแปดหนักเปนราคาแปละสิบสลึง ท
เรียกว่าต่ำสลึงจีน แปเช่นนี้ผู้ใดได้ไปเมื่อต้องการทองแล้วจะยุบทำ
รูปพรรณก็ได้ ไม่เสียเปรียบนัก เพราะสิบแปดหนักนั้นก็ใกล้ราคา
ทองอย่างสูงอยู่แล้ว แต่ถ้าว่าเมื่อไม่ชอบใจก็ให้เอาทองแปนั้นมา
เปลยนเอาเงินสิบสลึงที่เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติซึ่งไปคอยรับ
หมายใช้แทนเงินอยู่ตามเคยนั้น ก็จะได้เงินไปทันทีไม่มีขัดขวาง ไม่
ควรจะเกี่ยงเลย แปหนึ่งราคาสิบสลึง สองแปราคาห้าบาท สี่แป
ราคาสิบบาท แปดแปราคาห้าตำลึง สิบหกแปราคาเปนชั่งจีนคือสิบ
ตำลึงไทย สามสิบสองแปเปนราคาชั่งไทยหนึ่งยังยืน ถ้าเอาทองแปตรา
นมาขึ้นที่พระคลังมหาสมบัติเท่าใด ก็จะคิดเงินให้ราคาแปละสิบสลึง

ประกาศ

ว่าด้วยเครื่องรองน้ำฝนอย่างยุโรป

ท่านทั้งปวงจงทราบเถิดว่า เมื่อเดือนอ้ายปีมเส็งนพศก เซอรอ-

TUDC 29/04/2564

ตัวพระราชทานกำกับทองแปพัดดึงส์

ทองแปจำพวกนี้ เปนทองเนื้อแปด เสศสอง คือ ทองใบย่อยัน-
เส่งมีน้ำหนักเพียง หนึ่งกับวสางค์ หนึ่ง คือหนัก กว่าเงินเพียง จันไป
เท่าส่วนทยสิบของเพียง ฤๅถ้าสนัดเรียกอย่างจีน ก็ควรจะว่าเพียง
หนึ่งกับกึ่งหุน แปเช่นนี้ราคาสิบแปดหนักเปนราคาแปละสิบสลึง ท
เรียกว่าต่ำสลึงจีน แปเช่นนี้ผู้ใดได้ไปเมื่อต้องการทองแล้วจะยุบทำ
รูปพรรณก็ได้ ไม่เสียเปรียบนัก เพราะสิบแปดหนักนั้นก็ใกล้ราคา
ทองอย่างสูงอยู่แล้ว แต่ถ้าว่าเมื่อไม่ชอบใจก็ให้เอาทองแปนั้นมา
เปลยนเอาเงินสิบสลึงที่เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติซึ่งไปคอยรับ
หมายใช้แทนเงินอยู่ตามเคยนั้น ก็จะได้เงินไปทันทีไม่มีขัดขวาง ไม่
ควรจะเกี่ยงเลย แปหนึ่งราคาสิบสลึง สองแปราคาห้าบาท สี่แป
ราคาสิบบาท แปดแปราคาห้าตำลึง สิบหกแปราคาเปนชั่งจีนคือสิบ
ตำลึงไทย สามสิบสองแปเปนราคาชั่งไทยหนึ่งยังยืน ถ้าเอาทองแปตรา
นมาขึ้นที่พระคลังมหาสมบัติเท่าใด ก็จะคิดเงินให้ราคาแปละสิบสลึง

ประกาศ

ว่าด้วยเครื่องรองน้ำฝนอย่างยุโรป

ท่านทั้งปวงจงทราบเถิดว่า เมื่อเดือนอ้ายปีมเส็งนพศก เซอรอ-

TUDC 29/04/2564

เบิดสจอมเบิก กงสุลอังกฤษคนใหม่ สมเด็จพระนางกวินวิกตอเรียพระเจ้ากรุงลอนดอนตั้งให้เข้ามากำกับลูกค้าฝ่ายอังกฤษอยู่ในกรุงเทพ ๆ นี้ เมื่อกงสุลคนนี้มานั้น กวินวิกตอเรียพระเจ้ากรุงลอนดอนได้มอบให้คุมพระราชสาสน แลเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ๆ แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ในเครื่องราชบรรณาการจำพวกนี้มีเครื่องรองน้ำฝน วัดประมาณรู้ว่าน้ำฝนตกลงจะมากน้อยเท่าใด จะรู้ได้โดยเลอียดกว่าเครื่องมือที่จัดแจงไว้ใช้มาแต่ก่อน คือน้ำอย่างอังกฤษนี้หนึ่งแบ่งผ่อนปรนให้เห็นได้ถึงร้อยส่วนเครื่องมือนี้มาก แต่ว่าคนที่รองน้ำฝนแต่ก่อนสันดานไพร่หยาบคายเต็มทีนัก รู้จักแต่จะทุ่งเข้าต้มแกงคั่วน้ำพริก กินเข้าแล้วเลยจกร้านที่จะล้างมือแลหาผ้าเช็ดมือ เอามือเช็ดหัวตัวเองไม่รู้จักดูแลใช้ของดี ๆ เลย ไกลนักหนาแต่ความรู้เลอียด เพราะฉนั้นก่อนนี้ไปด้วยเครื่องมือนั้นหาได้ความเปนแน่ไม่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังไม่ได้ทรงพิจารณาสังเกตทราบโดยถนัด พึ่งได้ทรงตั้งแต่วันจันทรเดือนหก แรมหกค่ำ มาได้ความเปนแน่ถนัดแล้ว แต่ครั้นจะโปรดให้ลงพิมพ์หนังสือข่าวบอกมาโดยกำหนดน้ำอย่างอังกฤษตามเครื่องมือ คนไทยทั้งปวงเคยสังเกตแต่น้ำอย่างไทย ก็จะไม่เข้าใจ จึงทรงคำนวนเปนขนาดน้ำอย่างไทย คือเจ็ดเมดเข้าเปลือกตะแคงเปนน้ำหนึ่ง แต่จะแบ่งเปนสี่กระเบียดฤาเปดกระเบียดอย่างน้ำไทยนั้นหยาบนัก ฝนตกน้อยไม่ถึงกระเบียดก็ไม่มีจำนวนจดบาญชีไว้ ก็เสียเสศไปทุกเวลาฝนตกอย่างเก่า จึงได้แบ่งน้ำหนึ่งเปนสิบกระเบียดเรียกว่าทศางศ์ ถึงกระนั้นต่างเวลาฝนตกน้อยกว่าทศางศ์ ก็ยังไม่

TUDC 29/04/2564

ได้น้ำ ๆ เครื่องมือทมาแต่เมืองอังกฤษใหม่นั้น แบ่งนิ้วหนึ่งได้ถึง ๑๐๐ส่วน เรียกว่าสตางค์ สิบสตางค์จึงเปนทสางค์ สิบทสางค์จึงเปนนิ้ว ให้รู้ดังนี้เถิด จำชื่อไว้ให้แน่เทอญ

ประกาศ

ว่าด้วยวิธีคิดอธิกมาศ

อธิกมาศนั้นใน ๑๙ ปีมี ๗ ครั้งจำไว้ให้มั่น อย่าหลงให้ถือว่า ๓ ปีมีหนหนึ่ง ถือตามธรรมเนียมเมือง ปีมีอธิกมาศเดือนแปดเปนสองหน ดังระยะสิบเก้าปี จำชื่อมีศักราชไว้ให้มั่น ในชั่วอายุคนที่เรารู้จักเปนบุ่ย่าตายายของเรามา คือให้นับแต่ปีกุนตรีศก จุลศักราช ๑๐๙๓ มาจนถึงปีมะเส็งเอกศก จุลศักราช ๑๑๓๑ เปน ๑๙ ปีระยะหนึ่ง แต่ปีมะเมียโทศก จุลศักราช ๑๑๓๒ มาจนถึงปีชวดสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๓๐ เปน ๑๙ ปีอกระยะหนึ่ง เปนที่ ๒ ดังแต่ปีฉลูเอกศก จุลศักราช ๑๑๓๓ มาจนปีมะแมนพศก จุลศักราช ๑๑๕๙ เปน ๑๙ ปีอกระยะหนึ่ง เปนที่ ๓ ดังแต่ปีวอกสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๕๐ มาถึงปีขานอัฐศก จุลศักราช ๑๑๖๗ เปน ๑๙ ปีอกระยะหนึ่ง ที่ ๔ ดังแต่ปีเถาะนพศก จุลศักราช ๑๑๖๘ มาจนถึงปีระกาสัปตศก จุลศักราช ๑๑๗๗ เปน ๑๙ ปีระยะหนึ่ง เปนที่ ๕ ดังแต่ปีจออัฐศก จุลศักราช ๑๑๗๘ มาจนถึงปีมโรงฉอศก จุลศักราช ๑๒๐๖ เปน ๑๙ ปีอกระยะหนึ่ง เปนที่ ๖ ดัง

TUDC 29/04/2564

แต่บีมเสงสัปตศก จุลศักราช ๑๒๐๗ มาจนถึงบีกุนเบญจศก จุลศักราช ๑๒๘๕ เปน ๑๙ ปีกระยะหนึ่ง เปนที่ ๗ ตั้งแต่บีชวดฉศก จุลศักราช ๑๒๒๖ ไปจนถึงบีมเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ เปน ๑๙ ปีกระยะหนึ่ง เปนที่ ๘ ตั้งแต่บีมแมเบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕ ไปจนถึงบีฉลูตรีศก จุลศักราช ๑๒๖๓ เปน ๑๙ ปีกระยะหนึ่ง เปนที่ ๙ ตั้งแต่บีขานจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๖๔ ไปจนถึงบีวอกโทศก จุลศักราช ๑๒๘๒ เปน ๑๙ ปีกระยะหนึ่ง เปนที่ ๑๐ ตั้งแต่บีรกาตรีศก จุลศักราช ๑๒๘๓ ไปจนถึงบีเถาะเอกศก จุลศักราช ๑๓๐๑ เปน ๑๙ ปีกระยะหนึ่ง เปนที่สิบเอด

ในระยะๆ เหล่านี้ ให้นับแต่บีต้นระยะไปถึงบีที่สาม ที่หก ที่เก้า ที่สิบเอด อย่าว่าที่สิบสอง ที่สิบส ที่สิบเจ็ด ที่สิบเก้า เปนปีมีอธิกมาศทุกระยะเหมือนกัน ถ้าจะจำให้สั้นๆ ให้เอาไว้ว่า ๓๓, ๓๒, ๓๓๒, เปนอธิกมาศ ๗ หนแล แต่เมื่อคิดอย่างนี้เปนการอยาบ นักษัตรฤกษพระจันทร์วันเพญมักคลาดไปหลายๆ เดือน ถ้าจะคิดให้ถูกนักษัตรฤกษตามอธิกมาศดก ต้องให้รู้ว่าบีปลายระยะก่อน บีต้นระยะที่ออกชื่อมานั้น ตั้งแต่บีจอโทศก จุลศักราช ๑๐๙๒ นั้นลงมา บีปลายระยะที่ออกชื่อแล้วทั้งปวง คือบีมเสงเอกศก บีชวดสัมฤทธิศก บีมแมนพศก บีขานอัฐศก บีรกาสัปตศก บีมโรงฉศก บีกุนเบญจศก บีมเมียจัตวาศก บีฉลูตรีศก บีวอกโทศก บีเถาะเอกศก บีเหล่านี้เดือนแปดทุติยาสาธ เปนเดือนอธิกมาศแท้ครั้งที่เดียว นับแต่เดือน ๘ น่าเดือนนั้นไป ๓๓ เดือน ตกสุดเพียงเดือน ๕ คงชื่อเดิม เดือนที่ ๓๕ ซึ่งเรียกว่าเดือน ๖ นั้นเปนเดือนอธิก คือเปนเหมือนเดือน ๕

TUDC 29/04/2564

เดือนอธิกยกเสียไม่นับ นับแต่เดือนที่เป็นน่าเดือนเดือนนั้นไม่นับ
นับแต่น่าเดือนนั้นไป ๓๓ เดือนตกสุดเดือน ๓๒ เดือนที่ ๓๔ เป็นเดือน
อธิก เป็นเหมือนเดือน ๑๒ สองหน เดือนนั้นยกเสียไม่นับ นับแต่น่า
เดือนนั้นไป ๓๒ เดือนอธิก ศกในเดือน ๘ ปฐมาสาธ เดือน ๘ ทุติยาสาธ
นั้นเป็นเดือนอธิก คงที่ตามปีสุดระยะแล ๆ ถ้าจะเล่าให้สั้น ๆ ก็ให้
เล่าว่า ๓๓, ๓๓, ๓๒, ๓๓, ๓๒, ๓๓, ๓๒, เป็นระยะอย่างนี้ แล
ให้เล่าชื่อเดือน ๘ สองหน ๕ สองหน ๒ สองหน ๑๐ สองหน ๗ สองหน
๓ สองหน ๑๒ สองหน แล้วกลับ ๘ สองหนอีก คิดไปอย่างนี้อย่า
หลงอย่าลืม แล้วใช้ไปได้นานถึง ๘๐๐ ปี แต่ประจวบ ๘๐๐ ปี เพราะ
๘๐๐ ปี ฤๅ ๑๒๐๐ ปี ฤๅ ๒๔๐๐ ปี จะต้องแก้วางระยะเสียใหม่ แต่
อย่าให้ว่าเลยเกินอายุไป เพราะ ๘๐๐ ปีคลาด ๑๐ วัน ๑๖๐๐ ปีคลาด
๒๐ วัน ๒๔๐๐ ปีคลาด ๓๐ วัน แต่ไม่ตรงแท้ ต้องตรวจให้แน่จึงแก้
ได้ ฤๅจะให้ว่าแต่สั้นคือว่าถึง ๘๐๐ ปีแล้ว ให้เอาระยะที่ควรจะเป็น
๓๓, ๓๓, ๓๒ นั้นเอาแต่เป็น ๓๓, ๓๒ ข้าเข้าแล้วคง ๓๓, ๓๓, ๓๒
ไปใหม่ ถ้าได้แก้ใน ๘๐๐ ปีเสร็จเสมอไปได้ทุกคราวอย่างนี้เป็นดี
ถ้างมงายอยู่จนถึง ๑๖๐๐ ปีจะต้องแก้เป็นสองข้าใกล้ ๆ กัน ถ้างมงาย
อยู่จนถึง ๒๔๐๐ ปีมาศเกณฑ์เกิดขึ้นถึงเดือนหนึ่ง เมื่อนั้นถ้าจะแก้ใน
ปีที่ไม่มีอธิกมาศ ก็วางอธิกมาศลอยลงเดือนหนึ่ง จนอธิกมาศสองปี
ติดกันก็ได้ ฤๅทำอย่างนั้นจะเป็นที่ตกใจ ว่าผิดไปแก้หนุนในปีที่สอง
เช่นว่าก่อนเป็นสามข้าก็ได้ ฤๅในฉัทริยะเอียดนี้ต้องเลือน ๓๓, ๓๒
เข้าให้ต้องชอบด้วยนักษัตรฤกษวันเพญ ถ้าเห็นจะคลาดไป ก็ให้แก้
ตามควรตรวจน่าหลังให้ต้องกัน อนึ่งปีใดเว้นปีเดียวมีอธิกมาศอีก

TUDC 29/04/2564

ปีนั้นวิสาขบูชาคงเดือน ๖ ปีใดเว้นสองปีแล้วจึ่งมีอธิกมาศ ปีนั้นวิสาขบูชาอยู่กลางเดือน ๗ ว่าด้วยลักษณอธิกมาศนี้ เพื่อจะให้รู้ง่ายๆ ด้วยกันทั้งตามธรรมเนียมแลการเลอียด เพื่อจะให้ถูกนักษัตรฤกษ แลประการหนึ่งในปีที่มีอธิกมาศตกในรดูฝน คือเดือน ๑๐ สองหน แลเดือน ๑๒ สองหนนั้น ตำราโบราณเฉบับหนึ่งท่านว่าไว้ ว่าจะยกเอาอธิกมาศที่ควรจะวางปีน่าต่อนั้นไปมาวางเสียในปีนั้น ถึงวันเพญเดือน ๘ พระจันทรเพญอยู่ในฤกษบุรพาสาธอุตราสาธวันแรมค่ำหนึ่ง ควรเปนวันเข้าพรรษาได้อยู่ก็เอาเดือนนั้นให้เปนเดือน ๘ ปฐมาสาธ เอาเดือน ๙ เปนทุติยาสาธถึงฤกษวันเพญเปนสามวัน แรมค่ำหนึ่งต่อนั้นมา พระสงฆ์ก็เข้าพรรษาได้เปนปัจฉิมพรรษา ถ้าได้เข้าปัจฉิมพรรษาในปีนั้น พวกนั้นพวกนั้นก็จะได้จีวรกาล ในเดือนที่เปนปลายรดูฝนมีที่สุดในวันเพญที่มีพระจันทรเสวยฤกษกติกาปีนั้น พระสงฆ์เข้าบุริมพรรษาในวันแรมค่ำหนึ่งเดือน ๘ ก็ควรแต่จะไม่ได้จีวรกาล เพราะออกพรรษาแล้วยังไม่ถึงเดือนที่สุดรดูฝน อธิกมาศเช่นนี้เรียกในตำราว่า อาคมิญญาธิกมาศ เรียกในบาฬีว่าวัสสุกัฒนัง มีในวัสสิกสาฏิกาสิกขาบทวิภังค์แลวัสสูปนายิกขันธ์ แต่พวกชาววัดไม่รู้จักอะไร ข้างทางพระอาทิตย์พระจันทรก็งุ่มง่ามถือเอาคำว่าวัสสุกัฒนั้นแปลว่าอธิกมาศสามัญ การทุกวันจึ่งไม่ได้ถือได้ทำ ถึงจะประกาศให้ทำก็กลัวจะไม่มีใครเชื่อ ถึงพระสงฆ์พวกธรรมยุติกาแสวงหาว่าจะทำให้ถูกสาศนาแล้ว ก็ยังงมงายอยู่ไม่ใคร่จะเงี่ยหูฟัง ไม่สังเกตสังกาที่จริงนั้นเรื่องนี้ทั้งบาฬีแลตำรามีร่วมกัน เมื่อตริตรองโดยเลอียดแล้วควรจะเห็นจริงด้วย ได้คำว่าวัสสุกัฒนังนั้น จะมาแปลว่าอธิก-

TUDC 29/04/2564

มาศสามัญไม่ถูกเลยจริง ๆ ไม่สมกับความที่ว่าในบาฬีวัสสิกสาฏกา
สิกขาบทวิภังค์ แสดงทานหนึ่งในวัสสปนายิกขันธ์นั้นเลย พิเคราะห์ด
ความให้เห็นแท้แน่เถิด

ถึงตำราอาคมญญาธิกมาศนั้น ก็มิใช่เป็นตำราภาษาไทยใหม่ ๆ
ที่แต่งกัน เป็นตำราภาษาสังสกฤฎของโบราณแท้ทีเดียว ขอท่านผู้
เป็นนักปราชแท้ ไม่เป็นแต่ผู้แต่โลกามิศจงสืบดูให้รู้ แลคิดพิจารณา
ให้เข้าใจความเถิด

อธิกมาศนี้เป็นของสำหรับบ้านสำหรับเมืองมาช้านานก่อน
พุทธกาล ถ้าจะไม่มีแล้วนับปีเดือนรดูก็จะเคลื่อนคลาดไปหมด แต่
วัสสุกัมม์ เป็นของมีขึ้นในพุทธกาล ด้วยพระราชดำริห์ สมเด็จพระ
พิมพิสารเจ้ามคธราฐ ทูลทรงประกาศให้อนุโลมแก่พระวินัยบัญญัติ
เพื่อเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์ จะให้ได้จีวรกาลสมควรแก่พระพุทธ
บัญญัติ ในจีวรกาลแลวัสสูปนายิกกาลไม่เป็นของตามทางพระอาทิตย์
พระจันทร์แท้ ผู้กล่าวจงนึกความเป็นแน่แล้ว ผู้อ่านอย่าว่าผู้กล่าว
เสียจริตเลย ดูบาฬีตำราเถิดอย่างเชื่อคำคนงมงายนัก ตำราอธิก-
มาศอย่างอื่น ๆ ก็มีมาก แต่เป็นการไม่ได้ใช้ จะว่าไปก็ไม่ต้องการ
ว่าแต่เพียงเท่าที่ว่านั้น ก็เห็นว่าภออยู่แล้วที่จะสังเกตล่วงหน้าตลบ
หลังไปได้นาน เมื่อต้องการข้างหยาบสำหรับบ้านสำหรับเมือง จะ
เรียกชื่อเดือน ก็ให้เอาลักษณที่ว่า ๓๓, ๓๓, ๓๒, ๓๓, ๓๒, ๓๓,
๓๒, คือบท ๓ ท ๖ ท ๙ ท ๑๑ ท ๑๕ ท ๑๗ ท ๑๙ ตามระยะ
ฤๅถ้าจำระยะไม่ได้ สงไสยว่าบ้านไหนมีอธิกมาศฤๅไม่มีอธิกมาศ ให้ตั้ง
จุลศักราชนั้นลง เอา ๗ ลบเสีย เอา ๑๙ หาร ได้เสศสูญกด ๓ กด
๖ กด ๘ กด ๑๑ กด ๑๕ กด ๑๗ กด เสศ ๖ อย่างกับทั้งสูญ เป็น

TUDC 29/04/2564

๗ อย่างนี้ในปีใดปีนั้นเป็นปีมีอธิกมาศ เป็นแปดสองหน เศษนอกนี้เป็นปีปรกติ ถ้าจะรู้โดยละเอียดเพื่อจะให้ถูกนักษัตรฤกษ ก็ให้ดูเอาลักษณที่ให้นับว่า ๓๓, ๓๓, ๓๒, ๓๓, ๓๒, ๓๓, ๓๒, นั้นเถิด ถ้าจำระยะไม่ได้ว่าจะนับมาแต่ไหน ก็ให้ตั้งจุลศักราชนั้นลง เอา๗ ลบเอา ๙ หาร ถ้าได้เศษสูญ นับตั้งแต่เดือน ๙ นั้นไป ถ้าเศษไม่สูญ ก็นับถอยหลังแต่นั้นเข้าไปหาบทมเศษสูญ แล้วนับแต่น่าเดือน ๙ นั้นไป ถ้าเศษไม่สูญ ก็นับถอยหลังแต่นั้นเข้าไปหาบทมเศษสูญ แล้วนับแต่น่าเดือน ๙ นั้นไป ๓๕ เดือน เอาเดือนที่ ๓๕ เป็นอธิกมาศ แล้วนับแต่น่าเดือนนั้นไปอีก ๓๕ เดือนผสมเป็น ๗๑ เดือน แต่แรกนับเดือนที่หกสิบแปดเป็นอธิกมาศ แล้วนับแต่น่าเดือนนั้นไปอีก ๓๓ เดือนเป็น ๑๐๓เดือน เดือนที่ ๑๐๓ เป็นอธิกมาศ แล้วนับแต่น่าเดือนนั้นไปอีก ๓๕ เดือน รวมแต่แรกนับมาเป็น ๑๓๕ เดือน เดือนที่ ๑๓๕ เป็นอธิกมาศ แล้วนับต่อไปอีก ๓๓ เดือน รวมเป็น ๑๗๘ เดือน เดือนที่ ๑๗๘ เป็นอธิกมาศ แล้วนับต่อไปอีก ๓๕ เดือนเป็น ๒๐๒ เดือน แต่ต้นมา เดือนที่ ๒๐๒ เป็นอธิกมาศ แล้วนับต่อไปอีก ๓๓ เดือน เป็น ๒๓๕ เดือน เดือนที่ ๒๓๕ ก็เป็นอธิกมาศ ว่าอย่างกันเหมือนกัน ท่วงก่อนเดือนท้ายระยะนี้ เป็นเดือน ๘ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๕ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๑ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๑๐ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๗ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๓ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๑๒ สองหน ต่อไปก็กลับเป็นเดือน ๘ สองหนอีก เมื่อนับอย่างนี้ก็ให้เต่าว่า ๓๕, ๓๕, ๓๓, ๓๕, ๓๓, ๓๕, ๓๓, นับอย่างนี้มากไปกว่าก่อน เพราะนับเอาเดือนอธิกมาศเข้าด้วย พึงรู้ว่า

TUDC 29/04/2564

ในระยะ ๑๙ ปีเปน ๒๓๕ เดือนทุกเมีย คือเปนเดือนอธิกมาศ ๗ เดือน เดือนสำหรับปี ๆ ละ ๑๒ ใน ๑๙ ปีเปน ๒๒๙ ผสมกับอธิกมาศ ๗ เดือน เปน๒๓๕ คนงม ๆ เพื่อน ๆ ว่าสามปีจึงมีอธิกมาศเสมอไป เมื่อถึงปีมีอธิกมาศมาเรวในปีที่ ๒ ก็ถามเอะอะหือหาไปไม่ ใคร่จะเชื่อเปนทั้งนี้เพราะไม่จำน่าจำหลัง แต่เปนเพราะงมงายวิชานี้ ใคร ๆ เขารู้มีอยู่ถมไป ไม่เรียนให้รู้แล้วมีหน้าซ้ำไม่เชื่อด้วย ฤๅดังคนเปนผู้เรียนหนังสือธรรฐกถาวิไนย จะเห็นในคำภีร์ติยสามนต์ว่าสามปีมีอธิกมาศ อนึ่ง ๑๙ ปีอธิกมาศ ๖ หน แล้วก็หยิบเอาธรรฐกถานั้นเปนประมาณมาเถียง ถึงจะเอาคำธรรฐกถามาเถียง ก็เถียงเสียเปล่า ๆ จะมาคำนวนคิดทางพระอาทิตย์พระจันทร์ แต่ทางนักษัตรฤกษก็ทำไม่ถูก เจ้าอังวะบาดงชื่อพม่าเรียกว่ามินดอราชี ตีนพังคำธรรฐกถานั้นแล้ว เขียดชูคำนั้นเปนประมาณ แล้วก็คิดการจะให้อธิกมาศมีในปีที่ ๓ รวดไปให้ได้ แซมวันแซกเพิ่มเดือนนั้นเดือนนี้ ที่เปนเดือนขาดแก้ไขเข้าให้เปนเดือนถ้วน คือชักเอาเดือนอธิกมาศเดือนหนึ่งถึง ๓๐ วันมาเทียวแจกเดือนขาดเสีย ทำเฉอะไปอย่างธรรฐกถาว่า ครั้นใช้ไปตามเจ้าอังวะบาดงรับสั่งว่า วันเพญก็เร็วเข้ามาจนถึงวันขึ้นเจ็ดค่ำ ขึ้นแปดค่ำเปนวันเพญ แรมเจ็ดค่ำ แรมแปดค่ำเปนวันดับ แรมเก้าค่ำ แรมสิบค่ำ พระจันทร์ขึ้นข้างดวันตก คนเปนอันมากเขาก็ว่าเจ้าอังวะบาดงชราไหลหลงแต่เสียจริตไป ถ้าจะมีผู้ยังถือธรรฐกถาว่าถ้าแต่ก่อนไม่อย่างนั้น ธรรฐกถาท่านจะว่าอย่างนั้นทำไม ธรรฐกถาเปนถึงพระคำภีร์เชื่อไม่ได้ฤๅ เมื่อมีอยู่ชัดอย่างนี้ก็จะขอตอบตามความคิดเห็นว่า ธรรฐกถาจารีย์นั้น ท่านก็เปนชาววัดมิใช่ชาวบ้าน

TUDC 29/04/2564

แต่ท่านดีกว่าชาววัดทุกวันในบ้านเมืองเรา ด้วยแต่งภาษามคธได้คล่อง พูดถูกต้องลักษณบังคับ แลหมั่นหมักภักถี แต่งในภาษาที่ร่วมกับบาฬี ดีกว่าพระสงฆ์ในบ้านเมืองเราหลายสิบเท่า การนั้นเปนวิชาของท่านแท้ แต่ในการคำนวนคติพระอาทิตย์ คติพระจันทร์เปนต้นบัญญัติปีเดือนคืนวันที่ถูกแท้นั้นไม่เปนวิชาของท่าน เห็นท่านจะไม่เข้าใจว่าถึงวิชาคำนวนทางพระอาทิตย์ พระจันทร์ ปีเดือน คืน วัน แล้วท่านก็จะงมจะไหลเหมือนพระสงฆ์ในบ้านเราเมืองเรา แลคฤหัฐแก่วัดงมอยู่เช่นคนเมืองเรานี้เอง จำไม่ได้ ก็สำคัญว่าจำได้ จึ่งว่าลงไว้ผิด ๆ เมื่อจะเอาคำนั้นมาเชิดชู ก็เชิดชูเสียเปล่า ใช้อะไรไม่ได้

อย่างหนึ่งตำราว่าไว้อีก ว่าเดือนไรไม่มีอาทิตย์ยกข้ามราษี เปนวันดับสองหนในราษีเดียว เดือนนั้นโหรเรียกว่าปาปะมาศ เปนเดือนร้ายไม่มีฤกษ เดือนปาปะมาศนั้นคือเดือนอธิกมาศ เมื่อว่าอย่างนี้ก็ถูกอยู่ไม่ผิด แต่ว่าไม่ได้ใช้แล้ว อย่าว่ามากไปเลย ระยะก็ไม่เสมอ เมื่อเปนอย่างนั้นอธิกมาศในกาลบัดนี้ คงจะตกแต่ในเดือน ๔ เดือน ๕ เดือน ๖ เดือน ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ เดือน ๑๐ เพราะพระอาทิตย์โคจรช้า ราษีหนึ่งถึง ๓๑ วัน ๓๒ วัน ตั้งแต่เดือน ๑๑ ไปจนเดือน ๓ นั้น พระอาทิตย์โคจรเร็วแต่เดือนละ ๓๐ วันแล ๒๙ วัน วันอาทิตย์ยกร่วมดิถีเดียวกันทุกราษี จะมีดับสองหนในราษีเดียวกันไม่ได้

กล่าวด้วยลักษณอธิกมาศนี้ก็ดี วิสาขบูชาก็ดี ฤๅวันพระเลื่อนตามลักษณปักขคณนาก็ดี ให้ผู้อ่านรู้ว่าพูดกับคนที่ภอใจจะถืออะไร ๆ ให้ถูก ไม่บังคับบัญชาใครให้ถือผิดธรรมเนียมบ้านเมืองดอก ว่าด้วยธรรมเนียมบ้านธรรมเนียมเมืองแล้วก็อ่านแต่ข้างต้นเถิด การ

TUDC 29/04/2564

วิเสศอีกอย่างหนึ่ง ตามขรรมเนียมบ้านเมืองกัเคยมี คือลางปีโหร
เขาเห็นว่าวันเข้าพรรษา ดิถียังไม่เต็มเปน ๑๕ ฤๅพึงเต็มนาทีย่อน
ฤๅฤกษวันเข้าพรรษาไม่ถึง ๒๐ แล้ว เขามักเพิ่มเดือนเจ็ดเปนเดือน
ถ้วน เรียกอธิกวารฤๅนมในระยะ ๕ ปี ๖ ปี ฤๅถ้าล่วงมาถึง ๗ ปี
จึงมีต่อไปอีก ๓ ปี เขาก็วางการีโหรท่านนักพาดจะวุ่นๆ อยู่ ดูใน
สมุดปูมฉบับเก่าๆ อธิกวารติดกัน ๒ ปีก็มี เปนทีงนักเพราะหลงใหล
ไม่วางอธิกวารมาแต่หลังทำให้เดือนเบือนไป ไม่เอาใจใส่จนเดือะเข้า
มากถึงสองวัน ถึงโหรทุกวันก็ไม่ใคร่จะแน่ เปนแต่ดูสมผุดอาทิตย
สมผุดจันทรดบกันเปนเพียนแล้วทำเปนฤกษแลดิถี เปนแต่ความปลาย
ไม่มีลักษณะซึ่งเปนพัน สมผุดนั้นแปรปรวนสั้นๆ ยาวๆ เพราะอุดพระ
จันทรโคจรไปทุกราษี ก็ทำให้พระจันทรเดินเร็วเดินช้าหาเสมอไม่ ใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีอธิกวารเดือน ๗ เปน
เดือนถ้วน เมื่อปีชานฉศกศักราช ๑๒๑๒ ครั้งหนึ่ง แล้วมามีในปีวอก
โทศกศักราช ๑๒๒๒ ครั้งหนึ่ง แล้วมามีในปีฉลูสัปตศกศักราช ๑๒๒๗
ครั้งหนึ่ง แลต่อไปข้างน่าโหรว่าจะมีในปีมะแมตรีศก ศักราช ๑๒๓๓
อีกครั้งหนึ่งแล้ว จะไปมีในปีชวดอัฐศก ศักราช ๑๒๓๘ อีกครั้งหนึ่ง
จะพูดถึงอธิกวารเช่นนี้คนแก่ๆ ที่ได้เกิดพบอธิกวาร ๙ ครั้ง ๑๐ ครั้ง
๑๑ ครั้ง ๑๒ ครั้งแล้วก็มักจำไม่ได้ มิหนำไรก็มักบ่นว่าเดือน ๗ เปน
เดือนขาดจะเปนเดือนถ้วนอย่างไรได้ ไม่เคยพบเคยเห็นแลอื่นๆ ไป
เปนทีงนักเพราะไม่สังเกตสังกา แต่การอธิกวารโหรหมายนักดี การ
วางอธิกมาศเช่นว่ามาแต่หลังนั้นก็ดี จะถูกกันทุกเมืองทุกบ้านก็หาไม่
เมืองทวายสอนถือสาศนาอันอย่างแขก อย่างฝรั่งยกเสียเถิด เพราะ

TUDC 29/04/2564

เขาถือสาศนาอย่างอื่นธรรมเนียมใช้ปีเดือนวันคืน ก็จำจะมีต่างหาก ก็ที่ถือพระพุทธสาศนาเดียวกัน พระสงฆ์ก็ไปมาถึงกันร่วมอาศนชุมนุมในสังฆกรรมแลการนิมนต์ด้วยกัน การถือวันพระ ๘ ค่ำ วันพระ ๑๕ ค่ำ แลเข้าพรรษาออกพรรษาในเมืองต่าง ๆ เหล่านั้นคือ เมืองเขมร เมืองลาว เมืองมอญ เมืองพม่า เมืองลังกา ลางทีก็ต้องกัน ลางทีก็เลื่อนวันกันไป เหมือนกับแขกเจ้าเซนแลแขกสุหนี่ที่คือตัวพม่าเข้ารีดแขก เรียกว่าแขกในเมืองนี้ กับแขกจริง ๆ ในเมืองอารับ เมืองตุรเก เมืองปารสี ถือวันคืนลางทีก็ถูกกัน ลางทีก็ไม่ถูกกัน แขกเมืองนี้ก็งมเตมที ไม่มีวิชาเปนเค้ามูลที่จะให้คิดคืนวัน เปนแต่เงี่ยหูฟังข้างไทย วันไรไทยว่าขึ้นค่ำหนึ่ง ก็ว่าสองค่ำน่าวันนั้นไป เปนวันค่ำหนึ่งของตัวทุกเมื่อ ไม่มีหลักหลายในวิชาข้างแขกเลย

เหมือนอย่างที่เมืองเขมรเดี๋ยวนี้ ก็นับวันเลื่อนกับวันในกรุงเทพ ฯ อยู่ตั้งแต่ปีฉลูสัปตศกมา หาได้วางอธิกวารไม่ วันในกรุงเทพ ฯ เปน ๗ ค่ำก็ว่า ๘ ค่ำ วันอื่น ๆ ก็เลื่อนไปวันหนึ่ง หมดเมืองทั้งปวงที่มีพระพุทธศาสนา ถือวันคืนลางทีก็ตรงกัน ลางทีก็เยื้องกันดังนี้ ผู้ที่จะประฏิบัติพระพุทธสาศนาจำศีล แลฟังพระธรรมให้ถูกวันอุโบสถ ฤๅเปนพระสงฆ์จะถือกำหนดต่าง ๆ ที่มีในวิไนย ถือวัสสิกสาฏิกาปริเยสนะเขตรแลวัสสิกสาติกากรณนิวาสนเขตร แลวันเข้าบุริมพรรษาปัจฉิมพรรษา แลอัจเจกจีวรเขตร แลวันมหาปวารณาเตมาสินีจาตุมาสินีแลกฐินุพภารสมัย ฤๅอุโบสถในปักษทั้งปวง แลธรรมสวนกรณะกาลให้ถูกต้อง จะถือวันคืนอย่างเมืองไหนจึงจะเปนบุญเปนกุศลมาก แลจะไม่เปนอาบัติเพราะคลาศกำหนดไป ฤๅไม่ถึงกำหนด

TUDC 29/04/2564

นั้น ๆ ถ้ามีผู้ถามอย่างนี้ ก็เห็นจะมีผู้ตอบหยาบ ๆ บ้าง ฤๅละเอียดขอดก้นหม้อมาหาหยาบบ้าง ก็ที่ตอบหยาบ ๆ นั้นก็จะตอบว่า อยู่เมืองไหนก็ต้องถือตามเมืองนั้น จะผิดก็ตาม จะถูกก็ตาม เหมือนกับเขาทั้งหลายมาก ๆ ด้วยกันแล้วเปนดี ที่จะตอบละเอียดขอดก้นหม้อหันมาหาอยาบนั้น ก็จะว่าเพราะมีพระบาฬีในวัสสูปนายิกขันธ ว่าให้ประพฤติตามพระเจ้าแผ่นดิน ในหลวงบาดหมายให้ทำอย่างไรก็ต้องทำอย่างนั้น ให้ถืออย่างไรก็ต้องทำอย่างนั้น ซึ่งว่าอย่างนี้ก็คือว่าตามใจคนที่จะไม่ขัดเพื่อนบ้านเมืองเดียวกัน แลจะไม่ขัดอำนาจผู้มีบันดาศักดิ์ คำที่ว่าอย่างนี้ คือจะจดหมายวันคืนในที่ทอดโฉนดบาดหมายแลสุภมาศวันคืนในกรมธรรมบริคนต่าง ๆ ตามกฎหมายนั้นก็ดี ตามพระราชกำหนดวันถือน้ำพระพิพัฒสัตยา แลวันตรุดวันสงกรานต์สารทเปนการเล่น นักษัตรฤกษแลวันวิเสศกำหนดพระราชพิธีมงคลกาลอะวะมงคลกาลต่าง ๆ ก็ดี ตามธรรมเนียมบ้านเมืองไม่เกี่ยวข้อง ด้วยการพระพุทธสาศนานั้นควรแท้แล้ว แต่การที่มาเกี่ยวข้องแก่การพระพุทธสาศนา จะต้องสืบหาที่แท้ที่จริงจึงจะได้ แลคำที่อ้างว่าพระพุทธเจ้าอนุญาตให้ทำตามพระเจ้าแผ่นดินนั้น คือผู้ที่จะว่าอย่างนั้นไปฉวยเอาบาฬีที่ว่าด้วยวัสสุกัฒดังว่าก่อนนั้นมาว่า ฤๅอย่างหนึ่งก็เพราะเอาคำอรรฐกถาที่ว่าวิสุงคามสิมา ซึ่งเปนของไม่มีในบาฬีนั้นมาพูดมากไป อย่าให้ว่ามากไปเลย จะขอว่าเอาแต่ความประสงค์ จ่าโลกยบัญญัติทุกบ้านทุกเมืองตั้งชื่อสืบกันมา ว่าปี ว่ารดู ว่าเดือน ว่าปักษขึ้น ว่าปักษแรมแลว่ากี่ค่ำ ๆ ทั้งปวงนี้ ใครไม่ได้ชี้ใครไม่ได้บังคับ พระอาทิตยพระจันทรสองดวงโคจรในจักรราสีถึงที่นั้น ๆ ทิศ

TUDC 29/04/2564

นั้น ๆ ก็เห็นด้วยอาการต่าง ๆ ในนักษัตรฤกษนั้น ๆ เป็นดิถีในปักษนั้น
ขึ้นเอง รตูร้อน รตูหนาว รตูฝน เวียนไปครบสามแล้วจึงเป็นปี
เมื่อพระจันทร์ดวงเต็มอยู่กับดวงฤกษ์ ฤาโรหินีคือฤกษ ๒ แก่นาที ฤา
๓ อ่อนนาทีจึงเข้ารตูหนาว เมื่อพระจันทร์ดวงเต็มอยู่กับดาว ฤกษ
บุรพผคุณีคือ ฤาอุตรผคุณีคือ ฤกษ ๑๓ ฤกษ ๑๒ ฤาใกล้ ๑๓ จึงเข้า
รตูร้อน เมื่อพระจันทรดวงเต็มอยู่กับดาว บุรพาสาธ อุตราสาธคือ
ฤกษ ๒๐ ฤา ๒๑ จึงเข้ารตูฝน ต่อรตูประจวบกันจึงจะว่าเป็นปีได้ แต่
ตามธรรมเนียมที่ใช้ในคันถาศนาเอาเหมันตรตูเป็นต้น วัสสานะรตูเป็น
ปลาย เพราะรตูหนาว สมมติว่าเป็นเช้า รตูร้อนสมมติว่าเป็นกลางวัน
รตูฝนเวลาที่คนจะพักจะหยุด สมมติว่าเป็นกลางคืน เพราะฉนั้นธรรม-
เนียมนับอ้ายยสามสิจึงตั้งต้นแต่น่าเดือน ๑๒ เป็นธรรมเนียมมา ก็
อธิกมาศมีแทรกทั้ง ๓ รตู ทำให้รตูหนึ่งเป็น ๔ เดือนไปถ้างครั้งถ้าง
คราว ก็เพราะกำหนดพระจันทรเพญไม่ถึงฤกษ ที่เป็นที่เปลี่ยนรตูดัง
ว่า จึงต้องมีอธิกมาศ รตูจะมาบอกกันเอาเปล่า ๆ ไม่แลดูนัก-
ษัตรฤกษในท้องฟ้าจะว่าเป็นฤกไม่ได้ ถ้าพระจันทรเพญไม่ถึงฤกษ
อาสาธแล้ว ถึงเจ้าแผ่นดินจะมาบังคับให้พระสงฆ์เข้าพรรษาแต่เดือน
๖ กลัด เดือน ๗ กลัด ก็ไม่เป็นพรรษาได้ฉันใด ถึงว่าการละเอียดลงไป
ในวันดับวันเพญ แลวันแปดค่ำทุกเดือนก็เหมือนกัน เมื่อมิใช่วันดับ
แท้เพญแท้ แลมิใช่วันที่ ๘ แต่น่าดับแท้เพญแท้ ถึงเจ้าแผ่นดินจะ
มาบังคับให้เป็นวันพระ ให้เป็นวันอุโบสถ ก็ไม่เป็นเหมือนกันตามพระ
พุทธศาศนา เพราะบัญญัติในพระพุทธศาศนา เอาจาตุทสีฤาบัณรสี
ที่เป็นดับแท้เพญแท้ แลวันที่ ๘ แต่น่าดับแท้เพญแท้ นั้นไปเป็นวัน

TUDC 29/04/2564

พระเปนวันอุโบสถ ถ้าจะทำตาม ศาศนาแล้วก็ต้องถือศาศนาอย่างเดียว พระจันทรเพญแลดับนั้น เปนผู้ชวันพระแก่คนทั้งปวง

ก็การจะสังเกตว่าพระจันทรเพญเมื่อไรดับเมื่อไร พระจันทรเพญนั้นสังเกตง่าย คือวันไรเห็นพระจันทรดวงกลมแท้ ไม่ร่อยน่าร่อยหลังวันนั้นเปนวันเพญ แต่เมื่อพิเคราะห์เช้าโดยละเอียด เวลาที่เห็นพระจันทรเต็มดวงอยู่นั้น เห็นอยู่๑๒ชั่วโมง คือก่อนเวลาเพญแท้ ๖ชั่วโมง แลที่หลังเวลาเพญแท้ ๖ ชั่วโมง การคิดแลพระจันทรเสงกับพระอาทิตย์ เปนมัทยมเสมอไป สมมตว่าเท่ากัน

ประกาศ

เตือนสติคำว่าใส่

คำว่าใส่ใช้ในคำกราบทูลได้ แต่ของไม่มีตัว คือใส่ความ ใส่โทษ เอาใจใส่ ใส่ใจ รักใคร่ ใส่จริต แลอื่นๆ ใส่ของมีตัวไม่ได้หมด อย่างใส่บาตรต้องว่าตักบาตร ฤๅเจ้านายก็ว่าทรงบาตร ใส่เสื้อใส่กังเกง ก็ว่าห่มเสื้อนุ่งกังเกง ฤๅทรงพระสนับเพลาแลฉลองพระองค์ ใส่หมวก ว่าสวมหมวก แลทรงพระมหามาลา ใส่ดุมว่าขัดดุม ใส่กำไลใส่เกยว่าสวมกำไลสวมเกยว ใส่ปืนว่าปั้กปืน ใส่สร้อยใส่จี้ว่าผูกสร้อยผูกจี้ ใส่โซ่ ใส่ตรวน ใส่ขื่อใส่คา ว่าจำโซ่ จำตรวน จำขื่อ จำคา ใส่คุก ว่าจำคุก ขังคุก

TUDC 29/04/2564

ส่งคุก ขังคุก เข้าคุก ใส่ตราง ใส่ทิม ว่าขังตรางขังทิม ใส่เต้า ว่าขังเต้า ใส่กรง ว่าขังกรง ฤๅไว้ในกรง ใส่หม้อ ใส่ไห ใส่ขวด ว่ากรอกหม้อ กรอกไห กรอกขวด ใส่เรือ ว่าบันทุกเรือ ใส่คลัง ว่าขนคลัง ส่งคลัง เข้าคลัง ฤๅเก็บไว้ในคลัง ใส่หีบ ใส่ตู้ ใส่ถุง ถ้าพูดถึงของ ว่าของในหีบ ในตู้ ในถุง ถ้าพูดถึงกิริยาก็ว่าเข้าหีบ เข้าตู้ เข้าถุง ใส่ยุ้งใส่ฉาง ว่าขนยุ้งขนฉาง ถ้าเปนสินค้าก็ว่าบันทุกก่ำบั้น บันทุกสำเภา ถ้าเปนของก็ว่าเอาไว้ในก่ำบั้นในสำเภา ใส่ช้าง ใส่เกวียน ใส่ต่าง ถ้ามาก ก็ว่าบันทุกช้าง บันทุกเกวียน บันทุกต่าง ถ้าน้อย ก็ว่าขนช้าง ขนเกวียน ขนต่าง ฤๅไปบนช้าง บนเกวียน บนต่าง ใส่กะบุง ตะกร้า ตะแกรง ก็ว่าไว้ในกะบุง ตะกร้า ตะแกรง ใส่จุนแจใส่กลอน ว่าลั่นกุมแจขัดกลอน ตักน้ำใส่ตุ่มใส่ถัง ว่าขังตุ่มขังถัง ใส่หมุด ถ้าเปนถ้าเปนหมุดแผ่ว่าตอกหมุด ถ้าเปนหมุดตรึงแจขัดสิ่งของใดๆ ก็ว่าตรึงหมุดขัดหมุด ใส่ยาก็ว่าทายา ฤๅให้ยาบี้ยาตามสมควร ไม่ว่าใส่ บ้วนใส่กะโถน ว่าบ้วนลงกะโถน

ตราภูมคุมห้าม

สารตราท่านเจ้าพระยาจักรีศรีองครักษ์สมุหนายก อรรคมหาเสนาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ พร้อมกับเจ้าพระยาอรรคมหาเสนา-

TUDC 29/04/2564

ชิบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ สมุหพระกระลาโหม ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม แล้วทำให้ไว้กับไพร่หลวงในพระบรมมหาราชวัง แลพระบวรราชวังทุกคน เพื่อจะให้ไปทำการหากินโดยสดวก ตามแขวงหัวเมืองบันดาชั้น กรมพระมหาดไทย กรมพระกระลาโหม กรมท่า เปนสำคัญ ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งรั้วแขวงกรมการ แลนายน้ำนายด่าน แลนายอากรสมพักษรทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า บัดนี้พระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสีหะนาถในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ตราภูมคุ้มห้ามซึ่งทำแต่ครั้งแผ่นดินก่อนแลว่ามา ยังตกอยู่ในมือไพร่หลวงเปนสำคัญทุกคนนั้น ครั้นกาลล่วงนานมาเนื้อความนี้เปนความเก่า ไม่สมควรแก่กาลแผ่นดินประจุบันนี้ แลตัวไพร่หลวงซึ่งได้ตราภูมไปแต่ครั้งนั้น บัดนี้ตายเสียแล้วเปนอันมาก เจ้าหมู่นายกำหาเอาตราภูมคุ้มห้ามนั้นมาคืนให้กับเจ้าพนักงานไม่ ซื้อขายกันต่อๆไปก็มี บางทีภรรยาได้ผัวใหม่เปนคนที่ไม่ควรจะได้ตราภูมคุ้มห้าม ก็ได้ตราภูมคุ้มห้ามไปแอบอ้างขัดขวางไม่ให้เรียกสมพักษรอากรค่าน้ำ ค่าตลาด ที่เปนส่วนควรจะเก็บมาจับจ่ายใช้ในการแผ่นดินมิเหตุขึ้นแล้วได้ความมาเปนหลายราย แลไพร่หลวงที่สักขึ้นใหม่ก็มีมาก ยังหาได้รับพระราชทานตราภูมคุ้มห้ามสำหรับตัวไม่ บัดนี้ไพร่หลวงใหม่เก่าก็รับราชการตามพนักงานด้วยกันทุกคน เปนแต่หนักแรงมากบ้าง พอประมาณบ้าน จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทำตราภูมคุ้มห้ามให้ใหม่เปนหนังสือพิมพ์ ในท้องความเปนแต่มีเส้นดินสอดำเขียนในคำที่แปลกกันทุกฉบับ ได้ประทับตราสามดวงไว้ในที่สุดสถานๆทุกฉบับเปนสำคัญ คือกรมวินิจฉัยได้เบิกตรา

TUDC 29/04/2564

พระราชสีห์ประจำชื่อคนแห่งหนึ่ง บัตตราประจำศกแห่งหนึ่ง บัตตรา
พระราชสีห์ประจำศกกำกับมาด้วย ถ้ากรมขุนกรมพระกระลาโหม ได้
บัตตราคชสีห์ดวงหนึ่ง ประจำชื่อคนแห่งหนึ่ง ประจำศกแห่งหนึ่ง
บัตตราพระราชสีห์ดวงหนึ่ง ประจำศกกำกับมาด้วย แลดังนเพื่อจะ
ให้ไพร่หลวงได้ไปเที่ยวทำการหากินตามหัวเมืองขุนกรมพระมหาด-
ไทย กรมพระกระลาโหม กรมท่าทั้งปวงโดยสดวก จะได้เป็นที่เชื่อ
ถือตามดวงตราที่เคยใช้ท้องตราถึงหัวเมืองมาแต่ก่อน แลมีตราข้าง
ที่ๆมีอักษรว่าภูมคุ้มห้ามเปนอักษรย่อยี่กดวงหนึ่ง เปนตราพระราช-
ทานออกมาให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ผู้กำกับประทับที่จำนวน
เงิน ซึ่งโปรดกำหนดให้ยกแก่ไพร่หลวงตามกรมต่างๆ โดยควรนั้นมา
เป็นสำคัญ ให้กับหมู่ไพร่หลวงคนละฉบับ แลดังแต่นไปถ้าตราภูมคุ้ม
ห้ามเก่าตกค้างอยู่ที่ผู้ใดๆ ฤๅหนังสือตราปลอมประทับตราอื่นนอก
จากตราสามดวงที่ว่าแล้วก็ดี มีผู้เอาไปอ้างคุ้มตัว ก็อย่าให้ผู้รักษา
เมือง ผู้รั้งกรมการ นายบ้าน นายอำเภอ นายน้ำ นายอากร
ขนอนตลาดเชื่อฟังเอาว่าเปนตราภูมเปนอันขาดทีเดียว ให้จับเอามา
ส่งกับเจ้าพนักงานณกรุงเทพมหานครเสียทั้งสิ้น แต่ตราภูมใหม่ที่เปน
หนังสือพิมพ์ มีดวงตราสำคัญพร้อมว่าดังว่าแล้วนั้นเปนตราภูมแท้
มิบังคับเปนอันขาดมาว่า ถ้าแลไพร่หลวงจะไปซื้อขายสิ่งของสรรพ
เหตุต่างๆ แลทำมาหากินในที่น้ำที่บกในแขวงหัวเมืองปากใต้ฝ่าย
เหนือใดๆก็ได้ทุกแขวง ทุกเมือง ถ้ามีอากรค่าน้ำสมพักษรตลาด
จะต้องเสีย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด กระหม่อม ยกลดพระ

TUDC 29/04/2564

ราชทานให้แก่ไพร่หลวงตามควรแก่ราชการใหญ่น้อย แลใช้ใกล้ใช้ไกล ใช้ชิด ใช้ห่างต่าง ๆ กัน ตำลึงหนึ่งบ้าง ห้าบาทบ้าง หกบาทบ้าง เจ็ดบาทบ้าง แปดบาทบ้าง ตามกำหนดมาในเรื่องเงินสำหรับฉบับนั้น ๆ ประทับตราช้างทั้งสองสำคัญ อนึ่งบังคับมาว่า ถ้าแลไพร่หลวงกรมเดียวกันเกิดวิวาทกันเป็นแต่เนื้อความทุ่มเถียงกันแลเหตุเล็กน้อย มิได้เป็นเนื้อความบาดทุษร้ายแก่แผ่นดิน ความฆ่าฟันกัน แลความผู้ร้ายปล้นชิงเอาชิงเป็นข้อใหญ่แล้ว ให้เจ้ากรมปลัดกรม สมุห์บาญชี เจ้าหมู่มุลนายคิดอ่านปรองดองว่ากล่าว เป็นความใกล่เกลี่ยเปรียบเทียบลงให้เป็นอันแล้วแก่กัน แต่ในหมู่ในกรมนั้น ๆ เอง อย่าให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการในเมืองขึ้นในกรมพระมหาดไทย กรมพระกระลาโหม กรมท่า ทุกเมืองรับคดี แล้วเกาะกุมเอาไปพิจารณาเรียกค่าฤชาตระลาการสิ้นไหมพิไนย แก่ไพร่หลวงกรมเดียวกันเลย ถ้าแลไพร่หลวงต่างหมู่ แลไพร่สังกัดพันจะพ้องหากล่าวโทษแก่ไพร่หลวง ๆ จะพ้องหากล่าวโทษไพร่หลวงต่างหมู่ แลไพร่หลวงสังกัดพัน จึงให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งเมืองกรมการหาตัวเอาไปพิจารณาสืบสวนหาความจริง ตามพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้าไพร่หลวงแพ้แก่คดีผู้ใด ๆ ก็ดี จะต้องปรับไหมส่วนซึ่งเป็นเงินพิไนยมากน้อยเท่าใด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกพระราชทานให้แก่ไพร่หลวง อย่าให้ตระลาการเรียกเอาเงินพิไนยกับไพร่หลวงเลยเป็นอันขาด ถ้าไพร่หลวงจะไปค้าขาย แลหาปลาในที่มีค่าน้ำ ทำไร่ปลูกของที่ต้องเรียกสมพัทธร ขายของที่จะต้องเสียค่าขายแก่กำพันตลาด เมื่อนายอากรค่าน้ำนายอากรสมพัทธร จะเรียกเอา

TUDC 29/04/2564

ค่าตลาด ค่าน้ำ ค่าสมพักษร ผู้เจ้าของบอกว่าเปนไพร่หลวงก็ให้เรียกตราภูมคุ้ม ห้าม มาตรวจตวงตรา แลรูปพรรณ สูงต่ำ ดำขาว แลตำนิห์ในตัว แลกำหนดจำนวนเงินที่โปรดพระราชทานยกให้เฉภาะผู้นั้นเท่าใด แลสอบชื่อตัว ชื่อภรรยา ตำบลบ้าน สังกัดมูลนายให้ถ้วนถี่ ถ้าถูกต้องกับอักษรเขียนเส้นดินสอที่ต่อหนังสือพิมพ์ แลตวงตราแน่นอนแล้ว ก็ให้ยกค่าตลาด ค่าน้ำ ค่าสมพักษร ให้กับไพร่หลวงผู้นั้น เท่าจำนวนเงินที่จดหมายไว้แล้ว ประทับตราข้างที่เปนสำคัญมานั้น ถ้าค่าตลาด แลค่าน้ำ ค่าสมพักษร จะต้องเสียมากเกินจากที่โปรดพระราชทานยกถดให้ ๆ กำนันตลาด แลนายอากร ค่าน้ำ ค่าสมพักษร เรียกเอาแต่ส่วนที่เกินมาเปนหลวงตามแต่อย่างในพิกัดอัตรา อย่าให้ฉ้อฉนกดขี่เรียกเอาเหลือเกินไป เปนเหตุให้ไพร่หลวงได้ความเดือดร้อนได้เลย ให้นายอากรค่าน้ำแลสมพักษร แลกำนันตลาดทั้งปวง จงทราบกำหนดวิเสศในตราภูมฉบับนี้ว่า ทรงพระมหากรุณาโปรดยกให้อากรค่าน้ำ แลสมพักษร แลค่าตลาด ซึ่งต่ำกว่าจำนวนเงิน จะต้องเสียเปนเงิน

ถงมาให้แก่นาย คนนรูปพรรณ ผิวเนื้อ มิตำนิห์ ภรรยาชื่อ

คำประกาศเรื่องปวารณา

ข้าพระพุทธเจ้าผู้รับพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงห-

TUDC 29/04/2564

นาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงทนุบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ให้อยู่เย็นเป็นสุขทุกทั่วหน้า ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทรงสร้างพระอุโบสถวิหารเสนาสนให้ประณีตงาม แลได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถาคารเสนาสนที่ชำรุด ให้คืนเป็นปรกติดีสมควรเป็นสถานที่พระสงฆ์ทำอุโบสถสังฆกรรมตามพระพุทธบัญญัติ แต่ฝ่ายพระสงฆ์บรรพชิตประพฤติการโดเลเป็นอลัชชีไปเสียมาก ไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมเลยก็มี ทำปีละ ๓ ครั้ง ๒ ครั้งก็มีบ้าง ที่ไม่ทำมากกว่าทำ ได้ทรงทราบหนังสือทั้งถวายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ใจความว่าทุกวันนี้เป็นกาลปลายพระพุทธศาสนาล่วงไปมาก พระสงฆ์ประพฤติอนาจารการทุจริต เห็นแก่ลาภสักการโลกามิศหนักไปในความสุขในปัตยุบันถ่ายเดียว ไม่เหลียวต่อวินัยบัญญัติพุทธานุญาต ละเลยทอดทิ้งอุโบสถสังฆกรรมเสียมาก ถึงบางพวกทำอยู่บ้างก็สวดพระปาฏิโมกข์ไม่จบ สวดเพียงสังฆาทิเสสบ้าง อนิยตบ้าง อ้างเลศอันตรายต่าง ๆ แล้วยกเสียบ้าง ฝ่ายพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประสาทเลื่อมใสบริจาคพระราชทรัพย์ ทรงพระราชอุทิศไปในพระศาสนาเป็นอันมาก หวังจะให้เป็นกำลังแก่พระสงฆ์ อันจะดำรงพระพุทธศาสนาให้ถาวรเป็นประโยชน์ยืดยาวไปนานแก่ราษฎรประชาชนภายหน้า ขอพระบารมีปกเกล้า ฯ ทรงเห็นแก่พระพุทธศาสนาให้มาก อย่าให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญเสียโดยเร็วเลย ครั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบเรื่องความหนังสือทั้ง คิดสังเวชพระราชหฤทัย จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้เผดียงถามพระราชาคณะถานานุกรม

TUDC 29/04/2564

เปรียญ ดังต่อไปในหนังสือนั้น พระราชาคณะถานานุกรมรับว่า
กาตเปนปตายพระพุทธศาสนาเรียวลงมาถึงเพียงนี้แล้ว จะสวดพระ
ปาฏิโมกข์ ให้จบไม่ได้ ด้วยพระปาฏิโมกข์พันเผื่อนัก จะเปนอัน
ตู่พระพุทธวจนะไป บางพวกอ้างว่าท่านผู้ใหญ่ที่เปนครูอาจารย์ทำ
มาอย่างนั้น จะสวดให้จบไม่ได้ จะผิดแบบครูอาจารย์ไม่ควรไป
แล้วมีพระราชโองการตรัสเหนือเกล้าฯ ให้สืบดูว่าวัดไหนทำอุโบสถ
บ้าง วัดไหนไม่ทำบ้าง ได้ทราบว่าวัดราชบุรณ วัดราชสิทธาราม
วัดสมอราย วัดสัมพันวงศาราม วัดโพธิโลกยะ วัดปากน้ำ ๖ วัดนี้
แลวัดที่ชื่นอยู่ในพระอารามนั้นๆ ได้ทำอุโบสถสวดพระปาฏิโมกข์
เสมอทุกวันอุโบสถ จึงทรงพระราชดำริห์ว่า ในพรรษาพระสงฆ์
ไปเที่ยวเทศนาวันละ ๕ แห่ง ๑๐ แห่ง มิได้คิดแก่ความยากลำบาก
ฤๅเที่ยวบังสกุลหาภาชสักการ ถึงจะบุกน้ำลุยโคลนกรำฝนทนแดด
ก็อุสาหไปได้ไม่กลัวเหนื่อย แต่ซึ่งจะกระทำอุโบสถสังฆกรรมอยู่
ในวัด เปนการไม่สู้ลำบากนักนั้น พระสงฆ์ไม่เอาเปนธุระเลย เห็น
เปนความลำบากเพราะไม่ได้ลาภสักการ จึงได้ทรงพระราชอุทิศ
กระจาดพระปาฏิโมกข์ ให้ถวายพระสงฆ์ที่สวดพระปาฏิโมกข์ทุกๆ
วันอุโบสถ ให้เปนกำลังอุดหนุนให้อุโบสถสังฆกรรมเปนไปในพระศาสนา
ธรรมเนียมนี้คิดต่อมาจนถึงกาลบัดนี้ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทร
มหามกุฎ สุทธิสมมติเทพยพงศ์ อดิศวรกระษัตริย วรขัตติยราช
นิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหา
ราชาธิราช บรมนาถบพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระดำริ
ถึงการปวารณา ซึ่งพระสงฆ์ทำอยู่ทุกพระอาราม ทั้งฝ่ายในกรุง

TUDC 29/04/2564

นอกกรุงแก่งแย่งมิได้ถูกกัน ลางวัดปวารณาพร้อมกันทั้งหมดบ้าง
ลางวัดปวารณาที่สองค่ำบ้าง ไม่อาจเข้าพระทัยว่าอย่างไรจะถูกต้อง
ตามพระพุทธบัญญัติเป็นแท้ จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือ
เกล้า ฯ สั่งเจ้าพนักงานให้ตรวจตราดูทุกพระอาราม ๆ ใดปวารณาที่สอง
องค์ จะพระราชทานอุทิศถวายกระจาดปาฏิโมกข์ แลพระราชทาน
เงินค่าเลี้ยงพระสงฆ์องค์ละ ๒ สลึงแลจับฉลาก ในพระอารามใด
ปวารณาพร้อมกันจะขยกเลี่ยไม่ให้ถวาย เพราะทรงพระราชอุทิศ
แต่ในพระสงฆ์ซึ่งทำตามพระวินัยบัญญัติ ด้วยทรงพระราชดำริห์เห็น
ว่า ซึ่งกระจาดปาฏิโมกข์ถวายไปในพระอารามนั้น ๆ ก็ได้เป็นส่วน
ของภิกษุผู้สวดพระปาฏิโมกข์ก็ชอบแล้ว แต่ในวันเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
น เป็นวันปวารณา พระสงฆ์ทุกๆ พระอารามมิได้ทำอุโบสถสวด
ปาฏิโมกข์ เป็นแต่ตั้งญัตติกรรมวาจาน้อยหนึ่งแล้วก็ทำปวารณาแก่
กันเท่านั้น จึงได้ขยาเงินตรา ๒ ชั่ง ๔ ตำลึง ๓ บาท ถวายแทน
กระจาดปาฏิโมกข์ ในวันเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำในพระอารามนั้น ๆ เลี่ย
ให้สิ้น มาให้ขาทูลถวายพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยมาสนองพระเดช
พระคุณ ทำสำรับคาวหวานคิดราคา ๒ สลึง ถวายบูชาความอุตสาห
ปฏิบัติพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่ทำปวารณาที่ละรูป ๆ ทั้งกรุง-
เทพ ฯ กรุงเก่า ๕๓ อาราม พระสงฆ์ ๑๕๐๐ รูป เงินยกจากกระจาด
ปาฏิโมกข์ไม่พอ จึงพระราชทานเงินในท้องพระคลังเติมอีก คิดทั้ง
เงินกระจาดปาฏิโมกข์ด้วย เป็นเงิน ๙ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท พระราช
ทรัพย์ซึ่งพระราชทานพระสงฆ์ที่ทำปวารณาที่ละรูปในวันเดือน ๑๑
ขึ้น ๑๕ ค่ำ สืบไปถึงเพียงนี้ ด้วยทรงพระมหากรุณาพระราชหฤทัย

TUDC 29/04/2564

ประสงค์จะทรงทนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้เจริญดำรงอยู่นาน ขอพระสงฆ์ทั้งปวงจงอนุโมทนา ดังในตรจดรต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แผ่กุศลซึ่งได้สั่งสมด้วยการเล่าเรียนศึกษา แด ปฏิบัติต้องตามพระธรรมวินัยนั้น ถวายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงเจริญศิริสวัสดิ์สถาพร ดำรงในสิริราชสมบัติสืบกาลนาน แลให้พันศัตรูหมู่ปรปักษ์ไพรีอันเหี้ยมหาญ ให้พ่ายแพ้แก่พระราชอาญาฤทธิ์ ให้พระเกียรติยศแผ่ไพศาลทั่วทุกทิศานุทิศ ดังบรมจักรพรรดิจาตุรันตบพิตรบรมราชาธิราชฉนั้น ขอพระสงฆ์ทั้งปวงจงดำรงในคำข้าพระพุทธเจ้าประกาศนี้เทอญ

(ปกิรณะ ป.ป.ก. ๔๕)

พระราชกำหนด

เรื่องนาพิกา

มีพระราชกำหนดบังคับไว้เป็นแน่แก่กรมพระโหรหน้าโหรหลังในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวรราชวัง แลชาวพนักงานรักษานาฬิกาคุมยามในทุกแห่ง ให้รู้แน่ในลักษณะที่จะหนุนนาฬิกาผ่อนคุมยามให้เป็นไปตามเทศจารีต แลฤดูพระอาทิตย์ที่ยักย้ายไปสมควรแก่ประเทศนี้ให้พึงรู้ความชี้แจงก่อนว่า แต่เดิมทีคนโบราณในประเทศนี้มีสติที่จะสังเกตแลปัญญาที่จะรู้เหตุผลในที่จะกำหนดกาลเวลาทุ่มโมง

TUDC 29/04/2564

ให้เรียบร้อยแน่นอนนั้นยังหยาบนัก รู้จักแต่ว่ามัดเปนกลางคืน สว่างเปนกลางวัน แลว่ากลางคืนก็ ๑๒ ทุ่ม แลกลางวันก็ ๑๒ โมงเท่ากันเปนนิจ จึงได้ตั้งแบบอย่างเปนตำรารู้ทั่วกันเปนอันขาดมาเดี๋ยย ให้มัดกลางคืน ๑๒ ทุ่ม กลางวัน ๑๒ โมงเสมอไป สว่างเมื่อไรจึงย่ำรุ่ง ต่อมัดเมื่อไรจึงย่ำค่ำได้ จนวันไรมัดฝนเวลาเย็นก็ด่วนย่ำค่ำเร็วไป มัดฝนเวลาจวนรุ่งก็ย่ำรุ่งสายไปบ้างไม่แน่นอน ว่าทั้งกลางคืนกลางวันไม่เท่ากันทุกฤดู ผ่อนไปผ่อนมาอยู่ เพราะพระอาทิตย์เมื่อเวลาเที่ยงจะตั้งตรงศีรษะคนนั้นในประเทศนั้นเปนนิจทุกวันก็หามิได้ ย่อมบัดขึ้นเหนือทุกวัน แลวกลับบัดมาข้างใต้ทุกวันตามฤดูตลอดปี การที่เปนอย่างนี้ผู้จะสังเกตดูให้รู้กันอยู่ดังนี้ก็ เปนแต่สำคัญกันโดยมากว่าเวลาเที่ยงแล้วแดดก็ตรงศีรษะคนนั้นกลางแจ้งทุกวัน ผู้ที่จะรู้การที่พระอาทิตย์เที่ยงวันไปเหนือใต้ดังนี้น จะมีอยู่บ้างก็แต่โหรที่เรียนรู้มาศาสตรา ฤๅชาวัดที่มีศาสตราอาจารย์ถือตำราเหยียบชั้นฉันเพื่อนบ้าง ฤๅชาวบ้านที่มักสังเกตเอกน้อย สังเกตแดดที่เข้าไปทางหน้าต่างวันไปวันมา ฤๅเงาเย็นเมื่อเวลาเที่ยงร่มไปข้างเหนือมากในฤดูหนาว ร่มไปข้างใต้ในฤดูร้อน ที่ต่อกับฤดูฝนก็ว่ากันอยู่บ้าง ว่าพระอาทิตย์เที่ยงวันเหนือวันใต้ ถึงกระนั้นก็ไม่มีใครสำคัญตลอดไปว่ากลางคืนกลางวันไม่เท่ากันทุกฤดูดังว่านี้เลย เพราะถึงใจเชื่อเปนหนึ่งว่านาฬิกาก็ ๑๒ ทุ่ม ๑๒ โมงอยู่เปนนิจมิได้ผิดเลย ฝ่ายชาวนาฬิกาที่ใช้นาฬิกาขันถอยน้ำเผื่อดูอยู่เปนนิจนั้น เห็นเข้าใจได้บ้างว่าลางฤดูกลางวันมากไปกลางคืนน้อย ลางฤดูทุ่มโมงกลางวันกลางคืนจึงเสมอเท่ากันทุกวัน

TUDC 29/04/2564

ถึงกระนั้นจะยักย้ายธรรมเนียมใหม่คือให้เอากลางวันเปน ๑๓ โมง ๑๕ โมง กลางคืนเปน ๑๐ โมง ๑๓ โมง ฤๅจะย่ำค่ำต่อวันย่ำรุ่งต่อสาย ตามขณะอันจมเปนจริงนั้นก็ไม่ได้ ไม่มีใครเชื่อ กลับติเตียนว่าติ นาฬิกาไม่ถูก ชาวนาฬิกาก็ต้องหนุน ๆ ถ่วง ๆ ผัด ๆ ถูก ๆ ไป จะจัดแจงให้เรียบร้อยเสมอกันก็ไม่ได้ เพราะไม่รู้จักลักษณพระอาทิตย์โคจรตามฤดูเปนเที่ยงได้ ไม่มีใครวางกำหนดให้ตามฤดู เพราะฉนั้นทุ่มโมงหลายแห่งก็ดีไม่ถูกกัน ผิดกันหลายบาทนาฬิกา แต่คนทั้งปวงในพระนครโดยมากก็เชื่อว่าทุ่มโมงในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวรราชวังถูกต้องแน่นอนเปนนิจ เพราะมีผู้พนักงานผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าอยู่แลตรวจตรา แลมีพระโหราจารย์กำกับดูแลอยู่ ฝ่ายพนักงานเมื่อจะบอกบาทนาฬิกาตามฤกษ์ยามที่โหรให้ในกาลใด ๆ เมื่อฤดูต้องหนุน ต้องถ่วง ก็คเนบอกบาทขาด ๆ เกิน ๆ ผิด ๆ ไป คงให้ได้ความแต่ว่าโมงละ ๓๐ บาทอยู่นั้นเอง ดูการพ้นเพื่อนเดือนเบื่อมเดอะเทอะนักหน้าเปนที่อัปรยศอดสูแก่แขกเมืองคนนอกประเทศที่เขาใช้นาฬิกาถูกใส่พกติดตัวเที่ยวมาเที่ยวไป เขาจะได้ยินทุ่มโมงที่ตีสั้น ๆ ยาว ๆ ผิดไปกว่าทุ่มโมงที่จริงนั้น จะเปนเหตุให้เขาหัวเราะเยาะเย้ยได้ ว่าเมืองเราใช้เครื่องมือนับทุ่มโมงเวลาหยาบคายนักไม่สมควรเลย เพราะเหตุฉนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพินิจพิจารณาตรวจตราคำนวนความดำเนินพระอาทิตย์ในฤดูทั้งปวงสอบกับนาฬิกาที่ตีมาหลายปี ทรงทราบถ้วนถี่ทุกประการแจ้งในพระราชหฤทัยแล้ว

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ว่าด้วยพระอาทิตย์ถึงดาวฤกษ์อัสยุช ก็เปนมหาสงกรานต์

เมื่อพระอาทิตย์ถึงดาวอัสยุชฤกษ์เมื่อใด ก็เปนมหาสงกรานต์เมื่อนั้น ก็ดาวฤกษ์ทั้งปวงนั้นเดินเลื่อนๆ ไปจากสถานที่เปนยันต์สงกรานต์ทุกปี ๖๑–๖๒ ปีไปได้องศาหนึ่ง แต่เดิมถึงว่ามีพร้อมกันกับสามัญสงกรานต์ ขาเข้าก็เลื่อนถอยมา บัดนี้ตกอยู่เดือน ๕ แลเดือน ๖ บ้าง แต่ชื่อเดือนที่นับอ้ายยี่สามนั้น คงนับตามใกล้ต้นสี่สิ้นฤดู อธิบายเท่านี้ ผู้ที่เปนโหรจงอ่านให้เข้าใจ ถ้าอยากรู้ให้เลอียดจะขอเรียนคำณวนก็จะบอกให้ได้ คนนักปราชญ์ชาววัดไม่เข้าใจอะไร ไม่รู้แล้วอย่ามาขัดเกะกะไป การที่ว่านี้มิใช่วิชาข้างสาสนา เปนวิชาโหร ก็ฤดูเช่นที่รู้กันอึงๆ นั้น เปนฤดูทางจันทร์สังเกตด้วยพระจันทร์ เมื่อใดพระจันทร์เพ็ญประกอบด้วยฤกษ์กฤติภาตฤดู เมื่อพระจันทร์เพ็ญประกอบด้วยฤกษ์บุรพคุณี เมื่อนั้นชื่อว่าเข้าคิมหฤดู (อย่าว่าคิมหันตอย่างบอกศักราชผิดๆ) เมื่อใดพระจันทร์เพ็ญประกอบด้วยฤกษ์บุรพาสาฒฤๅอุตราสาฒ เมื่อนั้นชื่อว่าเข้าวัสสานฤดู (อย่าว่าวัสสันตอย่างบอกศักราชผิดๆ) ก็ฤดู ๓ นี้ ฤดูหนาวที่เรียกว่าเหมันตะเปนเวลาพ้นจากมืดฝนสว่างขึ้นเปรียบเหมือนฤดูเช้า โบราณคิดว่าเปนต้นปี ฤดูร้อนที่เรียกว่าคิมหฤดู (อย่าว่าคิมหันตะ) เปนเวลาสว่างร้อนเหมือนเวลากลางวัน คนโบราณจึงได้คิดว่าเปนกลางปี ฤดูฝนที่เรียกว่าวัสสานะ (อย่าว่าวัสสันตะพ้องฤดูอาทิตย์ไป) เปนเวลาเมื่อกลุ้ม

TUDC 29/04/2564

โดยมาก แลฝนพร่ำเทียวไปไหนไม่ได้ คนโบราณจึงได้คิดว่าเปน
เหมือนกลางคืน ก็คนเปนอันมากถือว่าเวลาเช้าเปนต้นวัน เวลากลาง
คืนเปนปลายวันฉันใด คนโบราณก็คิดว่าฤดูเหมันต์เปนต้นปี ฤดูวัส-
สานะเปนปลายปีฉันนั้น เพราะเหตุนนจึงได้นับชอเดือนเปนหนึ่งมาแต่
เดือนอ้าย แลแต่ก่อนคนโบราณนับเอาข้างแรมเปนต้นเดือน เขานับ
เดือนอ้ายตั้งแต่แรมค่ำเดือนสิบสองเปนเหมือนวันตรุษสุดปี ภายหลัง
มีผู้ตั้งธรรมเนียมเสียใหม่ ให้เอาเวลาตัวสว่างไว้เปนต้น เวลาสว่าง
มากเปนกลาง เวลามืดเปนปลาย คล้ายกันกับต้นวันปลายวันแลปี ดัง
กล่าวแล้ว แต่บังคับวินัยในพุทธสาสนาก็ยังคงอยู่เหมือนอย่างเดือนๆ
ภายในพรรษาก็ดี เดือนกฐินก็ดี เดือนอานิสงส์กฐิน๔เดือนก็ดี เดือน
แสวงหาวัสสิกสาฎิกาเดือนหนึ่งนั่นก็ดี ก็ย่อมนับเอาแรมค่ำหนึ่งเปน
ต้นวันเพ็ญเปนปลายหมด ในคำบอกฤดูเมื่อทวนถามอุโบสถว่า (อุตุ-
นิจ ปนสาสเน เหมนฺตคิมฺหวสฺสานานํ วาเสนฺติ ไหนฺติ) ตั้งน
ออกชื่อเหมันต์เปนต้น คิมหะเปนกลาง วัสสานะเปนปลาย ต้องกับ
คำราที่ว่ามานั่นหมด เพราะในพระพุทธสาสนา ตรุษสารทสงกรานต์
เช่นถืออยู่ว่าเปนวันทำบุญให้ทานทุกวันนี้ไม่มี เปนแต่ของข้างโหร
ข้างพราหมณ์มากลับกลายเจือปนไป

อธิบายเท่านี้ ถ้าผู้อ่านตรึตรองก็พอเข้าใจแล้ว จงอ่านกำหนด
วิเศษในปีฉลูสัปตศกนี้ ตามชื่อสงกรานต์สามประการดังกล่าวนั้นเถิด

ข

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เรื่องราชทูตไปเชิญทางพระราชไมตรี

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าพระเจ้ากรุงสยามที่ ๔ ในกรุงเทพมหานครณประเทศบางกอกน้อย ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมด่ำรัสสั่งเจ้าพระยาวิวงศ์ มหาโกษาธิบดี ผู้ว่าราชการฝ่ายกรมท่าว่าการต่างประเทศ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชทานพระราชพินัยน้อยประเทศแก่ผู้ซึ่งเป็นกงสุลแลขุนนางผู้ว่าการกงสุลนั้นด้วย ฤๅกงสุลต่างเมืองทั้งหลายบรรดาที่มีหนังสือสัญญารักษาทางพระราชไมตรีอยู่กับแผ่นดินสยามนั้น ที่มาอยู่ในกรุงเทพฯ บัดนี้แล้วก็ดี แลซึ่งจะมาในเบื้องหน้าก็ดี อนึ่งให้ประกาศแก่กงสุลฝ่ายสยาม แลผู้ช่วยราชการกงสุลซึ่งไปตั้งรักษาทางพระราชไมตรีอยู่ที่เมืองต่าง ๆ ห่างแลชิดนั้น ในบัดนี้ฤๅเบื้องหน้าก็ดี ให้ทราบพระราชด่ำรัสดังนี้ทั่วกันว่าถึงการรับพระราชสาส์นทั้งหลายแลแห่แหนต่าง ๆ ฤๅรับเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งเป็นของทรงยินดีของพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศทั้งหลายก็ดี ฤๅผู้ครองฝ่ายสยามได้ส่งพระราชสาส์น แลเครื่องราชบรรณาการ เป็นสิ่งของทรงยินดีไปแด่พระเจ้าแผ่นดินสยามเก่าใหม่ส่งไปยังประเทศต่าง ๆ ทั้งหลายนั้น ซึ่งเป็นทางพระราชไมตรีกับกรุงสยามนั้นก็มามากนัก ฤๅการรับทูตผู้ถือรับสั่งแห่งพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศทั้งหลายนั้นก็ดี แลการที่พระเจ้าแผ่นดินสยามส่งทูตไทย

TUDC 29/04/2564

ไปต่างประเทศทั้งหลายก็มีหลายหนหลายครั้ง มีเยี่ยงอย่างแบบแผน
มาตั้งแต่โบราณ แลการใหม่ ๆ ก็มีอยู่เปนตัวอย่างแล้วหลายครั้ง
แต่การในโบราณนั้น ว่าด้วยการรับทูตฤๅส่งทูตรับราชสาส์นแลส่ง
ทั้งนี้ได้พบจดหมายเหตุความของโบราณนั้นหลายฉบับเปนแบบมา บัด
นี้จะขอตัดว่าแต่สั้น ๆ ว่าด้วยการรับพระราชสาส์นแลส่งพระราชสาส์น
แลรับส่งเครื่องราชบรรณาการ ฤๅรับทูตที่มาแต่ต่างประเทศนั้น แล
ส่งทูตไปในต่างประเทศทั้งปวงนั้น เมื่อพิเคราะห์ไปตามการต่าง ๆ
ในประเทศทั้งหลายนั้น จะได้มีหนังสือสัญญากันว่าจะทำด้วยการสำ-
แดงยศอย่างนอย่างนั้นในหนังสือสัญญาก็ไม่มี ก็การเปนแต่ตกลง
ตามใจเจ้าของแผ่นดิน ๆ เห็นควรจะทำอย่างไรก็ทำไปตามน้ำใจอย่าง
นั้น ๆ อนึ่งการที่เจ้าแผ่นดินรับส่งราชสาส์นราชทูตนั้นด้วยอาการเอิก
เกริก เพราะประสงค์เหตุที่ทำไปนั้น มีที่มุ่งหมายของพระเจ้าแผ่นดิน
ทั้งหลายนั้น ๆ อยู่ ๒ อย่าง ประการหนึ่งเพื่อจะอวดยศอวดสมบัติของตัว
ให้เขาเห็นตามประเทศนั้น ๆ อีกประการหนึ่งจะแสดงความยอมรับ
นับถือพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย แลยกย่องพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดิน
ต่างประเทศ ให้เปนการสมควรเสมอกับเกียรติยศของตัว ไม่ดูถูกดู
แคลนว่าเปนน้อยต่ำกว่าตัว การอันนี้เมื่อพิเคราะห์ไปแล้วก็เห็นชัดว่า
เปนแต่การยอมตกลงตามใจของผู้เจ้าของแผ่นดิน จะทำอย่างไรก็ทำ
ได้อย่างนั้นแต่ที่ในการรับส่งราชทูตราชสาส์น ก็การอื่น ๆ ซึ่งมีเกิดขึ้น
ในภายหลังนั้นขอยกไว้ จะขอว่าแต่การรับแลการส่งพระราชสาส์น
ไปเมืองจีน เปนต้นเหตุเดิมมาหลายร้อยปีแล้ว เดิมแต่ก่อนนั้นพระ-
เจ้าแผ่นดินฝ่ายสยามกับพระเจ้าแผ่นดินจีนก็ยังไม่ได้รู้จักเปนทาง
ไมตรีฤๅทางค้าขายนั้นก็เปล่า อนึ่งในเวลาล่วงไปก่อนนั้นหลายร้อย

TUDC 29/04/2564

มีมาแต้ว พระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลาก่อนนั้นโง่งมนัก ปราศจากวิริยะปัญญาไม่รู้การอะไรๆ ไกลๆ ในต่างประเทศบ้างเลย ครั้งหนึ่งพวกจีนเมืองกวางตุ้งเข้ามาค้าขายในประเทศญวน แต้วก็เลยแวะเข้ามาขายของที่ประเทศไทย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินโง่ เสนาบดีเชอะราษฎรไซ ชวนกันยินดีซื้อสินค้าของจีนในสำเภานั้นไว้ใช้สอยชมเชยจีนหลอกขายได้แพงมีกำไรมาก จีนในสำเภามีความยินดีที่สุด ฝ่ายไทยในเวลาก่อนนั้น ก็มีความยินดีอุหลงซื้อของจีนรับไว้ใช้ในบ้านในเมืองไทยนั้น ครั้นภายหลังจีนทั้งหลายในเมืองต่างๆ ก็มาค้าขายในแผ่นดินประเทศไทยเนืองๆ จีนบางพวกมีความปรารถนาใหญ่ เพื่อจะอยู่อาศัยในเมืองไทยนั้น เพราะประสงค์จะเก็บสินค้าของป่าต่างๆ จะส่งไปขายในประเทศจีนโน้น จีนพวกที่คิดจะอยู่ในที่แผ่นดินไทยนั้น จึงให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีผู้ว่าราชการในกรมท่านั้น กราบทูลแด่พระเจ้าแผ่นดินสยาม ว่าจะขออาศรัยอยู่ในเมืองไทยนั้นเพื่อจะเก็บสินค้าของป่าต่างๆ บรรทุกสำเภาไปขายในเมืองจีน แล้วจะได้เก็บเงินค่าปากเรือสำเภาส่งถวายแด่พระเจ้าแผ่นดินไทยด้วย ครั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยได้ทราบการดังนั้น ก็มีพระไทยยินดี จึงโปรดให้จีนพวกนั้นได้อยู่อาศรัยในเมืองไทย เพราะเข้าใจว่าคบจีนจะมีประโยชน์ใหญ่ยิ่งรุ่งเรืองนัก ครั้นภายหลังพวกเมืองนอกก็โดยสารสำเภาเข้ามาอาศรัยทำมาหากินในเมืองไทยนี้เป็นอันมากๆ ขึ้นทุกครั้งทุกปี แต่ฝ่ายไทยในเวลานั้น สำคัญคิดเข้าใจว่า จีนเป็นประเทศอันประเสริฐยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งหลาย แล้วเข้าใจว่าเมืองจีนอยู่ห่างไกล จะเป็นข้าศึกกับไทยไม่ได้ เพราะเขตรแดนมิได้ใกล้ชิดติดต่อกัน

TUDC 29/04/2564

อนึ่งพวกจีนที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยนั้น มาทางทะเลเปนทาง
กันดารนัก ไปมาด้วยยากเสียงบุญเสียงกรรม เพราะเหตุดังนี้ไทยจึง
สำคัญรู้ ไม่รังเกียจว่าจีนเปนศัตรูได้ ครั้นพวกจีนทั้งหลายบางคน
ท้ามาหากินจนมั่งมีเงินทองขึ้นมากแล้ว จึงลงทุนต่อสำเภา บรรทุก
สินค้าต่าง ๆ ในเมืองไทยไปขายเมืองจีนได้กำไรโดยมากที่สุด จึง
เลือกซื้อสิ่งของที่ประหลาด ๆ ต่าง ๆในเมืองกวางตุ้ง เลือกเอาแต่ที่
ดี ๆ เข้ามาเปนของถวายพระเจ้าแผ่นดินสยาม แล้วกราบทูลสรร-
เสริญฝีมือช่างต่าง ๆ ในเมืองกวางตุ้งด้วย ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดิน
ไทยได้รับของถวาย แลเสนาบดีไทยได้รับกำนัลของพวกจีนนั้น ๆ ก็
มีความยินดีโสมนัสมากเพราะหลงโลภ ในเวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินไทย
มีพระราชประสงค์จะแต่งสำเภาหลวงไปค้าขายที่เมืองจีนบ้าง เพื่อจะ
เก็บเลือกสรรซื้อสิ่งของที่ประหลาดมาใช้ในเมืองไทยบ้าง พวก
จีนเหล่านั้นจึงมีอุบายกราบทูลว่า ไทยจะไปค้าขายในเมืองจีนนั้นไม่
ได้ ด้วยเหตุว่าพระเจ้าแผ่นดินไทย ยังไม่ได้รู้จักกับพระเจ้าแผ่นดิน
จีน ถ้าเรือสำเภาไทยจะไปค้าขายที่เมืองจีนเมื่อใดแล้ว พวกจีนนาย
ด่านเขาจะจับเอาเรือนั้นไว้แล้วจะริบเอาของทั้งสิ้น เพราะไม่ได้เคย
ไปค้าขาย เขาจะสำคัญผิดไปว่าเปนเรือข้าศึกต่างประเทศ ด้วย
จีนยังไม่รู้จักคนไทยเลย ถ้าพระองค์จะอยากไปค้าขายที่เมืองจีนแล้ว
จะต้องมีพระราชสาส์นแลเครื่องมงคลราชบรรณาการพอสมควร ให้
ทูตไทยออกไปเจริญทางพระราชไมตรี ผูกพันธสัญญาวะมิตรกับพระ-
เจ้าแผ่นดินจีนเสียก่อน ให้รู้จักชอบอัชฌาศัยแล้วจึงจะได้ใช้สำเภา
ไทยไปค้าขายในประเทศจีนได้โดยสดวก พวกจีนเหล่านั้นกราบทูล

TUDC 29/04/2564

เปนกลอุบายพ่อลวงยุยงพระเจ้าแผ่นดินไทยให้หลงเชื่อ แล้วจึงกราบทูลขอรับอาสาว่า จะนำพาทูตไทยไปให้ถึงกรุงปักกิ่งคือเมืองหลวงของจีนทั้งปวง ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยก็ทรงเชื่อถ้อยคำพวกจีนยุยง จึงโปรดให้เจ้าพนักงานแต่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่งเปนอักษรไทยมีความว่า ขอเปนทางพระราชไมตรีต่อกรุงปักกิ่ง เพื่อประโยชน์จะไปมาค้าขาย พระราชสาส์นนั้นให้จานลงในแผ่นทองคำ แล้วม้วนไว้ในกล่องทองคำประดับพลอยต่าง ๆ สี แล้วโปรดให้เจ้าพระยาพระคลังมีหนังสือฉบับหนึ่งไปถึงลปูตาทั้ง คือเปนเสนาบดีผู้ใหญ่ในกรุงปักกิ่ง เจ้าพระยาพระคลังมีหนังสือไปถึงตั้งตก คือเจ้าเมืองกวางตุ้งเปนเมืองท่าสำเภา ต้นทางบกจะจรไปกรุงปักกิ่งนั้น ครั้งนั้นพวกจีนเหล่านั้นจึงกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินไทยว่า ในเมืองจีนนั้น ถ้าจีนทจะแปลภาษาไทยได้ก็ไม่มี แลคนทจะแปลพระราชสาส์นไทยนั้นก็ไม่มี อนึ่งพวกข้าพเจ้าเหล่านเปนผู้นำไทยไปจากเมืองไทยนี้ ครั้นจะแปลเองก็ดูเหมือนว่าไปแกล้งพูดเล่นตามชอบใจไม่มีหลักหลาย เพราะเปนจีนอยู่ทเมืองไทยนี้ เกลือกว่าจีนทเมืองจีนเขาจะไม่เชื่อแน่ เขาจะกลับลำคัญคิดผิด ๆ ไปต่าง ๆ แลธรรมเนียมจีน พระเจ้าแผ่นดินจีนก็ทรงพระราชสาส์นด้วยพระองค์เอง ลปูตาทั้งแลตั้งตกก็อ่านหนังสือเอง จะให้ล่ามแปลก็หามิได้ ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลานั้นหลงไหล เชื่อคำพวกจีนเหล่านั้นกราบทูลหลอกลวงต่าง ๆ ช่างโง่เง่าทั้งพระเจ้าแผ่นดินแลเสนาบดี จึงยอมให้จีนพวกเหล่านั้นแต่งพระราชสาส์นเปนหนังสือจีน แต่ว่ารับสั่งว่าให้ล่ามจีนพวกนั้นแต่งตามฉบับสำเนาความในพระราชสาส์นซึ่งเปนอักษรไทยแลความไทย

TUDC 29/04/2564

ฝ่ายพวกจีนทั้งนั้นก็แต่งยักย้ายเสียใหม่ตามชอบใจของตัว ไม่ให้ไทย
ทราบด้วย ครั้นแต่งเปนหนังสือจีน ก็กลับความเสียอย่างอื่น เขียน
ใจความว่า พระเจ้าแผ่นดินไทยฤๅชนยินกุยไปถึงพระเจ้าแผ่นดิน
กรุงปักกิ่ง ขออ่อนน้อมยอมตัวถวายเปนข้าขอบขันธเสมาอาณาจักร
ของพระเจ้ากรุงปักกิ่ง แลขอถวายเมืองเปนเมืองก้อง ๓ ปีครั้งหนึ่ง
พอพึงพระบารมีพระเจ้ากรุงปักกิ่งซึ่งเปนเอกอุดมยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดิน
ทั้งปวงทั่วโลก จะขอให้พระเจ้ากรุงปักกิ่งทรงพระมหากรุณาอนุญาต
ให้สำเภาของพระเจ้าแผ่นดินไทยได้ไปมาค้าขายที่เมืองจีน เหมือน
ได้โปรดให้ชอสังของบนสวรรค์มาใช้ในเมืองไทยโกลทะเลกันดารี
นั้นเถิด ถึงหนังสือฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้นไปถึงฉบูตาทั้งแลต่งตก
ทง ๒ ฉบับนั้น ล่ามจีนเหล่านั้นกลับเอาพระนามของพระเจ้าแผ่นดิน
ไทยเปนเจ้าของหนังสือออนน้อมไปถึงต่งตกแลฉบูตาทั้งไปหมดสิ้น
ครั้นแต่ง แล้วทั้ง ๓ ฉบับ จึงเอาฉบับของพระเจ้าแผ่นดินไทยมา
ถวายให้ทรงประทับตราตามธรรมเนียมพระราชสาส์น แลหนังสือ ๒
ฉบับซึ่งปนของเจ้าพระยาพระคลัง เอามาให้เจ้าพระยาพระคลังประทับ
ตราไปตามซึ่งการเปนไปโดยในหนังสือสำเนาไทย ข้อความในพระ
ราชสาส์นดังนี้ ไทยได้ทราบต่อภายหลังด่วงกาลนานมากว่า ๒๐๐ ปี
เศษ คำว่าถุยนั้นแปลว่า ถวายบังคมฤๅคำนับ คำว่าก้องนั้นแปลว่า
วันเปนเมืองขึ้นในบังคับ พระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลานั้นใจ่มักง่ายนัก
ไม่หาผู้อื่นมาอ่านแปลสอบสวนให้พังให้แน่แท้ก่อน ด่วนประทับตรา
ในหนังสือจีนให้ง่าย ๆ หลับตานัก แล้วก็แต่งทูตานุทูตไทยผู้มี
บันดาศักดิ์ ให้ออกไปกับพวกจีนเหล่านั้นด้วย ยังซ้ำทรงตั้งจีนพวก

TUDC 29/04/2564

เหล่านั้นให้เปนขุนท่องชื่อใหญ่ แลขุนท่องชื่อน้อย เปนผู้พาพวกไทย
ไปถึงเมืองจีน คำท่องชื่อนั้นแปลว่า เปนผู้ซึ่งนำข่าวสาส์นต่าง ๆ
พระเจ้าแผ่นดินไทย แล เสนาบดีไทยเวลา นั้น พอใจ ถนัดไป แต่การ
ช้างจะอวดยศของตัวว่า ดีกว่ามนุษย์ทั้งหลาย พระราชสาส์นนั้น
เชิญเข้าไว้ในถุง เชิญลายรดน้ำทอง แล้วยังตั้งบนพานทอง-
คำ ๒ ชั้น ก็อพานแว่นฟ้า แล้วกเชิญพานพระราชสาส์นตั้งบน
บุษบกยิ่งทองมิคานหาม แต่พวกทูตานุทูตไทยที่จะไปนั้น ก็แต่ง
ตัวจนเกินงามในเวลานี้ แต่ในเวลาก่อนนั้นเขาจะเข้าใจว่าเปนการดี
แท้ แต่งตัวสวมชฎาทองคำ ชนิดชฎาอินทร์พรหม มีท้ายเชิด
แล้วประดับสายสร้อยมะยมทองคำพัวพันคอรุงรัง เขาคิดเพลิดเพลิน
ไปแต่ฝ่ายสำแดงยศอวดเจ็ก แลพระราชสาส์นเมื่อจะออกจาก
พระราชวังกรุงเก่านั้น ก็มีแห่แหนอึงอึง พานพระราชสาส์นนั้น
เชิญขึ้นตั้งบนพระยานุมาศ แลมีเครื่องสูงเทวะดาแห่หน้าหลัง มีแตร
สังข์กลองชนะพิณพาทย์ พลถือของต่าง ๆ บางสิ่งแห่หน้าหลังโห่ร้อง
อึงมาถึงเรือเอกไชย เรือรูปสัตว์ต่าง ๆ ยังมีเรือแห่เปนขบวนหน้า
หลังคั่งคับตามลงมาส่งจนถึงเมือง สมุทปราการ แล้วส่งขึ้นเรือใบ
น้อย ๆ เปนเรือลำเดียง แต่ลงไปในเรือแล้วยังมีหน้าซ้ำให้มีกลอง
ชนะแตรสังข์ตามไปประโคม เพื่อจะให้เปนการสำหรับพระยศพระราช
สาส์น ประโคม ๓ เวลา เช้า ค่ำ แลกลางวันเสมอไป เวลานั้น
พระเจ้าแผ่นดินไทยแลเสนาบดี ก็มีแต่การชวนชวายแต่จะแสดงยศจะ
อวดอำนาจแก่เจ็ก ไม่คิดถึงอายอดสูแก่ประเทศอื่นเลย การนี้เพราะ
ไม่พิจารณาด้วยปัญญาอันละเอียด ครั้นไปถึงเมืองจีนแล้ว พวกจีน

TUDC 29/04/2564

ซึ่งเปนท่องซือก็พูดกลับความเสียอย่างอื่นหมด พูดว่าธรรมเนียมไทย
ซึ่งแต่งตัวอย่างธรรมดานั้นอย่างหนึ่งดังนี้ แต่แต่งตัวไปอย่างทดไทย
นั้น เปนการแต่งโดยความเคารพต่อพระเจ้ากรุงปักกิ่ง ถึงพระราช
สาส์นแลการแห่แหนโห่ร้องดังนั้นก็เปนการดี โดยความเคารพต่อพระ-
เจ้ากรุงปักกิ่งทั้งสิ้น ขณะพระราชสาส์นถึงเมืองจีนนั้น พวกจีนที่เปน
ผู้ดูแลบ้านเมืองเจ้าท่านั้น จะได้แห่รับไทยก็หามิได้ ไทยก็ต้องแห่
หามบุษบกรับพระราชสาส์นประโคมของตัวไปเองไม่ยอดสู้ใจเลย
แลครั้งนี้พวกจีนถามที่เปนท่องซือใหญ่แลท่องซือน้อยนั้น จะรู้เห็น
เปนใจนัดหมายกับขุนนางจีนอย่างไรก็หาทราบไม่ เพราะหาได้มีใน
จดหมายเหตุโบราณนั้นไม่ ได้พบหนังสือมีความแต่ว่าเปนเรื่องราวว่า
พระเจ้ากรุงปักกิ่งมีรับสั่งโปรดให้ขุนนางห้าเมืองจีน รับทูตไทยแล
พระราชสาส์นไทยกับทั้งเครื่องราชบรรณการรวมกัน ส่งไปให้ถึง
กรุงปักกิ่งโดยการดี อย่าให้มีเหตุร้ายได้เลย ก็ครั้งนี้พวกทูตไทย
ได้ขึ้นบกแต่เมืองกวางตุ้งไปจนถึงกรุงปักกิ่ง ร้อนแรมไปถึง ๓ เดือน
กับ ๑๕ วัน จึงถึงกรุงปักกิ่งโดยความยากนัก พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็
เสด็จออกรับพระราชสาส์นแลทูตไทย รับเมืองไทยเปนเมืองถ้อง คือ
รับอย่างห้าเมืองจีน พระเจ้ากรุงปักกิ่งพระราชทานห้องตั้ง พระเจ้า
แผ่นดินไทยเปนเมืองถ้องจีนมา คือตั้งเมืองไทยเปนเมืองขึ้นแก่กรุง
ปักกิ่ง คำว่าห้องนั้นเปรียบเหมือนว่าสัญญาบัตรตั้งห้าเมืองทั้งหลาย
อันเครื่องมงคลราชบรรณาการของไทยไปถวาย พระเจ้ากรุงปักกิ่ง
นั้นรวมหมดเปนราคาเพียง ๕๐ ชั่ง ฝ่ายข้างพระเจ้ากรุงปักกิ่งก็รักษศ
จะอวดสมบัติแลอำนาจแก่ไทย จนสู้เสียเงินค่าจ้างจีนราษฎรชน

TUDC 29/04/2564

บรรณาการไทย ตั้งแต่เมืองกวางตุ้งส่งขึ้นไปถึงกรุงปักกิ่ง คิดดูค่าจ้างขนนั้นเปนเงินมากกว่าราคาเครื่องราชบรรณาการของไทยที่ออกไปนั้นหลายเท่า ไม่คุ้มค่าจ้าง พระราชสาส์นไทยนั้นก็โปรดให้หามไปทั้งบุษบกรับพาน ทูตานุทูตไทยก็ขึ้นเกี้ยวขึ้นรถไปทุกคน คนที่หามพระราชสาส์นแลหามทูตนั้น พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็ต้องจ้างจีนหาม สิ้นราคาค่าจ้างมาก เพราะจะแสดงยศแก่ประเทศจีนทั้งปวง ครั้นเมื่อกาลล่วงมา พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็ทรงตอบแทนเครื่องบรรณาการมาให้แก่กรุงไทยนั้น สิ่งของตอบแทนแต่ล้วนเปนของมีราคาทั้งนั้น คือแพรอย่างดีสีต่าง ๆ ราคาก็มากกว่าเครื่องบรรณาการของไทยที่ไปนั้นหลายเท่า คิดราคาของตอบแทนกรุงปักกิ่ง ๒ ส่วน ข้างหน้าข้างในประมาณ ๖๐ ชั่งเศษใกล้ ๗๐ ชั่ง ทั้งนี้พระเจ้ากรุงปักกิ่งขาดทุนเปล่าไม่มีกำไร แต่ว่าต้องจำเปนจำทำ เพราะว่าจะแสดงยศอย่างนั้นอย่างนี้ด้วย

ฝ่ายลิปูตาทั้งคือเสนาบดีในกรุงปักกิ่งนั้น แลตั้งตกเจ้าเมืองกวางตุ้งทั้ง ๒ แห่งเขาก็มีหนังสือฝากมาถึงพระเจ้าแผ่นดินไทย เปนหนังสือตอบตามหนังสือของไทยที่มีไปเปนอักษรจีนนั้น แต่พวกจีนล่ามที่เปนท่องซือก็พูดกลับแก้ความเสียใหม่ว่า ตราที่ไทยประทับพระราชสาส์นนั้น ดวงหนึ่งเพื่อสำหรับถวายแก่พระเจ้ากรุงปักกิ่งพระองค์เดียวเท่านั้นต้องใช้ดวงนี้ต่างหาก แต่ดวงที่ประทับในหนังสือลิปูตาทั้งแลตั้งตกนั้น ต้องใช้ตราดวงหนึ่งต่างหาก ฝ่ายจีนก็เชื่อเอาแต่ในหนังสือของไทยที่เปนอักษรจีนเปนใหญ่ หาได้สอบบัตราไม่

อนึ่งพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงปักกิ่งนั้น เปนหนังสือตาดท่อน

TUDC 29/04/2564

หนึ่ง แล้วม้วนเข้าไว้ในกลักไม้ไผ่ทาสีเหลือง เขียนเป็นรูปตัว
มังกร ๕ เล็บ หนังสือหองนั้น เขียนเป็นกระดาดสีเสนประทองเป็น
เม็ดๆ ม้วนมีตุ๊กไม้อยู่กลาง มีหยกติดท้ายไม้ตุ๊ก ๒ ข้าง แล้วมีสายรัด
ผูกรอบสลักท่าด้วยหยกเจียระไน มอบส่งให้ทูตานุทูตไทยไปตามการ
เหมือนเช่นหนังสือฝากกันตามเมืองต่างๆ ทั้งหลาย เช่นกันกับท้อง
ตราบังคับไปยังหัวเมืองขึ้นของพวกจีน จีนไม่ได้ยกย่องขึ้นนับถือเป็น
พระราชสาส์นสองตอบแทนในทางไมตรีนั้นเลย

ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไทยกับเสนาบดีในเวลานั้นใช้ ไม่รู้เหตุการ
ห่างๆ ใกลๆ ก็เข้าใจสำคัญคิดผิดๆ ไปต่างๆ จึงปฤกษากันว่า พระ
ราชสาส์นของเราเมื่อส่งให้ทูตไทยไป นั้น ก็มีการแห่แหน มากมาย
หลายอย่างต่างๆ ก็เมื่อพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงปักกิ่งมาถึง
แขวงกรุงไทยนี้แล้ว ถ้าเราจะไม่มีการรับด้วยกระบวนแห่แหนต่างๆ
นั้น พวกจีนทั้งหลายที่อยู่ในเมืองเรา เขาก็จะมีความน้อยใจว่า เรา
ไม่นับถือพระราชไมตรีของพระเจ้ากรุงปักกิ่ง แล้วก็จะมีดำริเตียนว่า
เราชาวไทยไม่ยกย่องพระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงปักกิ่งให้เสมอกับ
ตัวเรา เมื่อพระเจ้าแผ่นดินไทยและท่านเสนาบดีไทยคิดพร้อมใจกัน
เป็นการตกลงด้วยดังนี้แล้ว จึงได้จัดกระบวนแห่แหนทั้งทางบกทาง
เรือพร้อมมูลตามธรรมเนียมไทย ไปรับพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุง
ปักกิ่งซึ่งตอบส่งมากับทูตไทยนั้น พวกทูตไทยกับพวกจีนที่เป็นล่าม
ท่องซือใหญ่ ท่องซือ น้อยพร้อมกัน ก็รับเชิญพระราชสาส์น ของ
จีนมาเองนั้น การแห่แหนนั้นก็มีดุจ ดังการ คล้าย กันกับ เมื่อ แห่ ส่ง
พระราชสาส์นของไทยไป นั้น ครั้นพระราชสาส์นของ พระเจ้ากรุง

TUDC 29/04/2564

ปักกิ่งมาถึงในกรุงไทย แล้ว เมื่อแปล นั้นพวก จีนท่องซือ ที่เปนล่าม ก็กลับแปลความกลับเอาชั่วเปนดีไปเสียหมด แปลกลับว่าเปน ทางไมตรี แก่ กรุงไทย กรุงปักกิ่งยอมรับกรุงไทยเปนเมือง พี่น้อง กันสนิท ล่ามแปลเปนคำของจีนตอบมาให้สมควรกับพระราชสาส์นไทยที่ส่งไปนั้น แลหนังสือลิปูตาทั้งแลหนังสือต่งตกนั้นทั้ง ๒ ฉบับก็กลับแปลแก้ไขเปนว่ามาถึงเจ้าพระยาพระคลัง ให้สม กับ หนังสือฉบับไทยของเจ้าพระยาพระคลังที่ส่งไปนั้น อันที่จริงนั้นต่งตกแลลิปูตาทั้ง เขามีมาถึงพระเจ้าแผ่นดินไทยตามความในหนังสือของไทยที่เปนฉบับหนังสือจีนลงไปนั้น หนังสือหอง คือหนังสือของกรุงปักกิ่งตั้งไทยให้เปนเมืองขึ้นนั้น พวกล่ามก็กลับความแปลว่า เปนหนังสือพระเจ้ากรุงปักกิ่งอวยไชยให้พรแก่กรุงไทยทั้งสิ้น ฝ่ายพระเจ้ากรุงสยามในเวลาแล้วนั้น ก็เชื่อถือพวกท่องซือจีนไม่สงสัย เพราะว่าได้เครื่องบรรณาการตอบแทนของจีนกรุงปักกิ่งมามาก มีกำไรมากกว่าเครื่องบรรณาการที่ส่งออกไปนั้น มีกำไรราคาสูงขึ้นไปกว่าบรรณาการที่ส่งไปกรุงปักกิ่งนั้นหลายสิบชั่ง ฝ่ายเสนาบดีในเวลานั้นก็พลอยนิยมไปสิ้นไม่ขัดขวาง เพราะว่าได้ของตอบแทนแก่พวกจีนล่ามท่องซือนั้นบ้างเล็กน้อย แลพวกทูตานุทูตไทยไปครั้งแรกนั้น พระเจ้ากรุงปักกิ่งโปรดยอมให้เรือสำเภาไทยไปค้าขายที่เมืองกวางตุ้งแห่งเดียว แต่ปีละ ๒ ลำเท่านั้น แล้วพระเจ้ากรุงปักกิ่งโปรดให้ต่งตกเจ้าเมืองกวางตุ้งจัดที่แห่งหนึ่งให้แก่ไทย พระเจ้ากรุงปักกิ่งโปรดพระราชทานที่แผ่นดินแห่งหนึ่งที่เมืองกวางตุ้งนั้นเรียกว่ากงกวนเปนที่ของไทย สำหรับทูตไทยไปจะได้พักอาศรัยจัดซื้อของต่าง ๆ ตามประสงค์ แล้วได้ตึกใหญ่ ๕

TUDC 29/04/2564

หลังเปนทพัก ครั้นบท ๒ จวนปีก้อง ฝ่ายตั่งตกเจ้าเมืองกวางคุ้งม
หนังสือมาถึงกรุงไทย ใจความว่า ในปีหน้าให้พระเจ้ากรุงไทยแต่ง
ขุนนางไปก้องกรุงบักกิ่ง คำว่าก้องนั้น คือว่าอ่อนน้อม ครั้นพวก
จินท่องซือล่ามก็กลับแปลคำก้องกลับเสียว่า เปนเครื่องทางพระราช
ไมตรี ล่ามกลับแปลความว่า พระเจ้ากรุงบักกิ่งมีความระภึกถึงทาง
พระราชไมตรีกรุงไทย ๓ ปีให้ไทยไปเฝ้าครั้งหนึ่งอย่าให้ขาด ฝ่าย
พระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลาต่วงแล้วนั้น คิดเพลิดเพลินเกินนัก ด้วยว่า
การค้าขายสำเภามีกำไรมากมาย แต่ส่งเครื่องบรรณาการไปครั้ง
หนึ่งครั้งใดก็มีกำไรมากกว่าบรรณาการของที่ส่งไป แล้วพวกทูตานุ-
ทูตไทยที่ออกไปเมืองจีน ก็ได้เบียดเบียนแต่หัวเมืองจีนต่าง ๆ นั้น ๆ ก็
จัดซื้อของที่ดี ๆ ประหลาด ๆ เอามา เปน ของ ถวายพระเจ้าแผ่นดิน
ไทย แล้วกำนัลเสนาบดีไทย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลาต่วงแล้ว
นั้น ไม่มีความกระดากกระเดื่องว่าพวกจีนพ่อถวายให้เสียยศ จีนสั่ง
ให้ไปก้องเมื่อไรก็ไปเมื่อนั้น ถูกถวงทั้งก้องทั้งชัก ไม่มีอายอายหน้า
โง่งมงายตลอดลงมาหลายชั่วอายุคน ความโง่เปนไปทั้งนี้ ต้นเหตุ
ใหญ่เพราะว่า หนังสือจีนรู้โดยยากที่สุด ไม่เหมือนหนังสือไทยแล
หนังสือต่างประเทศทั้งหลายพอจะรู้ได้บ้าง ก็ไทยแท้ ๆ เช่นบุตรจีนรู้
หนังสือจีนก็ไม่มี ก็เมืองมงายโง่มาหลายชั่วอายุคนแล้ว พระเจ้า
แผ่นดินไทยทั้งหลายในเวลาก่อนนั้น แลเสนาบดีไทยก็โง่งมมาด้วย
หลายชั่วแผ่นดินนั้น เพราะความมักง่าย ครั้นทูตเก่าแลล่ามเก่าตาย
ไปหมดแล้ว ได้ยินว่า ตราวหนึ่งมีล่ามจีนเปนคนซื่อ แปลความตาม
ฉบับหนังสือจีนที่จริง แจ้งความจริงให้ท่านเสนาบดีฝ่ายไทย ในเวลา

TUDC 29/04/2564

ที่ล่วงแล้วเปนลำดับมานั้น ให้รู้แท้แน่ว่า จีนกวางตุ้งฮูหมินฮูแคตน
มีหนังสือมาสั่งให้ไปก้อง คือให้ไปอ่อนน้อม ฝ่ายเสนาบดีไทยใน
เวลาหลังนั้น ก็นำความกราบทูลต่อพระเจ้ากรุงไทยในเวลาลำดับ
ครั้นภายหลังพระเจ้าแผ่นดินไทย จะแต่งพระราชสาส์นไปกรุงปักกิ่ง
อีก จึงโปรดให้จัดหาล่ามจีนที่ซื่อตรง มาแปลพระราชสาส์นไทยแล
หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตามความในสำนวนไทย เขียนเปนอักษรจีน
ส่งออกไปกับทูตานุทูตไทย ฝ่ายพวกจีนที่เปนท่องซือใหม่ๆนั้น ครั้น
ออกไปถึงเมืองกวางตุ้งก็ไม่ไว้ใจ จึงเอาความไปแจ้งแก่ตั๋งตกตาม
สำเนาพระราชสาส์นที่ส่งไปนั้น ฝ่ายตั๋งตกเขาก็โกรธทูตไทย ตั๋งตก
เขาไม่รับรอง เขาได้ขับทูตไทยกลับมาโดยการชี่เชิญว่า ถ้าจะขึ้นใช้
หนังสือเปนอย่างใหม่นั้น ไม่ใช้เหมือนอย่างเก่าแต่ก่อนนั้น สำเภา
ไทยไปมาค้าขายสืบไปความแน่แล้ว เขาจะรับเอาไว้เสียสิ้น สำเภา
เมืองจีนก็จะห้ามไม่ให้ไปมาค้าขายที่เมืองไทยสืบต่อไป ครั้นพวก
ทูตานุทูตไทยได้ถูกชู่เชิญดังนี้แล้ว ก็ยังกลับมากรุงไทย แจ้งความ
กับเสนาบดีไทยทุกประการ ฝ่ายพวกพ่อค้าสำเภาจีนทั้งหลายในเมือง
ไทยนั้น บ้างมิญาติเคยไปมาค้าขายที่เมืองจีน ก็ร้องทุกข์ระสับกระ-
ส่ายขึ้นว่า ขอพระเจ้าแผ่นดินได้โปรดการเปนดังนี้

ฝ่ายเมืองไทยในเวลานั้น ไม่มีทางค้าขายกับเมืองต่างประเทศฝ่าย
ทางทะเลมีแต่เมืองจีนแห่งเดียว จึงยอมกันท่าหนังสือไปตามเคย แต่
ฝ่ายฉบับเปนพระราชสาส์นแท้อักษรไทยนั้น ก็ยังคงเขียนเปนอักษร
ไทยไปเปนทางไมตรีอย่างเดิม หนังสือสำเนาก็ต้องแรงใจขึ้นจีน
เขียนไปเปนหนังสือจีน ข้อความนั้นก็ต้องเก็บเอาความเก่าที่สำเนา
หลอกลวงเขียนไว้แต่ก่อนนั้น เขียนไปให้เปนที่ชอบอัชฌาศรัยพวกจีน

TUDC 29/04/2564

บ้ากิ่งพระราชสาส์นแลหนังสือเสนาบดีจีนทมมาแต่เมืองบ้ากิ่งนั้น ครั้น
มาถึงเมืองไทยแล้วก็เขียนอ่านให้ชอบหูไทยอย่างเช่นแปลมาแต่ก่อนนั้น
เปนตัวอย่างแล้ว ๆ ก็เอาออกอวดกันเล่นในท้องพระโรงหลวง อ่าน
ตามชอบใจไทย ให้เพราะหูไทยเท่านั้น คนที่โง่เง่าไม่สันรู้เท่านั้น ก็
เชื่อเอาเปนแน่แท้จริง ผู้ที่สันรู้ก็ถนัดหัวเราะไม่ใคร่จะได้ พลอยอดสู
ใจไปด้วย แต่เปนการจำเปนต้องนิ่งงุบงิบเสีย เพราะไม่รู้ที่จะทำ
อย่างไรได้ ธรรมเนียมนี้จงเสียสันมาแต่โบราณมิใช่การใหม่ ๆ ใน
ปัจจุบันนี้ใคร ๆ อย่าพาโลทักเอาไม่ได้

ว่าด้วยเรื่องเมืองจีนนี้ ว่าให้เห็นเปนการเดิมเสียมาแต่เดิมดังนี้
ในธรรมเนียมที่แห่รับพระราชสาส์น ก็ทูตจีนนั้นจะมาส่งพระราช
สาส์นแก่เมืองไทยสักครั้งหนึ่งก็ไม่มีเลย ไม่ได้ยินว่าจีนมาส่ง
บรรณาการไทยบ้างเหมือนเช่นอย่างเมืองอื่น ๆ ยังว่าได้ยินบ้างตาม
เวลาสมควรไปมาหากันตามที่เหตุนั้น อาการที่ไทยไปส่งบรรณาการ
แก่จีนให้เสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลาก่อนนั้น
ความจริงเรื่องนี้ ไทยจะได้ถูกรบถูกตีด้วยกองทัพเมืองจีนนั้นหา
มิได้เลย เปนเหตุเพราะในเวลานั้น ล่วงแล้วกว่า ๕๐๐ ปีเศษ
ด้วยต้นเดิมเสียธรรมเนียมเพราะไทยถูกพ่อลวง จึงเปนธรรมเนียม
เสียไปตามการเก่านั้นเอง ถ้าว่าไทยจะหมายพึ่งพาอาศรัยกับ
จีน ให้อำนาจจีนคุ้มเกรงปกป้องรักษาอะไรได้ก็ไม่มีเหตุเลยสัก
อย่างหนึ่ง เปนแต่ในเวลาล่วงลับไปแล้วนั้น ไทยหลั่นลาสันจึงถูก
พ่อถูกหลอกลวงอย่างว่ามาแต่หลังนั้น จึงได้ทำให้เสียพระเกียรติ-

TUDC 29/04/2564

ยศของพระเจ้าแผ่นดินไทยไปต่าง ๆ รู้ว่าถูกหลอกถูกลวงแน่แล้วก็เพราะเมื่อการถลำไปเสียมากแล้ว ก็เปนแต่ว่าตกลงแต่ดูอย่างเมืองที่ใกล้เคียงต่าง ๆ ห่างแลชิดทั้งปวงคือ เมืองมอญ เมืองพม่า เมืองลาวเชียงรุ้ง แลเมืองลาวลานช้าง เมืองลาวหลวงพระบาง เมืองญี่ปุ่น เมืองลังกา แลเมืองแขก พราหมณ์ต่าง ๆ นั้น เมืองเหล่านี้ พวกทูตไทยมีความยืนยันว่า ได้พบปะทูตเมืองต่าง ๆ นี้ไปส่งบรรณาการกรุงปักกิ่งทั้งสิ้น แล้วมีอีกหลายเมืองต่าง ๆ คือเมืองที่เสียงไทยเรียกว่า ลิ่วขิวหัยหุย แลเมืองไซรต้อง เมืองคำตี เมืองพราห์โซม ยังอีกหลายเมือง หลายชาติต่าง ๆ ทั้งนี้ ต้องไปส่งบรรณาการกรุงปักกิ่งทั้งสิ้น เมืองที่กล่าวมานี้ ได้ยินทูตไทยว่า ต้องไปขอหองไปซิ่วกรุงปักกิ่งหมดทั้งสิ้น ก็เมืองใกล้เคียงเหล่านี้เขาทำอย่างไร ไทยก็ขืนใจทำไปคล้าย ๆ กัน ด้วยเพศภาษาไม่ห่างกัน ใกล้เคียงประเทศจึงต้องจำใจทำไปตามกันดังนั้น เพราะแต่ก่อนนั้นไทยหูลีบตาแคบ รู้จักแต่เมืองจีนเท่านั้นเอง ไม่รู้จักคบหาในประเทศต่าง ๆ ที่ห่างไกลกับนา ๆ ประเทศ แลการแห่พระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงสยามเมื่อเวลาไปก็ดี แลการซึ่งแห่รับพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงปักกิ่งเมื่อเวลามาก็ดี การทั้งนี้ก็เปนการที่ไทยทำไปเอง เมืองจีนแลกรุงปักกิ่งจะได้สั่งบังคับมาก็หามิได้ ฤๅพระเจ้ากรุงปักกิ่งจะได้มีอำนาจบังคับสั่งมาก็หาไม่ เมื่อพระราชสาส์นของไทยไปถึงเมืองจีน แต่ว่ายังอยู่ในมือทูตไทย ทูตไทยก็กระทำการประดับยศของไทยเอง คือประโคมแตรสังข์กลองชนะบูชาพระราชสาส์นทุกเวลา ทุกค่ำทุกเช้าแลกลางวันด้วย คือแสดงพระเกียรติยศให้ปรากฏแก่ชาวจีนทั้งหลาย ก็เมื่อทูตไทยได้ส่งมอบ

TUDC 29/04/2564

พระราชสาส์นไทยให้แก่เจ้าพนักงานจีน ๆ รับไปนั้น พวกจีนเขาก็ห้าม
ไปทั้งบุษบกที่รับพระราชสาส์นไทยนั้น เครื่องราชบรรณาการเหล่า
นั้น จีนก็บรรทุกต่างฤๅเกวียนไปตามลำดับทางบก ร้อนแรมไปตาม
หัวเมืองทั้งหลายจนตราบเท่าถึงเมืองหลวงของจีน คือกรุงปักกิ่ง
ทูตไทยทั้งหลายนั้น พวกจีนหัวเมืองกรับขนเกียวขนแคร่หามตองแต่ง
โตงเตงไปตามทางใหญ่ จีนรับส่งกันต่อ ๆ ไปตามหัวเมืองต่าง ๆ จน
ถึงกรุงปักกิ่ง แลการที่พวกจีนรับพระราชสาส์นแลทูตานุทูตไทยไป
ตามทางนั้น จีนเหล่านั้นคิดเอาค่าจ้างรับส่งทูตไทย เปนการรายทาง
ตามหัวเมืองต่าง ๆ แต่ค่าจ้างทั้งนี้พระเจ้ากรุงปักกิ่งโปรดเสียใช้ให้
แทนทูตไทย เพราะจะไว้เกียรติยศแก่ไทย จึงสู้ขาดทุนมากมาย
เพราะการเสียค่าจ้างรับส่งทูตไทยนั้น แต่การซึ่งแห่แหนตามธรรม-
เนียมรับพระราชสาส์นต่างประเทศ ซึ่งมีเปนธรรมเนียมสำหรับบ้าน
เมืองนั้น จีนกรุงปักกิ่งไม่ได้แต่งการกระบวนแห่ให้รับพระราชสาส์น
ของไทยเลย เปนแต่รับส่งไปมาโดยการไม่มีแห่แหน เหมือนกับเช่น
พ่อค้าขนสินค้าไปมาตามทางนั้น ฤๅถึงพระเจ้ากรุงปักกิ่งมี
หนังสือรับสั่งลงมาให้ตั้งดกเจ้าเมืองกวางตุ้ง รับทูตไทยไว้แต่ที่เมือง
กวางตุ้งนั้นเอง ด้วยที่เมืองปักกิ่งเกิดเหตุร้ายจลาจลขึ้นในเมือง ฤๅมี
กิจอย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่ควรจะรับทูตไทยได้ในครั้งนั้น ถึงที่พระเจ้า
กรุงปักกิ่งไม่สบายพระไทยด้วยอาการต่าง ๆ ดังนี้ มีขึ้นในกรุงปักกิ่ง
แล้ว พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็ไม่ยอมรับทูตไทยให้ขึ้นไปกรุงปักกิ่งก็มี
บ้างบางครั้งบางคราว ถ้าครั้งใดคราวใดไม่ยอมรับทูตไทยดังนั้นแล้ว
พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็มีหนังสือรับสั่งลงมาถึงเมืองกวางตุ้ง รับสั่งบังคับ

TUDC 29/04/2564

ให้ตั้งตกเจ้าเมืองกวางตุ้ง รับเครื่องมงคลราชบรรณาการของไทย
ไว้ที่เมืองกวางตุ้ง แต่ราชสาส์นไทยนั้น โปรดให้กรมการที่เมือง
กวางตุ้งรับส่งขึ้นไปให้ถึงกรุงปักกิ่งโดยเร็ว เมื่อการเปนดังนั้น
กรมการเมืองกวางตุ้งก็รับเชิญพระราชสาส์นไทยขึ้นผูกไว้บนหลังม้า
เร็ว บังคับให้จีนพวกม้าเร็วรับพระราชสาส์นไทยเดินส่งกันต่อ ๆ ขึ้น
ไปเปนลำดับตามหัวเมืองของจีนจนถึงกรุงปักกิ่ง แต่บุษบกหรือพาน
ทองที่รองรับพระราชสาส์นนั้น ก็คงอยู่ที่เมืองกวางตุ้งนั่นเอง พวก
ทูตานุทูตไทยก็ต้องรออยู่ที่เมืองกวางตุ้ง คอยฟังกระแสรับสั่งพระเจ้า
กรุงปักกิ่งจะโปรดประการใด เมื่อพระราชสาส์นไทยที่พวกเจ้าพนัก-
งานจีนรับเชิญไป ก็คงยังอยู่บนหลังม้านั่นเองอยู่กับอานม้า ก็ไม่มีการ
ประโคมแตรสังข์กลองชนะอะไร พระราชสาส์นเสด็จไปองค์เดียว
น่าเปลี่ยวใจไม่มียศ พวกทูตไทยก็ไม่ได้ไปส่งแต่งกับจีนปักกิ่ง ครั้น
การเปนลำดับเวลามานั้นไม่ช้า พวกจีนพนักงานจีนม้าเร็ว ก็รับพระ
ราชสาส์นตอบมาแต่กรุงปักกิ่ง อนึ่งพระราชสาส์นกรุงปักกิ่งนั่นม้วน
อยู่ในกระบอกไม้ไผ่ทาสีแดงผูกมาหลังม้าของพวกจีนม้าเร็ว มา
ถึงเมืองกวางตุ้งแล้ว ตั้งตกเจ้าเมืองกวางตุ้งเชิญก็เรียกพวกทูตไทยมา
ที่เรือนบ้านเจ้าเมือง เชิญมอบพระราชสาส์นตอบของพระเจ้ากรุง
ปักกิ่งส่งให้แก่ทูตไทยเท่านั้นเอง ไม่มีการแห่แหนรับส่งพระราชสาส์น
อะไรเลย ฤๅการเคารพรับส่งพระราชสาส์นนั้นก็ไม่มีเลยแต่สักอย่าง
หนึ่ง การแห่แหนรับส่งพระราชสาส์นนั้นไทยทำเอิกเกริกไปเอง ไทย
ทำการเคารพนับถือจีนข้างเดียว จีนไม่เคารพนับถือตอบแทนบ้างเลย
จีนรับเอาเปล่า ๆ แลส่งให้ง่าย ๆ ไม่มีการเคารพนับถือไทยเลย ไทย

TUDC 29/04/2564

มีแห่งพระราชสาส์นไปกรุงบักกิ่งนั้น มีการแห่แต่ทกรุงสยามนั้น แล้ว ยังมีหน่าซ้ำมีการประโคมต่าง ๆ ไปตามทางเรือมีแห่ด้วยเมื่อขึ้นบกนั้น ที่เมืองจันไทยอยากอวดยศแก่จีนก็ทำตามใจไทยเอง จีนไม่นำภาเอาใจใส่ในการรับพระราชสาส์นของไทยนั้น ในเวลาก่อนที่ล่วงไปแล้วนั้น ไทยหูตื้นตาม้วจึงเสียยศเพราะการเปนดังนั้น สำแดงด้วยเรื่องส่งแลรับพระราชสาส์นไปมาที่เมืองจันกรุงบักกิ่งนั้นสั้นข้อความแต่เท่านี้

ว่าด้วยการพระราชสาส์น ที่ไปมาโดยเมืองต่าง ๆ มีเปนครั้งเปนคราว ไม่มีเปนนิจเสมอเหมือนเช่นพระราชสาส์นส่งไปกรุงบักกิ่งประเทศจีนที่กล่าวมาแต่หลังนั้น ฤๅว่าเมืองใกล้เคียงเนื่องแนวแถวเดียวไปมาถึงกันแลกันตามสมควร ครั้งหนึ่งเปนอย่างหนึ่ง ครั้งหนึ่งเปนอย่างอื่น ตามเหตุการที่เปนไปโดยเวลาควรกับเหตุนั้น ๆ คือว่าแต่เดิมเมื่อครั้งเมืองหลวงพระบางยังเปนเอกราชขานี้ใหญ่ในเวลาโน้นนั้น ฤๅเมืองตานข้าง คือเวียงจันทร์ก็เปนเอกราชใหญ่ในฝ่ายทิศเหนือดวันออกอีกตำบลหนึ่ง เมืองกำโพชาคือเมืองเขมรก็เปนเอกราชใหญ่ตำบลหนึ่งข้างทิศใต้ เมืองหงษาวดีก็เปนเอกราชใหญ่โต มีอาณาจักรกว้างขวางอำนาจมากในเวลานั้น ก็เมื่อในเวลานั้นมีเรื่องเกิดเหตุกับเมืองทั้ง ๕ นี้เปนครั้งเปนคราว ถึงว่าพระราชสาส์นของไทยกับเมืองทั้ง ๕ นั้น ได้ใช้ไปมาถึงกันก็มีอยู่ ปรากฏอยู่เปนหลายครั้งหลายคราว ในการไมตรีบ้าง การศึกสงครามบ้างตามเวลา สำเนาพระราชสาส์นเก่าที่เหลือมาก็มีอยู่บ้าง ก็เปนแต่จดหมายใจความไว้ในพระราชพงศาวดารมีบ้างเล็กน้อย จะเอาแน่แท้ชัดว่าเปนฉบับเดิมไม่

TUDC 29/04/2564

ได้ แต่ใจความในจดหมายเหตุนั้น พระราชสาส์นที่ไปมาถึงกันกับเมืองหงษาวดี โวหารทั้ง ๒ ฝ่ายใช้ว่าพี่ท่านน้องท่าน ตามข้างไหนชนมายุมากแลชนมายุน้อย แต่ยศศักดิ์คงสำแดงเปนพระเจ้าแผ่นดินเสมอกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่มีความหมิ่นประมาทกัน ไม่เหมือนกรุงปักกิ่งดูถูกไทย ครั้นกาลล่วงมาภายหลัง กรุงหงษาวดีมิได้ชำนะแก่กรุงศรีอยุธยาแล้ว พระเจ้ากรุงหงษาวดีทรงคุณพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพิศณุโลกให้เปนเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม แต่บังคับให้ขึ้นอ่อนน้อมอยู่ในอำนาจกรุงหงษาวดี ครั้งนั้นพระราชสาส์นที่มีขึ้นไปมาถึงกันและกันนั้น ก็ยังคงใช้ว่าเปนพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดิน ถึงกันแลกันทั้ง ๒ ฝ่ายเสมออยู่ไม่ลดหย่อนยศซึ่งกันแลกัน แต่ฝ่ายไทยว่าเปนการอ่อนน้อม ข้างฝ่ายกรุงหงษาวดีว่ายกตัวสูงศักดิ์ใหญ่ไป ถึงกระนั้นก็ยังคงเปนพระราชสาส์นออกพระนามว่าพระราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินนั้นๆ ทั้ง ๒ ฝ่าย ครั้นภายหลังเมื่อเวลาล่วงแล้วต่อมา พระเจ้ากรุงหงษาวดีมีอำนาจใหญ่นั้นล่วงลับพระชนมายุ ฝ่ายไทยกลับแข็งเมืองกระด้างกระเดื่องไป ไม่มีความอ่อนน้อมยอมขึ้นอยู่ในอำนาจกรุงหงษาวดีดุจแต่ก่อน กลับมีการศึกสงครามกันต่อเนื่องไปอีก ในระหว่างนั้นไทยแลมอญได้เขียนหนังสือไปแขวนไปทิ้งให้กันในหว่างศึกสงครามทั้ง ๒ ฝ่าย สำนวนไทยใช้ว่าพี่ท่านน้องท่านใช้ดังอย่างเก่า แต่สำนวนกรุงหงษาวดีนั้นว่าสูงศักดิ์เกินไป แต่ยังคงเปนพระราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ได้ดูถูกดูแคลนเหมือนอย่างเจ๊กปักกิ่งดูถูกไทยว่าต่ำกว่าจีนปักกิ่งดังกล่าวมานั้น

แต่ฝ่ายเขมรนั้นเมื่อเวลาเปนใหญ่แท้ ก็มีแต่การศึกสงครามกับ

TUDC 29/04/2564

ไทยไม่หยุดหย่อน พระราชสาส์นไปมาถึงกันในระหว่างศึกนั้น จะมีความว่ากันเป็นประการใดก็ไม่ทราบ เพราะไม่ได้เห็นจดหมายใจความต้นฉะบับ ครั้นภายหลังเวลาล่วงไปแล้ว ฝ่ายไทยได้ไปครอบงำทำอำนาจให้เขมรพ่ายแพ้แก่ไทยแล้ว แล้วเขมรกลับกระด้างกระเดื่องแข็งเมืองขึ้นอีกเป็นหลายครั้ง ไทยต้องไปปราบปรามอีกทุกครั้งทุกที ภายหลังอีกนั้นเขมรกลับกระด้างกระเดื่องกับไทยอีกเล่า เมื่อทัพหงษาวดีมาตีกรุงไทยอีกครั้งใดคราวใด เขมรก็มาซ้ำเติมไทยทุกครั้งตามเวลาที่เป็นเหตุใหญ่กับมอญพม่า ครั้นไทยวายศึกสงครามกับหงษาวดี กรุงไทยสงบอยู่ ฝ่ายเขมรก็มาอ่อนน้อมกับไทยดังนี้เป็นหลายหนหลายครั้ง ครั้นภายหลังพระเจ้ากรุงกำโพชาคือเมืองเขมรนั้นแต่งให้ทูตเข้ามาขอทำความสัญญาเป็นทางพระราชไมตรีกับไทยว่าจะไม่ทำร้ายแก่กัน ถ้ามีการศึกมาตีเมืองแถวจะต้องช่วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นเมืองไมตรีกัน แล้วขอแบ่งบันเขตร์แดนลงเป็นเด็ดขาด ครั้นไทยยอมพร้อมกันกับเขมรทำสัญญาเสร็จแล้วไม่ช้าไม่นาน ฝ่ายกรุงหงษาวดียกกองทัพมาทำศึกกับกรุงศรีอยุธยาอีก พระเจ้าแผ่นดินเขมรโปรดให้พระอนุชาธิราชอุปราช ยกทัพเข้ามาช่วยฝ่ายไทยในราชการศึกหงษาวดีนั้น อุปราชเขมรมาถึงฉายบังคมแด่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหญ่ฝ่ายไทยเท่านั้น ไม่ได้คำนับพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ ฤๅพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓ อุปราชเขมรยกตัวตีเสมอกับพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒—๓ ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหญ่ฝ่ายไทยในเวลานั้น ฝ่ายพระราชบุตรทั้ง ๒ องค์ก็มีความขุ่นเคืองพระทัย จึงได้สำแดงอาการให้อุปราชเขมรรู้ว่าดูหมิ่น อุปราชเขมรก็มีความ

TUDC 29/04/2564

พิโรธในใจ แต่ในเมื่องไทยนั้นไม่ว่าประการใด ครั้นกลับไปกรุงกำโพชานั้น จึงกราบทูลยุยงพระเจ้าแผ่นดินกำโพชาพระองค์ใหญ่ ให้ทำลายล้างทางพระราชไมตรีกับไทยเสีย ครั้นมีใหม่รู้ว่าไทยมีการศึกกับกรุงหงษาวดีอีก ฝ่ายเขมรก็ยกทัพมาตีบ้านเมืองปลายเขตรแดนของไทยที่อยู่ใกล้กับเขตรแดนเขมรนั้น ฝ่ายไทยครั้นส่งบการศึกหงษาวดีแล้ว รู้ว่าเขมรขาดความสัตย์ จึงได้ โยกาศะยกทัพไปปราบปรามเมื่อเขมรครั้งนั้น เขมรยับเยินมากจนเขมรตั้งตัวขึ้นต่อมาไม่ได้ ตั้งแต่ครั้งนั้นมาเขมรยับเยินมาก ครั้นภายหลังเขมรมีใจเปนแต่แปรไปปรวนมา เมื่อขุนเดื่องข้างไทยก็ไปพึ่งญวน เมื่อขุนเดื่องข้างญวนก็มาพึ่งไทย ฤๅตางที่ขุนเดื่องกันขึ้นเอง ฝ่ายไหนใกล้ข้างไทยก็ไปพึ่งไทย ฝ่ายไหนใกล้ญวนก็ไปพึ่งญวน การเปนแต่เช่นมาจนสิ้นแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเก่านั้น ในระหว่างนั้นได้เห็นหนังสือฉบับเก่า ๆ ยังคงเปนพระราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินต่อพระเจ้าแผ่นดินถึงกันอยู่ ไม่ได้ลดยศศักดิ์กันเช่นจีนกรุงปักกิ่ง ในเวลานั้นเขมรว่าในพระราชสาส์นพูดตกต่ำอ่อนน้อม ฝ่ายไทยในขณะนั้นมีแต่สำนวนยกตัวเปนใหญ่เพราะมีอำนาจแท้ในเวลานั้น

อนึ่งเมืองเวียงจันท์นั้น ฤๅหลวงพระบางทั้ง ๒ นคร แต่ก่อนเขาก็ไม่ได้ขึ้นแก่ไทย เขาก็เปนเอกราชใหญ่ ดูที่เหมือนเขาจะรู้ตัวว่าเปนเมืองมีอำนาจน้อย ถึงเขาจะมีพระราชสาส์นไปมาถึงไทย ก็มีแต่ว่าอ่อนน้อมตกต่ำแก่ไทยไม่กระด้างกระเดื่อง ฝ่ายไทยก็มีพระราชสาส์นไปถึงเขาอยู่เนือง ๆ ก็เปนแต่คำปราศัยไม่ให้ขัดเคืองเลย ยกย่องพระเกียรติยศของเขาไว้ให้เสมอกัน ไม่ดูถูกดูหมิ่นเหมือนจีนยักกิ่ง

TUDC 29/04/2564

ครั้นภายหลังกรุงหงษาวดีเสียแก่พม่า พระเจ้ากรุงอังวะแต่งพระราชสาส์น โปรดให้ทูตานุทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีแก่กรุงไทย พระราชสาส์นของพม่าเขาก็ยกย่องไทยให้เสมอกับเขา เขาไม่ได้หมิ่นเลยดังเช่นจีนปักกิ่งนั้น แต่ทูตพม่าที่มานั้นมักกระด้างกระเดื่อง ก่อความให้ขุ่นเคืองจนขาดทางพระราชไมตรีไปด้วยเหตุต่างๆนั้น เพราะว่าทูตพม่าลางทีก็ไม่กินของที่เลี้ยงบ้าง ลางทีไม่อ่อนน้อมกับท่านเสนาบดีไทยบ้าง เปนเหตุดังนี้เนือง ๆ ว่ามาทั้งนี้ด้วยธรรมเนียมพระราชสาส์นไปมาที่เมืองใกล้เคียงกันตามสมควร แต่พระราชสาส์นที่ส่งไปส่งมานั้น ลางทีไม่มีเหตุร้ายแรงก็มีแห่แหนบ้าง ถ้ามีเหตุเกิดด้วยอาการไม่สมควรแล้วก็ไม่มีแห่แหน เปนแต่ส่งไปกับทูตนั้น ว่าถึงกาลก่อนซึ่งพระราชสาส์นกรุงศรีอยุธยาเก่านั้น ได้ส่งไปมากับเมืองใกล้เคียงนั้นเปนเหตุอย่างไรก็ว่ามาแล้ว ลำดับนี้จะว่าด้วยธรรมเนียมกรุงศรีอยุธยา ส่งพระราชสาส์นไปมากับเมืองไกล ๆ ห่างก็มีบ้าง คือได้ส่งแลรับพระราชสาส์นกับเมืองวิลันดาก็มีบ้าง หลายครั้งแล้วกับเมืองฝรั่งเศสก็มีบ้าง กับเมืองละบาเนียก็มีบ้าง ได้รับสมณอักษรสาส์นของโป๊บก็มีบ้าง จนภายหลังเมื่อจวนจะเลิกร้างแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเก่านั้น ได้รับแลส่งพระราชสาส์นกับพระเจ้าลังกาทวีป ทรงนามว่าพระเจ้ากิติศิริ ครองเมืองกันดี เปนเมืองหลวงแห่งเกาะลังกาทวีป ก็การรับแลส่งพระราชสาส์นกับเมืองไกลห่างอย่างว่ามานี้นั้น ได้จาฤกอักษรลงในแผ่นพระสุพรรณบัฏ เปนพระราชสาส์นแผ่นทองคำทั้งสิ้น เมื่อได้รับพระราชสาส์นตอบของพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศทั้งหลายนั้น ก็ยังคงเปนพระราชสาส์น พระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ฝ่าย

TUDC 29/04/2564

แต่มีแห่แหนส่งรับทั้ง ๒ ฝ่ายเสมอกัน แต่บางครั้งบางคราวก็มีทูตไปมาส่งพระราชสาส์น ตอบกันตามเวลาควรนั้นบ้าง ไม่เหมือนอย่างจีนกรุงปักกิ่งดูหมิ่นไทย ไม่รับไทยไว้เป็นไมตรี การทั้งนี้เหตุใหญ่เพราะไทยถูกหลอกถูกลวง จึงเสียพระเกียรติยศ พระเจ้าแผ่นดินไทยตลอดตลวงมาถึงกรุงเทพมหานครนี้ ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบการนี้แล้ว ก็กลับพระทัยหาได้ไปส่งบรรณาการแก่กรุงปักกิ่งอีกไม่

(ปกิรณกะ ๑ ป.ป.ก. ๒๐)

ประกาศ

ใช้คำนำพระนามพระบรมวงศานุวงศ์

มีพระบรมราชโองการให้กราบทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ให้ทรงพระดำริห์ำพิงโดยเฉลี่ยดต่อไปว่า คำว่าพระเจ้าพี่ยาเธอ พี่นางเธอ น้องยาเธอ น้องนางเธอ ลูกเธอ หลานเธอ ๒ คำนี้ ฤๅเป็น ๗ ทั้งคำว่าพระเจ้าลูกยาเธอ ตามพระดำริห์ในกรมฤๅเป็นทั้งคำว่า พระนางเธอ ทรงพระราชดำริห์ให้ใช้ขึ้นใหม่โดยอนุโลมนั้น ถ้วนเห็นว่าเป็นคำในโวหารภาษาไทยดาวแท้ แลคำว่ายา ที่เพิ่มเข้าเป็นคำกัมพุชเขมรบ้าง ไม่เจือด้วยคำสังสกฤต ฤๅมาคธิกาเลย ถึงมีธรรมเนียมอย่างอื่นว่าจะกราบทูลว่าลูกไม่ได้ ลูก

TUDC 29/04/2564

คนต้องว่าบุตร ลูกสัตว์ว่าโปฎกบ้าง ลูกไม้ว่าผลก็ดี ในคำพระเจ้า-ลูกยาเธอนี้ ก็มิได้ห้ามคำว่า ลูกเปนสำคัญ แลในมหาชาติกัณฑ์มัทรี แลที่อื่นก็มักมีว่าพระลูกเอยพระลูกเจ้าดังนี้บ้าง ฟังเทศนาก็นวนหูอยู่ ดูหากีดขวางไม่ แต่คำที่เปนคำสังสกฤต เรียกพระราชวงศานุวงศ์ ในพระราชกำหนดเก่า คือตำแหน่งศักดินาแลกฎมณเฑียรบาล แล พงศาวดารก็มีว่า สมเด็จพระอนุชาธิราช พระอนุชา พระราชบุตร พระราชโอรส พระราชเอารส พระราชบุตรี พระราชธิดา พระราชนัดดา พระอัยกาธิราช พระอัยกาธิบดี พระอัยกี (ถ้าเปนพระอัยยิ-กา จะดี) แลตำแหน่งเจ้าข้างในว่า พระบรมอรรคชายา พระราชเทวี พระมเหษี แลอื่น ๆ ฤๅตามคำพระเทศนาว่า พระภาคิไนย พระราชบิดา พระราชมารดา พระชนก พระชนนี พระมาตุลาธิบดี พระปิตุจฉา พระมาตุจฉา แลอื่น ๆ อีกมากนัก ตามแต่จะว่าไปตามความรู้นั้นก็มีมาก คำเช่นนั้นก็ย่อมเอามาใช้ ในบัตร์หมายอยู่บ้าง เหมือนอย่างว่าสมเด็จพระอัยกาธิราช สมเด็จพระบรมชนกนาถ ที่โดยมากเรียกสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง แลสมเด็จพระบรมราชชนนี ที่เรียกโดยมากว่าพระพันปีหลวง แลสมเด็จพระบรมอรรคชายา ฤๅพระบรมราชเทวี ที่เรียกโดยมากว่า สมเด็จพระพันพรรษาใหญ่ แลน้อยนั้น ก็มีตัวอย่างเก่าอยู่ต่าง ๆ ในคำคนเรียกแลหนังสือเขียน แลคำนำชื่อเจ้านายที่ตั้งเปนบัญญัติขึ้นใหม่ในรัชกาลปัตยุบันนี้ คือพระบรมวงศ์เธอ พระราชวรวงศ์เธอ พระบวรวงศ์เธอ พระวรวงศ์เธอ พระสัมพันธวงศ์เธอ พระวงศ์เธอ คำเหล่านี้เอามานำชื่อก็ต้องใส่เธอเข้าก็ฟังกีดหูอยู่ แต่จนใจไม่รู้ที่จะใช้อย่างไร ด้วยเจ้านายซึ่งเปนพระเจ้าลูกเธอ

TUDC 29/04/2564

พระเจ้าหลานเธอ (ภาคิไนยหลานข้างเดียง) ในแผ่นดินที่ ๑ ครั้นถึงแผ่นดินที่ ๒ ก็เลื่อนเปนน้องยาเธอ ศักดินาสูงขึ้น หลานเธอตรง ๆ ในแผ่นดินที่ ๑ ครั้นมาในแผ่นดินที่ ๒ บางพวกก็เลื่อนเปนลูกเธอ มีศักดินาสูงขึ้น บางพวกก็คงเปนหลานเธออยู่ อย่างพระเจ้าหลานเธอกรมหมื่นอิเบศบวร แลอื่นๆ หลานเธอห่างๆ ก็คงเรียกว่าหลานเธออยู่อย่างพระเจ้าหลานเธอ กรมหมื่นนราเทเวศร นเรศรโยธี เสมือนบริรักษแต่บางพวกกรายเปนน้องเธอ อย่างกรมหลวงพิทักษมนตรี กรมขุนอิศรานุรักษ แลกรมหมื่นนรินทรเทพ (ฉิม) กรมหมื่นนเรนทรบริรักษ (เจ่ง) แลกรมหมื่นนรินทรพิทักษ (มุข) ๑ กรมขุนสุนทรภูเบศร (เรือง) ๑ ไม่ได้ยินใครเรียกคำนำหน้าว่ากระไรเลยมาแต่เดิม ก็เปนอันเห็นปรากฏว่า ต่างกรมที่ไม่มีคำนำหน้านั้น เปนคนต่ำศักดิ์แลห่างเหินนักเปนอย่างมาแต่ก่อน แลกรมสมเด็จพระเทพามาตย์ในแผ่นดินขุนหลวงสรศักดิ ๑ ในแผ่นดินขุนหลวงเอกทัศ ๓ ในแผ่นดินเจ้าตาก ๓ แลกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ แลกรมสมเด็จพระศรีสุดาลัย ๓ พระนามนี้ ถึงไม่มีคำนำก็บางแห่งเห็นเขียนว่า กรมสมเด็จพระเทพามาตย์พระพันปีหลวงห้อยท้ายเปนสำคัญก็มี

อนึ่งชื่อกรมเจ้าข้างในว่า กรมหลวงประชาธิปไตย ในแผ่นดินทรงปลา แลกรมหลวงอภัยนุชิต กรมหลวงพิพิธมนตรี ในแผ่นดินบรมโกษฐ แลกรมหลวงบาทบริจาริก ในแผ่นดินเจ้าตาก ไม่มีคำนำนามก็ยังเห็นคำห้อยท้ายบางแห่งในพงศาวดารว่า กรมหลวงอภัยนุชิตสมเด็จพระพันพรรษาใหญ่ กรมหลวงพิพิธมนตรี สมเด็จพระพันพรรษาน้อย ดังนี้บ้าง ก็เห็นเปนอย่างได้ว่าใช้คำห้อยแทนคำนำ

TUDC 29/04/2564

กรมหลวงโยธาเทพ กรมหลวงโยธาทิพ ซึ่งเปนพระเจ้าน้องนางเธอแดพระเจ้าลูกเธอในแผ่นดินพระนารายน์นั้น เมื่อมาถึงแผ่นดินพระเพธราชา ก็หาได้ยินเรียกว่าสมเด็จพระพันพรรษาไม่ ครั้นมาถึงแผ่นดินขุนหลวงเอกทัศน์นั้น ได้เห็นจดหมายเหตุว่า สมเด็จพระอัยกากรมหลวงโยธาเทพดังนี้เปนแน่

ครั้นมาถึงแผ่นดินที่ ๓ เจ้านายซึ่งเปนพระเจ้าลูกเธอแดหลานเธอในแผ่นดินที่ ๑ แดเธอนเปนน้องยาเธอน้องนางเธอในแผ่นดินที่ ๒ นั้นก็ดี เจ้าเปนหลานเธอห่าง ๆ มาทั้งสองแผ่นดิน คือกรมนราเทเวศร นเรศร โยธิ เสนีบริรักษ์ก็ดี ก็ถงเปนผู้ที่ใครจะใช้คำน่าว่ากระไรก็ใช่ชื่อน่ำนามตามบันดาศักดินั้นก็เปนอันหายไป ไม่ใช้ว่ากระไรเลยหายไปหมดเหมือนกับเจ้านายห่างเหินไป เพราะถงคำว่าพระเจ้าพยาเธอดังนี้ ในพระบรมราชวงศ์นี้ เมื่อแผ่นดินที่ล่วงแล้วมาบันไม่มีก็ยังได้อย่างแต่คำบัตร์หมายจดหมายซึ่งมีแล้วในแผ่นดินที่ ๑ ว่าสมเด็จพระพนางเธอ กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดี กรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์นั้นเปนอย่าง จึงได้ใช้ในกรงนี้โดยอนุโลม

แดจะเรียกเจ้านายที่เปนเจ้าลุงเจ้าบ้าเจ้าอาวเจ้าน้า ว่าพระเจ้าลุงเธอ พระเจ้าบ้าเธอ พระเจ้าอาวเธอ พระเจ้าน้าเธอดังนี้ เพราะไม่มีคำเคยเรียกเคยเขียน ครั้นจะให้เรียกก็จะกระดากปาก จะพังก็กระดากหู จะดูคำเขียนก็จะไม่งามแก่ตา เพราะคำว่าลุงว่าบ้าว่าอาวว่าน้านั้นเปนคำไทยไพร่ใช้เรียกกันอยู่

(ปถิรณกะ • ป.ป.ก. ๙๔)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ให้เรียกคลองผดุงกรุงเกษมแลถนนเจริญกรุง

คลองแต่วัดแก้วฟ้า ไปถึงวัดเทวราชกุญชร ที่ราษฎรเรียกว่าคลองขุดใหม่นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เรียกว่า คลองผดุงกรุงเกษม คลองที่แยกไปจากคลองผดุงกรุงเกษม ตรงไปออกที่บางอ้อใต้ปากคลองพระโขนงนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้เรียกว่าคลองถนนตรง ทางทรมคลองนั้นก็ให้เรียกว่าทางถนนตรง

ทางที่ทำใหม่ตรงวัดพระเชตุพน ตรงออกไปนอกกำแพง ข้ามคลองไปริมบ้านแขกเมืองเชมร เลี้ยวไปถึงบ้อมปืนก แล้วข้ามคลองผดุงกรุงเกษมตรงลงไปถึงบางคอแหลมนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้เรียกว่าถนนเจริญกรุง ห้ามอย่าให้เรียกอย่างอื่นต่อไป จดหมายประกาศให้ราษฎรรู้จงทั่ว

(ปกิรณกะ • ป.ป.อ. ๕๐)

ประกาศ

เรียกงาบี่ว่าเยื่อเคยในคำกราบทูล

ด้วยพระรัตนโกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มีผู้เข้าไปกราบบังคมทูลพระกรุณาเรียก

TUDC 29/04/2564

ว่างาบี ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า คำซึ่งเรียกว่างาบีนั้น รูปก็ไม่เหมือนกับงา ไม่ควรจะเรียก แต่นี้ไปถ้าจะกราบบังคมทูลพระกรุณา แลเขียนบาญชีเรื่องราวต่าง ๆ การซึ่งจะต้องเรียกนั้น ให้เรียกว่าเขี้ยเคย อย่าให้เรียกว่างาบีเป็นอันขาดทีเดียว ให้หมายบอกข้าทูลละอองฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหาร พลเรือน เจ้าตั้งกรม แลเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน แล้วให้นายอำเภอบ่าวร้องราษฎรให้รู้จงทั่ว อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

(ปกิรณะ ๒ ป.ป.อ. ๑)

ประกาศ

ให้เรียกว่าสวนนันทอุทยานให้ถูก

ด้วยจมื่นจงซ้าย รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้าห้ามมิให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลชาวบ้านชาวเมืองแลราษฎรข้างหน้าข้างในข้างนาง เรียกสวนนันทอุทยานเปนอนันท ให้เรียกว่าสวนนันทอุทยานจงทุกหมู่ทุกกรมอย่าให้ขาดได้นั้น ให้มหาดไทย กระลาโหม กรมพระสัสดีหมายบอกให้รู้จงทั่วอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

(ปกิรณะ ๒ ป.ป.อ. ๑)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เรื่องใช้คำพูดว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน

ด้วยพระยาศรีภูริปรีชา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้ประกาศพระราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลี ฯ ทหารพลเรือน กรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลอาณาประชาราษฎรทั้งหลายให้รู้จงทั่วกันว่า เมื่อจะกราบบังคมทูลพระกรุณาแลพูดจากันแลกันด้วยเหตุการใด ๆ ซึ่งจะต้องวางกาลเวลาว่าเมื่อคราวนั้นคราวนั้น ถ้าเป็นเหตุการในแผ่นดินซึ่งยังดำรงอยู่ก็อย่าให้อ้างว่าต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดินเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดพูดดังนั้น ก็เหมือนดังว่าเร่งกาลแผ่นดินให้เร็วไป ถ้าจะพูดถึงเหตุการใด ๆ ในแผ่นดินที่ล่วงแล้ว ก็ควรจะว่าได้ว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน เพราะว่ามีกาลกำหนดแล้ว เหมือนอย่างแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๗ ปี จะได้แบ่งว่า ๑๐ ปีข้างต้นเป็นต้นแผ่นดิน ๗ ปีเป็นกลางแผ่นดิน อีก ๑๐ ปีเป็นปลายแผ่นดิน แลแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ๑๖ ปี ๕ ปีข้างต้นเป็นต้นแผ่นดิน ๖ ปีเป็นกลางแผ่นดิน อีก ๕ ปีเป็นปลายแผ่นดิน แลแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ๒๗ ปี ก็แบ่งได้เหมือนกันกับแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงควรจะพูดได้ว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน ถ้าแผ่นดินยังดำรงอยู่จะพูดอ้างว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดินนั้นไม่ควร

TUDC 29/04/2564

เพราะไม่มีกาลกำหนด ให้กรมมหาดไทย กรมพระกระลาโหม กรมพระสัสดีหมายประกาศให้รู้ทั่วกันตามรับสั่ง

(ปกิรณกะ ๒ ป ป.ก. ๒)

ประกาศ

ให้เรียกที่ประทับท้องสนามหลวงว่าพลับพลา

ด้วยจมื่นจงรวา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสั่งว่า ที่ท้องสนามหลวงนั้น มีพระบรมราชโองการตำรัสเหนือเกล้าฯ ห้ามอย่าให้ผู้ใดเรียก ผู้ใดกราบทูลว่า พระที่นั่ง ด้วยรับสั่งว่า จะเปนที่ประทับอยู่จริงๆไป ให้เรียกว่าพลับพลานั้น ให้มหาดไทย กระลาโหม กรมพระสัสดี หมายบอกให้รู้จงทั่วกันในพระบรมมหาราชวังแลพระบวรราชวัง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๓)

ประกาศ

เรื่องพระพุทธบุษยรัตน์

ขอประกาศปฏิญาณว่า ด้วยสิ่งเปนศรีเปนมิ่งมหัศจรรย์อยู่ใน

TUDC 29/04/2564

พระพุทธสาสนา คือพระพุทธปฏิมาพระองค์หนึ่งมีอยู่เปนของดีมาก พระพุทธรูปนั้นเปนแก้วผลึกขาวบริสุทธิอย่างเอกอุดมทึบทั้งแท่งงามหนักหนา ที่ช่างทองเรียกว่าบุษย์น้ำขาวบ้าง เพ็ชร์น้ำขาวบ้าง โดยฝีมือช่างทำก็งามดีกว่าพระพุทธรูปอื่นๆ บรรดามีในที่ต่าง ๆ ที่ช่างดีดีทำ แม้นใครจะพิเคราะห์โดยเลอียดจนถึงเอากางเวียนมากางจับกระเบียดเทียบเคียงดูก็ดี จะจับส่วนที่คลาดเคลื่อนไม่เที่ยงเท่ากัน ฤๅจะติว่าที่นั้น ๆ ไม่งามไม่ดีจะว่าดังนี้โดยความจริงใจจะได้เปนอันยากเสียอยู่แต่ปลายพระกรรณข้างขวานั้นลิชำรุดอยู่หน่อยหนึ่ง ถึงกระนั้นก็มีผู้เอาเนื้อแก้วเช่นนั้น จรนัยแล้วตัดต่อติดสนิทดี หามีแผลต่อปรากฏไม่ น้ำแก้วใสบริสุทธิโปร่งแลดูตลอดหน้าไปหลังแลหลังไปหน้า แต่ที่ต้นพระเพลาลงมาจนทับเกษตรนั้นมียวงดังฝ้ายขาวแทรกอยู่บ้าง เปนเหตุให้ผู้เห็นเปนแน่ใจว่าแก้วนั้นเปนแก้วศิลาแท้ มิใช่แก้วหุงสามัญดังเครื่องแก้วกระจก ในส่วนทับเกษตรใต้พระพุทธรูปนั้นมีรอยร้าวราญอยู่หน่อยหนึ่ง แต่ไม่เกินขึ้นมาถึงองค์พระพุทธรูปจนผู้ดูจะเห็นได้ เมื่อพระพุทธรูปนั้นประดิษฐานอยู่บนแท่นสถานมีทับเกษตรจมลงในพุทธอาศน์แล้ว รอยราญร้าวนั้นก็มิได้ปรากฏเห็นเลยทีเดียว พระพุทธรูปแก้วพระองค์นี้งามยิ่งหนักหนาหาที่จะเปรียบมิได้ ถึงแก้วผลึกที่มีในเมืองจีนแลเกาะสิงหพลังกาที่เขาทำเปนแว่นตา ฤๅรูปพระพุทธปฏิมาแลสิ่งอื่นใช้อยู่นั้น เมื่อจะเอามาเทียบเข้าก็คล้ำไป คือเนื้อแก้วหยาบต่ำเลวไปสู้ไม่ได้เลย พระพุทธรัตนปฏิมากรแก้วผลึกพระองค์นี้มีประมาณสูงแต่ที่สุดทับเกษตรขึ้นไปจนสุดปลายพระจุฬาธาตุ ๑๒ นิ้ว หน้าตักวัดแต่ระหว่างพระชาณุทั้งสอง

TUDC 29/04/2564

(๔ นิ้วกับ ๓ กระเบียดอัษฎางค์) ๔ นิ้วกับกระเบียดอัษฎางค์ระหว่าง
พระกรรณ์ปุรทั้งสอง ๕ นิ้ว ระหว่างพระอัษกุฎทั้งสอง ๕ นิ้วนับ ๓
กระเบียดอัษฎางค์ ประมาณพระเศียรแต่ปลายพระหนุขึ้นไปถึงที่สุด
พระจุฬาธาตุ ๓ นิ้วกึ่งกับ ๖ กระเบียดอัษฎางค์ กว้างพระภักตรวัดใน
ระหว่างปลายพระกรรณ์ ๒ ข้าง ๒ นิ้วกับ ๕ กระเบียดอัษฎางค์ นิ้ว
ที่ว่านั้น คือนิ้วช่างไม้ นับนิ้วหนึ่งคือ ๗ เมล็ดเข้าเปลือกเรียงกัน
พระพุทธรูปแก้วผลึกพระองค์นี้เป็นของดีอัศจรรย์นัก หาที่จะมีอัน
ซึ่งจะบริสุทธิ์สวยงามดีเสมอมิได้เลย เป็นของวิเศษประเสริฐแล
เป็นรูปพระพุทธเจ้าแท้ ใช่เทวดารูปแลดุจดา เพราะมีท่าได้ส่วนกับ
พระพุทธลักษณ แลมีอาการทรงจีวรดังผ้าพาดเป็นอย่างพระพุทธ
รูปแท้ทีเดียว ผู้ที่แต่งจดหมายกำหนดนี้ ได้บูชานมัสการบูชาปฏิบัติ
แล้วได้ตรวจตราดูพระพุทธรูปแก้วพระองค์นอยู่เนือง ๆ นานกว่า ๕๐ ปี
สังเกตเห็นเป็นแน่แท้ดังนี้แล จึงได้เขียนคำกำหนดนี้ เขียนสรรเสริญ
ไว้ด้วยคำจริงไม่กล่าวเท็จเลย จะกล่าวเท็จไว้ทำไม มุสาวาทเป็น
กุศลฤๅ ซึ่งกล่าวนี้มิได้บอกขายบอกซื้อ กล่าวเพื่อจะให้ผู้อ่านเห็น
จริงแล้วแลนับถือชมสรรเสริญด้วยกันเป็นความอัศจรรย์ แลเป็นที่
ยินดีโดยการอันจริงแท้เท่านั้น เป็นประโยชน์แลความประสงค์

แต่นี้จะว่าโดยทางบัณหากรรม คือคำถามคนจะพึงถามปราศรัยพระ
พุทธปฏิมากรแก้วผลึกพระองค์นี้ต่อไป บัณหากรรมคำถามนี้จัด
เป็นสองภาค คือภาคต้นแลภาคปลาย

ภาคต้นนี้มีคำถาม ๔ อย่าง คือถามว่าพระพุทธปฏิมากรแก้วผลึก
พระองค์นี้ผู้ใดสร้างขึ้นไว้เป็นอย่างที่ ๑ สร้างที่ตำบลไหนเป็นอย่าง

TUDC 29/04/2564

ที่ ๒ สร้างขึ้นในกาลครั้งใดเป็นอย่างที่ ๓ สร้างขึ้นเพราะเหตุอะไร ต้องการอะไรเป็นอย่างที่ ๔

ภาคปลายนั้นก็มีคำถาม ๔ อย่าง ว่าพระพุทธปฏิมากรแก้วผลึกพระองค์นี้ผู้ใดได้รับรักษาปฏิบัติต่อๆ มา เป็นอย่างที่ ๑ ว่าได้ตั้งอยู่ณที่ไหนบ้างที่ไหนบ้าง เป็นอย่างที่ ๒ ว่าได้ประดิษฐานอยู่ณที่ไหนนานเท่าไร เร็วเท่าไร เป็นอย่างที่ ๓ ว่าเพราะเหตุอันใดบ้าง อันใดบ้าง จึงออกจากที่โน้นไปอยู่ที่นั้น ออกจากที่นั้นมาอยู่ที่นี้ เป็นอย่างที่ ๔ จะว่าอธิบายให้วิถารแต่ปัณหากรรมภาคต้นให้เฉลียด แล้วจึงวิสัชนาให้เห็นจริงได้บ้าง ตามอนุมาณแลตัวอย่างที่คล้ายคลึงกัน

ที่ถามอย่างที่ ๑ ว่า พระพุทธปฏิมากรแก้วผลึกพระองค์นี้ผู้ใดสร้างขึ้นไว้นั้น คือถามหาผู้ซึ่งเป็นเจ้าของให้สร้างแลเป็นช่างให้การทำแลดงมือทำ ผู้สร้างนั้นจะเป็นเทวดาฤๅมนุษย์ บุรุษฤๅสตรี ผิฤๅคน คนทรพลฤๅคนมีกำลัง คนเป็นที่พึ่งที่หวัง ฤๅคนเป็นไพร่ผู้ใหญ่ฤๅผู้น้อย จะเป็นคนแซ่มช้อยฤๅคนมุทลุ จะเป็นภิกษุฤๅคฤหัสถ์ จะเป็นชาววัดฤๅชาวบ้าน จะเป็นคนชาวถิ่นฐานบ้านเมืองใด ชาติใดภาษาใด จะมีอำนาจฤทธานุภาพเท่าใด จึงได้แก้วอย่างดีใหญ่เท่านี้มาอยู่ในอำนาจเพื่อจะทำได้ตามปรารถนา จึงได้สร้างเป็นพระพุทธปฏิมาผิมือช่างอย่างเอกอุดมดังนี้ขึ้นได้

แลปัญหากรรมอย่างที่ ๒ ที่ถามว่าสร้างที่ตำบลไหนนั้น คือถามว่าเนื้อแก้วที่เป็นองค์พระพุทธปฏิมาพระองค์นี้ แต่เดิมมีอยู่ที่ไหน อยู่ในน้ำฤๅบนบก บนภูเขาฤๅแผ่นดิน ฤๅเป็นของเทวดานฤมิตรจิน ด้วยเทวฤทธิ์ เมื่อมีผู้ใดมาสร้างเป็นพระพุทธปฏิมานั้นสร้างที่ไหน.

TUDC 29/04/2564

สร้างขึ้นในเทวโลกฤๅมนุษยโลก ถ้าสร้างในมนุษยโลกเปนของมีผู้สร้างขึ้นในบ้านใด เมืองใดในป่าฤๅในบ้านในวัด อนึ่งเมื่อสร้างนั้นลอบลักสร้างขึ้นลับๆ ฤๅโจ่งแจ้งปรากฏประการใด

ปัญหากรรมอย่างที่ ๓ ที่ถามว่า สร้างขึ้นในกาลครั้งใดนั้น คือถามว่าสร้างขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ฤๅเสด็จปรินิพานแล้วพระพุทธสาสนากาลมหาศักราชเท่าไร จุลศักราชเท่าไร ปีใดเดือนใดวันใด ฤกษ์ยามอย่างไร ทำอยู่กี่ปีกี่เดือนกี่วัน จึงสัมฤทธิ์

ปัญหากรรมที่ ๔ ที่ถามว่า สร้างขึ้นเพราะเหตุไรต้องการอะไรนั้น คือถามว่าสร้างขึ้นเพราะผู้สร้างอยากได้บุญอยากได้กุศล บริจาคแก้วก้อนใหญ่นั้น สร้างขึ้นด้วยกุศลเจตนาอันบริสุทธแท้ ฤๅว่าเข้าตาจนในการศึกเสือเหนือใต้ ฤๅใกล้จะถึงความตายเกิดเสียดายแลละอายกลัวแก้วจะไปเปนของผู้อื่นเสีย จึงตัดเจียนจรนัยสร้างเปนพระขึ้นให้เปนเกียรติยศแก่ตัว ฤๅสร้างเพราะกลัวผู้อื่นบังคับบัญชาให้ทำ ฤๅสร้างเพื่อจะไปซื้อขายแก่ผู้ใดที่มีศรัทธารักรูปพระปฏิมาจะใคร่ได้ไว้บูชาไม่คิดว่าถูกแพงประการใด

พึงรู้เถิดว่าปัญหากรรม ๔ อย่างที่ว่าข้างต้นนั้น คือเปนประตูความของผู้ถามจะซักไซร้ไล่เลียงจู้จี้ถ้วนถี่ไป โดยนัยที่อธิบายมาฤๅอย่างอื่นๆ ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก ก็คำวิสัชนาปัณหากรรม ๔ อย่างนี้ ถ้าตกในอารมณ์ของชนโบราณซึ่งเปนผู้ช่างพูดช่างเล่าช่างแต่งหนังสือแล้ว ก็คงจะเล่าเพลินไปตามปราถนา เอานิยายต่างๆ มากล่าวมาว่าเพ้อเจ้อไป จะว่ายืนยันดังหนึ่งเห็นแลรู้ด้วยหูทิพตาทิพแลอตีตังสญาณ เปนการที่เพลิดเพลินของผู้อ่านผู้ฟัง แลผู้แต่งหนังสือนี้จะทำ

TUDC 29/04/2564

อย่างนั้นบ้างก็ได้ตอก นิก ๆ เอาแล้วก็ว่าไปพอให้ต่อติดเป็นเรื่องราว จะเขียนให้ยาวไป ๒ เล่ม ๓ เล่มสมุดก็ได้ แต่คิดว่าจะเอาอย่างนั้นหา ต้องการไม่ เพราะว่าเรื่องนี้กล่าวถึงพระปฏิมารูปเป็นอุเทศเจดีย์ของ พระพุทธเจ้า ที่เป็นพระสาสดาทั้งหนับถือของเราทั้งหลาย พระพุทธ-เจ้านั้นพระองค์ทรงติเตียนมุสาวาท แลสัมผัปปลาปกะถาเจรจายืดยาว หาประโยชน์มิได้นั้นโดยอเนกบรรยาย พระองค์ตรัสว่าผู้ใดไม่มี ละอายในที่จะเจรจามุสาวาทแล้ว ผู้นั้นก็มีสมณคุณความร่างบังอัน ทอดเทิ้งเสียด้วยประการทั้งปวง เพราะฉนั้นผู้แต่งหนังสือนี้ จะขอ บูชาพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระสาสดานั้น ด้วยการเจรจาแต่ โดยความจริงใจ จะไม่เอาอย่างชนโบราณด้วยการเจรจาเพ้อเจ้อ เล่านิยายนิทานต่าง ๆ นั้นแล้ว เมื่อท่านทั้งปวงจะดูถูกดูหมิ่นไม่นับถือ ว่าไม่รู้ไม่เห็นก็ตามเถิด คนเก่า ๆ ท่องดูรู้วดเห็นแล้วแต่เล่านิยาย ยาว ๆ ไปนั้น ถึงมักทำการด้วยหาสติมิได้ พูดพูม ๆ พาย ๆ ไปให้เกิน กว่าเหตุกว่าผล แต่ผิดธรรมดาคนผิดกิริยามนุษย์ กล่าวการผูด เหมือนการไพร่ ทำให้ถ่อย ๆ แหลม ๆ ออกมาในท่วงทีถ้อยคำ จน นักปราชญ์ที่เขารู้การเดียดเขาจับเท็จได้ถมไป ที่ใครไม่ตั้งเกด ตั้งกาก็พังเพลินไป ผู้ที่ตั้งเกดเข้าดางคนก็สงสัย ดางคนก็ดงใจเดียว ว่าไม่จริงมิโดยมาก เพราะฉนั้นขอเสียเถิดท่านทั้งหลาย อย่าแสวง หาเพื่อจะฟังคำวิสัชนาพระพุทธปฏิมานั้น ด้วยการเล่านิยาย ว่าเอา ง่าย ๆ พล่อย ๆ แต่ด้วยปาก ไม่มีสักขีพยานแลสถานที่สำหกนั้นเลย ผู้แต่งหนังสือนี้ไม่ได้ความสนัดแน่เลย ว่าพระพุทธปฏิมาพระ องค์นั้นผู้ใดสร้างที่ตำบลใดเมื่อใดเพราะเหตุใด เพราะไม่ได้คำบอก

TUDC 29/04/2564

เล่าฤๅหนังสือเก่ายืนยันมั่นคง ให้เปนที่รู้ที่เห็นเลย แต่จะว่าตามสังเกตโดยอนุมานนั้นพอจะได้อยู่

ถ้าจะมีผู้ถามว่า พระพุทธปฏิมากรแก้วผลึกนี้ เทวดาสร้างฤๅมนุษย์สร้าง ก็ควรจะเห็นว่าเปนของมนุษย์สร้าง ด้วยเทวดานั้นมีฤทธิ์มากนัก ถ้าจะสร้างแล้วเห็นจะไม่เอาแก้วอย่างนี้สร้าง เห็นจะเอาศิลาเพ็ชรฤๅที่ดียิ่งกว่าเพ็ชรมาสร้าง ฤๅจะนฤมิตรให้เปนแก้ววิเศษแปลกประหลาดอย่างมีรัศมีสว่างในกลางคืน ฤๅมีปาฏิหารอย่างอื่น ๆ

อนึ่งรูปพรรณพระพุทธปฏิมานั้นก็จะไม่ปรากฏเปนของว่าทำด้วยมือ ดังการของช่างปั้นแลช่างแกะนั้นเลย เหมือนหนึ่งรูปที่เขาถ่ายฉายเอาด้วยเงาในกระจก ก็ผิดกับรูปเขียนระบายด้วยเส้นภูกันนั้น แลพระปฏิมากรพระองค์นี้ ก็ยังปรากฏอยู่ว่าเปนเนื้อแก้วศิลาที่บังเกิดเอง แลผู้ตัดเจียนจรนัยตามวิสัยช่างแก้ว เพราะฉนั้นจะต้องลงใจเห็นว่าเปนของมนุษย์ทำ ฝ่ายชนเล่านิยายโบราณนั้น จะกล่าวถึงสิ่งใด ๆ คือบ้านคือเมืองก็ดี คือพระสถูปพระเจดีย์ ฤๅพระพุทธรูปสำคัญก็ดี ก็มักพอใจที่จะเล่าว่า บ้านนั้นเมืองนั้น แลวัตถุสิ่งนั้น ๆ เปนของพระอินทร์ลงมาสร้าง แลให้เวสสุกรรมเทพบุตรนฤมิตร ฤๅว่าฤๅษีนักสิทธิ์ชุบเศกนฤมิตรขึ้นด้วยเวทมนต์ กล่าวดังนี้เนือง ๆ แลสิ่งซึ่งมีนิทานชนโบราณกล่าวทั้งปวงนั้นบรรดาที่ยังเหลืออยู่ ก็ยังไม่เห็นสิ่งใดที่จะผิดจากฝีมือคนทำ ถ้าเปนบ้านเมืองก็ยังเห็นกำแพงเมืองนั้นก่อด้วยอิฐ ที่คนทำครุ ๆ คระ ๆ ฤๅด้วยศิลาแลงที่มีรอยถากแลรอยขูด แลต่อติดด้วยโบกปูนผสมทรายดินเชิงเทินถมก็เห็นว่าขุด

TUDC 29/04/2564

ฉายออกจากคู ได้เห็นอยู่ว่าเปนของคนทำดังนี้ ถึงพระสถูปเจดีย์ก็เหมือนกัน

พระพุทธรูปหล่อทองสัมฤทธิ์ว่าเทวดาสร้าง ก็ยังปรากฏว่ามีทางชนวนน้ำทองเดินแฉแผลเข้าไม้ ในที่มีพวย แฉหล่อไม่เต็มแฉมีรอยบ้างรอยตะไบรอยสกัด ถึงพระพุทธรูปศิลาก็มีรอยเราะรอยเลื่อยตัดเจียนจรนัย แฉวางส่วนไม่เสมอคลาดเคลื่อนบ้างปรากฏอยู่แทบทุกองค์ ในที่มือสุนิบาดตก คนไปขุดร่อนหาว่าจะเปนสิ่งใดตกถึงมาทำฉายที่นั้น ดางคนพูดกันว่าได้ขวานฟ้าเอามาสู่ให้กันดู ว่าอยู่ดังนั้นเนือง ๆ ขวานที่ได้มานั้น ดางที่เห็นเปนขวานผ่าพื้นขวานช่างไม้เปนของใช้มีสืบมากัน แฉรอยบนที่ต่อดังเหล็กอ่อนกับเหล็กกล้า ดางที่มีรอยคร่ายหัวหนังสือจีน ประจำขวานนั้นอยู่ก็มี ดางที่เปนของทำด้วยทองแดงทองเหลือง สังกะสี มีรอยชนวนหล่อฤาฆ้อนตีตะไบใส ดางที่สังเกว่าขวานฟ้านั้นเปนศิลา ที่รู้จักสนัดจำได้ว่าศิลานั้นเปนเช่นหินเหล็กไฟฤาศิลาในเขาในถ้านั้น ๆ ที่รู้แห่งเคยเอามาใช้อยู่ทั้งสิ้น มีรอยเราะรอยฝน เมื่อพิเคราะห์ไปก็เห็นว่าเปนฝีมือคนทำทั้งสิ้น มิใช่ฝีมือเทวดาอัศจรรย์ไปกว่าฝีมือมนุษย์เลย โดยที่สุดรอยพระพุทธบาทที่ว่า พระพุทธเจ้าทำพระปาฏิหาริเหยียบไว้ก็ยังมีรอยเราะรอยสกัด แฉฝีมือพลังทำพลาดในที่แบ่งรอยปลายนิ้วให้คลาด ควรเห็นว่าพระบาทนั้นมีดังเปนนิวท ๖ ไป ฤาลายลักษณในพระบาทนั้น พระบาทมีในเมืองไหน ลายลักษณมีกระบวนลายแฉรูปภาพอย่างฝีมือจำหลักบันแฉเขียนของชนบ้านนั้นเมืองนั้นไม่ต้องกัน

ผู้แต่งหนังสือนี้คำนึงว่า ประณีตกายเหล่าใดที่เรียกเทวดา ประณีตกายเหล่านั้นแต่ก่อนใดมีฉันใด ถึงในบัดนี้จะมีก็ปรากฏของ

TUDC 29/04/2564

เทวดาในกาลบัดนี้เป็นฉันใด แต่ก่อนก็เห็นว่าเป็นฉันนั้น เทวดามี
ธรรมดาไม่ปรากฏแก่จักษุมนุษย์ ไม่มีทางที่จะได้พูดได้เจรจากัน
ตรง ๆ มนุษย์ไรจะได้พบได้เห็นเทวดาก็มีแต่ว่าได้พบเมื่อหลับคือฝัน
เห็น ทางที่จะได้พูดกับเทวดาก็มีแต่ว่า มาเข้าฌานทรงพูดเป็นเหตุให้
เขื่อยากไป แต่เหตุอันซึ่งปรากฏเป็นอัศจรรย์นั้นมีอยู่ ปรากฏอยู่
เนือง ๆ เหมือนอย่างว่า สิ่งไรควรจะเป็นอย่างไร ผู้ใดควรจะได้
อย่างไรควรจะเสียอย่างไรเพราะความคิดความชั่วของตัว เมื่อจะมีสติ
ปัญญาแลพยายามของมนุษย์เป็นอันมาก ถามนุษย์ที่มีกำลังมากจะ
มาขัดขวางสิ่งที่ควรจะเป็นอย่างไรจะไม่ให้เป็นอย่างนั้น ผู้ที่ควรจะ
ได้อย่างไรจะไม่ให้ได้อย่างนั้น ผู้ที่ควรจะเสียอย่างไรจะไม่ให้เสีย
อย่างนั้น ความคิดแลพยายามที่ขัดแก่สิ่งแลเหตุผลอันควรนั้นถึงปรา-
กฏอยู่ ก็ไม่ใคร่ที่จะสำเร็จประสงค์ไป คงจะมีเหตุอื่น ๆ ที่ผู้คิด
อ่านพยายามจะขัดขวางนั้น ไม่ได้เห็นมาแต่เดิมเกิดขึ้นรอบด้าน ไป
ขัดขวางทางความคิดแลพยายามของมนุษย์ ผู้จะขัดขวางอันควรแล
เป็นเหตุผลอันควรนั้นเสีย คงให้สิ่งที่ควรจะเป็นอย่างไรนั้นเป็นจนได้
ปรากฏอยู่เนือง ๆ โดยมาก เหมือนอย่างท่านผู้ใดที่มีความคิดจะเป็น
คุณแก่ชนทั้งปวงมาก ควรจะได้อิศริยฐานนั้น ๆ แล้ว เมื่อเวลา
ก่อนได้อิศริยฐานนั้น ๆ มีผู้ริษยาหรือหวงกันอิศริยฐานนั้น ๆ คิด
อ่านแลพยายามขัดขวางด้วยอุบายต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ ถ้าถึงเวลา
ท่านผู้นั้นจะมาสู่อิศริยฐานนั้น ๆ ผู้ที่คิดอ่านแลพยายามขัดขวางนั้น
ถึงมากเท่าใดก็พะเอินหลีกไปเองไม่ต้องใส่ การที่เป็นเหมือนที่รกชัด
อยู่อย่างไรก็เตียนไปไม่ต้องถาง ถึงสัตรูก็กลายเป็นมิตรไป ฝ่ายผู้ที่

TUDC 29/04/2564

มิความคิดความประสงค์ไม่เป็นคุณแก่ชนทั้งปวง เป็นความชั่วควรจะได้โทษได้ทุกข์แล้ว ถึงตัวผู้นั้นจะมีอำนาจอิศริยยศพวกพ้องทหารพาอาศรัย มีกำลังเท่าใด ๆ ประดับประดองรักษาอยู่ก็พะเอินมีประดุจิบัติเบ็ดมารอบด้าน ถึงผู้ทเป็นมิตรก็จะกลับเป็นศัตรู ช่วยหับถมให้ล้มชวน ผู้ทไม่ควรอิศริยยศฐานนั้นถึงพยายามจะเอาเพราะเห็นว่ามีท่าทีจะได้ ก็คงจะมีเหตุทผู้นั้นไม่ได้ คิดเห็นแต่เดิมว่าจะมีนั้นมามีมาเป็นขึ้นรอบด้านไป จนไม่ได้ตามทประสงค์นั้น เมื่อพิเคราะห์ถึงการนั้น ๆ บุคคลนั้น ๆ ทเป็นไปในโลกนี้แล้ว ก็คงเป็นไปถูกต้องเป็นยุติกับเหตุแลผลอันควรนั้นโดยมากกว่าทควรเป็นไปผิด ๆ อย่าให้ต้องขอกขออกเรืองเลยคิดดูเถิดจะเห็นจริง ด้วยเหตุนจึงต้องมีคำนิงว่าจะมีผู้ทำผู้แต่งผู้ช่วยทำนุบำรุงสิ่งทจะเป็นอย่างไรให้ได้เป็นอย่างนั้น ผู้ใดควรจะเป็นอย่างไรให้ได้เป็นอย่างนั้น นอกไปจากความคิดแลพยายามของมนุษย์ทำแก่กันนั้นจะมีอยู่ ก็ผู้ทำทมิได้ปรากฏแก่จักษุโสตแลความรู้ของมนุษย์เช่นนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายสำคัญว่าเป็นการของผีของเทวดาบ้าง เป็นการของเคราะห์ร้ายเคราะห์ดี แลชะตาราษีตามกำเนิดผู้นั้น ๆ บ้าง แต่ตามเหตุทเห็นเป็นชัดนั้น ก็ความดีความชั่วซึ่งสำเร็จมาแต่ความคิดจะให้เป็นคุณเป็นโทษแก่ชนเป็นอันมากนั้น แลเป็นประมาณด้วยเหตุนจึงมีโคลงสุภาษิตชนโบราณกล่าวไว้ว่า

◎ พวกแพทย์กล่าวว่าใช้ ถมกุม
โหรกล่าวว่าเคราะห์รุม โทษให้
แม่มดว่าผีคุม ทำโทษ
ปราชญ์ว่ากรรมก่อนให้ ผ่อนแก้ผลกรรม

TUDC 29/04/2564

แลของวิเศษต่าง ๆ ซึ่งมีในโลกนี้ เมื่อท่านผู้มีวาสนาบารมีควร
จะได้ครองมีตัวแล้วก็พะเอินมีผู้รู้ประจักษ์ปรากฏขึ้น จนท่านผู้ควร
ครองได้ครอง ถ้าไม่มีท่านผู้ควรครองแล้ว ก็พะเอินพลัดแพลงซุก
ซนซ่อนหายไป ถ้าจะว่าตามสิ่งซึ่งมีในพระบาฬี เหมือนหนึ่งแก้วมณี
โชติเวฬุริยรัตน เมื่อไรในโลกมีพระมหากษัตริย์จักรพรรดราชาธิราช
ขึ้นแล้ว เทพยเจ้าก็นำเอาแก้วนี้มาถวายให้ทรงใช้เปนราชูปโภค
เมื่อสมเด็จบรมจักรพรรดราชาธิราชนั้น ทรงพระผนวชฤๅมีพระชนม์ล่วง
แล้ว เทพยเจ้าก็นำเอาแก้วนี้คืนไปซุกซ่อนไว้เสียในภูเขามิให้ผู้ใด
พบ ความว่าดังนี้นี้ก็เปนการอัศจรรย์ ของดี ๆ มีหลายสิ่งในพระราช
อณาจักรแผ่นดินบ้านเมืองนั้น ๆ ก็พระเจ้าแผ่นดินเมืองนั้น ๆ องค์ใด
มิใช่ท่านผู้มีพระบารมีควรจะได้ครองเปนเจ้าของสิ่งนั้น ๆ ถึงจะมาได้
เปนพระเจ้าแผ่นดินกี่กัปกี่กัลป์ก็ดี ของดี ๆ ที่มีในพระราชอาณาจักร
นั้นก็พะเอินให้ไปซุกซนซ่อนหายจมดินจมทราย ฤๅมีผู้พาไปหวงปก
บิดไว้ ไม่ให้ของนั้นเข้ามาท่านเปนของพระเจ้าแผ่นดินได้ เมื่อใดท่าน
ผู้มีวาสนาบารมีควรจะครองเปนเจ้าของสิ่งที่ดีนั้นมาได้เปนใหญ่ใน
แผ่นดินแล้ว ก็พะเอินให้มีผู้ขุดได้ไปพบนำมาถวาย ฤๅผู้ที่หวงฉก
ซ่อนเก็บไว้ ก็พะเอินให้มีอันตรายจนสิ่งนั้นประจักษ์ปรากฏออก ต้อง
ตกมาเปนของท่านผู้มีวาสนาบารมีควรครองเปนเจ้าของสิ่งนั้นจึงได้
เหตุเช่นนี้เมื่อสิ่งเกิดไปก็จะทราบออกอย่าให้ต้องออกชื่อออกเรื่องเลย

พระปฏิมากรแก้วผลึกพระองค์นี้ แต่เดิมทีก็เห็นจะเปนแก้วก้อน
ใหญ่อยู่ในภูเขาฤๅอยู่ในดิน แลแก้วก้อนใหญ่ที่มีเนื้อสนิทจนถึงได้เอา
มาเจียนทำพระพุทธปฏิมาได้เท่านั้น ก็ควรเห็นว่าเปนของดีมีศรีมีมูล

TUDC 29/04/2564

ตั้งแต่แก้วบังเกิดมาแลตั้งอยู่ในที่ใดนานกี่ร้อยปีพันปี ไม่มีมนุษย์ผู้ใดไปพบเห็นเข้าแล้วเอามาดถอดเวลาเท่านั้น จะว่าเทพยดาไม่เห็นว่าผู้ใดควรจะบริโภคจะได้ใช้จึงหวงกันกำบังไว้ก็ว่าได้ เมื่อเวลาใดมีท่านผู้มีวาสนาบารมีเป็นพระเจ้าแผ่นดินฤาคหบดีควรจะได้แก้วนั้นมาเก็บไว้ชมเป็นมิ่งเป็นศรี ฤาจะได้ก่อสร้างกุศลบารมีให้ยิ่งขึ้นไป ด้วยมาเจียนมาตัดเป็นพระพุทธรัตนปฏิมากรพระองค์นี้ เป็นกองกุศลราษีอันประเสริฐนั้นบังเกิดขึ้นในโลก เมื่อนั้นก็พระเอินให้มีผู้ไปพบเข้าแล้วก็คัดตัดยกมาเก็บรักษาไว้ด้วยตัวเป็นเจ้าของเอง ฤานำไปถวายฤาขายให้แก่ท่านผู้อื่นซึ่งควรจะเป็นเจ้าของ เมื่อเป็นดังนี้ใครไปพบเข้าจะว่าเทวดาดลใจนำไปเห็นเข้าก็ว่าได้ เทวดาผู้รักษานั้นยอมให้มาก็ว่าได้

(ปริณายะ ๒ ป.ป.ก. ๓)

ประกาศ

ปฏิสังขรณ์วัดไชยพฤกษมาลา วัดเขมาภิรตาราม

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ให้ประกาศแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรบรรพชิตทั้งปวง ที่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา แลมนุษย์เทพยดาที่มีศรัทธาในพระธรรมวินัย บรรดาที่ได้ฟังคำประกาศนี้ฤาเฉภาะ

TUDC 29/04/2564

โดยวิเศษ ขอประกาศแก่พระเถรานุเถรีอาราธนานิมนต์ประชุม
เพื่อจะรับจีวรสาภไทยธรรมบริขาร ซึ่งจะพระราชทานในสมาคมน
ให้ทราบทั่วกันว่า วัดไชยพฤกษมาลาที่อยู่ปากคลองบางขวาง ซึ่ง
พระราชทานนามใหม่ว่าคลองมหาสวัสดิ์แขวงเมืองนนท์บุรีนั้น เปนวัด
โบราณมาแต่ครั้งกรุงเก่าเมื่อขนบุรีดังขนใหม่ ต้องรื้อเอาอิฐไปก่อ
กำแพงอันศรชานไปแล้วยังอยู่แต่ภูมวัด ครั้นพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติปราบดาภิเษก ใน
ปีขาลจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๕ ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสแด่
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเวลานั้นเปนสมเด็จพระเจ้า
ลูกเธอพระองค์ใหญ่ ว่าวัดไชยพฤกษมาลาเปนวัดอยู่ใกล้วังหลวง
เดิมถูกรื้อแร่งทำลายมา ขอให้ทรงพระศรัทธาไปสร้างขึ้นใหม่
เปนพระอารามได้จะเปนการดี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภา-
ลัยจึงได้ทรงรับพระราชโองการ ว่าจะทรงสร้างพระอารามนั้นขึ้น
ให้จงได้ จึงได้ทรงให้บริจาคส่วนทรัพย์สมบัติในกรมจำหน่ายเปน
ค่าไม้ ค่าอิฐ ค่าปูน แล้วให้ค่าในกรมไปทำเปนพระอุโบสถหลังหนึ่ง
มีพระพุทธรูปองค์หนึ่งเปนพระประธาน มีรูปพระสาวก ๒ องค์ พระ
วิหารหลังหนึ่ง มีพระพุทธรูป ๔ องค์ การเปรียญหลังหนึ่ง แลปฏิ
กูถีวายพระสงฆ์บ้าง วัตถุสถานนั้นก็เปนแต่เพียงพอพระสงฆ์จะได้ใช้
บริโภคได้ การทั้งปวงก็ยังไม่สำเร็จบริบูรณ์ดี เพราะครั้งโน้นบ้าน
เมืองยังไม่สมบูรณ์ ราชการทัพศึกก็มาก การที่ทำพระอารามนั้น
ก็งดไว้ให้ค้างอยู่ เปนแต่ถึงฤดูพระกฐินทาน พระบาทสมเด็จพระ-
พุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เสด็จไปทรงถวายกฐินบ้าง พระราชทาน
ผ้าไตรจีวรบริขารให้ พระโอรสพระอิศาทรงนำไปถวายบ้าง ทุกปี มิได้

TUDC 29/04/2564

ขาด ครั้นเมื่อได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ก็ยกวัดไชยพฤกษ-มาลาเข้าในจำนวนพระอารามกฐินหลวง มีเทียนพรรษาแลผ้ากฐินหลวงทุกปี แต่พระราชทานพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงจุดเทียนพรรษา แลเสด็จไปถวายกฐินทุกปีมา ตั้งแต่ปีมเส็งเอกศก ศักราช ๑๑๗๑ มาจนปีมแมเบญจศก ศักราช ๑๑๘๕ ครั้นเมื่อปีวอกฉศก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้ยกวัดไชยพฤกษ์ออกเสียจากจำนวนพระกฐินหลวง ครั้งนั้นกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์จึงได้ทรงรับทอดพระกฐินวัดนั้นสืบมาทุกปี ถึงผู้อื่นมีศรัทธาจะใคร่ทอดก็ต้องไปกราบทูลขอ ต่อโปรดแล้วจึงทอดได้หลังภายมามีวอก ฯลฯ

ถ้ามีกำลังพอจะทำนุบำรุงได้ ก็ให้ทำนุบำรุงให้เปนวัดอยู่ ถึงปีให้จัดผ้าพระกฐินไปถวาย ถ้าผู้อื่นจะทอดก็ต้องให้มากราบทูลขอก่อน ต่อโปรดจึงจะทอดได้ อย่าให้สละละทิ้งเสียให้เปนที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศสาปสูญพระนามในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไปได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับพระวาจาสั่งกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ พระบรมราชชนนีไว้ดังนี้แล้วก็ได้ทรงทำนุบำรุงพระอารามนั้นมาตามสติกำลัง จนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

อนึ่งวัดเขมา ตำบลตลาดแก้ว ฝั่งตวันออกใต้บ้านหม้อบางขุนเทียนลงมานั้น แต่ก่อนเปนพระอารามพระกฐินหลวงในพระบวรราชวัง

TUDC 29/04/2564

เมื่อ แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีผู้กราบทูล
สมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ว่า วัดเขมาเปนวัดใหญ่แต่ครั้งแผ่นดิน
พระเจ้าอู่ทองมาทรุดโทรมยับเยินมาก มีคำผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวสืบมาว่า
วัดนี้เปนของพระเจ้าอู่ทอง ผู้มีบันดาศักดิ์น้อยจะสร้างให้สำเร็จไม่ได้
ต่อผู้มีบันดาศักดิ์มาก บุญญาธิการยิ่งใหญ่ จึงจะสร้างให้สำเร็จได้
กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์จึงเสด็จขึ้นไปทอดพระเนตรพระ
อุโบสถเก่า ชอบพระทัยจะสร้าง จึงตรัสสั่งพระบาทสมเด็จพระจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปเฝ้าพระราชวังบวรฯ กราบทูลขอเปนวัด
สำหรับกฐิน ในกรมกรมพระราชบวรฯได้มีพระบัณฑูรสั่งหลวงสุทธิ-
รัตนให้หักบาญชีขอวัดเขมา ยกมาเปนอารามของกรมสมเด็จพระ
ศรีสุริเยนทรามาตย์ขาดมาแต่นั้น ตั้งแต่นี้มากรมสมเด็จพระศรี-
สุริเยนทรามาตย์ก็ได้ทรงบริจาคส่วนทรัพย์สมบัติให้จำหน่ายเปนค่า
อิฐค่าปูน แต่ให้มีข้าในกรมไปขุดรากใหม่ก่อผนังขยายออกให้ใหญ่
กว่าเดิมออกมา ถมพื้นในประธานพระอุโบสถขึ้นให้สูงจนเสมอบัวกลุ่ม
ฐานพระประธาน เมื่อแรกเริ่มก่อรากครั้งหนึ่ง เมื่อแรกยกตัวไม้
เครื่องบนครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แลกรม
พระราชบวรฯ ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเริ่มการเปนฤกษ์ทั้ง
สองครั้ง เพราะถมพื้นขึ้นไปสูง พระประธานต่ำไป ได้มีรับสั่งให้
ช่างข้าในกรมก่อพระประธานพระองค์ใหม่สวมพระประธานพระองค์
เก่าดังแต่ก่อ ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปทุกองค์จนสำเร็จ แล้วได้ให้ก่อ
กำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ มีพระอัครเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ แล้วทรง
สร้างการเปรียญฝากระดานหลังหนึ่งตรงหน้าพระอุโบสถออกมา

TUDC 29/04/2564

ครั้นการพระอุโบสถการเปรียญสำเร็จแล้ว ก็ได้ทรงพระศรัทธาเสด็จไปทำมหะกรรมการฉลอง ทรงบำเพ็ญการพระกุศลในที่นั้นเปนอันมาก ในปีชวดสัมฤทธิศก ศักราช ๑๓๙๐

ครั้นเมื่อกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์สิ้นพระชนม์แล้ว พระอารามนั้น พระอุโบสถแลการเปรียญก็ชำรุดทรุดโทรมมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระอุสาหปรารถนาจะใคร่ทรงปฏิสังขรณ์ให้คืนชนแลดีขึ้น แต่กาลครั้งนั้นยังน้อยก็ต้องรั้งรอมาจนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครั้นเมื่อปีกุญตรีศก ศักราช ๑๒๑๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์เปนอันมากหลายร้อยชั่งให้ปฏิสังขรณ์วัดไชยพฤกษ์แลวัดเชมา พระราชทานนามเพิ่มเข้าทั้งสองพระอาราม ว่าวัดไชยพฤกษมาลา วัดเชมาภิรตาราม ที่วัดไชยพฤกษมาลา มีพระบรมราชโองการโปรดให้กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศเปนแม่กองทำ ให้ขุดขอบสวนถวายเพิ่มเติมเข้าให้ใหญ่กว้างออกไป แลขุดคูรอบวัดให้ทำพระอุโบสถพระวิหารของค้างเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้สำเร็จ แล้วทรงสร้างการเปรียญลงในข้างหน้าหว่างพระอุโบสถวิหาร มีพระเจดีย์ใหญ่ลงในด้านหลัง หว่างพระอุโบสถพระวิหาร มีพระเจดีย์น้อยใน ๔ ทิศ แลคฤหสำหรับเปนที่บูชาพระเจดีย์ด้วย แลทรงสร้างกุฏีหมู่กุฏีที่อยู่พระภิกษุสงฆ์ หอสวดมนต์หอระฆัง ศาลาท่าน้ำศาลาข้ามคลอง ศาลาสำหรับพระอารามพร้อมบริบูรณ์เสร็จแล้ว วัดเชมาภิรตารามมีพระบรมราชโองการ

TUDC 29/04/2564

ให้กรมหมื่นมนตรีรักษา พระยาราชภักดีศรีรัตนสมบัติ เปนแม่กอง
ให้ขุดขยายส่วนกว้างเพิ่มเติมเข้าให้ใหญ่กว้างออกไป แลขุดคูรอบ
วัด แลปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมเพิ่มเติมการในพระอุโบสถบริบูรณ์แล้ว
ทรงสร้างรูปพระอัคคิมหาสาวกล้อมพระประธานเพิ่มเติมเข้า เพราะ
ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าพระอุโบสถใหญ่กว้างนักกว่างเปล่าอยู่ พระ
สงฆ์ในพระอารามนั้นน้อย แล้วได้ทรงสร้างพระมหาเจดีย์ใหญ่ใน
ด้านหลังพระอุโบสถมีพระเจดีย์ทิศ ๔ พระองค์เปนบริวาร แล้วให้
เลื่อนพระเจดีย์เดิมของกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ทรงสร้าง
ไว้แต่ก่อนนั้น ให้ไปตั้งอยู่ใน ๔ มุมพระมหาเจดีย์ด้วย แล้วทรงสร้าง
พระวิหารน้อย ๒ หลัง ๆ มุมกำแพงด้านข้างหน้าพระอุโบสถเปนที่ไว้
พระพุทธรูป แล้วได้ทรงสร้างการเปรียญเปนตึกใหม่ เพราะการ
เปรียญเดิม ซึ่งกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ทรงสร้างนั้น ทรุด
โทรมสูญไปเสียแล้ว แลกุฏีที่อยู่พระภิกษุสงฆ์ หอพระไตรปิฎก หอ
สวดมนต์ หอระฆัง ศาลา ครัวไฟที่พระสงฆ์จะได้อยู่ใช้สอย
ใดๆ ได้ทรงสร้างสำเร็จบริบูรณ์แล้ว แลกุฏีใหญ่สามหลังเปนที่อยู่
พระราชาคณะฤๅพระครูซึ่งเปนอธิบดีใน พระอารามนั้น เปนพระ
ตำหนักเดิมของกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ พระบาทสมเด็จ
พระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้ช่างสร้างขึ้น พระราชทานใน พระ
บรมมหาราชวังนี้แต่แผ่นดินนั้น ครั้นมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ สิ้นพระ
ชนม์แล้ว พระตำหนักตึกหมู่ใหญ่ว่างอยู่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัว จึงยกพระราชทานกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ เคย

TUDC 29/04/2564

เสด็จอยู่แต่ก่อนมาช้านาน ครั้นพระราชทานตำหนักหมู่ใหญ่แล้ว พระตำหนักเดิมนั้นจึงทรงขอรื้อไปปลูกถวายพระพุทธโฆษาจารย์ณวัดโมลีโลก

(ปลิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๑๕)

ประกาศ

ว่าด้วยเงินสำหรับซ่อมแซมพระอารามซึ่งเปนส่วนพระองค์

มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า พระราชวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวช แลพระราชาคณะผู้ใหญ่ เปนนักปราชญ์มีสติปัญญาได้ทรงถวายนิตยภัตปฏิบัติมานาน ควรนับตามภาษาพระเทศน์ว่าเปนราชกุลูปกะ ควรนับตามภาษาไพร่ ๆ พูดว่าชีต้นอาจารย์ ในหลวงเปนญาติเปนโยม ก็วิสัยพระสงฆ์กับญาติโยมก็ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ชาวบ้านมีเหตุอะไรที่ควรคิด ก็ปฤกษาพระสงฆ์ที่เปนชีต้นอาจารย์ให้ช่วยคิดช่วยอ่านให้ด้วย เพราะฉนั้นจะขอทรงหารือ ขอสติปัญญาพระราชวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวช แลพระราชาคณะ จะเห็นควรอย่างไรให้ถวายความคิดมาตามรัก จะทรงเลือกแล้วปฏิบัติตาม ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติมา ๑๓ ปีแล้ว ประตูทางพระราชทานทรัพย์ซึ่งเปนของอยู่ในจำนวนเคยรวบรวมมาสำหรับจับจ่ายราชการแผ่นดินแลเก็บไว้ ประตูโตที่เคยมีมาแต่แผ่นดินก่อน ๆ ก็เจริญขึ้นทุกประตู พระราชทรัพย์ก็

TUDC 29/04/2564

เสด็จอยู่แต่ก่อนมาช้านาน ครั้นพระราชทานตำหนักหมู่ใหญ่แล้ว พระตำหนักเดิมนั้นจึงทรงขอรื้อไปปลูกถวายพระพุทธโฆษาจารย์ณวัดโมลีโลก

(ปลิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๑๕)

ประกาศ

ว่าด้วยเงินสำหรับซ่อมแซมพระอารามซึ่งเปนส่วนพระองค์

มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า พระราชวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวช แลพระราชาคณะผู้ใหญ่ เปนนักปราชญ์มีสติปัญญาได้ทรงถวายนิตยภัตปฏิบัติมานาน ควรนับตามภาษาพระเทศน์ว่าเปนราชกุลูปกะ ควรนับตามภาษาไพร่ ๆ พูดว่าชีต้นอาจารย์ ในหลวงเปนญาติเปนโยม ก็วิสัยพระสงฆ์กับญาติโยมก็ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ชาวบ้านมีเหตุอะไรที่ควรคิด ก็ปฤกษาพระสงฆ์ที่เปนชีต้นอาจารย์ให้ช่วยคิดช่วยอ่านให้ด้วย เพราะฉนั้นจะขอทรงหารือ ขอสติปัญญาพระราชวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวช แลพระราชาคณะ จะเห็นควรอย่างไรให้ถวายความคิดมาตามรัก จะทรงเลือกแล้วปฏิบัติตาม ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติมา ๑๓ ปีแล้ว ประตูทางพระราชทานทรัพย์ซึ่งเปนของอยู่ในจำนวนเคยรวบรวมมาสำหรับจับจ่ายราชการแผ่นดินแลเก็บไว้ ประตูโตที่เคยมีมาแต่แผ่นดินก่อน ๆ ก็เจริญขึ้นทุกประตู พระราชทรัพย์ก็

TUDC 29/04/2564

เข้ามาสู่ท้องพระคลังเสมอพอจับจ่าย ราชการ แผ่นดินแต่ การ พระราช
กุศลตามเคยมาแต่ก่อนทุกช่องทุกประตู พระราชทรัพย์ ที่เหลืออยู่ก็
คงอยู่ในท้องพระคลังสำหรับแผ่นดิน พระราช ทรัพย์ของ พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ท่านทรงไว้ ในพระราชหัตถเลขาใน
เวลาปลายมือว่าเงินมีอยู่ ๕๐,๐๐๐ ชั่ง ทองคำ ๓๐๐ ชั่ง เงิน ๕๐,๐๐๐
ชั่งนั้นท่านทรงขอเป็นของท่าน ๑๐,๐๐๐ ชั่ง เพื่อจะได้จ่ายทำพระอาราม
ที่ค้างอยู่ให้แล้ว อีก ๓๐,๐๑๐ ชั่งให้ยกถวายเจ้าแผ่นดิน องค์ใหม่
ตามแต่จะใช้สอยท่านบำรุงแผ่นดินต่อไป แต่ทองคำ ๓๐๐ ชั่งนั้นขอ
ให้แบ่งแผ่เป็นคำเปลวปิดในการวัดที่ค้างอยู่เสร็จสิ้นเท่าไรแล้ว เหลือ
นั้นก็ให้ถวายเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ตามแต่จะใช้สอย ความทั้งปวง
แจ้งอยู่ในพระราชหัตถเลขานั้นแล้ว ก็จำนวนพระราชทรัพย์ที่ว่าใน
พระราชหัตถเลขานั้นก็หาสิ้นจริงไม่ ชอยท่านจะทรงจำไม่ได้จะพลั้ง
ไป เงินอยู่ในรวม ๕๐,๐๐๐ ชั่งนั้น ยังมากกว่านั้น ๕,๐๐๐ ชั่งเศษ
ทองคำยังมีมากกว่าที่ว่าใน พระราชหัตถเลขานั้น อีก สัก ๑๐๐ ชั่งเศษ
แต่ในคันพระราชหัตถเลขานั้นว่าให้เจ้าพระยา พระคลัง พระยาศรี-
พิพัฒน์ พระยาราชสุภาวดี พร้อมใจกัน กับขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย
เลือกพระองค์เจ้าหนุ่ม ๆ หรือแก่หรือปานกลางที่สมควรเป็นที่ชอบใจ
มาตั้งแต่งเป็นเจ้าแผ่นดินต่อไปเถิดไม่ทรงรังเกียจ ครั้นเสด็จสวรรคต
แล้ว ท่านทั้ง๓ พร้อมใจกันกับเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่แลขุนนางเป็นอันมาก
ซึ่งมิได้มีนามมีชื่อใน พระราชหัตถเลขาเชิญเสด็จให้มาเถลิงถวัลยราช
สมบัติสืบพระวงศ์ต่อมา ก็ เงิน ราย ๓๐,๐๐๐ ชั่งที่ขอให้เป็น ส่วน
บำเพ็ญพระราชกุศลในการค้างนั้น ก็ได้จ่ายไปทำการที่ค้างในวัด

TUDC 29/04/2564

มหาธาตุ วัดชนะสงคราม วัดบวรมงคล แลซ่อมแซมวัดอรุณราช-
วราราม วัดราชโอรสวาราราม วัดเฉลิมพระเกียรติ จ่ายไปแต่ว
แต่วัดราชนัดดารามแห่งหนึ่ง วัดพรหมสุรินทร์ที่เรียกว่าวัดปริณา-
ยกแห่งหนึ่ง พระเจดีย์ใหญ่วัดสระเกษแห่งหนึ่งยังค้างอยู่ วัดราช-
นัดดาราม พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาจะรับไปทำ จับการเข้าได้ ๓
เดือนก็สิ้นพระชนม์ วัดพรหมสุรินทร์นั้น แต่แผ่นดินโน้นเจ้าพระยา
บดินทรเดชารับทำก็ถึงอนิจกรรมลง เจ้าพระยามุขมนตรีรับทำต่อมาก็
เป็นโทษ เพราะดังนั้นในหลวงจะรับเป็นเจ้าของทำต่อไปก็จะต้องอยู่
ถ้าไม่ส่งบายไปต่าง ๆ ก็จะเป็นทวีตกรำคาญไป ทรงรังเกียจอยู่ แต่
ต้นทุนที่จะทำให้แล้ว คือส่วนเศษในจำนวนพระราชทรัพย์ ๑๐,๐๐๐
ชั่งนั้นยังมีพอ ก็วัดราชนัดดารามนั้น ถ้าพระกระวีวงศ์มีอุสสาหะ
จะขวนขวายจ้างออนผู้ใดทำการที่ค้างให้สำเร็จ จะเป็นเงินค่าจ้าง
เท่าไร ค่าไม้อิฐปูนเท่าไร ให้ได้ความจริงสมควรแล้วจะโปรดให้
จ่ายให้ ถ้าจะเป็นแต่ให้กับบิยการกมารับไป การไม่แล้วไม่สำเร็จ
สมควรแก่ราคาเงินจะจ่ายให้ไม่ได้ การก็ยังน้อยดอก ยังอยู่แต่การ
ปูนในสถานที่ที่เรียกว่าโถหปราสาท แลการไม้การบันการเขียนในพระ
อุโบสถแลพระวิหาร ถ้าพระสงฆ์ในพระอารามจะช่วยขวนขวายจริง ๆ
หาญาติโยมอุปฐากที่ควรจะเชื่อถือได้ มาเป็นกับบิยการกรับเงินไป
ทำก็จะสำเร็จได้ แต่วัดพรหมสุรินทร์ที่เรียกว่าวัดปริณายกนั้น การ
งานมากมายโตใหญ่นัก ถ้าจะทำต่อไป ก็จะเป็นราคาประมาณ ๓,๐๐๐
ชั่งขึ้นไป แต่ที่คิดไว้แต่เดิมนั้น ก็จะให้รื้อพระอุโบสถมณฑปของ
เก่านั้นเสียด้วย ก็การที่รื้อของเก่านั้นไม่ทรงเห็นด้วย ทรงเห็นว่า

TUDC 29/04/2564

เหมือนกับคำเขาว่ามิใช่แผ่นดินเท่าใบพุดซา เมื่อศัทธาอุสสาหจะสร้างวัดที่ไหนก็จงสร้างลง ไปคิดรื้อแร่งของเก่าของเขาทำไม แต่วัดนั้นถ้ามีพระราชาคณะหรือท่านผู้ใดชอบใจจะใคร่พาพวกพ้องไปอยู่ให้สบายก็จงคิดเกลี้ยกล่อมหาผู้เปนเจ้าของ เปนเจ้านายหรือ ขุนนางฤๅเจ๊กจีนที่เปนเศรษฐีหวีช้องควรเชื่อได้ ให้มาเปนเจ้าของ รับทำ ก็จะรับจ่ายเงินในรายหมื่นให้ทำไปกว่าจะแล้ว เมื่อที่ภูฏิวิหารแล้วขึ้น ท่านองค์ใดจะพาพวกพ้องไปอยู่เท่าใดก็อาราธนาไปอยู่เถิด แต่ที่จะให้ในหลวงรับเปนเจ้าของท่านั้นรังเกียจอยู่ ประการหนึ่งในหลวงบัดนี้ก็ไม่สู้ถนัดที่จะคิดสร้างวัดใหญ่วัดโต เพราะเห็นว่าของชำรุดก็ไม่มีใครจะซ่อม รกเปื้อนก็ไม่มีใครกวาด เพราะท่านที่เปนอธิการวัดใหญ่ ๆ จะว่ากล่าวลูกวัดก็ยากนักกลัวก้อนอิฐไป ก็วิสัยสร้างวัดให้เปนที่อยู่ของผู้ประพฤติพระสาสนา ครั้นวัดใหญ่นักก็กลายเปนที่อยู่ของสัตรูพระสาสนาไป สร้างโบถใหญ่ ๆ พระสงฆ์ลงไปโบถพร้อมกันทั้งวัดปีละวัน คือวันรับกฐิน วัดใหญ่ศาลารายก็มีมาก ศาลาเหล่านั้น ไม่มีคนนั่งไม่มีคนนอนไม่มีคนเฝ้า เปนแต่สำหรับให้ลูกศิษย์วัดรื้อกระเบื้องขว้างเสีย หักเอากลอนเอาระแนงไปหุงเข้ากิน หรือถ้าศาลาเปนพื้นกระดานก็สำหรับขะโมยคัดขาย สารพัดจะทราบสารพัดจะเห็นอยู่แล้ว เหลือพระราชศรัทธาที่จะสร้างวัดใหญ่วัดโตได้ แต่ของเก่าที่แล้วที่ไม่รังเกียจจะซ่อมแซมไปไม่ไหว ด้วยเหตุนี้จึงโปรดแต่ที่จะสร้างวัดเล็ก ๆ ที่จุพระสงฆ์ ๓๐ รูปลงมา พอให้เจ้าวัด เจ้าอาวาส มีความรักวัดบ้าง เอาใจใส่วัดบ้าง

วัด สระเกษ การ พระอุโบสถ พระวิหาร ที่ ยัง ค้าง ก็ ได้ โปรด

TUDC 29/04/2564

ให้กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ไปเปนแม่กอง ทำการก็เกือบเสร็จอยู่แล้ว ยังแต่จะปิดทองพระระเบียงในวงนั้น กำลังช้าพระก็พอรักษา แต่ศาลารอบวัดและเกาะรอบวัดนั้นหามีผู้รักษาไม่ วัดก็โตใหญ่ศาลาก็มากไม่มีใครนั่ง ไม่มีใครใช้ ไม่มีใครเผ้า มีแต่คนหักเอากลอนเอาระแนงไปหุงเข้ากิน ถึงจะไปซ่อมแซมขึ้นก็เปลืองเงินเปล่า ถ้าจะซื้อพื้นไปกองไว้ที่ศาลาร้างเหล่านั้น สำหรับว่าใครต้องการพื้นจะได้หยิบเอาไปหุงเข้ากิน จะเปลืองเงินน้อยลงมากกว่าการเรื่องศาลาวัดสระเกษมากนัก ขอให้พระธรรมทานาจารย พระวินยานุกูลเถร พระปลัดจีน พระปลัดกู แลถานานุกรมอื่นๆ ในพระอารามนั้นช่วยดำริห์ด้วย เหมือนในกุฏิที่พระสงฆ์อยู่ ก็ปลูกกระท่อมฝาแตะฝากระแชงรุงรังอยู่ถมไป เปนรังพันรังไฟ ถ้าจะผ่อนเอาศาลายับๆ เหล่านั้นไปทำเปนกระท่อมแตะพะเพิงต่างๆ แทนที่ๆ เปนฝาจากฝากระแชงอยู่นั้นจะมีดีกว่าทิ้งให้ยับไม่มีใครใช้อยู่ห่างๆ นั่นหรือ ถ้าท่านจะคิดอ่านจะให้ช่วยเหลือค่าจ้างรือค่าจ้างทำให้บ้าง ในหลวงก็จะช่วยเสียให้ แต่ให้พระสงฆ์ขวนขวายเทอญ

แต่พระเจดีย์ใหญ่นั้นยังรังเกียจอยู่แต่ที่ชุด ถึงพระราชหฤทัยอยู่ว่าจะทำแต่พอให้แล้ว แต่ยังสงสัยว่า เมื่อทำหนักลงจะชุดเซไปอย่างไรก็ไม่ทราบ ของก็เปลืองเสียสวดถายของเก่าหมดแล้ว การก็ใหญ่โตนัก

พระราชทรัพย์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเหลือกว่านั้นได้ทรงซักเงินเหลือนอกจำนวน ๓๐,๐๐๐ ชั่ง ออกทรงแจกพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๙ พระองค์ พระเจ้า

TUDC 29/04/2564

หลานเธอพระองค์หนึ่ง รวมเป็น๓๐พระองค์ พระองค์ละ๒๐ชั่ง ให้ไปทำบุญในการพระบรมศพ กับได้ชักพระราชทานเจ้านายที่เลื่อนที่เป็นต่างกรมไปใช้การโรงครัวเมื่อตั้งกรมอีก๒๐๐ชั่ง รวมเป็น๘๐๐ชั่ง

ก็บัดนี้ทรงคิดเงินรายอื่นใช้คืนเสียแล้ว นับว่าเป็นการไม่ได้ชักทองคำแท่งจีนของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฝากชาวคลังไว้๓๙แท่ง เมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว ชาวคลังนำมาทูลเกล้าฯถวายได้ พระราชทาน พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไปพระองค์ละแท่ง ยังไม่พอได้ทั่วทุกพระองค์ ก็ได้พระราชทานทองแท่งเป็นของมีมาใหม่ให้ได้ทั่วทุกพระองค์เสมอกัน แต่พระราชทรัพย์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกกว่านี้ยังคงอยู่หมด ไม่ได้เอาไปใช้สอยจับจ่ายอะไรที่ไหน เว้นแต่ในรายหมื่นที่จ่ายทำวัดเท่านั้น ก็พระอารามที่สร้างถวายใหม่ๆปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ๆทั้งหัวเมืองในกรุงก็ไม่ได้ใช้ในเงินรายหมื่น ได้ใช้แต่ในของที่ค้างมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เงินรายหมื่นนั้นรอไว้เพื่อวัดราชนัดดาราม วัดพรหมสุรินทร์ที่เรียกว่าวัดปรินายก แลพระเจดีย์ใหญ่วัดสระเกษ ตัวเงินยังมีอยู่ พระราชาคณะจะคิดเห็นควรอย่างไรช่วยคิดอ่านด้วย ในหลวงจะใคร่ยอมแต่เสียเงินให้ผู้ทำไม่อยากขวนขวายเป็นเจ้าของ ก็ทองคำเป็นของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้เอาไปแต่ทำเป็นเบญจา เมื่อถวายพระเพลิงทั้ง๒๐๐ชั่ง สูญเพลิงไปเสียบ้าง ช่างฉ้อเอาไปบ้าง ตกหายเสียบ้าง ยังให้ชำระบาญชีอยู่ เมื่อขาดไปเท่าไรจะทรงรับใช้ให้เต็ม แต่ที่ทองคำเปลวไปปิดวัดนั้น ถ้วนเป็นทองของแผ่นดินใหม่ ไม่ใช่เป็น

TUDC 29/04/2564

ของแผ่นดินเก่า กล่าวด้วยพระราชทรัพย์ที่เป็นของสำหรับแผ่นดิน แลพระราชทรัพย์ที่ค้างมาแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า-อยู่หัวสิ้นความเท่านี้

(ปกิรณะ ๒ ป.ป.ท. ๒๒)

ประกาศ

แผ่พระราชกุศลในการฉลองวัดหงษรัตนาราม

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาท-สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ให้ประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แลภิกษุสงฆ์สามเณรบรรพชิตทั้งปวง ที่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา แลมนุษย์เทพยดาที่มีศรัทธาในธรรมวินัย บรรดาที่ควรจะได้ฟังคำประกาศนี้ ฤๅจะเพาะโดยวิเศษขอประกาศแก่พระเถรานุเถรที่อาราธนานิมนต์มาประชุมในมหกรรม-การ ฉลองวัดหงษรัตนารามพระอารามหลวงครั้งนี้ให้ทราบทั่วกันว่า วัดหงษรัตนารามนี้ พื้นที่วัดเดิมเป็นของโบราณ มีมานานสำหรับเมืองธนบุรีคำคนแก่เก่าๆเป็นอันมาก เรียกว่าวัดเจ้าขรัวหงษ์ แลว่ากันว่าจีนเจ๊วมังมี บ้านอยู่ที่ตลาดจีนสร้างขึ้นไว้ แต่ในครั้งโน้นจีนทั้งมังมีคน เรียกว่าเจ้าขรัว ครั้นมาเมื่อกรุงธนบุรีพระสงฆ์ผู้รู้หลักนักปราชญ์มา

TUDC 29/04/2564

อยู่มาก ผู้ที่อุสาหะเล่าเรียนก็เข้าไปอยู่มาก เจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรีจึงขยายภูมิวัดออกไปให้ใหญ่ แล้วสร้างโรงพระอุโบสถใหญ่ลงตรงหน้าพระอุโบสถเก่า แล้วสร้างโรงธรรมหันหน้าเข้าหาพระอุโบสถใหม่สัณฐานใหญ่เท่ากันทั้งสองหลัง ตั้งอยู่อย่างนั้นมานานมาจนถึงเวลาแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเปนที่ ๓ ในพระบรมราชวงศ์นี้ เมื่อนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างปฏิสังขรณ์วัดจอมทองขึ้นได้พระราชทานนาม แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับแผ่นดินที่ ๒ ว่าวัดราชโอรสวราราม ครั้งเมื่อถึงแผ่นดินที่ ๓ ได้ทรงสร้างให้เปนพระอารามใหญ่ แต่ดำรัสว่าเปนพระอารามหลวงเดิม สำหรับเปนพระเกียรติยศในแผ่นดินนั้น แล้วทรงพระราชดำริที่จะแสดงพระเกียรติยศพระบารมีให้ปรากฏแก่โลกไปนาน ว่าทรงพระราชศรัทธาอุปถัมภกนาการในพระบรมพุทธศาสนามากมาย ก็ได้ทรงสร้างวัดราชโอรสวารามเปนพระอารามหลวงเดิมลงไว้ในปลายคลองนั้นแล้ว วัดอื่นๆ ในคลองนั้นที่เปนของเก่าชำรุดทรุดโทรมมาแต่ก่อน ก็ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ให้ปฏิสังขรณ์เปนพระอารามใหม่ทุกพระอารามจนตลอดคลองไป แต่ถ้าอารามก็ทรงมอบให้ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในที่มีศรัทธาเปนเจ้าของ พระราชทานพระราชทรัพย์เพิ่มเติมช่วยบ้าง แต่การช่างที่เหลือกำลังเจ้าของก็โปรดให้ทำเปนการหลวง ถ้าอารามก็ปฏิสังขรณ์เปนการหลวงทั้งสิ้น ก็วัดหงษ์นี่เรือนพระอุโบสถแลการเปรียญเปนของเก่าเปนของใหญ่ ใช้เสาในแลผนังหลังคาเปนอย่างโบราณ จึงทรงชักชวนกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ กับพระ-

TUDC 29/04/2564

บาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังเปนเจ้าพ้ากรมขุนอิศเรศร์-
รังสรรค์อยู่นั้น โดยพระราชปฏิสัณฐานว่า กรมสมเด็จพระศรีสุริ-
เยนทรามาตย์มีพระชนมายุเจริญมาถึง ๖๐ ปีเศษแล้ว ไปทรงสร้าง
วัดเขมาภิรตาราม อยู่ใกล้ไม่ได้ทอดพระเนตรเห็นเปน อปราประ
เจตนาเนื่อง ๆ เลย ถ้าทรงสร้างวัดหงษเปนวัดใกล้วัง จะเปนที่เจริญ
พระศรัทธามาก กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ รับพระราช
โองการมาว่าจะทำตามรับสั่งแล้ว จึงมาทรงกะเกณฑ์ให้พระบาท-
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปทรงรื้อพระอุโบสถเก่า มาปลูกแปลง
เปนพระวิหารที่หลังพระอุโบสถใหญ่ แลเกณฑ์พระบาทสมเดจพระ-
ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวให้รื้อโรงธรรมหน้าพระอุโบสถนั้นไป แล้วทำเปน
โรงธรรมเปนศิลาใหญ่ลงในที่ใหม่ซึ่งโรงธรรมตั้งอยู่ในบัดนี้ แต่ใน
กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ทรงทำพระอุโบสถ เมื่อกะเกณฑ์
ลงดังนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า หน้าที่ซึ่ง
ทรงเกณฑ์มาให้ช่วยทำพระวิหารนั้นเปนของเล็กเหมือนเรือน้อยท้อย
ท้ายเรือใหญ่อยู่ นานไปใครไม่รู้เรื่องความพระราชพงษาวดารเปน
การที่แท้ ก็จะเข้าใจปรวนแปรว่าไปอย่างอื่น เปนที่เสียพระเกียรติ-
ยศไป ไหน ๆ ก็เกิดมาเปนชาย ชีวิตรยังไม่ทำตายไม่ควรจะประ-
มาทดูหมิ่นกัน เพราะฉนั้นจึงได้รับสั่งห้ามเสียไม่รับทำด้วย ไม่ได้
ให้ข้าในกรมไปช่วย ไม่ยอมให้ไว้พระนามในพระอารามวัดหงษเลย
แลได้ทรงปฏิญาณรับไว้ว่า วัดเขมาภิรตารามซึ่งกรมสมเด็จพระศรี-
สุริเยนทรามาตย์ทรงสร้างขึ้นไว้ แต่ชำรุดทรุดโทรมไปนั้น จะทรง
ปฏิสังขรณ์ขึ้นเปนการถวายพระเดชพระคุณ เพราะฉนั้นกรมสมเด็จ-

TUDC 29/04/2564

พระศรีสุริเยนทรามาตย์ก็ได้ทรงสถาปนาการทั้งพระอุโบสถพระวิหาร มาจนสิ้นพระชนม์ การก็หาสำเร็จแล้วไม่ พระบาทสมเด็จพระ-บรมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงรับทำต่อมา ทั้งพระอุโบสถพระวิหารการเปรียญ แลศาลารวย ศาลาตะพานหน้าวัด แลอื่นๆ แต่การรักการทองในพระอุโบสถพระวิหารกับภูมิหมู่ใหญ่หมู่น้อยทั้งปวงทั้งพระอาราม ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำเปนการหลวงทั้งสิ้น ครั้นมาในแผ่นดินปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปพระราชทานพระกฐิน ทอดพระเนตรเห็นลายทองที่เพดานแลบานประตูหน้าต่างไม่บริบูรณงามดี จึงมีพระบรมราชโองการตรัสสั่งให้เจ้าพนักงานซ่อมแซมปิดลายทองที่เพดาน แลซ้มประตูหน้าต่าง แลจิตรกรรมการเขียนในพระอุโบสถ แลที่บานประตูหน้าต่างให้ทำการลายสลักแลลายปูนน้ำมัน บ้าง แล้วตงรักปิดทองเพิ่มเติมให้งามดีขึ้น แล้วให้เชิญพระแสนซึ่งเชิญลงมาแต่เมืองเชียงแตง ประดิษฐานไว้เปนที่สักการบูชา

ก็แลวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งทรงปฏิญญาไว้แต่ก่อนว่าจะทรงสร้างให้เปนการฉลองพระเดชประคุณ แต่กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์นั้น บัดนี้ได้ทรงสร้างสำเร็จแล้ว แลได้ทำมหกรรมการฉลองสำเร็จโดยพระราชประสงค์ ดังที่ทรงพระราชปฏิญญาไว้แล้วแต่ก่อนนั้น แต่วัดหงษรัตนารามนี้ ในพระบาทสมเด็จพระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระชนม์อยู่ทรงพระประชวรพระอาการยังไม่ทรุดโทรมมาก ได้ทรงพระปรารภเริ่มการจัดผ้าไตรจีวรแลบริขารไทยธรรมทั้งปวงไว้พร้อม เพื่อการมหกรรมฉลองวัดหงษรัตนารามนี้ ยังหาได้ฉลองไม่ก็เสด็จสวรรคตล่วงไป

TUDC 29/04/2564

บัดนี้ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงกำหนดให้เริ่มการมหกรรมฉลองวัดหงษรัตนารามนี้ ให้นิมนต์พระราชาคณะพระครูปลัดถานานุกรม แลพระสงฆ์อันดับในพระอาราม ๑๐๐ รูป สดับปกรณ์พระบรมอัฐิในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์บรมราชชนนี แลในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานผ้าไตรจีวรแลสมณะบริขารบางสิ่งในวัน ๓ ๗ ๕ ค่ำ (ปีเถาะนพศก ๑๒๒๙) เวลาบ่าย แล้วจะได้สวดพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้นวัน ๒ ๗ ๕ ค่ำ จะได้พระราชทานบิณฑบาตทานแลมีธรรมเทศนา แลมีการมโหรศพพักร่ำ ในเวลากลางวันกลางคืน แลมีดอกไม้เพลิงดอกไม้ระทาแตื่นๆ แลตามประทีปตามโคมมีรูปพรรณต่างๆ ใหญ่น้อยรายรอบทั่วไปในบริเวณพระอุโบสถพระวิหาร เปนมโหฬารบูชาพระรัตนไตรย เปนนิรดิใสบุญเขตรวิเศษยิ่ง ตลอดสามวันสามเวลา

แลการพระราชกุศลที่ได้ทรงสถาปนาการ เพิ่มเติมในพระอุโบสถพระวิหาร แลสถานที่นั้นๆ ในพระอารามนี้ก็ดี พระราชกุศลในการมหกรรมฉลองณครั้งนี้ก็ดี ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศล ถวายแด่กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์บรมราชชนนี ซึ่งได้ทรงสถาปนาการพระอารามนี้แต่เดิมมา แลพระราชทานส่วนพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงสร้างพระอารามนี้ต่อมานั้น จึ่งได้ทรงอนุโมทนา แล้วจงเจริญด้วยทิพสุขสมบัติโดยพระราชประสงค์ทุกประการ

อนึ่งทรงพระราชอุทิศกัปนาผลเปนเทพยพลีธรรมบรรณาการต่อเทพยดาซึ่งเปนอารักษ์ ได้เปนผู้อำนวยแลช่วยอุปถัมภ์ให้ได้ทรง

TUDC 29/04/2564

พระเจริญมาแต่ก่อน แลได้ทรงพระเจริญอยู่ในพระศิริราชสมบัติณ กาลบัดนี้ ให้สำเร็จพระราชประสงค์ต่างๆ ปราศจากอันตรายทั้งปวง ทุกพระองค์ ทุกคน อีกเทพยดาซึ่งได้อภิบาลรักษานิคลเสวตฉัตร แลพระบรมราชอาศน์รัตนบัลลังก์ณพระที่นั่งต่างๆ ในพระราชวัง แลพระสยามเทวาธิราช ซึ่งมีอำนาจได้บริรักษ์กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร มหินทรายุทธยา แลเทพยดาซึ่งรักษาพระสถูปเจดีย์ พระอุโบสถพระวิหารพระพุทธปฏิมากร แลเทพยเจ้าสถิตย์ในถิ่นที่ภูมิสถานพฤกษบรรพตาลัย แลอาศรัยในทิวารสาครสมุท แลท้องนภากาศทิพย พิมานมาศกาญจนมณเฑียร ในที่ใกล้ในที่ไกลทุกตำบลตลอดพระราชอาณาเขตร แลสรรพสัตว์ทั้งปวงจะประมาณมิได้ ขอจงได้อนุโมทนา แล้วจงเจริญด้วยทิพสุขสมบัติตามปรารถนาทุกประการ

อนึ่งการพระราชกุศลทั้งปวงนี้ ทรงพระราชอุทิศเปนพระบรมราชบัติทาน แด่สมเด็จพระบรมชนกนาถ ซึ่งมีพระเดชพระคุณมาเปนเอนกอนันต์ แลพระบรมราชวงศานุวงศ์วรญาติ ซึ่งมีพระชนมายุล่วงไปประโลกแล้วทั้งปวง แลท่านผู้อื่นซึ่งมีคุณประการต่างๆ อย่างน้อยใหญ่ บรรดาเปนผู้ไปประโลกแล้วนั้น เมื่อมีอุปบัติสถานเห็นปานใดๆ ขอจงได้ทราบด้วยทิพโสตทิพจักษุ ฤๅอุบายทางอื่นใดๆ ที่จะรู้ได้ แล้วจงอนุโมทนารับส่วนพระราชกุศล ด้วยผลบัตตานุโมทนาบุญกรรมนั้น จงได้สำเร็จในสุขสมบัติควรแก่คตินั้นๆ ทุกพระองค์ทุกองค์ทุกท่านนั้นเทอญ

TUDC 29/04/2564

อนึ่งพระบรมราชวงศานุวงศ์แลพระสงฆ์เถรานุเถระสมณพราหมณ์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใหญ่ฝ่ายน้อยซึ่งยังดำรงชีพอยู่ ที่ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินมาณทนกิด ไม่ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินมากิดแลได้ช่วยขวนขวายตกแต่งเปนเครื่องตั้งเครื่องสักการบูชาในทนกิดจงได้ชื่นชมยินดีอนุโมทนารับส่วนพระราชกุศลทุกพระองค์ทุกองค์ทุกท่านเทอญ

ด้วยกุศลผลอนุโมทนา ทรงพระราชอธิฐานไว้ ขอจงให้ท่านทั้งปวงที่ได้รับส่วนพระราชกุศล ทุกท่านทุกนาย จงเจริญอายุพรรณสุขพลปฏิภาณ แลได้ชมชื่นสมประสงค์สิ่งทปรารถนา อันปราศจากโทษไม่เปนบาป ขอให้ท่านทั้งปวงได้ความสว่างแก่บัญญาแก่ใจทั้งอยู่ในที่สว่างแท้ๆ แลที่เย็นกิดความสุขปราศจากทร้อนกิดความทุกข์ทั้งในชาตินชาติหน้าเทอญ

พระราชกุศลซึ่งทรงบำเพ็ญแลอุทิศทั้งนจะได้ทรงประพฤติด้วยอวดอ้างว่า สร้างพระบารมีเปนพระบรมโพธิสัตว์ หวังพระราชหฤทัยจะได้ตรัสแก่พระโพธิญาณ อย่างท่านเปนอันมากที่เคยทรงมาแต่ก่อนนั้นกหาไม่ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทั้งน ด้วยพระราชประสงค์ขอจงเปนปัจจัยแก่ฉะเพาะเจาะจงให้ประสบพบช่องพบทาง พบโอกาสเปนอุบายที่จะได้ออกพ้นจากสรรพทุกข์ทั้งปวง ด้วยกับสรรพกิเลศภัย ได้อุดมบรมสุขยิ่งกว่าสรรพสิ่งแลธรรมทั้งปวงโดยเร็ว

เทอญ สิทฺธ มคฺคุ สิทฺธ มคฺคุ สิทฺธ มคฺคุ

(ปกิรณกะ๒ ป.ป.ก. ๓๑)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

ชำระเลขในสมเด็จพระนางนาถราชเทวี สมเด็จพระเทพศิรินทร์

ด้วยพระยาบำเรอภักดร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้มีหมายประกาศแก่ข้าทูลลอองฯ ฝ่ายทหารพลเรือน เจ้าตั้งกรมแล้วแลเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในพระบรมหาราชวังแลพระบวรราชวังให้รู้ทั่วกัน ด้วยสมเด็จพระนางนาถราชเทวีสิ้นพระชนม์แล้ว เลขในกรมก็จะกระจัดพลัดพรายเที่ยวรบาดหลบหนีไปแอบแฝงพึ่งบุญอยู่ในเจ้าตั้งกรมแล้วแลเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลข้าทูลลอองฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย แลหัวเมืองปักใต้ฝ่ายเหนือมีเปนอันมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้รับสั่งชำระเร่งเอาตัวเลขให้สิ้นเชิง ถ้าแลเจ้าตั้งกรมแล้วแลเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลข้าทูลลอองผู้ใหญ่ผู้น้อย แลหัวเมืองปักใต้ฝ่ายเหนือรู้หมายประกาศนี้แล้ว ห้ามอย่าให้ปิดบังอำพรางตัวเลขไว้ ให้เร่งนำตัวเลขมาส่งให้ต่อท่านผู้รับแต่ในเดือน ๑๑ โดยเร็ว ชำระได้มากน้อยเท่าใด จะได้ทำบาญชีทูลเกล้าฯ ถวาย ถ้าแลหมู่ใดกรมใดได้เลขของสมเด็จพระนางนาถราชเทวีไว้ ไม่นำเอาตัวเลขมาส่งตามหมายประกาศนี้ ถ้าสืบไปเมื่อหน้ามีผู้จำโนดโจทนาว่า เลขของสมเด็จพระนางนาถราชเทวียังคงตกอยู่หมู่นั้นกรมนั้นก็ดี ถ้าพิจารณาเปนสัตย์ว่า

TUDC 29/04/2564

บีดบังอำพรางตัวเสียได้ ก็จะต้องปรับไหมมีโทษแก่ผู้นั้นตามพระกระแสรับสั่งนั้น ให้หาดไทย กระดาโหม กรมพระสัสดี หมายให้รู้ทั่วจงทุกหมู่ทุกกรม ทุกหัวเมืองปักใต้ฝ่ายเหนือตามรับสั่ง

(ปกิรณะ๒ ป.ป.ก. ๔๐)

ประกาศ

สักเลขไพร่หลวง

มีพระบรมราชโองการให้ประกาศไว้แก่เจ้ากรม ปลัดกรม โรงทาน แลท้าวเสเทเจ้าหมู่มูลนาย แลคนหลวงนั้นๆ แลผู้รับสั่งซึ่งจะชำระหมู่คนหลวงในแผ่นดินบัจจุบันนี้ แลท่านผู้จะครองแผ่นดิน แลผู้รับสั่งให้ชำระคนหลวง สืบไปในภายหน้าให้ทราบไว้ ว่าด่วยธรรมเนียมในเวลาแผ่นดินนั้น เมื่อใดแต่งกองทัพไปตีเมืองอื่นถ้าได้เชลยมาเปนหลวงก็ดี ฤๅพระราชทานอาญาเปนอุกฤษฐโทษ ต้องริบราชบาทว์บุตรภรรยาแลทาสชายทาสหญิง ต้องตกเปนคนระบาทว์หลวง กับบุตรภรรยาอ้ายผู้ร้ายปล้น แลคนทำเงินแดงซึ่งเปนคนอยู่ในแขวงกรุงเทพฯ แลส่งมาเนืองๆแต่หัวเมืองนั้นๆ แลโทษอย่างอื่นๆเปนความใหญ่ๆ บางครั้งบางคราว คนระบาทว์คนเชลยเหล่านี้เมื่อมาใช่จะมีพระราชกำหนดว่าให้รวบรวมเอาไว้เปนคนหลวงให้หมดก็หามิได้ การก็สุดแต่อำนาจพระราชหฤทัยประสงค์ของพระองค์พระเจ้า

TUDC 29/04/2564

แผ่นดินนั้น ๆ เหมือนคนเชลยที่ตีทัพมาได้ ใครมีความชอบในการทัพ
ครั้งนั้นก็เคยพระราชทานให้ แลในจำนวนคนซึ่งตกเป็นส่วนหลวงเล่า
ก็เคยแบ่งพระราชทานพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ แลเจ้าจอม
ข้างในตามพระราชประสงค์แล้ว คนซึ่งเหลือนั้นจึงได้ส่งเป็นไพร่
หลวงตามกรมนั้น ๆ ต่อภายหลัง ถึงจำนวนเลขสังกัดพัน มีเจ้าหมู่ถึง
แก่กรรมลงทุกราย บรรดาที่เป็นชายซึ่งยังไม่เคยเข้าหมู่เลย ถูกหมู่ถูก ถ้า
เจ้าหมู่เดิมยังไม่ได้ยอมยกหักให้แก่ผู้ใดไปก่อนเจ้าตัวถึงแก่กรรม
ตัวเลขแลถูกหมู่บรรดาซึ่งเป็นชายทั้งปวงนั้น กรมพระราชกำหนดให้
ตกเป็นไพร่หลวงทั้งสิ้น ถึงกระนั้นบุตรหลานแลญาติของผู้ตาย ก็เคย
กราบทูลพระกรุณาขอพระราชทานทั้งหมดบ้าง แบ่งเอาแต่พอสมควร
บ้างไว้เป็นกำลังราชการ ก็เคยทรงพระกรุณาโปรดให้หักยกพระราช
ทานให้ แต่ทาสที่ม่ำตัวแท้ก็โปรดให้แบ่งปันไปตามมรดกได้แก่
ญาติ แม้นซึ่งไม่ได้เป็นข้าราชการก็มีบ้าง แต่คนเชลยที่ผู้นั้นไปตีทัพ
มาได้ ได้ยกพระราชทานไว้ไม่เอาเป็นหลวงแต่เดิมนั้น ถ้านายถึง
แก่กรรมแล้วควรต้องเป็นหลวงทั้งชายทั้งหญิงจึงจะชอบ แต่การที่
เคยมาเห็นแบ่งกันไปเป็นมรดกดังทาสนั้นก็มี ว่ามาทั้งนี้ให้เห็นแบบ
แผนเยี่ยงอย่างแต่ก่อนเพราะว่าในคนระบาทว์ ว่าคนซึ่งตกเป็นระบาทว์
หลวงนั้น มีธรรมเนียมว่าสุดแต่พระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดิน จะ
พระราชทานผู้ใด ๆ ไปก็ได้ เหลือนั้นจึงให้สักไว้เป็นคนหลวงในกรม
ไพร่หลวงนั้นทั้งชายทั้งหญิง ถึงคนเป็นหนี้เงินหลวงมากทั้งตัวทั้งบุตร
ทั้งภรรยา ต้องเกาะครองมาเร่งเงินหลวงไม่ได้แล้วก็ต้องสักเป็นคน
หลวงเหมือนคนระบาทว์ก็มีเป็นอันมาก บางทีคนเป็นหนี้หลวงมีทาส

TUDC 29/04/2564

ชายหญิง เอาตัวทาสมาส่งแทนหักเงินหลวงไปตามค่าตัว คนที่เปน
ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ยก็ส่งหักเงินหลวงตามกระเษียรอายุ ตัวคน
พวกนั้นจะหาเงินค่าตัวตามศาลกรมธรรม์แลกระเษียรอายุส่งใช้แทน
เงินหลวงก็ได้ ถ้าส่งมิได้ยอมตัวให้สักแล้วก็ตกเปนคนหลวง

การซึ่งว่าคนซึ่งควรจะสักเปนหลวงยังไม่ได้สัก เดยพระราชทาน
ไปแก่พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ แลเจ้าจอมข้างในนั้นๆ เหมือน
อย่างครั้งระบาทว์หม่อมไกรสรนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่-
หัวก็เดยพระราชทานแจกบ่ายไปแก่เจ้าฝ่ายใน แลพระเจ้าลูกเธอทั้ง
ฝ่ายหน้าฝ่ายในไปเปนอันมากเปนตัวอย่างอยู่ เพราะเหตุนี้จึงเห็นว่า
คนระบาทว์ซึ่งได้มาใหม่ ยังไม่ได้สักแลทั้งชำระอยู่นั้น ก็ตกอยู่ใน
พระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ก
บัดนี้บางทีผู้ซึ่งควรจะได้รับพระราชทานคนระบาทว์ซึ่งยังไม่ได้สักไป
เปนกำลังราชการนั้น มีความต้องการขอคนหลวงที่สักแล้วบ้าง ลูก
หมู่คนหลวงบ้าง ว่าเปนญาติพี่น้องพวกพ้องคุ้นเคยแลอื่นๆ ครั้นจะ
ยอมหักชักเย่อให้ ก็เปนทางที่ให้คนหลวงดิ้นรนวุ่นวายไป บัดนี้จึงได้
คิดอ่านจัดเอาคนระบาทว์ใหม่ซึ่งยังอยู่ในใต้พระราชประสงค์พระเจ้า
แผ่นดินนั้น เปลี่ยนเอาคนสักแล้วแลลูกหมู่เก่าให้ไปตามประสงค์
ของผู้ขอบ้าง ช่วยคนใหม่ตามค่าตัวแล้วเลือกเอาแต่ที่จะยอมสักเปน
คนหลวง มาสักเปลี่ยนถอนยกคนเก่าแลลูกหมู่เก่าให้ไปบ้าง เมื่อได้
เปลี่ยนแล้วดังนี้ขอผู้ชำระที่เปนธรรมจงได้รู้ แล้วแลตัดสินคนที่
เปลี่ยนไปนั้นเปนอันขาดจากหมู่คนหลวงไป จึงจะชอบด้วยราชการ
แผ่นดินอันเปนยุติธรรม ขออย่าได้พึนฝอยหาตะเข็บขุดคุ้ยกลับว่าคน
ที่ได้เปลี่ยนคนหลวงให้ไปนั้นเปนคนหลวงอีกเลย

TUDC 29/04/2564

ก็เพื่อจะให้เห็นสำคัญว่าได้เปลี่ยนตัวให้แล้วนั้น จึงได้ทำคำประกาศ์นให้ไว้เปนสำคัญ ก็ถ้าผู้บังคับบัญชาราชการแผ่นดินจะมิพึงคำประกาศ์น ก็จะได้เปนที่ได้ความบัดสีความละอายแก่คนเช่นอันมาก จะเปนที่นินทาครหาว่าโลภล่วงประมาณการยุติธรรมไป เพราะพระเจ้าแผ่นดินถึงจะสั่งอะไรก็สั่งสิทธิ์ขาดได้ ก็เมื่อคิดแลกเปลี่ยนให้ไปดังนี้ ก็เปนการดีที่สุดอยู่แล้ว ดังเช่นว่ากันว่า ของหลวงไม่ให้ขาด ของราษฎร์ไม่ให้เสีย คิดเพื่อหน้าเพื่อหลัง ทั้งคิดถึงราชการแลคิดถึงคนควรอนุเคราะห์ ก็ท่านผู้ใดมีอำนาจในฝ่ายหน้า เมื่อจะคิดอย่างไร ๆ ไปก็จงคิดถึงตัวบ้างเถิด อย่าเมามายเตลิงเตลิดไปนักเลย ขอให้คุมสติไว้ให้ดี ๆ เพราะยามดี ยามร้าย ยามงาม ยามยาก ได้พบมามากแล้ว จึงคิดการหน้าหลังตลอดไปได้

(ปถิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๔๖)

ประกาศ

ไม่ให้ลูกหมู่ไพร่หลวงเมื่อบวชขอยรับจ้างทำช่างทอง

ด้วยพระยาประมวลประมาณพล รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้มีหมายประกาศ์แก่เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชีเจ้าหมู่มูลนาย ซึ่งได้คุมเลขไพร่หลวงแลข้าเจ้าตั้งกรมแล้ว ยังไม่ได้ตั้งกรม ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ข้าราชการ

TUDC 29/04/2564

ฝ่ายทหารพลเรือน ในพระบรมมหาราชวัง พระบวรราชวัง หัวเมือง แลราษฎรให้รู้จงทั่วกันว่า ถ้าไพร่หลวงไพร่สม แลเจ้าหมู่ไพร่หลวงไพร่สม ขุนหมื่น ขุนพันทนายกรมใดๆ ก็ดี แลราษฎรซึ่งไปบวชเปนพระภิกษุสงฆ์ในพระอารามกรุงเทพฯ แลหัวเมืองเปนช่างทอง แลหัดเปนช่างทอง รับจ้างคนทำทอง ก็จะเอาตัวสึกมาสักหลังมือเปนไพร่หลวง อย่าให้เจ้าหมู่มูลนายตริตเตียนว่า สึกเอาภิกษุมาสักเปนไพร่หลวงเปนอันขาดทีเดียว ถ้าภิกษุผู้เปนช่างทองนั้นหลบหลีกหนีไปเอาตัวมิได้ ก็จะเอาตัวผู้รับประกันให้บวชนั้นมาเร่งเอาตัวให้จงได้ ถ้าผู้นั้นเปนไพร่หลวงหมู่ไพร่หลวง ก็จะเอาโทษแต่เจ้ากรม แต่ปลัดกรม แต่สมุหบาญชี เจ้าหมู่มูลนายให้จงหนักนั้น ให้กรมมหาดไทย กรมกระลาโหม กรมท่า กรมพระสัสดี มีหมายบอกให้รู้จงทั่วอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่งหมาย

(ปถิรฉกะ ๒ ป.ป.ก. ๕๐)

ประกาศ

ไม่ให้เชื่อฟังเรื่องทฬุมคติไม่พึง เอาไปลงหนังสือพิมพ์

คดีเนื่องความในกรุงนอกกรุง มิโจทย์จำเลยสู้ความกันอยู่ ก็เมื่อตระลาการฤๅผู้ชำนาญผู้ปรับทำการไม่เปนธรรม คู่ความก็ต้องชดช้อง

TUDC 29/04/2564

ก็ควรทำใบร้องยื่นต่อท่านเสนาบดีที่หัวเมืองนั้นๆ ฤๅโรงศาลนั้นๆ ได้
ขึ้นอยู่ โดยว่าท่านเสนาบดีจะบังความไม่เป็นที่ชอบใจ ด้วยเดินเล่อ
ไป มักง่ายไป ฤๅเข้าใจผิด ผู้ต้องคดียังสงสัยไม่ยอมเห็นด้วยพระ
บรมราชวโรกาส ขอกระแสพระราชโองการ ทรงพระมหากรุณา
โปรดว่า ใครๆ ในไพร่พ้าข้าแผ่นดินไม่เลือกหน้า บรรดาที่เป็นความ
อยู่ในโรงศาลถูกคุมเหงแค่ตระลาการเจ้ากระทรวงใดๆ ก็ให้ทำฎีกา
ร้องทุกข์ถวายเมื่อเวลาเสด็จออกพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ก็ได้ จะฝาก
ญาติพี่น้องเจ้าขุนมูลนายให้ถวายข้างหน้าข้างในเมื่อใดเมื่อหนึ่งก็ได้
จะทรงพิเคราะห์ได้ถามเอาความจริงชำระตัดสินให้ การประกาศเบ็ด
อยู่อย่างนี้ไม่มีที่ขัดข้อง เพราะฉนั้นผู้เจ้าคดีขอความในเรื่องใดๆ ไม่
เดินตามทาง เอาเงินไปจ้างโรงพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์กล่าวโทษตระลา-
การแลกความต่างๆ ด้วยเข้าใจว่าหนังสือพิมพ์จะไหลมายังพระเนตร
พระกรรณ การที่ลงหนังสือพิมพ์กล่าวโทษอย่างนั้นเป็นที่พรุ่งไป จะ
ให้ในหลวงถือเอาคำกล่าวในหนังสือพิมพ์มาใช้ถามชำระสะสางไม่ได้
ผู้ไปลงหนังสือพิมพ์พรุ่ง ไปว่าประจานตระลาการมิควรมีผิดอยู่ จะ
ดูเยี่ยงเรื่องอำแดงพลับเมืองจันทบุรีไม่ได้ เรื่องนั้นขัดข้องกีดขวาง
ด้วยชื่อผู้หลักผู้ใหญ่ที่เมืองจันทบุรีขนความจึงไปติดอยู่ แล้วความ
นั้นก็ไกลถึงเทพฯ

ผู้จะร้องทุกข์มาไม่ถึง แต่เป็นชาวนอกกรุงกงัน กลัวชื่อผู้
หลักผู้ใหญ่ หมอสมิทออกไปเที่ยวเมืองจันทบุรีได้ความมาเป็นประ-
หลาดหูก็มาลงพิมพ์เล่น ครั้นได้ทราบความ รับสั่งถามเจ้านายของ

TUDC 29/04/2564

อำแดงพลับ เจ้านายของอำแดงพลับกราบทูลยืนยันเหมือนดังเปนคำโจทย์ขัน จึงได้โปรดให้ชำระความจริง เพื่อจะบำบัดการทราษฎรกงันกลัวชื่อท่านผู้หลักผู้ใหญ่ไปในอันใช่ที่ แลคดีเรื่องนี้ผู้ยืนยันก็เปนพระองค์เจ้าในพระราชวังเปนต้นโจทย์มั่นคง จึงโปรดให้ชำระถึงความเรื่องอื่นโจทย์จำเลยมีตัวเปนคู่ความกันอยู่ในโรงศาลในกรุงเทพฯ ควรจะเรียนเสนาบดีแลร้องฎีกา เมื่อไม่เรียนไม่ร้องไปลงพิมพ์ประจานตระดาการแลดูความเหมือนหนึ่งลือทั้ง ผู้ไปจ้างโรงพิมพ์ลงพิมพ์มีความผิดอยู่ ทำคดีของตัวให้พรั่งอ่อนแง่นไปไม่น่าเชื่อเพราะเหนว่าว่าเขาตรงๆ ไม่ได้ แล้วจึงไปลงพิมพ์นินทาเขาให้ได้อาย เจ้าของความที่ไปลงพิมพ์ชื่อว่าทุบต่อยแข้งขาของตัวเองให้มีกำลังอ่อนไป ถึงจะว่าความไปก็เปนที่สงสัยว่าไม่ซื่อตรง คดีเช่นนี้อานหนึ่งลือพิมพ์อย่าเชื่อนัก

หนึ่งลือพิมพ์นินทาเพื่อด้วยเรื่องเมืองสมุทสงคราม ความนี้นักเห็นจะเปนความจริงอยู่โดยมาก ชาวเมืองสมุทสงครามมีคนพาลทำเกะกะมากจริง ความฎีกาก็ได้เกิดเปนหลายราย ด่าฆ่ากันตายแลฉุดผู้หญิงไปทำชำเรา ความพื่องแล้วชำระโดงเดงกันอยู่ในเมืองนั้นบ้างมาโดงเดงอยู่ในกรมท่าบ้างกรมเมืองบ้าง เมื่อมาร้องฎีกาถวายก็ได้ทรงชำระโดยสุจริต ได้ตัวผู้ผิดเอามาลงพระราชอาญาน่าพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ก็เปนหลายราย แลทว่ามีผู้แก้ไขด้วยเห็นแก่สินบนความนั้นก็มีจริงทรงจับได้ ด่อตระดาการศาลกรมท่า พระพิพากษาคนเก่ามากราบทูลแก้ไขว่าชายหญิงรักใคร่กันเองตามกันไป ไม่ได้ฉุดไปแต่เรื่องนี้ตามมารดา ภายหลังหญิงมาร้องว่าไม่ได้รักชายที่ฉุดไป เปนแต่พระพิพากษาทูลแก้ไขด้วยเห็นแก่สินบน ทรงชำระได้

TUDC 29/04/2564

ความจริง ชายผู้ฉุดก็ได้ ให้ถึงพระราชอาญาแล้วส่งขึ้นคุก พระพิพากษาให้ถอดเสียจากที่ การประลองประเสในกรมท่าซัดกันมาโยนกันไป เมื่อมีผู้ร้องฎีกาฤๅให้พวกพ้องอาฎีกามาถวายมีปากยินยันแล้ว ก็ได้เคยเร่งรัดกรมท่าแข็งแรงเอาตัวผู้ผิดมาจนได้ แต่ว่าเอาส่งคุกส่งตรางไว้แล้วหนีไปได้ ฤๅมีผู้เอาเงินแล้วปล่อยไปเสียนั้นก็มีจริง เหมือนอ้ายกุหลาบเปนบุตรนายกองในกรมท่า ฉุดหญิงของราษฎรมาข่มขืนแล้วเอามาขาย ความพ้องที่เมืองสมุทสงครามก็โดงเดงชำระไม่แล้ว ส่งเข้ามาที่กรุงเทพ ฯ ก็โยนกันมาโยนกันไป จนความร้องฎีการับสั่งจะเร่งเอาตัว ยังมีผู้ไปยุ ๆ พณ ฯ กรมท่าให้เขียนหนังสือกราบทูลพระกรุณาโต้ทานผิด ๆ ถูก ๆ ไป จนทรงขัดเคืองเปนอันมาก เร่งเอาตัวอ้ายกุหลาบมาจนได้ ถึงพระราชอาญาเฆี่ยนทั้งบิดาแลบุตร แล้วเอาตัวอ้ายกุหลาบไปส่งขึ้นคุกไว้อยู่ในคุกไม่ช้าปล่อยให้หนีไปได้ ได้มีรับสั่งให้ตำรวจไปจับตัวมาถึงพระราชอาญาแล้วส่งขึ้นคุกอีก แต่ผู้เจ้าถ้อยหมอความตัวก่อการเอง แล้วร้องพ้องกล่าวโทษผู้อื่นเปนแถวไปตามบ้าน ฤๅกล่าวการที่เหมือนเหมือไม่สมจริง เก็บเอาคดีผู้อื่นมาว่ากันมีเปนอันมาก เมืองสมุทสงครามรกเรียวมากกว่าทุกเมือง ในหลวงก็เห็นจริงด้วย แต่ผู้ที่มาบ่นพึมพำถึงหนังสือพิมพ์นั้นจะให้ในหลวงเอาหนังสือพิมพ์ว่ากล่าวนั้นไม่ได้ เพราะทางมีอยู่ไม่เดินตามทาง ทางนั้นคือผู้รักษาเมืองกรมการก็ต้องพ้องแก่เขา ก็ถ้าโตงเตงอยู่ก็ต้องอุทธรณ์น่าโรง ถ้าการไปไม่ตลอดจะมาอุทธรณ์ศาลหลวงกรุงเทพ ฯ ก็ได้ กราบเรียน ฯ พณ ฯ กรมท่าก็ได้ ฤๅความส่งเข้ามาในกรุง เมื่อไปขัดอยู่โรงใดศาลใดให้ทำฎีกาถวาย ถวายเองก็ได้ ให้ใคร ๆ ถวายก็ได้ แต่

TUDC 29/04/2564

ให้มีตัวโจทย์มายืนยัน แต่ซึ่งจะทิ้งหนังสือก็ดี ไปบ่นเพ้อในหนังสือพิมพ์ ถึงปักหน้าค่าชื่อก็จะหยิบยกขึ้นว่าไม่ได้ โรงหนังสือพิมพ์มักเชื่อคนสิ้นคิด ความสู้เขาไม่ได้จะแพ้เน่าแล้วไม่อาจมาร้องฎีกาจึงไปลงหนังสือพิมพ์ ครั้นในหลวงไม่เชื่อจึงไปเก็บเอาโน่นเอานี่มาบ่นทับถมเมืองนั้น จะเอาชนะให้ได้ รู้เท่าอยู่แล้ว ใจคนขาวสำคัญว่าคนขาวเหมือนกันนั้นแลเปนคนคนดำเหมือนมิใช่คน ถึงจะชอบพอรักใคร่กับคนดำ ก็เหมือนชาวเรือขึ้นล่องชอบกับลิง โยนกล้วยโยนอ้อยให้กินไม่ได้รักลิงเปนญาติพี่น้อง

มีพระบรมราชโองการดำรัสให้ประกาศว่า หนังสือทิ้งแลหนังสือไปลงพิมพ์บ้านหมอองกฤษทั้งสองอย่างนี้ จะเชื่อฟังเอาเปนจริงไม่ได้ เห็นเปนการพิรุธนัก เพราะใครทำอย่างนั้นเห็นชัดว่า จะว่าเขาตรง ๆ ไม่ได้จะแกล้งนินทาว่าประจานเขาให้ความอึง ๆ ไปเท่านั้น ถ้าจริงแล้วทางที่จะว่านั้นมีอยู่ คือที่โรงศาลแลร้องถวายฎีกาเปิดเผยอยู่ไม่ห้าม ทรงพระกรุณาโปรดว่าผู้มีทุกข์ร้อนเกี่ยวข้องอย่างไร ๆ ให้มาร้องถวายฎีกา ถ้าตัวผู้นั้นต้องกักขังจองจำอยู่มาไม่ได้ จะให้เจ้าขุนมูลนายฤๅญาติพี่น้องพวกพ้องฤๅใคร ๆ มาถวายก็ได้ ถวายข้างหน้าก็ได้ข้างในก็ได้ ทางมีอยู่อย่างนี้ไม่เดินตามทางกลับไปลงหนังสือพิมพ์บ้าง ทำหนังสือทิ้งบ้างเหนเปนพิรุธนัก ถึงจะว่าปักหน้าค่าชื่อฤๅกล่าวโทษบ้านเมืองต่าง ๆ จะให้ในหลวงทรงหยิบเรื่องในหนังสือพิมพ์ออกชำระเอาเปนเหตุเปนผลนั้นไม่ได้ ใครทำอย่างนั้นเหนือยเปล่า ท่านผู้ที่ได้รับหนังสือพิมพ์ไปอ่านแล้วอย่าเชื่อฟังเอาเปนจริงให้เข้าใจดังประกาศนี้เถิด

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๕๐)

TUDC 29/04/2564

ประกาศ

เรื่องราษฎรเมืองระยองถวายฎีกา กล่าวโทษผู้สำเร็จราชการเมือง

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าราชการในกรุงเทพฯ แลผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ ณหัวเมืองบักษ์ใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง แลเจ้าภาษีนายอากร แลผู้รับช่วงไปทำแทนเจ้าภาษีนายอากรทุกเรื่องทุกราย แลกำนันนายอำเภอแลราษฎรในกรุงนอกกรุงทั้งปวงให้รู้จงทั่วกันว่า เมื่อวันพฤหัสบดีเดือนอ้ายขึ้น ๗ ค่ำ ปีมแมเอกศก จุลศักราช ๑๒๒๓ เสด็จออกพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ หมื่นนาเวศ หมื่นชำนาญ นายฉาย นายคำ นายทิน นายย้อย กับไพร่เมืองระยองเข้าชื่อกันทำเรื่องราวร้องถวายฎีกา ๓ ฉบับ กล่าวโทษพระราชภักดีศรีสงคราม ผู้สำเร็จราชการเมืองระยอง พระนัครโปรประการจางวาง แลกรมการอื่น ๆ เปนหลายประการ มีใจความว่าผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการเมืองระยองทำขมเหงให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ แลสรรเสริญหลวงราชภักดีศรีสงครามปลัดเมืองระยองว่าเปนคนสัตย์ซื่อดีกว่ากรมการอื่น หมื่นนาเวศ หมื่นชำนาญ ชอบมักอยู่กับหลวงปลัดเปนนายควบคุมต่อไป ครั้นทรงเรื่องราวทั้ง ๓ ฉบับทราบความแล้ว ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ข้อความในเรื่องราวฎีกาซึ่งกล่าวโทษผู้สำเร็จราชการเมือง

TUDC 29/04/2564

กรมการนั้น สำนวนว่ากล่าวก็คล้ายกันยักเยื้องเล็กน้อย ดงข้างปลาย
สรรเสริญหลวงปลัดว่าเปนคนดีเหมือนกัน ทรงแคลงว่าเปนความคิด
หลวงปลัดยุยงให้ท้ายถือหางคนพวกนเข้ามาว่ากล่าว แลเปนอุบายจะ
ให้บังเกิดพระราชดำริห์เห็นว่า หลวงปลัดเปนคนดีเปนที่ชอบใจของ
ราษฎรเปนอันมาก จะได้ทรงแต่งตั้งให้เปนผู้สำเร็จราชการเมือง
ทรงจับได้แยบคายในสำนวนถ้อยคำเปนหลายประการ มีอาการดัง
เปนโวหารแลความคิดคนสูบยาฝิ่น แต่คำร้องในพ้อง๓ฉบับนั้น เปน
คำกล่าวหาว่าผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ จ่มเหงเบียดเบียนราษฎร
ไพร่พลเมืองนั้น ปรากฏว่าเปนความทุกข์ร้อนของราษฎรอยู่ ควรจะ
จะต้องชำระให้ได้ความ แล้วทรงพระราชดำริห์ว่า ครั้นจะให้เอา
ตัวผู้ที่ต้องกล่าวโทษในเรื่องฎีกานั้นเข้ามาชำระในกรุงเทพ ฯ ก็จะล่า-
บากเนิ่นช้าไป แต่ก่อนวันนั้นไปได้มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระ-
ยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ออกไปดูการงานอยู่ที่สนามประพาศบ้าน
อ่างศิลา แต่เขาสมมุขเปนที่ใกล้เมืองรยองอยู่แล้ว จึงได้มีพระ
บรมราชโองการตำรัสเหนือเกล้าฯสั่งให้เจ้าพนักงานกรมท่า มีท้อง
ตราออกไปถึงเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ให้ออกไปชำระที่เมือง
รยอง จึงเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดีได้กราบถวายบังคมลา
ออกไปชำระความนี้ที่เมืองรยอง ครั้นได้ความแล้วมีหนังสือบอก
เข้ามาให้กราบบังคมทูลพระกรุณาตามที่ได้ชำระนั้น แลเมื่อเจ้าพระ-
ยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ออกไปดูการงานอยู่ที่ประพาศ บ้านอ่างศิลา
แขวงเมืองชลบุรี แลออกไปชำระความอยู่ที่เมืองรยองนั้น มีผู้มา
แจ้งความว่า ผู้รับท่าแทนเจ้าภาษีนายอากรต่าง ๆ ในหัวเมืองนั้น ๆ

TUDC 29/04/2564

เรียกภาษีเรียกอากรต่าง ๆ แก่ราษฎรเหลือเกิน ผิดจากพิกัดในท้องตราเป็นหลายเรื่องหลายราย เจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดีได้ทราบแถวมีความกตัญญูต่อพระเดชพระคุณ เห็นแก่แผ่นดินแลกรุณาแก่ราษฎรยิ่งนัก จึงมีความประสงค์จะให้พระเกียรติยศแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และจะให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน จึงได้มีบอกเข้ามากราบทูลพระกรุณา และบัดนี้จะชำระทุกข์ของราษฎรทุกหัวเมืองชั้นในกรมท่า ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลาไปตั้งชำระที่เมืองจันทบุรี ได้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ก็ได้โปรดเกล้า ฯ ตามความคิดเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ครั้นเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดีลงไปเมืองเมืองจันทบุรีแล้ว จึงได้หาตัวผู้รับท่าแทนเจ้าภาษีนายอากรมาชำระได้ความจริงว่า เรียกภาษีอากรเหลือเกิน ผิดจากพิกัดในท้องตรา เจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดีได้ตัดสินให้ผู้เรียกภาษีอากร คืนเงินให้แก่ผู้ที่เสียเงินเดิมนั้นไปแล้วก็มีบ้าง

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๕๕)

ประกาศ

เรื่องเอาศพไว้ค้างคืน

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสั่งหนาให้ประกาศแก่พระราชาคณะพระครูเจ้าอธิการ แลเจ้าพนักงานนั้น ๆ ทุกตำแหน่งใน

TUDC 29/04/2564

กรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า ธรรมเนียมในสยาม มีการไว้ศพค้างวันค้างคืนจนมีกลิ่นเหม็น เปนปฏิกูลร้ายกาจนัก แล้วชักศพแห่ไปทำบุญให้ทานเบิดศพออกชำระแล้วจึงถมร่างศพฝังไว้คืน ๑ ถึง ๒ คืน ๓ คืน แล้วจึงขุดขึ้นทำบุญอีกแล้วจึงเผาก็มีตามบ่าวข้าพระอารามนั้นทุกแห่งไป ถึงศพที่ตายใหม่ ๆ ในวันนั้นก็ดี ถึงศพที่ตั้งวันค้างคืนมาแล้วมีกลิ่นร้ายแรงนักก็ดี ในทางที่เสด็จพระราชดำเนิร โดยทางสถลมารคชลมารคณวันใด เวลาใด ไม่ควรจะให้ประจวบมีเวลานั้น แลที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงตามทางที่เสด็จพระราชดำเนิรนั้น ควรต้องหลีกเลี่ยงไป ถึงผ่อนผันเอาศพนั้นไปเสียให้พ้นไกลแต่ทางนั้น อย่าให้เปนที่ทอดพระเนตรได้เปนอันขาด ว่าถึงการเก่า ๆ ที่ตั้งแต่ก่อนมา ทรงระลึกได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ๔ ครั้ง ๆ หนึ่งมีที่เสด็จพระราชดำเนิรโดยถารพระศพ พระองค์เจ้าทองค่า ณวัดดุสิดาราม เสด็จพระราชดำเนิรกลับถึงพระตำหนักแพ กระบวนแห่ศพพระยาพิพัฒโกษาก่อน พระยาพิพัฒโกษา (มิตร) ตั้งบนขันดาดผ้าขาว มีเครื่องสังเคจเลอน ๆ ชักมาทอดอยู่ตรงหน้าพระตำหนักแพข้างอีกครั้งหนึ่งมีที่เสด็จพระราชดำเนิรเวลาเช้าอย่างครั้งก่อน กระบวนแห่ศพพระยาราชสุภาวดี (มอญ) เครื่องแต่งตั้งคล้าย ๆ กับศพก่อน ชักมาทอดอยู่ตรงหน้าพระตำหนักแพข้าม เมื่อเวลาเสด็จที่พระตำหนักแลการในศพทั้ง ๒ เวลานั้น ได้ทรงพระราชดำริห์ว่า ข้าราชการในครั้งนั้นชรอยจะถึงอสัญกรรมสำคัญผิด ๆ ว่าเปนศพหลวง จึงได้รอไว้จนเวลาสายแล้วชักมาเฉภาะจะให้ประจวบเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับจะได้ถวายตัวทอดพระเนตร เห็นจะประสงค์อย่างนี้กระมัง แต่การ

TUDC 29/04/2564

อย่างนี้ไม่ควรถวายล่าถวายตัวทอดพระเนตร ด้วยเป็นการอัประมงคล ควรจะหลบหลีกให้พ้นทางเสด็จ แลอย่าให้พ้องผ่านเวลาเสด็จพระราชดำเนิรจึงจะสมควร แต่ไม่มีผู้ใดว่าขามประการใด การก็เป็นแล้วไป อีกครั้งหนึ่งทวัดทองนพคุณยังโรเรยู่ เจ้าอธิการ (แสง) เป็นพระญาณรังศรีทพระราชาคณะรับพระกฐินหลวง ถึงรดุกฐินพระราชทานพระกฐิน ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอซึ่งทรงพระเยาว์เสด็จไปพระราชทาน เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอรับผ้าพระกฐินเสด็จไปถึงวัดแล้ว เสด็จขึ้นทางสพานยาว พระเจ้าลูกเธอทยังทรงพระเยาว์พระองค์อื่นเสด็จไปด้วยหลายพระองค์ เมื่อเสด็จจวนจะใกล้ถึงกำแพงพระอุโบสถยังอีกประมาณ ๒ วา ๓ วา กลิ่นศพเหม็นกลำรำยแรงนักพุ่งตระหลบมา ต่างพระองค์ตำรัสว่า กลิ่นอะไร ครั้นทอดพระเนตรไปเห็นโลงบีดกระดาด ปากโลงบีดกระดาดแดง ตั้งอยู่ในศาลาสามห้องอยู่ริมทางนั้น จึงทราบว่ากลิ่นศพมาแต่นั้นเป็นแน่ แล้วเสด็จไปในพระอุโบสถถวายพระกฐินแล้ว เสด็จมาถึงที่ตรงนั้นต้องทรงบีดพระนาสิกเสด็จรีบเร่งมา เมื่อเวลานั้นก็ได้ทรงพระราชดำริห์ว่าบรรดาเจ้าพนักงานที่มาในเวลานี้ ช่างกระไรไม่มีใครดูแลเอาใจใส่จัดการให้ดี ปล่อยให้ศพเช่นนี้มาตั้งอยู่ริมทางเจ้านายเสด็จมาไม่สมควรเลย ฝ่ายพระญาณรังศรีก็เป็นผู้ใหญ่ไม่มีอัทธยาใคร่ยฝ่ายพระสงฆ์ก็เข้าใจวิปลาดผิด ๆ ไปอย่างพระพรหมเทพาจารีย์นั้นจะมีอยู่ไหนบ้างก็ยากที่จะหยั่งรู้ เกลือกจะคิดผิด ๆ ไปแล้วจะเอาศพมาไว้ในที่ทางเสด็จพระราชดำเนิร ฝ่ายเจ้าพนักงานเล่าจะเดินเล่อใจไม่สังเกตว่าอะไรจะงาม อะไรจะไม่งาม จะไม่เอาใจใส่ว่าอะไรจะงาม

TUDC 29/04/2564

จะดี อะไรจะไม่งามจะไม่ดี ของสกกระปรกเปนอัประมงคลเช่นนี้ไม่ควรจะเอามาไว้ในศาลาที่ใกล้ถนนในวันเจ้านายเสด็จมาเช่นนี้ ถึงจะยังไม่ได้เผาก็ควรจะยกเอาไปไว้เสียที่อื่นให้พ้นจึงจะชอบ ครั้นปีหลัง ๆ มา เสด็จรับผ้าพระกฐินไปอีก เมื่อเสด็จขึ้นไปถึงศาลานั้นต้องทรงสังเกตดูแต่ไกลเกลือกจะมีศพมาทิ้งไว้ที่นั่น ให้หวั่นพระทัยไม่รู้หายเลย

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๕๙)

ประกาศ

ทรงอนุญาตให้ราษฎรถวายฎีกาทูลถามเรื่องที่เล่าฦๅได้

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระสงฆ์สามเณรในพระพุทธสาสนา แลข้าราชการผู้น้อยขุนหมื่นพันทนาย แลทวยราษฎรนอกกรุงในกรุง ชาวในประเทศนอกประเทศทั้งปวงให้ทราบ

ด้วยทุกวันนี้มีคนปากกล้าใจกล้า ฤๅหูไวใจเบาไปก่อเหตุ คำฦๅคำเล่าการผิด ๆ การไม่จริง ให้เปนที่สดุ้งสะเทือนร้อนรนรำคาญใจแก่พระสงฆ์สามเณรแลทวยราษฎรต่าง ๆ เนือง ๆ ว่าในหลวงจะมีรับสั่งให้ทำอย่างนั้นให้ทำอย่างนี้ ผู้นั้นกราบทูลขออย่างนั้น ผู้นั้นกราบทูลขออย่างนี้ จะเรียกภาษีสิ่งนั้น จะเรียกภาษีสิ่งนี้ ในที่ของไม่ควรจะเรียกภาษีบ้าง แลว่าจะไปเรียกเปน ๒ ซ้ำ ๓ ซ้ำบ้าง แลว่า

TUDC 29/04/2564

จะจับกุมคนทำอย่างนั้นอย่างนี้ คนใช้ของอย่างนั้นอย่างนี้มาทำโทษบ้าง ก่อเหตุให้ราษฎรสดุ้งสะเทือนอยู่เสมอต่าง ๆ ก็การที่สดุ้งสะเทือนเล่าฦๅปั่นป่วนอย่างนี้ไม่ดี เพราะเปนความไม่จริงโดยมาก เปนที่วิตกร้อนรนรำคาญแก่คนเปนอันมากไปนาน ๆ ถึงต้นความเดิมจะจริงแต่พระราชดำริห์บางอัน ผู้ฟังไปได้ความแต่ปลายเหตุก็สดุ้งสะเทือนไปต่าง ๆ

เพราะฉนั้นบัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีประกาศพระราชทานช่องโอกาศ แก่พระสงฆ์สามเณรแลข้าราชการผู้น้อย ขุนหมื่นพันทนายแลทวยราษฎรในกรุงนอกกรุง ชาวในประเทศนอกประเทศทั้งปวง ถ้าผู้ใดได้ยินคำเล่าฦๅต่าง ๆ อย่างว่ามา เปนที่สดุ้งสะเทือนแก่ผู้ได้ฟังอย่างนั้นแล้ว ให้เขียนเปนเรื่องราวกราบทูลพระกรุณาว่าได้ฟังมาดังนี้ ๆ การนั้นจะจริงฤๅไม่จริงประการใดจะใคร่ทราบเกล้าทราบกระหม่อม เมื่อทำเรื่องราวแล้วจะนำเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายเองอย่างถวายฎีกาก็ได้ ถ้าความทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแล้วก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานคำตอบสำแดงการที่แท้ที่จริงให้สิ้นสงสัย ฤๅอธิบายการที่ไม่เข้าใจให้เข้าใจโดยประจักษ์ถ้าความเรื่องนั้นเล่าฦๅกันแตกตื่นเปนความใหญ่โตมาก ควรจะให้มีหมายประกาศให้ทราบทั่วกันก็จะทำเปนคำประกาศตีพิมพ์แจกให้ทราบทั่วกัน ผู้ถวายเรื่องราวนั้น ถ้าถวายความประหลาด ๆ ก็จะพระราชทานรางวัลให้บ้างเล็กน้อย ฤๅจะยกความชอบโดยสมควรเพราะทำเหตุให้ความระงับความตื่นเล่าฦๅผิด ๆ ลงได้เร็ว ๆ นั้น

โครงความเรื่องราวซึ่งจะทูลเกล้า ฯ ถวายกราบทูลถามหาความจริงนั้นให้แต่งอย่างนี้

TUDC 29/04/2564

ข้าพระพุทธเจ้านาย.....(ชื่ออย่างนี้) อำแดง.....(ชื่ออย่างนี้) ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบล.....(ชื่ออย่างนี้) สังกัดขึ้นอยู่ในกรม.....(ชื่ออย่างนี้) ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ ถวายเรื่องราวให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังนาย.....(ชื่ออย่างนี้) อำแดง.....(ชื่ออย่างนี้) ฤๅชาวบ้านโน้นชาวบ้านนี้ พูดกันฦๅกันว่า.....(อย่างนี้ๆ) ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังแล้วมีความสงสัยว่าจะจริงฦๅไม่จริง การยังไม่เข้าใจถนัด ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานความให้ทราบเกล้าประจักษ์สิ้นสงสัย แต่กระแสพระบรมราชโองการที่แท้ ขอเดชะ

ถ้าเปนพระสงฆ์สามเณร เริ่มต้นว่าอาตมาภาพพระ.....(ชื่ออย่างนี้) สิ.....(ชื่ออย่างนี้) สามเณร.....(ชื่ออย่างนี้) อาตมาภาพได้ยินดังนี้ แก้ไขไปตามโวหารวัดนั้นเถิด

ผู้ฟังคำประกาศนี้ อย่าเชื่อถ้าชับปากคนฦๅว่า อย่าให้เข้าหูช้างหูม้าอย่างนั้นเลย

การซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเช่นนี้ก็โดยการทรงเห็นตัวอย่างซึ่งเคยมีมาแล้ว คือครั้งหนึ่งจีนมีชื่ออยู่บ้านตลาดน้อยกล่าวโทษภรรยาว่าเป็นชู้กับพระสงฆ์เปนหมอ ความได้พิจารณาว่ากล่าวกันอยู่ในศาลกรมธรรมการนานแล้ว ได้สืบพยานหลายปากถ้วนถี่ไม่ได้ความจริง ตระลาการนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา จึงโปรดให้ยกความปราชิกเสีย ให้ว่าแต่ตามความผิดเมียวิวาทกันต่อไป ฝ่ายจีนที่เปนโจทย์สงสัยไม่เชื่อตระลาการผู้รับสั่ง จึงทำฎีกามาร้องเปนคำฉลองว่าทรงตัดสินดังนั้นจริงฦๅ ไม่เชื่อว่าตระลาการ ได้พระราชทาน

TUDC 29/04/2564

พระกระแสพระบรมราชโองการ ชี้แจงให้เห็นจริงออกไปแก่จีนมีชื่อผู้ร้องทูลฉลอง จะได้ให้มีโทษแก่ผู้ร้องหามิได้

อีกเรื่องหนึ่งอ้ายตรุดนักโทษปาราชิกเปนสัตย์แล้ว ทำเรื่องราวมาร้องทุกข์กราบทูลพระกรุณา ว่าได้ยินถ้อยคำข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังนาย.....(ชื่อนี้) ฯลฯ

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๖๑)

ยิงปืนอาฏานา ฝั่งตวันตก

ด้วยพระยาบำเรอภักดิ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ครั้นถึงณวันเดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ ปีเถาะนพศก ๑๗ ด้วยเดิมหมายให้เกณฑ์กรมเรือกันขวานั้นยิงปืนหลักฝั่งตวันตกนั้น กรมอาสาวิเศษซ้ายร้องว่า ถ้าแลจะเกณฑ์นั้น ก็ให้ไปยิงเปนคู่กัน บัดนี้จึงให้ถอนกรมเรือกันซ้ายเรือกันขวาออกเสียอย่าได้เกณฑ์เลย จึงให้เกณฑ์แต่กรมอาสาวิเศษซ้าย ยิงถนนอมรินทาราม ๑ ถนนริมวังกรมหมื่นเทวานุรักษ์ ๑ ถนนอาจารย์ ๑ ปืนหลัก ๖ บอก ๓ ตำบล ดิน ๕ ชั่ง ๒ บาท กรมอาสาวิเศษขวายิงป้อมวิไชยประสิทธิ ๑ ป้อมวัดโมลีโลก ๑ สองตำบลปืน ๔ บอก ดิน ๓ ชั่ง ๗ ตำลึงนั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอกเจ้าพนักงานผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ ที่ให้ทำหางว่าวรายขุนหมื่น เจ้ากรม ๒ ปลัดกรม ๒ ขุนหมื่น ๘ เปนสิบสองคน

TUDC 29/04/2564

เจ้าพนักงานกรมกระลาโหมแล้วให้เบิกสาปแร้ง สาปกา ใบหนาด เข้าเปลือก จะได้ใส่ถุกบัศคัน ๓๓ นัดบอก ๓ ให้ท่าฎีกามาเบิกตีนตามหมายรบสั่ง

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ภ. ๓๓)

ประกาศ

ห้ามไม่ให้กระบวนแห่สุนัข ให้ไล่ไปเสียให้พ้น แลอย่าให้ตุกแกมีในอุโบสถ หรือที่ประทับ

ด้วยจมื่นจงซ้าย รับรับสั่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้ามหามาลาใส่เกล้า ฯ สั่งว่า จะเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินหลวงทุกพระอาราม ทรงทอดพระเนตรทรงเห็นตุกแกแลสุนัขวิ่งไปมา เจ้าพนักงานตามเสด็จไปตีสุนัขเข้าให้ร้อง มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ให้หมายประกาศแก่ข้าราชการกระบวนแห่นำแห่ตามรับเสด็จให้รู้ทั่วกัน อย่าให้ไปตีสุนัขเข้าไล่ไปเสียให้พ้น อย่าให้ไปตีเข้าให้ร้อง แลตุกแกให้คนดูแลให้ถวนถีในพระอุโบสถ อย่าให้มีอยู่ได้เป็นอันขาดทีเดียว ตั้งแต่ขึ้นวันเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลาเข้าไปทอดพระเนตร เห็นตุกแกอยู่ในพระอุโบสถใด แลสุนัขร้อง จะลงพระราชอาญาเจ้าพนักงานตามโทษ ให้หมายบอกตำรวจหน้า

TUDC 29/04/2564

กรมวังรักษาพระองค์ซ้ายขวา ให้ดูแลตรวจตราให้ถ้วนถี่ ให้เจ้าพนักงานไปตรวจตราดูแลให้ทันกำหนดตามรับสั่ง

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๗๑)

ประกาศ

ให้พระสงฆ์ทุก ๆ พระอารามตั้งพิธีฝน

กับอนึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ สั่งว่า ฝนแล้งไปหาตกไม่ ให้พระราชาคณะ ถานา เปรียญ อนุจร ทุก ๆ พระอาราม ตั้งพิธีฝนสวดสุภูโต เหมือนอย่างกระทำมาแต่ก่อน จงทุก ๆ พระอารามตามรับสั่ง

(ปกิรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๗๑)

ประกาศ

เรื่องตั้งพันปากพล่อย

มีพระบรมราชโองการตำรัสอ่อน ๆ ออด ๆ ว่า ใครว่าในหลวงตั้งอ้ายกรุดปาราชิกเปนพันปากพล่อย เหมือนขุนหลวงตากตั้งพันสิ

TUDC 29/04/2564

พันลาดังนี้ ว่าไม่ถูกไม่เหมือนเลย ใครอย่าเชื่อคำนั้นว่าถูกจริง เรื่องที่ว่าตั้งพันสีพันลานั้น คือหลวงตากแต่งให้อ้าย ๒ คนสืบว่าใคร มั่งมีแล้วให้หาโจทย์ทนสาบาลได้ฟ้องเท็จ ๆ ว่าเอาข้าวเอาเกลือแล เอาสินค้าต้องห้ามลงสำเภา แล้วพาโลปรับเอาเงินมาก ๆ ใครรับ ชื่นตาปรับต่อเดียว โจทย์สาบาลได้ยืนยันแลต้องผูกยกหนึ่งฤๅหลาย ยก ปรับทวีคูณบ้าง ตรีคูณบ้าง จัตุคูณบ้าง พันสีพันลาเปนพันใน ราชการอื่น ครั้นรับอาสาเที่ยวใส่ความเท็จแก่คนมั่งมีได้เงินเบี้ยปรับ มามากมีความชอบ ขุนหลวงตากให้พันสีเปนขุนจิตรจูล พันลาเปน ขุนประมูลราชทรัพย์ ก็อ้ายกรุดนี้มันพูดไม่เกรงใจใครเหมือนบ้า มัน ได้ยินได้เห็นอะไรก็พูดไม่มีประมาณ ในหลวงจึงตั้งให้เปนอ้ายพัน ปากพล่อยตามที่มันได้เปนบ้านั้น แลมันว่าอะไรในหลวงก็ไม่เอาเปน จริงนัก เอาแต่ที่มีสลักสำคัญจริง ๆ สำคัญ ๆ เหมือนอ้ายกรุดว่า มหาขำเปนปาราชิกในหลวงก็ไม่เอา ว่าพระประดิษฐนิเวศน์ทำอะไร พูดอะไรประหลาด ๆ ก็ไม่เอา ว่าใครหยาบช้าต่อในหลวงก็ไม่เอา ว่า ปลัดกรมเปรมดูถูกหม่อมเจ้าเกียรติคุณก็ไม่เอา ว่าหลวงพัสดีพึ่ง ปล่อยเชิงลาคนคุกที่มีบรรดาศักดิ์ก็ไม่เอา อื่น ๆ อีกหลายเรื่องก็ไม่ เอา มหาขำ แลพระประดิษฐนิเวศน์ แลปลัดกรมเปรม แลคนอื่น ๆ จะต้องว่าในหลวงไม่เปนเหมือนขุนหลวงตาก เถียงคนที่ว่าอย่างนั้น บ้าง เรื่องอ้ายผลปาราชิก เรื่องหลวงเสน่ห์สรชิตเข้ากับผู้ร้ายลัก พระแสง เรื่องพระมหาเทพเฆี่ยนอ้ายจางวางพม่าว่ามาเข้าเฝ้า เรื่อง พระยาศรีสหเทพฉ้ออิฐสืบได้จริง ได้สลักสำคัญแม่นยำจริงเอาเปน คดีชำระ ก็พระยาศรีสหเทพ แลพระมหาเทพนี้ ในหลวงยังเห็นแก่

TUDC 29/04/2564

หน้ายังเสียงอยู่ ไม่เอาโทษเหมือนอ้ายผลแลหลวงเสน่หสรชิตนั้น จะต้องมีความกตัญญูรู้บุญคุณต่อในหลวงบ้างจึงจะเป็นมงคล คนที่นินทาในหลวงผิด ๆ ไม่เป็นมงคลมาหลายท่านหลายนายแล้ว หลวงเสน่หสรชิตนั้นทำบึนถันทั้งกระสุนเกือบถูกคนตาย ถึง ๓ ครา จึงถอดเสียดับดูเดชพระยาศรีสหเทพ แลพระมหาเทพนั้นถึงในหลวงจะถอดเสียฤาทำโทษเสีย ก็เห็นจะยังไม่มีกองทัพพระยาสรรค์มาล้อมดอกเป็นแน่ คนเขาจะยังนับถือในหลวงอยู่มากไม่วิตก

ข้าราชการอิจฉาวฤษยากัน หงอง ๆ แหงง ๆ เพ็ดทูลออด ๆ แอด ๆ กล่าวโทษกันบ้าง แก้ตัวบ้าง เล่นบ้าง จริงบ้าง ทรงพิเคราะห์ดูเห็นว่า ความไม่เป็นถ้อยหมอยไม่เป็นชน เป็นแต่คนหงอง ๆ แหงง ๆ กันก็ไม่ทรงชำระ กระแสพระราชดำริห์เพียงเท่านี้ อนึ่งความพระกระแสรับสั่งว่าได้ยินว่าคนนั้นทำอย่างนั้น ๆ คนนั้นทำอย่างนั่นอย่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นในพระราชหฤทัยโดยประดูสองอย่าง อย่างหนึ่งมีผู้กราบทูล ๆ นั้นเล่า ดังนี้ก็กราบทูลตรง ๆ ดังนี้ก็กราบทูลลากไถลไป แต่มักมาแต่การเล่น ๆ โดยมาก ดังนี้พูดกันง่ามง่ารับสั่งถามว่าอะไร ก็กราบทูลว่าได้ยินเขาว่าอย่างนั่นอย่างนั้น ดังอย่างก็ทรงคะเนเอาตามระหว่างถ้อยระหว่างความที่เกิดขึ้นแล้ว ฤๅตามของที่มีอยู่ที่เห็นอยู่ อย่างเรื่องพระยาศรีสหเทพแลอื่น ๆ แลรับสั่งโกน ๆ ถามไปก็มีผู้พูดอยบ้าง แต่ถึงได้ยินก็ไม่เป็นความ โจทย์จับยืนยันมั่นคงก็ทรงเสีย ไม่ได้รับสั่งว่าอะไรต่อไป ครั้นนานมาสิ่งไรได้ความทราบมาแต่ไหนก็ทรงลืมไปเสีย เหมือนตาพักเหมือนกัน ทรงลืมแต่ที่ไม่ต้องการ เพราะมากกว่ามากนั้นสำคัญ ๆ ลืมเสีย ที่เรื่อง

TUDC 29/04/2564

กองพม่าคอกกระบือนั้น แต่เดิมทราบว่าอยู่ในสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ความถ้อยเกี่ยวข้องที่โรงศาลท่านก็ไม่ส่ง พวกพม่าก็สมคบกันผู้ร้ายลักเรือทำวุ่นวายมาก ชาวต่างประเทศเขาก็นินทา ครั้นสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อยถึงแก่พิราลัยแล้ว ในหลวงได้มอบกองพม่าให้ใน (พณ) สมุหพระกระลาโหม ได้ยินว่า (พณ) สมุหพระกระลาโหม มอบให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ว่า แต่ใครจะถ่วงก็ถมไปเสียแล้ว แต่เมื่อพระยามนตรีสุริยวงศ์ถึงอนิจกรรมแล้ว ในหลวงได้สั่งแต่พวกโขน ให้อยู่ในพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ เพราะเห็นว่าพวกโขนเปนหมู่มหาดเล็กใหญ่มาก พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์เปนจางวางมหาดเล็ก ได้นึกอยู่ว่าจะเอาพวกโขนมามอบให้ เจ้าพ้าจุฬาดงกรณ์เห็นว่าพวกโขนโหยกเหยกซุ่ม จะเปนอันเอามาลับให้ดุเอามายุให้กำไป แต่พวกองพม่าแลกองมอญโรงเรือแลกองมอญช่างต่อเรือกำปั่น แลญวนผีพายเจ้านั้นไม่ได้สั่งให้ใคร ฤๅใครจะมาว่าอย่างไรอ้อๆแอ้ๆก็พยักพเยิดไป กถมไปเสียแล้วไม่ได้เอาใจใส่ แต่คนพวกนี้จางวางแลเจ้ากรมปลัดกรม เปนพระเปนหลวงคงเบียหวัดเข้ามาแรงๆ เห็นบาญชีเข้าเมื่อไรแล้วก็บ่นเทบทุกปี ว่าอ้ายหล่านไม่เห็นน่าหน้ากลัวหัวมัน ใครเอาไปใช้ทำอะไร มันทำอะไรอยู่ ถึงคนหัวเมืองอยู่ไกลแล้ว เมื่อไรเขาลงมาเขาก็เข้าเผ้าบ้าง งานพระศพเขาก็เข้าเผ้าหน้าพลับพลา เหมือนยามแห่กฐินฤๅถือน้ำเขาก็มาเผ้าในประจำ อ้ายหล่านรับเบียหวัดทำราชการแก่ใครไม่ได้เข้ามาเผ้าแหนเลย ได้เขียนลงในงบเบียหวัดอย่างนี้บ้าง ได้บ่นบ้าง หลายหนหลายครั้งมาแล้ว แต่ในปีนี้บ่นมากเข้า เมื่อพระศพวังหน้า คนในกรุงนอกกรุง ทั้งวังหลวง

TUDC 29/04/2564

วังหน้ามาถวายผ้าขาวหมด มารับฉลากกันหมด แต่อ้ายพวกนี้ไม่ได้มาเลย ไม่ได้ยินชื่อขึ้นเลย จึงบ่นมากเข้า ก็จะเปนใครไม่ทราบเลย จะเอาความไปเป่าหูพวกพม่าเข้ากระมัง วันหนึ่งจึงมีคนแปลกหน้ามา ๒ คนหมอบอยู่ที่หน้าต้นมะขาม ถามว่าเปนผู้ใดบอกว่าเปนจางวางกองพม่าคอกกระบือ จึงคิดว่าเห็นมันจะได้ยินที่บ่นไปมันตกใจมันจึงมาหา ก็ได้ลงนั่งพูดจาปราสัยไปมากับมันโดยสมควรแล้วจึงคิดถึงความหลัง ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยครั้งโน้น นึกได้ว่าท่านทรงใช้ให้พม่าพวกนี้มาลงเขื่อนสระในพระราชวัง จึงได้ถามว่าเดี๋ยวนี้ไปติดการติดงานอยู่ที่ไหน พม่า ๒ นายบอกว่าไม่ได้ทำอะไร จึงคิดหางานให้คล้ายแต่ครั้งนั้น จึงสั่งว่า เศษไม้เครื่อง พลับพลา เครื่อง เมรุระทา เสีย เปล่า อยู่ นั้น ให้ไปเก็บเอามาทำเข็มกระหนาบรากตึกวังสราญรมย์ ให้การคล้ายครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ให้พม่าพวกนี้มาลงเขื่อนสระ สั่งไถลไปอย่างนั้นเอง ก็ซึ่งไม่ได้ให้ไปกราบเรียน (พณ) ท่านนั้นเพราะมันว่าไม่มีใครใช้มันทำอะไรเปล่าอยู่ สั่งมันเหมือนการวารไม่เปนการเกณฑ์ ก็มันจะได้ไปทำฤๅไม่ได้ไปทำก็ไม่มีรายงานมาบอกสั่งสาดไปทิ้งเสีย ภายหลังจึงได้เห็นในเรื่องราวพันปากพล่อย ว่าพระมหาเทพเอาตัวไปเฆี่ยน ว่ามันมาทำวังสราญรมย์ จึงตกใจขึ้นมากลัวจะมีผู้กราบเรียน (พณ) พาลผิดไป ฤๅจะเข้าใจผิดไปว่าพวกพม่าเหล่านี้ จะมาเดินขอขึ้นใน พระยา บุรุษย์ พระยาบุรุษย์นำเพดนำทูล ในหลวงมอบให้พระยาบุรุษย์จึงได้ไปทำวังสราญรมย์ด้วยพระยาบุรุษย์ก็มักคบคนพาล อ้ายพม่าเหล่านี้ก็เปนคนพาลมาก

TUDC 29/04/2564

แลเมียเก่าพระยาบุรุษย์ก็เปนพวกพ้องอำแดงทิมพม่า บุตรพระยาทวายอยู่ด้วย กลัว (พณ) ท่านจะเข้าใจผิดไป จึงได้ถามเอะอะขึ้น ที่จริงความเรื่องพระยาบุรุษย์ไม่ได้มาว่ากล่าวอะไรเลย ในหลวงก็ไม่ได้สั่งอะไรแก่พระยาบุรุษย์ด้วยเรื่องพม่าเหล่านั้นเลย

เรื่องทำพระนครคีรีนั้น (พณ) ท่านรับท่า บอกว่าจะเอาเงินภาษีน้ำตาลเมืองเพชรบุรี จะใช้คนลาวพุงดำเมืองเพชรบุรี ในหลวงได้ทราบแต่เท่านั้น แต่การที่จะเบิกจะเผยจะจับจ่าย และเลือยไม้และอะไรอื่นๆ แลตั้งใครเปนกงสีเปนนายงาน ในหลวงไม่ทราบด้วยเลย ในหลวงได้ยินแต่รายจ่ายทองคำเปลว นอกนั้นสุดแต่ (พณ) ท่านหมด (พณ) นั่นแต่ของหลวงทุกอย่างท่านคิดจะขยักเขยื้อท่านว่าในหลวงปากโตใจโตไป ให้อะไรใครแรงๆ ไป จ่ายอะไรแรงๆ ไป ถ้าปฤกษาท่านๆ มักตดหย่อนผ่อนปรนไม่พอที่จะเสียท่านไม่ให้เสีย ท่านไม่วุ่นวายเหมือนพวกอื่นๆ ถ้าใครจะพ้องร้องกันด้วยเรื่องกงสี แลนายด้านพระนครคีรี ต้องกราบเรียน (พณ) ท่านจึงชอบ เพราะกงสีแลนายด้าน (พณ) ท่านตั้ง ในหลวงไม่ได้ตั้ง ถ้ากงสีนายด้านมาเบิกของ นอกจาก (พณ) สั่งฤๅฉ้อฉอย่างไรๆ ถ้ามีผู้กราบเรียนยันยันมั่นคงท่านก็คงจะชำระ แต่ที่จะให้ในหลวงว่า ก็เปนคนหนึ่งผันคนหนึ่งแก้ไป

อนึ่งว่าคนนั้นถึงจะดีจะไว้จะใจแต่ถ้าพังไม่ได้ ต้องให้มีผู้กำกับนั้น พระมหาเทพว่าจริง ว่า (พณ) ว่าอย่างนั้น แต่ที่ว่านั้นว่าผู้หนึ่งซึ่งไม่มีชอบว่ากันเลยนั้น ตามมูลคดีเดิม ที่การเปนไปเดิม ผู้

TUDC 29/04/2564

ที่ว่ากันเดี๋ยวนี้ติดชื่อไปด้วย แต่ความสัตย์ความจริง มีผู้มีชื่อว่ากันนั้นนายหนึ่ง (พณ) ท่านว่าทลึ่งเขา ๆ อยู่ ถ้าปฤกษาจะใช้สอยอะไรแขงแรง ท่านก็ขัดไว้หลายหน แต่ลางนายมีคนมากล่าวโทษว่าไปเสพสุราเมาอึง (พณ) เถียงแทนว่า คนผู้นี้ไม่เสพสุรา แต่ในลูกหลานของท่านที่เสพสุราเมาจนทำลุก ๒ ต่อให้ท่านได้ด้วยเมาท่านก็ไม่ว่าอะไรนักก็มี แต่เรื่องที่ว่าถึงดีก็ต้องให้มีผู้กำกับนั้น เพราะคนที่ไม่ได้มีชื่อว่ากันเดี๋ยวนี้เปนเดิม คนที่มีชื่อว่ากันเดี๋ยวนี้พลอยห้อยเข้าไปไม่มีใจความ

แต่เรื่องข่มขืนทำชำเรานั้นจะมีในเรื่องราว ฤๅใครว่าลืมเสียแล้วนึกได้แต่ว่าได้ยินปากนั้น จะเปนใครว่าไม่ได้ความ แต่นึกได้แว่ว ๆ ดูเหมือนว่าจะมีในเรื่องราวของผู้ยื่นเดิม แต่ในหลวงขอให้ยกเสียให้ไปว่าเอาตามเจ้าของ ให้วางในเรื่องราว แต่เรื่องเงินทองสิ่งของเกี่ยวข้อง เรื่องไม่เพราะจะเสียชื่อผู้มีชื่อ ชื่อบุตรชื่อหลานทานผู้หลักผู้ใหญ่ไป ให้เข้าไปว่าเอาตามที่ตามทาง ดูเหมือนจะมีในเรื่องราวเดิมแต่จำไม่ได้ถนัด

(ปกีรณกะ ๒ ป.ป.ก. ๗๓)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เดลิเมล์ ถนนสี่พระยา จังหวัดพระนคร
นายจือ หลิ่มสาโรช ผู้พิมพ์โฆษณา ๕/๘/๗๘